

ADVERTIMENT. L'accés als continguts d'aquesta tesi doctoral i la seva utilització ha de respectar els drets de la persona autora. Pot ser utilitzada per a consulta o estudi personal, així com en activitats o materials d'investigació i docència en els termes establerts a l'art. 32 del Text Refós de la Llei de Propietat Intel·lectual (RDL 1/1996). Per altres utilitzacions es requereix l'autorització prèvia i expressa de la persona autora. En qualsevol cas, en la utilització dels seus continguts caldrà indicar de forma clara el nom i cognoms de la persona autora i el títol de la tesi doctoral. No s'autoritza la seva reproducció o altres formes d'explotació efectuades amb finalitats de lucre ni la seva comunicació pública des d'un lloc aliè al servei TDX. Tampoc s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant als continguts de la tesi com als seus resums i índexs.

ADVERTENCIA. El acceso a los contenidos de esta tesis doctoral y su utilización debe respetar los derechos de la persona autora. Puede ser utilizada para consulta o estudio personal, así como en actividades o materiales de investigación y docencia en los términos establecidos en el art. 32 del Texto Refundido de la Ley de Propiedad Intelectual (RDL 1/1996). Para otros usos se requiere la autorización previa y expresa de la persona autora. En cualquier caso, en la utilización de sus contenidos se deberá indicar de forma clara el nombre y apellidos de la persona autora y el título de la tesis doctoral. No se autoriza su reproducción u otras formas de explotación efectuadas con fines lucrativos ni su comunicación pública desde un sitio ajeno al servicio TDR. Tampoco se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al contenido de la tesis como a sus resúmenes e índices.

WARNING. The access to the contents of this doctoral thesis and its use must respect the rights of the author. It can be used for reference or private study, as well as research and learning activities or materials in the terms established by the 32nd article of the Spanish Consolidated Copyright Act (RDL 1/1996). Express and previous authorization of the author is required for any other uses. In any case, when using its content, full name of the author and title of the thesis must be clearly indicated. Reproduction or other forms of for profit use or public communication from outside TDX service is not allowed. Presentation of its content in a window or frame external to TDX (framing) is not authorized either. These rights affect both the content of the thesis and its abstracts and indexes.

Itinerarium Symonis Semeonis:

edició, traducció i estudi

TESI DOCTORAL

Agustín Justicia Lara

UAB

**Universitat Autònoma
de Barcelona**

Directora: Dra. Cándida Ferrero Hernández

Departament de Ciències de l'Antiguitat i Edat Mitjana

Facultat de Filosofia i Lletres

Universitat Autònoma de Barcelona

2024

A la meva mare, *ad lucernam pedibus meis.*

Índex

Summary.....	VIII
Agraïments	X
1. Introducció.....	XII
2. Estudi <i>Itinerarium Symonis Semeonis</i>	XIV
2.1. Estat de la qüestió	XIV
2.2. Symon Semeonis i el seu context.....	XXI
2.2.1. El context franciscà.....	XXII
2.2.2. L' <i>Itinerarium Symonis Semeonis</i> dins el seu gènere literari.....	XLIII
2.3. Viatge i discurs	LIII
2.3.1. L'Europa Occidental.....	LIII
2.3.2. L'Europa Oriental	LXI
2.3.3. Egipte, Gaza i el monestir de la Santa Creu.....	LXVI
2.3.4. Jerusalem.....	XCIII
2.3.5. Cronograma.....	XCIV
2.4. Polèmica antiislàmica.....	XCVIII
2.4.1. La trobada amb l'islam	XCVIII
2.4.2. Discurs i ús del <i>Corpus Islamolatinum</i>	CI
2.4.3. « <i>Variae lectiones</i> » del <i>Corpus Islamolatinum</i>	CXIII
2.5. Fonts i intertextualitat en l' <i>Itinerarium Symonis Semeonis</i>	CXXXII
2.5.1. Fonts bíbliques	CXXXII
2.5.2. Altres fonts	CXLVII
2.5.3. Symon Semeonis i els llibres: relació i intertextualitat	CLVII

2.6. Anàlisi filològica.....	CLX
2.6.1. Llatí de l'autor	CLX
2.6.2. Estil de l'autor	CLXIII
2.7.3. Llatí i llengües vernacles	CCII
2.7. Conclusions	CCV
2.8. Bibliografia	CCVIII
3. Edició crítica i traducció de l' <i>Itinerarium Symonis Semeonis</i>	CCXXXIV
3.1. Còdex	CCXXXIV
3.1.1. Història del manuscrit.....	CCXXXIV
3.1.2. Descripció del manuscrit.....	CCXXXIV
3.1.3. Les mans de l' <i>Itinerarium Symonis Semeonis</i>	CCXXXVII
3.2. Criteris d'edició.....	CCXL
3.3. Abreviatures.....	CCXLII
4. <i>Itinerarium Symonis Semeonis</i>	- 1 -
5. Index personarum, locorum et rerum	- 143 -
6. The Itinerary of Symon Semeonis	- 165 -

SUMMARY

Between 1323 and 1324, the Irish Franciscans Symon Semeonis and Hugo Illuminator undertook their pilgrimage from Ireland to Jerusalem. The *Itinerarium Symonis Semeonis*, preserved in a sole manuscript (Cambridge, Corpus Christi College, 407), was written once Symon Semeonis returned from his pilgrimage. In its pages, the Franciscan friar narrated the route and everything that interested him: relics, ecclesiastical buildings, ethnography, economics, monetary value, flora, fauna, and Eastern religions. Once the *Itinerarium* reached Egypt, Symon Semeonis used two works of the *Corpus Islamolatinum* to polemicise against Islam: the first Latin translation of the Quran and the *Liber de doctrina Machumeti*, translated respectively by Robert of Ketton and Hermann de Carinthia. This thesis aims to present the first critical edition of the *Itinerarium Symonis Semeonis* and translate it entirely into Catalan and English. Moreover, the edition and translations are preceded by a study analysing various topics: the Franciscan and literary context of the author and the text; the pilgrimage undertaken; the uses of the *Corpus Islamolatinum* in the *Itinerarium*, along with a philological study that offers an identification of which family of the *Corpus Islamolatinum*'s manuscripts was used; the sources utilised by the Irish Franciscan; and a philological study of the Latin employed by the author.

AGRAÏMENTS

En primer lloc, vull agrair-li a la meva directora de tesis, la doctora Cándida Ferrero Hernández, la seva dedicació i paciència en resoldre tots els dubtes que, al llarg d'aquesta investigació, m'han sorgit i la seva ajuda i comprensió constant en les situacions adverses. Aquesta investigació ha estat possible per la seva confiança en mi i el seu encoratjament.

Als doctors José Martínez Gázquez i Fernando González Muñoz els hi agraeixo tots els consells que, sense demanar ni obtenir res a canvi, han fet de mi un millor investigador i filòleg. Les converses amb ells i el seu (incalculable) treball han enriquit moltíssim aquesta investigació i la meva formació.

Li agraeixo al doctor Ulisse Cecini tant la paciència en resoldre i explicar-me els meus nombrosos dubtes filològics d'arabismes i hebraïsmes i el seu interès genuí per la meva investigació. Al doctor Marco Guida vull agrair-li la seva acollida a la Universitat Pontificia Antonianum de Roma, els tres mesos que vaig passar a Via Merulana, entre les aules i la biblioteca, han sigut una experiència única i meravellosa. A la doctora Philippa Hoskin li agraeixo haver-me permès consultar el manuscrit que ha estat objecte d'estudi els darrers anys de la meua vida i explicar-me detalls desconeguts per a mi fins que vaig conèixer-la.

Durant els anys que he treballat al Departament de Ciències de l'Antiguitat i Edat Mitjana de la Universitat Autònoma de Barcelona, he tingut la sort immensa de coincidir i enriquir-me de l'experiència i qualitat humana de les doctores Núria Pacheco, Júlia Olivé, Marina Mateu i Laia Catarineu, d'Ariadna Closa, Sandra Cano i Jorge Tello. No em vull oblidar dels meus companys del grup d'*Islamolatina*, amb qui he compartit tantíssimes hores i converses, entre ordinadors i cafès, parlant de les respectives tesis i les nostres vides. Estic segur que, sense ells, la meua experiència acadèmica no hauria estat ni tant rica ni tant divertida ni plaent. Així doncs, vull agrair a David Vázquez, Javier de Prado, Jesús Gómez i Guillem Gavalrà cadascun dels moments, ja sigui al despatx o viatjant, que he tingut la immensa sort de compartir amb ells.

Al meu pare, Agustín, i a la meua tieta, Dolores, per tots els dies que m'han cuidat i que, sense saber ben bé què estava fent, han mostrat una immensa il·lusió per cada bona notícia

que portava a casa i m'han animat i alleugerit quan les notícies no eren tan bones. A la meva mare, Maria, que ja no hi és, qui amb tanta insistència em va animar a fer aquesta tesi quan per a mi no era res més que un pensament. És per a tu.

Per últim, vull agrair-li a la Mireia Cots Melero, la meva parella, tots els ànims i suport que m'ha ofert al llarg d'aquests anys, escoltant amb molta paciència com avançava la investigació i donant-me forces quan a mi em defallien. Amb ella he compartit tots els èxits i decepcions i amb la seva estima ha aconseguit que els èxits fossin més grans i les frustracions menys pesades. I ara sí, finalment, al Neko, el meu gos, company sempitern, perquè els passejos amb ell i les seves mirades m'han servit de tant.

1. INTRODUCCIÓ

Aquesta tesi, resultat d'un procés d'investigació començat ja en el Treball de Fi de Màster el curs 2017–2018, té com a objectiu presentar—a més a més d'un estudi transversal del text—la primera edició crítica i la primera traducció al català de l'*Itinerarium Symonis Semeonis*, la narració de la peregrinació des d'Irlanda fins a Terra Santa duta a terme entre els anys 1323 i 1324 pels frares franciscans Symon Semeonis i Hugo Illuminator.

Previ a l'edició i la traducció, es trobarà un estudi preliminar del text que intenta abastar cadascun dels àmbits de l'*Itinerarium*: en primer lloc, una recapitulació de la història del text i dels estudis realitzats sobre el mateix; en segon lloc, el context històric-franciscà del text i l'autor, seguit d'un estudi sobre el gènere literari dels *itineraria* medievals i on i com es posiciona el text del frare irlandès en aquesta extensa tradició; posteriorment, es realitza l'estudi del viatge dividit en les quatre parts geogràfiques (Europa Occidental i Oriental, Egipte i Jerusalem) remarcant el discurs de l'autor en cadascuna de les seves etapes de la peregrinació; seguidament, s'estudia la vessant polèmica del text, així com els casos d'intertextualitat (no detectats prèviament pels anteriors editors) i, finalment, un anàlisi filològic de l'estil narratiu-descriptiu de Symon Semeonis.

Un dels principals interès del text—sense oblidar la importància de les descripcions dels llocs, poblacions, esdeveniments i apunts etnogràfics—és l'ús que el frare irlandès fa, al seu pas per l'Egipte, de dues traduccions llatines del *Corpus Islamolatinum*: l'Alcorà i el *Liber de doctrina Machumeti*, traduïts per Robert de Ketton i Hermann de Carinthia, respectivament. Aquesta utilització de la primera traducció llatina del Alcorà, font en molts autors d'obres religioses polèmiques, és del tot inusual en un relat de peregrinació. Però en l'última edició del text, publicada l'any 1960¹, aquest tret definitori i rellevant de l'obra de Symon Semeonis quedava relegat en un pla inferior, sense cap estudi i suprimint la traducció dels passatges alcorànics traduïts per Robert de Ketton i citats per Symon Semeonis. Ha estat aquest un dels motius que ens ha portat a realitzar aquesta tesi, aproximant-nos al text des d'una doble

---

¹ Mario Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis ab Hybernia ad Terram Sanctam* (Dublin: The Dublin Institute for Advanced Studies, 1960).

perspectiva: per una banda la polèmica, estudiant el servei de les cites en el discurs i retrat polèmic que Symon Semeonis va realitzar tant de la població musulmana de l'Egipte com de la mateixa religió islàmica; i per l'altra la filològica, estudiant quina família de manuscrits de la traducció de les dues traduccions del *Corpus Islamlatinum* va utilitzar i llegir Symon Semeonis, així com la seva aproximació al mateix text, essent un exemple l'ús d'algunes de les glosses que acompanyaven la traducció de Robert de Ketton i que en el text del frare irlandès són incloses i citades com text del propi Alcorà.

A més a més, la mancança que el text de l'*Itinerarium Symonis Semeonis* ha tingut tant d'un aparat crític homogeni com d'una traducció completa i fidel al llatí de l'autor han estat els altres motius que ens han fet creure que aquesta investigació era necessària i rellevant per al nostre camp d'estudi. L'*Itinerarium Symonis Semeonis* és la testimoniança de l'experiència obtinguda per Symon Semeonis en el seu camí fins a Jerusalem, representant en ella el seu marc cultural, els seus interessos i la seva visió tant d'Orient com de l'alteritat religiosa representada per la religió islàmica.

2. ESTUDI *ITINERARIUM SYMONIS SEMEONIS*

2.1. Estat de la qüestió

Fins ara l'*Itinerarium Symonis Semeonis*, conservat en un únic manuscrit que es troba avui a la biblioteca Corpus Christi College de Cambridge catalogat com a manuscrit 407², ha comptat amb tres edicions. La primera d'elles va ser duta a terme per James Nasmith l'any 1778³, tan sols un any després que el mateix estudiós inclogués una breu presentació del manuscrit i del text del frare franciscà en el seu catàleg de manuscrits de la biblioteca Corpus Christi College⁴. En el prefaci de l'obra, James Nasmith ofereix el testimoni de Thomas Tanner⁵—qui és el primer en fer menció del text de Symon Semeonis—i només inclou, en nota a peu de pàgina, el seu dubte sobre si Thomas Tanner ha llegit realment el text del frare franciscà, ja que Symon Semeonis no “explica moltes coses d'Anglaterra” tal i com afirmava l'estudiós Tanner en la seva obra⁶. L'edició de Nasmith, publicada en una sèrie limitada i difícilment accessible⁷, va restar com a únic testimoni fins a principis del segle XX, quan Girolamo Golubovich va realitzar l'edició del *Itinerarium Symonis Semeonis* dins el seu gran projecte *Bibliotheca Bio-Bibliografica della Terra Santa e dell'Oriente francescano*⁸. Golubovich, a més a més d'oferir una breu presentació dels aspectes codicològics del manuscrit, esgrimeix com a raons d'una nova edició del text els errors comesos per Nasmith en el desenvolupament d'abreviatures i en

² Cambridge, Corpus Christi College, 407, ff. 1^r–36^v.

³ James Nasmith, *Itineraria Symonis Semeonis et Willelmi de Worcestre; quibus accedit Tractatus de metro, in quo traduntur regulae a scriptoribus mediæ ævi in uersibus Leoninis obseruatae; e codicibus MSS in Bibliotheca C.C.C. Cantab. asseruatis, primus eruit ediditque Jac. Nasmith* (Cambridge, 1778).

⁴ James Nasmith, *Catalogus librorum manuscriptorum quos Collegio Corporis Christi et Beatae Mariae Virginis in Academia Cantabrigiensi legauit reuerendissimus in Christo pater Matthæus Parker* (Cambridge: Typis Academicis excudebat J. Archdeacon, 1777), 384–385.

⁵ Thomas Tanner, *Bibliotheca Britannico-Hibernica: siue de scriptoribus qui in Anglia, Scotia, et Hibernia ad sæculi XVII initium floruerunt, litterarum ordine juxta familiarum nomina dispositis* (Londres: Societatis ad litteras promouendas, 1748), 702.

⁶ Nasmith, *Itineraria Symonis Semeonis*, 3, n. 1: ««Multum dubito, an Simonis (*sic*) itinerarium unquam peruolutauerit Tannerus, de Anglia enim perpauca, eaque plerumque jejuna ibidem narrantur. [...]».

⁷ Tal i com afirma la primera ressenya sobre l'edició de Nasmith, publicada de forma anònima l'any 1828 a la revista *The Retrospective Review*. «The Itinerary of Fitz-Simeon, 1322», *Retrospective Review and Historical and Antiquarian Magazine* 2 (1828), 232: «[...] And as the book itself had a confined circulation, and is become rare, we do not hesitate to offer a copious analysis of its very curious contents.».

⁸ Girolamo Golubovich, *Bibliotheca Bio-Bibliografica della Terra Santa e dell'Oriente francescano*, v. 3 (Florència: Collegio di S. Bonaventura, 1919), 237–282.

omissions de parts del text⁹ i també la dificultat per trobar-ne un exemplar¹⁰. Les raons donades per Girolamo Golubovich van ser repetides en la tercera i última edició del text elaborada per Mario Esposito l'any 1960¹¹, qui va catalogar l'edició de Nasmith com a «thoroughly unsatisfactory [...] with no comments of any kind and the text is disfigured by a number of gaps, manifestly corrupt passages, and errors of every sort» i l'edició de Golubovich, tot i que corregint algunes lectures errònes, «very little indeed has been accomplished for the improvement of Nasmith's defective work»¹². L'edició de Mario Esposito, però, no es veurà lliure d'errors, amb l'oferiment de lectures no presents al manuscrit i no senyalades per l'editor¹³.

Una de les primeres problemàtiques centrades en el text, i que ha sigut debatuda principalment en les edicions, ha estat l'any del començament de la peregrinació de Symon Semeonis i Hugo Illuminator. El text és el següent:

[...]. Iter .XVII. Aprilis kalendas arripientes— celebrato capitulo prouinciali apud Clonmel in festo beatissimi patris nostri Francisci anno domino millesimo .CCCXXII.— quo anno celebratum est Pascha <in> .VI. kalendas Aprilis.¹⁴

L'equívoc en la interpretació del text rau en la unió de dues referències temporals enllaçades, fins i tot, per un pronom relatiu: «anno [...] .CCCXXII., quo». La interpretació de Nasmith és confusa, ja que separa els períodes oracionals amb una pausa breu al text que sembla identificar i separar les dues referències temporals: és a dir, l'any quan se celebra el capítol provincial i el dia en què comença la seva peregrinació. Tanmateix, la primera ressenya que s'efectua del text

---

⁹ Golubovich, *Biblioteca Bio-Bibliographica*, 244: «In quanto al merito dell'edizione di Nasmith, dobbiamo francamente dire che è nullo; anzi, agli errori non pochi del codice egli ne aggiunse molti di più, sia storpiando parole malamente lette, sia saltando qua e là uno o più termini, e qualche volta anche de periodi; e per colmo di negligenza o d'incapacità, trascurò ogni minima illustrazione del testo.»

¹⁰ Golubovich, *Biblioteca Bio-Bibliographica*, 245: «Del resto, una nuova ristampa dell'itinerario di fr. Simone s'imponeva [...] anche perchè dell'edizione di Nasmith (quasi sconosciuta ai bibliografi) si conoscono appena pochi esemplari.»

¹¹ Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*.

¹² Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 1.

¹³ Pot consultar-se la següent ressenya: Gearóid Mac Niocaill, «Review of *Itinerarium Symonis Semeonis* ab Hybernia ad Terram Sanctam», *Studia Hibernica* 1 (1961), 248–251.

¹⁴ *It. Sym.*, 1. El text de Symon Semeonis serà citat sempre, excepte quan s'indiqui en nota a peu de pàgina o en el text, amb la nostra edició.

de Nasmith ubica el viatge de Symon Semeonis l'any 1322¹⁵. És en l'edició de Girolamo Golubovich que es fa la separació efectiva entre un i altre, havent identificat la celebració del capítol provincial a Clonmel l'any 1322, i fent una intervenció sobre el text per esclarir el passatge¹⁶. Un any després de l'edició de Girolamo Golubovich, E. B. Fitzmaurice i G. A. Little daten la peregrinació a l'any 1322, tot i que amb una hipòtesi nova: els autors declaren que la data de la Pasqua donada per Symon Semeonis apunta inequívocament a l'any 1323, tanmateix l'any donat pel frare franciscà irlandès al text podria explicar-se perquè seguia el còmput anual bizantí, fent que el primer dia de l'any fos l'1 de setembre¹⁷. En la seva edició, Mario Esposito indica que tal teoria no explica res sobre la data de la peregrinació i argumenta que la intervenció sobre el text és absolutament necessària¹⁸. Si bé l'argumentació de Mario Esposito és correcta pel que fa a la primera part, ja que en tot el text de l'*Itinerarium* (a part de la ubicació temporal de la celebració de la Pasqua) no hi ha cap referència que ens permeti saber quin còmput cronològic utilitzava Symon Semeonis, en la segona part—tal i com mostrava Girolamo Golubovich en la nota a peu de pàgina citada de la seva edició—no és del tot encertada: el fet de tenir una font primària a disposició sobre la celebració del capítol provincial de l'ordre franciscana a Clonmel l'any 1322¹⁹ fa necessari el màxim respecte al manuscrit establert, però, una forta diferenciació entre els períodes oracionals que han portat a la confusió als anteriors editors i estudiosos²⁰.

---

¹⁵ «The Itinerary of Fitz-Simeon, 1322», 232.

¹⁶ Golubovich, *Biblioteca Bio-Bibliographica*, 238. Girolamo Golubovich indica, sense cap referència, que Symon Semeonis va fer la funció de vocal al capítol provincial, però no hem trobat cap document que certifiqui aquesta informació. El mateix autor, a la p. 246, n. 4 fa una proposta d'edició sense cap modificació del text preservat al manuscrit, posant entre parèntesis el primer període oracional.

¹⁷ E.B. Fitzmaurice i A. G. Little, *Materials for the history of the Franciscan Province of Ireland: A. D. 1230-1450* (Manchester: The University Press, 1920), 113.

¹⁸ Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 3.

¹⁹ Londres, British Library, Cotton, MS. Vespasian, B, XI, ff. 132^r–133^r. Pot consultar-se una edició del fragment a Fitzmaurice i Little, *Materials for the history*, 113.

²⁰ Molts estudis que utilitzen el *Itinerarium Symonis Semeonis* agrupen el viatge del peregrí franciscà entre 1322 i 1324, com a exemple: Andrew Jotischky, «The image of the Greek: Western Pilgrims' view of Eastern Monks and Monasteries in the Holy Land», *Speculum: A Journal of Medieval Studies* 94, no. 3 (2019), 692 i 695; Charalambos Gasparis, *Land and Peasants in Medieval Crete* (Atenes: The National Hellenic Research Foundation, 1997), 87; K. Scoot Parker, «Coptic Christianity in Early Fourteenth-Century Mamlūk Egypt», *Journal of Eastern Christian Studies*, 67, (1-2) (2015), 23; Colin Morris, *The Sepulchre of Christ and the Medieval West: From the Beginning to 1600*, (Oxford, Oxford University Press, 2005), 302; Jeton Sallahu, «The Mentioning of the Illyrian-Arbëresh and their Illyrian-Arbëresh Language in some Sources», *International Journal of Albanology*, 9 (17-18) (2022), 153.

L'itinerari dut a terme pel frare franciscà, que el fa recórrer les actuals Anglaterra, França, Itàlia, Croàcia, Montenegro, Albània, Grècia i Egipte abans de fer l'últim tram fins a Jerusalem, ha atret l'atenció en l'estudi de la toponímia d'algunes poblacions que Symon Semeonis esmenta i que no han estat identificades de forma segura. La primera localització és «Castrum Gyblis»²¹: l'estudiós Alexander Falileyev planteja el dubte sobre si aquesta població és Caer Gybi/Holyhead²². Els motius per revisar aquesta proposta de Mario Esposito²³ (Girolamo Golubovich havia proposat identificar-la amb la població de Caernarfon²⁴) són, en primer lloc, la difícil lectura que ofereix l'únic manuscrit que conserva l'*Itinerarium Symonis Semeonis* impossibilitant la lectura de la primera lletra del topònim i dificultant-ne la lectura de la segona, que llegim com: «castrum <.>yblis»²⁵; en segon lloc, la possibilitat que aquest topònim sigui un error del copista. L'investigador revisa altres possibles localitzacions basant-se en els estudis històrics duts a terme fins al moment de la història marítima gal·lesa i en l'estudi dels topònims i, tot i que no pot proposar una alternativa efectiva a la proposta de Mario Esposito, sí que senyala la importància de com Symon Semeonis designa les poblacions per on passa: *castrum*, *ciuitas*, *urbs* (utilitzada un sol cop), *uilla*, *casale* (aquests dos substantius aplicats exclusivament a poblacions d'Egipte) i la varietat de significats que té per Symon Semeonis el substantiu *castrum* que tant pot designar fortificació (com en el cas de Londres) com població més o menys fortificada (com en el cas de Dover o Montreuil-sur-Mer), fet que ens fa dubtar a quina de les dues tipologies de *castrum* fa referència Symon Semeonis en aquest cas i, per tant, dificultant-ne la correcta identificació.

El llarg viatge realitzat pel frare franciscà, així com el seu testimoni i descripcions (ja sigui etnogràfiques com d'edificis o successos), ha fet que l'*Itinerarium* hagi estat utilitzat com a testimoni en un gran nombre d'estudis, especialment en el seu pas per Egipte, on la curiositat i descripcions de Symon Semeonis van portar a Aryeh Grabois a denominar-lo com el

---

²¹ *It. Sym.*, 3.

²² Alexander Falileyev, «The landing point of two Franciscans from Ireland in north Wales in 1323», *The Anglesey Antiquarian Society and Field Club. Transactions* (2019), 88–106.

²³ Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 24.

²⁴ Golubovich, *Biblioteca Bio-Bibliographica*, 247, n. 1.

²⁵ Cambridge, Corpus Christi College, 407, f. 1^r.

«fondateur de cette ‘égyptologie’»²⁶, en tant que, essent un dels primers itineraris del segle XIV, inaugura la tendència dels peregrins d’aquest segle a descriure la flora, fauna²⁷ i població d’Egipte²⁸.

Si la mirada etnogràfica de Symon Semeonis i la seva atenció per la terra d’Egipte han atret l’interès de diversos estudis, l’apartat polèmic de l’*Itinerarium* a través de l’ús de dues obres del *Corpus Islamolatinum* no ha estat tan estudiat. En l’edició de Girolamo Golubovich s’identifica els passatges de l’Alcorà citats per Symon Semeonis, però no es fa menció a la traducció de Robert de Ketton, sinó que l’editor referencia els passatges a través de “capítols” i “versos” (*sic*) d’una edició contemporània de l’Alcorà²⁹ i, pel que fa a la traducció de Hermann de Carinthia no identifica el seu origen: en la citació del passatge sobre el Paradís del *De doctrina Machumeti*, Golubovich en nota a peu de pàgina escriu: «Qui Simone riassume vari capitoli del Corano a senso, e non sempre alla lettera»³⁰; en el passatge sobre la història dels àngels Baroth i Maroth i la prohibició del vi: «Questa favola non è che ombreggiata appena nel Corano (c. II, v. 96) e il nostro viaggiatore non fa che riportarcela da qualche commentatore maomettano. [...]»³¹. En el prefaci a l’edició de Mario Esposito ja s’identifiquen les fonts del *Corpus Islamolatinum* utilitzades per Symon Semeonis³², i si bé en el text llatí es cita l’edició de Bibliander³³, en la traducció a l’anglès les referències a les cites es faran, com en el cas de Girolamo Golubovich, a una edició contemporània de l’Alcorà³⁴ i no se’n fa la traducció del passatge perquè «Versions of these books are readily procurable»³⁵, eliminant així la

²⁶ Aryeh Grabois, «La description de l’Égypte au XIVe siècle par les pèlerins et les voyageurs occidentaux», *Le Moyen Age* 109, no. 3 (2003), 531.

²⁷ Thierry Buquet, «Animalia extranea et stupenda ad videndum. Describing and Naming Exotic Beasts in Cairo Sultan’s Menagerie» dins Francisco de Asís García *et alii* (edd.), *Animal and Otherness in the Middle Ages* (Oxford: Bar International Series 2500, 2013), 29.

²⁸ Elisabeth Ruchaud, «Le pèlerin chrétien vers Jerusalem. Une construction de l’image de l’‘autre’» dins Rania Abdellatif *et alii* (dir.), *Acteurs des transferts culturels en Méditerranée médiévale* (Munic: Ateliers des Deutschen Historischen Institut Paris, 2012).

²⁹ Golubovich, *Biblioteca Bio-Bibliographica*, 258, 259, 261, 262, 268, 275.

³⁰ *Id.*, 259.

³¹ *Id.*, 262.

³² Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 11–13.

³³ *Id.*, 50, 52, 54, 58, 60, 62, 76, 90, 92.

³⁴ *Id.*, 50, 53, 59, 61, 63, 77, 91, 93.

³⁵ *Id.*, ix.

possibilitat de veure qualsevol alteració en la cita del frare franciscà i la seva vinculació respecte a la tradició textual manuscrita del *Alchoranus* i el *De doctrina Machumeti*.

Tanmateix, fora de les edicions, sí hi ha hagut un interès en el camp acadèmic sobre la polèmica en l'*Itinerarium*. El primer estudiós que empra l'obra de Symon Semeonis per investigar la imatge de l'islam a Occident va ser Norman Daniel, que utilitza en dues ocasions el mateix passatge: la menció de Symon Semeonis sobre la posició de Jesucrist a l'islam. Entre els testimonis de Marc de Toledo, William de Tripoli i Riccoldo da Monte di Croce, Norman Daniel cita el passatge de l'*Itinerarium*, a través de l'edició de Girolamo Golubovich, en què Symon Semeonis cita la desena sura (Q. 04: 172–174). Al parer de l'investigador, són dos els elements rellevants del testimoni de Symon Semeonis: l'ús de la traducció de Robert de Ketton (i la selecció dels passatges triats) i la seva experiència directa en territori musulmà³⁶, a partir dels quals Symon Semeonis descriu com els musulmans es refereixen a Jesucrist («*quem Messiath Ebyn Merian appellant, quem etiam ineffabiliter reuerentur. Et nullo modo Ebyna Allam, id est filium Dei*»³⁷) i la raó per la qual Jesucrist no se l'anomena “fill de Déu”: «*quia reputant impossibile Deum filium habere, ex quo uxore et concubina caret, nec in eis delectatur*»³⁸. En la segona ocasió, tanmateix, Norman Daniel es centra en el rol i la importància de Jesucrist en el dia del Judici Final segons la religió islàmica³⁹, valorant que la cita de Symon Semeonis implica que, ja que el franciscà irlandès entén el substantiu «*uiri legum*» referit tant a jueus com a cristians («*uidelicet Christiani et Iudei*»⁴⁰), Crist seria jutge de les persones seguidores d'ambdues religions, fet de molta controvèrsia teològica⁴¹. El nomenament o la comprensió del “uiri legum” com a nomenclatura per jueus i cristians no és (o no ho és exclusivament) de Symon Semeonis: en les gloses a l'Alcorà de Robert de Ketton s'explicita en

---

³⁶ Norman Daniel, *Islam and the West: The Making of an Image* (Oxford: Oneworld Publications, 1997), 195–196.

³⁷ *It. Sym.*, 47.

³⁸ *It. Sym.*, 47.

³⁹ Daniel, *Islam and the West*, 347–348.

⁴⁰ *It. Sym.*, 47.

⁴¹ Daniel, *Islam and the West*, 347.

moltes ocasions⁴² i l'evidència de què Symon Semeonis va llegir i utilitzar un manuscrit del *Corpus Islamlatinum* amb glosses ha estat ja estudiat⁴³.

L'Alcorà traduït per Robert de Ketton i el seu ús en el *Itinerarium Symonis Semeonis* també té presència en l'estudi i antologia duts a terme per l'estudiosa Michelina di Cesare⁴⁴. En la introducció a la selecció de textos de l'*Itinerarium*, que provenen de l'edició de Mario Esposito, la investigadora assenyala els múltiples epítets negatius que el frare franciscà utilitza per referir-se a Mahoma i també l'ús de cites del Alcorà per explicar els motius de la realitat quotidiana dels musulmans a Egipte, com la roba de les dones i la prohibició del consum de vi⁴⁵. En aquesta antologia també es recullen els dos passatges on Symon Semeonis cita el *Liber de Doctrina Machumeti* per descriure el Paradís segons l'islam i per explicar la raó de la prohibició del vi⁴⁶. Aquestes cites també seran objecte d'estudi en l'article elaborat per l'estudiosa Cándida Ferrero⁴⁷, que fa un estudi sobre l'ús i la intenció polèmica de les cites de la traducció de Hermann de Carinthia a l'*Itinerarium*.

---

⁴² Per exemple en una glosa a la segona sura: «Viros legum semper Iudeos et Christianos intellegit». José Martínez Gázquez i Fernando González Muñoz, *Alchoran siue lex Saracenorum*, (Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 2022), 38.

⁴³ Agustín Justicia Lara, «Context and the Use of Quotes from Robert of Ketton's Translation of the Qur'an in the *Itinerarium Symonis Semeonis*» dins Cándida Ferrero i John V. Tolan (edd.), *The Latin Qur'an, 1143–1500* (Berlin: De Gruyter, 2021), 171–173. Cf. les pàgines CXIII–CXXXI d'aquest treball.

⁴⁴ Michelina Di Cesare, *The pseudo-historical image of the Prophet Muhammad in medieval Latin literature: a repertory*, (Berlin: De Gruyter, 2012), 446–454.

⁴⁵ Di Cesare, *The pseudo-historical image*, 446–447.

⁴⁶ *It. Sym.*, 47–49; 63.

⁴⁷ Cándida Ferrero Hernández, «El *Liber Doctrina Machumeti* como auctoritas en el *Itinerarium Symonis Semeonis*» dins Edoardo D'Angelo i Jan Ziolkowski (edd.), *Auctor et auctoritas in Latinis Medii Aevi Litteris* (Florència: SISMEL-Edizioni del Galluzzo, 2014), 360–366.

2.2. Symon Semeonis i el seu context

De la vida de l'autor no en sabem més d'allò que escriu a l'*Itinerarium* i en aquest no es registra cap mena de data que ens permeti saber la seva funció dins l'ordre franciscana o la seva edat. Mario Esposito, en l'estudi introductor a la seva edició, declara en una nota a peu de pàgina que hi ha una menció als registres dels arxius de Leicester on es fa menció a un Simon Symeon⁴⁸ que, entre els anys 1351 i 1352, fou acompanyant a Terra Santa: «And I noble (nobil') of half a mark given to Derby Herald coming with Simon Symeon from the Holy Land»⁴⁹. L'editora d'aquests registres atribueix a l'autor de l'*Itinerarium* una notícia més, una malaltia a casa de John Cook entre els anys 1357 i 1358: «And he accounts for 6s. 2d. in a present sent to Simon Simeon when he fell ill at the house of John Cook, as appears by parcels»⁵⁰. Tanmateix, fora del nom, no hi ha cap element que permeti una identificació efectiva entre aquestes fonts i l'autor de l'*Itinerarium*. Com arguments en contra d'aquesta identificació està el fet que en cap moment d'aquests registres el nom va acompanyat de la seva condició de frare, fet que sí succeeix en altres casos com, per exemple, en un document on es mencionen els testimonis d'un decret: «*Hiis testibus: Domino Willelmo abbate Leycestrie, domino Johanne Charnells clerico, domino Willelmo de Ferrarriis, domino de Groby, Roberto Herle, Johanne de Bokelond, Johanne Foluill militibus, domino Rogero de Burton clerico, Simone Symeon et aliis*»⁵¹.

Del seu company Hugo Illuminator, en canvi, sí tenim una evidència documental en un procés judicial en contra dels Templers on actuà com a testimoni⁵²:

2 testis: Frater Hugo de Lummour, eiusdem ordinis, iuratus, et diligenter examinatus, dicit, quod credit firmiter dictos ac omnes alios Templarios esse culpabiles et conscios dicti criminis haeresis eis per bullam papalem imputati, et evidencias superius assignatas assignavit; et dicit, quod fuit plures apud Clounchharf, prope Dublin. Et ibidem uidit quendam fratrem Templi, nomine

---

⁴⁸ Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 4, n. 3.

⁴⁹ Mary Bateson (ed.), *Records of the Borough of Leicester: Being a series of Extracts from the Archives of the Corporation of Leicester, 1327-1509*, v. 2, (Londres: C. J. Clay and Sons, 1901), 80.

⁵⁰ Bateson (ed.), *Records of the Borough*, 109.

⁵¹ Bateson (ed.), *Records of the Borough*, 114. Es menciona el nom de Simon Simeon (amb algunes variants) a: Bateson (ed.), *Records of the Borough*, 27, 40, 67, 80, 109, 114, 116, 124 i 132.

⁵² Per una aproximació a aquest esdeveniment de la història religiosa i judicial envers els Templers a Irlanda, cf. Rowena McCallum, «The Mendicant Orders of Medieval Dublin», [tesi doctoral], (Queen's University Belfast, 2022), 49-52;

Willelmum de Warecome, militem, qui in elevatione sacramenti faciem suam uersus terram inclinabat, hostiam respicere non curando.⁵³

A més a més, d'Hugo Illuminator tenim també constància de la seva mort succeïda al Caire, presumiblement (en tant que la data presenta problemes textuais⁵⁴), el 26 de novembre de 1323. Tot i la llacuna documental sobre l'autor i la minsa evidència del seu acompanyant, s'ha establert que el seu patrònim—considerant que «*Semeonis*» fos un error de còpia per «*Symonis*»—és d'origen anglo-irlandès⁵⁵ o hiberno-normand⁵⁶, encara que se li pressuposi una auto-identificació plenament irlandesa a partir de la constatació inicial: «*et de solo natiuo et paterna domo*»⁵⁷ i les referències que fa a elements irlandesos⁵⁸.

2.2.1. *El context franciscà*

Aquesta 'doble' identificació és de cabdal importància en la història dels franciscans a Irlanda, una província de l'ordre on les tensions entre identitat nacional i submissió o control a la corona anglesa prengué el màxim apogeu—si les fonts són veres⁵⁹— al capítol provincial de Cork l'any 1291, on es produí l'assassinat de setze frares, resultant en encarceraments per ordre de la corona⁶⁰. Si bé els franciscans, que s'establiren a Irlanda l'any 1230, van ser capaços en un primer moment de mantenir-se allunyats d'aquest conflicte i van adoptar una política de

⁵³ David Wilkins, *Concilia Magnae Britanniae et Hiberniae*, v. 2 (Londres: imprimebat S. Richardson, 1737), 378.

⁵⁴ Cf. pàgines LXXXV–LXXXVI del present estudi.

⁵⁵ Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 4–5; Alexander Brian Scott, «Latin Learning and Literature in Ireland, 1169-1500» dins Dáibí Ó Cróinín (ed.), *A New History of Ireland. I: Prehistoric and Early Ireland*, v.1, (Oxford: Oxford University Press, 2005), 981; Krasnodebska-D'Aughton, «Inflamed with Seraphic Ardor», 296.

⁵⁶ Així ho argumenta la nota addicional de l'estudiós Aubrey Gwynn dins l'última edició del text: Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 22.

⁵⁷ *It. Sym.*, 1.

⁵⁸ Per exemple, la menció als nens irlandesos en relació al calçat que duen (*It. Sym.*, 59) o la menció als cavalls d'Irlanda (*It. Sym.*, 77).

⁵⁹ L'autenticitat d'aquest esdeveniment no va ser posada en dubte fins la publicació de la monografia de Francis J. Cotter, *The Friars Minor in Ireland. From their Arrival to 1400*, (New York: The Franciscan Institute, 1994), 33–40. La principal problemàtica rau en què les notícies d'aquest fet es transmeten únicament en dues fonts (els *Annales de Wigornia* i la *Historia Anglicana* de Bartolomeu de Cotton, textos que poden llegir-se a Fitzmaurice i Little, *Materials for the History*, 63–64), però no hi ha cap menció en les fonts franciscanes irlandeses. Així mateix, l'estudiós Francis J. Cotter posa en dubte un seguit d'esdeveniments que tradicionalment s'han relacionat amb aquest conflicte racial. Pot trobar-se una revisió a Colmán N. Ó Clabaigh, *The Friars in Ireland: 1224–1540*, (Dublin: Four Courts Press, 2012), 33–34.

⁶⁰ Cf. Michael Robson, *The Franciscans in the Middle Ages*, (Woodbridge: The Boydell Press, 2006), 33–35.

integració i admissió d'irlandesos dins l'ordre⁶¹, l'any 1285 apareix la primera mostra de la implicació dels franciscans amb la llengua i cultura irlandesa⁶², ja que en un document dirigit a la corona anglesa, es fa palès que les ordres mendicants les assumeixen plenament:

«[...] the Irish always preach against the king and always provide their churches with Irishmen... so that choice of bishop shall be of Irishmen in order to maintain their own language [*lingua*] [...] Similarly the Friars Preacher and Friars Minor make much of that language»⁶³.

Lluny de relaxar-se, la tensió 'racial' i nacional anirà en augment des de finals del segle XIII i al llarg del segle XIV. Llurs principals mostres són les reaccions davant els esdeveniments succeïts amb l'entrada d'Edward Bruce en territori irlandès (1315–1318)⁶⁴, quan es mostren les sospites de la corona anglesa sobre els clergues i frares irlandesos simpatitzants amb l'aliança escocesa-irlandesa: de fet, els frares menors van ser objecte d'especial escrutini fins al punt que el rei anglès Eduard II va escriure al ministre general de l'ordre, Miquel de Cesena, per tal que fes un escrutini i l'informés de les activitats acomplertes pels frares irlandesos⁶⁵. La gelosia per part del regne anglès en la vigilància als frares, així com l'intent de clausurar el màxim possible qualsevol temptativa de permetre la presència de frares irlandesos en llocs de poder i la denúncia constant sobre que els frares mendicants a Irlanda intentaven sumar a la població a aquesta rebel·lió⁶⁶, va ser denunciada al papa Joan XXII pel rei irlandès d'Ulster, Donald O'Neill, en un document conegut com *Remonstrance*⁶⁷, el qual va quedar sense resposta.

Amb la finalització del conflicte bèl·lic la tensió entre irlandesos i anglesos no va disminuir. La corona anglesa, davant la deslleialtat dels frares irlandesos, va optar per regular les posicions més importants per tal de deixar-les en mans dels frares anglesos. Aquesta política té el seu sùmmum a l'abril de l'any 1324 (quan Symon Semeonis, presumiblement, deuria estar

---

⁶¹ Francis J. Cotter, *The Friars Minor in Ireland. From their Arrival to 1400*, (New York: The Franciscan Institute, 1994), 31–32.

⁶² Cf. Cotter, *The Friars Minor in Ireland*, 32–33.

⁶³ Cotter, *The Friars Minor in Ireland*, 32.

⁶⁴ Seán Duffy, *Medieval Ireland: an Encyclopedia*, (New York: Routledge, 2005), 51–53.

⁶⁵ Cotter, *The Friars Minor in Ireland*, 41; Ó Clabaigh, *The Friars in Ireland*, 35–39. Cf. Fitzmaurice i Little, *Materials for the History*, 94–95.

⁶⁶ Aquesta denúncia va arribar a transformar-se en la butlla papal «*Bulla Iohannis XXII contra fratres de Ordine Mendicantium ad populum Hybernicum rebellionem praedicantes*». Cf. Fitzmaurice i Little, *Materials for the History*, 100.

⁶⁷ Cotter, *The Friars Minor in Ireland*, 42. El document es troba traduït a l'anglès a: Curtis, Edmund i McDowell, R. B., *Irish Historical Documents: 1172–1922*, (London: Ethuen and Co. Ltd., 1943), 38–46.

fent el seu viatge de tornada) amb la intervenció directa del papa Joan XXII a través d'una comissió que examinà vuit cases de la província irlandesa, jutjà la perillositat de deixar en mans irlandeses llur direcció i, finalment, es va executar el reemplaçament dels frares irlandesos per anglesos⁶⁸, permetent tan sols que tres o quatre frares irlandesos es mantinguessin en cada casa, traslladant-ne els altres⁶⁹, i prohibint que la posició de guardià o *custos* dins d'aquestes vuit cases fos adjudicada a un irlandès⁷⁰.

Més enllà d'aquesta tensió 'racial' que definirà la província franciscana d'Irlanda, durant aquest anys els franciscans tenen també al seu si un conflicte intern entorn de la qüestió de la pobresa apostòlica, conflicte que donarà peu a la divisió entre franciscans conventuals i observants o espirituals⁷¹. De fet, la qüestió de la pobresa i les problemàtiques que comporta apareix en una etapa inicial de la creació de l'ordre (si bé sense iniciar o mostrar signes aparents de cisma, com succeirà més endavant⁷²), tot i que la gènesi s'ubica en dos punts geogràfics ben

---

⁶⁸ Cotter, *The Friars Minor in Ireland*, 45–46; Anne Müller, «Conflicting Loyalties: the Irish Franciscans and the English Crown in the High Middle Ages», *Proceedings of the Royal Irish Academy: Archaeology, Culture, History, Literature*, 107 (2007), 101–104. Les cases on es va dur a terme aquesta política van ser: Cork, Limerick, Buttrvant, Ardfert, Nenagh, Claregalway, Galway i Athelone. Edmund Curtis (ed.), *Calendar of Ormond Deeds: 1172-1350 A.D.*, v. 1, (Dublin: The Stationery Office, 1932), 240–242.

⁶⁹ Curtis, *Calendar of Ormond*, 239–240: «[...] *mandamus quatenus eosdem Fratres hibernicos in dictis locis commorantes in aliis domibus Ordinis uestre in Hibernia collocetis, exceptis tribus uel quatuor ad plus minus suspectis quos in qualibet domo remanere permittimus de predictis, ita quod fiat mutua cobabitacio Anglicorum fratrum et Hibernicorum secundum condicionem locorum prout communiter in hac terra habitant indicantes.*»

⁷⁰ Curtis, *Calendar of Ormond*, 240: «*Volumus eciam et mandamus quod non sint gardiani hibernici sub eisdem censuris in predictis octo locis ad maiorem securitatem et pacem terre predictae.*». Per un estudi que amplia el marc cronològic aquí breument ofert, cf. John A. Watt, *The Church and the Two Nations in Medieval Ireland*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1970), 173–197.

⁷¹ Per la qüestió del nom donat a aquests dos grups, cf. David Burr, *The Spiritual Franciscans: From Protest to Persecution in the Century After Saint Francis*, (Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 2001), 12–41

⁷² En són un exemple la problemàtica etapa durant la qual Elias de Cortona va ser el ministre general de l'ordre (1232–1239): cf. Burr, *The Spiritual Franciscans*, 12–14; o els elogis que va suscitar el generalat de John de Parma (1247–1257): cf. Burr, *The Spiritual Franciscans*, 29–32 i el posterior judici per les seves creences del joaquimisme: cf. Burr, *The Spiritual Franciscans*, 38–39. Sobre la influència de Joaquim de Fiore en les ordres mendicants dels franciscans i dominics, cf. Frances Andrews, «The Influence of Joachim in the 13th Century» dins Reidl, Matthias (ed.), *A Companion to Joachim of Fiore*, Brill's Companion to the Christian Tradition, v. 75, (Leiden: Brill, 2018), 223–241; i sobre la influència en els franciscans espirituals: cf. 253–257. Una mostra de com la pobresa pren un rol més rellevant dins l'ordre a partir de la mort de sant Francesc pot consultar-se en l'anàlisi d'algunes de les primeres fonts franciscanes i l'ús de la paraula pobresa o menció sobre aquesta virtut realitzada per Krijn Pansters, *Franciscan Virtue: Spiritual Growth and the Virtues in Franciscan Literature and Instruction of the Thirteenth Century*, (Leiden: Brill, 2012), 14 i 137–152.

concrets i en un marc temporal delimitat: Itàlia (i especialment la Marca d'Ancona⁷³) i el sud de França⁷⁴, després del generalat de Bonaventura (1274–1290). Si bé aquests dos esdeveniments són precedits per un llarg historial de discussió intel·lectual sobre la pobresa—l'anomenada '*povertà pensata*'⁷⁵—encapçalada per l'escolàstic Hugh de Digne i per autors del cercle escolàstic de París com Haymo de Faversham, Alexandre de Hales, John de Rupella, Bonaventura, John Peckham i Pèire Olieu (Petrus Iohannis Olivi)⁷⁶, els esdeveniments de la Marca d'Ancona i del sud de França (que són precedits pels rumors de grans canvis al segon concili de Lió entorn la possibilitat que els frares franciscans poguessin posseir béns⁷⁷) senyalen un debat molt més intens i les primeres mostres d'una inquietud o divisió efectiva de l'ordre en dos grups. Pel que fa a la Marca d'Ancona—per la qual tenim el testimoni d'Angelo Clarenó⁷⁸—, sembla que el rumor de la permissió de possessió va ser la principal causa per l'inici del conflicte («*quidam rumor insonuit in partibus Italie quod summus pontifex decreuerat in prefato concilio fratribus minoris ac predicatoribus ac ceteris mendicantibus proprium dare.*»⁷⁹) ja que la major part (és a dir, aquella conforme amb la suposada decisió) proposava jutjar com a heretges a aquells que s'hi posicionaven en contra («*[...] in primo eorum capitulo post concilium celebrato postulauit de prefatis fratribus, tamquam de schismaticis uel erroneam opinionem tenentibus, inquisitionem fieri, et si non resipiscerent punitionem tamquam de hereticis rigide fieri*»⁸⁰). La majoria del grup contrari a la possessió, davant aquesta notícia, va decidir rectificar, excepte tres frares: Raymundus o Tramundus, Thomas de Tolentino i Petrus de Macerata. Si bé en un primer moment els tres frares van ser apartats i reclosos en una ermita («*Ex quo amplius turbati, ut schismaticos, abscissis habitibus, segregatos a fratribus in quibusdam eremitoriis recluserunt*»⁸¹), la notícia de què més frares volien seguir el camí dels

---

⁷³ Burr, *The Spiritual Franciscans*, 44–46; John Moorman, *A History of the Franciscan Order from its Origins to the year 1517*, (Oxford: Oxford University Press, 1968), 188.

⁷⁴ Burr, *The Spiritual Franciscans*, 50–65; Moorman, *A History of the Franciscan Order*, 189.

⁷⁵ Neslihan Şenocak, «The Making of Franciscan Poverty», *Revue Mabillon: Revue Internationale d'Histoire et de Littérature Religieuses*, 24 (2013), 6–7.

⁷⁶ Şenocak, «The Making of Franciscan Poverty», 15–21.

⁷⁷ Moorman, *A History of the Franciscan Order*, 188; Burr, *The Spiritual Franciscans*, 43–44.

⁷⁸ Angelus Clarenus, *Historia septem tribulationum ordinis Minorum* [editat per Orietta Rossini], 217–225. Cf. Burr, *The Spiritual Franciscans*, 43–46; Moorman, *A History of the Franciscan Order*, 188–189.

⁷⁹ Clarenus, *Historia septem tribulationum*, 218.

⁸⁰ Clarenus, *Historia septem tribulationum*, 218–219.

⁸¹ Clarenus, *Historia septem tribulationum*, 219.

tres frares per tal de seguir els preceptes ‘del fundador’ («*et ex toto corde et mente et uiribus omnibus conscientie fundatoris et puritati doctrine eius inhererant*»⁸²) va provocar la decisió d’endurir el càstig als tres frares (i altres, entre els quals s’hi hauria d’afegir el propi Angelo Clareno, tot i que no ho faci en la seva pròpia narració⁸³) com a prevenció a un possible cisma dins l’ordre («*[...] concordant quod nullum erat efficax remedium, nisi processus de facto contra principales huiusmodi fratres facere et punire eos ad terrorem omnium, absque omni inquisitionis examine, tamquam schismaticos heretice prauitatis labe corruptos et ordinis destructores*»⁸⁴). La sentència dictada, que no esclaria el motiu del judici, fou l’empresonament vitalici:

[...] determinant et sententiant quod fratres Tramundus et Thomas de Tolentino, qui nunc in Tana Indie cum sociis palmam martyrii adeptus feliciter transiuit ad Christum, et Petrus de Macerata et quidam alii, nulla eorum culpa detecta seu particulariter assignata in sententie eorum litteris, uelut heretici et ordinis destructores carceri manciparentur perpetuo, priuati confessione, sacramentis Ecclesie, librorum omnium usu et etiam breuiarii, et in fine ecclesiastica sepultura.⁸⁵

Tanmateix, l’arribada d’un nou ministre general a l’ordre, Raimond Gaufredi, va fer canviar aquest resultat. A l’arribar a la Marca i preguntar per aquests casos per tal de saber quin fou l’error ‘o superstició’ dels tres frares («*examinare et inquirere cepit cuius erroris uel superstitione uel prauitate corrupti fuissent fratres illi talis sententie seueritate damnati*»⁸⁶), va llegir-se la sentència i veient que no hi havia cap raó esgrimida («*Legebat enim sententiam, sed criminis cuiusdam uel heresis maculam seu culpam specificari in sententia non inueniebat*»⁸⁷) va preguntar quina fou la raó: «*quod prefati fratres nullius alterius criminis rei fuissent inuenti, nisi quia multum excedebant in zelo et obseruantia paupertatis*». La resposta del ministre general—sempre segons testimoni d’Angelo Clareno i prèvia a l’alliberament dels tres frares i l’atorgament d’un nou emplaçament a Armènia⁸⁸— va ser: «*Quibus ipse respondit: ‘Vtinam omnes nos, ac totus ordo talis criminis noxa teneretur!’*»⁸⁹. Tal i com analitza l’estudiós David

⁸² Clarenus, *Historia septem tribulationum*, 220.

⁸³ Cf. Burr, *The Spiritual Franciscans*, 44.

⁸⁴ Clarenus, *Historia septem tribulationum*, 221.

⁸⁵ Clarenus, *Historia septem tribulationum*, 221.

⁸⁶ Clarenus, *Historia septem tribulationum*, 224.

⁸⁷ Clarenus, *Historia septem tribulationum*, 224.

⁸⁸ Clarenus, *Historia septem tribulationum*, 224–225.

⁸⁹ Clarenus, *Historia septem tribulationum*, 224.

Burr, el fet que totes aquestes mesures es produïssin en un capítol provincial de l'ordre indiquen que l'expansió dels 'dissidents' no podria ser entesa com una expansió per tot el territori⁹⁰. En qualsevol cas, la notícia indica ja moviments dins l'ordre pel que fa a la comprensió i realització efectiva de la pobresa.

En el cas del sud de França, el debat gira entorn de Pèire Olieu (1248–1298) qui entrà a l'ordre franciscana a Béziers entre els anys 1259 i 1260 i va estudiar teologia a París⁹¹. L'any 1279, mentre estava a Roma, el ministre provincial de l'ordre li va demanar que elaborés un treball sobre les deliberacions que, poc temps després el mateix any, portarien a la butlla papal *Exiit qui seminat* del papa Nicolau III, que regulava i confirmava la interpretació de la regla dels franciscans⁹². Entre aquest any i 1283—any en què es farà una comissió per analitzar els escrits del franciscà— Olieu serà el centre d'atenció del debat sobre, entre d'altres problemàtiques teològiques i filosòfiques, la pobresa i l'*usus pauper* franciscà: mentre que la posició dels contraris d'Olieu era la de no considerar l'*usus pauper* com un vot, ja que el seu incompliment seria immediatament un pecat mortal, donada la impossibilitat d'establir una regla fixa per tota l'ordre⁹³, Pèire Olieu sí el considerava un vot, però establint una diferenciació entre 'vot determinat' (per exemple, la castedat) i 'vot indeterminat' (l'*usus pauper*), remarcant que les variacions de context per cada província de l'ordre i cada frare marcaven clarament la diferència entre *usus diues* i *usus pauper*⁹⁴. Tanmateix, aquesta consideració va ser sancionada per la comissió i, l'any 1283, va censurar-se tres aspectes de la seva visió: en primer lloc, que els bisbes franciscans també estaven obligats a l'*usus pauper*; en segon, la seva crítica a la participació dels franciscans en l'enterrament de laics; per últim, les restriccions proposades pels procuradors que administraven les finances dels frares⁹⁵. A partir d'aquest dictamen, les seves obres van ser confiscades. Tanmateix, a partir de l'any 1287, per ordre del ministre general, primer, Arlotto de Prato i, seguidament, Mateu d'Acquasparta, Olieu torna a tenir

---

⁹⁰ Burr, *The Spiritual Franciscans*, 44.

⁹¹ Moorman, *A History of the Franciscan Order*, 189–190.

⁹² Burr, *The Spiritual Franciscans*, 50.

⁹³ Burr, *The Spiritual Franciscans*, 52.

⁹⁴ Burr, *The Spiritual Franciscans*, 52–55; Ryan Thornton, *Franciscan Poverty and Franciscan Economic Thought (1209-1348)*, (Leiden: Brill, 2023), 153–165.

⁹⁵ Burr, *The Spiritual Franciscans*, 61.

una posició de lector al convent de la Santa Croce a Florència i, posteriorment, va ser traspassat a Montpeller⁹⁶. Tal i com sintetitza l'estudiós David Burr, la problemàtica de l'*usus pauper* en la consideració d'Olieu rau, precisament, en la flexibilitat i indeterminació de la seva aplicació:

No one would agonize over poverty if it simply meant lack of possessions, because everyone in the order assumed that Franciscans should have none. If vowing poverty also meant vowing *usus pauper*, however, every Franciscan who felt his house was run too laxly had to ask himself whether it was run *so* laxly as to demand protest and then disobedience on his part.⁹⁷

Així mateix, el fet que Olieu fos 'rehabilitat' posteriorment, senyala també la fluctuació dins la mateixa ordre sobre aquest concepte teològic⁹⁸.

Tanmateix, en els següents anys, tant Angelo Clareno com Ubertino da Casale i Pèire Olieu seran actors clau en la formació de grups religiosos que es separen (i són separats) de l'ordre franciscana. En tant que l'estudi dels casos particulars va més enllà d'aquest estudi, ens centrarem en les problemàtiques sorgides a causa de la pobresa franciscana en els papats de Clement V i Joan XXII fins l'any 1324⁹⁹. El primer escenari important és el concili de Viena (1311–1312) sota el papat de Clement V, on té una gran importància la butlla papal de Nicolàs III *Exiit qui seminat* (1279) on s'interpretava la regla franciscana per tal d'evitar majors conflictes dins l'ordre i, de nou, el debat sobre les implicacions de l'*usus pauper* i si aquest està inclòs dins el vot franciscà o no. Previ al concili, el papa Clement V demanà a ambdues parts (conventuals i espirituals, tot i l'anacronisme del terme) que fessin escrits on es tractessin quatre punts: 1. Si els 'espirituals' estaven influenciats per la secta dels *spiritus libertatis*; 2. Si la butlla '*Exiit qui seminat*' i la *regula* franciscana eren degudament observades; 3. L'ortodòxia de Pèire Olieu; 4. La persecució dels espirituals al sud de França¹⁰⁰. Per part dels espirituals, van respondre Raimond Gaufredi (amb una resposta molt moderada, centrada gairebé exclusivament en la pobresa¹⁰¹) i Ubertino da Casale (amb una resposta llarga i sense la

⁹⁶ Moorman, *A History of the Franciscan Order*, 190.

⁹⁷ Burr, *The Spiritual Franciscans*, 65.

⁹⁸ Burr, *The Spiritual Franciscans*, 62.

⁹⁹ Per un estudi sobre els anys finals del segle XIII, cf. Burr, *The Spiritual Franciscans*, 67–110; Moorman, *A History of the Franciscan Order*, 177–196; Michael Robson, *The Franciscan in the Middle Ages*, (Woodbridge: The Boydell Press, 2006), 119–129; Thornton, *Franciscan Poverty*, 181–188.

¹⁰⁰ Burr, *The Spiritual Franciscans*, 113; Moorman, *A History of the Franciscan Order*, 199.

¹⁰¹ Burr, *The Spiritual Franciscans*, 114–115.

moderació de Raimond, focalitzant la problemàtica no només en l'*usus pauper*, sinó també en els privilegis papals, l'educació, els líders franciscans i, fins i tot, en la presència de l'ordre en ciutats¹⁰²). L'escrit i defensa d'Ubertino da Casale—així com la resposta dels frares conventuals¹⁰³—està impregnada dels escrits de Pèire Olieu i la seva proposició de l'*usus pauper* com a vot indeterminat¹⁰⁴. Clement V va intentar resoldre totes aquestes problemàtiques amb la butlla papal *Exiui de paradiso* del 6 de maig de 1312, tal i com declara en la seva introducció:

[...] non sunt ad plenum ex dictis declarationibus dictorum omnium Fratrum conscientiae quietatae, quin circa aliqua ad regulam ipsorumque statum pertinentia dubitationum in ipsis fluctus aliqui generentur et oriantur, sicut ad aures nostras pluries, et de quampluribus in publicis, et priuatis consistoriis est perlatum. Quapropter per ipsos Fratres nobis est humiliter supplicatum, quatenus praedictis dubiis, quae occurrerunt, et quae possunt occurrere in futurum, adhibere opportuna declarationis remedia, de benignitate Sedis Apostolicae curemus.¹⁰⁵

Els dubtes als quals fa esment sembla una menció velada a la butlla papal emesa pel papa Nicolau III i el seu *Exiit qui seminat*, que havia estat motiu de discussió per part dels espirituals¹⁰⁶. Per tal de resoldre aquests dubtes i discussions, Clement V va decidir elaborar una llista, amb les consegüents indicacions, per tal d'evitar una separació de l'ordre franciscana¹⁰⁷. En *Exiui de paradiso* es ressalten o s'intenten resoldre sis punts: en primer lloc, quines són les virtuts evangèliques a les quals estan obligats els franciscans, al qual el papa respon que són les tres explicitades tant al principi com al final de la *Regula*, «*quod ad sola illa tria consilia, uidelicet, uiuere in obedientia, in castitate et sine proprio et ad ea, que sub uerbis obligatoris ponuntur in regula, obligantur*»¹⁰⁸. L'explicació que es formula en la butlla és que, si els frares franciscans estiguessin obligats a viure d'acord amb els preceptes evangèlics, sant Francesc no hauria explicitat aquestes tres virtuts i, pel que fa a altres elements ressaltats sota «*uerbis*

---

¹⁰² Burr, *The Spiritual Franciscans*, 115–136; Moorman, *A History of the Franciscan Order*, 199.

¹⁰³ Burr, *The Spiritual Franciscans*, 137–158; Moorman, *A History of the Franciscan Order*, 200–201.

¹⁰⁴ Burr, *The Spiritual Franciscans*, 132–134; Moorman, *A History of the Franciscan Order*, 199–200.

¹⁰⁵ *Regestum Clementis Papae V ex Vaticanis archetypis sanctissimi domini nostri Leonis XIII Pontificis Maximi iussu et munificentia nunc primum editum cura et studio Monachorum Ordinis S. Benedicti*, Annus Septimus (Regestorum vol. LIX) (Typographia Vaticana: Roma, 1885), 343.

¹⁰⁶ Riccardo Saccenti, «The Decree *Exiui de Paradiso* and its Implications for Mendicant Poverty» a Mews, Constant J. i Anna Welch (edd.), *Poverty and Devotion in Mendicant Cultures, 1200-1450*, (New York: Routledge, 2016), 33–34.

¹⁰⁷ Filippo Seda, «*Exiui de paradiso*: la conciliazione di una storia contrastata», *Frate Francesco: rivista di cultura francescana*, 83 (1) (2017), 139; Burr, *The Spiritual Franciscans*, 146–147.

¹⁰⁸ *Regestum Clementis papae V*, 343.

obligatoriis», el papa elabora un breu resum per tal d'esclarir quins són aquests altres preceptes (remarcant quins són els inclosos als vots—aquells que són posats sota el verb *teneantur*— i dels quals la infracció és pecat mortal¹⁰⁹). Clement V estableix dins aquesta llista onze punts¹¹⁰:

Declaramus, quod illud quod ponitur in regula de non habendo plures tunicas quam una cum caputio, et aliam sine caputio (1), item de non portandis calciamentis et de non equitando extra casum necessitatis (2); item quod fratres uilibus induantur (3); item quod ieiunare a festo omnium sanctorum usque ad natale Domini et in sextis feriis teneantur (4); item quod clerici faciant diuinum officium secundum ordinem sante Romane ecclesie (5); item quod ministri et custodes pro necessitatibus infirmorum et fratribus induendis sollicite curam gerant (6); item quod si quis fratrum in infirmitate ceciderit, alii fratres debent ei seruire (7); item quod fratres non predicent in episcopatu alicuius episcopi, cum ab eo illis fuerit contradictum (8); item quod nullus audeat penitus populo predicare, nisi a generali ministro, uel aliis quibus secundum declarationem predictam id competit, fuerit examinatus, approbatus et ad hoc institutus (9); item quod fratres qui cognoscerent se non posse regulam spiritualiter obseruare, debeant et possint ad suos ministros recurrere (10); item omnia que ponuntur in regula ad formam habitus, tam nouitiorum, quam etiam professorum, necnon et ad modum receptionis ad professionem spectantia (11), sunt ab ipsis fratribus sicut obligatoria obseruanda; nisi recipientibus quoad habitum nouitiorum, sicut dicit regula, secundum Deum aliter uideatur.¹¹¹

El segon punt de l'*Exiui de paradiso* toca, en part, el tema de la pobresa franciscana. L'atenció d'aquest punt es dirigeix a dos fets concrets: per una part, la necessitat de què l'ordre s'abstingui de rebre béns dels novicis que vulguin entrar a l'ordre—tot i que sense negar-li la possibilitat als franciscans d'acceptar-los, en tant que ells també poden tenir necessitat¹¹²—per tal de seguir així els preceptes de la *Regula* i de conservar la intenció inicial de sant Francesc¹¹³; el segon punt és els vestits que han de portar i una delimitació de l'adjectiu '*uilus*':

Vilitatem autem uestium, tam habitus, quam interiorum tunicarum, illam intellegi debere dicimus, que secundum consuetudinem uel conditionem patrie, debeat, quantum ad colorem

¹⁰⁹ *Regestum Clementis papae V*, 344: «Nec tamen putandum est, quod beatus Franciscus professores huiusmodi regule, quantum ad omnia contenta in regula modificantia tria uota, seu ad alia expressa in ipsa intenderit esse equaliter obligatos; quin potius aperte discernit, quod quoad quedam ipsorum, ex ui uerbi, transgressio est mortalis et quoad quedam alia non; cum ad quedam ipsorum uerbum apponat precepti uel equipollentis eidem, et quoad aliqua, uerbis aliis sit contentus». Cf. Seda, «*Exiui de paradiso*», 150–151; Burr, *The Spiritual Franciscans*, 147; Saccenti, «The Decree *Exiui de Paradiso*», 37.

¹¹⁰ Seda, «*Exiui de paradiso*», 150–153.

¹¹¹ *Regestum Clementis papae V*, 344–345.

¹¹² *Regestum Clementis papae V*, 345. Cf. Seda, «*Exiui de paradiso*», 153–154.

¹¹³ Saccenti, «The Decree *Exiui de Paradiso*», 37–38.

panni et pretium, uilitas merito reputari. Non enim quoad regiones omnes potest determinatus unus modus in talibus assignari.¹¹⁴

En tercer lloc, el papa Clement V intenta resoldre la qüestió del dejú, limitant-ne l'acció només als moments en què els estableix l'església, sense necessitat o obligació a fer-ne en altres moments:

Deinde cum duobus temporibus annotatis in regula, scilicet a festo omnium sanctorum usque ad nauitatem Domini et maxime quadragesime, in quibus ieiunare tenentur, inseratur in eadem regula: aliis autem temporibus non teneatur, nisi sexta festa ieiunare, et ex hoc uelint quidam dicere, quod dicti ordinis fratres non tenentur nisi ex condecencia ad alia ieiunia, quam ad ista, declaramus debere intelligi, eos non teneri ad ieiunium aliis temporibus, preterquam in ieiuniis ab ecclesia institutis.¹¹⁵

El quart i cinquè punts concerneixen de nou el tema de la pobresa. En el punt quart, es remarca les limitacions que els frares han de tenir pel que fa als diners i les possessions, tant personals com comunitàries. En aquest punt, Clement V segueix els preceptes ja marcats pel papa Nicolau III i el seu *Exiit qui seminat*¹¹⁶, tot i que en la butlla aquí analitzada s'entreveu molt clarament les posicions tant d'espirituals com conventuals. Per una part, sembla recollir-se les preocupacions dels frares espirituals quan, al text, es remarca una qüestió problemàtica com la d'ús d'estratagemes per recollir diners sense tocar-los¹¹⁷; però per altra part, també es protegeix als conventuals amb la possibilitat d'utilitzar procuradors o missatgers¹¹⁸, tot i que amb un clar

---

¹¹⁴ *Regestum Clementis papae V*, 346. Aquesta adaptació a les condicions locals és una aproximació directa a l'entesa de l'*usus pauper* d'Olieu i Ubertino da Casale. Cf. Burr, *The Spiritual Franciscans*, 150.

¹¹⁵ *Regestum Clementis papae V*, 346.

¹¹⁶ *Regestum Clementis papae V*, 346: «[...] ut nullo modo denarios uel pecuniam recipiant per se, uel interpositam personam, istumque articulum declarans idem predecessor noster, [...]». Cf. Sedda, «Exiit de paradiso», 154.

¹¹⁷ *Regestum Clementis papae V*, 346: «Quocirca questus omnis pecuniae, ac obligationum pecuniarum receptio, in ecclesia uel alibi, cippi seu trunci ordinati ad offerentium seu donantium pecunias reponendas, necnon et quicumque recursus alius ad pecunias seu habentes ipsas, qui per declarationem predictam non conceditur; hec inquam omniam sunt eis simpliciter interdicta».

¹¹⁸ *Regestum Clementis papae V*, 346: «Cum etiam recursus ad amicos spirituales, expresse tantum in duobus casibus secundum regulam concedatur, uidelicet pro necessitatibus infirmorum et fratribus induendis, idque pie et rationabiliter considerata necessitate uite, ad alias necessitates fratrum pro tempore occurrentes, cessantibus elemosinis, seu etiam ingruentes, sepedictus predecessor duxerit extendendum, attendant fratres prefati, quod pro nullis causis aliis quam predictis uel similibus, in uia uel alibi, recurrere licet eis ad amicos huiusmodi, siue sint dantes pecunias, seu deputati per ipsos, siue nuntii uel depositarii, seu alio quouis nomine appellentur, etiamsi concessi per eandem declarationem modi circa pecuniam integre seruarentur».

advertiment de quina és la postura de l'ordre en aquesta qüestió¹¹⁹. L'*Exiui de paradiso* segueix amb un seguit de denúncies que es fan sobre els frares menors i que el papa recull en una sèrie d'oracions: en primer lloc, que alguns frares intenten fer-se hereditaris de béns¹²⁰; els beneficis procurats a partir de rèdits¹²¹; la seva participació en judicis per assumptes mundans¹²²; la seva execució i interès dels testaments¹²³; els excessius horts i vinyes que són collits per vendre¹²⁴; que durant el temps de la verema els frares demanen o compren vi o gra i omplen els seus graners, quan podrien viure totalment de la seva collita¹²⁵; per últim, que els seus edificis i esglésies són d'una desmesurada sumptuositat, acollint al seu interior paraments eclesiàstics més preciosos que els de les grans catedrals i amb armes i cavalls acceptats en els grans funerals¹²⁶. Tots aquests punts són recopilats i contestats un per un pel papa Clement V, per tal de servir com a guia pels frares menors¹²⁷. Pel que fa al cinquè punt és la resolució del dubte sobre si els frares menors estan obligats per la seva regla a un «*artum et tenuem siue pauperem usum rerum*»¹²⁸. El papa Clement V exposa l'opinió d'ambdós grups:

[...] quibusdam ex ipsis credentibus et dicentibus, quod sicut quoad dominium rerum habent ex voto abdicacionem arctissimam, ita ipsi quoad usum, artitudo maxima et exilitas est indicta; alii

¹¹⁹ *Regestum Clementis papae V*, 346—347: «[...] *curare fratres uigilanter necesse est, quod cum ex causis predictis et modis, ad habentes pecunias deputatas pro ipsorum necessitatibus recurrere oportebit, ad tenentes ipsas, quicumque hii fuerint principales uel nuntii, in omnibus sic se gerant, quod se cunctis ostendant in dictis pecuniis, sicut nec habent, penitus nil habere*».

¹²⁰ *Regestum Clementis papae V*, 347: «[...] *quod se heredes institui non solum sustinent sed procurant*».

¹²¹ *Regestum Clementis papae V*, 347: «*item quod redditus annuos recipiunt et interdum in tam notabili quantitate, quod conuentus habentes, totaliter inde uiuunt*».

¹²² *Regestum Clementis papae V*, 347: «*item quod cum ipsorum negotia etiam pro rebus temporalibus in curiis agitantur, assistunt aduocatis et procuratoribus ac ad instigandos eosdem, se ibidem personaliter representant*».

¹²³ *Regestum Clementis papae V*, 347: «*item quod executiones ultimarum suscipiunt uoluntatum et gerunt, seque intromittunt quandoque de usurarum uel male ablatorum dispositionibus, seu restitutionibus faciendis*».

¹²⁴ *Regestum Clementis papae V*, 347: «*item quod alicubi non solum excessiuos ortos, de quibus tam de oleribus quam de uino multum colligitur ad uendendum*».

¹²⁵ *Regestum Clementis papae V*, 347: «*item quod temporibus messium et uinum mendicando uel alias emendo colliguntur a fratribus et in cellariis et granariis reconduntur, quod per anni residuum uel quasi, absque eorum mendicatione possunt transigere uitam suam*».

¹²⁶ *Regestum Clementis papae V*, 347: «*item quod ecclesias et alia edificia faciunt uel procurant fieri in quantitate et curiositate figure ac forme et sumptuositate notabiliter excessiua, sic quod non uidentur habitacula pauperum, sed magnatum. Paramenta etiam ecclesiastica in plerisque locis tam multa habent et tam notabiliter pretiosa, quod excedunt in hiis magnas ecclesias cathedrales; equos insuper et arma eis in funeralibus oblata recipiunt indistincte, ac tamen comunitas fratrum et specialiter rectores ipsius ordinis asserebant, quod predicta seu plura ex ipsis in ordine non fiebant; quod et si qui reperiuntur rei in talibus, rigide puniuntur, necnon contra talia, ne fiant, sunt facta pluries ab antiquo statuta in ordine multum stricta*».

¹²⁷ *Regestum Clementis papae V*, 347—349. Per un resum, cf. Sedda, «*Exiui de paradiso*», 156—158.

¹²⁸ *Regestum Clementis papae V*, 349.

e contrario asserentibus, quod ex professione sua ad nullum usum pauperem, qui non exprimatur in regula, obligantur, licet teneantur ad usum moderatum temperentie, sicut et magis, ex concedenti, quam ceteri christiani.

La resposta papal, que té la voluntat de resoldre la problemàtica i acabar amb el conflicte («uolentes itaque nos conscientiarum dictorum fratrum prouidere quieti, et hiis altercationibus finem dare»¹²⁹), serà legislar l'*usus pauper* d'acord amb el què s'expressa a la regla franciscana¹³⁰. A més a més, afegeix un altre punt important, la impossibilitat de jutjar el grup espiritual franciscà com heretges per asseverar la importància de l'observació de l'*usus pauper*¹³¹: «Dicere autem, sicut aliqui asserere prohibentur, quod hereticum sit tenere usum pauperem includi, uel non includi sub uoto euangelice paupertatis, presumptuosum et temerarium iudicamus»¹³².

El sisè i últim punt tractat a la butlla papal és la designació dels ministres provincials (no contemplada en la regla franciscana). El papa estableix que cada província ha d'escollir el seu ministre general i que l'elecció ha de ser posteriorment confirmada pel ministre general de l'ordre¹³³. Quatre províncies són una excepció a aquesta norma: l'Ultramarina, l'Irlanda, Grècia i Romania, en les quals el ministre provincial és designat únicament pel ministre general:

[...] ex certa manifesta et rationabili causa uideretur aliquando in prouinciis Ultramarina, Hibernie, Grecie, seu Romanie, in quibus hactenus alius prouidendi modus dicitur, ex causa certa et rationabili, fuisse seruatus, expedire ministrum prouincialem per ministrum generalem, cum proborum ordinis consilio, potius quam per capituli predicti electionem prefici in prouinciis Hibernie et Ultramarina irrefragabiliter, in Romania uero seu Grecia, quando minister dicte prouincie moreretur uel absolueretur citra mare; illa uice seruetur absque dolo, particularitate et fraude, super quo eorum conscientias oneramus, quod super hoc dictus minister cum dictorum presbyterorum consilio duxerit ordinandum.¹³⁴

---

¹²⁹ *Regestum Clementis papae V*, 349.

¹³⁰ *Regestum Clementis papae V*, 349: «[...] declarando dicimus, quod fratres Minores ex professione sue regule specialiter obligantur ad artos usus, seu pauperes, qui in ipsorum regula continentur et eo obligationis modo, sub quo continet seu ponit regula dictos usus».

¹³¹ Sedda, «*Exivi de paradiso*», 158.

¹³² *Regestum Clementis papae V*, 349.

¹³³ *Regestum Clementis papae V*, 349—350: «[...] nos uolentes posse ipsos clare et secure procedere in omnibus factis suis, declaramus, statuimus ac etiam ordinamus hac constitutione imperpetuum ualitura, ut cum alicui prouincie de ministro fuerit prouidendum, ipsius ministri electio penes capitulum prouinciale resideat, quam idem capitulum die sequenti qua fuerit congregatum, facere teneantur. Ipsius autem electionis confirmatio ad ministrum pertineat generalem».

¹³⁴ *Regestum Clementis papae V*, 350.

La solució proposada i executada de Clement V per resoldre els conflictes interns a l'ordre poden resumir-se en dues característiques bàsiques: per una part, la inclusió indiscutible de l'*usus pauper* en la interpretació de l'ordre, tot i que la indeterminació del concepte és solucionada, precisament, amb la segona característica, la supervisió i legislació dels ministres provincials o generals (i, per tant, dotant als franciscans d'un organigrama ben marcat d'obediència). L'estudiós David Burr analitza aquests dos trets amb l'exemple de la roba que han d'usar els franciscans:

Clement's final word on vile clothing is to live its determination in the hands of Franciscan superiors. They will decide how vile the clothing should be in the light of local conditions. Presumably the brothers need only obey and their consciences will be clear. Thus Clement manages to retain some *usus pauperes* within the vow and to have specific requirements as well, but only by making such requirements the responsibility of those in authority. Friars must believe that vile clothing is a precept because the pope has told them that it is. They must adopt a certain level of vileness because their superior tells them that it is the proper level.¹³⁵

Tanmateix, la proposta del papa Clement V no acabarà amb els debats dins l'ordre i, de fet, existiran també a l'arribada del següent papa, Joan XXII¹³⁶ qui, després de convocar a Avinyó als frares espirituals del sud de França i preguntar-los sobre diverses qüestions, va elaborar un seguit de butlles papals que tenien l'objectiu d'acabar immediatament amb el conflicte a través de la condemna als espirituals. La primera d'elles, *Quorundam exigit*¹³⁷ (del 7 d'octubre de 1317), és un intent (tal com declara la investigadora Burnham¹³⁸) de clarificar les interpretacions fetes pels anteriors papes sobre la regla i, alhora, una legislació que intenta separar els frares obedients dels rebels. La butlla es centra exclusivament en la qüestió de l'hàbit i l'ús de graners i cellers, a les quals el papa imposa de forma definitiva l'obediència als superiors de l'ordre (ministre general, provincial, custodis i guardians): pel que fa a l'hàbit, la «*uilitas*» d'aquest ha de ser decidida exclusivament pels superiors (sense importar com de 'vil' és la indumentària); pel que fa als graners i cellers, són els superiors qui decidiran quant de gra o vi

¹³⁵ Burr, *The Spiritual Franciscans*, 150.

¹³⁶ Per un estudi sobre els anys entre el concili de Viena (1312) i l'arribada al papat de Joan XXII (1316) i els conflictes sorgits (o més ben dit, continuats) entre espirituals i conventuals, cf. Burr, *The Spiritual Franciscans*, 159–190.

¹³⁷ Conrad Eubel (ed.), *Bullarium Franciscanum siue Romanorum pontificum, constitutiones, epistolae, diplomata tribus ordinis*, v. 5 (Roma: Typis Vaticanis, 1898), 128–130.

¹³⁸ Louisa A. Burnham, *So great a Light, so great a Smoke. The Beguin Heretics of Languedoc*, (New York: Cornell University Press, 2008), 46.

han d'emmagatzemar i com ho fan¹³⁹. La butlla finalitza amb una advertència als frares espirituals, que han d'obeir la butlla sota amenaça d'excomunicació («*Ideoque omnes et singulos fratres antedicti ordinis Minorum qui strictos, curtos et diffformes habitus [...] monemus et hortamur in Domino, eis nihilominus in uirtute obedientiae ac sub excommunicationis poena per apostolica scripta mandantes*»¹⁴⁰), argumentant que entre la pobresa, la integritat i l'obediència la més important és l'última, perquè la primera concerneix a les coses físiques, la segona a la carn i la tercera a la ment i a l'ànim¹⁴¹.

Després d'aquesta primera butlla, van començar els interrogatoris als frares espirituals del sud de França, encapçalant-los el ministre general de l'ordre Miquel de Cesena¹⁴² i posteriorment l'inquisidor Miquel le Moine, qui condemnà—el maig de 1318 a Marsella— a cinc dels vint-i-sis espirituals: un fou empresonat de forma perpètua i els altres quatre condemnats a la foguera¹⁴³. Entre la primera butlla i el judici als frares espirituals, el papa Joan XXII va elaborar dues butlles més: la primera, *Sancta Romana*¹⁴⁴ (del 30 de desembre de 1317), tenia com a objectiu els grups religiosos no aprovats per l'església catòlica com els «*fraticelli*' seu *'pauperes de paupere uita'* aut *'bizzochi'* siue *'beghini'* uel *aliis nominibus nuncupantur* [...]»¹⁴⁵ ubicats a Itàlia, Sicília i França (Provença, Narbona i Toulouse). Joan XXII presenta les excuses que esgrimeixen aquests grups per ser considerats oficials i part de l'església¹⁴⁶ i argumenta que alguns d'aquests grups segueixen la regla dels franciscans sense ser part de l'ordre. Així doncs, estableix la revocació de qualsevol privilegi que els hi hagi estat atorgat i condemna a excomunicació a qualsevol que els hi doni privilegi o permís¹⁴⁷. La segona butlla, *Gloriosam ecclesiam*¹⁴⁸ (del 23 gener de 1318), és més específica que l'anterior i es centra en

---

¹³⁹ Eubel (ed.), *Bullarium Franciscanum*, 129–130. Cf. Patrick Nold, «Pope John XXII's Annotations on the Franciscan Rule: Content and Context», *Franciscan Studies*, 65 (2007), 303.

¹⁴⁰ Eubel (ed.), *Bullarium Franciscanum*, 130.

¹⁴¹ Eubel (ed.), *Bullarium Franciscanum*, 130: «*Magna quidem paupertas, sed maior integritas; bonum est obedientia maximum, si custodiatur illesa. Nam prima rebus, secunda carni, tertia uero menti dominatur et animo, quos uelut effraenos et liberos ditioni alterius humili iugo propriae uoluntatis adstringit*». Cf. Burr, *The Spiritual Franciscans*, 196–197.

¹⁴² Burr, *The Spiritual Franciscans*, 197–198.

¹⁴³ Burnham, *So great a Light*, 46–49.

¹⁴⁴ Eubel (ed.), *Bullarium Franciscanum*, 134–135

¹⁴⁵ Eubel (ed.), *Bullarium Franciscanum*, 135.

¹⁴⁶ Eubel (ed.), *Bullarium Franciscanum*, 135.

¹⁴⁷ Eubel (ed.), *Bullarium Franciscanum*, 135.

¹⁴⁸ Eubel (ed.), *Bullarium Franciscanum*, 137–142.

aquells grups de Provença i la Toscana (fugits posteriorment a Sicília) que s'han apartat de l'ordre franciscana¹⁴⁹. El papa llista cinc errors d'aquest grup identificat amb els *fraticelli*¹⁵⁰:

1. Hi ha dues esglésies: la carnal, representada per atributs negatius i encapçalada pel papa, i l'espiritual representada amb atributs positius i encapçalada per aquest grup¹⁵¹.
2. Els ministres i sacerdots eclesiàstics no tenen autoritat jurídica per dur a terme els sacraments ni per instruir el poble¹⁵².
3. Tots els juraments són pecats, com també ho consideraven els valdesos¹⁵³.
4. També com els valdesos, consideren que un sacerdot que hagi pecat no pot ni confessar algú ni dur a terme els sacraments¹⁵⁴.
5. El grup de *fraticelli* es consideren els primers i els únics que han rebut l'evangeli de Crist¹⁵⁵.

Joan XXII, a més a més, també indica altres elements definidors del grup (paraules contra el vincle del matrimoni, sobre la fi dels temps i la vinguda de l'Anticrist) que, considera, no han de ser refutats, sinó sancionats i perseguits¹⁵⁶. A més a més, fa menció a la persecució d'aquests «*pseudofratres*»¹⁵⁷ amb la col·laboració del rei Frederic II de Sicília, tot i que alguns d'ells n'escapessin i s'amaguessin a l'illa¹⁵⁸. La part final de la butlla són els preceptes a seguir per la detenció d'aquests 'frares falsos', establint que un cop capturats han de ser portats als superiors de l'ordre franciscana i que han de ser examinats els seus errors i, si se'n detecten, detenir-los¹⁵⁹.

¹⁴⁹ Eudel (ed.), *Bullarium Franciscanum*, 138–139.

¹⁵⁰ Burnham, *So great a Light*, 49 n. 140.

¹⁵¹ Eudel (ed.), *Bullarium Franciscanum*, 139–140. Cf. Burr, *The Spiritual Franciscans*, 199;

¹⁵² Eudel (ed.), *Bullarium Franciscanum*, 140.

¹⁵³ Eudel (ed.), *Bullarium Franciscanum*, 140.

¹⁵⁴ Eudel (ed.), *Bullarium Franciscanum*, 140–141.

¹⁵⁵ Eudel (ed.), *Bullarium Franciscanum*, 141.

¹⁵⁶ Eudel (ed.), *Bullarium Franciscanum*, 141: «*Multa sunt alia, quae isti praesumptuosi homines contra coniugii uenerabile sacramentum garrere dicuntur, multaque de cursu temporum et fine saeculi somniant, multaque de anticristi aduentu, quem iam iam instare asserunt, flebili uanitate diuulgant. Quae omnia, quia partim haeretica partim insana partim fabulosa cognoscimus, damnanda potius cum suis auctoribus quam stilo prosequenda aut repellenda censemus [...]*».

¹⁵⁷ Eudel (ed.), *Bullarium Franciscanum*, 141: «*[...] sepe dictos pseudofratres capi [...]*».

¹⁵⁸ Eudel (ed.), *Bullarium Franciscanum*, 141.

¹⁵⁹ Eudel (ed.), *Bullarium Franciscanum*, 142.

En els anys més immediatament previs a la peregrinació de Symon Semeonis encara hi haurà més moviment pel que fa a la concepció de la pobresa franciscana. El papa Joan XXII va escriure la butlla *Quia nonnunquam*¹⁶⁰, en la que anul·lava el silenci imposat sobre la regla franciscana en la butlla *Exiit qui seminat* del papa Nicolau III¹⁶¹. Els franciscans, davant aquest canvi que exposava l'ordre als «*caninis latratibus*»¹⁶² (com va escriure el papa Nicolau III en la butlla esmentada), van decidir al capítol general celebrat a Perugia enviar una carta al papa perquè tornés a imposar el silenci i qualsevol discussió sobre la regla de l'ordre¹⁶³. Lluny d'això, Joan XXII va respondre, el desembre del mateix any, amb la butlla *Ad conditiorem*¹⁶⁴, on no només reafirmava les decisions preses en la butlla anterior, sinó que també eliminava la possessió papal dels elements donats o atorgats a l'ordre franciscana: les raons papals per establir tal ordenació és la supressió de la separació entre '*dominium*' i '*ius utendi*':

Praeterea, si in rebus usu consumptibilibus posset usus constitui uel haberi, nequaquam simplex nec a rei substantia, proprietate seu dominio separatus usus huiusmodi posset dici, cum per talem usum id est utendi actum ac in ipso actu et cum ipso actu res consumatur huiusmodi ac in ipsius rei exerceatur substantia nec sine rei consumptione ipsius esse ualeat talis usus. Ex quo patet, quod talis usus nec simplex nec separatus a dominio potest dici.¹⁶⁵

Amb aquesta reflexió i proposició, el papa estableix que, a partir d'aquella butlla, l'Església Romana ja no serà la propietària dels béns consumibles de l'ordre franciscana

[...] de fratrum nostrorum consilio hoc edicto in perpetuum ualituro sancimus, quod in bonis, quae in posterum conferentur uel offerentur aut alias quomodolibet obuenire continget fratribus seu ordinis supradictis (exceptis ecclesiis, oratoriis, officinis et habitationibus ac uasis, libris et uestimentis diuinis officiis dedicatis uel dedicandis, quae ad ipsos obuenirent in futurum, ad quae se non extendunt adeo inconuenientia supradicta, propter quod constitutionem ipsam ad illa extendi nolumus), nullum ius seu dominium aliquod occasione ordinationis praedictae seu cuiuslibet alterius a quocumque praedecessorum nostrorum super hoc specialiter editae sanctae Romanae ecclesiae acquiratur, sed quoad haec habeantur prorsus ordinationes huiusmodi pro non factis.¹⁶⁶

---

¹⁶⁰ Eudel (ed.), *Bullarium Franciscanum*, 224–225.

¹⁶¹ Eudel (ed.), *Bullarium Franciscanum*, 225. Cf. Burr, *The Spiritual Franciscans*, 275.

¹⁶² Jules Guy (ed.), *Les registres de Nicholas III (1277-1280): recueil de bulles de ce pape*, (Paris: Albert Fontemoing, 1898), 233.

¹⁶³ Burr, *The Spiritual Franciscans*, 275.

¹⁶⁴ Eudel (ed.), *Bullarium Franciscanum*, 233–246.

¹⁶⁵ Eudel (ed.), *Bullarium Franciscanum*, 243.

¹⁶⁶ Eudel (ed.), *Bullarium Franciscanum*, 245–246.

i impedeix també la designació de procuradors de l'Església Romana als franciscans:

[...]: districtius inhibemus, ne deinceps pro recipiendis, petendis, exigendis, defendendis seu administrandis bonis, quae in posterum fratribus uel ordini praedictis offerri uel conferri seu alias obuenire continget, quisquam nominetur, a quocumque instituat uel constituatur amodo nomine sanctae Romanae ecclesiae procurator, nec occasione cuiuslibet priuilegii apostolici quicumque administrationem quorumcunque bonorum, quae obuenire fratribus ipsis uel ordini continget in posterum, in iudicio uel extra, agendo, defendendo, supplicando uel alias quomodolibet assumere uel etiam exercere dictae ecclesiae nomine audeat, nisi de dictae sedis apostolicae licentia speciali.¹⁶⁷

En aquest context de 'remodelació' papal de l'ordre, el 12 de novembre de 1323 (estant Symon Semeonis a El Caire) es fa pública la butlla papal *Cum inter nonnullos*¹⁶⁸ on Joan XXII declara herètica l'asseveració que Crist i els apòstols no tenien possessions ni individuals ni en comú («*Cum inter nonnullos uiros scholasticos saepe contingat in dubium reuocari, utrum pertinaciter adfirmare redemptionem nostrum ac dominum Iesum Christum eiusque apostolos in speciali non habuisse aliqua nec in communi, etiam haereticum sit censendum [...]*»¹⁶⁹). En els anys següents a aquesta última butlla hi haurà una tensió entre Església i Imperi: Lluís IV de Baviera va veure la situació dels franciscans com una arma o eina important per la seva disputa amb el papa, qui no va reconèixer a Lluís com a emperador. Així doncs l'abril de 1324, Lluís IV declarà al papa Joan XXII com heretge, per la seva anul·lació de les butlles de Nicolau III i Clement V¹⁷⁰, enfrontant així l'ordre amb el papat qui reclamà la presència a Avinyó del ministre general de l'ordre, Miquel de Cesena, al desembre de 1327. El ministre, acompanyat d'altres franciscans, acabaria escapant d'Avinyó escortat per tropes imperials tot i l'ordre del papa¹⁷¹.

2.2.1.1. Symon Semeonis i el seu context

Tot i el context històric de l'ordre en el moment en què Symon Semeonis realitza la seva peregrinació, l'autor de l'*Itinerarium* no ofereix informació sobre cap d'aquests dos aspectes.

¹⁶⁷ Eudel (ed.), *Bullarium Franciscanum*, 246.

¹⁶⁸ Eudel (ed.), *Bullarium Franciscanum*, 256–259.

¹⁶⁹ Eudel (ed.), *Bullarium Franciscanum*, 256.

¹⁷⁰ Burr, *The Spiritual Franciscans*, 276–277.

¹⁷¹ Burr, *The Spiritual Franciscans*, 276–277.

Així doncs, davant d'aquesta manca d'evidències, s'ha cercat al propi text de buscar elements relacionats amb el franciscanisme per tal de tenir una visió més completa de l'autor.

Pel que fa al conflicte nacional-racial, a més a més de les comparacions ja esmentades *supra* dels diversos elements que compara amb els dels irlandesos, hi ha un punt interessant en les primeres pàgines de l'*Itinerarium*. Narrant el seus primers passos per l'illa britànica, Symon Semeonis fa aquesta digressió:

Et inde per terram redientes transiuimus per Beumareys, Conewey, <Rot>elaund, Flynt, castra munitissima et inexpugnabilia, bellicis apparatus excellenter inter omnia mundi <cas>tra ornata et decorata atque que sunt in eodem principatu, cuius <prin>ceps est *catulus leonis*, dominus rex Anglie. Ipse enim est rex Anglie, dominus Hibernie et Scotie, dux Aquitanie, princeps Wallie et multarum aliarum insularum nobilissimarum. Ipse enim habundat in nauibus super omnes reges totius Christianitatis et principes. Et ideo in mari Oceano solus regnat et omnibus dominatur. Ceteris pretermissis, que ad alias dignitates eius regias pertinent et silentio commendatis.¹⁷²

La identificació efectiva d'aquesta lloança al rei Eduard II d'Anglaterra (qui regnà entre els anys 1307–1327) no ve donada exclusivament per la data en què Symon Semeonis realitza la seva peregrinació, sinó pel fet que el frare franciscà atorgui al rei el títol de «*princeps Wallie*», títol que el següent rei d'Anglaterra, Eduard III, no obtingué mai. Així doncs, tal i com apuntà Henri Matrod en una nota a peu de pàgina de la seva traducció fragmentària de l'*Itinerarium*¹⁷³, apunta a una data de confecció de l'*Itinerarium* anterior a l'abdicació i posterior mort del 1327, ja que Symon Semeonis—en aquesta estranya lloança al rei que constitueix una digressió no habitual en cap part de l'*Itinerarium* en relació amb figures de poder¹⁷⁴—no fa cap menció a aquests episodis. A més a més, hi ha dos elements més a ressaltar: en primer lloc, la identificació bíblica del rei com a «*catulus leonis*» (Gn., 49, 9) i, per tant, identificant-lo com un perill real o depredador per als seus enemics¹⁷⁵; en segon lloc, la menció

---

¹⁷² *It. Sym.*, 3.

¹⁷³ Henri Matrod, «L'itinéraire de Fr. Symon Symonis et de son compagnon Hugo l'Enlumineur O.F.M. (extraits) (1323-1324)», *Études Franciscaines*, 46 (264) (1934), 459 n. 1.

¹⁷⁴ Cf. Alexander Falileyev, «A Visit of Two Irish Franciscans to North Wales in 1323: Some Observations on the Initial Sections of the *Itinerarium Symonis Semeonis ab Hybernia ad Terram Sanctam*», *Peritia: Journal of the Medieval Academy of Ireland*, 33 (2022), 84.

¹⁷⁵ Aquest versicle bíblic pertany a la profecia que Jacob farà per cadascun dels seus dotze fills (Gn., 49), sent quatre els versicles que recullen la profecia al seu quart fill Judà (Gn., 49, 8–12). La comparació de Judà amb un lleó comença, precisament, al versicle nou: «*Catulus leonis Juda: ad praedam, fili mi, ascendisti: requiescens*

explícita de Eduard II com a «*dominus Hibernie et Scotie*», en tant que el mateix rei a l'octubre de 1322 (menys d'un any abans de l'inici de la peregrinació de Symon Semeonis) patí una contundent derrota en la batalla d'Old Byland¹⁷⁶. Aquesta contradicció aparent entre la cita bíblica i la derrota militar—a més a més del fet que aquesta digressió, com ja s'ha dit, és única a l'*Itinerarium*—han suscitat sospites en quina hauria de ser la lectura del fragment, tot i que sense cap conclusió¹⁷⁷.

Per altra banda, l'estudiosa Krasnodebska-D'Aughton va estudiar diversos elements o *tópoi* franciscans de la *Legenda Maior* de Bonaventura que apareixen a l'*Itinerarium*¹⁷⁸, parant atenció a quina seria la concepció de la pobresa apostòlica de Symon Semeonis, donat el context en què Symon Semeonis realitza la seva peregrinació, com s'ha esmentat abans. Per una part, en el pròleg el frare franciscà estableix les raons pietoses que el porten a dur a terme la peregrinació:

Culmine honoris spreto ac aliis noxiis morarum dispendiis totaliter sublatis, que solent *compedem aggrauare* et impedimenta afferre, egredi cum idea deuotionis *ad meditandum* cum Ysaac *in agro*, et de solo natiuo et paterna domo, ut olim Abraham ille inter patriarchas opulentissimus, et nudum Christum in *camino paupertatis* sequi desiderare uolentibus, et in stadio deuotissime peregrinationis Terre Sancte religiose ac *Asaelice* currere absque discursu cupientibus, de Hibernia profecti fuimus, fratres amoris bitumine in Christo constricti, Symon Semeonis <et> Hugo Illuminator ordinis Fratrum Minorum professores, seraphicis inflammati ardoribus, usque <Ter>ram Sanctam, quam singularis regine filius Christus Ihesus, qui <de> alto polorum descendit ad ima pro peccatoribus redimendis, propriis pedibus calcavit. Iter .XVII. Aprilis kalendas ar<ri>pientes—celebrato capitulo prouinciali apud Clonmel in festo beatissimi patris nostri Francisci anno domino millesimo .CCCXXII.— quo anno celebratum est Pascha <in> .VI. kalendas Aprilis.¹⁷⁹

---

accubisti ut leo, et quasi laena: quis suscitabit eum?» i en el versicle deu, segueix l'atribució del poder militar a Judà i a la seva descendència: «*Non auferetur sceptrum de Juda, et dux de femore eius, donec ueniat qui mittendus est, et ipse erit expectatio gentium*». Per tant, sembla aquí que, a través d'aquest versicle i l'aposició de «*catulus leonis*», Symon Semeonis atorga a Eduard II la mateixa profecia que Jacob feu del seu quart fill.

¹⁷⁶ Cf. Roy Martin Haines, *King Edward II: His Life, His Reign, and Its Aftermath, 1284-1330*, (Montreal i Kingston: McGill-Queen's University Press, 2003), 148; Paul Dryburgh, «The Last Refuge of a Scoundrel? Edward II and Ireland, 1321-7» dins Dodd, Gwilym i Anthony Musson (edd.), *The Reign of Edward II. New Perspectives*, (Woodbridge: York Medieval Press, 2006), 127.

¹⁷⁷ Falileyev, «A Visit of Two Irish», 84.

¹⁷⁸ Krasnodebska-D'Aughton, «Inflamed with Seraphic».

¹⁷⁹ *It. Sym.*, 1.

Si bé més endavant s'estudia l'exegesi d'aquest fragment¹⁸⁰, és important remarcar dues qüestions. En primer lloc, el marc d'humilitat que es desprèn de les primeres línies de l'*Itinerarium*, on el primer ablatiu absolut que obre la narració («*Culmine honoris spreto*») s'ha llegit com una referència a un possible refús d'una posició prominent a l'ordre degut a les tensions racials abans descrites¹⁸¹; en segon lloc, les subtils referències a la qüestió de la pobresa apostòlica que apareixen, especialment, amb la inserció del versicle «*et nudum Christum in camino paupertatis sequi*»¹⁸² que funciona com a analogia a la riquesa del patriarca Abraham¹⁸³ («*Abraham ille inter patriarchas opulentissimus*») i que esdevé una fórmula no exclusiva dels franciscans, però amb especial fortuna dins l'ordre¹⁸⁴. A més a més, és plausible que en el capítol provincial celebrat a Clonmel l'octubre de l'any 1322 es discutís els últims esdeveniments i les decisions preses al capítol general de Perugia¹⁸⁵ i que, per tant, la qüestió sobre la pobresa apostòlica de Crist i els apòstols estigui present al proemi de l'*Itinerarium*.

Al seu pas per Anglaterra, Symon Semeonis dedica les següents paraules a John Peckham:

Et in eadem ecclesia in parte boreali iacet corpus beate memorie domini fratris Iohannis de Pecham, de ordine Fratrum Minorum, theologis doctoris, et ipsius ciuitatis archiepiscopi, necnon et totius Anglie primatis. Cuius uita sanctitate miraculorum inclita comprobatur; et ipsius pectoris profunditas ac ingenii capacitas librorum multitudine ab ipso editorum luculenter demonstrantur.¹⁸⁶

L'elogi de Symon Semeonis és clar i s'articula en dos punts: la seva vida i la seva intel·ligència. Si bé en aquest segon punt el frare franciscà apunta a la producció de llibres com a signe de la seva 'capacitat d'enginy' (entre els quals hi ha el seu *Tractatus de paupertate* on defensa la

---

¹⁸⁰ Cf. pàgines CXXXII–CXXXIII del present estudi.

¹⁸¹ Krasnodebska-D'Aughton, «Inflamed with Seraphic Ardor», 298.

¹⁸² Isa., 48, 10.

¹⁸³ Krasnodebska-D'Aughton, «Inflamed with Seraphic Ardor», 301.

¹⁸⁴ Krasnodebska-D'Aughton, «Inflamed with Seraphic Ardor», 301. Per un estudi sobre aquesta fórmula als segles XII i XV, cf. Giles Constable, «*Nudus Nudum Christum Sequi* and Parallel Formulas in the Twelfth Century» dins Church, F. Forrester i Timothy George (edd.), *Continuity and Discontinuity in Church History, Studies in the History of Christian Traditions*, v. 19, (Leiden: E. J. Brill, 1979), 83–91 i Franco Mormando, «“*Nudus nudum Christum sequi*”: The Franciscans and Differing Interpretations of Male Nakedness in Fifteenth-Century Italy», *Fifteenth Century Studies*, 38 (2008), 171–197.

¹⁸⁵ Krasnodebska-D'Aughton, «Inflamed with Seraphic Ardor», 304–305.

¹⁸⁶ *It. Sym.*, 7.

pobresa apostòlica de Crist i els apòstols), en el cas de la seva vida es fa al·lusió a la ‘santedat dels seus miracles’, dels quals no en tenim notícia. En qualsevol cas, la menció directa a la seva part acadèmica (sent un dels pocs passatges en els quals Symon Semeonis fa menció dels llibres) fa pensar que Symon Semeonis tenia coneixença de les obres produïdes pel frare franciscà, tot i que no s’esmenta (ni aquí ni al llarg de tot l’*Itinerarium*) la controvertida discussió sobre la pobresa franciscana. Lligada a aquesta part acadèmica trobem l’elogi que Symon Semeonis elabora de la ciutat de París, on es destaca la posició prominent en l’àmbit acadèmic de la ciutat parisenca: «*In ipsa namque ciuitate summe uiget scientia theologica et philosophica, quoniam ipsarum nutrix est et aliarum artium liberalium mater, et magistra iustitie, utique libera morum norma et breuiter omnium uirtutum moralium atque theologicarum speculum et lucerna*»¹⁸⁷. Donada la importància que té la capital francesa en la història dels franciscans¹⁸⁸ no són estranyes les paraules que li adreça Symon Semeonis. Tanmateix, el posicionen a favor de l’educació i l’escolàstica (recordi’s el lament d’Egidi d’Assís i Jacopo da Todi¹⁸⁹, que senyalaven París com el mal de l’ordre) i també a favor de la introducció de la filosofia en l’estudi teològic dels franciscans¹⁹⁰, qüestió també controvertida.

L’*Itinerarium* registra, a més a més, la trobada dels franciscans amb el papa Joan XXII, que és descrit de forma asèptica: «*Et inde per Rodanum nauigantes uenimus ciuitatem Auinianensem, que est regis Ierusalem predicti, ubi inuenimus dominum papam Iohanem .XXII. pastorale officium diligenter ibidem exercentem*»¹⁹¹. Tot i la neutralitat del comentari, ha de senyalar-se que Symon Semeonis registra el càrrec de ‘papa’, fet que no es repeteix en la seva menció de Gregori X: «*[...] in qua dominus Gregorius Decimus celebrauit concilium illud Lugdunensis famosum*»¹⁹². Tant l’absència de qualsevol comentari com el respecte al càrrec de Joan XXII en un ambient de tensió (com s’ha mencionat abans¹⁹³) en el qual es produeix

---

¹⁸⁷ *It. Sym.*, 11–13.

¹⁸⁸ Bert Roest, *A History of Franciscan Education (c. 1210-1517)*, (Leiden/Boston/Köln: Brill, 2000), 4 i 53–57.

¹⁸⁹ Roest, *A History of Franciscan Education*, 4; Michael F. Cusato, «Who Destroyed Assisi? The Lament of Jacopone da Todi» dins Robson, Michael i Patrick Zutshi (edd.), *The Franciscan Order in the Medieval English Province and Beyond*, (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2018), 244–248.

¹⁹⁰ Neslihan Şenocak, *The Poor and the Perfect: The Rise of Learning in the Franciscan Order, 1209-1310*, (Ithaca i Londres: Cornell University Press, 2012), 209–214.

¹⁹¹ *It. Sym.*, 15.

¹⁹² *It. Sym.*, 15.

¹⁹³ Cf. pàgines XXXVII–XXXVIII del present estudi.

l'aliança dels frares espirituals amb Lluís IV i la denúncia del papa com a heretge, assenyalen un posicionament comunitari o conventual del frare irlandès. Reforça aquest parer el fet que, si efectivament l'obra del frare franciscà va ser produïda en algun punt entre 1324 i 1327, els esdeveniments entre els frares espirituals i el papat deuriem ser ben coneguts. A més a més, al seu pas per Marsella Symon Semeonis no fa menció dels condemnats l'any 1318 per les creences o posicionaments espirituals dins l'ordre i centra la seva atenció en el personatge i culte de sant Lluís IX¹⁹⁴:

Et inde per terram transeuntes uenimus Salenam castrum, et inde proficiscentes uenimus Marciliensem ciuitatem, in qua requiescit sanctissimum corpus beati Lodowici episcopi et confessoris, ordine Fratrum Minorum professoris et filii regis Sicilie et germani predicti regis Ierusalem, ubi in eius nomine ecclesia gloriosa fabricata consistit.¹⁹⁵

Així doncs, de *l'Itinerarium* es remarquen les paraules adreçades a John Peckham, defensor de la pobresa; l'elogi de la ciutat de París com a 'mirall i llum de totes les virtuts morals i teològiques'¹⁹⁶; l'omissió de cap tipus de menció sobre la mort de quatre franciscans espirituals a Marsella l'any 1318 i les paraules utilitzades al papa Joan XXII, tot i les seves decisions contràries al bàndol espiritual dels franciscans. L'estudiosa Krasnodebska-D'Aughton resumeix així el posicionament de Symon Semeonis com a franciscà moderat:

Simon, with his words of praise for John XXII, his omission to mention the burning of the four Spirituals, his view of material things as the gateway to heaven, his appreciation of learning, and his conscious usage of Bonaventure, represents a more moderate side of the Franciscans.¹⁹⁷

2.2.2. *L'Itinerarium Symonis Semeonis dins el seu gènere literari*

En aquesta secció presentarem, breument, la història del gènere literari dels *itineraria* occidentals i, posteriorment, examinarem quines són les principals característiques del gènere adaptades per Symon Semeonis en el moment d'escriure i estructurar la seva narració. L'objectiu d'aquestes pàgines és inserir *l'Itinerarium Symonis Semeonis* en el seu context literari, tal i com hem fet en les darreres pàgines amb el seu context històric i franciscà, per tal

---

¹⁹⁴ El culte a sant Lluís sembla haver tingut especial rellevància a Irlanda: Krasnodebska-D'Aughton, «Inflamed with Seraphic Ardor», 306–309.

¹⁹⁵ *It. Sym.*, 15.

¹⁹⁶ *It. Sym.*, 13: «[...] *omnium uirtutum moralium atque theologiarum speculum et lucerna*». Krasnodebska-D'Aughton, «Inflamed with Seraphic», 297.

¹⁹⁷ Krasnodebska-D'Aughton, «Inflamed with Seraphic», 309.

de copsar de quina manera participa el frare franciscà en un gènere que comprèn un gran marc temporal.

Els primers testimonis d'aquest gènere són del segle IV, presentant-se ja una dicotomia entre l'*itinerarium* com una guia de viatge (l'*Itinerarium Burdigalense* de l'any 333) i l'*itinerarium* com una narració d'un viatge i la seva corresponent experiència (la *Peregrinatio Egeriae* datada entre els anys 381 i 384)¹⁹⁸. Tal i com declarava Jean Richard en el seu monogràfic, l'extensió al llarg dels segles, la convivència entre guia de viatge i narració i la diversitat d'autors i el seu objectiu en escriure fa complicada una definició del gènere¹⁹⁹. L'estudiós dividia en set grups la varietat de gèneres dins els propis *itineraria*: a més a més dels dos ja esmentats, hi incloïa les narracions de les Creuades²⁰⁰, les narracions d'ambaixadors i missioners²⁰¹, dels exploradors i aventurers²⁰², les guies dels mercaders²⁰³ i els viatgers imaginaris²⁰⁴. Centrant-nos en els dos primers, la convivència al llarg dels segles fa encara més evident la necessitat d'una entesa plural del gènere: si bé els primers segles (segles IV–VIII) mostren una clara preferència per l'*itinerarium* com a guia de viatge²⁰⁵, els següents segles seran protagonitzats per *itineraria* on l'objectiu principal és la narració d'una experiència de

---

¹⁹⁸ Per l'*Itinerarium Burdigalense*, cf. Jaś Elsner, «The *Itinerarium Burdigalense*: Politics and Salvation in the Geography of Constantine's Empire», *The Journal of Roman Studies*, 90, (2000), 181–195. Per la datació de la peregrinació d'Egèria, cf. Paul Devos, «La date du voyage d'Égérie», *Analecta Bollandiana*, 85 (1-2), (1967), 165–194. Per un estudi més general, cf. Rosa María Cid López, «Egeria, peregrina y aventurera. Relato de un viaje a Tierra Santa en el siglo IV», *Arenal*, 17(1), (2010), 5–31 i Mary B. Campbell, *The Witness and the Other World. Exotic European Travel Writing, 400-1600*, (New York: Cornell University Press, 1988), 20–33.

¹⁹⁹ Jean Richard, *Les récits de voyages et de pèlerinages*, (Turnhout: Brepols, 1981), 7–10

²⁰⁰ Richard, *Les récits de voyages*, 23–24.

²⁰¹ Richard, *Les récits de voyages*, 25–29.

²⁰² Richard, *Les récits de voyages*, 30–32.

²⁰³ Richard, *Les récits de voyages*, 33.

²⁰⁴ Richard, *Les récits de voyages*, 34–36.

²⁰⁵ A mode d'exemple, al segle VI trobem l'anònim *Breviarius de Hierosolyma* [editat per Paul Geyer], *Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum*, v. 39, (Brno: Rudolphus M. Rohrer, 1898), 151–156 i la guia de Theodosius, *De situ Terre Sancte* [editat per Paul Geyer], *Corpus scriptorum*, v. 39, 135–150. Al segle VIII trobem la guia de Beda Venerabilis, *Liber de locis sanctis*, [editat per Paul Geyer], *Corpus scriptorum*, v. 39, 299–324; al segle XII la de Johannis Wirzburgensis, *Descriptio Terre Sancte*, [editat per Jacques Paul Migne], *Patrologia Latina*, v. 155 (Paris: Apud J.-P. Migne editorem, 1854), 1055–1090 i al segle XIII, la de Burchardus de monte Sion, *Descriptio Terre Sancte* [editat per John R. Bartlett], *Descriptio Terre Sancte*, Oxford: Oxford University Press, 2019.

peregrinació²⁰⁶, si bé això no exclou que puguin ser pensats o llegits, també, com una guia útil per altres peregrins. La principal diferència entre aquests dos subgèneres d'*itineraria* és la inclusió de l'experiència: mentre la guia de viatge pot ser entesa com una descripció tant de l'itinerari recorregut com dels monuments visitats (sense que això exclouï possibles interrupcions de les descripcions per constatar, per exemple, el lament sobre la pèrdua dels cristians de Jerusalem²⁰⁷), la narració de viatge es defineix a través de la percepció personal en la descripció i, de forma més o menys profusa, la narració d'esdeveniments succeïts durant la peregrinació²⁰⁸.

De fet, les narracions de viatge tenen el seu apogeu al segle XIV—que ha estat definit com el segle d'or dels *itineraria*²⁰⁹— no només per la gran quantitat de testimonis—que supera en molt a tots els segles anteriors²¹⁰—, sinó també per esdevenir el model del gènere amb la fixació d'una forta i constant descripció de l'experiència personal²¹¹ i l'interès i descripció etnogràfic, especialment a Egipte²¹². Jean Richard basa en quatre punts les característiques d'aquestes narracions: en primer lloc, els autors; en segon, els préstecs literaris; en tercer, la modalitat de redacció i, per últim, la presentació de la narració. Examinem aquests quatre punts a l'*Itinerarium Symonis Semeonis* i altres itineraris del mateix segle²¹³.

---

²⁰⁶ Al segle VI trobem Antoninus Placentinus, *Itinerarium* [editat per Paul Geyer], *Corpus scriptorum*, v. 39, 157–191; al segle VII, Adamnanus, *De locis sanctis*, [editat per Paul Geyer], *Corpus scriptorum*, v. 39, 219–297; al segle IX, Bernardus Monachus, *Itinerarium Bernardi monachi Franci*, [editat per Titus Tobler i Augustus Molinier], *Itinera Hierosolymitana et descriptiones Terrae Sanctae bellis sacris anteriora*, (Gènova: Typis J.-G. Fick, 1879), 309–320; al segle XII, Saewulf, *Itinerarium* [editat per Armand D'Avezac], *Relation des voyages de Saewulf a Jerusalem et en Terre-Sainte pendant les années 1102 et 1103*, (Paris: Bourgogne et Martinet, 1839) i al segle XIII, Thetmar, *Iter ad Terram Sanctam* [editat per Titus Tobler], *Magistri Thetmari: Iter ad Terram Sanctam, anno 1217*, (St. Gall: Apud Huber et soc., 1851).

²⁰⁷ Richard, *Les récits de voyages*, 16.

²⁰⁸ Així ho defineix Richard, *Les récits de voyage*, 23: «Ce qui distingue désormais le récit de pèlerinage du guide, même si leur but est analogue, c'est que le narrateur entend faire connaître sa propre *peregrinatio*».

²⁰⁹ Beatrice Dansette, «Les relations du pèlerinage Outre-Mer: des origines à l'âge d'or» dins Régner-Bohler, Danielle (dir.), *Croisades et pèlerinages. Récits, chroniques et voyages en Terre Sainte XIe-XVe siècle*, (Paris: Robert Laffont, 1997), 881–892; Richard, *Les récits de voyages*, 22–23; Aryeh Grabois, *Le pèlerin occidental en Terre sainte au Moyen Âge*, (Paris: De Boeck Université, 1998), 16.

²¹⁰ Grabois, *Le pèlerin occidental*, 16.

²¹¹ El sùmmum d'aquesta aparició arribarà al segle XV amb la narració de Felix Fabri i el seu *Evagatorium*.

²¹² Grabois, *Le pèlerin occidental*, 137–154.

²¹³ A més a més de l'*Itinerarium Symonis Semeonis*, s'utilitzen els següents itineraris: Antonius de Cremona, *Itinerarium ad Sepulcrum Domini* [editat per Reinhold Röhrich], «Antonius de Cremona. *Itinerarium ad Sepulcrum Domini* (1327, 1330)», *Zeitschrift des Deutschen Palaestina-Vereins*, 13-14, (1890), 153–174;

Sobre l'autor, Jean Richard evidencia la gran presència, al llarg dels segles, dels religiosos com a autors d'*itineraria* i fixa la seva atenció, precisament, en les excepcions com Joinville i Marco Polo²¹⁴. A més a més, també estudia l'aparició de l'escriptor com a mitjaner entre el peregrí i el públic, com el cas d'Adamnà i Saewulf o Rustichello de Pisa i Marco Polo²¹⁵. Si ens centrem al segle XIV, la característica dominació del clergat i frares com a autors apuntada per Jean Richard també es compleix: dels onze *itineraria* consultats²¹⁶ quatre estan escrits per un home no religiós: el notari italià Nicholai de Marthono²¹⁷; Ogieur d'Anglure²¹⁸, senyor d'Anglure; Guilielmus de Baldensel, qui abans de fer la peregrinació pertanyia a l'ordre dels dominics²¹⁹; i els dos italians Simone Sigoli i Lionardo di Niccolò Frescobaldi²²⁰, laics membres d'importantes famílies florentines que, en companyia d'onze peregrins, van realitzar l'any 1384 la seva peregrinació. Tanmateix, aquesta diferència en nombre no es recull significativament pel que fa a canvis temàtics de l'*itinerarium*: en el testimoni dels tres primers peregrins

---

Guilielmus de Baldensel, *Liber de quibusdam partibus ultramarinis et praecipue de Terra Sancta* [editat per Henricus Canisius], *Antiquae Lectiones*, v. 5, (Ingolstadt: Ex officina Typographica Ederiana, 1604), 95–142; Ludolphus de Sudheim, *De itinere Terre Sancte* [editat per G. A. Neumann], «Ludolphus de Sudheim, *De itinere Terre Sancte*», *Archive de l'Orient latin*, 2 (1904), 305–377; Jacobus de Verona, *Liber peregrinationis* [editat per Ugo Monneret de Villard], *Liber peregrinationis di Jacopo de Verona*, (Roma: Libreria dello Stato, 1950); *Itinerarium cuiusdam Anglici* [editat per Girolamo Golubovich], *Biblioteca Bio-Bibliografica della Terra Sante e dell'Oriente Francescano*, v. 4, (Florència: Collegio di S. Bonaventura, 1923), 435–460; Niccolò da Poggibonsi, *Libro d'Oltremare*, [editat per Alberto Bacchi della Lega], *Libro d'Oltremare di Fra Niccolò da Poggibonsi*, 2 vols., (Bologna: Presso Gaetano Romagnoli, 1881); Simone Sigoli, *Viaggio al monte Sinai* [editat per Francesco Poggi], *Viaggio al monte Sinai di Simone Sigoli*, (Milà: Per Giovanni Silvestri, 1841); Lionardo di Niccolò Frescobaldi, *Viaggio in Egitto e in Terra Santa* [editat per C. Lorenzo Magalotti], *Viaggio di Lionardo di Niccolò Frescobaldi in Egitto e in Terra Santa*, (Parma: Per Pietro Fiaccador, 1845); Thomas Brygg, *Itinerarium in Terram Sanctam domini Thomae de Swynburne* [editat per Comte Riant], «Thomas Brygg, *Itinerarium in Terram Sanctam domini Thomae de Swynburne*», *Archives de l'Orient latin*, 2 (1904), 380–388; Nicolai de Marthono, *Liber peregrinationis ad loca sancta* [editat per Leon Le Grand], «Nicolai de Marthono, notarii, *Liber peregrinationis ad loca sancta*», *Revue de l'Orient latin*, 3 (1895), 577–669; Ogieur d'Anglure, *Le saint voyage de Jherusalem* [editat per François Bonnardot i Auguste Lognon], *Le saint voyage de Jherusalem*, (Paris: Librairie de Firmin Didot, 1878); Petrus de Pennis, *Libellus de locis ultramarinis* [editat per Ch. Kohler], «Le libellus de locis ultramarinis de Pierre 'de Pennis'», *Revue de l'Orient Latin*, 9 (1902), 313–383.

²¹⁴ Richard, *Les recits de voyages*, 37–38.

²¹⁵ Richard, *Les recits de voyages*, 38.

²¹⁶ Reinhold Röhricht, *Bibliotheca geographica Palaestina*, (Berlin: H. Reuther's Verlagsbuchhandlung, 1890), 65–98 en llista 81 per al segle XIV (amb algun error de datació en alguns casos), afegint-ne també *itineraria* o guies no occidentals, que no s'han tingut en compte per a aquest estudi. És una excepció, per la impossibilitat d'accedir a l'edició, l'*itinerarium* elaborat per Giorgio Gucci, *Viaggio al luoghi santi*.

²¹⁷ Nicholai de Marthono, *Liber peregrinationis ad Terra Sancta*.

²¹⁸ Ogieur d'Anglure, *Le saint voyage de Jherusalem*.

²¹⁹ Alexander Kahzdan, «Boldensele, Wilhelm von» dins P. Kahzdan, Alexander (ed.), *The Oxford Dictionary of Byzantium*, v. 1, (Oxford: Oxford University Press, 1991), 303–304.

²²⁰ Simone Sigoli, *Viaggio al monte Sinai*; Lionardo di Niccolò Frescobaldi, *Viaggio in Egitto e in Terra Santa*.

mencionats, Nicholai de Marthono, Ogieur d'Anglure i Guilielmus de Baldensel donen també al seu pròleg, com la resta, uns motius pietosos per tal d'endegar la peregrinació: «*Anno Domino [...] ego notarius Nicolaus de Marthono, de ciuitate Calinensi, uolens et cupiens sepulcrum Domini nostri Ihesu Christi [...]*»²²¹, «*Et premiers, nous partismes d'Angleure sur Aulbe [...] pour aller ou saint voyage du Saint Sepulcre en la sainte cité de Jherusalem [...]*»²²² i «*Cum igitur tanto perfectiores simus, quanto magis Dei imitatores sumus, et praecipue Christi Iesu, qui ad hoc missus est, ut ipsius, quantum possibile est, uestigia sequamur facta, ciuitatem praedictam et terram [...]*»²²³. Si bé a l'*Itinerarium* de Guilielmus de Baldensel es percep al llarg de la redacció un interès militar de la Terra Santa²²⁴. En els testimonis dels peregrins italians, tanmateix, l'obra comença directament narrant el viatge, sense cap pròleg que expliqui les seves motivacions (exceptuant una brevíssima menció en el cas de Leonardo Frescobaldi²²⁵). Així doncs, la procedència i context vital de cadascun dels autors resultarà, en cadascuna de les seves obres, en una focalització evident i característica en algun aspecte concret²²⁶: per exemple, en l'obra de Jacob de Verona ressalta l'interès per la geografia i descripció de la Terra Santa²²⁷; l'italià Simone Sigoli mostrarà un interès pels aspectes econòmics i la compra-venta d'avituallaments²²⁸ i Nicholai de Marthono farà unes descripcions dels viatges marítims²²⁹ no habituals en els *itineraria* del segle. En el cas de Symon Semeonis, la característica o interès més notable ha estat la seva curiositat i atenció pel món islàmic (l'ús de dues obres del *Corpus Islamolatinum* és un bon testimoni) i per múltiples ítems d'Egipte (botànica, arquitectura, zoologia, etnografia, religiositat oriental, etc.) fins al punt de ser catalogat com el «fondateur de cette 'égyptologie'»²³⁰.

---

²²¹ Nicholai de Marthono, *Liber peregrinationis ad Terra Sancta*, 577.

²²² Ogieur d'Anglure, *Le saint voyage de Jherusalem*, 1.

²²³ Guilielmus de Baldensel, *Liber de quibusdam partibus*, 99.

²²⁴ Kahzdan, «Boldensele, Whilhelm von», 303.

²²⁵ Lionardo di Niccolò Frescobaldi, *Viaggio in Egitto e in Terra Santa*, 49: «Partimoci di Firenze a dì 10. Agosto 1384. il dì di San Lorenzo Martire nel nome di Cristo Crocifisso [...]».

²²⁶ Cf. Pietro Porcasi, «La letteratura di pellegrinaggio in Terrasanta nel Medioevo» dins Cuozzo, Errico (ed.), *Studi in onore di Guglielmo de' Giovanni-Centelles*, (Salerno: Società italiana di scienze ausiliare della storia, 2010), 196–197.

²²⁷ Jacobus de Verona, *Liber peregrinationis*, XXII–XXIII i 25–34.

²²⁸ Simone Sigoli, *Viaggio al monte Sinai*, 80–82.

²²⁹ Nicholai de Marthono, *Liber peregrinationis ad loca sancta*, 578–580.

²³⁰ Graboïs, «La description de l'Égypte», 531.

Aquests interessos esmentats, característics de la curiositat de cada autor i de l'amplitud del propi gènere literari, també donen senyal de l'educació i formació de cadascun dels peregrins, que es subratllaran encara amb més força en la redacció dels *itineraria* i els préstecs literaris emprats, així com també la necessitat d'una *auctoritas* en les descripcions dels llocs sagrats o de qüestions històriques²³¹. Aquesta relació entre text i l'experiència de peregrinació comporta nombrosos casos de dependència textual, especialment en el cas de les guies de peregrinació com l'exitosa *Descriptio Terre Sancte* de Burchard de Mont Sió, que és utilitzada en nombrosos itineraris com el de John Mandeville²³² o Jacob de Verona²³³. Precisament, aquest últim és també exemple de la inserció d'una llista d'indulgències²³⁴ d'autoria anònima, inserint així a la narració de la seva experiència una guia per a lectors i peregrins. Un altre exemple de narració i guia és la llista d'esglésies cristianes a Terra Santa i Egipte elaborada per Niccolò da Poggibonsi²³⁵. En el cas de l'*Itinerarium Symonis Semeonis*, tot i que s'estudiarà més endavant en més detall els usos de la intertextualitat²³⁶, és especialment rellevant l'ús d'*auctoritates* a l'hora de descriure elements naturals com els boscos de xiprers a Khanià²³⁷ o la bellesa de la terra d'Egipte²³⁸ (que extreu de l'enciclopèdia de Bartolomeu Ànglic²³⁹) o el perill del riu Nil²⁴⁰ o les orientacions geogràfiques d'Egipte²⁴¹, que extreu de l'obra d'Haytonus²⁴². En tots aquests casos, Symon Semeonis no només reutilitza el text consultat, sinó que també li dona un nou significat adaptant el text a les circumstàncies de la seva peregrinació i deixant-se influenciar pel text consultat tant en les descripcions prèvies com en les posteriors a la inserció del text de, en aquest cas, Bartolomeu Ànglic o Haytonus²⁴³. A més a més, Symon Semeonis

---

²³¹ Cf. Elka Weber, *Travelling Through Text. Message and Method in Late Medieval Pilgrimage Accounts*, (New York: Routledge, 2005), 100–105.

²³² John Mandeville, *The travels of Sir John Mandeville* [editat i traduït per Ana Pinto], *Los viajes de Sir John Mandeville*, (Madrid: Cátedra, 2001), 26.

²³³ Jacobus de Verona, *Liber peregrinationis*, XVIII–XIX.

²³⁴ Jacobus de Verona, *Liber peregrinationis*, XV–XVI i 3–9.

²³⁵ Niccolò da Poggibonsi, *Libro d'Oltremare*, v. 2, 241–248.

²³⁶ Cf. pàgines CXXXII–CLIX del present estudi.

²³⁷ *It. Sym.*, 31.

²³⁸ *It. Sym.*, 73.

²³⁹ Cf. pàgines CXLIX–CL del present estudi.

²⁴⁰ *It. Sym.*, 71.

²⁴¹ *It. Sym.*, 85–87.

²⁴² Cf. pàgines CL–CLII del present estudi

²⁴³ Cf. pàgines CXLVIII–CLII del present estudi.

també s'adhereix a la tradició del gènere dels *itineraria* amb l'ús d'una guia de Terra Santa que li serveix per estructurar la visita dels llocs sants a Jerusalem²⁴⁴: la *Descriptio Terre Sancte* del franciscà Filip de Savona (1260–1340), d'on extreu l'elogi de Jerusalem²⁴⁵ i la menció dels llocs visitats a la ciutat santa²⁴⁶, fent servir així la guia com un recopilatori de llocs a visitar i afegint-ne la distància i graons entre un lloc i un altre.

La tercera característica del gènere és la modalitat de redacció, és a dir, com els peregrins recollien la informació per tal de narrar-la posteriorment²⁴⁷. Si bé la constatació expressa d'ús de diaris de viatge tindrà especial fortuna al segle XV, al segle XIV tenim diversos indicis de l'ús d'aquests²⁴⁸. El primer testimoni en fer ús d'un registre de la peregrinació el trobem al frare Jacob de Verona, que registra en la narració de la seva peregrinació del 1335 una gran quantitat de dates relacionades amb esdeveniments del seu viatge²⁴⁹. Aquesta abundància i precisió de dates també la trobem a la peregrinació del notari Nicholai de Martoni²⁵⁰ o a Ogieur d'Anglure (qui sembla haver escrit el seu *itinerari* com un dietari, encapçalant cada moviment o acció amb la data: «*Nous partismes de Gaza le dimenche .XXIII. jour d'octobre, et allasmes loger aux champs [...]. Le lundi ensuivant partismes d'illec [...]. Le mardi ensuivant, allasmes outre tout le jour, et fusmes logiez au soir es desers. Le mercredi ensuivant [...]*»²⁵¹). Un altre dels indicis de la presència d'un diari de viatge és el registre de despeses, com en el cas de Thomas Brygg²⁵², o el registre de les mesures dels llocs sants a Jerusalem, com en el cas de Niccolò da Poggibonsi on s'explica el procediment:

[...] ma io, frate Nicolò da Poggibonizi, quando passai oltramare, l'animo mio puosi di volere tutte cose visitare, e in altro modo non volere mai ritornare in mio paese. E quello che cogli occhi veda, e colle mani toccava, e anche altrui domandando, e com'io era della cosa ben certificato, e io lo

---

²⁴⁴ Cf. pàgines CLIII–CLVII del present estudi.

²⁴⁵ *It. Sym.*, 135.

²⁴⁶ Cf. pàgines CLIII–CLVII del present estudi.

²⁴⁷ Richard, *Les récits de voyages*, 42–46.

²⁴⁸ Per l'ús de diaris de viatge cf. Franco Cardini, *In Terrasanta: Pellegrini italiani tra medioevo e prima età moderna*, (Bologna: Il Mulino, 2002), 187–278. Per un altre estudi sobre la peregrinació, els diaris de viatge i la relació entre memòria, text i experiència, cf. Shayne Aaron Legassie, *The Medieval Invention of Travel*, (Chicago: The University of Chicago Press, 2017), 99–140 i

²⁴⁹ A mode d'exemple: Jacobus de Verona, *Liber peregrinationis*, 13–25. Cf. Legassie, *The Medieval Invention*, 135. Per un resseguiment de la peregrinació del frare, cf. Cardini, *In Terrasanta*, 220–223.

²⁵⁰ També com a exemple: Nicholai de Marthono, *Liber peregrinationis ad loca sancta*, 577–582.

²⁵¹ Ogieur d'Anglure, *Le saint voyage de Jherusalem*, 44–46.

²⁵² Thomas Brygg, *Itinerarium in Terram Sanctam*, 387–388.

scriveva in su un pajo di tavolelle, che allato portava. Poi, essendo in Gerusalem, io pigliai una misura di braccio, con uno passo, andando, e tutto per ordine, come qui udirete, sì misurava gli spazii, e le lunghezze, e recavale tutte a misura; e poi subito lo scriveva.²⁵³

En el cas de l'*Itinerarium Symonis Semeonis*, no trobem cap menció a la metodologia de la confecció del text. Tanmateix, tenint en compte els casos comentats, es poden realitzar algunes inferències. En primer lloc, sembla evident que la datació del viatge no va ser una de les prioritats en la redacció de l'*Itinerarium*: de tota la peregrinació tan sols es donen dotze dates²⁵⁴ i, entre aquestes, no es dona explícitament la de l'arribada a Jerusalem, fet del tot inusual en les altres narracions del gènere; en segon lloc, diversos passatges de l'*Itinerarium* contenen errors en l'ordre de les poblacions creuades pel frare franciscà²⁵⁵ (si bé, en aquest aspecte, no es pot excloure un error per part del copista). Si bé aquestes dues situacions podrien indicar que l'*Itinerarium Symonis Semeonis* va ser elaborat a partir de la memòria del franciscà²⁵⁶, el registre de la distància de passos i graons entre un lloc sagrat i un altre a Jerusalem, així com el registre de múltiples preus de diversos elements al llarg de l'*Itinerarium*²⁵⁷, podria indicar una similitud amb el sistema utilitzat per Niccolò da Poggibonsi²⁵⁸. En qualsevol cas, fos quin fos el sistema de recopilació d'informació de Symon Semeonis, els casos d'intertextualitat abans mencionats indiquen una gran preparació de la narració del pelegrinatge, tal i com testimonia Niccolò da Poggibonsi:

[...]. E qui chi leggerà, troverae tutte le'ndulgenzie per ordine, e gli spazii, e le grandezze delle sante luogora, ed anche quelle che vi sono dentro, e come sono ordinate; e le vie che vi sono in Terra Santa, chè dell'altre non vi scriverò io; ma dirò un poco de' santuarii di Vinegia [...], e però il nome di questo *Libro d'Oltremare* sia chiamato. E da ora inanzi comincerò a scrivere. Ma acciò che la mia fatica corporalmente niente sia perduta, e che niuna persona il detto travaglio, che io ebbi per lo detto libro, a sè nollo riputi, nè che possa dire che l'abbia fatto altro che io, frate Nicolò de' frati minori di Poggibonizi, chi il mio nome e di mio patre vorrà trovare, la prima lettera miniata del Capitolo che da ora inanzi si comincia, leggendo, lettera per lettera, mio nome troverà: e leggi

²⁵³ Niccolò da Poggibonsi, *Libro d'Oltremare*, v. 1, 47.

²⁵⁴ Cf. pàgines XCV–XCVII del present estudi.

²⁵⁵ Cf. *It. Sym.*, 16 i 18.

²⁵⁶ Dos exemples d'això són l'error en la numeració dels cavalls de bronze a Venècia (*It. Sym.*, 21) i una menció al preu de les flors a Egipte que no es troba en cap moment a l'*Itinerarium* (*It. Sym.*, 83).

²⁵⁷ *It. Sym.*, 33, 69, 71, 77, 91, 121 i 123.

²⁵⁸ *It. Sym.*, 136-141.

infino alla prima grande F, e ivi si comincia l'altro mio nome, e allora troverai il nome di mio padre. E dirò come mi partii di Toscana.²⁵⁹

A més a més, també tenim les sovintejades mencions al propi text que mostren una estructura clara de la narració. El cas més evident és el recurs de citar la pròpia descripció feta del Caire per aplicar-la a Babilònia:

Sepdicta autem ciuitas non est murata nec aliis bellicis pugnaculis in aliquo munita, que licet in comparatione ipsius ciuitatis De le Kayr sit parua, tamen quicquam est dictum de ea superius ab illo loco: «Que in comparatione ciuitatis Parisi» et cetera, usque ibi exclusiue: «et sepe dictum fluuium <...> qui sibi non approximant» et cetera, absque dubio potest de ea dici, asinorum numero ibidem in orto preciso, quia [...].²⁶⁰

Aquesta estructuració de la narració ens porta al quart punt definitori del gènere literari dels *itineraria*, la presentació de les narracions²⁶¹. La llarga tradició del gènere i la multiplicitat d'itineraris mostren un seguit d'opcions diverses en l'estructuració de la narració: la ja comentada estructuració de l'*itinerarium* com un diari de viatge d'Ogieur d'Anglure; els *itineraria* que ofereixen una estructuració no-lineal del contingut, com els casos de Ludolf de Sudheim (qui divideix la seva narració en tres parts: sent la primera sobre els camins per arribar a Terra Santa, la segona sobre la seva peregrinació a Terra Santa amb la descripció dels llocs visitats i, per últim, un recull geogràfic i etnogràfic de la Terra Santa²⁶²) o Jacob de Verona, qui acompanya la narració de la seva peregrinació amb un seguit de 'digressions' ben marcades i separades de la pròpia narració. Per exemple, inserirà informació de les religions orientals en la descripció del Sant Sepulcre²⁶³ i també ofereix una descripció de la religió islàmica («*sequitur lex Mahometi*») entre la descripció del viatge de Gaza a Hebron i la del viatge de Jerusalem a Natzaret²⁶⁴. La tercera opció, i la més característica del gènere²⁶⁵, és la narració lineal de la peregrinació amb la inserció de descripcions en els moments que l'autor troba pertinents: és el

---

²⁵⁹ Niccolò da Poggibonsi, *Libro d'Oltremare*, v. 1, 2–4.

²⁶⁰ *It. Sym.*, 97–99.

²⁶¹ Richard, *Les récits de voyages*, 46–50.

²⁶² Ludolphus de Sudheim, *De itinere Terre Sancte*, 329–337, 337–362, 362–376.

²⁶³ Jacobus de Verona, *Liber peregrinationis*, 32–33.

²⁶⁴ Jacobus de Verona, *Liber peregrinationis*, 93–107. La seva descripció de l'islam, amb una atenció important a la història vital de Mahoma, es troba a les pàgines 101–106.

²⁶⁵ Richard, *Les récits de voyages*, 49.

cas de la majoria d'itineraris d'aquest segle²⁶⁶ i de l'*Itinerarium Symonis Semeonis*, que ressegueix la peregrinació realitzada des del punt de sortida inconcret d'Irlanda fins a Jerusalem, sense oferir el viatge de tornada. Aquesta estructuració, com s'estudiarà més endavant²⁶⁷, permet al frare franciscà organitzar tot un seguit d'elements que, per ell, són característics de cada regió. Per exemple, durant el pas per l'Europa Occidental, Symon Semeonis fixarà la seva atenció en edificis i relíquies eclesiàstics; a l'Europa Oriental, però, els elements destacats seran l'etnografia, l'economia i la fauna i flora que seran molt ampliats en la descripció d'Egipte.

A partir d'aquesta breu presentació d'*itineraria* del segle XIV, estudiats a partir dels ítems que la bibliografia moderna ha establert d'aquest gènere literari, podem comprovar la plena inserció de l'obra de Symon Semeonis en el seu context històric-literari. Tot i que no s'ha pogut trobar cap cas d'intertextualitat en la seva obra d'un altre itinerari, sembla evident que Symon Semeonis comparteix amb ells molts dels elements que, en els anys següents, apareixeran també en d'altres. L'aportació fonamental del seu testimoni en un gènere tan fructífer és precisament la narració de la seva experiència i la plasmació en ella dels seus interessos, creences i esforços per llegar el seu recorregut: l'atenció (polèmica) amb la qual va llegir el *Corpus Islamolatinum* (únic en tots els itineraris d'aquest segle) n'és un bon testimoni.

---

²⁶⁶ Guilielmus de Baldensel, *Liber de quibusdam partibus et praecipue de Terra Sancta*; Nicolai de Marthono, *Liber peregrinationis ad loca sancta*; Niccolò da Poggibonsi, *Libro d'Oltremare*; Simone Sigoli, *Viaggio al monte Sinai*; Antonius de Cremona, *Itinerarium ad Sepulcrum Domini*; Lionardo Frescobaldi, *Viaggio in Egitto e in Terra Santa*; *Itinerarium cuiusdam Anglici Terram Sanctam et alia loca sancta visitantis*.

²⁶⁷ Cf. pàgines LIII–XCV del present estudi.

2.3. Viatge i discurs

El viatge realitzat per Symon Semeonis ha estat un dels elements més estudiats (de forma més o menys profusa) del seu *Itinerarium*²⁶⁸, tot i que les problemàtiques de les anteriors edicions hagin provocat algunes lectures errònies de la peregrinació del frare franciscà. És per això que, en aquesta secció, repassarem el recorregut de la peregrinació duta a terme per Symon Semeonis i Hugo Illuminator, parant atenció als elements característics que conformen cada etapa del seu viatge. Per aquesta raó, aquest estudi s'ha dividit en cinc parts: L'Europa Occidental, Europa Oriental, Egipte, Gaza i el monestir de la Santa Creu i, per últim, Jerusalem. Al final d'aquest capítol s'hi afegeix, també, un cronograma amb totes les dates que ofereix el frare franciscà.

2.3.1. L'Europa Occidental

El 16 de març de 1323 els peregrins franciscans Symon Semeonis i Hugo Illuminator inicien la seva peregrinació des d'un punt inconcret d'Irlanda, presumiblement Dublin²⁶⁹. Un cop creuat el mar d'Irlanda, les primeres poblacions gal·leses que troba al seu pas són Caer Gybi, Biwmares, Conwy, Rhuddlan i Flint—donant la seva toponímia en gaèlic²⁷⁰— de les quals en destaca la seva bellesa i les seves edificacions defensives. Vuit dies després, el 24 de març, arriben a Chester on s'hi estaran fins el dia 27 per celebrar la festa de la Pasqua. Tot i aquests tres dies d'estada a la ciutat, només se'n ressalta la importància del port al riu Dee i la seva connexió amb Irlanda²⁷¹. Després de passar per Stafford, a Lichfield, ofereix la primera descripció d'una església: la de

---

²⁶⁸ Mario Esposito, «The Pilgrimage of an Irish Franciscan in A.D. 1322», *Hermathena*, 16 (1911), 264–287; Mario Esposito, «The Pilgrimage of Symon Semeonis: A Contribution to the History of Mediaeval Travel», *The Geographical Journal*, 50 (5) (1917), 335–352; Mario Esposito, «The Pilgrimage of Symon Semeonis: A Contribution to the History of Mediaeval Travel (Continued)», *The Geographical Journal*, 51 (2) (1918), 77–96; Conn Murphy, «An Early Irish Visitor to the Island of Crete: The Journey of Symon Semeonis from Ireland to the Holy Land», *Classics Ireland*, 10 (2003), 54–63; Alexander Brian Scott, «Latin Learning and Literature in Ireland, 1169–1500» dins Ó Cróinín, Dáibhí (ed.), *A New History of Ireland I: Prehistoric and Early Ireland*, (Oxford: Oxford University Press, 2008), 981–982; Deluz, «Le voyage de Symon Semeonis», 959–962.

²⁶⁹ Golubovich, *Biblioteca Bio-Bibliographica*, 238.

²⁷⁰ Cf. Alexander Falileyev, «A Visit of Two Irish Franciscans to North Wales in 1323: Some Observations on the Initial Sections of *Itinerarium Symonis Semeonis ab Hybernia ad Terram Sanctam*», *Peritia: Journal of the Medieval Academy of Ireland*, 33 (2022): 71–76.

²⁷¹ Wendy Childs, «Ireland's Trade with England in the Latter Middle Ages», *Irish Economic and Social History* 9, no. 1 (1982), 12.

sant Chad de Mèrcia²⁷², de la qual en destaca la bellesa de les seves torres de pedra i els seus campanars altíssims. Després de travessar les poblacions de Coventry, Dunstable i Saint Albans (de la qual en destaca el monestir benedictí²⁷³), arriben a la ciutat de Londres.

A Londres, Symon Semeonis ofereix una descripció del Vell Pont (amb la capella de Thomas Becket); de la catedral de Sant Pau i les celebracions de missa a la capella de la Verge Maria; la fortificació amb la Torre de Londres i el monestir benedictí de Westminster. Precisament, el frare franciscà va tenir l'oportunitat de visitar el palau de Westminster i va oferir una breu descripció de la 'Painted Chamber'²⁷⁴, incendiada segles després al 1834. La seva breu descripció de les imatges, amb inscripcions en francès, ve precedida d'una lloança al rei anglès Eduard I—qui va acompanyar al rei francès Lluís IX durant la vuitena creuada—en la qual Symon Semeonis anomena al rei anglès «Machabeissimus»²⁷⁵. Aquest epítet bíblic i la descripció de la cambra van portar al estudiós Matthew M. Reeve a proposar dues hipòtesis sobre l'elecció del epítet: en primer lloc, la possibilitat de què hi hagués en aquella cambra alguna pintura (avui perduda) que comparés directament el rei i el personatge bíblic; en segon lloc, que a la tomba d'Eduard I hi hagués alguna inscripció que—com en el cas de la tomba a Jerusalem del comte Balduin V de Flanders—fes menció directe del rei com a Macabeu²⁷⁶.

Després de creuar Rochester, Symon Semeonis i Hugo Illuminator van visitar Canterbury i el reliquiari de Thomas Becket, conservat llavors a la catedral²⁷⁷, així com el

---

²⁷² Per un estudi arqueològic i històric de la catedral de Lichfield cf. Andrew Sargent, *Lichfield and the Lands of St. Chad: Creating Community in Early Medieval Mercia* (Hertfordshire: University of Hertfordshire Press, 2020), 110–123.

²⁷³ Sobre aquest monestir pot llegir-se l'obra de Mateu de Paris (*Gesta abbatum Monasterii Sancti Albani*) i els privilegis concedits pel papa Clement III (1187–1191): Londres, British Library, Cotton MS. Nero, D i, ff. 158^r–159^r. Per una edició de l'obra de Mateu de Paris i dels privilegis esmentats, cf. Henry Thomas Riley, *Chronica monasterii Sancti Albani: Gesta abbatum monasterii Sancti Albani*, vol. 1 (Londres: Longmans, Green, Reader, and Dyer, 1867), 3–488 (*Gesta abbatum Monasterii Sancti Albani*); 498–504 (privilegis). Per un estudi artístic pot consultar-se Paul Binski, *Becket's Crown. Art and Imagination in Gothic England, 1170–1300* (New Haven i Londres: Yale University Press, 2004), 167–173.

²⁷⁴ *It. Sym.*, 5.

²⁷⁵ *It. Sym.*, 5.

²⁷⁶ Matthew M. Reeve, «The Painted Chamber at Westminster, Edward I, and the Crusade», *Viator* 31 (2006), 208. En la pàgina següent, Matthew M. Reeve ofereix testimonis que comparen directament al rei anglès amb Judes Macabeu.

²⁷⁷ Symon Semeonis fa referència al monestir benedictí de Christ Church que compartia espai amb la catedral de Canterbury. Cf. Robert Willis, «The Architectural History of the Conventual Buildings of the Monastery of

sepulcre de John de Peckham. Del reliquiari de Becket, destruït l'any 1538 per ordre del rei Enric VIII, Symon Semeonis n'ofereix una descripció que s'ha tingut en compte per fer-ne una proposta de reconstrucció²⁷⁸. També van visitar a la mateixa localitat un altre monestir benedictí, l'abadia de Sant Agustí²⁷⁹. L'última població anglesa que visiten els frares franciscans és Dover, de la qual en destaca el seu aparat defensiu i el cos del monjo i màrtir Tomàs Hales o de Hayl²⁸⁰.

De Dover creuaran el canal de la Mànega per arribar a Wissant, des d'on—ja a peu—travessaran Boulogne-sur-Mer (anomenada només per la seva església *Notre-Dame de Boulogne*) i Montreuil-sur-Mer per a atènyer la ciutat d'Amiens. Symon Semeonis descriu l'església de la localitat, apuntant la presència de relíquies en ella i destacant-ne el cap de Joan Baptista. També menciona la porta on succeeix l'episodi de la vida de Martí de Tours, quan regala una part de la seva capa a un pobre i, a la nit següent, se li apareix Crist²⁸¹. Deixat enrere Amiens i travessat Beauvais, arriben a Saint-Denis i se'n ressalta el monestir benedictí i les seves relíquies. Aquesta és l'última localitat abans de l'arribada a París, ciutat a la qual Symon Semeonis dedicarà múltiples elogis per la seva munició defensiva, el nombre d'esglésies i per la seva excel·lència en els coneixements de la teologia, filosofia i justícia. Tot i l'elogi, Symon Semeonis només menciona dues edificacions de la ciutat francesa: Notre-Dame de París i el *Palais de la Cité*, amb descripció de la Santa Capella i les relíquies, entre d'altres, que el rei Lluís IX comprà a Balduí II de Constantinoble²⁸².

Christ Church in Canterbury», *Archaeologia Cantiana* 7 (1869), 2–16; Francis Woodman, *The Architectural History of Canterbury Cathedral* (Londres: Routledge & Kegan Paul, 1981), 224–225; Binski, *Becket's Crown*, 3–28; Marie-Pierre Gelin, «The Cult of St. Thomas in the Liturgy and Iconography of Christ Church, Canterbury» dins Paul Webster i Marie-Pierre Gelin (edd.), *The Cult of St. Thomas Becket in the Plantagenet World, c. 1170–1220* (Woodbridge: The Boydell Press, 2016), 56–65.

²⁷⁸ Sarah Blick, «Reconstructing the Shrine of St. Thomas Becket, Canterbury Cathedral», *Journal of Art History* 72 (4) (2003), 256–258.

²⁷⁹ Tim Tatton-Brown, «The Buildings and Topography of St. Augustine's Abbey, Canterbury», *Journal of the British Archaeological Association* 144, no. 1 (1991).

²⁸⁰ Charles G. Herbermann *et alii*, *The Catholic Encyclopedia. Volume XIV* (New York: The Encyclopedia Press, 1913), 694–695.

²⁸¹ Sulpicius Seuerus, *Vita Martini* [ed. i trad. per Philip Burton], 3, 1–5.

²⁸² Cf. Edina Bozoky, «Saint Louis, ordonnateur et acteur des rituels autour des reliques de la Passion» dins Christine Hediger (ed.), *La Sainte-Chapelle de Paris. Royaume de France ou Jérusalem céleste? Actes du Colloque (Paris, Collège de France, 2001)* (Turnhout: Brepols Publishers, 2007).

Els frares franciscans abandonaran París dirigint-se cap a les poblacions de Provins, Troyes i Chatillon-sur-Seine. És aquí on la guerra entre la família milanesa Visconti i el papat²⁸³ farà variar el pla inicial dels franciscans irlandesos, que pretenien prendre una ruta directe a través de Dijon, Salin-les-Bains i Lausana amb destí, presumiblement, cap a Milà. Aquesta vicissitud els fa replantejar el trajecte i el modifiquen seguint el riu Saona. Tanmateix, el text llegat de l'*Itinerarium Symonis Semeonis* presenta problemes en la toponímia de dues poblacions: *Diunonem/Dunonem* i *Duynonem*. El text tal i com es presenta al manuscrit Corpus Christi College 407, f. 3^v és el següent: «[...] *et quia inde non ualentes per Diunonem [...], declinauimus uersus Duynonem, ad leuam Dunonem emittentes*»²⁸⁴. La corrupció del text ha provocat diverses interpretacions en els editors: Mario Esposito, en els seus estudis del text a principis del segle XX, entenia que havia de tractar-se de dues poblacions diferents, sense poder identificar *Duymonem* (*sic*) i proposant Dijon per *Dunonem*²⁸⁵, però en la seva traducció uneix els dos topònims com Dijon²⁸⁶, tal i com va fer Girolamo Golubovich en la seva edició²⁸⁷; Eugene Hoade és l'únic en proposar en la seva traducció a l'anglès la identificació de *Duynonem* com a Dyon (*sic*)²⁸⁸. A partir del text, tot i la seva corrupció, es pot establir que la identificació ha de ser, forçosament, de dues poblacions diferents, en tant que la menció de *Duynonem* ve seguida de l'apunt que els frares franciscans deixen *Dunonem* a l'esquerra («*ad leuam Dunonem emittentes*»). La correcció del topònim *Dunonem* per *Diunonem* (amb la confusió de les grafies *-un-* pel grup *-iui-*) sembla plausible; però la identificació de la segona població és molt més complicada. Com a única precisió tenim que ha d'estar ubicada a l'oest de Dijon i, si Symon Semeonis no s'equivoca en l'ordre de poblacions, ha d'estar—en direcció sud—abans de la població de Beaune i Chalon-sur-Saône. Tenint en compte aquestes indicacions, no hem trobat cap població on estigui testimoniada la forma *Duynonem*. Al segle XIV, i seguint les

²⁸³ Cf. Giancarlo Andenna, «The Lombard Church in the Late Middle Ages» dins Andrea Gamberini (ed.), *A Companion to Late Medieval and Early Modern Milan: The Distinctive Features of an Italian State* (Leiden-Boston: Brill, 2015), 75–80.

²⁸⁴ *It. Sym.*, 13.

²⁸⁵ Mario Esposito, «The Pilgrimage of Symon Semeonis», 341.

²⁸⁶ Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 31.

²⁸⁷ Golubovich, *Biblioteca Bio-Bibliographica*, 249.

²⁸⁸ Eugene Hoade, *Western Pilgrims. The Itineraries of Fr. Simon Fitzsimons (1322-23), a Certain Englishman (1344-45), Thomas Brygg (1392), and Notes on Other Authors and Pilgrims* (Jerusalem, Franciscan Printing Press, 1952), 5.

característiques que hauria de tenir el poble esmentat, tenim una aproximació a la lectura en l'aldea («hameau») de Dionne, on està testimoniada la seva forma *Dyonne*²⁸⁹. En aquest cas, i tenint en compte la proximitat dels dos topònims, podria proposar-se la hipòtesis d'una reduplicació per part del copista de la síl·laba *-no-*, que hauria estat afegida al vocable *Duyone.

Com ja s'ha dit, el viatge dels franciscans prosseguirà a través de les poblacions de Beaune i Chalon-sur-Saône. És en aquest punt on els peregrins recorreran en vaixell el riu Saona fins a Lió i d'allà, seguint el riu Roine i travessant Vienne²⁹⁰, arriben a Valença. En aquesta població Symon Semeonis fa menció d'un esdeveniment succeït dos anys enrere: l'assassinat de dos membres de l'ordre franciscana.

Et inde properantes per Rodanum nauigauimus ciuitatem Valentie, ubi in ecclesia Fratrum Minorum corpora iacent fratrum eiusdem ordinis: Mellani de Conflent, inquisitoris heretice prauitatis; Paschasio de Saliente, qui in prouincia Burgundie, inter Tristam et Valentiam apud Montylium in claustro Nigrorum Monachorum de nocte solempniter tempore pacis, singulari priuilegio martirii palmam per manus Paterinorum seu hereticorum adepti sunt, quos proximo precedenti, uidelicet .V. nonas Martii, in ecclesia publice predictus inquisitor spreto mortis precipitio et fidei habitaculo iaculis euangelicis intrepide feriebat, anno Domino millesimo .CCCXXI..²⁹¹

Les úniques altres fonts que descriuen aquest incident són dues cartes del Papa Joan XXII, datades ambdues el 30 de novembre de 1321²⁹². En aquestes, es registra el nom dels frares menors assassinats: *Cathalanus Fabri* i *Petrus Pascalis de Saliente*, que són enviats per *Iacobus Bernardi*²⁹³—l'inquisidor papal de les regions d'Arles, Aix-en-Provence, Vienne i Ambrun—a Chabeuil (*Castrum Cabioli*) per dur a terme l'ofici inquisitorial contra els herètics. D'allà, no

---

²⁸⁹ Alphonse Roserot, *Dictionnaire du département de la Côte-d'Or comprenant les noms de lieux anciens et modernes* (París: Imprimerie Nationale, 1924), 141

²⁹⁰ Aquesta població apareix al *Itinerarium* després de Valença.

²⁹¹ *It. Sym.*, 15.

²⁹² Pot trobar-se una edició de les dues epístoles a Luca Wadding, *Annales Minorum seu Trium Ordinum a S. Francisco institutorum*, v. 6 (Roma: Typis Rochi Bernabò, 1733), 364–366.

²⁹³ Wadding, *Annales Minorum*, 364–365: «*Venerabilibus Fratribus Valentin. et Vivarien. episcopis, et dilecto filio fratri Iacobo Bernardi, Ordinis Minorum Inquisitori haereticae prauitatis in Arelaten., Aquen., Viennen. et Ebrodun. prouinciis; per Sedem Apostolicam deputato*». Sobre aquest inquisidor tenim poca informació, tot i que el mateix nom apareix en la llista d'inquisidors que, en una carta datada del 23 de juliol de 1312, el Papa Clement V demana que compareguin presencialment a la seu apostòlica: *Regestum Clementis Papae V ex Vaticano archetypis sanctissimi domini nostri Leonis XIII Pontificis Maximi iussu et munificentia nunc primum editum cura et studio Monachorum Ordinis S. Benedicti* (Roma: Typographia Vaticana, 1887), 330. Cf. Holly J. Grieco, *A Dilemma of Obedience and Authority: The Franciscan Inquisition and Franciscan Inquisitors in Provence, 1235–1340* [tesi doctoral. Princeton University, 2004], 127, 132–133.

podent exercir la seva obligació còmodament, es dirigeixen a Montélier²⁹⁴, on acusen i condemnen els habitants sospitosos d'heretgia i fan nit al Priorat de Sant Jacob²⁹⁵ on van ser assassinats.

El relat de Symon Semeonis—que, tal i com va apuntar Mario Esposito, sembla obtenir la informació del mateix lloc dels fets²⁹⁶—difereix en alguns punts importants en les fonts que disposem i també ofereix altres informacions: en primer lloc, la variació dels noms dels franciscans que Symon Semeonis cataloga com a màrtirs: *Mellanus de Conflent* i *Paschasius de Saliente*²⁹⁷, on si bé la variació del segon nom pot deure's a un error de còpia, del primer cas no s'ha trobat cap altre testimoni que ofereixi el nom registrat a l'*Itinerarium*; en segon lloc, la ubicació de l'assassinat al claustre d'un monestir benedictí a Montélier²⁹⁸, mentre que la carta papal remarca la irrupció dels assassins en la mateixa estança on els franciscans descansaven²⁹⁹; en tercer lloc, la data de la mort que no apareix en les cartes papals: Symon Semeonis ubica en el dia abans («*proximo precedenti, uidelicet .V. nonas Martii*»³⁰⁰) la inquisició duta a terme per

---

²⁹⁴ Wadding, *Annales Minorum*, 365: «Cumque id frater Cathalanus in dicto Castro Cabioli non ualens iniunctum sibi Inquisitionis officium commode exercere, se cum dicto fratre Petro ad Castrum Montisilii dictae diocesis contulisset [...]»

²⁹⁵ Wadding, *Annales Minorum*, 365: «[...] qui in prioratu sancti Iacobi dicti loci de Montisilio fuerant hospitati». Jean Brun-Durand, *Dictionnaire topographique du département de la Drôme, comprenant les noms de lieu anciens et modernes* (París: Imprimerie Nationale, 1891), 290 assenyala sobre el priorat de san Jaume a Montélier: «Ancien prieuré de l'ordre de Saint-Augustin, congrégation de Saint-Ruf, sous le vocable de saint Jacques, connu dès 1218 et dont le titulaire était collateur et décimateur dans la paroisse de Montélier.»

²⁹⁶ Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 33, n. 1: «This tragic event is narrated by Symon Semeonis from information obtained on the spot».

²⁹⁷ En la seva traducció, Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 31 proposa els topònims de Conflans i Saillans, respectivament.

²⁹⁸ No s'ha trobat cap registre on s'ubiqui un monestir benedictí en l'esmentada població.

²⁹⁹ Wadding, *Annales Minorum*, 365: «praefati malefici illuc cum praedicta multitudine diuersis armorum generibus praemunita in profundae noctis silentio accesserunt ac in eosdem fratres, qui in prioratu sancti Iacobi dicti loci de Montisilio fuerant hospitati, huiusmodi machinationum insidias minime formidantes, sed opus Domini fideliter prosequentes, ac tunc quiescentes, portas camerae, in qua recumbabant, securibus excidendo, omni diuino timore postposito et quolibet debito humanitatis excluso, immani et terribili impetu irruerunt ac in eorum capitibus, ceruicibus atque membris tot atrocía et lethalia uulnera terribilibus ictibus frequentius iterarunt, ut, quamuis ad extinctionem eorum pauca de dictis uulneribus sufficissent, illam in cruenta caede ipsorum rabidam ostenderent feritatem, ut non uideretur de nimietate plagarum posse ipsorum crudelitas satiari».

³⁰⁰ *It. Sym.*, 15.

Mellanus de Conflent (*Cathalanus Fabri*), produint-se la mort en la nit entre el tres i quatre de març³⁰¹.

Visitades les relíquies dels frares franciscans, Symon Semeonis i Hugo Illuminator seguiran el seu camí pel Roine creuant Pont-Saint-Espirit, Avinyó—on van veure al Papa Joan XXII—, Tarascó i Arles. En aquest punt, els franciscans tornaran al camí per terra i recorreran Salon-de-Provença per arribar a Marsella, on es destaquen les restes de Lluís d'Anjou, bisbe de Tolosa i membre de l'ordre franciscana. El recorregut per França finalitzarà recorrent les poblacions de Saint-Maximin-la-Sainte-Baume, Brignoles, Draguignan i Niça³⁰², que confon amb la ciutat de Nicea (Turquia), ja que afirma que la ciutat francesa va ser la seu d'«aquell famós concili de Nicea, en el que es diu que hi va assistir sant Nicolau»³⁰³.

A Niça els franciscans pujaran a un vaixell que recorrerà la costa mediterrània fins arribar a Gènova, de la qual n'ofereix una descripció equiparable a les descripcions de Londres o París. Symon Semeonis destaca de la ciutat genovesa la seva potència marítima per les seves galeres i la seva ribera pels seus arbres fruiters, amb menció expressa de les oliveres, i també per la bellesa dels seus edificis. Tot seguit, arriben a la ciutat de Bobbio, on van visitar el monestir benedictí i admirar la relíquia de la hídria on Jesucrist va convertir l'aigua en vi a Canà (Io., 2: 1–11). Un cop deixat enrere Bobbio, el trajecte realitzat per Symon Semeonis a través de la Itàlia septentrional ens ha arribat corromput: sabem que va passar per Piacenza, Màntua, Verona i Vicència abans d'arribar a Pàdua, però entre Piacenza i Màntua el frare franciscà va passar per una altra població que no ha pogut ser identificada. El fragment, tal i com es llegeix al manuscrit, és el següent: «*Et inde proficientes per Placentiam, per Axinam, Mantuam, Veronam, Vicentiam, ciuitates Lumbardie [...]*»³⁰⁴. En aquest cas, l'única descripció geogràfica que ens dona Symon Semeonis és la seva situació entre Piacenza i Màntua—si l'ordre que planteja és correcte—, que es tracta d'una ciutat de la Llombardia i que possiblement seria, tal

---

³⁰¹ Arthur Du Monstier, *Martyrologium Franciscanum* (París: Edmundum Couterot, 1653), 65 ubica la mort dels frares franciscans l'onze de febrer de 1321.

³⁰² Al *Itinerarium* apareixen amb el següent ordre: Marsella, Draguignan, Saint-Maximin-les-Baunes, Brignoles i Niça. Sembla plausible un equívoc en l'ordre de les poblacions, tal i com succeeix en el cas de Vienne i Valença.

³⁰³ *It. Sym.*, 17.

³⁰⁴ CCC, 407, f. 5^r.

i com ho descriu el frare franciscà, una població «minutissima»³⁰⁵. Girolamo Golubovich va proposar la ciutat de Parma³⁰⁶, correcció que va seguir també Mario Esposito³⁰⁷, tot i que Esposito no assenyali enlloc que la seva lectura no prové del manuscrit. En canvi, la proposta de Girolamo Golubovich ve acompanyada d'una nota a peu de pàgina on estableix que al manuscrit es llegeix 'Paxinam', lectura que, al seu torn, prové de la proposta de l'edició de Nasmith³⁰⁸. Tanmateix, al manuscrit apareix la lletra 'p' acompanyada, clarament, del *titulus* que abrevia la preposició o la síl·laba 'per'. La identificació d'aquesta població és encara més difícil perquè aquest és un cas únic en tot el *Itinerarium* on la preposició 'per' es repetiria consecutivament en el moment de numerar poblacions («*per* Placentiam, **per** Axinam [...]»), obrint així la possibilitat de que l'abreviatura fos també part del nom: *Peraxinam. Malauradament, no s'ha trobat cap emplaçament que pogués identificar-se com a tal. Mario Esposito, l'any 1917, proposava en nota a peu de pàgina identificar-lo amb la població de Piadena, sense fonamentar la seva hipòtesi ni donar el nom medieval de la localitat³⁰⁹.

Després de visitar Pàdua i les relíquies de sant Antoni, els franciscans arribaran el 28 de juny de 1323 a Venècia: la tercera gran ciutat en el seu recorregut per l'Europa Occidental. Symon Semeonis en lloarà la seva bellesa, les relíquies dels sants i de les santes que es conserven a la ciutat, la catedral i la plaça de san Marc, el palau dels ducs de Venècia i el monestir de san Nicolò del Lido. Els franciscans restaran a la ciutat més d'un mes, deixant enrere la península itàlica el 18 d'agost.

Symon Semeonis i Hugo Illuminator recorren l'Europa Occidental durant cinc mesos (16 de març–18 d'agost de 1323). En aquest tram l'interès del frare franciscà es focalitza principalment en les ciutats amb els seus edificis religiosos o cívics i en els monestirs amb les relíquies que allà es conserven, a més a més d'oferir notícies d'interès de fets recents, com l'esmentat assassinat dels dos frares franciscans a Montélier. Si bé les descripcions que ofereix de les poblacions és molt dispar (casos on només s'esmenta el nom i casos on es descriuen els

---

³⁰⁵ *It. Sym.*, 19.

³⁰⁶ Golubovich, *Biblioteca Bio-Bibliographica*, 251.

³⁰⁷ Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 34.

³⁰⁸ Nasmith, *Itineraria Symonis Semeonis*, 11.

³⁰⁹ Esposito, «The Pilgrimage of Symon Semeonis», 343, n. 2.

elements defensius o s'ofereix notícies de caràcter històric, religiós o arquitectònic com Canterbury, Dover, Amiens, Valença, Avinyó i Gènova, entre d'altres), en el cas de les tres grans ciutats (Londres, París, Venècia) sembla seguir-se un esquema³¹⁰: en primer lloc, Symon Semeonis realitza una lloança de la ciutat. En el cas de Londres, en lloarà la seva riquesa; de París, la riquesa, la seva protecció, el nombre d'esglésies i persones religioses, la bellesa de les seves esglésies i l'excel·lència dels seus estudis; de Venècia, la seva fama i riquesa i la bellesa i pulcritud. Tot seguit, Symon Semeonis comenta els rius de la ciutat (Tàmesi a Londres i Sena a París) o la seva situació envers el mar (Venècia). En el cas de Londres i París, el comentari del riu el porta a descriure el pont principal (Londres) o la illa (París) i les edificacions que allà s'hi troben; en canvi, a Venècia, després d'explicar la proporció dels carrers i canals, Symon Semeonis ofereix una llista de les relíquies que es conserven a la ciutat. En tercer lloc, es descriu el centre neuràlgic de les ciutats i els edificis més importants: l'església de Sant Pau (Londres), Notre Dame i el palau reial amb les seves relíquies (París), l'església de Sant Marc, la plaça i el palau dels ducs de Venècia. Per últim, en el cas de Londres i Venècia l'atenció es centra en parts de la ciutat que s'allunyen de la ubicació abans esmentada: com la Torre de Londres i el monestir i el palau de Westminster o el monestir de san Nicolò del Lido.

2.3.2. *L'Europa Oriental*

Un cop deixada enrere Venècia, els frares franciscans creuaran en vaixell el mar Adriàtic i resseguiran la seva costa est. La primera ciutat que trobaran serà Pula i, tot seguit, viatjaran durant dos dies per arribar a Zadar. És en aquesta localitat on Symon Semeonis fa el seu primer apunt etnogràfic al descriure els barrets utilitzats per les dones d'aquesta ciutat³¹¹. En aquest tram de la peregrinació, el frare franciscà esmenta també el domini venecià en aquestes poblacions, remarcant que, tant a Pula com Zadar, Lesina i Curzola—les dues següents poblacions per les quals passaran els frares franciscans—són de domini de la República de Venècia. La següent ciutat descrita per Symon Semeonis és Dubrovnik, de la qual n'esmenta la seva riquesa i el seu aparat defensiu. La menció de la riquesa el porta a parlar de la seva

---

³¹⁰ Per l'anàlisi filològica de les descripcions de ciutats a l'*Itinerarium*, cf. pàgines CLXXX–CLXXXIV del present estudi.

³¹¹ *It. Sym.*, 23.

centralitat econòmica pel gran nombre de mercaders que hi acudeixen: eslaus («*Sclavi*»), bàrbars, patarins i cismàtics. Amb aquesta divisió, Symon Semeonis aprofita per fer alguns apunts sobre la llengua, roba i ritus dels eslaus, dels quals en diu que pel que fa a la llengua s'assemblen als bohemis, tot i que aquestes dues nacionalitats es diferencien pel ritus que segueixen³¹². Posteriorment, parlant sobre la ciutat de Durrës i dels barrets utilitzats pels grecs i la llargària dels seus cabells, descriurà també els tipus de barrets que utilitzen els eslaus. El poder econòmic de Dubrovnik també provoca el primer comentari numismàtic del frare franciscà, que apunta que la moneda local utilitzada conviu amb la moneda veneciana, i n'ofereix la seva equivalència respecte al *grosso* venecià. Un cop comentada l'activitat econòmica de Dubrovnik i el valor monetari, Symon Semeonis esmenta—després de comentar la relíquia de sant Blai, que sembla o bé no haver visitat o bé no donar-li credibilitat, perquè utilitza l'expressió «ut dicitur»— el mercat d'aus (falcons i altres) que té lloc a la plaça de la ciutat croata i també la situació del seu castell envoltat pel mar i roques³¹³.

Els franciscans seguiran el seu recorregut creuant la ciutat de Dulcigno, pertanyent al Regne de Sèrbia (anomenat per Symon Semeonis amb l'antic nom de Rascia). D'aquí arribaran a Durrës, que forma part del regne del príncep de Romania i governador d'Albània, Joan I de Gravina³¹⁴, qui és també duc de Durazzo. En aquesta ocasió, Symon Semeonis aprofitarà per descriure els habitants albanesos: dels quals en diu que segueixen el ritu grec i que són semblants pel que fa a la forma de vestir i l'expressió. Symon Semeonis també recollirà el testimoni del terratrèmol succeït al voltant de l'any 1273, encara amb signes físics evidents en la visita del frare franciscà. El frare franciscà tornarà a fer un apunt etnogràfic, deixant constància de la diversitat de la població que habita a la ciutat, fent referència a «llatins, grecs, jueus pèrfids i bàrbars albanesos»³¹⁵. Robert Elsie apunta en la seva monografia la possibilitat

---

³¹² *It. Sym.*, 23.

³¹³ *It. Sym.*, 23–25.

³¹⁴ Per la seva posició dins la família Anjou, cf. Samantha Kelly, *The New Solomon: Robert of Naples (1309-1343) and Fourteenth-Century Kingship*, (Leiden-Boston: Brill, 2003), 126–127.

³¹⁵ *It. Sym.*, 27: «Inhabitatur enim Latinis, Grecis, Iudeis perfidis, et barbaris Albanensibus».

que, ja que Symon Semeonis cataloga els albanesos de bàrbars («*barbaris albanensibus*»), la menció dels bàrbars a Dubrovnik fos, doncs, una menció velada als mercaders albanesos³¹⁶.

El viatge prosseguirà, un cop passada la població de Vlorë, amb un recorregut per les següents illes gregues: Corfú, Lèucada, Ítaca, Cefalònia i Zacint. A partir d'aquí, resseguirà la costa del Peloponès—sempre en vaixell— i esmentarà la ciutat de Glarentza, de la qual en diu que el seu capità és «Nicholaus de Geneuillis»³¹⁷. L'any 1918 l'investigador Rennell Rodd, en una nota al article de Mario Esposito de l'any anterior on es llegia el nom com «Nicholaus de Genenillas»³¹⁸—tot i que en la seva edició acabaria llegint «Geneuillis»—, va proposar que el text del manuscrit havia de ser corrupte i que una correcció plausible seria «Semenilius», cognom testimoniats en una inscripció funerària al monestir de Vlachernae (prop de Glarentza) on s'indica que va morir al mes de setembre de l'any 1358³¹⁹. La lectura de la inscripció en la que es basa Rennell Rodd—que segueix l'edició de Jean-Alexandre Buchon³²⁰— va ser posteriorment posada en dubte per Antoine Bon, qui rebutja el cognom Semenilius i llegeix «De Lucinia», que relaciona amb el cognom francès “Lusignan”, una família amb molta presència a la Morea del segle XIV³²¹. Tanmateix, no s'ha pogut trobar cap font amb la que es pugui identificar el nom, corrupte o no, present al *Itinerarium*.

En el següent tram del recorregut de la costa peloponèsia els franciscans citaran els castells que veuen des de la costa: Pontikastro, Arcària (avui Ciparissia) i Port-Jonc, catalogats com a *castrum*; les últimes mencions de ciutats del Peloponès seran les de Modó, Korone i Porto Kagio, de la qual se'n destaca el seu mercat d'aus. D'allà, navegaran al costat de l'illa de Citera per arribar a Creta, descendint del vaixell a la fortificació de Conterin³²². Ja a peu, els frares franciscans arribaran a Khanià on lloaran els xiprers—citant l'enciclopèdia *De*

---

³¹⁶ Robert Elsie, *Early Albania: A Reader of Historical Texts, 11th-17th Centuries* (Berlin: Harrassowitz Verlag-Wiesbaden, 2003), 26.

³¹⁷ *It. Sym.*, 29.

³¹⁸ Esposito, «The pilgrimage of Symon Semeonis», 346.

³¹⁹ Rennell Rodd, «The Pilgrimage of Symon Semeonis», *The Geographical Journal* 51, no. 18 (1918), 59.

³²⁰ No hem pogut accedir al document, citem a través de Antoine Bon, «Pierres inscrites ou armoriées de la franque Morée (pl. 28–30)», *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας* 4 (1966), 97, n. 1: Jean-Alexandre Buchon, *Grèce continentale et Morée*, Paris (1843), 513.

³²¹ Bon, «Pierres inscrites ou armoriées», 96–99.

³²² Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 41 suggereix que «castrum Conteryn» podria tractar-se d'un destacament militar venecià anomenat pels ducs venecians Contarini.

proprietatibus rerum de Bartolomeu Ànglic³²³— per la seva utilitat com a material constructiu i per la seva bona olor. De nou en vaixell, navegaran per la part nord de l'illa cretenca—passant a la vora dels castells venecians d'Apicorno («Byohorn»)³²⁴, Retino i Milopoti— fins a la ciutat de Càndia, de la qual se'n fa la descripció dels seus aparats defensius i es comenta la dominació dels venecians i el sotmetiment de la població grega, que conviu amb llatins i jueus. Tot seguit ofereix una descripció de la conducta i vestimenta de les dones vídues llatines, jueves i gregues. Després de destacar els productes alimentaris i la presència d'un bisbe franciscà que havia apostatat el judaisme, Symon Semeonis elabora la primera menció del poble rom a Europa³²⁵:

Ibidem etiam uidimus gentem extra ciuitatem ritu Grecorum utentem et de genere Chaym se esse asserentem, que raro uel nunquam in loco aliquo moratur ultra .XXX. dies, sed semper uelut a Deo maledicta uaga et profuga post tricesimum diem de campo in campum, cum tentoriis paruis, oblongis, nigris et humilibus, ad modum Arabum, et de cauerna in cauernam discurrit, quia locus ab eis inhabitatus post dictum terminum efficitur plenus uermibus ac aliis immunditiis, cum quibus impossibile est cohabitare.³²⁶

El pas dels frares franciscans per Creta i l'Europa Oriental finalitzarà amb una descripció general de l'illa i amb la menció d'una població de la qual no en registra el nom i que està comandada per un grec anomenat «Alexius». Mario Esposito proposa identificar la ubicació

³²³ Cf. les pàgines CXLVIII–CXLIX del present treball.

³²⁴ Aquest castell, ubicat entre les actuals poblacions de Kalubés i Almyrdia, sembla haver tingut una doble nomenclatura per part dels Venecians: Apicorno i Bicorna, en un intent de traducció del nom que Estrabó (Strab., X, 3, 20) donà a la població situada en aquest mont cretenç: Ἰπποκόρωνα ο Ἰπποκόρωνιον. Cf. Giuseppe Gerola, *Monumenti veneti nell'isola di Creta*, v. 1 (Venècia: R. Istituto veneto di scienze, lettere ed arti, 1905), 207–212; Paul Faure, «Nouvelles recherches de spéléologie et de topographie crétoises», *Bulletin de correspondance hellénique* 84 (1960), 205–206.

³²⁵ Aquesta qüestió ha sigut debatuda al llarg del temps, amb opinions favorables a la identificació del poble rom amb la «gens» que descriu Symon Semeonis, com Santino Spinelli, *Rom, genti libere: Storia, arte e culturo di un popolo misconosciuto* (Milà: Baldini e Castoldi, 2014), 45; Murphy, «An Early Visitor», 60; Julien Radenez, «Contribution à l'histoire des Tsiganes en Europe», *Hommes and migrations* 1314 (2016), 153; Gordon M. Messing, «Tsiganos and Yiftos: Some Speculations on the Greek Gypsies», *Bizantine and Modern Greek Studies* 7 (1981), 156. Dins d'aquests estudis que afirmen la identificació del poble rom dins el *Itinerarium Symonis Semeonis*, trobem dos estudis que afirmen, equivocadament, que el frare franciscà identificà aquesta població com a provinents dels grups egipcis i nubis Ragari, Elebj i Muri: Calinic J. Popp Serboianu, *Les Tsiganes: histoire, ethnographie, linguistique, grammair, dictionnaire* (París: Payot, 1930), 24 que data el viatge de Symon Semeonis—potser en un error tipogràfic— l'any 1422; Jean-Paul Clébert, *The Gypsies* [trans. Charles Duff] (Londres: Penguin Books, 1970), 54 que, sense citar la obra de Symon Semeonis, diu: «In 1322 a similar tribe landed on Crete». Per estudis que rebutgen la identificació del poble rom al *Itinerarium* i proposant la identificació d'un poble nòmada, cf. Kristina Richardson, «Tracing a Gypsi Mixed Language through Medieval and Early Modern Arabic and Persian Literature», *Der Islam* 94, no. 1 (2022), 173–174, n. 68.

³²⁶ *It. Sym.*, 33.

de la població a l'altiplà de Nida, entorn del mont Ida; pel que fa a Alexius, l'identifica com a Alexis Kalergis³²⁷, qui entre els anys 1282–1299 va protagonitzar una rebel·lió contra el domini venecià i que el 28 d'abril d'aquest últim any acabà signant un tractat de pau amb els venecians titulat «Pax Alexii Callergi»³²⁸. Tanmateix, no s'ha trobat cap font que permeti la identificació efectiva ni del lloc ni de la persona.

Durant aquest tram del viatge, són abundants les referències de distància entre una ubicació i una altra³²⁹, signe de l'ús de portolans³³⁰ que Symon Semeonis mostra amb l'oració «*marinarios insulas maris describentes*»³³¹ quan dona informació sobre la superfície de l'illa de Creta. Si bé Mario Esposito declara que les distàncies registrades per Symon Semeonis són exagerades³³², l'ús del portolà podria explicar el registre dels noms dels castells (en la seva nomenclatura veneciana) prop dels quals els frares franciscans passen mentre naveguen el mar Adriàtic³³³.

El canvi de costa, és a dir d'oest a est, provoca en el *Itinerarium* un canvi notable en el seu focus d'atenció: on abans descrivia ciutats, esglésies i monestirs, durant el pas per l'Europa oriental criden l'atenció dels franciscans els costums i la vestimenta de la gent, la llengua, la religió, l'economia i la numismàtica. Aquest canvi d'interès—que es veurà accentuat en el

---

³²⁷ Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 45, n. 4. Murphy, «An Early Visitor», 62 fa la mateixa identificació.

³²⁸ Joëlle Dallègre, «Vivre ensemble» dins *Venise en Crète: Civitas Venetiarum apud Levantem* (Paris: Presses de l'Inalco, 2019) [Recurs en línia. doi: 10.4000/books.pressesinalco.19275], par. 6, 23–24. Pot trobar-se una edició del document a Constantin Mertziós, «Η συνθήκη Ενετών-Καλλέργη και οι συνοδευοντες αυτήν κατάλογοι», *Κρητικά-Χρονικά* 3 (1949), 264–290.

³²⁹ Per exemple: *It. Sym.*, 27: «*et distat (sc. Durachia) a Ragusia per .CC. miliaria*»; 29: «*(sc. Corfu) distat a Durachia per .CC. miliaria*»; 29: «*(sc. Montana) distat a Clarentia per .C. miliaria*»; 31: «*(sc. Candia) distat a castro Conteryn per .CC. et .XXX. miliaria*».

³³⁰ Aquests mapes marítims, l'origen dels quals es data a finals del segle XIII tenint com a representant la Carta Pisane (tot i que també s'ha posat en dubte aquesta datació [cf. Ramon Josep Pujades i Bataller, «The Pisana Chart: Really a Primitive Portolan Chart Made in the 13th Century?», *Comité français de cartographie* 216 (2013)]) van tenir una importància capdal en el desenvolupament de la ciència cartogràfica. Cf. Tony Campbell, «Portolan Charts from the Late Thirteenth Century to 1500» dins J.B. Harley i David Woodward (edd.), *The History of Cartography: Cartography in Prehistoric, Ancient, and Medieval Europe and the Mediterranean*, v. 1 (Chicago: The University of Chicago Press, 1987).

³³¹ *It. Sym.*, 35.

³³² Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 37 n. 4; 41 n. 10; 43 n. 2.

³³³ Sobre aquesta hipòtesi, Rodd, «The Pilgrimage of Symon Semeonis», 59 proposa que la fortificació no identificada de *Companam* podria tractar-se d'un error de lectura per part del frare franciscà del portolà, que hauria desenvolupat erròneament l'abreviatura *Co.*, significant *Capo*, suposant llavors el nom *Metapanum*, que designaria el Cap Matapan.

següent tram de la peregrinació, a Egipte— respon a una percepció d'alteritat, detectable en la descripció dels elements innovadors als ulls dels frares franciscans³³⁴.

2.3.3. Egipte, Gaza i el monestir de la Santa Creu

L'arribada dels franciscans a Alexandria es produeix el divendres 14 d'octubre de 1323 i s'hi estaran sis dies, marxant de la ciutat el dia 20 del mateix mes. Symon Semeonis inclou la seva lloança—ja habitual en totes les grans ciutats, com hem vist *supra*—, destacant la fama de la ciutat i la seva utilitat i profit pels mercaders. També hi afegeix els dos principals sants martiritzats a la ciutat: san Marc i santa Caterina. D'aquesta última en destacarà el nul honor en què es té el lloc on va ser martiritzada (ara una plaça pública, diu Symon Semeonis) i la història de com els àngels van portar el seu cos al mont Sinaí. L'entrada a la ciutat ve precedida de la inspecció del vaixell en què viatjaven els frares franciscans: els guàrdies portuaris inspeccionen tots els béns presents a la nau i apunten també el nom de tots els passatgers, que posteriorment són portats per dos guàrdies a la ciutat i són deixats entre dues portes de la ciutat, esperant l'arribada de l'almirall, qui ha de determinar l'entrada o no dels franciscans.

Després d'una digressió on Symon Semeonis descriu el mètode de comunicació a través de coloms entre l'almirall i el soldà³³⁵—pressuposant, potser, que la tardança de l'almirall era provocada per aquest motiu—, el franciscà irlandès relata com van ser maltractats pels vianants d'Alexandria per ser cristians («pro nomine Ihesu»)³³⁶. Amb l'arribada de l'almirall d'Alexandria, Symon Semeonis descriu el procediment seguit: en primer lloc, es pesen els béns que els mercaders volen introduir a la ciutat i, posteriorment, es presenten ells mateixos. Sembla entendre's, doncs, que la prioritat en l'ordre d'aquesta inspecció seria la dels mercaders, ja que

---

³³⁴ Shirin A. Khanmohamadi, «Bridge Essay: 'Home' and 'Abroad' in Medieval Travel and Trade Narratives» dins Ken Seigneure (ed.), *A Companion to World Literature*, v. 2 (New Jersey: John Wiley and Sons, 2019) que examina també, a més a més dels *itineraria* cristians, els jueus i àrabs. Per un estudi sobre la percepció de l'alteritat i les evidències en aquest gènere literari, pot consultar-se l'estudi de Camille Rouxpetel, «*Reductio Orientis? De l'étrange au familier dans les récits de pèlerinage occidentaux en Terre Sainte (XIIe-XIVe siècle)*» dins Albrecht Burkardt (dir.), *Médiateurs et instances de méditation dans l'histoire du voyage*, 303–320 (Pulim: Presses Universitaires de Limoges et du Limousin, 2019), 309–312.

³³⁵ Tal i com afirma Amalia Levanoni, *A Turning Point in Mamluk History. The third Reign of al-Nāṣir Muḥammad Ibn Qalāwūn (1310–1341)* (Leiden: Brill, 1995), 14 aquest sistema de missatgeria ja va ser establert durant el califat omeia.

³³⁶ *It. Sym.*, 39.

Symon Semeonis estableix un ordre clar a través de l'ablatiu absolut «quo facto»³³⁷. La inspecció de l'arribada dels frares franciscans, que s'ajuden d'un intèrpret i dels cònsols dels fundus per defensar el seu propòsit, també comporta una inspecció dels materials, fet que provocarà el primer encontre entre els frares franciscans i els guàrdies i ciutadans musulmans³³⁸.

Els frares restaran cinc dies a la capella del *fundus* de Marsella, esperant el permís de l'almirall per moure's lliurement. D'aquesta experiència i estança, Symon Semeonis ofereix una breu descripció dels *fundacos* presents a Alexandria, així com també uns breus apunts de la seva organització. El frare franciscà fa una llista d'alguns dels *fundacos* presents a la ciutat: Gènova, Venècia, Marsella i el *fundaco* dels catalans, apuntant la característica de que els mercaders han de dirigir-se a l'edifici de la seva ciutat o regió («*ad quem [sc. fundum] debent mercatores illius ciuitatis uel regionis declinare*»³³⁹); posteriorment, explica el paper del cònsol de l'edifici, que funciona com a cap i responsable tant de la gent que allà hi viu com dels béns que allà es guarden. És important també la menció que Symon Semeonis fa de la capella del *fundaco*, espai religiós habitual en aquestes edificacions cristianes en territori musulmà³⁴⁰.

Un cop obtingut el permís per anar lliure per la ciutat, la narració del *Itinerarium* s'atura per explicar i descriure les diverses religions presents a la ciutat. Tot i que el islam té una posició central en la seva (polèmica) descripció³⁴¹, Symon Semeonis també ofereix unes nocions del judaisme, del cristianisme ortodox i del copte a Alexandria, presentant primer com són

---

³³⁷ *It. Sym.*, 39.

³³⁸ *It. Sym.*, 39–41. Donat que aquest episodi té una gran rellevància i connexió tant amb la polèmica antiislàmica de Symon Semeonis com amb les cites alcoràniques de Robert de Ketton i del *De doctrina Machumeti* de Hermann de Carinthia serà tractat en l'epígraf de 'Polèmica antiislàmica' del present treball. Cf. pàgines XCVIII–CI del present estudi.

³³⁹ *It. Sym.*, 41.

³⁴⁰ Sobre els *fundacos* i el seu important paper en l'economia i diplomàcia del segle XIV, consulti's Olivia Remie Constable, *Housing the Stranger in the Mediterranean World. Lodging, Trade, and Travel in Late Antiquity and the Middle Ages*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), 107–157, especialment 112–113 on es té en compte el testimoni de Symon Semeonis i 133–147 per un estudi del paper del cònsol i d'altres càrrecs no esmentats pel frare franciscà irlandès. Vegi's també Niall Christie, «Reconstructing Life in Medieval Alexandria from an Eighth/Fourteenth Century *Waqf* Document», *Mamlūk Studies Review* 8, no. 2 (2004), 163–190.

³⁴¹ Cf. pàgines CI–CXIII del present estudi.

definites des de la perspectiva musulmana i com són anomenats en àrab³⁴², fet molt poc habitual en altres *itineraria*³⁴³:

Sepe dicti autem Ribaldi omnes Christianos occidentales appellant *Frangi*, Grecos uero *Romy* et Iacobitas, qui sunt Christiani de cinctura, *Nysrany*, id <est> Nazarenos. Et omnes religiosos cuiuscumque ordinis *Ruben*, id <est>, monachos in plurali, in singulari uero *Racheb*, id <est>, monachum.³⁴⁴

Si bé el primer grup («*Frangi*») queda fàcilment identificat amb els catòlics, els dos grups següents («*Grecos*» i «*Iacobitas*») presenten majors dificultats: en el cas dels «*Romy*» (“Romans”) la identificació amb l'Església Ortodoxa sembla complicar-se quan Symon Semeonis, parlant dels diferents tipus de vestimenta de cada religió, afirma la següent apreciació:

Inhabitarum enim Saracenis, Christianis, Grecis, Scismaticis et Iudeis perfidis, qui omnes in habitu et modum incedendi conueniunt, exceptis Christianis, qui *Frangi* nuncupantur, de quibus dictum est, et in nullo quoad habitum distinguuntur, nisi penes colorem panni, quem sibi ad caput multipliciter ligant, et zonam siue cingulum quo cinguntur Christiani de cinctura, qui sunt Greci et Iacobite, de quibus dictum est. [...] Et dicti Christiani, uidelicet alii a *Frangis*, blauii seu rubei coloris et cingulo exterius cinguntur de serico facto uel lino, a quo de cinctura nuncupantur.³⁴⁵

Amb aquesta distinció («*qui sunt Greci et Iacobite*») uneix aparentment els ‘grecs’ i els ‘jacobites’ sota la mateixa denominació de cristians de la cintura, que en el fragment anterior s'utilitzava exclusivament pels segons. El fet de portar elements de la vestimenta que permetessin identificar fàcilment el grup/religió de pertinença fa pensar en les comunitats *dhimmi*, àmpliament descrites en els *itineraria* medievals³⁴⁶, i obrint la porta a una possible identificació amb els melquites, tenint en compte la designació de «*Grecos*» i «*Romy*» i la relació d'aquesta Església amb l'Església Ortodoxa de Constantinoble³⁴⁷. Per altra banda, la

³⁴² Cf. pàgines CCII–CCIV del present treball.

³⁴³ Camille Rouxpetel, *L'Occident au miroir de l'Orient Chrétien. Cilicie, Syrie, Palestine et Égypte (XIIe-XIVe siècle)*, (Roma: École française de Rome, 2015), 110–112.

³⁴⁴ *It. Sym.*, 49.

³⁴⁵ *It. Sym.*, 55.

³⁴⁶ Camille Rouxpetell, «Le turban fait-il l'oriental? Les chrétiens de la ceinture dans les récits de pèlerinage occidentaux (XIIIe-XIVe siècles)», *Questes: Revue pluridisciplinaire d'études médiévales* 25 (2013), 32–38 ofereix diversos testimonis.

³⁴⁷ La primera investigadora en proposar aquesta identificació va ser Rouxpetell, «Le turban fait-il l'oriental?», 33.

menció dels jacobites («*Iacobitas*»), nom que es refereix tradicionalment a l'Església Ortodoxa Siríaca (coneguda com a Jacobita per Jacob Baradeus, bisbe d'Edessa³⁴⁸), sembla més aviat designar l'Església Copta, amb gran presència a Egipte i amb un credo monofisita, que Symon Semeonis afegeix quan descriu la seva religió: «*Iacobite quidem, de quibus dictum est, circumcisionem admittunt et credunt et affirmant quod in Christo non est nisi una uoluntas, quod probant per illum euangelium: mea uoluntas non est mea, sed eius qui misit me*»³⁴⁹. Symon Semeonis els hi dona un tercer nom, donat en àrab: la transliteració del nom 'Nysrany', que prové del substantiu àrab 'naṣrānī' (arrel 'nṣrṣr': 'nazarè')³⁵⁰ i designa a tots els cristians. Tanmateix, des de l'òptica cristiana, aquesta designació es redirigeix cap a sectes o heretgies³⁵¹, sent evident— ja sigui per voluntat o ignorància del significat del vocable— en el cas de Symon Semeonis.

En la descripció que el franciscà irlandès elabora sobre la llengua utilitzada pels coptes a la missa, es produeix aquesta afirmació:

*Epistolas et Euangelia in duabus linguis legentes, uidelicet in lingua Egyptica siue Saracenicā— que apud eas habetur sicut lingua Latina apud nos, eius elementa cum Grecorum elementis et figuris multum participant— et in lingua Arabica siue Saracenicā, que multum cum Hebreorum gutturizantium lingua concordat, quamuis elementa sunt totaliter diuersa et in nullo conuenientia.*³⁵²

En aquest fragment s'ha introduït una correcció en la lectura del manuscrit on, al foli 12^v pot llegir-se «*in lingua Etytica siue Saracenicā*». Els motius per a aquesta correcció són, principalment, dos: en primer lloc, la inexistència de qualsevol testimoni d'aquest substantiu ofert al manuscrit; en segon lloc, la correspondència textual que apunta, versemblantment, a una identificació d'un adjectiu substantivat a partir de «*Egyptus*» i no a partir d'«*Ethiopes*»

---

³⁴⁸ Heleen Murre-van Den Berg, «Syriac Christianity» dins Ken Parry (ed.), *The Blackwell Companion to Eastern Christianity*, 249–268 (Oxford: Blackwell Publishing, 2007), 251–253.

³⁴⁹ *It. Sym.*, 51. Rouxpetell, *L'Occident au miroir de l'Orient*, 110–111 proposa que Symon Semeonis confon 'jacobites' i 'coptes' perquè ambdues religions comparteixen el credo monofisita. Per una anàlisi de les cites bíbliques en el context de la definició/polèmica religiosa, cf. pàgines CXXXIX–CXLIII del present estudi.

³⁵⁰ Cf. pàgines CCIII del present estudi.

³⁵¹ François De Blois, «*Naṣrānī (Ναζωραῖος) and ḥanīf (ἕθνικός)*: Studies on the Religious Vocabulary of Christianity and of Islam», *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 65, (1) (2002), 2.

³⁵² *It. Sym.*, 51–53.

(ambdós substantius apareixen a l'*Itinerarium*³⁵³). Si, en efecte, el substantiu «*Etytica*» es tracta d'un error de copia, és presumible que aquest es produís en el traspàs de lectura a escriptura, reduplicant erròniament la síl·laba *-ti-*. Un argument a favor d'aquesta proposta és la conservació en la còpia de la lletra *-y-*, que és utilitzada majoritàriament per «*Egyptus*» al manuscrit³⁵⁴. A més a més, *ultra* les raons filològiques, la identificació de la llengua copta (o 'egípcia' per Symon Semeonis) amb els «*elementis et figuris*» de la llengua grega («*Grecorum*») també apunten a una directa identificació dels «*Iacobite*» amb els coptes. Tanmateix, és curiosa la repetició que el frare franciscà opera en la catalogació de les llengües: ja sigui l'egípcia o l'àrabic són definides ambdues com a «*Saracenicæ*», potser designant-les com a tal en una operació de metonímia, implicant que són llengües 'sarraïnes' precisament pel context geogràfic i polític on són parlades. En qualsevol cas, l'observació de Symon Semeonis esdevé un testimoni clar de l'evolució de l'església copta, tal i com afirma l'estudiós Scott Parker³⁵⁵.

Pel que fa al ritus copte i melquita, Symon Semeonis els definirà sempre a partir de la contraposició entre un i altre, sense oblidar la posició central que té el propi credo de l'autor, que servirà com a regulador o pauta de les altres creences. Tanmateix, entre els dos grups, els coptes seran el centre d'atenció del frare franciscà i la informació que ofereix dels melquites la trobem sempre en relació als primers:

Iacobite quidem, de quibus dictum est, circumcisionem admittunt et credunt et affirmant quod in Christo non est nisi una uoluntas, quod probant per illud euangelium: *mea uoluntas non est mea, sed eius qui misit me*. Dicunt etiam quod paruulis non datur gratiam in baptismo et hinc est quod paruulos non baptizant nisi in periculo mortis, sed adultos quibus corporis et sanguis Christi dant communionem in qua gratia ipsis infunditur, et semper signant se signo crucis cum uno digito, uidelicet indice. Qui quamuis in multis errent cerimoniis quoad ritum quem nunc tenet Ecclesia Romana, tamen in aliis articulis fidei essentialibus ab hiis minime errant, sed bene credunt, prout ipsi nobiscum disputantes publice et priuate confessi sunt. Inter quos et Grecos, sicut et inter nos, de productione Spiritus Sancti semper est controuersia. Quos reputant infideles minime corpus Domini conficientes, pro eo quod in fermentato conficiunt. Vnde in altari in quo celebrat Grecus, raro uel nunquam celebrabit Iacobita quousque fuerit altare reconciliatum siue consecratum. Et eorum sacerdotes sicut Grecorum omnes sunt uxorati, monachis exceptis, qui secundum regulam beati Macharii uiuunt, qui morantur in deserto in magna multitudine artam

³⁵³ El substantiu «*Egyptus*» es troba en fins a vint-i-una ocasions (per exemple, *It. Sym.*, 91; 97; 109; 111); «*Ethiopes*», tanmateix, només en una: *It. Sym.*, 89.

³⁵⁴ De les vint-i-una ocasions en què apareix el substantiu, en nou ocasions apareix com «*Egiptus*»: f. 16^v, 17^v, 20^r, 20^v, 22^v, 27^r, 28^v, 30^v, 31^v,

³⁵⁵ Parker, «Coptic Christianity», 25.

uitam et quasi inhumanam ducentes. Qui omnes, sicut ceteri eorum sacerdotes, in missarum solemnibus prolixissimum officium deuote faciunt, quod est in ritu Romane Ecclesie ualde alienum et peregrinum. *Epistolas et Euangelia in duabus linguis* [...]. Et panem et uinum in multa quantitate consumunt, quia in omni missa sunt stantes circa altare .VII. uel .VIII., quandoque plures quandoque pauciores, et signanter in diebus dominicis seu festiuis, in quorum medio consistit communiter eorum patriarcha, Christi typum gerens, uel alius loco ipsius, qui omnes de sua manu illum panem uiuum accipientes comedunt et de calice Domini bibunt indigne et iudicium absque dubio sibi sumunt, quoniam nunquam confitentur, cum scriptis Iacobi, .V.: *Confitemini ad alterutrum peccata uestra*. Ipsi etiam uxores in gradibus ab ecclesia prohibitis indifferenter ducunt, et multas alias cerimonias habent, quas pro nunc silentio recomendamus.³⁵⁶

La presentació dels coptes, com ja s'ha dit, rau en el seu credo monofisita i en l'assenyalament de les característiques principals segons el frare franciscà: el baptisme només un cop arribada l'adulthood i la particularitat de senyar-se només amb el dit índex. Aquests trets característics són, òbviament, també definidors de la perspectiva que Symon Semeonis té sobre l'alteritat dels coptes: és a dir, la diferència es fa palesa des de l'òptica franciscana i catòlica del frare irlandès. De fet, la constatació que segueix a aquests tres característics («*Qui quamuis in multis errent cerimoniis* [...]») apunta en aquesta direcció i mostra un intent d'aproximació per part del peregrí que assegura que els coptes «*bene credunt*» d'acord amb l'«*Ecclesia Romana*»; justament també l'asseveració d'un contacte amb aquest grup religiós («*prout ipsi nobiscum disputantes publice et priuate confessi sunt*») implica una aproximació física, teològica i intel·lectual que no es produeix amb cap altre grup. Tot seguit, Symon Semeonis apunta les principals diferències entre melquites i coptes: la discussió sobre la composició de l'Esperit Sant i la presència d'elements fermentatius en l'hòstia. Precisament aquest últim punt serà el desencadenant de la descripció de les misses dels coptes, que són definides com «*prolixissimum*» i catalogades com «*ualde alienum et peregrinum*» pel que fa al ritus de l'església catòlica («*in ritu Romane Ecclesie*»). La descripció dels coptes finalitza amb la descripció d'una missa, on—sense esmentar-ho— es continuen senyalant les diferències: el nombre de gent al voltant de l'altar, el patriarca amb una imatge de Crist i les divergències en el moment de l'eucaristia (com reben l'hòstia de les mans del propi patriarca o sacerdot i com beuen de forma 'indigna' del calze). Per últim, és important destacar, tal i com ho fa l'estudiosa

---

³⁵⁶ *It. Sym.*, 51–53.

Rouxpetell, com en aquesta descripció, al parlar dels monjos, s'entreveu una fascinació pel monacat oriental³⁵⁷.

Tanmateix, no tots els grups ni religions seran explicats amb la mateixa dedicació, ja s'ha vist, per exemple, com els melquites eren descrits com a contraposició dels coptes. En el cas dels jueus, Symon Semeonis oferirà la següent informació:

[...] Iudeos autem *Libud*, et alio nomine *Kelb*, id <est> canes, qui in ritu sunt diuisi et minime sibi inuicem coherentes. Quorum quidam dicuntur Hebrayce *Rabanym*, hii sunt qui tenent legem secundum glosas magistrorum; *Caraym* autem sunt qui obseruabant legem ad litteram; *Cusygy*m uero sunt qui neutro modo legem obseruant. Qui omnes in nullo honore inter Saracenos nec alibi habentur, sed sunt ubique captiui et uelut a Deo uenditi, uagi et profugi sine lege, et precipue omnibus abhominabiles, quia de eis rescriptum est: *Grex perditus factus est populus meus, pastores eos seduxerunt eos feceruntque uagari in montibus, de monte in collem transierunt, obliiti sunt cubile sui*, et idem <in> decimo: *stulte egerunt pastores et Dominum non quesierunt, propterea non intellexerunt, et omnis grex eorum dispersus est*.³⁵⁸

En primer lloc, registra el nom en àrab³⁵⁹ per als jueus («*Libud*» ['Al-yahūd']) i tot seguit dona un malnom: «*Kelb* ('kalb'), *id est canes*». L'apreciació de la seva divisió serveix com a introducció per oferir tres grups religiosos, dels quals n'ofereix el nom en hebreu³⁶⁰ i una petita breu explicació de les característiques que defineix a cadascun³⁶¹. En primer lloc presenta els rabïns («*Rabanym*», 'rabbaniyyim'), dels quals en destaca la seva consideració teològica de la Torà i la Mishnà («*tenent legem secundum glosas magistrorum*»); en segon lloc, i en contraposició, es presenten els caraïns («*Caraym*», 'carayim') caracteritzats per la interpretació literal del text sagrat. En aquesta presentació, tanmateix, sobta l'ús temporal del verb: és l'únic grup pel qual s'utilitza el pretèrit imperfect («*obseruabant*»). L'últim grup, que són definits com «*qui neutro modo legem obseruant*», no van ser identificats (tampoc pels anteriors editors o traductors³⁶²) com a samaritans fins l'estudi de David Wasserstein³⁶³: Symon Semeonis no

³⁵⁷ Rouxpetell, *L'Occident au miroir*, 419–420.

³⁵⁸ *It. Sym.*, 49–51.

³⁵⁹ Cf. pàgina CCIV del present estudi.

³⁶⁰ Cf. pàgina CCIV del present estudi.

³⁶¹ Cf. David Wasserstein, «Semitica Hiberno-Latina», *Peritia*, 2 (1983), 215–217.

³⁶² Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 54 no ofereix cap hipòtesi sobre alguna identificació, com tampoc els anteriors editors. Hoade, *Western Pilgrims*, 16 n. 6 és l'únic que, tot i que no accepta la identificació amb els samaritans, els inclou en les tres comunitats presents al Cairo en aquell moment.

³⁶³ Wasserstein, «Semitica Hiberno-Latina», 215–217.

utilitza el nom donat pels propis samaritans ('Shomronim'), sinó el mal nom amb el qual són designats pels altres grups: 'cutiyim' ('no-jueu'). La caracterització del grup com aquells que no segueixen 'els preceptes de cap de les dues maneres' reforça aquesta identificació, en tant que els samaritans observen exclusivament el Pentateuc³⁶⁴. Posteriorment a la caracterització dels tres grups del judaisme, Symon Semeonis utilitza dos versicles bíblics amb una perspectiva totalment polèmica³⁶⁵ per completar la seva descripció (negativa) dels jueus a qui, durant tot l'*Itinerarium*, se'ls cataloga de «*perfidi*»³⁶⁶.

En el tram narratiu d'Alexandria, la percepció d'alteritat es focalitza—en les descripcions de grups humans— en el credo religiós i en la vestimenta. En el cas dels coptes (on el mateix frare veu algunes correspondències amb les seves creences) són ressaltades tant les similituds com les diferències, senyalant-ne aquestes últimes a partir de les característiques que més s'allunyen de la seva mentalitat o quotidianitat. En canvi, en el breu cas del judaisme o en el més extens de l'islam el frare franciscà no busca correspondències, sinó que ofereix una descripció (totalment polèmica) que retrata ambdós grups a partir, exclusivament, de les diferències. Tanmateix, l'alteritat no només s'evidencia en les descripcions de grups humans, sinó en la pròpia descripció de la ciutat³⁶⁷—tot i que quedi relegada a l'extens comentari de l'islam i les cites alcoràniques. De la breu estança a Alexandria (cinc/sis dies)³⁶⁸, Symon Semeonis en resaltarà el far d'Alexandria³⁶⁹ i mostrarà el seu interès econòmic i numismàtic³⁷⁰ ja demostrat al tram de l'Europa Oriental.

A partir de la partença d'Alexandria cap a Fuwah, Symon Semeonis dirigeix la seva atenció cap a l'entorn natural d'Egipte. Un dels primers elements a comentar serà, precisament, un dels fruits més famosos d'Egipte entre els peregrins i viatgers occidentals: l'anomenada «*poma paradisi*». La descripció del frare franciscà, que es centra en primer lloc en els aspectes

---

³⁶⁴ Wasserstein, «Semitica Hiberno-Latina», 216.

³⁶⁵ Per un anàlisi dels versicles així com de la descripció elaborada pel frare franciscà, cf. pàgines CXLI–CXLII del present estudi.

³⁶⁶ *It. Sym.*, 27, 31 i 55.

³⁶⁷ *It. Sym.*, 53 i 61. Cf. pàgines CLXXX–CLXXXIV del present estudi.

³⁶⁸ Cf. el cronograma del viatge a la pàgina XCVII.

³⁶⁹ *It. Sym.*, 53–55.

³⁷⁰ *It. Sym.*, 65.

sensitius del fruit³⁷¹, trasmet també la divulgada llegenda sobre la imatge de la creu: «[...] *et crucifixi signaculo insignita, quoniam quando scinduntur ex transuerso in eis apparet imago crucifixi apertissime ueluti in cruce extensi*»³⁷². Aquesta informació també es transmet en altres *itineraria* del segle XIV³⁷³ com, per exemple, Guillem de Boldensele³⁷⁴ (peregrinà a Terra Santa entre 1332 i 1336):

Sunt in Syria et in Aegypto poma oblonga, que Paradisi nuncupantur, optimi saporis, mollia, in ore cito dissolubilia: per transuersum quotiescunque ipsa incideris; inuenies Crucifixum, in tantum, ut aliquoties faciei, et aliorum membrorum lineamenta possis perpendere competenter: diu non durant, unde per mare ad nostras partes duci non possunt incorrupta.³⁷⁵

o del franciscà Giovanni de Marignolli (enviat com ambaixador papal a Xina entre els anys 1338–1353): «*Sunt enim in horto illo de Seyllano, primo, muse, [...]. Et istud uidimus oculis nostris, quod ubicumque inciditur per transuersum, in utraque parte incisura uidetur ymago hominis crucifixi, quasi si homo cum acu sculpsisset*»³⁷⁶ o Niccolò da Poggibonsi (1346–1350): «*Ed è tanto dolce e saporito e soave a mangiare, quanto nulla cosa più si possa dire. Et in ogni modo e verso che si taglia lo detto pome, o per lungo, o per trasverso, o per lato, sì si vede lo Crocifisso in croce nel detto pome; e questo bene scernevo io*»³⁷⁷.

Després de comentar de forma semblant el «*figus Pharaonis*»³⁷⁸, Symon Semeonis centrà la seva atenció sobre el riu Nil del qual, prèviament, n'havia fet una introducció amb referència al text de Flavi Josep³⁷⁹. El comentari del frare franciscà girarà en torn tres punts, a

³⁷¹ *It. Sym.*, 67: «*Sunt enim oblonga et glauci coloris quando sunt matura, in aspectu pulcherrima, in odore suauissima, in sapore melliflua, in tactu leuissima [...]*».

³⁷² *It. Sym.*, 67.

³⁷³ Per una recopilació d'*itineraria* i altres narracions amb una perspectiva cronològica més àmplia, cf. Marjatta Wiss, «*Fructus in quo Adam peccauit: Über frühe Bezeichnungen der Banane in Europa und insbesondere in Deutschland*», *Neuphilologische Mitteilungen*, 59 (1) (1958), 1–34.

³⁷⁴ Peregrí originari de Westfalia-Saxònia, fou un frare dominic sota el nom d'Otto de Nygenhusen i, al deixar l'ordre, adoptà el nom esmentat al text. Per una breu recensió de l'autor, cf. Alexander Kazhdan, «Boldensele, Wilhelm von» dins Alexander Kazhdan (dir.), *The Oxford Dictionary of Byzantium*, (New York/Oxford: Oxford University Press, 1991), 303–304.

³⁷⁵ Guilielmus de Baldensel, *Liber de quibusdam partibus ultramarinis et praecipue de Terra Sancta* [editat per Henricus Casinus, *Antiquae Lectionis*, V, (Ingolstadt: Ex officina Typographica Ederiana, 1604), 112.

³⁷⁶ Giovanni de Marignolli, *Cronicon Boemiae* [editat per Girolamo Golubovich, *Biblioteca Bio-Bibliographica della Terra Santa e dell'Oriente francescano*, v. 4, (Firenze: Collegio di S. Bonaventura, 1923), 281.

³⁷⁷ Niccolò da Poggibonsi, *Libro d'Oltremare* [editat per Alberto Bacchi della Lega, *Libro d'Oltremare*, v. 2, (Bologna: Presso Gaetano Romagnoli, 1881), 193.

³⁷⁸ *It. Sym.*, 69.

³⁷⁹ *It. Sym.*, 67: «*[...] nomine Fow, que est sita super illud flumen ingens et famosum nomine Gyon, quod est unum de illis quatuor que de paradiso egrediuntur, et hodie Nilus ab Egyptiis, testante Iosepho, nuncupatur*».

més a més del onomàstic i el bíblic³⁸⁰: en primer lloc, un elogi de les característiques positives i beneficioses de la seva aigua; en segon lloc, la presència de cocodrils; per últim, la capacitat de crescuda i decreixement del caudal del propi riu. Els dos primers punts estan, tal i com s'analitzarà més endavant³⁸¹, fortament lligats textualment a l'obra de principis del segle XIV d'Haytonus: *Flos Historiarum Terre Orientis*. Tanmateix, en el primer punt (és a dir, l'elogi al riu) Symon Semeonis sobrepassa a la seva font amb l'acumulació de superlatius: «*Ipsè utique fluuius est ad nauigandum amenissimus, in aspectu pulcherrimus, in transitu suauissimus, in piscibus uberrimus et auibus habundantissimus, in uirtute efficacissimus et suauissimus, et ad bibendum delectabilissimus [...]*»³⁸². L'aspecte més innovador de l'*Itinerarium*, respecte a la font utilitzada, és la inserció prèvia, dins aquest elogi, de la figura del Prevere Joan: «*Predictus autem fluuius est ille ingens et famosus, cuius longitudinis non est finis, per quem ascenditur nauigio a mari Mediterraneo usque ad Indiam Superiorem, in qua stat presbiter Iohannes, ubi sunt .LXX. diete magne, ut dicitur*»³⁸³. La figura mítica del Prevere o Preste Joan pateix, des de la seva primera aparició al segle XII³⁸⁴, una sèrie de reubicacions del seu regne segons el context geopolític de l'època. Si als inicis les fonts l'ubiquen més enllà de Pèrsia i Armènia³⁸⁵ o en el territori de les 'tres Índies'—com es registra en l'*Epistola Presbiteri Iohannis*³⁸⁶— a partir del segle XIV es comença a ubicar al territori d'Etiòpia (sent també aquest un espai geogràfic al qual cada autor li donava un nom diferent³⁸⁷). N'és un exemple d'aquesta reubicació la narració del peregrí Jacob de Verona:

[...] et officium faciunt Nubiani calogeri, ualde spirituales homines, qui sunt Ethiopes nigri de gente presbyteri Iohannis, qui est unus de maioribus principibus mundi. [...] quia presbyter

---

³⁸⁰ *It. Sym.*, 71–73. Cf. pàgines CXLIV–CXLV del present estudi.

³⁸¹ Cf. pàgines CL–CLI del present estudi i Agustín Justicia Lara, «The *mirabilia* of the Mediterranean Bassin in the *Itinerarium Symonis Semeonis*», *Viaggiatori* 7, 42–45.

³⁸² *It. Sym.*, 71.

³⁸³ *It. Sym.*, 71.

³⁸⁴ Cf. Keagan Brewer, *Prester John: The Legend and Its Sources*, (Dorchester: Ashgate, 2015), 1–26.

³⁸⁵ És el cas del llibre *De duabus ciuitatibus* d'Otto de Freising (1157): cf. Brewer, *Prester John*, 43: «[...] ante non multos annos Iohannes quidam, qui ultra Persidem et Armeniam in extremo oriente habitans rex et sacerdos cum gente sua Christianus est, sed Nestorianus [...]».

³⁸⁶ Brewer, *Prester John*, 46: «*In tribus Indiis dominatur magnificentia nostra, et transit terra nostra ab ulteriore India, in qua corpus sancti Thomae apostoli requiescit, per desertum et progreditur ad solis ortum, et redit per decliuum in Babilonem desertam iuxta turrim Babel*».

³⁸⁷ Antonio García Espada, *Marco Polo y la Cruzada: Historia de la literatura de viajes a las Indias en el siglo XIV*, (Madrid: Marcial Pons Historia, 2009), 35.

Iohannes, dominus Nubie et Ethiopie, habet potestatem in regno suo auferendi Nilum fluuium, que a Saracenis dicitur Calzino, que transit per Kayrum et Babiloniam [...].³⁸⁸

Un cop comentades, doncs, la figura del Prevere Joan, la bellesa i riquesa del riu Nil, la presència en ell del cocodril³⁸⁹ i la seva importància històrica i bíblica³⁹⁰, Symon Semeonis procedeix a anotar la crescuda del riu Nil com a compensació per la manca de pluja a Egipte: «*Preter etiam ista est sciendum quod raro uel nunquam pluit in terra Egypti, quia nubibus imbriferis omnipotente Deo disponente est priuata, [...]. Et ideo secundum quod disposuit sapientia increata semel in anno crescit ille fluuius, [...]*»³⁹¹. La informació que dona el frare franciscà sobre la crescuda del riu porta a confusió. Al manuscrit (foli 17^v) es llegeix això: «*[...] crescit ille fluuius, uidelicet in mense Iulii, quasi per octo dies, ante festum beati Iohannis Baptis<te>, et incipit decrescere circa festum sanctorum Dyonisii, Rusticii et cetera, ut dicitur. Et aumatat in tantum quod [...]*». Sembla haver-hi un error de còpia en el registre del mes en què Symon Semeonis ubica la crescuda del riu Nil, ja que la concretesa del dia del santoral («*ante festum beati Iohannis Baptiste*») ens remet inequívocament al 24 de juny. Així doncs, és presumible un error en el traspàs de lectura a escriptura per part del copista pel que fa al mes: és a dir, no juliol («*Iulii*»), sinó juny («*Iunii*»)³⁹². A més a més, la informació que ofereix Symon Semeonis no és compartida per altres peregrins, que ubiquen molt abans l'inici de la crescuda, com per exemple, Niccolò da Poggibonsi, qui registra l'inici a 'mitjans de març'³⁹³. L'adició de la clàusula «*ut dicitur*» del frare franciscà irlandès podria remetre a una font textual no identificada (no pot tractar-se d'Haytonus, que dona el mes d'agost com inici de la crescuda³⁹⁴ ni l'enciclopèdia de Bartomeu Ànglic, que no registra cap data³⁹⁵).

³⁸⁸ Iacobus de Verona, *Liber peregrinationis* [editat per Ugo Monneret de Villard], 32.

³⁸⁹ Cf. pàgines CL–CLI del present estudi.

³⁹⁰ Cf. pàgines CL–CLI del present estudi.

³⁹¹ *It. Sym.*, 73.

³⁹² Així ho hem corregit a la nostra edició (*It. Sym.*, 73), tal i com va fer Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 68.

³⁹³ Niccolò da Poggibonsi, *Libro d'Oltremare*, 69: «Sappiate che'l detto fiume cresce due volte l'anno, tanto che cuopre tutta la terra d'Egitto, che pare tutto un mare, e sta così per alcuni di; e comincia a crescere a mezzo marzo, sì che al mezzo il meso d'aprile la detta terra è tutta bagnata [...]».

³⁹⁴ Haytonus, *Flos Historiarum*, 348: «*Istud flumen, quolibet anno, semel crescit; et incipit crescere a medietate mensis augusti, et semper uadit crescendo usque ad festum beatissimi Micaelis*».

³⁹⁵ Bartholomeus Anglicus, *De proprietatibus rerum*, XIII, 4: «*[...] Nilus dispositione Dei totam Egiptum semel in anno irrigat cumulis arenarum claudentibus ostia eius ne defluat in mare, [...]*»

La perspectiva natural no finalitzarà amb el riu Nil i Symon Semeonis farà un breu llistat dels fruits i flors que s'hi poden trobar³⁹⁶ així com també dels animals (bous³⁹⁷; cabres³⁹⁸; camells, cavalls i ases³⁹⁹; coloms, gallines, aus aquàtiques i falcons⁴⁰⁰) dels quals també en donarà algun apunt sobre la seva alimentació, que servirà al frare franciscà per denunciar el comerç de fusta entre cristians i musulmans⁴⁰¹ i per donar un apunt botànic amb la (dubtosa⁴⁰²) correspondència en llengua anglesa⁴⁰³. Tanmateix, l'últim fragment d'aquest tram de la narració, introduït amb una descripció totalment negativa dels habitants d'Egipte⁴⁰⁴, es centra en l'aspecte geogràfic d'Egipte i les seves defenses militars: l'exèrcit del Soldà, el riu Nil i el desert⁴⁰⁵.

El tram narratiu focalitzat en la ciutat del Caire deixa enrere aquest aspecte més natural per retornar al model descriptiu de la ciutat d'Alexandria. Els primers elements comentats són els aspectes defensius de la ciutat, així com la interessant descripció d'una llar que, al seu interior, és comparada amb la «*domus Dei et porta celi*»⁴⁰⁶ en raó de la riquesa ornamental. Aquesta riquesa interior, però, es contraposa amb l'estat dels carrers que, com és habitual en Symon Semeonis al comentar les ciutats d'orient, són catalogats negativament⁴⁰⁷. També atrau l'atenció del peregrí les riqueses de la ciutat, que són presentades a través del recurs poc habitual a l'*Itinerarium* de la ironia⁴⁰⁸. El nomenament d'aquestes riqueses també comporta l'assenyalament de la productivitat durant tot l'any, a la terra d'Egipte, de flors i fruits. El frare franciscà, escrivint sobre aquestes, farà la següent constatació: «*Est etiam sciendum quod in*

---

³⁹⁶ *It. Sym.*, 73–75.

³⁹⁷ *It. Sym.*, 75.

³⁹⁸ *It. Sym.*, 75.

³⁹⁹ *It. Sym.*, 75–77.

⁴⁰⁰ *It. Sym.*, 77.

⁴⁰¹ *It. Sym.*, 75.

⁴⁰² Cf. pàgina CCIV del present estudi.

⁴⁰³ *It. Sym.*, 77.

⁴⁰⁴ *It. Sym.*, 79: «*Item sciendum quod prefate terre coloni sunt turpes, uiles et impersonati, moribus et gestu bestiis totaliter conformes, qui in collibus memoratis domos totaliter de luto et lateribus, solis ardoribus communiter coctis, constructas inhabitant. Vbi fossatis nec aliis fortalitiis sunt muniti, sed sunt inermes et inepti ad hostium cuneos perforandos et patrias leges defendendas, sicut etiam sunt omnes Saracenorum populares*».

⁴⁰⁵ *It. Sym.*, 79.

⁴⁰⁶ *It. Sym.*, 81.

⁴⁰⁷ *It. Sym.*, 81: «*Ipsa siquidem habet carerías strictas, curuas, obscuras, angulosas, pulueribus ac aliis immunditiis plenas, et in nullo pauimentatas*».

⁴⁰⁸ Cf. pàgina CLXVIII del present estudi.

*ipsa omni tempore anni sicut ubique in tota terra Egypti, flores rosarum et aliarum herbarum predicto pretio, sicut dictum est, et fructus recentes reperiuntur»*⁴⁰⁹. Les afirmacions referents al propi text són constants al llarg de l'*Itinerarium*, però aquesta és l'única ocasió (si no incloem el desaparegut *Locarium*⁴¹⁰ mencionat en el tram narratiu de Jerusalem) en què l'afirmació no té correspondència en el text. Aquesta llacuna referencial podria tractar-se o bé d'un oblit de l'autor o bé una omisió per part del copista. Previ a aquesta afirmació, hi ha només una ocasió on el frare franciscà irlandès podria haver fet esment del preu de les flors, al descriure l'abundància de flors i fruits a tota la terra d'Egipte durant tot l'any:

Hec autem terra inter totius terras est nobilissima et formosissima, ratione sue magne pulchritudinis et ubertatis, magne pulchritudinis et amenitatis, magne opulentie et locuplentionis, magne plenitudinis et leuitatis, et etiam magne fortitudinis et firmitatis. Que, quamuis supra omnes regiones sit habundans in fructibus et signanter in frumento, ordeo, fabis, succura, bumbace et canna fistulis, tamen in pomis et piris que in occidentalibus regionibus reperiuntur, totaliter est sterilis et infructuosa. Ipsa etiam omni tempore anni, tempore inundationis fluuii excepto, uariarum herbarum, rosarum floribus decoratur et pulchrificatur, qui suo uigore delectant uisum, suo odore olfaciunt olfactum et suo sapore reficiunt gustum. Et hinc est quod in aqua roseacea odoriferissima et nobilissima primatum optinet et apicem perfectionis.⁴¹¹

No sembla haver-hi cap disrupció en el fragment, si bé és cert que Symon Semeonis acostuma a detallar el preu de qualsevol producte al final de la descripció (com per exemple en el cas del pa⁴¹², del menjar preparat per al Soldà i els seus comensals⁴¹³ o de la inidentificada au marítima «geles»⁴¹⁴), fet que—sense un altre manuscrit— no permet descartar absolutament una omisió durant la còpia.

Després de fer ús del *Flos Historiarum Terre Orientis* d'Haytonus per ubicar a partir de jornades els territoris limítrofs d'Egipte, Symon Semeonis tria com a primer gran edifici o espai del Caire l'hipòdrom ('mīdān') situat prop del riu Nil (potser el 'mīdān' construït per

⁴⁰⁹ *It. Sym.*, 83.

⁴¹⁰ Cf. pàgina XCV del present estudi.

⁴¹¹ *It. Sym.*, 73–75.

⁴¹² *It. Sym.*, 65.

⁴¹³ *It. Sym.*, 91.

⁴¹⁴ *It. Sym.*, 127.

ordre del Soldà al-Nasir Muhammad i anomenat pel seu nom⁴¹⁵). D'aquesta construcció només en ressaltarà la forma i l'aparat extern, és a dir, la petita muralla que envoltava el recinte esportiu⁴¹⁶; de fet, la seva atenció es redirigeix al joc que allà s'hi duu a terme: el polo (esport amb molta tradició en les anteriors dinasties aràbiques i que, amb els mamelucs, pren una dimensió institucionalitzada a través de l'establiment d'una temporada de joc que començava, precisament, amb la crescuda del riu Nil⁴¹⁷). El frare franciscà compara el polo amb dos elements: el joc dels pastors («*Cuius solacii modus talis est per omnia qualis est pastorum in terra Christianorum cum pila et baculis curuis, hoc solum excepto: quod predicti nobiles nunquam nisi in equis pilam percutiunt [...]*»⁴¹⁸) i els tornejos medievals cristians, titllant de no-militar el primer («[...] *nec cum ea suo modo militariter solaciantur <nec> etiam examinantur tam equi quam equites, quoad agilitatem, fortitudinem et ceteras militie probitates, sicut examinantur Christianorum milites in hastiludiis torneamentis [...]*»⁴¹⁹). A més a més, Symon Semeonis descriu l'ambient provocat pels espectadors:

Iuxta predictum locum immediate est palatium magnum et altum, in quo uxores Soldani et ceterorum nobilium ludentes extra inestimabilem pressuram intuentium speculantur et specialiter ipsum Soldanum, quia semper quando pila per uices excutit, omnes eum laudant et magnificent tubis innumerabilibus clangentibus et *nakarīs*, tympanis raucis, infinitis tonitriantibus et uocibus, clamoribus in tantum quod motum Arcturi impedire uidentur et cum sodomitis precipitari estimatur, et ex equorum tumultu et equitum collusionem et populorum concursu alienigenorum, bases terre, columnas eius et epistylia fugam petere autumant et ordinem uniuersi euelli.⁴²⁰

La descripció es centra en intentar transmetre el volum dels instruments i crits—aquests últims són definidors a l'*Itinerarium* dels musulmans i l'islam⁴²¹— i mostrant els resultats desastrosos provocats per aquest conjunt de sons a través d'una hipèrbole.

---

⁴¹⁵ Agnès Carayon, «City of the Cavalrymen and House of the Rider: 'Landscape Hippodromes' and Stable-Palaces in Mamluk Cairo» dins Ropa, Anastasiya i Timothy Dawson (edd.), *Echoing Hooves: Studies on Horses and Their Effects on Medieval Societies*, (Leiden-Boston: Brill, 2022), 65.

⁴¹⁶ *It. Sym.*, 87: «*Vbi est quidam locus planissimus et quadrus, muro basso et humili circumdatus, qui Mida uocatur*».

⁴¹⁷ Carayon, «City of the Cavalrymen», 61.

⁴¹⁸ *It. Sym.*, 87.

⁴¹⁹ *It. Sym.*, 87.

⁴²⁰ *It. Sym.*, 87.

⁴²¹ Cf. pàgines CV–CVI del present estudi.

El següent element comentat serà la ciutadella del Caire⁴²², anomenada pel frare franciscà com 'la fortificació del Soldà'. Mario Esposito, en la seva traducció parafràstica, identifica aquesta fortificació no amb la ciutadella, sinó amb la fortalesa romana de Babilònia⁴²³. Si bé en un primer moment Symon Semeonis assenyala els edificis que configuren la fortificació, la descripció s'atura ràpidament en l'exèrcit que hi és allà present. A més a més, els cavallers descrits breument per Symon Semeonis serviran per introduir i descriure físicament (limitant-se a la fisonomia facial⁴²⁴) un nou poble a l'*Itinerarium*: els turcs («*Turci*»). La introducció es basa en la fama d'excel·lents arquers («[...] *et cum hoc multi eorum sunt sagitarii electissimi, et potissime Turci* [...]»⁴²⁵) i afegint una descripció dels arcs i les fletxes («*quorum arcus sunt de cornu curui et sagitte facte triangulares ad modum spiculorum, quarum capita sunt hastis inserta sicut cultellus in manubrio, [...]*»⁴²⁶).

Aquest apunt etnològic donarà pas a uns altres dos comentaris del mateix estil: en primer lloc, una descripció de l'estil de menjar dels musulmans a partir de com s'alimenta el Soldà i, en segon lloc, una observació sobre la concepció de la justícia. Ambdós comentaris no estaran exempts del component polèmic: en el cas de l'alimentació, el frare franciscà posa de relleu l'alteritat d'aquest acte respecte al seu mode i assenyalarà les diferències materials («*nec in curia eius mensa ponitur nec sedile nec mappa reperitur nec tualia, sed loco mense ponuntur tabule rotunde, [...], super quas ponuntur cibaria in scultellis terreis magnis et amplis coram circumsedentibus*»⁴²⁷) així com les de procediment («*De quibus omni urbanitate precisa [...], sicut canes uel porci uilissimi comedunt, manus suas lingentes et barbas proprias fedantes atque alias brutalitates inexplicabiles continue facientes quousque fuerint repleti*»⁴²⁸); en el cas de la justícia, s'hi troba una lloança cap als musulmans que implica, implícitament, un atac o retret als propis cristians⁴²⁹; a més a més, hi ha una intervenció sobre el text: al manuscrit, foli 22^v, es

⁴²² Cf. Nasser O. Rabbat, «The Citadel of Cairo, 1176–1341: Reconstructing Architecture from Texts», [tesi doctoral] (Massachusetts Institute of Technology, 1991), 155–210.

⁴²³ Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 79.

⁴²⁴ Cf. pàgines CXCI–CXCI del present estudi.

⁴²⁵ *It. Sym.*, 89.

⁴²⁶ *It. Sym.*, 89.

⁴²⁷ *It. Sym.*, 91.

⁴²⁸ *It. Sym.*, 91.

⁴²⁹ Cf. Daniel, *Islam and the West*, 220–228.

llegeix «*In sepe dicta autem ciuitate, sicut in tota terra Egipti et Ind<i>a, in tantum sublimata est iustitia et equitas stultitia, quod nobiles et uillani, iuuenes et cani, et peregrini cuiuscumque legis, seu conditionis, [...]*». El substantiu, no sabem si pel propi copista o per una mà posterior, és assenyalat amb punts, marcant així l'eliminació de la paraula al text. Aquesta correcció o eliminació pot ser interpretada com un element que era aliè al perdut text original i que, per tant, es tractaria d'una adició voluntària del copista.

El següent element comentat serà el famós jardí de 'Maṭariyya'⁴³⁰. Symon Semeonis, que forma part d'un nombrós grup de peregrins i viatgers que comentaran aquest lloc, en destaca els següents elements: 1. La vigilància del jardí; 2. La fisonomia de la vinya; 3. La font que va crear Jesús amb el seu peu; 4. La font i els edificis religiosos; 5. La presència i aparició de la Verge Maria als musulmans; 6. Extracció i poder de l'aigua; 7. El diumenge com a dia de descans pels bous i 8. Extracció del bàlsam pels cristians. Tots aquests elements, o una majoria important, apareixen també en altres peregrins del segle XIV: per exemple, Antoni de

---

⁴³⁰ *It. Sym.*, 91–95.

Cremona⁴³¹, Jacobus de Verona⁴³², Marino Sanuto⁴³³ i Nicolai de Marthono⁴³⁴, entre d'altres⁴³⁵.

Un dels elements més característics de l'*Itinerarium* és, precisament, l'apreciació final sobre el mode d'extreure el bàlsam i l'exclusivitat de les mans cristianes per l'òptima condició d'aquest:

---

⁴³¹ Antoni de Cremona, *Itinerarium ad Sepulcrum Domini* [editat per Reinhold Röhrich], 164: «*Ibi prope Babiloniam nascitur balsamum ad IV miliaria, et ibidem fui die Dominico et nunquam potest crescere seu fructum facere, si irrigantur die Dominico, ita quod oportet, quod die Dominico, uelint nolint, desistant ab opere, alibi uero semper operantur die Dominico. Item non potest crescere balsamum, nisi irrigatur non de omni aqua set de aqua fontis beatae uirginis, quem fecit isto modo. Nam cum fugisset persecutionem Herodis et Egyptum uenisset et in uno casali aquam petisset et illi negassent, processit ulterius et facta oratione fecit ipsum fontem dicens: De isto fonte possint omnes bibere exceptis hiis, qui nascentur in isto casali! Et factum est in futurum, quod uineae Egadi, quae faciunt balsamum, fuerunt translatae de terra sancta in Egyptum et iuxta ipsum fontem plantatae fuerunt, et quantum potest se extendere aqua istius fontis, tantum dilatant se ipsae sacrae uineae seu arbusculae et faciunt balsamum. Et sub celo non nascitur nisi ibidem. De isto optimo balsamo habeo modicum ualde, de mediocri plus, de uiliori longe plus*».

⁴³² Jacobus de Verona, *Liber peregrinationis* [editat per Ugo Monneret de Villard], 84–85: el peregrí agustí comenta els següents trets: 1. La presència d'una font i d'un pou; 2. La fisionomia de l'arbre; 3. Les diferències de qualitat del bàlsam i la vigilància per part del Soldà del bàlsam perfecte (84: «[...] *et illud est optimum balsamum. Postea, transeunte estate, buliunt folia et ramos illos paruos in aqua, et inde faciunt balsamum, sed istud non est ita perfectum: de perfecto autem pauci possunt habere, cum Soldanus habeat ibi custodes die noctuque, custodientes et colligentes et portantes: sibi tamen aliquantum furantur et uendunt eum secrete mercatoribus et peregrinis [...]*»); 4. L'ús de bous, que descansen els diumenges, per la irrigació; 5. El nom del lloc (84: «*et uocatur locus Maltaria*»); 6. Sojorn de la sagrada família; 7. Com tots els cristians que hi van es banyen (84–85: «[...] *et ego cum socio meo laui me in illo fonte*»), així com també els musulmans que, segons el frare, creuen així expiar els seus pecats (85: «[...] *credunt esse lauatos ab omnibus peccatis, prout docuit eos Mahomet, dyabolicus et peruersus cristiane fidei inimicus*»).

⁴³³ Marino Sanuto, *Liber Secretorum Fidelium Crucis*, v. 2, (Hanau: Ex typis Wechelians, 1611), 260: «[...] *ad unum quoque miliare est ortus balsami, ad quantitatem dimidii mansi. Arbuscula illa, est sicut lignum uitis trium annorum; folium uero, quasi parui trifolii, uel sicut rutae, albiora tamen. Tempore maturitatis, quae est circa mensem Madii, scinditur cortex ligni; et liquor colligitur in uasis uitreis; reponiturque in stercore columbino, et desiccatur: et sic fit balsamus probatus. Alium etiam tradunt colligendi modum: quia a parte quae respicit Solem euellunt folium; stipiti enim adhaeret, et unum tantum stipitem habet, licet plures simul in uno stent cespite: erepto autem folio, statim egreditur gutta lucidissima, odorifera ualde. Hic autem ortus est uno solo fonte foecundari potest, in quo beata Virgo panniculos pueri Iesu lauasse dicitur. Ad hunc fontem in Epiphania, Christiani et Saraceni conueniunt, et in eo ex deuotione corpora sua lauant. Est etiam aliud ibi stupendum: quod boues aquam praedictam trahentes, a Meridie Sabbathi, usque ad congruam horam diei Dominicae, etiam si excoriari deberent, aquam non traherent*».

⁴³⁴ Nicolai de Marthono, *Liber peregrinationis ad Terram Sanctam* [editat per Léon Le Grand], 603–604. La narració i descripció és extensa, però es tracten els següents punts: 1. La creació de la font per Jesucrist; 2. L'extracció de l'aigua de la font amb bous i l'obligació que aquests descansin tots els dissabtes (i no diumenges, 603: «[...] *quod in omnibus diebus sabbati cuiuslibet anni nunquam boues ipsi potuerunt nec possunt trahere, si omnes boues Sarracenie essent*»); 3. La presència al jardí de guàrdies musulmans i d'un ficus on la verge Maria va amagar-se amb el seu fill (603–604: «[...] *inuenimus quemdam maximum pedem fici in quo pede fici ipsa Domina nostra, tempore quo habuit timorem de Herode persequente eos, abscondit se cum dicto suo filio in quodam foramine sistente in dicta fico, et statim dictum foramen clausit se, et, cum ipsa Domina uoluit exire, dictum foramen aperuit, et sic dicta ficus adhuc remanet aperta*»); 4. Dues llegendes sobre la creació del jardí (creat per les llàgrimes de Maria o per la roba de Jesús quan el banyaven); 5. Fisionomia de la vinya; 6. El bàlsam només pot produir-se a Maṭariyya.

Sed citra bene earum summitates Christiani, conducti per ipsius uinee colonos, cum cultriciis siue macheris petrinis corticem cuiuslibet in diuersis locis in modum crucis franguntur siue scinduntur, et statim per ipsas fractas siue scissuras balsamum stillando in stillicidiis uitreis certo tempore anni affluenter emittunt, quoniam melius et habundantius, ut asserunt predicti custodes, balsamum emittunt quando cortices ipsarum modo predicto per manus Christianorum scinduntur quam per manus Saracenorum. Et hinc est quod ad ipsas fundendas similiter Ihesuitanos conductunt et non Machometistas circumcisos et immundos.⁴³⁶

Aquest és un detall que no apareix en les altres narracions del segle XIV examinades: ni el mode de tallar el còrtex ni la major eficiència d'aquest tall. Resulta, però, encara més interessant la nomenclatura utilitzada en l'oració final (oració que, per altra part, esdevé gairebé una repetició de l'anterior): la confrontació dels substantius «*Ihesuitanos*» i «*Machometistas*» (enlloc de l'habitual «*Christianos*» i «*Saracenos*»), que només s'utilitza en aquest moment de l'*Itinerarium* (si bé el substantiu «*Ihesuitanos*» s'utilitzarà una vegada més⁴³⁷), remarca la diferència ja establerta en l'oració anterior, afegint-hi l'estigma i els epítets negatius «*circumcisos et immundos*».

Al jardí de 'Maṭariyya' hi seguirà la descripció d'una fortificació del faraó, d'on es destaquen els obeliscs i es comparen amb 'l'agulla de sant Pere' de Roma⁴³⁸. L'apreciació del frare franciscà d'ubicar aquesta fortificació al nord del jardí (a més a més de la menció dels obeliscs) podria apuntar a una visita a les ruïnes d'Heliòpolis, així com la menció a l'avui obelisc vaticà sembla una menció velada a un passatge per Roma durant el viatge de tornada que no ens ha estat llegat⁴³⁹. A aquestes mencions seguiran la descripció dels elefants i les girafes, catalogats pel frare franciscà de forma diversa: mentre l'elefant és definit com un animal

---

⁴³⁵ També es descriu a Ludolph de Sudheim, *De itinere Terre Sancte* [editat per G. A. Neumann], 343–344; Petrus de Pennis, *Libellus de locis ultramarinis* [editat per Ch. Kohler], 377; Ogieur d'Anglure, *Le saint voyage de Jherusalem* [editat per François Bonnardot i Auguste Lognon], 56–57, Niccolò da Poggibonsi, *Libro d'Oltremare*, v. 2, 78–81 i Thomas Brygg, *Itinerarium in Terram Sanctam domini Thomae de Swynburne* [editat per Comte Riant], 381–382.

⁴³⁶ *It. Sym.*, 93–95.

⁴³⁷ S'insereix en el tram narratiu del desert on el frare franciscà explica que van ser agredits per uns nubis: *It. Sym.*, 107–108.

⁴³⁸ *It. Sym.*, 95. El nom d'«*acus sancti Petri*» per referir-se a l'obelisc del Vaticà ja es registra a l'obra de finals del segle XII i principis del XIII del Mestre Gregori *De mirabilibus urbis Romae*: cf. Maria Wyke, «St. Peter's Needle and the Ashes of Julius Caesar: Invoking Rome's Imperial History at the Papal Court, ca. 1100-1300» dins Wyke, Maria (ed.), *Julius Caesar in Western Culture*, (Malden: Blackwell Pub, 2006): 102–107.

⁴³⁹ Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 83, n. 4.

«*monstruosa nimis et non in aspectu gratiosa*»⁴⁴⁰, la girafa és percebuda com «*in aspectu pulcherrima et gratiosa*»⁴⁴¹. La menció d'aquests animals també apareix en altres narracions del segle XIV, no tots d'acord amb la catalogació de Symon Semeonis. En són un exemple Thomas Brygg⁴⁴², Antonius de Cremona⁴⁴³, Iacobus de Verona⁴⁴⁴ (qui només menciona els elefants), Niccolò da Poggibonsi⁴⁴⁵, Nicolai de Marthono⁴⁴⁶, Guillelmus de Baldensel⁴⁴⁷ i Ogieur d'Anglure⁴⁴⁸ (qui elabora una descripció molt detallada d'ambdós animals, especialment de l'elefant). També serà compartida la descripció de les piràmides de Gaza⁴⁴⁹, considerades els graners de Josep («*granaria que fecit Ioseph*»⁴⁵⁰), de les quals Symon Semeonis en destaca la seva particular forma.

Symon Semeonis descriu també El Vell Caire, anomenat pel frare franciscà 'Babilònia', del qual en destaca tres espais: en primer lloc, la illa de Rawda⁴⁵¹, on descriu la presència d'un «*ingens et famosissimum castrum Pharaonis*» (potser una referència a la fortalesa del Soldà construït per ordre del soldà aiúbida As-Sàlih Ayyub⁴⁵²); en segon, el cementiri⁴⁵³; en tercer, un monument que commemora el lloc on Déu parlà amb Moisès⁴⁵⁴. Per tal de descriure la ciutat Symon Semeonis fa ús d'un recurs inusitat al llarg de l'*Itinerarium*, citant el seu propi text en referència a la ciutat del Caire:

Sepedicta autem ciuitas non est murata nec aliis bellicis pugnaculis in aliquo munita, que licet in comparatione ipsius ciuitatis Del Kayr sit parua, tamen quicquam est dictum de ea superius ab illo

---

⁴⁴⁰ *It. Sym.*, 95.

⁴⁴¹ *It. Sym.*, 95.

⁴⁴² Thomas Brygg, *Itinerarium in Terram Sanctam domini Thomae de Swynburne* [editat per Comte Riant], 381.

⁴⁴³ Antonius de Cremona, *Itinerarium ad Sepulcrum Domini*, 163–164.

⁴⁴⁴ Iacobus de Verona, *Liber peregrinationis*, 81.

⁴⁴⁵ Niccolò da Poggibonsi, *Libro d'Oltremare*, v. 2, 72–75.

⁴⁴⁶ Nicolai de Marthono, *Liber peregrinationis ad loca sancta*, 601–602.

⁴⁴⁷ Guillelmus de Baldensel, *Liber de quibusdam partibus ultramarinis et praecipue de Terra Sancta*, 248–249.

⁴⁴⁸ Ogieur d'Anglure, *Le saint voyage de Jherusalem*, 61–63.

⁴⁴⁹ S'hi troba una descripció a Ogieur d'Anglure, *Le saint voyage de Jherusalem*, 65–68; Thomas Brygg, *Itinerarium in Terram Sanctam domini Thomae de Swynburne*, 381; Iacobus de Verona, *Liber peregrinationis*, 83; Niccolò da Poggibonsi, *Libro d'Oltremare*, v. 2, 93–96.

⁴⁵⁰ *It. Sym.*, 95–97.

⁴⁵¹ Aziz Suryal Atiya, «Al-Rawḍa» dins Houtsma, Martijn Theodoor *et alii*, *E. J. Brills First Encyclopaedia of Islam*, v.6, (Leiden: E.J. Brill, 1987), 1132–1133.

⁴⁵² Atiya, «Al-Rawḍa», 1132.

⁴⁵³ *It. Sym.*, 97.

⁴⁵⁴ *It. Sym.*, 97.

loco: «Que in comparatione ciuitatis Parisi» et cetera, usque ibi exclusiue: «et sepedicti fluuium <...> qui sibi non approximat» et cetera, absque dubio potest de ea dici, asinorum numero ibidem in orto preciso, quia quamuis sint multi etiam in ipsa, tamen ad predictum numerum se extendere minime possunt.⁴⁵⁵

Aquesta autoreferencialitat del text per part de Symon Semeonis és particular. Quan limita el nombre d'ases al Vell Cairo respecte al Caire, sembla expressar una disposició del text (potser dividit per seccions o capítols) que no ens ha arribat al manuscrit de Cambridge; en tant que l'expressió «*in orto*» ('al començament') només pot referir-se al començament de la descripció del Caire i, tanmateix, la cita «*Que in comparatione ciuitatis Parisi*» és anterior a la menció del nombre d'ases al Caire⁴⁵⁶.

A partir d'aquí, Symon Semeonis descriurà les quatre grans esglésies d'al-Fustat: «*Sancta Maria de la Cave*», «*ecclesia beate Barbare*», «*ecclesia beati Michaeli Archangeli*» i «*Sancta Maria de la Scala*». De la primera, l'església de sant Sergi anomenada per Symon Semeonis i altres peregrins occidentals com «*Sancta Maria de la Cave/Cava*»⁴⁵⁷, el frare franciscà posa de relleu que va ser espai de sojorn durant set anys de la sagrada família en la seva fugida a Egipte, que hi celebrà missa el 2 de febrer de 1324 i que l'església restà clausurada durant tres anys fins el 8 de setembre de 1323. Aquest últim apunt—interessant per la informació que ofereix sobre la relació diplomàtica entre el regne mameluc i el regne de França a través de l'acció de l'ambaixador/cònsol Guillem de Bonnesmains⁴⁵⁸— és acompanyat també per la informació sobre la persecució i la destrucció d'esglésies que patiren els cristians orientals a Egipte l'any 1321⁴⁵⁹. A més a més, Symon Semeonis ofereix en aquest context la notícia de la mort del seu company Hugo Illuminator, donant la data de la seva mort i el seu lloc d'enterrament:

---

⁴⁵⁵ *It. Sym.*, 97–99.

⁴⁵⁶ *Cf. It. Sym.*, 83.

⁴⁵⁷ Per un llistat, *cf.* Charalambia Coquin, *Les édifices chrétiens du Vieux-Caire*, v.1, (Caire: Institut Français d'Archéologie Orientale du Caire, 1974), 91–92.

⁴⁵⁸ *Cf.* Golubovich, *Biblioteca Bio-Bibliographica*, 318–323.

⁴⁵⁹ *Cf.* Coquin, *Les édifices chrétiens*, 68. L'historiador egipci al-Maqrīzī ubica també a l'any 1321 la destrucció de les esglésies cristianes a Egipte: *Cf.* Coquin, *Les édifices chrétiens du Vieux-Caire*, 68 i 95; Solomon Caesar Malan, *Original Document of the Coptic Church: A short History of the Copts and of their Church*, v. 3, (London: T. Richards, 1873), 105–106.

Eodem autem tempore fuerat destructum per manus filiorum Belial monasterium dominarum uiuentium secundum regulam beati Macharii abbatis, quod erat constructum quasi in medio, iuxta uiam inter predictas duas ciuitates, in honore beati Martini episcopi et confessoris. In quarum ecclesia sub muro australi requiescit corpus bone memorie predicti fratris Hugonis Illuminatoris, qui post carteras febricitantes et fluxus uentris torrentuosos ipsum quinque septimanis continue affligentes, diem clausit extremum in ciuitate De le Kayr .VI. kalendas Decembris in domo unius Saraceni anno prearato.⁴⁶⁰

Si bé tenim notícia d'una església en honor de sant Martí entre les ciutats del Caire i Babilònia (encara que sense cap apunt sobre l'existència d'un monestir femení)⁴⁶¹, l'aspecte més controvertit d'aquest fragment ha estat la data de la mort d'Hugo Illuminator. Al manuscrit, foli 25^r, la data oferta és: «[...] *.XI. kalendas Nouembris* [...]». Tanmateix, hi ha una problemàtica amb aquesta data: Symon Semeonis i Hugo Illuminator parteixen d'Alexandria, segons l'*Itinerarium*, el 20 d'octubre de 1323 i el frare franciscà afirma que d'Alexandria al Caire hi ha una distància de tres jornades («*et a Kayr per tres dietas amenissimas per aquam et delectabiles ad nauigandum*») aplaçant, doncs, la seva arribada al 23 d'octubre de 1323. Tanmateix, el «*.XI. kalendas Nouembris*» ens remet al 22 d'octubre, una data on, en principi, els frares franciscans no havien arribat al Caire. A això, s'hi ha de sumar el fet que Symon Semeonis declara que Hugo Illuminator morí a casa d'un sarraí al Caire («*diem clausit extremum in ciuitate De le Kayr .XI. kalendas Nouembris in domo unius Saraceni anno prearato*»). Certament, ecdòticament és molt més plausible defensar un error del copista en la còpia del número més que no pas en la del mes, en tant que es registren en la cita de sures de l'Alcorà alguns errors⁴⁶²: es podria argüir, per tant, una correcció més simple amb «*.VI. kalendas Nouembris*» emplaçant-nos al 27 d'octubre. Mario Esposito, qui fou el primer en detectar aquesta problemàtica de l'*Itinerarium*, pren en compte dos notícies més de la pròpia narració de Symon Semeonis per esmenar la lectura del manuscrit⁴⁶³: en primer lloc, l'afirmació que Hugo Illuminator va patir la malaltia durant cinc setmanes («[...] *ipsum quinque septimanis continue affligentes*»); en segon lloc, l'apreciació de Symon Semeonis que, després de l'entrenament, va dirigir-se amb 'passes afanyades' cap al Soldà («*Quo sepulto, prout superius*

⁴⁶⁰ *It. Sym.*, 99–101.

⁴⁶¹ Cf. Niccolò da Poggibonsi, *Libro d'Oltremare*, v. 2, 82.

⁴⁶² Cf. Agustín Justicia Lara, «*Variae lectiones* de la traducción latina del Alcorán de Robert de Ketton en el *Itinerarium Symonis Semeonis*», *Journal of Qur'anic Studies*, 25 (2) (2023), 134.

⁴⁶³ Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 15.

dictum est, lucerna pedibus meis et semitis accepta, uersus Soldanum gressus festinatos direxi»⁴⁶⁴) i marxà cap a Jerusalem el primer de desembre de 1323 («*De sepredicta autem ciuitate, uidelicet Le Kayr, [...], recessimus in crastinum beati Andree apostoli [...]*»⁴⁶⁵). Davant l'irregular registre de dies senyalats a l'*Itinerarium*⁴⁶⁶ i les evidències donades pel frare franciscà en aquests dos passatges, en la nostra edició hem optat per mantenir la proposta d'Esposito i modificar la lectura del manuscrit en «.VI. kalendas Decembris».

De la segona església comentada, l'església de santa Bàrbara, Symon Semeonis no oferirà cap descripció física de l'edifici⁴⁶⁷ i només comentarà l'abandó de celebracions a l'església⁴⁶⁸ i la notícia d'una persecució i execució de dos coptes⁴⁶⁹. En canvi, de l'església de sant Miquel l'arcàngel Symon Semeonis declara que es tracta d'una església grega (entenent-se melquita i coincidint amb el testimoni de Niccolò da Poggibonsi⁴⁷⁰) on hi està el seu patriarca, que dona als peregrins cartes de recomanació per la visita a l'església de santa Caterina al mont Sinai⁴⁷¹ (que no visitarà el frare franciscà). L'última església comentada serà la de «*sancta Maria de la Scala*», on hi està el patriarca dels coptes segons Symon Semeonis, i de la qual en comenta la famosa columna de marbre que també és descrita per altres peregrins del mateix segle⁴⁷².

Tanmateix, enmig de les descripcions de les esglésies, hi ha un apunt que trenca amb la cadència del catàleg: la descripció d'una incubadora artificial. Symon Semeonis es veurà meravellat per aquest edifici i pel seu funcionament, així com pels seus resultats:

Item in eadem ciuitate extra portam, quasi immediate ad leuam per quam itur in Kayr per monasterium dominarum superius dictum, est una domus longa et stricta, in qua cum igne de ouis

---

⁴⁶⁴ *It. Sym.*, 117.

⁴⁶⁵ *It. Sym.*, 121.

⁴⁶⁶ Cf. pàgines L i XCVII del present estudi.

⁴⁶⁷ Sí trobem una descripció a Niccolò da Poggibonsi, *Libro d'Oltremare*, v.2, 92.

⁴⁶⁸ *It. Sym.*, 101: «[...] *que nunc minime officiator, nec a tempore prefatis persecutionis officiebatur usque in hodiernum diem*».

⁴⁶⁹ *It. Sym.*, 101.

⁴⁷⁰ Niccolò da Poggibonsi, *Libro d'Oltremare*, v. 2, 89: «Andando per la strada diritta in Babilonia uno miglio, si truoui la chiesa di santo Michele, che la tengono i Cristiani Greci e Soriani; ed è molto bellissima e grande; et ivi si mostra la mano di santa Margherita. Ecci indulgenza .VII. anni».

⁴⁷¹ *It. Sym.*, 101–103.

⁴⁷² Cf. Niccolò da Poggibonsi, *Libro d'Oltremare*, v. 2, 91 i Antonius de Cremona, *Itinerarium ad Sepulcrum Domini*, 165.

gallarum pulli in tanta multitudine absque gallis et gallinis generantur, quod numerari nequaquam possunt. In ipsa siquidem domo ex utraque parte est terra eleuata ad altitudinem altaris, extensa ad longitudinem ipsius domus, in qua artificiose clibani siue furni consistunt, in quibus ponuntur oua innumerabilia et circa ipsa ignes continue nocte et die uniformiter nutriuntur per .XXII. dies temperati uel per .XXIII.. Sic quod predictum terminum uel alium sibi uicinum, omnia illa oua in tanta multitudine emittunt quod mensura et non numero, uelut tricinium, uenduntur. In cuius ueritatis signum, inter ipsas ciuitates in strata publica uidimus gallinarum ac pullorum pastores, quorum aliqui, secundum nostram estimationem, duo milia uel tria ad pascendum de grano habebant, que de onustis camelis et transeuntibus cadebant.⁴⁷³

La fascinació del frare franciscà serà compartida per Nicolai de Marthono, presentant fins i tot alguns paral·lelismes textuais:

Unum mirabile fit in ciuitate Cayri quod uidetur difficile ad credendum et dubito ne in hoc reputer mendax; sed in ueritate non scripsissem nisi quia uidi. Fiunt ibi fornaces cum quodam artificio quod non posset hic calamo declarari, cum quibusdam zarris in circuitu muratis, et mittuntur oua gallinarum in dictis fornacibus, in aliqua decem millia, in aliqua uiginti millia, et in aliqua triginta millia sicut sunt fornaces parue et magne, et cum lento igne dato de carbonibus per suttile magisterium in paucis diebus nascuntur pulcini. Deinde uenduntur ad mensuram cum sunt exclusi, ad quartum et medium quartum, sicut esset granum uel ordeum, et propterea habetur tanta quantitas pullorum in dictis ciuitatibus Cayri et Babillonie. In ueritate oculata fide uidi per plateas turmas et gregem pullorum custoditas a pastore sicut fuisset greges ouium, et ideo magnum forum habetur in partibus illis de pullis.⁴⁷⁴

Es constata una diferència d'aproximació a la descripció: mentre el frare franciscà dona més pes a l'aspecte físic de la construcció, el notari italià mostra més interès en la funcionalitat mecànica. Tanmateix, ambdós coincideixen en la part final de la descripció: en primer lloc, en el mètode de venda que no és per unitat, sinó pes («*quod mensura et non numero, uelut tricinium, uenduntur*»)/«*Deinde uenduntur ad mensuram [...], sicut esset granum uel ordeum*»); en segon lloc, en la sorprenent i característica existència de 'pastor de pollets' («*uidimus gallinarum ac pullorum pastores*»)/«*gregem pullorum custoditas a pastore sicut fuisset greges ouium*»), notícia davant la qual ambdós escriptors veuen necessari donar fe de la seva veracitat («*In cuius ueritatis signum*»)/«*In ueritate oculata fide*»)⁴⁷⁵.

⁴⁷³ *It. Sym.*, 103. Per un anàlisi d'aquesta descripció, cf. pàgina CXC del present estudi.

⁴⁷⁴ Nicolai de Marthono, *Liber peregrinationis ad loca sancta*, 601–602.

⁴⁷⁵ A més a més de Nicolai de Marthono, també en dona una breu notícia Ludolphus de Sudheim, *De itinere Terre Sancte*, 342 i Guillelmus de Baldensel, *Liber de quibusdam partibus ultramarinis et praecipue de Terra Sancta*, 249–250.

L'últim tram de la descripció de Babilònia i el Caire es centra en dos aspectes polèmics envers l'islam: el divendres com a dia a observar⁴⁷⁶ i la violència⁴⁷⁷. És en aquest segon punt on el manuscrit presenta dues lectures estranyes que han fet dubtar els anteriors editors. El frare franciscà, abans d'introduir les sures i aleies que més il·lustren la seva percepció polèmica sobre la violència d'aquesta religió, presenta la continua hostilitat entre «*Indiani scismatici et Danubiani*»⁴⁷⁸, perquè els primers es veuen contínuament envolts en disputes militars amb els segons i els àrabs («[...] *quoniam hii cum Arabis et Danubianis semper guerram continuant, [...]*»⁴⁷⁹). La identificació d'aquests «*Indiani scismatici*» no pot ser dubtosa, ja que, prèviament, Symon Semeonis havia utilitzat ja aquest nom al parlar dels etiòps com a exemple per una posterior caracterització dels turcs: «*Hic autem est sciendum quod sicut Indi siue Ethiopes colore ab aliis distinguuntur, ita et hii [...]*»⁴⁸⁰. Tot i que el manuscrit registra en el foli 26^v la clara lectura de «*Indiani scismatici*», al següent foli (27^r) presenta les següents lectures: «*Predicti autem Danubiani quod quamuis ab Iradianis non sunt figura nec colore distincti, tamen ab eis distinguuntur [...]*» i «*Qui (sc. Danubiani) postquam ad legem Machometi fuerint conuersi, Christianis deteriores sunt Saracenis, sicud etiam sunt Radiani renegati*». El fet que es recuperi els dos grups en la primera d'aquestes dues oracions, fa pensar en un error de còpia del terme «*Indiani*» a «*Iradianis*», sobretot si tenim en compte que la comparació entre els dos grups es basa en el color de la pell, que ja prèviament Symon Semeonis havia definit el color de la pell dels «*Indiani siue Ethiopes*» com negre. Aquesta primera corrupció dona lloc a la segona, perdent la primera vocal: «*Radiani*». Els anteriors editors, davant aquest gentilici desconegut, van suposar que havia d'identificar els «*Rodiani*», els cavallers de Rodes⁴⁸¹.

Posterior a l'elegia a Hugo Illuminator⁴⁸², Symon Semeonis es dirigirà a la ciutadella del Caire ('la fortificació del Soldà') per tal de demanar el permís per anar a Terra Santa. Allà farà coneixença de tres dragomans (tots italians) als quals demanarà que l'acompanyin en l'últim

---

⁴⁷⁶ Cf. pàgines CIX–CX del present estudi.

⁴⁷⁷ Cf. pàgines CX–CXI del present estudi.

⁴⁷⁸ *It. Sym.*, 107.

⁴⁷⁹ *It. Sym.*, 107.

⁴⁸⁰ *It. Sym.*, 89.

⁴⁸¹ Golubovich, *Biblioteca Bio-Bibliographica*, 275 i Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 93.

⁴⁸² Per una anàlisi de l'exegesi bíblica, cf. pàgines CXXXIII–CXXXVIII del present estudi; per una anàlisi de la construcció retòrica, cf. pàgines CXCIV–CCII.

tram de la peregrinació («*Predictis autem fratribus in illius presentia adhesi ut essent mei laboris solacium, [...]. Cum quibus, sicut inferius statim patebit, post diutinos aduersitatis fluctus ad portum anxius optatum et diu desideratum perueni [...]*»⁴⁸³).

Aquesta serà l'última informació que Symon Semeonis ofereixi del Caire i Egipte. La seva travessa del desert s'insereix de ple en la tradició d'altres *itineraria* del segle XIV que expliquen la seva experiència en aquest tram, on és característica la descripció que es realitza dels atacs a les caravanes de peregrins a Jerusalem⁴⁸⁴. En el cas de Symon Semeonis, s'expressa en tres moments: el primer, en la descripció ja analitzada dels etiops («*Nam cum ferocissimis Egyptiis nos <et> paruulos Israelitici generis lapidibus plurimum percusserunt et in deserto necare conabantur die illo quo de Kayr usque ad Ierusalem gressus direximus*»⁴⁸⁵) el segon en el propi tram narratiu de la travessa del desert («*Ipsi quoque in deserto, [...] morantur, [...], per quos non est multum tutum absque societate magna et bona transire, et precipue de nocte, quia malum transeuntibus, habita oportunitate, nimis libenter inferunt, lupinas <leges> sequentes magis quam humanas*»⁴⁸⁶) i, per últim, al seu pas per Bilbeis («*Inter quos ego frater Symon cum Iohanne puero meo [...], tantum stellato coopertorio coopertus et ipsis ac aliis bestiis sociatus et undique inimicis uallatus, [...]*»⁴⁸⁷). A més a més, el seu pas pel desert el porta a descriure el *modus uiuendi* dels beduïns⁴⁸⁸, com transporten les seves pertinences⁴⁸⁹ i el tipus de mel que consumeixen⁴⁹⁰.

De les següents poblacions que Symon Semeonis travessa en el seu camí cap a Jerusalem, Bilbeis, El Salheya, Qatia i Gaza, el frare franciscà farà un seguit d'apreciacions interessants.

---

⁴⁸³ *It. Sym.*, 119.

⁴⁸⁴ Cf. Antonius de Cremona, *Itinerarium ad Sepulcrum Domini*, 165–166 i Niccolò da Poggibonsi, *Libro d'Oltremare*, 120–122.

⁴⁸⁵ *It. Sym.*, 109.

⁴⁸⁶ *It. Sym.*, 121–123.

⁴⁸⁷ *It. Sym.*, 125.

⁴⁸⁸ *It. Sym.*, 121–123.

⁴⁸⁹ *It. Sym.*, 123.

⁴⁹⁰ *It. Sym.*, 123.

La primera d'elles es produeix a El Salheya, on Symon Semeonis ressalta l'entorn natural de la 'vil·la' i la seva abundància d'aus aquàtiques. En la seva descripció d'aquestes aus, Symon Semeonis afirma que els ànecs es venen a un baix preu i també els «geles»: «*et supra modum in auibus aquaticis habundat et signanter annatibus, quoniam in ipsa octo duabus dragmis, et geles decem etiam duabus dragmis communiter uenduntur*»⁴⁹¹. Malauradament, aquest vocable no ha pogut ser plenament identificat. Mario Esposito, en la seva edició, va formular la hipòtesi que es tractaria d'un vocable francès per designar 'gallines', que vindria del substantiu 'geline'⁴⁹². Si bé sembla evident que aquest ignot substantiu ha de designar una au aquàtica i no pas una moneda (tal i com registra en el seu glossari Girolamo Golubovich⁴⁹³), també és cert que la hipòtesi de Mario Esposito no té una solidesa argumental especialment forta (tot i tenir el mèrit de ser l'única proposta fins ara). Les principals argumentacions en contra de la proposta d'Esposito són dues: en primer lloc, que la gallina difícilment pot ser inclosa al grup d'aus aquàtiques; en segon, que Symon Semeonis ja ha utilitzat el terme llatí per designar aquesta au («*gallina*»: «*gallinis/gallarum*»⁴⁹⁴). Sembla, doncs, més plausible un error de còpia d'un terme no-llatí per designar una au que compleixi el requisit apuntat⁴⁹⁵.

Precisament sobre l'ús de terme no-llatins, al tram narratiu de Gaza, el manuscrit de Cambridge presenta la següent lectura (f. 31^v):

Ipsa utique ciuitas (*sc.* Gazara) est habundans in omnibus que sunt usui humano necessaria. In ea enim sunt multi Christiani de cintura, de quibus superius dictum est, ad cuius *eltani* declinant omnes peregrini Franci qui de Egipto in Erusalem uadunt et e contrario.⁴⁹⁶

Els dos últims editors del text no van comprendre aquest terme i van decidir modificar aquesta lectura en les seves edicions; l'únic que va deixar el terme sense modificar va ser James Nasmith, tot i que en la seva edició va registrar el vocable com a «*eltam*» (sense cap nota explicativa, com en tota la seva edició⁴⁹⁷). Davant d'aquest terme, tant Girolamo Golubovich com Mario

---

⁴⁹¹ *It. Sym.*, 127.

⁴⁹² Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 103, n. 3.

⁴⁹³ Golubovich, *Biblioteca Bio-Bibliografica*, 467.

⁴⁹⁴ *It. Sym.*, 77 i 103

⁴⁹⁵ És de la mateixa opinió Alexander Falileyev, «Foreign Linguistic Component in *Itinerarium Symonis Semeonis*», *Indoevropskoe ázykoznanie i klassičeskaâ filologíâ*, 21 (2017), 813–815.

⁴⁹⁶ CCC, 407, f. 31^v.

⁴⁹⁷ Nasmith, *Itineraria Symonis Simeonis*, 68.

Esposito van optar per corregir el manuscrit i van oferir «*metam*»⁴⁹⁸ (sense indicar que es tracta d'una *lectio* no present al manuscrit). Tanmateix, el substantiu no comprès prové d'una transliteració d'un substantiu àrab⁴⁹⁹: 'al-thani' (substantiu del verb 'thana') que pot traduir-se com 'doblegament'. De fet, la traducció llatina d'aquest verb és «*declinare*»⁵⁰⁰, verb utilitzat seguidament al terme àrab. La detecció efectiva⁵⁰¹ ajuda a la comprensió del passatge. Pel context oracional així com l'antecedent de l'oració relativa («*ad cuius* eltani»), Symon Semeonis sembla referenciar el 'doblegament' del cinturó o banda dels 'cristians de la cintura', davant la qual visió els peregrins mostren el seu respecte.

Després del seu pas per Hebron, on Symon Semeonis utilitza per primer cop l'obra del franciscà Filip de Savona (*Descriptio Terre Sancte*⁵⁰²), el frare franciscà menciona per primer cop els cumans, en relació amb el monestir de la Creu⁵⁰³ de la qual en diu que eren els propietaris.

El tram narratiu d'Egipte és el més extens de l'*Itinerarium* (ff. 8^v–32^r). Com hem vist, els interessos del frare franciscà són múltiples: etnològics, econòmics, botànics, urbanístics i, especialment, religiosos. Si bé la seva atenció i discurs sobre l'islam serà analitzada en pàgines següents⁵⁰⁴, l'altra religió que atrau l'interès del frare franciscà és, sense dubte, la copta, amb la qual estableix una relació, si creiem les paraules de Symon Semeonis «*prout ipsi nobiscum disputantes publice et priuate confessi sunt*»⁵⁰⁵. Tanmateix, tal i com hem vist, la descripció que en fa es basa en els signes de diferenciació i alteritat, assenyalant esporàdicament els punts en comú. De fet, aquest mecanisme de descripció de diferència i similitud és la que opera al llarg d'aquest extens tram narratiu (fins i tot si exclouem la descripció polèmica de l'islam): tot allò que sorprèn o interessa a Symon Semeonis es descriu a partir d'elements coneguts. Per exemple,

⁴⁹⁸ Golubovich, *Biblioteca Bio-Bibliografica*, 280; Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 104.

⁴⁹⁹ Cf. pàgina CCIV del present estudi.

⁵⁰⁰ Dag Nikolaus Hause (ed.), «*tny*» dins *Arabic and Latin Glossary* [recurs on-line: <https://algloss.de.dariah.eu/?lemma=tny&var=a>] (Consultat el 17 d'agost de 2023).

⁵⁰¹ A la qual vull agrair al doctor Ulisse Cecini tant la seva detecció davant de la meua sospita com la posterior explicació del terme i totes les possibilitats de traducció i entesa del passatge.

⁵⁰² Cf. pàgines CLIII–CLVII del present estudi.

⁵⁰³ Denys Pringle, *The Churches of the Crusader Kingdom of Jerusalem*, v. 2, (Cambridge: Cambridge University Press, 1998), 33–40.

⁵⁰⁴ Cf. pàgines XCVIII–CXXXI del present estudi.

⁵⁰⁵ *It. Sym.*, 51.

la girafa serà descrita a partir del cérvol⁵⁰⁶, l'arbre de la banana o poma del paradís es descriu a partir de la planta del rave⁵⁰⁷, el joc del polo amb el joc dels pastors⁵⁰⁸, el calcat dels musulmans amb els dels nens d'Irlanda⁵⁰⁹, etc.

2.3.4. *Jerusalem*

La descripció de Jerusalem esdevé totalment diferenciada de les anteriors: el frare franciscà no descriurà la ciutat com fa en els casos d'Alexandria o el Caire⁵¹⁰, sinó que utilitza una guia de peregrinació ja en la pròpia presentació de la ciutat i també en la senyalització dels llocs primordials de la ciutat santa⁵¹¹. De fet, la lectura d'aquest tram narratiu sorprèn per l'operació narrativa i descriptiva de Symon Semeonis, que centra tota l'atenció en la distància entre lloc sagrat i lloc sagrat amb la mesura dels passos o esgraons, gairebé esdevenint un 'mapa textual'⁵¹².

L'edifici principal de Jerusalem serà el Sepulcre del Senyor, descrit minuciosament per Symon Semeonis⁵¹³, a partir del qual arrenca la geografia sacra de la ciutat: el frare franciscà operarà a partir de la menció dels fets narrats en el Nou Testament per, tot seguit, indicar la distància entre el lloc mencionat i l'anterior. Un exemple:

Ex parte orientali ipsarum portarum infra ecclesiam ipsam est mons Caluarie, ad cuius summitatem, «ubi est foramen rotundum in quo fuit crux Christi fixa», sunt .XVIII. gradus et de gradu superiori usque ad ipsum foramen sunt .X. pedes, «ad quod uidetur de sanguine Domini per montis fissuras cucurrisse». Ex parte uero australi ipsius foraminis apparet manifestissime qualiter in Christi passione erat fissa a summitate equaliter usque deorsum, «ubi fuit inuentum caput Ade», ut dicitur, et iuxta illam fissuram quasi immediate est altare deuote consecratum. De pede autem predictorum graduum uersus orientem usque ad portam ecclesie subterranee, per

---

⁵⁰⁶ *It. Sym.*, 95.

⁵⁰⁷ *It. Sym.*, 67–69.

⁵⁰⁸ *It. Sym.*, 87.

⁵⁰⁹ *It. Sym.*, 57–59.

⁵¹⁰ Cf. pàgines CLXXX–CLXXXIV del present estudi.

⁵¹¹ Cf. pàgines CLIII–CLVII del present estudi.

⁵¹² Per una anàlisi centrada en l'atenció dels *itineraria* a Jerusalem, cf. Suzanne M. Yeager, *Jerusalem in Medieval Narrative*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2008), 28–33 i Nicole Chareyron, *Pilgrims to Jerusalem in the Middle Ages* [traduït per W. Donald Wilson], (New York: Columbia University Press, 2005), 78–90; per un estudi més general sobre l'interès geogràfic mostrat pels frares franciscans, cf. Christine Gadrat-Ouerfelli, «Les savoirs géographiques chez les Mendiants» dins Chandelier, Joël i Aurélien Robert (ed.), *Savoirs profanes dans les ordres mendiants en Italie (XIIIe-XVe siècle)*, (Roma: Publications de l'École française de Rome, 2023), 547–560.

⁵¹³ Cf. pàgines CLXXXIV–CLXXXVI del present estudi.

quam descenditur ad locum «ubi Helena, Constantini mater, inuenit lignum crucis», sunt .XI. passus, et de porta ipsa [...].⁵¹⁴

Les indicacions són constants, esdevenint simptomàtiques de la rellevància sagrada del lloc i de la preocupació per donar indicacions correctes. Sembla que Symon Semeonis utilitzi la *Descriptio Terre Sancte* de Filip de Savona com a eina per descriure els esdeveniments més importants més que no pas com una guia, ja que el frare franciscà irlandès no seguirà la ruta marcada per l'italià. Si bé el discurs descriptiu no és fàcil de seguir per la seva repetició de llocs de referència (no sempre clarament marcats), la visita i descripció de Symon Semeonis del sant Sepulcre fa referència a: 1. El Sant Sepulcre; 2. El Mont Calvari; 3. La capella d'Adam⁵¹⁵; 4. La capella de la Santa Creu⁵¹⁶; 5. La capella d'Helena⁵¹⁷; 6. La pedra de la unció⁵¹⁸; 7. La capella de santa Maria Magdalena⁵¹⁹; 8. Les columnes de la flagel·lació⁵²⁰; 9. El cor/Katholikon⁵²¹.

Fora del Sant Sepulcre, Symon Semeonis només farà menció del mont Sió i de la Ciutadella de la ciutat. Del mont en destaca dues edificacions religioses dels armenis: la catedral armenia de sant Jaume el Major⁵²² i l'església del sant Salvador⁵²³, ambdues identificades gràcies a les indicacions que Symon Semeonis ofereix sobre les relíquies que allà s'hi conserven:

Predicta autem turris est sita in monte Syon, ad cuius partem quodammodo australem est monasterium Armenorum quod nunc per eos officiat, in quorum ecclesia est caput beati Iacobi apostoli, ut dicitur. Et ultra ad eandem partem est ecclesia in qua est lapis ille in loco altaris super .IIII. columnas de quo dicebant mulieres: *quis reuoluet nobis lapidem*, et cetera.⁵²⁴

L'últim passatge de l'*Itinerarium* menciona la Ciutadella (Torre de David), fent referència a l'enciclopèdia de Bartolomeus Anglicus (ja citada durant l'*Itinerarium*⁵²⁵) *De proprietatibus rerum*:

⁵¹⁴ *It. Sym.*, 137.

⁵¹⁵ Pringle, *The Churches of the Crusaders*, v. 3, 9 i 13.

⁵¹⁶ Pringle, *The Churches of the Crusaders*, v. 3, 33.

⁵¹⁷ Pringle, *The Churches of the Crusaders*, v. 3, 44–45.

⁵¹⁸ Pringle, *The Churches of the Crusaders*, v. 3, 26.

⁵¹⁹ Pringle, *The Churches of the Crusaders*, v. 3, 33.

⁵²⁰ Pringle, *The Churches of the Crusaders*, v. 3, 47–50.

⁵²¹ Pringle, *The Churches of the Crusaders*, v. 3, 46–50.

⁵²² Pringle, *The Churches of the Crusaders*, v. 3, 168–182.

⁵²³ Pringle, *The Churches of the Crusaders*, v. 3, 365–372.

⁵²⁴ *It. Sym.*, 139.

⁵²⁵ Cf. pàgines CXLVII–CL del present estudi.

Item ex opposito predictae turris ad orientem est locus in quo fuit olim castrum quod tantum distabat quod nulla ratione potuit a sepredicta turre protegi nec defendi nisi forte cum machinis. Cuius oppositum habetur in libro *De proprietatibus rerum*. Vbi nunc est ecclesia Saracenorum que est spherice figure ad quam nullum Christianum permittunt accedere.⁵²⁶

L'estudiosa Krasnodebska-D'Aughton va esclarir el significat d'aquesta referència⁵²⁷, amb la qual Symon Semeonis refutava l'explicació que es donava a l'enciclopèdia sobre la proximitat i valor defensiu que tenia la ciutadella envers la ciutat. Per donar més solidesa a aquesta hipòtesi, s'ha de tenir en compte que el frare franciscà utilitza la retòrica discursiva i elogiosa que Bartholomeus Anglicus ofereix sobre el mont Sió⁵²⁸, tot i que aplicada a la terra d'Egipte.

Amb el lament sobre la impossibilitat d'entrar a la mesquita (La Cúpula de la Roca) finalitza l'*Itinerarium Symonis Semeonis*, deixant sense resposta quin deuria ser el camí de tornada i perdent també el «*Locarium*»— al qual l'autor fa referència just abans del final de l'obra⁵²⁹—que, presumiblement, deuria tractar-se o bé d'una llista o bé un mapa dels edificis religiosos a Jerusalem. En qualsevol cas, la narració del frare franciscà esdevé un exemple de la multiplicitat de visions i interessos segons el marc religiós, cultural i geogràfic observat. Cadascun dels trams narratius de la peregrinació pot ser explicat a través dels elements discursius que el frare franciscà utilitza: des de l'aparició de l'etnografia a l'Europa Oriental, a la polèmica a l'arribada a Egipte o a l'ús d'una guia de peregrinació i una intencionalitat d'elaborar un mapa textual del Sepulcre a Jerusalem.

2.3.5. Cronograma

En la següent taula es presenten les dates registrades de la peregrinació de Symon Semeonis, apuntant, en primer lloc, la pàgina de l'*Itinerarium* on es presenten, seguides de la data en llatí i l'equivalència en el calendari gregorià actual i, per últim, l'esdeveniment succeït. Hi ha un seguit de casos on la data no es dona a l'*Itinerarium*, però es pot inferir per alguna asseveració de l'autor. En aquests casos, s'ha optat per indicar la pàgina on es produeix aquesta inferència

---

⁵²⁶ *It. Sym.*, 141.

⁵²⁷ Krasnodebska-D'Aughton, «Inflamed with Seraphic Ardor», 291–292.

⁵²⁸ Bartholomeus Anglicus, *De proprietatibus rerum*, XIV, 37. Cf. pàgines CXLIX–CL del present estudi.

⁵²⁹ *It. Sym.*, 139.

i s'ha introduït un signe interrogatiu entre parèntesi en la columna de l'equivalència al calendari i en l'esdeveniment per tal d'indicar que es tracta, precisament, d'una inferència.

<i>It. Sym.</i>	<i>Data en llatí</i>	<i>Equivalència calendari</i>	<i>Esdeveniment</i>
1	.XVII. Aprilis kalendas	16 de març de 1323	Inici peregrinació.
3	in cena Domini	24 de març de 1323	Arribada a Chester.
3	festum sancte Pasche	27-28 de març de 1323	Celebració Pasqua i continuació de la peregrinació.
19	uigilia Apostolorum Petri et Pauli	28 de juny de 1323	Arribada a Venècia.
23	feria quinta infra octauas assumptionis Virginis	18 d'agost de 1323	Partida de Venècia.
37	die Lune infra octauas sancti Francisci	10 d'octubre de 1323	Partida de Càndia.
37	in festo sancti Kalixti pape et martiris	14 d'octubre de 1323	Arribada a Alexandria.
67	feria quinta proxima post festum beati Luce euangeliste	20 d'octubre de 1323	Partida d'Alexandria i arribada al port.
67	ab Alexandria per unam dietam	21 d'octubre de 1323 (?)	Arribada a Fuwah (?).
67	a Kayr per tres dietas	23 d'octubre de 1323 (?)	Arribada a El Caire (?).
101	.VI. kalendas Decembris (?)	26 de novembre de 1323 (?)	Mort d'Hugo Illuminator.
121	in crastinum beati Andree apostoli	1 de desembre de 1323	Partida del Caire cap a Jerusalem.
85	Ierusalem itinere .VIII. dierum	8 de desembre de 1323 (?)	Arribada a Jerusalem (?).
99	in festo Purificationis eiusdem Virginis	2 de febrer de 1324	Celebració per part de Symon Semeonis d'una missa a l'església de sant Sergi i Baccus al Caire Vell (al-Fustat).
83	dominica prima quadragesime	4 de març de 1324	Constatació de faves i figues fresques a la taula del cònsol de Venècia a Alexandria.

2.4. Polèmica antiislàmica

En aquesta secció s'estudia el discurs polèmic contra l'islam de Symon Semeonis des d'una perspectiva àmplia. En primer lloc, s'ofereix un anàlisi de la narració sobre la primera trobada amb l'islam i els guàrdies portuaris d'Alexandria pel seu impacte en l'*Itinerarium* i en el posterior ús d'epítets despectius contra el profeta islàmic. En segon lloc, es presenten i analitzen les cites escollides per Symon Semeonis per a la seva representació de l'islam, parant atenció a com el frare franciscà articula el seu discurs al voltant de la intertextualitat i com les descripcions elaborades tenen correspondència amb la cita oferta, ja sigui alcorànica o del *Liber de doctrina Machumeti*. Per últim, amb un prisma totalment filològic, s'ha fet un recull de casos de variants textuais en les cites que trobem a l'*Itinerarium Symonis Semeonis* i s'han examinat vint manuscrits per intentar resseguir ecdòticament la família textual a la qual podria pertànyer el còdex del *Corpus Islamolatinum* utilitzat pel frare irlandès.

2.4.1. La trobada amb l'islam

El 14 d'octubre de 1323 els frares franciscans arriben a Alexandria. Mentre esperen la vinguda de l'almirall, són portats a les portes de la ciutat on els fan esperar i on rebran maltractes per part dels vianants per ser cristians («*pro nomine Ihesu*»⁵³⁰). Al migdia («*horam sextam*»⁵³¹), finalment, arriba l'almirall i comença la inspecció dels nouvinguts a la ciutat. D'acord amb la descripció de Symon Semeonis, els primers en ser atesos són els mercaders i les seves mercaderies, que són pesades davant l'almirall. Un cop acabada la inspecció d'aquests, els frares franciscans són presentats pels mercaders i els seus còsols i el almirall els pregunta, a través d'un intèrpret, la raó de la seva arribada. Gràcies a la insistència dels còsols els frares obtenen permís per entrar a la ciutat. Tanmateix, quan els guàrdies examinen les pertinences dels franciscans, troben imatges religioses del crucifix, la verge Maria i sant Joan, fet que produeix l'enfrontament:

“Wach! Hii sunt canes et porci uilissimi qui non credunt Machometum esse prophetam Dei et nuntium, sed ipsum in suis predicationibus superstitionis continue blasphemant. Et ad hec alios

---

⁵³⁰ *It. Sym.*, 39.

⁵³¹ *It. Sym.*, 39.

inducunt affirmantes uanitates et insanias fabulas, dicentes Deum filium habere et ipsum esse Ihesum, filium Marie.”⁵³²

Aquesta és la primera i última vegada que un musulmà tindrà veu a l'*Itinerarium*. La confrontació, produïda al veure les imatges religioses que els franciscans havien portat ‘reverentment i devota des d’Irlanda’⁵³³, provoca aquesta reacció del guàrdia musulmà que resumeix en tres punts la diferència entre islam i cristianisme: primerament, que els cristians no creuen que Muhàmmad sigui profeta i nunci de Déu; en segon lloc, els constants atacs cap a ell; i per últim, que els cristians enganyen a altra gent («*ad hec alios inducunt*») dient que Déu té un fill: Jesús.

Aquesta confrontació també té implicacions en l'*Itinerarium*, en tant que l’insult que el guàrdia musulmà dirigeix als franciscans («*porci uilissimi*») serà utilitzat a partir d’aquell moment com a insult a Muhàmmad en deu ocasions: «*predictus porcus uilissimus et mulierum amator*»⁵³⁴, «*uidelicet Machometum porcum uilissimum*»⁵³⁵, «*et Machometum porcum putridum*»⁵³⁶, «*in libello De doctrina porci uilissimi Machometi*»⁵³⁷, «*Hec Machometus, porcus mulierum amator*»⁵³⁸, «*Hec porcus Machometus, mulierum amator*»⁵³⁹, «*predictus porcus*»⁵⁴⁰, «*Hic porcus Machometus, pudicitie et castitatis suffocator*»⁵⁴¹, «*porcum uilissimum, uidelicet Machometum*»⁵⁴², «*corpus illius porci uilissimi, uidelicet Machometi*»⁵⁴³. També és utilitzat una vegada per insultar als musulmans per la seva forma de menjar: «*sicut canes uel porci uilissimi comedunt*»⁵⁴⁴.

---

⁵³² *It. Sym.*, 41.

⁵³³ *It. Sym.*, 39: «*quas de Hibernia reuerenter et deuote nobiscum portauimus*».

⁵³⁴ *It. Sym.*, 45.

⁵³⁵ *It. Sym.*, 45.

⁵³⁶ *It. Sym.*, 45.

⁵³⁷ *It. Sym.*, 47.

⁵³⁸ *It. Sym.*, 49.

⁵³⁹ *It. Sym.*, 61.

⁵⁴⁰ *It. Sym.*, 63.

⁵⁴¹ *It. Sym.*, 85.

⁵⁴² *It. Sym.*, 101.

⁵⁴³ *It. Sym.*, 123.

⁵⁴⁴ *It. Sym.*, 91.

A les paraules del guàrdia musulmà s’hi afegiran també la dels ciutadans conversos d’Alexandria, anomenats per Symon Semeonis «*renegati*», que demanaran l’expulsió dels frares, acusant-los de ser espies: «*Alii uero dicebant, uidelicet renegati, Saracenorum ferocitatem formidantes: Vere scimus quoniam exploratores sunt isti et non est in bonum eorum aduentus ad nos. Eiciantur de ciuitate cum confusione et reuertantur ad partes Christianorum siue Refuytanorum, unde egressi sunt*’»⁵⁴⁵.

La resposta dels frares franciscans a aquestes acusacions—amb la petició de què fossin retornats a la terra dels cristians o dels *Refuytanorum*⁵⁴⁶—serà la negació de les denúncies dirigides cap a ells i la confessió de la seva fe i voluntat de visitar el sepulcre de Jesús:

Quibus indicto silentio respondentes diximus: “Si uerus propheta est Machometus et Dominus, pacem habetote cum illo et eius laudibus insistite. Nobis autem alius Dominus non est nisi Dominus Ihesus Christus, qui est unigenitus Dei filius eternaliter genitus, et filius Marie in tempore natus, cuius filii per adoptionem sumus et non exploratores, ipsius sepulcrum gloriosum deuote uisitare uolentes, tundere genibus, osculari labiis et lacrimis rigare.”⁵⁴⁷

Aquesta resposta segueix una de les recomanacions de la franciscana *Regulla non bullata*⁵⁴⁸ que, en el setzè capítol titulat «*De euntibus inter saracenos et alios infideles*», ofereix dues possibilitats d’actuació: la primera, no fer disputa teològica i reconèixer-se cristià; la segona, anunciar la paraula de Déu i intentar la conversió al cristianisme i posteriorment el baptisme. Els frares franciscans seguiran la primera opció, reconeixent a través d’una oració condicional la fe islàmica («*Si uerus propheta est Machometus et dominus [...]*»), però confessant-se cristians («*Nobis autem alius Dominus non est nisi Dominus Ihesus Christus [...]*»)⁵⁴⁹.

A partir d’aleshores, Symon Semeonis utilitzarà dues obres del *Corpus Islamolatinum*, les traduccions d’obres religioses islàmiques encarregades per Pere el Venerable en territori

⁵⁴⁵ *It. Sym.*, 41.

⁵⁴⁶ Cf. pàgina CCIV del present estudi.

⁵⁴⁷ *It. Sym.*, 41.

⁵⁴⁸ Pot llegir-se una edició amb traducció a l’anglès a David Flood, *The Birth of a Movement: A Study of the First Rule of St. Francis* [traduït per Paul Schwartz i Paul Lachance], (Chicago: Franciscan Herald Press, 1975), 84–89.

⁵⁴⁹ Per la importància d’aquesta argumentació, cf. Isabelle Heullant-Donat, «Des missionnaires martyrs aux martyrs missionnaires: la mémoire des martyrs franciscains au sein de leur Ordre au XIIIe et XIVe siècles» dins *Écrire son histoire: les communautés régulières face à leur passé. Actes du 5e colloque international du CERCOR (Saint-Étienne, 6-8 novembre 2002)*, (Saint-Étienne: Publications de l’Université de Saint-Étienne, 2005), 171–184.

hispanic l'any 1142⁵⁵⁰: la traducció de l'Alcorà de Robert de Ketton i la traducció de Hermann de Carinthia del llibre titulat en llatí *De doctrina Machumeti*⁵⁵¹.

2.4.2. Discurs i ús del *Corpus Islamolatinum*

Symon Semeonis utilitza en dotze ocasions aquestes dues obres, d'una forma molt desigual: cita en deu ocasions la traducció del *Alchoran* de Robert de Ketton i en dues la traducció de Hermann de Carinthia del *De doctrina Machumeti*. Tot i aquesta desigualtat, sembla que el frare franciscà els hi atribueix el mateix valor teològic per a l'islam, sense posar cap sobre l'altra (fora de la desigualtat en el nombre d'usos de les obres). El millor exemple és l'argumentació que fa Symon Semeonis sobre la prohibició del vi: mentre descriu els carrers d'Alexandria, diu que allà s'hi troba de tot excepte vi, «que allà és caríssim perquè els sarraïns perfectes no beuen mai vi ni en una ocasió de celebració pública, sinó que el beuen en privat i d'amagat fins a arribar a les nàusees, d'això en som testimonis»⁵⁵². Per explicar aquest raonament, és a dir que els sarraïns en beguin d'amagat, insereix una cita de la tercera sura en la traducció de Robert de Ketton (Q. 2: 219): «*Vnde in Alchorano azoara .III., sciscitantibus de uino, scatis, talis, aleis*

---

⁵⁵⁰ Cf. Sobre Pere el Venerable i el seu viatge a la Península Ibèrica: James Kritzeck, *Peter the Venerable and Islam*, (New Jersey: Princeton University Press, 1964), 3–36; Charles Julien Bishko, «Peter Venerable's Journey to Spain» dins Gils Constable i James Kritzeck (edd.), *Petrus Venerabilis (1156–1956): Studies and Texts Commemorating the Eighth Centenary of His Death*, Studia Anselmiana 40, (Roma: Herder, 1956), 163–174. Sobre el *Corpus Islamolatinum*, cf. Thomas E. Burman, *Reading the Qur'ān in Latin Christendom, 1140–1560*, (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2007), 15–17; Daniel, *Islam and the West*, 259–260; Di Cesare, *The Pseudo-Historical Image*, 83–84; Dominique Iogna-Prat i John V. Tolan, «Peter of Cluny» dins David Thomas i Alex Mallet (edd.), *Christian-Muslim Relations. A Bibliographical History*, v. 3 (Leiden: Brill, 2011), 604–610; Anthony John Lappin, «On the Genesis and Formation of the *Corpus Cluniacense*» dins Cándida Ferrero Hernández i John V. Tolan (edd.), *The Latin Qur'an: 1143–1500* (Berlin: De Gruyter, 2021), 36–47; José Martínez Gázquez, «Las traducciones latinas del Corán, arma antisláamica en la cristiandad medieval», *Cuadernos del CEMYR* 13 (2005), 12–17; José Martínez Gázquez i Óscar De la Cruz Palma, «Las traducciones árabe-latinas impulsadas por Pedro el Venerable» dins María Dolores Burdeus i Joan Verdegall (edd.), *Las órdenes militares: realidad e imaginario* (Castelló de la Palma: Universitat Jaume I, 2000), 285–296; José Martínez Gázquez, «Translations of the Qur'an and Other Islamic Texts before Dante (Twelfth and Thirteenth Centuries)», *Dante Studies, with the Annual Report of the Dante Society* 125 (2007), 81–85; R. W. Southern, *Western Views of Islam in the Middle Ages* (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1962), 37–45.

⁵⁵¹ Per Robert de Ketton i la seva traducció de l'Alcorà, consulti's: Kritzeck, *Peter the Venerable*, 62–65; Óscar De la Cruz Palma i Cándida Ferrero Hernández, «Robert of Ketton» dins Thomas, David i Alex Mallet (edd.), *Christian-Muslim Relations. A Bibliographical History*, v. 3 (Leiden: Brill, 2011), 508–519. Per Hermann de Carinthia i la seva traducció del *Liber de doctrina Machumeti*, consulti's: Kritzeck, *Peter the Venerable*, 66–67; Óscar De la Cruz Palma i Cándida Ferrero Hernández, «Hermann of Carinthia» dins Thomas, David i Alex Mallet (edd.), *Christian-Muslim Relations. A Bibliographical History*, v. 3 (Leiden: Brill, 2011), 497–507; Concetta Finiello i Reinhold Gleis, «Doctrina Mahumet» dins Ulisse Cecini (ed.), *Masā'il Abdallāh ibn Salām (Doctrina Mahumet)*, (Wiesbaden: Harrasowitz Verlag, 2021), 187–269.

⁵⁵² *It. Sym.*, 63.

et huiusmodi *dicit* peccatum maximum esse huius potum et ludum. *Loquitur Deus Machometo*: “*Licet tamen dulcescant hominibus et utilitatem afferant hec peccatorum materies, peccata tamen nociua sunt*”⁵⁵³. La paràfrasi executada en la primera part (on en la traducció de Robert de Ketton trobem el verb en imperatiu) l’obliga a incloure una expressió estranya en el seu raonament polèmic per a esclarir qui parla («*Loquitur Deus Machometo*»). A més a més, en aquesta aleia s’hi troba, en nou manuscrits que conserven l’*Alchoran*⁵⁵⁴, una glossa que remarca com els musulmans beuen vi d’amagat⁵⁵⁵, guiant així la formulació polèmica del frare franciscà. Sembla, però, que la cita alcorànica no és prou representativa i Symon Semeonis decideix inserir el fragment on s’explica la història dels àngels Harut i Marut de la traducció del *De doctrina Machumeti*. La introducció de la cita ve remarcada pel propi franciscà qui argumenta que aquesta és la «causa» per la qual Mahoma prohibeix el vi, ja que el profeta islàmic és l’autor de les dues obres que ell utilitza: «*Causam quare predictus porcus uinum prohibuit allegat ipse in libello memorato De doctrina eius pestifera et a ueritate et ratione multum peregrina*»⁵⁵⁶.

El raonament que ambdues obres fossin escrites per Mahoma, remarcant així que són obres humanes i no divines i alineant-se amb l’argumentació tan difosa a la *latinitas Christiana* que el profeta islàmic és un pseudoprofeta⁵⁵⁷, podria ser l’explicació que Symon Semeonis els hi doni el mateix valor teològic. Si l’autoria del *De doctrina Machumeti* ve explicitada en la introducció a la cita, com s’ha vist en el cas anterior, en el cas de l’autoria de l’Alcorà la trobem en com Symon Semeonis tanca les cites alcoràniques («*Hec porcus Machometus*») on s’ha d’entendre l’elisió d’un verb transitiu com *dicere* o *scribere* que tindria com a objecte directe el pronom demostratiu inicial de l’expressió («*hec*»). De fet, els insults o epítets pejoratius que Symon Semeonis escriu a Mahoma s’adeqüen al contingut de la cita: si bé «*mulierum amator*»

---

⁵⁵³ *It. Sym.*, 63.

⁵⁵⁴ Tots ells de la família *a*. Cf. pàgina CXIX del present estudi.

⁵⁵⁵ La glossa referencia justament al sintagma «*de uino*» i diu així: «*Sciendum quod, licet ipse uinum prohibeat, ipsi tamen sepe in occulto bibunt. Vuas autem comedere et mustum potare etiam in aperto licet*».

⁵⁵⁶ *It. Sym.*, 63.

⁵⁵⁷ Daniel, *Islam and the West*, 67–99.

és el més utilitzat (tres cops)⁵⁵⁸, quan Symon Semeonis escriu sobre el número de dones amb les quals pot casar-se un home musulmà utilitza l'expressió «*porcus Machometus, pudicitie et castitatis suffocator*»⁵⁵⁹; o l'expressió «*Hec legifer filiorum Belial, Machometus*»⁵⁶⁰ al inserir una cita alcorànica per il·lustrar l'observació del divendres; o «*Hic primogenitus Sathane, Machometus, humani generis inimicus*»⁵⁶¹ quan utilitza l'Alcorà per intentar representar la violència de l'islam.

2.4.2.1. Ús de l'Alcorà

La primera ocasió en què Symon Semeonis utilitza la traducció de l'Alcorà de Robert de Ketton és a partir d'una glossa present a la sura setze (Q. 6: 152)⁵⁶², on s'afegeix al grup «*dies ueneri*» l'explicació del ramadà. La glossa, present a diversos manuscrits⁵⁶³, té algunes variacions en el text de Symon Semeonis, que ofereix la cita com un extracte literal del text alcorànic («*Hec in Alchoran*»):

Raro uel nunquam ieiunant nisi «quando scilicet celebrant Ramathan, id <est> triginta dies in quibus dicunt descendisse *Alkoran* super Machometum, et tunc ieiunant tota die usque quo primam stellam noctis uideant, et exinde comedunt et bibunt et cum mulieribus turpiter operantur usque tantum diei luceat quo discerni possit filum album a nigro. Et sic precepit» predictus porcus uilissimus et mulierum amator. Hec in *Alchoran*.⁵⁶⁴

L'únic canvi de la cita es produeix en l'ús de l'eufemisme «*cum mulieribus turpiter operantur*» per substituir el verb «*concupere*»⁵⁶⁵. De fet, aquest «*turpiter operantur*» apareixerà també quan, després de descriure l'estructura general de les mesquites a Alexandria—que Symon

---

⁵⁵⁸ Tots ells utilitzats quan es fa alguna referència al sexe com en la descripció del Ramadà presa d'una glossa del *Corpus Islamlatinum* (*It. Sym.*, 43 i 45) o en la descripció del Paradís extreta del *De doctrina Machumeti* (*It. Sym.*, 49); o bé quan es fa referència a les dones musulmanes (*It. Sym.*, 59 i 61).

⁵⁵⁹ *It. Sym.*, 85.

⁵⁶⁰ *It. Sym.*, 105 i 107.

⁵⁶¹ *It. Sym.*, 107.

⁵⁶² José Martínez Gázquez, «*Glossae ad Alchoran Latinum Roberti Ketenensis translatoris, fortasse a Petro Pictauiense redactae*: An Edition of the Glosses to the Latin Qur'ān in BNF MS. Arsenal 1162», *Medieval Encounters* 21 (2015), 106.

⁵⁶³ Cf. la pàgina CXVIII del present estudi.

⁵⁶⁴ *It. Sym.*, 43.

⁵⁶⁵ Martínez Gázquez i González Muñoz, *Alchoran*, 286: «*Dies ueneri statutos] Dies scilicet quando precipitur eis incessanter concupere, quando scilicet celebrant Razaman uel Ramazan, id est, triginta dies in quibus dicunt descendisse Alchoran super Mahumet, et ieiunant tota die usque quo primam stellam noctis uideant, et exinde comedunt et bibunt et concupunt usque tantum diei luceat, quo discerni possit filum album a nigro, sicut precepit Mahumet*».

Semeonis cataloga, erròniament, com a «*keyentes*»⁵⁶⁶—, afirma que des dels minarets els musulmans lloen que Mahoma «*una nocte cum mulieribus nouem nonaginta uicibus turpiter operatus est*»⁵⁶⁷. L'atorgament d'una desmesurada potència sexual a Mahoma és un *topos* comú no només en la literatura polèmica cristiana⁵⁶⁸, sinó també en els *itineraria* a Terra Santa⁵⁶⁹.

La segona ocasió en què es cita l'Alcorà és a partir de l'explicació que el frare irlandès realitza sobre la prohibició a tots els cristians (o d'altra religió) d'entrar a les mesquites sota pena de mort o condemna a la creu⁵⁷⁰. Aquesta apreciació li serveix per explicar la posició que té Jesucrist a la religió islàmica, on és reconegut com a «profeta santíssim nascut de la verge Maria de virtut infinita», però «tanmateix refusen la seva divinitat i passió, d'això no volen sentir-ne res»⁵⁷¹. Aquest refús, segons Symon Semeonis, s'explica a partir de l'Alcorà (Q. 4: 171–172):

Quoniam in lege maledicta eorum scriptum est, uidelicet Alchorano, azoara (capitulo) .X<I>.: «Summo opere quidem cauendum est ne lege nostra quid iniustum et indignum proferatis, nec de Deo quicquam nisi uerum dicatis. Ihesus Marie filius, filius Dei, nuntius suusque spiritus et uerbum, Marie celitus missus extitit. In Deum itaque illique suo legato credentes, ne dicatis tres deos esse, cum non sit nisi unus, qui filio caret eique omnipotenti uniuersa celi terreque subiecta sunt. Christus quidem ipse minime negare poterit, sicut et nec angeli Deo propinqui, qui Dei subsit imperio».⁵⁷²

La cita conté, de forma deliberada o per un error d'addició del copista⁵⁷³, una modificació substancial del credo islàmic, posant en el text alcorànic que Jesús és fill de Déu («*Ihesus Marie filius, filius Dei [...]*»). Cap dels manuscrits preservat del *Corpus Islamolatinum* testimonia aquesta repetició⁵⁷⁴. En qualsevol cas, la intenció de Symon Semeonis és la de presentar la història de Jesús de la forma més cronològica possible: si en la cita anterior es feia al·lusió al

⁵⁶⁶ Cf. pàgina CCIII del present estudi.

⁵⁶⁷ *It. Sym.*, 45.

⁵⁶⁸ Cf. Daniel, *Islam and the West*, 118–125; John V. Tolan, «European Accounts of Muhammad's Life» dins Jonathan E. Brockopp (ed.), *The Cambridge Companion to Muhammad* (New York: Cambridge University Press, 2010), 232–236.

⁵⁶⁹ Per exemple, Jacob de Verona, qui dedica una part del seu *itinerarium* a la '*lex Mahometi*': Ugo Monneret de Villard, *Liber peregrinationis di Jacopo da Verona* (Roma: Libreria dello Stato, 1950), 101–106.

⁵⁷⁰ *It. Sym.*, 45.

⁵⁷¹ *It. Sym.*, 45: «Quamquam Christum hominem purum et prophetam sanctissimum, natum de uirgine Marie uirtute infinita confitentur, eius diuinitatem et passionem tamen abhorrent [...]

⁵⁷² *It. Sym.*, 47.

⁵⁷³ Aquesta segona opció sembla la més probable. Per un anàlisi filològic de la variant dins la tradició manuscrita del *Corpus Islamolatinum*, cf. les pàgines CXXI–CXXIII del present estudi.

⁵⁷⁴ Cf. pàgina CXXIII del present estudi.

naixement, en el següent es fa referència a la mort de Jesús, tot i ser una aleia que precedeix a l'anterior (Q. 4: 156–160):

Et ibidem loquitur Machometus de Iudeis, quos propheticidas notat: «Vnde Marie blasphemiam et immoderatam contumeliam inferunt, seque Christum Marie filium, Dei nuntium, peremisse perhibent. Sed nequaquam eum, immo sui similem suspendentes interfecerunt. Profitentes autem se sue sedis auctores cordibus suis non minimam ambiguitatem inde ingerunt, sed eum non interfecerunt, quia Deus incomprehensibilis et sapiens eum ad se transmigrare fecit, in quem uiri legum», uidelicet Christiani et Iudei, «ueraciter ante mortem credunt, et eorum seculo futuro testis constabit ille ob eorum iniuriam atque malitiam». Hucusque in Alcorano.⁵⁷⁵

En la introducció a la cita, Symon Semeonis referencia en el substantiu «*propheticidas*» a la traducció de Robert de Ketton «*propheticidisque*» (Q. 4: 155), mostrant així una lectura atenta de l'Alcorà en la seva recerca polèmica, aprofitant també qualsevol aspecte contra els jueus, que durant tot el *Itinerarium* són designats com a «*perfidis*»⁵⁷⁶. També ho demostra la interrupció de la cita alcorànica per precisar qui són els «*uiri legum*», designació que s'explica a una glossa a la sura cinquena (Q. 3: 65) o a la sura desena (Q. 4: 131–132) de la traducció de Ketton.

La següent cita es produeix al descriure la roba dels homes musulmans. Symon Semeonis descriu la roba d'altres habitants d'Alexandria (com els cristians de la cintura i els jueus) fent referència als colors dels turbants (referència als grups *dhimmi*). Tanmateix, aquesta distinció pel color de la vestimenta no s'explicita com a mandat extern o religió per part del frare franciscà. Sí que es busca a l'Alcorà, però, la raó de la forma de vestir dels homes musulmans: «*Et hoc quia sibi totiens lauant tibias et posteriora, nam quinque orationes in die naturali ex legis precepto diabolice dicere tenentur, non clamorose sed uoce mediocriter, prout scribitur in Alchorano azoara, capitulo, .XXVII.*»⁵⁷⁷. En aquesta ocasió la cita es produeix a través d'una paràfrasi molt lliure: Symon Semeonis fa referència a la traducció «*Orationes autem uoce mediocri funde*» de Robert de Ketton (Q. 17: 110) i hi afegeix l'adverbi «*clamorose*» que és utilitzat durant tot el *Itinerarium* en referència als musulmans⁵⁷⁸. Després

---

⁵⁷⁵ *It. Sym.*, 47.

⁵⁷⁶ Per exemple, *It. Sym.*, 27.

⁵⁷⁷ *It. Sym.*, 57.

⁵⁷⁸ Al llarg de tot l'*Itinerarium* s'utilitza fins a cinc cops vocables derivats del substantiu llatí '*clamor, -oris*', tots ells relacionats amb els musulmans: a més a més de la cita parafràstica ja apuntada, amb «*clamosis uocibus*» els guàrdies d'Alexandria insultaven als franciscans (*It. Sym.*, 39); amb «*clamosis uocibus*», des dels minarets, lloen

d'haver esmentat que els musulmans han de fer cinc oracions al dia «segons el precepte de la diabòlica llei», Symon Semeonis aborda la qüestió de l'orientació durant el prec, considerat com a «devot» pel frare irlandès:

Quas (sc. orationes) eorum multi cum genuflexionibus super memoratas tualias et inclinationibus, iudicio nostro saluo meliori, satis deuote modo suo dicunt uersus templum Dei secundum eos, uidelicet Mecham, se uertentes, quod est situm in oriente, ubi Abraham primo templum fundauit in honore Dei, et ibidem iussu diuino filium suum Ysaac uoluit in sacrificium immolari, prout dicitur in Alchorano secundo azoara.⁵⁷⁹

Aparentment, en aquest fragment es produeix una cita parafràstica de dos fragments: per una banda, de les aleies 144 i 149–150 de la segona sura⁵⁸⁰; per altra, un extracte parafrasejat d'una glossa present en la segona sura, aleia 124, fent referència al grup «*Abrabe precepta*»: «*Fabulose incipit loqui de Abraham, tangens neniā quandam quam ipsi dicunt, quod scilicet Abraham templum Mecce fundauerit eo quod ibi precepto Dei uoluerit immolare Isaac. [...]*». La parafrasi, si el plantejament aquí presentat s'accepta, s'executa a través de l'adaptació del temps verbal («*uoluerit*»/«*uoluit*»); la transformació d'activa a passiva del verb «*immolare*» i del sintagma «*precepto Dei*» per «*iussu diuino*». Aquest últim canvi de sinònim té un símil en l'ús de la glossa per representar el Ramadà, on s'ofereix «*turpiter operantur*» en lloc de «*concumbere*». Symon Semeonis segueix la seva descripció polèmica amb un comentari sobre el ritual de l'ablució, posant especial èmfasi en l'ablució en llocs sense aigua (Q. 5: 6):

Ante quarum horarum quamlibet lauant sibi manus brachia et pedes et posteriora, firmiter credentes quod in aquarum ablutione percipiunt remissionem omnium peccatorum. Et quando sunt in deserto uel loco inaquoso ubi aque copia non habetur, antequam adorandum accedere presumant sibi super caput terram mundam spargunt, credentes etiam sic a peccatorum sordibus se expiare. Vnde scriptum est in *Alchorano*, azoara, capitulo, .XI: «Viri boni, cum oratum surrexeritis facies uestras ac manus et brachia usque ad cubitum et pedes usque ad tibias abluere et capillos reuoluendo caput abstergere, et post coitum mulierum balneari uos oportet. Infirmi quidem et in itinere, ab egestionem uel mulierum coitum uenientes et aquam minime reperientes,

---

a Mahoma durant la crida a l'oració (*It. Sym.*, 45); amb «*clamoribus*» lloen al Sultà cada cop que aquest, mentre juga a polo, colpeja la pilota (*It. Sym.*, 87); per últim, Symon Semeonis interromp una cita de l'Alcorà per apuntar que la crida a l'oració es fa amb «*uocibus clamorosis*» (*It. Sym.*, 105).

⁵⁷⁹ *It. Sym.*, 57: «*Quas eorum multi cum genuflexionibus super memoratas tualias et inclinationibus, iudicio nostro saluo meliori, satis deuote modo suo dicunt [...]*».

⁵⁸⁰ El text de Robert de Ketton que Symon Semeonis sembla parafrasejar és el següent: «*[...] Deo testificante, uidelicet uersus Meccham templique sui medium, quod Abraham primo fundauit, firmabo. [...] licet optimus et ueracissimus orationis aspectus uersus centrum templi Mecche uertendus est, Deo teste*».

facies suas atque manus terre munde puluere tergant. Deus namque uestram diligit munditiam officique perfectionem cum gratiarum sibi retributione et diuinitatis inuocatione». ⁵⁸¹

El frare franciscà sembla fer un paral·lelisme, ja establert en autors anteriors⁵⁸², entre l'ablució islàmica i el baptisme cristià. La posició de Symon Semeonis és clarament contrària en aquest punt: si bé no hi ha una asseveració al respecte, sí que la degradació (de l'ablució amb aigua a l'ablució amb terra) evidencia la incredulitat del franciscà. Això es palès, per una banda, en l'estructura de les dues oracions que marquen una distància del pensament de l'autor amb el participi «*credentes*», i per l'altra, en l'ús dels adverbis «*etiam sic*» que remarquen la sorpresa del franciscà davant aquest ritual. Si bé Symon Semeonis lloa la devoció en l'oració dels musulmans, no coincideix amb Riccoldo da Montedicroce, qui considera l'oració una de les set obres de perfecció («*opera perfectionis*») dels musulmans, incloent-hi també l'ablució⁵⁸³. Cal destacar l'absència d'epítet negatiu a Mahoma en el tancament de la cita, com en el cas de les cites alcoràniques en la posició de Jesucrist a l'islam.

Seguidament, Symon Semeonis descriu la roba de les dones musulmanes i, com en el cas anterior, buscarà la raó de la seva forma de vestir—que el frare franciscà cataloga de «*singularem et ualde mirabilem*»⁵⁸⁴— a l'Alcorà (Q. 24: 30–31):

Vnde in *Alchorano* scriptum est azoara, capitulo .XXXIII.: «Bone femine suos uisus quamlibet tegant membraque genitalia similiter. Hoc enim est optimum apud Deum, omnes suos actus dinoscentem. Mulieres itaque bone se curent ut linaliter aspiciant suos, peplo tegentes collum et pectus, omnem pulcritudinem suam, nisi quando apparere necessitas cogit. Celent omnibus speciemque pedum etiam eundo nisi maritis suis, eorumque suisque parentibus et filiis atque fratribus, et nepotibus et ancillis omnibusque non suspectis siue subiectis manui uel impollutis. Ad Deum omnes conuertimini, quod est uobis optimum.» Hec porcus Machometus, mulierum amator.⁵⁸⁵

---

⁵⁸¹ *It. Sym.*, 57.

⁵⁸² Rita George-Tvrtković, «Deficient Sacraments or Unifying Rites? Alan of Lille, Nicholas of Cusa, and Riccoldo da Montecroce on Muslim and Jewish Praxis» dins Ian Christopher Levy, Rita George-Tvrtković i Donald F. Duclow (edd.), *Nicholas of Cusa and Islam. Polemic and Dialogue in the Late Middle Ages*, Studies in Medieval and Reformation Traditions v. 183 (Leiden: Brill, 2014), 105–122.

⁵⁸³ Riccoldo da Montedicroce, *Liber peregrinationis*, 23: «*In oratione uero maxime osservant quandam munditiam corporalem ut nullo modo audeant orare nisi prius lauent culum et ueretrum, postea manus, deinde fatiem, ad ultimum plantas pedum. Et sic orant.*»

⁵⁸⁴ *It. Sym.*, 59.

⁵⁸⁵ *It. Sym.*, 61.

La proximitat tant espacial com temàtica dels dos fragments (és a dir, la descripció de la vestimenta d'homes i dones amb el suport de la cita alcorànica) permeten un anàlisi del discurs del frare franciscà. Si en el cas dels homes s'explicava la seva forma de vestir per les cinc oracions diàries i les corresponents ablucions («*et hoc quia sibi totiens lauant [...]*»), en el cas de la roba de les dones s'atorga únicament a Mahoma—catalogat en correspondència amb la temàtica del fragment com «*mulierum amator*»— la responsabilitat d'aquesta forma de vestir. Symon Semeonis segueix descrivint els ornaments de les dones i remarca que porten uns anells als braços i peus en els que «*ponuntur aliqua uerba legis maledicte, que apud eos tantum appetiantur quam apud nos appetiatur Euangelium sancti Iohannis euangeliste*»⁵⁸⁶. Si en la nostra primera publicació proposàvem la hipòtesi que aquestes paraules podrien referir a la impossibilitat de comparar l'Alcorà amb tota la Bíblia⁵⁸⁷, potser les paraules del franciscà es limiten, simplement, a una comparació de la fama i la divulgació que l'Evangeli de Joan va tenir entre els cristians, fins i tot en els 'amulets textuais'⁵⁸⁸.

Després d'utilitzar l'Alcorà per exposar la prohibició del vi (Q. 2: 219), el següent tema tractat és la poligàmia, fent servir un argument poc habitual en el discurs del frare franciscà:

Et tum Soldanus habet, ut relatu fidedigno audiuiimus, .LX. uxores et pedissecas siue ancillas ipsis intendentes mille, que omnes secum in castro infrascripto continue morantur. Alii uero communiter habent tres uel quatuor et eorum multi septem, de quibus potest uerificari illud Ysaie, .IV.: et apprehenderunt septem mulieres uirum unum in die illa, et cetera. Et in *Alchorano* et azoara, id <est>, capitulo .VII.: «Duas aut tres aut quatuor uxores ducite, nisi timueritis eas nullatenus pacificare posse. Tunc enim uel quot sua manus castigare quieuerit, qui rem determinatam donet, ducat. Res autem suas illis permittentibus, uoluntate uestra postulante, licite et commode potestis. Nesciis et temerariis ante dies discretionis sue solum uicti uestuique necessaria tribuite». Hic porcus Machometus, pudicitie et castitatis suffocator.⁵⁸⁹

⁵⁸⁶ *It. Sym.*, 61.

⁵⁸⁷ Agustín Justicia Lara, «The *Corpus Islamlatinum* as *Auctoritas* in the Polemical Discourse of Symon Semeonis» dins Cándida Ferrero Hernández i Linda G. Jones (edd.), *Propaganda and (un)covered identities in treatises and sermons: Christians, Jews, and Muslims in the Premodern Mediterranean*, Documents 118 (Bellaterra: Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona, 2020), 49.

⁵⁸⁸ Don C. Skemer, *Binding Words: Textual Amulets in the Middle Ages*, (Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 2006), 87–89.

⁵⁸⁹ *It. Sym.*, 85.

Si en altres ocasions Symon Semeonis remet a ser testimoni directe d'alguna activitat duta a terme pels musulmans (com en el cas de la consumició del vi⁵⁹⁰), en el cas del número de dones del Soldà d'Egipte el frare franciscà remet a una font «fidedigna». Tanmateix, el mateix autor senyala l'excepcionalitat del nombre del Soldà i afirma que «altres, però, generalment tenen tres o quatre dones i molts d'ells set». Aquest últim número no apareix en cap cita alcorànica i Symon Semeonis busca la correspondència en el llibre profètic de Isaïes (4, 1)⁵⁹¹. La cita de l'Antic Testament—recurs utilitzat per primera vegada pel frare franciscà per il·lustrar la seva visió de l'islam—podria ser utilitzat aquí no només per cercar una correspondència amb el nombre de dones, sinó també per evidenciar com d'aliena al paradigma cristià és la concepció del matrimoni a l'islam, especialment si es té en compte la continuació de la cita bíblica que Symon Semeonis elideix amb el seu «*et cetera*»⁵⁹², on s'expressa la voluntat del matrimoni sense la necessitat de «[ni] de menjar ni de vestir», fortament contraposada a les obligacions presents al llibre de l'Èxode⁵⁹³. En qualsevol cas, la cita profètica i les set dones esmentades pel frare franciscà no són suportades en cap moment per la cita alcorànica que el propi autor afegeix per reforçar el seu escrit, limitant-ne el seu número a quatre («*Duas aut tres aut quatuor uxores ducite*»)⁵⁹⁴.

El següent ús de l'Alcorà es produeix al parlar de la situació dels cristians a Egipte, que Symon Semeonis valora com a molt positiva, especialment en l'aspecte de les condicions de vida, explicitant, fins i tot, que els cristians estan millor allà que a casa seva («[...] *eorum multi, quantum ad illa que sunt uictui necessaria, melius ibi stant quam in terra natiua starent*»⁵⁹⁵). L'únic aspecte negatiu, escriu el frare franciscà, és que no poden observar el diumenge, sinó el

---

⁵⁹⁰ *It. Sym.*, 61: «*cuius rei testes sumus*»

⁵⁹¹ Aquesta cita, més desenvolupada que en el *Itinerarium*, apareix en el mateix context polèmic al *Liber Nycholay*, obra de la segona meitat del segle XIII. Cf. Fernando González Muñoz, «*Liber Nycholay*. La leyenda de Mahoma y el cardenal Nicolás», *Al-Qanṭara* 25 (1) (2004), 10. Agraïxo a Fernando González Muñoz la notícia d'aquesta obra.

⁵⁹² Is., 4, 1: «[...] *dicentes panem nostrum comedemus, et uestimentis nostris operiemur: tantum modo inuocetur nomen tuum super nos; aufer opprobrium nostrum*»

⁵⁹³ Ex., 21, 10: «*Quod si alteram ei acceperit, prouidebit puellae nuptias, et uestimenta, et pretium pudicitiae non negabit*».

⁵⁹⁴ En aquest mateix fragment hi ha una important omissió d'un grup disjuntiu. Per la importància que té des del punt de vista de l'ecdòtica, es tracta en la secció de les variants textuales. Cf. pàgines CXIX–CXX del present treball.

⁵⁹⁵ *It. Sym.*, 105.

divendres. Anteriorment a l'*Itinerarium*, Symon Semeonis havia fet esment al divendres i al tractament que rebien els cristians en el dia sagrat, descrivint com els hi tancaven les portes per fora i no els permetien sortir fins que no s'acabés l'oració: «*nunquam sinunt ibidem feria sexta Christianos cuiuscumque conditionis domos suas exire tempore sue orationis, foris eorum portas claudentes et serantes*»⁵⁹⁶. En aquest cas, però, Symon Semeonis no afegeix cap informació sobre aquest fet i es limita a remetre al lector al fragment anterior («*prout superius dictum est*») només per recordar que ja ha parlat sobre el divendres com a dia sagrat per als musulmans. Si bé el fragment anterior a la cita sembla fer una bona valoració de la situació dels cristians a Egipte, en el moment de incloure la cita alcorànica Symon Semeonis la interromp per afegir una valoració:

Vnde in *Alchorano* de modo illius obseruationis sic dicitur azoara .LXXI.: «Quando die ueneris oratum uocatur», supple uocibus clamorosis in campanilibus memoratis in quibus minime sono campanarum gaudent, «omnis bonus forum atque negotium dimittat, et Deum inuocatum eat. Hoc enim optimum est si sapitis. Oratione quidem terminata, disgregimini uestra captatum comoda, Deumque in singulis rebus inuocatum atque precatum ut sic uestra negotia procedant.» Hec legifer filiorum Belial, Machometus.⁵⁹⁷

La interrupció arranca amb un imperatiu en segona persona del singular amb el qual es vol afegir que la crida a la oració es fa amb «*uocibus clamorosis*» des dels minarets, designats per Symon Semeonis com «*campanilibus*». Hi afegeix, també, la contraposició entre la crida a l'oració i les campanes, analogia ben coneguda i present en el seu context històric, especialment a partir del Concili de Viena (1311–1312) on s'animava a la prohibició de la crida a l'oració dels musulmans en territoris cristians⁵⁹⁸.

En l'últim ús de l'Alcorà al *Itinerarium* es fa una selecció i amalgama de sures i aleies per representar la violència al islam. Les cites s'insereixen després d'una presentació de la situació dels etiops («*Indiani Scismatici*») i els nubis («*Danubiani*») a Egipte, on es refereix

---

⁵⁹⁶ *It. Sym.*, 43.

⁵⁹⁷ *It. Sym.*, 105–107.

⁵⁹⁸ Olivia Remie Constable, «Regulating Religious Noise: The Council of Vienne, the Mosque Call and Muslim Pilgrimage in the Late Medieval Mediterranean World», *Medieval Encounters* 16 (2010), 64–95, esp. 90–95.

a la precària situació dels primers degut a un conflicte bèl·lic («*semper guerram continuant*») contra àrabs i nubis:

[...] quoniam hii (*sc.* Indiani Scismatici) cum Arabis et Danubianis semper guerram continuant, a quo cum capiuntur redemptione uel uenditione euadunt. Vnde in *Alchorano* dicitur sic, azoara .LVI.: «Increduli», uidelicet Christiani seu alii huic legi non obedientes, «a uobis in litibus uicti usque quo multa fiet cedes, capita perdant. Capti uero firmiter stringantur ut se bene redimant. Lis non cesset ante telorum depositionem in terra, pugnantibus utrobique fatigatis. Deus quidem ab illis uindictam sumere posset, sed plus uult hos per illos experiri. Omnibus Dei dilectione pugnantibus, Deus facta sua remunerabit et eis paradysum bonis ditatum tribuat.» Item dicitur azoara .XVII.: «Nullus uir bonus incredulos aggrediens eis terga uertat nisi causa commodioris adaptationis et premunitionis. Sin autem iram dignam ignemque perpetuum malamque uiam incurret.» «Sed in lite captos uel captiua uel perime ut per hoc sui castigentur posteri.» Hic primogenitus Sathane, Machometus, humani generis inimicus.⁵⁹⁹

El discurs polèmic s'estructura, en primer lloc, amb la cita de la sura cinquanta-sisena (Q. 47: 4) interrompuda només per a esclarir a quin grup fa referència el substantiu «*Increduli*». Aquest esclariment no apareix com a glossa en cap manuscrit del *Corpus Islamolatinum* ni en aquesta sura ni en cap altra. Sí que hi ha glosses a altres sures que identifiquen els substantius «*illi*» (Q. 2: 140)⁶⁰⁰ o «*uiri leges*» (Q. 3: 64)⁶⁰¹, entre d'altres, com a referents a cristians i jueus. Tot i la inserció de la primera cita per tal de representar la violència a l'islam, el frare irlandès adjunta una cita d'una altra sura (Q. 8: 15–16) per prosseguir amb aquesta il·lustració, elaborant un discurs intertextual tot saltant d'aleies (de les ja esmentades a Q. 8: 57) per a triar aquelles que millor representen el tòpic triat per Symon Semeonis.

2.4.2.2. Ús del *Liber de Doctrina Machumeti*

En el cas de la història dels àngels Harut i Marut i la prohibició del vi, Symon Semeonis insereix el text sense cap omisió en la cita podent-se explicar aquesta preservació tan curiosa del text pel gran pes i celeritat que té la pròpia narració⁶⁰². En canvi, en el cas de la descripció del Paradís, Symon Semeonis fa grans intervencions en la cita eliminant, generalment, les preguntes

⁵⁹⁹ *It. Sym.*, 107.

⁶⁰⁰ Martínez Gázquez i González Muñoz, *Alchoran*, 221: «*Illi uero dicunt] Scilicet Iudei uel Christiani*».

⁶⁰¹ Martínez Gázquez i González Muñoz, *Alchoran*, 242: «*Viri leges] Iudei scilicet et Christiani*».

⁶⁰² El fet que el frare franciscà no ometi cap fragment del text no l'impedeix intervenir-hi textualment, afegint elements no presents en la traducció de Hermann de Carinthia. Cf. les pàgines CXXVII–CXXVIII del present estudi.

formulades per Abdias o, fins i tot, aprofitant-les per incloure-les en la cita com si fossin part de la resposta:

De paradiso et uita eterna credunt secundum quod continentur in libello *De doctrina* porci uilissimi *Machometi*, ubi continentur sic: «Paradisi namque aureum solum smaragdus et hyacinthis crebro interpositis distinctum omnique fructifera consitum arbore, decurrentibus per amena fluentis, quorum alia quidam lac, alia mel album, alia uinum purissimum fundant. Dies enim mille annorum, annus .XL. milia annorum.» [*Quid ergo? Nunquid non ita beatitudini sufficere uidetur? Ait, Quinimo, et uere uideri poterit, dum incolarum eius habitum et usum exequarit. Respondit*] Et sequitur: «Incola quidem eius quicquid desiderare potest, statim adheret. Et omni siquidem colore uestietur preter nigrum, qui color neminem illic attinget excepto preconne meo, qui ob insignem huius uite meritum propium colorem singulari priuilegio retinebit. Perfecti omnes in statura quidem Ade, in forma uero Ihesu Christi, nunquam incrementum aut decrementum patientes. [*Ait, haec quidem ita uere sunt. Assume iam de uictu et uoluptate eorum, a primo introitu incipiens. Respondit,*] Primum quidem ingressis uescendum proponitur iecur piscis *allehbut*, cibus ultra quem mirari possis delectabilis; succedunt fructus arboris potusque defluentis paradisi, deinde quicquid affectauerit presto erit, [*Ait, Dic ergo, cum quicquid influit, et effluere necesse habet, nonne ut comedent, sic et iam egerere oportebit? Respondit, Non sequitur. Nam et infans in utero dum uiuit, uescitur, nec tamen egerit. Et quam cito egerere incipit, mortalitatis legem subit. Quae et illos, si egererent, necessitas consequeretur. Si quid tamen superfluit, id per sudorem exit, odorem musti fragrantem. Ait, Bene quidem, et discrete huic obiectioni respondisti, dum subiungas,*] ubi etiam[ne] panem et carnes commedent et fructus et cetera,[?] *Respondit, Plane quidem quicquid gesterint, oblectamenta tantum, non fame*] preter illicita que nec ipsis placebunt [*Ait, Quanam? Respondit, uerbi gratia*] cuiusmodi sunt carnes suille.» [*Ait, Beasti me, optime Machumet. Eam siquidem et nobis Iudaeis, et scio non sine causa, prohibuit Deus: quam uelim, ni pigeat, per Deum obsecro inter caetera, dum locus est, edisseras. Respondit, Placet, dum studiosus ades. Nam Ihesus Christus, dum rogaretur a discipulis, ut modum arcae Noë, habitumque superstitis in ea generis humani exponeret, tacitus rogantes audiens, fomulam ex luto inter manus suas confectam iecit humi. Et ait, surge in nomine patris mei. Et surrexit homo canus. Cui Christus, Tu quis es? Respondit, Ego Iafeth filius Noë. Cui Iesus, Itane canus mortuus es? Respondit, Nequaquam. Sed in hac ipsa hora, putans me ad diem iudicii surgere, metu canus effectus sum. Praecepit ergo Iesus, ut omnem historiam arcae discipulis rogantibus exponeret. Tunc ille rem omnem a primordio narrans, ordine peruenit ad locum, ubi cum secessus inquit pondere egestionis arcam inclinaret, timuimus ualde. Consuluit itaque pater Deum. Cui Deus: Adduc, inquit, elephantem, et uerte posteriora eius super locum. Et fecit. Vbi ergo elephas fimum suum hominum egestionis iniiecit, surrexit sus grandis. Satisne uidetur ergo causae Abdia, uitandi animal immundum? Ait, Certe satis: Dum prosequaris, quid profecerit hac necessitate editus. Respondit, Quae cum omnem (inquit) massam illam rostro fossorio dispergeret, conceptum insuetis naribus foetorem efflans, murem edidit. Qui deinde tum tabulas indesinenter roderet, consulto pater Domino, leonem in fronte percudit. Leo concitus, flatu anhelato cattum naribus eiecit. Hic Iudaeus: Bene, inquit, omnia. Sed hoc satis, ne a proposito longius digrediamur. Et quoniam de uictu incolarum paradisi plene exposuisti, restat, ut de uoluptate eorum prosequaris. Et illud primum, quoniam comedent et bibent, si etiam misceantur illic mulieribus, idque qualiter, et qua lege. Respondit,*] Consequenter probat quod si uoluptas illis deesset, beatitudo minime plena esset, quod probat sic: «Si ullum oblectamenti genus deesset, beatitudo minime plena esset. Frustra igitur deliciae adessent, si uoluptas deesset. Quinimmo

quicquid uolunt presto est, et quascumque et quodcumque uolunt habent, et qualiter et ubi et quando et quantum et quotiens uolunt, omnia ad libitum sine mora et difficultate. Ita quidem quod quas hic habuerunt uxores fideles habebunt et illic, cetera concubine erint. Ancillarum uero non erit numerus.» Hec Machometus, porcus mulierum amator.⁶⁰³

En tan sols dues ocasions Symon Semeonis marca textualment el salt entre cites: en la primera, afegint l'oració «*et sequitur*» per a indicar la supressió de la primera pregunta formulada per Abdias; en el segon cas, s'interromp la citació per introduir la temàtica de la cita, utilitzant el curiós adverbí «*consequenter*» (només utilitzat en aquesta ocasió al llarg de tot l'*Itinerarium*) amb el qual—havent eliminat el llarg fragment on Abdias remarca la prohibició del consum de porc també al judaisme i la història explicada per Mahoma sobre la conversa entre Jesús i Jàfet, així com la pregunta introductòria d'Abdias sobre el desig al Paradís— el frare franciscà lliga immediatament el menjar i el desig. Tanmateix, també és remarcable com Symon Semeonis intervé directament sobre el text eliminant la partícula interrogativa «*-ne*» i, per tant, modificant la traducció de Hermann de Carinthia i posant com a resposta de Mahoma la pregunta formulada per Abdias («*Ait, Bene quidem, et discrete huic obiectioni respondisti, dum subiungas, etiamne panem et carnes comedent, ut fructus et caetera?*»), tot afegint la conjunció «*ubi*» per a poder operar aquest canvi de narrador i la supressió del fragment; del mateix estil és la substitució de la locució «*uerbi gratia*» per l'adverbí «*cuiusmodi*».

Amb aquestes intervencions sobre la traducció de Hermann de Carinthia, Symon Semeonis uneix tots els fragments més susceptibles de presentar un Paradís islàmic carnal. La supressió dels passatges provoquen una continuïtat argumental sense salt aparent—excepte en els casos on l'autor atura la cita de forma evident—, unint *ad libitum* tots els *tópoi* comuns en la polèmica antiislàmica.

2.4.3. «*Variae lectiones*» del *Corpus Islamolatinum*⁶⁰⁴

En tant que l'edició de la traducció de l'Alcorà de Robert de Ketton i l'estudi preliminar realitzats pels investigadors José Martínez Gázquez i Fernando González Muñoz cobreixen

---

⁶⁰³ *It. Sym.*, 47–49. En cursiva i entre claudàtors es presenta la traducció de Hermann de Carinthia seguint l'edició de Theodor Bibliander: Henri Lamarque i Tristan Vigianno (edd.), *Theodor Bibliander: Le Coran en latin* (GRAC: Université de Lyon, 2010) [recurs en línia], 196–197.

⁶⁰⁴ Els resultats d'aquesta investigació han estat parcialment publicats a Justicia Lara, «*Variae lectiones* de la traducció latina».

excel·lentment la tradició manuscrita de l'Alcorà de Robert de Ketton i del mateix *Corpus Islamolatinum*⁶⁰⁵, presentem aquí tan sols uns apunts de la tradició manuscrita del *Corpus* per la seva rellevància en l'estudi de les *uariae lectiones* presents al *Itinerarium*.

El *Corpus Islamolatinum*, amb diverses variacions d'ordre i fins i tot número d'obres, s'ha conservat en vint-i-cinc manuscrits datats des del segle XII al XVI. El primer d'ells (Paris, BnF, Bibliothèque de l'Arsenal, 1162; d'ara en endavant *A*) constitueix, tal i com afirmen els editors del text, «el primer ensayo de constitución»⁶⁰⁶ del *Corpus*. En aquest manuscrit, configurat a partir de les còpies realitzades dels textos enviats des de Hispània, es van realitzar un seguit de correccions i glosses sobre els textos que ja no passarien als altres testimonis⁶⁰⁷. El manuscrit *A* hauria estat plantejat, doncs, com un «manuscrito de trabajo»⁶⁰⁸ del qual s'hauria fet una còpia incorporant ja totes aquelles correccions i havent fet la selecció convenient de glosses. Aquesta còpia resultant avui perduda (que els editors li donen la sigla d'*A'*) seria el veritable arquetip dels següents manuscrits⁶⁰⁹.

La tradició manuscrita del *Corpus Islamolatinum* (excepte tres, a més a més del manuscrit *A*) es divideix en dues gran famílies: α i β . La primera d'elles, que compta amb catorze manuscrits, es divideix al seu torn en uns altres dos grups: α^1 i α^2 . La diferenciació, ja establerta per D'Alverny⁶¹⁰, es basa en què el primer grup té totes les obres del *Corpus* i al segon li manquen tres obres: *Epistula Saraceni*, *Rescriptum Christiani* i l'*Epistula ad Bernardum*⁶¹¹. Una de les hipòtesis dels editors de l'Alcorà per explicar aquestes omissions del manuscrit és la fama que ja al segle XIII tenien les cartes del musulmà i el cristià, que circulaven a través del

---

⁶⁰⁵ Martínez Gázquez i González Muñoz, *Alchoran*, 61–142.

⁶⁰⁶ Martínez Gázquez i González Muñoz, *Alchoran*, 104.

⁶⁰⁷ Martínez Gázquez i González Muñoz, *Alchoran*, 104.

⁶⁰⁸ Martínez Gázquez i González Muñoz, *Alchoran*, 104.

⁶⁰⁹ Martínez Gázquez i González Muñoz, *Alchoran*, 105.

⁶¹⁰ Marie Therese-D'Alverny, «Deux traductions latines du Coran au Moyen Age», *Archives d'histoire doctrinale et littéraire du Moyen Age* 22-23 (1948), 108–113.

⁶¹¹ Martínez Gázquez i González Muñoz, *Alcoran*, 106.

Speculum historiale de Vicent de Beauvais⁶¹²; tot i que com ells mateixos afirmen, això «no justificaria la omisió de la Epistola ad Bernardum»⁶¹³.

La segona gran família (β) conté els manuscrits més moderns (un del segle XV i sis del segle XVI) i és identificada per un grup de variants disjuntives amb la família α ⁶¹⁴, modificacions en les obres que contenen el *Corpus*, i una transposició del text alcorànic en la sura 17⁶¹⁵. L'origen d'aquesta família es trobaria en un manuscrit del segle XIV, avui perdut, que a mitjans del segle XV es conservava al monestir dominic de Pera (avui Beyoğlu)⁶¹⁶. Allà el trobà Johannes de Ragusa, que era a Constantinoble en motiu de la negociació d'un concili ecumènic amb les esglésies d'Orient i Occident. Les circumstàncies, però, van obligar-lo a sojornar al monestir, on va manar realitzar una còpia de l'Alcorà de Robert de Ketton. Johannes de Ragusa va tornar a Basilea amb aquella còpia i, a la seva mort, va llegar-la junt amb els llibres als dominics d'aquella mateixa ciutat. L'exemplar de Johannes de Ragusa (que els editors abreuen com a *R*) va ser consultat per Juan de Segobia i, anys més tard, per Theodor Bibliander en la seva edició del *Corpus Islamolatinum*. José Martínez Gázquez i Fernando González Muñoz han extret algunes conclusions sobre *R*: d'acord amb Juan de Segobia, el manuscrit havia estat glossat. El fet que Theodor Bibliander utilitzés tres manuscrits per la seva edició no permet detectar quin nombre de glosses provenien de *R*, tot i que es pot pensar que eren una gran part; també per notícia de Juan de Segobia es conclou que *R* contenia la *Summa totius heresius*, l'*Epistula ad Bernardum* i el prefaci a l'Alcorà de Robert de Ketton, sense poder assegurar la presència de les altres obres, però descartant la presència de la *Epistola Saraceni* i del *Rescriptum Christiani*⁶¹⁷.

A més a més del manuscrit *A*, hi ha dos manuscrits que no encaixen amb cap de les dues famílies: el Paris, BnF, lat. 3392 (*P*³) i Paris, BnF, lat. 3669 (*P*⁷). El primer d'ells és

---

⁶¹² Florence Ninitte, «The Contribution of the *Speculum historiale* to the History of the Latin *Risālat al-Kindī* and the *Corpus Cluniacense*» dins Ferrero Hernández, Cándida i John V. Tolan (edd.) *The Latin Qur'an, 1143–1500* (Berlin: De Gruyter, 2021), 139–158.

⁶¹³ Martínez Gázquez i González Muñoz, *Alchoran*, 113.

⁶¹⁴ Martínez Gázquez i González Muñoz, *Alchoran*, 117–118.

⁶¹⁵ Martínez Gázquez i González Muñoz, *Alchoran*, 116–117.

⁶¹⁶ No tenim cap informació sobre l'origen o història d'aquest manuscrit. Els editors del text suggereixen, per la història del monestir així com per la seva fama en producció d'obres de controvèrsia religiosa, que el manuscrit de l'Alcorà de Ketton hauria arribat en algun moment del segle XIV. Cf. Martínez Gázquez i González Muñoz, *Alchoran*, 119–120.

⁶¹⁷ Martínez Gázquez i González Muñoz, *Alchoran*, 121–123.

especialment particular per la seva posició indefinida en el *stemma codicum*: en front de les variants de β , P^3 s'alinea completament amb A i α ; tanmateix, en la meitat dels casos de variants exclusives d' α , s'alinea amb A i β ; així mateix, coincideix en algunes variants exclusives d' A . L'estudi ha permès als editors concloure que el model de P^3 deuria ser «un códice de gran calidad y antigüedad»⁶¹⁸ i a remarcar el caràcter dinàmic de la tradició manuscrita del *Corpus Islamolatinum* entre la segona meitat del segle XII i principis del segle XIII⁶¹⁹. El segon cas, P^7 , és remarcable per la labor de confrontació realitzada: el manuscrit—que conté la *Summa totius haeresis, Epistula ad Bernardum*, els dos pròlegs de Robert de Ketton, l'Alcorà i l'obra *Errores legis Mahumeti* de Juan de Segobia⁶²⁰— està relacionat tant amb la família α com β (tenint variants conjuntives i disjuntives amb les dues famílies), essent una còpia del manuscrit que Juan de Segobia va llegar a la seva mort al convent de Valladolid⁶²¹. Aparentment, la confrontació realitzada pel segovià hauria estat realitzada a partir de dos manuscrits pròxims a P^4 (família α) i R (família β)⁶²².

Es presenten aquí la llista de manuscrits del *Corpus Islamolatinum* analitzats, senyalant-ne l'abreviatura donada i utilitzada d'ara en endavant⁶²³, la família a la qual s'adscriu i el segle de composició:

Manuscrits analitzats del *Corpus Islamolatinum*

Manuscrit	Abreviatura	Família	Segle
Bernkastel-Kues, Bibliothek des St. Nikolaus-Hospitals, 108	B	α^1	XV
Città del Vaticano, BAV, Vat. Lat., 4071	V^1	β	XV
Città del Vaticano, BAV, Vat. Lat., 4072	V^2	α^1	XIV
Dresden, Sächsische Landesbibliothek, Mscr Dresd. A, 120b	D	β	XVI
Milano, Biblioteca Ambrosiana C., 201	M^i	α^1	XV
Oxford, Corpus Christi College, 184	O^1	α^1	XIII
Oxford, Bodleian Library, Selden Supra, 31	O^2	α^2	XIII
Paris, BnF, Bibliothèque de l'Arsenal, 1162	A		XII

⁶¹⁸ Martínez Gázquez i González Muñoz, *Alchoran*, 136.

⁶¹⁹ Martínez Gázquez i González Muñoz, *Alchoran*, 135–136.

⁶²⁰ Martínez Gázquez i González Muñoz, *Alchoran*, 88–89.

⁶²¹ Martínez Gázquez i González Muñoz, *Alchoran*, 123–131.

⁶²² Martínez Gázquez i González Muñoz, *Alchoran*, 128–131.

⁶²³ Hem seguit les abreviatures emprades per Martínez Gázquez i González Muñoz, *Alchoran*, 205. Com es pot constatar, falten sis manuscrits als quals no hem pogut tenir accés i, per aquest motiu, no han estat inclosos en la llista. Vegi's en la pàgina citada de l'edició de José Martínez Gázquez i Fernando González Muñoz els restants.

Paris, BnF lat., 3390	P^1	α^2	XIII
Paris, BnF lat., 3391	P^2	α^2	XIII
Paris, BnF lat., 3392	P^3		XIV/XVII
Paris, BnF lat., 3393	P^4	α^1	XV
Paris, BnF lat., 3668	P^6	α^2	XIII
Paris, BnF lat., 3669	P^7		XV
Paris, BnF lat., 3670	P^8	β	XVI
Paris, BnF lat., 6064	P^{11}	α^1	XIV
Paris, BnF lat., 14503	P^{13}	α^2	XIV
St. Peterburg, Rossijskaja Nacional'naja Biblioteka, Lat. Q. I., 345	S^p	α^2	XV/XVI
Torino, Biblioteca Nazionale H. II., 33	T^b	β	XVI
Troyes, Médiathèque Jacques Chirac, Ms. 1235	T^r	α^2	XIV

Per tal de facilitar les conclusions del següent anàlisi, hem dividit l'examen de casos de *uariae lectiones* en ordre de rellevància per a la identificació de la família de manuscrits del *Corpus Islamolatinum* que Symon Semeonis hagués pogut utilitzar en la redacció del seu *Itinerarium*. Per a facilitar la identificació dels elements comentats, s'ha decidit subratllar-los en el text citat. Així mateix, cada cas analitzat s'ha numerat en números aràbics i s'ha donat una lletra llatina a cada element analitzat (en el cas que un fragment requereixi el comentari de més d'un element) per tal d'evitar repeticions en les conclusions. Per últim, i per la importància que té la segona mà de l'*Itinerarium* en les correccions realitzades a les cites del *Corpus*, s'utilitzen els claudàtors ([...]) per representar el text de la primera mà que és corregida per la segona; els parèntesis angulars (<...>) s'han utilitzat per indicar que el text inclòs entre aquests és una addició de la nostra edició i que, per tant, no està present en el manuscrit, tot i que creiem necessari per a la seva comprensió.

1. Ús de la glossa

Ja en el manuscrit més antic (*A*) trobem un *corpus* de glosses explicatives de temàtica variada (filològiques, de *realia* i polèmiques) que estaven pensades com a guia per al lector cristià⁶²⁴. Aquestes glosses van tenir una tradició molt desigual en la còpia i transmissió dels manuscrits,

⁶²⁴ Burman, *Reading the Qur'an*, 60–87; Martínez Gázquez i González Muñoz, *Alchoran*, 46–53.

trobant-nos amb múltiples casos. En els manuscrits més antics (segles XIII i XIV) hi ha tres grups: aquells que copien la majoria de glosses (O^1 , O^2 , P^2); aquells que fan una selecció (P^1 , P^{11} , P^{13} , V^2 i T^1) i, finalment, aquells que no tenen cap (P^3 , P^6 i S^6). En canvi, en els manuscrits dels segles XV i XVI, trobem aquells que no contenen les glosses originals però sí de noves elaborades pels propis lectors (V^1 , D , P^4 , P^7 i P^8) i els manuscrits que en tenen una tria (T^6).

Amb la descoberta de l'ús d'una glossa present en la traducció de l'Alcorà de Robert de Ketton en el *Itinerarium Symonis Semeonis*⁶²⁵, s'ha pogut rastrejar els manuscrits que la contenen:

Raro uel nunquam ieiunant nisi «quando scilicet celebrant Ramathan, id <est>, triginta dies in quibus dicunt descendisse *Alkoran* super Machometum, et tunc ieiunant tota die usque quo primam stellam noctis uideant, et ex[more]inde comedunt et bibunt et cum mulieribus turpiter operantur, usque tantum diei luceat quo discerni possit filum album a nigro. Et sic precepitur» predictus porcus uilissimus et mulierum amator. Hec in *Alchoran*.⁶²⁶

El fet que Symon Semeonis no citi de quina sura extreu aquest fragment que presenta com a part del mateix text alcorànic és un fet del tot inusual en el franciscà. Tanmateix, la glossa utilitzada es troba en cinc manuscrits, tots ells (excepte *A*) pertanyent a la família α : *A* (f. 53^r), O^1 (f. 111), O^2 (f. 69^r), P^1 (f. 55^r) i P^2 (f. 35^v).

(a): Com s'ha dit *supra*, és presumible una intervenció al text per part de Symon Semeonis, canviant el verb «*concumbere*» ('jeure amb') present a la glossa del *Corpus* pel sintagma «*turpiter operantur*». En la mateixa línia, trobem també l'afegit de l'adverbi «*tunc*», inexistent en els cinc manuscrits esmentats.

(b): És interessant la correcció de la segona mà en el vocable «*exmore*» (ha d'entendre's «*ex more*» 'per la costum, pel desig'). Aquesta lectura, que no està present a cap manuscrit, podria haver esdevingut per una interpretació errònia d'una abreviatura del grup «*exin-*» (tal i com pot llegir-se en el manuscrit O^2) que hauria estat erròniament llegit i posteriorment desenvolupat com «*exm-*» a causa de la confusió del grup «*in*» amb la lletra «*m*». En

⁶²⁵ Justicia Lara, «Context and the Use», 171–173.

⁶²⁶ *It. Sym.*, 43.

qualsevol cas, la correcció de la segona mà («*exinde*») coincideix completament amb els cinc manuscrits.

(c): Per últim, el substantiu «*Ramathan*» es contraposa a tots els manuscrits de la família α (ja sigui α^1 o α^2) on en tots ells pot llegir-se «*Ramazan*». Aquesta lectura prové sens dubte del manuscrit arquetip, un cop fetes les correccions, ja que en la glossa del manuscrit *A* hi trobem: «*quando scilicet celebrant razaman*» i, en una addició supralineal en la mateixa glossa, es corregeix el substantiu amb la forma «*ramazan*». En tant que la primera opció («*razaman*») no apareix en cap dels quatre manuscrits que conserven la glossa, ha d'entendre's que la desaparició d'aquesta forma considerada errònia va succeir en un moment molt inicial.

S'ha d'afegir que, si bé l'ús de les dues altres glosses comentades *supra*⁶²⁷ no pot confirmar-se, aquestes també apareixen als manuscrits esmentats. La glossa sobre el sacrifici d'Isaac es troba als manuscrits *A*, *O*¹, *O*², *P*², *P*¹¹, *P*¹³ i *V*²; la glossa sobre el vi a *A*, *O*¹, *O*², *P*¹, *P*², *P*¹¹ i *P*¹³ (tots ells de la família α).

2. Omissió de disjuntiva

El segon cas rellevant és una ommissió produïda en la traducció de Robert de Ketton que Symon Semeonis utilitza per a il·lustrar el nombre de dones amb les que pot casar-se un home musulmà (Q. 4: 3–5):

Et in *Alcorano* et azoara, id <est>, capitulo .VII.: «Duas aut tres aut quatuor uxores ducite, nisi timueritis eas nullatenus pacificare posse. Tunc enim uel quot sua manus castigare quiuerit, qui rem determinatam donet, ducat. Res autem suas illis permittentibus, uoluntate uestra postulante, licite et commode potestis. Nesciis et temerariis ante dies discretionis sue solum uicti uestuique necessaria tribuite.» Hic porcus Machometus, pudicitie et castitatis suffocator.⁶²⁸

Als manuscrits *A* (f. 39^v), *P*³ (f. 40^v) i a tots de la família β , la traducció de Ketton es llegeix: «*Tunc enim uel unam uel quot sua manus castigare quiuerit*»; en canvi, a tota la família α es produeix l'eliminació de la disjuntiva que limita el nombre de dones a una («*uel unam*»). Si bé s'ha de tenir en compte, però, que el context altament polèmic del passatge podria ser també

⁶²⁷ Cf. les pàgines CI–CII i CVI–CVII del present estudi.

⁶²⁸ *It. Sym.*, 85.

una causa d'aquesta eliminació per part de Symon Semeonis per tal de representar l'islam des d'una perspectiva més afí al seu pensament, el fet que aquesta omisió es produeixi en tots els manuscrits α i el P^{13} podria indicar que es tracta d'un error de salt d'igual a igual («uel...uel») en una fase inicial de la transmissió i que, per tant, aquesta omisió podria haver passat tant als manuscrits de α^1 com de α^2 , no podent ser descartada, doncs, la hipòtesi que la còpia de la cita al *Itinerarium* fos fidedigna.

3. Omisió de substantiu

Aquesta omisió es produeix en la cita de la sura trenta-tres de Robert de Ketton que Symon Semeonis emprà per explicar la raó de la vestimenta de les dones musulmanes (Q. 24: 30–31):

Vnde in *Alchorano* scriptum est azoara, capitulo .<X>XXIII.: «Bone femine suos uisus quamlibet tegant membraque genitalia similiter. Hoc enim est optimum apud Deum, omnes suos actus dinoscentem. Mulieres itaque bone se curent ut linialiter aspiciant suos, peplo tegentes collum et pectus, omnem pulcritudinem suam, nisi quando apparere necessitas cogit. Celent omnibus speciemque pedum etiam eundo nisi maritis suis, eorumque suisque parentibus et filiis atque fratribus, et nepotibus et ancillis omnibusque non suspectis siue subiectis manui uel impollutis. Ad Deum omnes conuertimini, quod est uobis optimum». Hec porcus Machometus, mulierum amator.⁶²⁹

(a): Com en el cas anterior, es produeix una omisió que diferencia la família α dels manuscrits *A* (f. 92^v), P^3 (f. 98^v) i la família β , on es llegeix: «*subiectis manui uel pueris impollutis*». El substantiu «*pueris*» és omès a tota la família α , tant de α^1 (P^4 , f. 102^v) com de la família α^2 (P^1 , f. 98^v).

(b): Amb l'adjectiu substantivat «*omnes*» trobaríem una lectura excloent amb el manuscrit P^3 que eliminaria la possibilitat que aquest fos model de còpia de l'*Itinerarium*, ja que a P^3 (f. 98^v) s'hi llegeix: «*Ad Deum autem conuertamini*». Tanmateix, com s'apunta més endavant (4d), aquesta hipòtesi podria posar-se en dubte, perquè a l'*Itinerarium* s'hi troba una variant única d'aquest manuscrit.

(c): El cas del adverbí «*linialiter*» és molt particular: és una variant exclusiva de l'*Itinerarium* que no està present en cap dels manuscrits del *Corpus* avui conservat. Tanmateix, sí que

---

⁶²⁹ *It. Sym.*, 59–61.

existeixen tres variants del mateix adverbí: a *A* (f. 92^v), *P³* (f. 98^v), *P¹³* (314^v), *Mⁱ* (107^r) i *B* (f. 78^r) es llegeix «*lunaciter*»; als manuscrits de la família *β* (per exemple, *P⁸*, f. 113^r) s'hi llegeix «*lunaticum*» i als de la família *α* (*P¹*, f. 98^v; *O¹*, f. 181) «*limaciter*». D'entre aquestes tres variants, l'única que pot ser completament descartada com a model de l'*Itinerarium* és la variant de la família *β* per la seva nul·la similitud i possibilitat de lectura errònia. Les dues opcions restants («*lunaciter*» i «*limaciter*»), però, presenten la mateixa problemàtica en la primera part de l'adverbí: els dos grups ('-un-' i '-im-') podrien ser l'origen de la lectura de l'*Itinerarium*, ja que es requereix el mateix nombre de traços en ambdues opcions per a poder ser confoses pel grup «-ini-». És més difícil explicar la conversió de 'c' a 'l': podria proposar-se la intervenció del propi copista que, en la lectura de la primera part com a «línia», va desenvolupar directament l'adverbí a partir de l'adjectiu «*linialis*» o «*linealis*» («linear, de línies»).

4. *Variae lectiones*

En aquest cas, un cop examinades la inclusió de la glossa i les omissions en la cita a l'*Itinerarium*, procedim a examinar les principals variants textuales. Aquest fragment és la reestructuració que Symon Semeonis fa de la onzena sura en la seva presentació de la posició de Crist a l'islam⁶³⁰ (Q. 4: 171; 156–160):

Quoniam in lege maledicta eorum scriptum est, uidelicet *Alchorano*, azoara (capitulo) .X<I>.: «Summo opere quidem cauendum est ne lege nostra quid iniustum et indignum proferatis, nec de Deo quicquam nisi uerum dicatis. Ihesus Marie filius, filius Dei, nuntius suusque spiritus et uerbum, Marie celitus missus exitit. In denuo <Deum> itaque illique suo legato credentes, ne dicatis tres deos esse, cum non sit nisi unus, qui filio caret eique omnipotenti uniuersa celi terreque subiecta sunt. Christus quidem minime negare poterit, sicut et nec angeli Deo propinqui, qui Dei subsit imperio». Et ibidem loquitur Machometus de Iudeis, quos propheticidas notat: «Vnde Marie blasfemiam et immoderatam contumeliam inferunt, seque Christum Marie filium, Dei nuntium, peremisse perhibent. Sed nequaquam eum, immo sui similem suspendentes interfecerunt. Profitentes autem se sue [ceteris] sedis auctores cordibus suis non minimam ambiguitatem inde ingerunt, sed eum non interfecerunt, quia Deus incomprehensibilis et sapiens eum ad se transmigrare fecit, in quem uiri legum», uidelicet Christiani et Iudei, «ueraciter ante

---

⁶³⁰ Cf. pàgines CIV–CV del present estudi.

mortem credunt, et eorum seculo futuro testis constabit ille ob eorum iniuriam atque malitiam».

Hucusque in *Alchorano*.⁶³¹

(a): El verb «*extitit*» ('néixer') està present només a quatre manuscrits, tots ells de la família α , tant de α^1 : *O*¹ (f. 87); com de α^2 : *P*¹ (f. 45^v), *P*¹³ (f. 277^r) i *T*^r (f. 54^v). La lectura majoritària és «*existit*» ('sorgir', 'esdevenir'): *A* (f. 44^v), *P*³ (f. 45^r), *V*¹ (40^r) i *O*² (f. 56^v).

(b): En el cas del substantiu «*Christus*» l'*Itinerarium* coincideix amb la majoria de manuscrits i es separa dels manuscrits *P*¹ (f. 45^v) i *T*^r (f. 54^v) que són els únics que ofereixen la variant «*Omnipotens*», sent un exemple de la filiació existent entre ambdós manuscrits⁶³².

(c): El cas de «*inde ingerunt*» ofereix una lectura interessant i alhora complicada de dilucidar. Disset manuscrits presenten «*ambiguitatem inde gerunt*»: com per exemple, els manuscrits sense família *A* (f. 44^r) i *P*³ (f. 44^v); de la família α^1 : *O*¹ (f. 81), *P*⁴ (f. 47^v); de α^2 : *P*¹³ (f. 217^r); de β : *V*¹ (f. 41^r), *P*⁸ (f. 31^v: es llegeix «**indi gerunt*») i *T*⁶ (f. 34^v). En canvi, vuit manuscrits (sis d'ells de la família α^2) presenten «*ambiguitatem ingerunt*»: *O*² (f. 56^v), *P*¹ (f. 45^r), *P*² (f. 29^v), *P*⁶ (f. 47^v), *P*¹¹ (f. 25^r), *T*^r (f. 54^r), *V*² (f. 45^r) i *S*⁶ (f. 133). Una possible explicació a aquesta variant seria la unió de l'abreviatura (amb o sense *titulus*) «*in*» i el verb. Tanmateix, la variant de l'*Itinerarium* («*inde ingerunt*») és una innovació que no podria produir-se amb la segona variant, és a dir «*ambiguitatem ingerunt*», i un raonament plausible per a la seva explicació podria ser la repetició de l'abreviatura «*in*» desenvolupada correctament en «*inde*» i posteriorment repetida com a prefix del verb («*ingerunt*»).

(d): És interessant la correcció que es produeix en «*ceteris auctes*»: la primera mà corregeix al cos del text el substantiu «*auctes*» (sense significat aparent) per «*auctores*», potser per la impossibilitat d'afegir un *titulus* clar que permetés una lectura clara. Tanmateix, la primera mà no corregeix l'adjectiu «*ceteris*» (inexistent en tots els manuscrits de l'Alcorà de Ketton). És la segona mà que marca la supressió del adjectiu i ofereix supralinealment la variant «*sedis*» que només està testimoniada a *P*³ (f. 44^v), on la resta de manuscrits ofereixen «*cedis*»: *A* (f. 44^r), *O*¹

⁶³¹ *It. Sym.*, 45–47.

⁶³² Martínez Gázquez i González Muñoz, *Alchoran*, 114.

(f. 87), *O*²(f. 56^v), *P*¹(f. 45^r), *P*²(f. 29^v), *P*⁴(f. 47^v), *P*⁷(f. 46^r), *P*⁸(f. 31^v), *P*¹¹(f. 25^r), *P*¹³(f. 217^r), *T*^r(f. 54^r), *T*^b(f. 34^v) i *V*¹(f. 41^r).

Finalment, és important destacar l'addició del segon substantiu «*filius*», que no existeix en cap dels manuscrits observats. Aquesta repetició, amb clara repercussió teològica ja que produeix una modificació substancial del credo islàmic, podria tractar-se d'un error d'addició per part del copista pel context i la familiaritat de l'expressió («*sc. Christus filius Marie, filius Dei*»). Tanmateix, no és corregit per cap mà, tot i les nombroses correccions presents a l'*Itinerarium*, ja sigui per part de la primera o segona mà. També és inusual l'adverbi «*denuo*» precedit per la preposició «*in*» de forma totalment agramatical i que, com en el cas anterior, no està present en cap manuscrit. És fins i tot més sorprenent tenint en compte el substantiu que substitueix («*Deum*»), una paraula que apareix més de vint cops a l'*Itinerarium* i que en cap cas té un error similar.

5. Segona variant de la segona mà

Una segona variant produïda per la correcció de la segona mà a l'*Itinerarium* es troba en la cita a la dotzena sura (Q. 5: 6):

Vnde scriptum est in *Alchorano*, azoara, capitulo, .XI<I>.: «Viri boni, cum oratum surrexeritis facies uestras ac manus et brachia usque ad cubitum et pedes usque ad tibias abluere et capillos reuoluendo caput abstergere, et post coitum mulierum balneari uos oportet. Infirmi quidem et in itinere ab [egesti]one uel mulierum coitum uenientes et aquam minime reperientes, facies suas atque manus terre puluere tergant. Deus namque uestram diligit munditiam officiique diuini perfectionem, cum gratiarum sibi retributione et [dominatis] diuinitatis inuocatione.»⁶³³

(a): En el cas de la primera correcció («*egestione*»), tota la tradició manuscrita del *Corpus Islamolatinum* presenta «*egestu*»⁶³⁴, substantiu de la quarta declinació («*egestus, -us*») que té el mateix significat que «*egestio, -onis*» (substantiu de la tercera), amb el qual la segona mà corregeix l'error de còpia, que pot explicar-se a través d'un error en el traspàs de la lectura a la còpia amb la influència de les nombroses 'i' de l'oració. Tanmateix, cal preguntar-se la raó d'aquesta variant inèdita: si la segona mà té davant el model de l'*Itinerarium* (tal i com sembla

⁶³³ *It. Sym.*, 57.

⁶³⁴ A mode d'exemple: *A* (f. 45^r), *P*¹ (f. 46^r), *P*⁴ (f. 41^v) i *V*¹ (f. 41^v).

en alguns casos⁶³⁵), «*egestione*» seria una variant única no testimoniada als manuscrits del *Corpus* avui conservats.

(b): En la correcció de «*dominatis*» (paraula inexistent en llatí) a «*diuinitatis*» (com en el cas de 4d) trobem que la segona mà corregeix amb una variant exclusiva del manuscrit *P*² (f. 30^r) enfront la lectura dels restants manuscrits «*deitatis*». Podria explicar-se l'error de la primera mà a partir d'una interpretació errònia d'un grup «*ditatis*» amb *titulus* a la primera 'i'⁶³⁶ i un posterior desenvolupament de l'abreviació amb l'assimilació al substantiu «*dominus*».

6. Variant textual en un fragment corromput

En una de les últimes cites alcoràniques que Symon Semeonis realitza (Q. 62: 9), trobem una variant textual en un fragment amb evidents errors de còpia:

Vnde in *Alchorano* de modo illius obseruationis sic dicitur azoara .LXXI.: «Quando die ueneris oratum uocatur», supple uocibus clamorosis in campanilibus memoratis in quibus minime sono campanarum gaudent, «omnis onus foris <bonus forum> atque negotium dimittat, et Deum inuocatum eat». ⁶³⁷

(a): «*Omnis onus*» presenta una corrupció evident que ha hagut de ser corregida en la nostra edició, en tant que no hi ha concordança en gènere entre adjectiu i substantiu. L'error es presenta al substantiu («*onus*») on l'omissió de la primera lletra («*bonus*») fa que el passatge sigui intel·ligible. Tanmateix, cap mà corregeix el text.

(b): La lectura de l'adverbi o substantiu «*foris*» es troba en un sol manuscrit *P*⁷ (f. 194^v). En tota la resta s'hi pot llegir «*forum*»: *A* (f. 128^v), *P*³ (f. 143^r), *P*¹ (f. 141^r), *O*¹ (f. 253), *V*¹ (f. 118^r).

7. Les variants textuales del *Liber De doctrina* i el paradís:

Els dos fragments que Symon Semeonis utilitza del *Liber de doctrina Machumeti* presenten dificultats diferents a les cites alcoràniques analitzades fins ara. En primer lloc, per la seva contigüitat en la traducció de Hermann de Carinthia; en segon lloc, per les intervencions

⁶³⁵ Cf. pàgina CCXXXIX del present estudi.

⁶³⁶ Aquesta abreviatura pot veure's a *A* (f. 45^r).

⁶³⁷ *It. Sym.*, 105.

deliberades en el text⁶³⁸, que dificulten—com veurem—una identificació aproximativa de la família a la qual podria pertànyer el manuscrit del *Corpus Islamolatinum* utilitzat per Symon Semeonis:

De paradyso autem et uita eterna credunt [propter] secundum quod continentur in libello *De doctrina* porci uilissimi *Machometi*, ubi continentur sic: «Paradysi namque [in] aureum solum smaragdus et iacinctis crebro interpositis distinctum, omnique fructifera consitum arboribus decurrentibus per amena fluentis, quorum alia quidem lac, alia mel album, alia uinum purissimum fundant. Dies enim mille annorum, annus .XL. milia annorum.» Et sequitur: «Incolis quidem eius quicquid desiderare potest, statim adheret. Omni siquidem colore uestietur preter nigrum, qui color neminem illic attinget excepto preconne meo, qui ob insignem huius uite meritum proprium colorem singulari priuilegio retinebit. Perfecti omnes in statura quidem Ade, in forma uero Ihesu Christi, nunquam incrementum aut decrementum patientes. Primum quidem ingressis uestiendum proponitur iecur piscis allehbut, cibus ultra quam mirari possis delectabilis. Succedunt fructus arborum, potusque defluentis paradisi. Deinde quicquid affectauerint, presto erit. Vbi etiam panem et carnes comedent et fructus et cetera preter illicita, que nec ipsis placebunt, cuiusmodi sunt carnes suille.» [Communiter] Consequenter probat quod si uoluptas illis deesset, beatitudo minime plena esset, quod probat sic: «Si ullum oblectamenti genus deesset, beatitudo minime plena esset. Frustra ergo delicie adessent si uoluptas deesset. Quinimmo quicquid uolunt presto est et quascumque et quodcumque uolunt habent, et qualiter et ubi et quando et quantum et quotiens uolunt, omnia ad libitum sine mora et difficultate. Ita quidem quod quas hic habuerunt uxores fideles habebunt et illic, cetera concubine erunt. Ancillarum uero non erit numerus.» Hec Machometus porcus mulierum amator.⁶³⁹

(a): La variant més significativa d'aquest fragment es produeix en «*decrementum*», present a quatre manuscrits de la família α : O^1 (f. 43), B (f. 29^v), O^2 (f. 29^r) i S^p (f. 35^r), davant de la lectura majoritària «*detrimentum*».

(b): Hi ha tres variants presents a l'*Itinerarium* que presenten una contradicció: «*uestietur*» i «*affectauerint*» (en contraposició a tots els altres manuscrits que ofereixen «*uestientur*» i una gran majoria que ofereixen «*affectarint*»⁶⁴⁰); aquestes lliçons només es conserven en el manuscrit D ⁶⁴¹ (família β), tot i que, al nostre entendre, no constitueixen variants significatives

⁶³⁸ Cf. les pàgines CXX–CXIII del present estudi.

⁶³⁹ Presentem aquí el text tal i com es pot llegir al manuscrit CCC, 407, f. 11^r–11^v per les variants interessants. Pot llegir-se la nostra edició a *It. Sym.*, 47–49.

⁶⁴⁰ Les variants són «*affectarint*»: B (f. 29^v); «*affectant*»: P^1 (f. 25^v) i T^r (f. 30^v); «*affectauerint*»: P^{13} (f. 262^r), P^6 (f. 25^r), V^1 (f. 21^r) i T^p (f. 229^v).

⁶⁴¹ Folis xxxi^v i xxxii^r, respectivament.

i encara més si tenim en compte que en l'oració «*frustra ergo delicie adessent*» l'*Itinerarium* es separa de *D*, que ofereix la lectura única «*delicie ergo frustra*»⁶⁴².

(c): En el substantiu «*milia*» l'*Itinerarium* segueix la lectura de *P¹³* (f. 261^v), *Mⁱ* (f. 26^v) i *T^r* (f. 30^v) que es contraposa a la lectura majoritària «*miliūm*».

(d): En aquest passatge, a més a més, trobem dues variants que només tenen correspondència amb un manuscrit: l'infinitiu «*desiderare*» es llegeix només a *V^l* (f. 20^v); el verb «*adheret*» a *P¹¹* (f. xiii^r).

A més a més, hi ha quatre variants úniques en l'*Itinerarium*, que poden ser explicades a partir d'errors de còpia:

- «*arboribus*» (on tots els manuscrits presenten «*arbore*» menys el *S^p* (f. 34^v) on es llegeix «*orbe*») presenta al manuscrit de l'*Itinerarium* una correcció a la mateixa paraula, sense poder discernir si es tracta de la primera o segona mà. La primera mà copia, clarament, «*arbor*» i, posteriorment, s'afegeix la lletra 'i' i l'abreviatura de '-bus' sobre la línia.
- «*fundant*» a l'*Itinerarium* davant de la lliçó majoritària «*fundunt*»⁶⁴³, tenint només *P^l* (f. 25^r) i *T^r* (f. 30^v) la variant «*fundet*». És plausible que la lectura única de l'*Itinerarium* es pugui explicar a través d'un error de lectura del copista.
- «*uestiendum*» enfront «*uescendum*» de tots els manuscrits. Pot explicar-se per un error de posició en la lectura de «*uestietur*».
- «*allebbut*» enfront de «*albebbut*» (majoritari), «*albebbiit*»⁶⁴⁴, «*albebut*»⁶⁴⁵ o «*alheut*»⁶⁴⁶. Pot explicar-se per un error de còpia enfront la lectura majoritària «*albebbut*».

8. Variants i addicions textuais del *Liber de doctrina* i Harot i Marot:

⁶⁴² *D* (f. xxxii^r).

⁶⁴³ Presenten aquesta lectura: *A* (f. 23^r), *P³* (f. 25^v), *P¹³* (f. 261^v), *P⁴* (f. 24^r), *P¹¹* (f. xiii^r), *O^l* (f. 43), *B* (f. 29^v), *Mⁱ* (f. 26^v), *P²* (f. 15^v), *P⁶* (f. 25^r), *O²* (f. 29^r), *S^p* (f. 35^r), *P⁸* (f. 230^r), *V^l* (f. 20^v), *D* (f. xxxi^v) i *T^p* (f. 229^v).

⁶⁴⁴ Present a *B* (f. 29^v) i *Mⁱ* (f. 27^r)

⁶⁴⁵ Present a *S^p* (f. 35^r).

⁶⁴⁶ Present a *D* (f. xxxi^v) i *T^p* (f. 229^v).

Causam quare predictus porcus uinum prohibuit allegat ipse in libello memorato *De doctrina* eius pestifera et a ueritate et ratione multum peregrina, que talis est: «Erant», inquit, «angeli duo Baroth et Maroth, missi olim a Deo de celis in terra gubernando et instruendo genus humanum, tribus hiis interdictis: ne occiderent, nec iniuste iudicaret, neque uinum biberent. Multo itaque tempore sic habito, cum noti iudices essent per uniuersum orbem, uenit ergo eis die quadam mulier pre cunctis feminis pulcherrima, causam habens aduersus maritum suum. Que ut parti sue acomodaret iudices, inuitauit eos ad prandium. Secuuntur. Illa satagens conuiuantibus inter epulas pocula uini apponit. Astat ministrans, offert crebro, instat ut sumant. Quid plura? Vicerunt blandicie mulieris. Inebriati poculis in hospitam formosam caluerunt uicti, accubitus postulant. Spondent condicione. Dum alter uerbum doceat per quod ascendebant celos, alter per quod descendebant. Illam autem condicione et intellecta eleuata est subito et ascendit celos, quod cum uidisset Deus, explorata causa, posuit eam Luciferum pulcherrimum inter stellas ut fuerat inter mulieres. Illis autem ad iudicium conuocatis, proposuit eis Deus ut eligerent inter penam huius seculi et penam alterius seculi et elegerunt penam huius seculi. Suspensi sunt ergo catheras ferreas, dimissis capitibus in puteo Diaboli usque in diem iudicii.» Hec falsarius ueritatis, primogenitus Sathane, Machometus.⁶⁴⁷

(a): La lliçó del verb «*uidisset*» s'observa només a cinc manuscrits: *P*³ (f. 26^v), *P*¹³ (f. 262^v), *P*² (f. 16^r), *P*⁶ (f. 26^r) i *T*^r (f. 31^v) enfront de «*uideret*» de la resta de manuscrits.

(b): La lectura de «*quadam*»—enfront de «*quodam*» que ofereixen tots els manuscrits— només es pot llegir en un manuscrit que pertany a la família α^1 : el *P*⁴ (f. 24^v). Tanmateix, han de fer-se dues observacions: en primer lloc, el fet que es tracti d'un pronom indefinit que pot lligar-se tant amb els substantius «*dies*» com «*mulier*»; en segon lloc, les abreviatures constantment utilitzades en molts dels manuscrits observats, que podrien haver influït en la còpia resultant de l'*Itinerarium*.

(c): L'adjectiu «*pulcherrimum*» és interessant, ja que els manuscrits del *Corpus* semblen dividir-se en dues opcions: «*pulcherrima*» i «*pulcherrimam*»⁶⁴⁸. L'únic manuscrit que presenta l'adjectiu com l'*Itinerarium* (fent referència al substantiu «*Luciferum*» i no al pronom «*eam*») és el manuscrit sense família *P*¹³ (f. 262^v). De nou, però, aquesta variant no ha d'entendre's com a significativa perquè el copista pot haver estat influït en la còpia per la major proximitat de «*Luciferum*».

---

⁶⁴⁷ *It. Sym.*, 63.

⁶⁴⁸ Els manuscrits que ofereixen la lliçó «*pulcherrima*» són: *P*⁴ (f. 24^v), *O*¹ (f. 45), *B* (f. 30^v), *M*¹ (f. 28^r), *P*² (f. 16^r), *O*² (f. 30^r) i *S*⁹ (f. 36^r).

En la història de Harot i Maroth i la prohibició del vi és on es produeixen més intervencions sobre el text, aparentment deliberades, i lectures úniques inexistents als manuscrits avui conservats. En primer lloc, Symon Semeonis sembla voler esclarir més el text i afegeix un seguit de possessius i pronoms inexistents en la traducció de Hermann de Carinthia: «*suum*» i «*eos*». També desenvolupa la següent oració, amb la mateixa voluntat d'esclarir el passatge: «*seculi et [...] penam huius seculi*», mentre als manuscrits conservats tots ofereixen: «*ut eligerent inter penam huius seculi et penam alterius. Elegerunt hanc*». Més sorprenent és la següent oració: «*Illa autem condicione et intellecta*», que substitueix la lectura de tots els manuscrits «*cum ergo didicisset*». L'única explicació raonable—tenint en compte a més a més el seguit de intervencions ja efectuades en el passatge—és la voluntat d'esclarir l'oració, tot i que sorprèn la intervenció tan directa sobre el text, sense mantenir tan sols l'estructura de l'oració.

Lligat a aquestes intervencions sobre el text, també trobem dues lectures úniques de l'*Itinerarium*. Per una part, el participi «*suspensi*» que es contraposa a «*depensi*» (lectura majoritària) i «*deprehensi*», exclusiu de tres manuscrits⁶⁴⁹. Per altra, «*Diaboli*» que substitueix «*Bebil*» ('Babilònia') de la traducció de Hermann de Carinthia. Aquesta última estranya intervenció sobre la traducció, podria explicar-se o bé com una intervenció deliberada de substitució per un terme més conegut—especialment si tenim en compte que a l'*Itinerarium* el Vell Cairo és denominat com a «*Babilonia*» i que, per tant, el terme podria ser desconegut per al copista— o bé com a substitució deliberada del terme interpretant «*Bebil*» com un nom que designa un diable.

2.4.3.1. Consideracions

Abans de procedir a la hipòtesi de identificació de la família de manuscrits a la qual pertanyia l'exemplar utilitzat per Symon Semeonis, hem de tenir en compte que les conclusions aquí extretes tenen—per la complexitat de les múltiples variants conjuntives i exclusives i pel propi dinamisme de la tradició manuscrita del *Corpus Islamolatinum*—un valor aproximatiu i que,

---

⁶⁴⁹ *P*⁴ (f. 25^r), *B* (f. 30^v) i *M*ⁱ (f. 28^r).

per tant, noves troballes—ja sigui un nou manuscrit del *Corpus* o de l'*Itinerarium*—podrien fer variar aquests resultats.

Les omissions conjuntives (2 i 3a) amb la família α i excloents amb la família β presents a l'*Itinerarium* estableixen que el conjunt de manuscrits en el qual estaria inclòs el manuscrit del *Corpus Islamolatinum* utilitzat pel frare franciscà irlandès seria de la primera família. A més a més, ha de tenir-se en compte l'ús de la glossa (1) present en quatre manuscrits de la família α : De la família α^1 : O^1 ; de la família α^2 : O^2 , P^1 i P^2 . Tanmateix, tal i com hem pogut veure, a l'*Itinerarium* es produeixen lectures excloents i conjuntives amb aquests manuscrits:

Principals variants conjuntives i excloents

Manuscrits	Variants conjuntives	Variants excloents
O^1	« <i>extitit</i> », « <i>Christus</i> », « <i>inde gerunt</i> », « <i>decrementum</i> »	« <i>deitatis</i> », « <i>uideret</i> »
O^2	« <i>Christus</i> », « <i>decrementum</i> »	« <i>deitatis</i> », « <i>existit</i> », « <i>ingerunt</i> », « <i>uideret</i> »
P^1	« <i>extitit</i> »	« <i>Omnipotens</i> », « <i>deitatis</i> », « <i>ingerunt</i> », « <i>detrimentum</i> », « <i>uideret</i> »
P^2	« <i>diuinitatis</i> », « <i>Christus</i> », « <i>uidisset</i> »	« <i>existit</i> », « <i>ingerunt</i> », « <i>detrimentum</i> »

Com podem veure, aquestes tres variants (4a: «*extitit*»-«*existit*»; 4b: «*Christus*»-«*Omnipotens*»; 5b: «*diuinitatis*»-«*deitatis*») presenten una complicada solució per poder rastrejar la font de Symon Semeonis, especialment el cas de 5b: si s'accepta la premissa de l'anàlisi realitzat (una lectura errònia d'una abreviatura), la lectura «*deitatis*» no hauria de ser entesa com variant exclusiva, sinó conjuntiva. El fet que aquesta correcció s'insereix en l'únic manuscrit de l'*Itinerarium Symonis Semeonis* a través de la segona mà, que en tots els casos

analitzats ha corregit sempre amb una variant única (4d i 5b) o amb una no testimoniada (5a), no ajuda a poder solucionar aquesta problemàtica. A més a més, els casos detectats en les cites del *De doctrina Machumeti* tampoc faciliten una possible identificació, si tenim en compte els nombrosos casos on lectures úniques (per exemple, 7b o 8c) presenten contradiccions en qualsevol tipus d'identificació. Tanmateix, les lliçons que hem detectat més significatives (7a i 8a) també presenten la mateixa contradicció tal i com es pot constatar en el quadre establert *supra*.

En qualsevol cas, sembla evident que el manuscrit del *Corpus Islamolatinum* utilitzat per Symon Semeonis era de la família α (sense possibilitat de distinció entre α^1 o α^2) i que, tal i com mostra la inclusió de la glossa (1), aquest provindria d'una tradició textual antiga que conservava glosses de, com a mínim, el text alcorànic. Entre aquestes dues opcions, un argument indiciari (és a dir, indirecte perquè elaborem la hipòtesi a través d'elements no presents a l'*Itinerarium*) podria indicar que Symon Semeonis deuria utilitzar un manuscrit de la família α^2 en tant que en el seu discurs polèmic no s'hi ha trobat cap rastre textual ni referència ni a l'*Epistula Sarraceni* ni al *Rescriptum Christiani* ni tampoc a l'*Epistula ad dominum Bernardum Clareuallis* de Pere el Venerable, obres de valor per a la argumentació polèmica⁶⁵⁰.

Malauradament, Symon Semeonis no menciona en cap moment d'on va obtenir el manuscrit del *Corpus Islamolatinum*. Només existeixen dues mencions a algun llibre en tot el text: una es produeix al final de la narració quan cita l'enciclopèdia de Bartholomeus Anglicus (de la qual en fa ús per descriure l'ús de la fusta de xiprer a Canea, Creta⁶⁵¹) en referència a la Torre de David a Jerusalem; l'altra la trobem en el fragment on Symon Semeonis descriu la primera trobada amb l'islam i els guàrdies portuaris d'Alexandria: en aquesta ocasió el frare irlandès fa esment d'uns llibres i les imatges religioses «que vam portar amb nosaltres reverentment i devota des de Irlanda»⁶⁵². Pel context de l'oració, en tant que el pronom relatiu del text és de gènere femení tenint com a antecedent les imatges, no pot esclarir-se si també els

⁶⁵⁰ Vull agrair al doctor Fernando González Muñoz aquesta observació.

⁶⁵¹ Cf. pàgines CXLVIII–CXLIX del present estudi.

⁶⁵² *It. Sym.*, 39.

llibres (sense saber quins podrien ser) havien vingut també de Irlanda. Mario Esposito va proposar que Symon Semeonis podria haver obtingut una còpia del *Corpus* a París o Venècia⁶⁵³ i l'hauria utilitzat a Norwich, on segons l'editor s'hauria escrit l'autògraf de l'*Itinerarium Symonis Semeonis*⁶⁵⁴. La gran tradició manuscrita del *Corpus Islamolatinum*, però, ens fa pensar que el frare franciscà podria haver-lo obtingut en algun emplaçament de les illes britàniques desconegut avui per nosaltres. Fos quin fos el seu origen, Symon Semeonis, rememorant la seva peregrinació i experiència, va buscar entre els folis i glosses d'aquell manuscrit aquells passatges més convenients per la visió i la imatge que volia oferir de l'islam i el seu profeta.

---

⁶⁵³ Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 12.

⁶⁵⁴ Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 3.

2.5. Fonts i intertextualitat en l'*Itinerarium Symonis Semeonis*

En el present capítol s'estudien les fonts emprades per Symon Semeonis. S'ha fet una divisió en dues parts, presentant en primer lloc les fonts bíbliques i en segon lloc, les altres fonts. En el cas de les fonts bíbliques, un cop examinades i recollides totes les instàncies en què aquestes es presenten, s'ha decidit dividir la secció en tres parts, recollint sota cada epígraf el tipus d'ús que en fa Symon Semeonis: en primer lloc, s'analitzen els casos on els versicles són utilitzats amb fins exegètics; en segon lloc, aquells que tenen un marcat caire polèmic i, per últim, aquells que serveixen per definir la Terra Santa.

L'objectiu d'aquest estudi és doble: en primer lloc, presentar tots els casos d'intertextualitat detectats en l'*Itinerarium* (no tots detectats pels anteriors estudiosos i editors, especialment el de les altres fonts) i, en segon, fer un anàlisi de la relació intertextual entre els llibres utilitzats pel frare franciscà i l'impacte d'aquest en el discurs de l'*Itinerarium*, posant atenció a dues qüestions: la raó per la qual s'utilitza un llibre o fragment en concret i fins a quin punt la cita escollida es limita a una prestació textual de la informació o aquesta es desenvolupa també en la manera en què Symon Semeonis descriu i escull què descriu.

2.5.1. Fonts bíbliques

2.5.1.1. Exegètica

L'ús principal de la Bíblia en l'*Itinerarium* és, sens dubte, l'exegètic. De fet, aquest es veu recollit en tres moments capitals de l'obra: el proemi, l'elegia a la mort d'Hugo Illuminator i l'arribada a Jerusalem, sense que això exclouï una aparició més o menys regular al llarg d'altres trams de la narració.

Culmine honoris spreto ac aliis noxiis morarum dispendiis totaliter sublatis, que solent *compedem aggrauare* et impedimenta affere, egredi cum idea deuotionis *ad meditandum* cum Ysaac *in agro*, et de solo natiuo et paterna domo, ut olim Abraham ille inter patriarchas opulentissimus, et nudum Christum *in camino paupertatis* sequi desiderare uolentibus, et in stadio deuotissime peregrinationis Terre Sancte religiose ac Asaelice currere absque discursu cupientibus, profecti sumus [...].⁶⁵⁵

---

⁶⁵⁵ *It. Sym.*, 1.

El proemi s'articula a partir de tres cites bíbliques de l'Antic Testament: els llibres de les Lamentacions (Lam., 3, 7)⁶⁵⁶, del Gènesi (Gn., 24, 63)⁶⁵⁷ i d'Isaïes (Is., 48, 10)⁶⁵⁸. Les tres cites coincideixen amb les tres parts de les principals idees o motivacions de la peregrinació amb les quals es configura el proemi. L'ablatiu absolut amb el qual arranca l'*Itinerarium* («*Culmine honoris spreto [...]*») enceta el marc d'humilitat franciscana⁶⁵⁹—s'ha proposat que aquesta renúncia podria velar una referència a un lloc d'honor dins l'ordre a Irlanda⁶⁶⁰—que culmina amb la cita de les Lamentacions, expressant amb ella les adversitats vitals que precedeixen l'acció de marxar («*egredi*»). La segona part posa èmfasi en dos aspectes: per una part, la retirada física i espiritual que reclama la peregrinació⁶⁶¹ («*egredi [...] et de solo nativo et paterna domo*»); per altra, la recerca de condicions necessàries per la connexió amb la divinitat («*egredi cum idea deuotionis ad meditando cum Ysaac in agro*»). La selecció d'aquest versicle del Gènesi—on Isaac espera l'arribada de qui serà la seva muller Rebeca— té, tal i com demostra Krasnodebska-D'Aughton⁶⁶², una tradició en l'àmbit franciscà, llegint-lo Bonaventura com «a preparation for the encounter with Christ»⁶⁶³. La tercera i última part («*et nudum Christum in camino paupertatis sequi desiderare uolentibus*») remarca la importància de la pobresa apostòlica, molt discutida al si dels franciscans⁶⁶⁴. La cita del llibre d'Isaïes sembla inserir-se, doncs, per subratllar encara més la imatge del Crist nuu amb una referència al vot de pobresa dels peregrins franciscans.

En l'elegia a Hugo Illuminator és on l'exegesi de Symon Semeonis arriba al punt més alt, construint un bell discurs sobre el dol i la pèrdua amb el suport de la Bíblia i, especialment, el llibre dels Salmes. Com analitzarem en la següent secció, l'elegia es divideix en quatre parts:

---

⁶⁵⁶ Lam., 3, 7: «*Gimel: Circumaedificauit aduersum me, ut non egrediar; adgrauauit compedem meam*».

⁶⁵⁷ Gn., 24, 63: «*et egressus fuerat ad meditando in agro inclinata iam die cumque leuasset oculos uidit camelos uenientes procul*».

⁶⁵⁸ Is., 48, 10: «*ecce excoxi te sed non quasi argentum elegi te in camino paupertatis*».

⁶⁵⁹ D'Aughton, «Inflamed with Seraphic Ardor», 298.

⁶⁶⁰ Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 4.

⁶⁶¹ Per una perspectiva antropològica, cf. Victor Turner i Edith Turner, *Image and Pilgrimage in Christian Culture*, (New York: Columbia University Press, 1978), 1–17.

⁶⁶² Krasnodebska-D'Aughton, «Inflamed with Seraphic Ardor», 299.

⁶⁶³ Krasnodebska-D'Aughton, «Inflamed with Seraphic Ardor», 299.

⁶⁶⁴ Krasnodebska-D'Aughton, «Inflamed with Seraphic Ardor», 300–305.

presentació/descripció física de la mort; dolor de la pèrdua; reflexió sobre la mort; acceptació de la mort i de la vida eterna.

La descripció de la causa de la mort d'Hugo Illuminator, anunciada breument en un punt de l'*Itinerarium*⁶⁶⁵, es presenta amb els següents termes:

Hec et alia multa uidimus in ciuitatibus prescriptis et in locis Egypti diuersis, que non sunt scripta in libro hoc: tamen unum est quod silentio minime debet sepelliri, nec beneficio scripture priuari, uidelicet quod in ciuitate prenotata De le Kayr, heu! Vergente mundi uespere et noua infelicitate fortune flauit *uentus turbidinis* de lateribus *aquilonis*, qui acerbissime mortis procella intumuit et per fluxus uentris torrentuosos in tantum agitauit quod alterum nostrum, uidelicet fratrem Hugonem in capite libri scriptum, uelut nauiculam inter saxa febricitantia in domo unius Saraceni, pro dolor!, elisit, prout tactum est. Et absque subsidii tabula finaliter, uelut themonem a nauí, animam illius a corpore separauit.⁶⁶⁶

La poètica d'aquest passatge, així com de la resta de fragments analitzats a continuació, serà comentada en el següent capítol⁶⁶⁷. La cita bíblica, que acompanya diversos elements naturals per descriure el moment de la mort, prové del profeta Ezequiel (Ez., 1, 4)⁶⁶⁸ en un moment inicial del seu llibre quan explica la seva primera revelació divina⁶⁶⁹. Si en el cas del profeta aquest vent del nord⁶⁷⁰ portava un núvol enviat per Déu; en el cas de Symon Semeonis, el vent «va acréixer-se amb l'escomesa de la cruelíssima mort». S'estableix, doncs, a través del versicle, un paral·lelisme entre revelació profètica i moment de la mort, arribades ambdues per acció divina.

El segon fragment, on es descriu el dol, comença amb dues comparacions de figures bíbliques per expressar el lament de la pèrdua, Maria Magdalena i Jacob, pare de Josep: «*Ve!Ve! Et pro mortuo in Egiptorum littore Magdalenice in meroris laqueos incidi et in lacrimarum gurgite impegi, et pro Ioseph predicto Iacobitice descendere ad inferos concupiui*»⁶⁷¹, contraposant-

⁶⁶⁵ *It. Sym.*, 101: «*In quarum ecclesia sub muro australi requiescit corpus bone memorie predicti fratris Hugonis Illuminatoris, qui post carteras febricitantes et fluxus uentris torrentuosos [...]*».

⁶⁶⁶ *It. Sym.*, 111.

⁶⁶⁷ Cf. pàgines CXCIV–CCII del present estudi.

⁶⁶⁸ Ez., 1, 4: «*Et uidi, et ecce uentus turbinis ueniebat ab aquilone, et nubes magna, et ignis inuoluens, et splendor in circuitu eius: et de medio eius, quasi species electrici, id est, de medio ignis*».

⁶⁶⁹ Daniel I. Block, *The Book of Ezequiel, Chapters 1–24*, (Michigan/Cambridge: William B. Eerdmans Publishing Company, 1997), 78–92.

⁶⁷⁰ Sobre la precisió del punt cardinal d'on prové el vent, cf. Block, *The Book of Ezequiel*, 92.

⁶⁷¹ *It. Sym.*, 111.

se el lament (Io., 20, 11) amb l'intent infructuós de recuperar un ésser estimat (Gn., 37, 35). És a partir d'aquest estadi de negació que Symon Semeonis elabora el discurs entrelaçant cinc versicles:

[...] Quia telo mestitie lesa fuerunt uiscera mea et, ut aliquid propheticum loquar et uerum, dolores mei facti erant steriles ut *dolores parturientis*. O quam amara et quam acerba erat illa grauissima procella, que speculum meum cunctupliciter rupit et *cytharam meam ex gaudio in luctum simpliciter mutauit organa mea*, non ut Iudeorum olim *in humilibus salicibus suspendit*, sed *in cedrorum cacuminibus Libani* suppressis collocauit et me in terra inimicorum uelut *passerem solitarium* dimissit [...].⁶⁷²

La primera cita (Ier., 22, 23)⁶⁷³ s'insereix en una comparació per il·lustrar el dolor de la pèrdua («*dolores mei facti erant steriles ut dolores parturientis*»), extret el versicle del context bíblic d'un oracle de la fi de Jerusalem⁶⁷⁴. A partir d'aquí les accions seran expressades en tercera persona del singular, fent-ne, doncs, el subjecte de l'acció la pròpia mort («*illa grauissima procella*»). L'expressió de dol es fa metàfora a través d'un instrument musical amb la cita de Job (Iob., 30, 31)⁶⁷⁵, el qual Symon Semeonis adapta per expressar l'antonímia entre felicitat i dol. La imatge de l'instrument segueix sent utilitzada per relacionar-la amb dues cites bíbliques més que ja no parlaran del so i del sentiment que hi emana, sinó del seu emplaçament físic un cop s'abandona. Symon Semeonis, fent ús d'un versicle dels Psalms (Ps., 136, 2)⁶⁷⁶, expressa que la mort no deixarà el seu instrument penjant «dels humils salzes, com antany» feien els jueus, sinó que el deixarà «als punts més alts *dels cims dels cedres del Líban*». L'acció de penjar un instrument és una clara indicació de la interrupció del cant (i, per tant, també de l'alegria o quotidianitat) per l'impacte del dol⁶⁷⁷. Tanmateix, la referència a deixar l'instrument als punts més alts és més dubtosa perquè no s'ha pogut identificar el versicle. Poden aportar-se diverses interpretacions entre les quals seleccionem dues: en primer lloc, el dol provocat per la mort d'Hugo Illuminator és tan gran en el frare franciscà que no n'hi ha prou en penjar l'instrument

---

⁶⁷² *It. Sym.*, 111.

⁶⁷³ Ier., 22, 23: «*Quae sedes in Libano, et nidificas in cedris, quomodo congemuisti cum uenissent tibi dolores, quasi dolores parturientis*».

⁶⁷⁴ Kaiser, *Walking the Ancient Paths*, 157.

⁶⁷⁵ Iob., 30, 31: «*Versa est in luctum cithara mea, et organum meum in uocem flentium*».

⁶⁷⁶ Ps., 136, 2: «*in salicibus in medio eius suspendimus organa nostra*».

⁶⁷⁷ Allen P. Ross, *A Commentary on the Psalms: Volume 3 (90–150)*, (Grand Rapids: Kregel Academic, 2016), 789–790.

en un humil salze, sinó en el punt més alt d'un cedre del Líban per evidenciar la llunyania, en aquell precís instant, de l'alegria; en segon lloc, podria ser una constatació del poder de Déu i una referència velada a l'oblit per part de Symon Semeonis d'aquesta potestat. Els versicles bíblics que més s'acosten a l'expressió utilitzada per Symon Semeonis semblen fer referència més aviat a la segona interpretació: al llibre d'Ezequiel (Ez., 31, 3) s'expressa l'arrogància d'un imperi: «*Ecce Assur quasi cedrus in Libano, pulcher ramis, et frondibus nemorosus, excelsusque altitudine, et inter condensas frondes eleuatum est cacumen eius*»; al llibre d'Isaïes (Is., 2, 12–13) s'escriu com Déu pot humiliar al superb: «*Quia dies Domini exercituum super omnem superbum, et excelsum, et super omnem arrogantem, et humiliabitur; et super omnes cedros Libani sublimes et erectas, et super omnes quercus Basan*». Com es pot veure, la relació entre els versicles i el text de Symon Semeonis és llunyana, obrint així via a la interpretació del text. En qualsevol cas, aquest passatge finalitza amb la constatació de Symon Semeonis de veure's sol, privat ja de company. Per expressar-ho, utilitza un versicle del Psalm (Ps., 101, 8) on es reflecteix la situació amb la figura del pardal: «*Vigilauit, et factus sum sicut passer solitarius in tecto*». L'adaptació del frare franciscà deixa entreveure la seva consideració sobre Egipte i els musulmans, considerant-los com enemics («*in terra inimicorum*»).

En la tercera part, que pot ser titulada com una reflexió de la mort, Symon Semeonis fa ús de quatre versicles:

O uos, romipedes et peregrini qui transitis per uiam mecum, deducite quasi *torrentem in austro* lacrimas. *Non taceat pupilla oculi uestri, quia timor quem timebam euenit et quod uerebar accidit*. Heu! Heu! istas dies quod expectabamus inuenimus, uidimus. Defecerunt oculi mei pre lacrimis, *renuit consolari anima mea*. Inebriatus fui amaritudine, quia in me tetendit Dominus arcum furoris sui et excussit sagittas de pharetra sua et grauiter tetigit. [...] Insuper legi quod cuncta que in huius calamitatis exilio constituta sunt, exitum minantur, ut ruina et celeri cursu properent ad occasum et quod nihil defuncti accrescit casui de uiuentium *luctu et ploratu*. Frustra ergo laborem impendere reputauit, quia—heu!— quod perdidit nulla potest opere uel studio reparari.⁶⁷⁸

El vocatiu precedeix la interessant inserció d'un versicle dels Psalms (Ps., 125, 4)⁶⁷⁹. La tria no sembla fortuïta, ja que la inserció d'un versicle d'un psalm considerat optimista o

⁶⁷⁸ *It. Sym.*, 113.

⁶⁷⁹ Ps., 125, 4: «*conuerte Domine captiuitatem nostram sicut torrens in austro*».

encoratjador⁶⁸⁰ precedeix, precisament, el següent fragment on Symon Semeonis relata la superació del dol. Així doncs, aquest versicle podria operar com un enllaç o una prèvia: en el moment de reflexió, s'albira també una superació. Després de l'imperatiu, s'hi afegeix una concatenació de dos versicles: per una part, un del llibre de les Lamentacions (Lam., 2, 18)⁶⁸¹; per l'altra, un versicle de Job (Iob, 3, 25)⁶⁸². Aquest lligam exegetíc s'estableix a partir de la invitació al plor per una situació lamentable (nens que defalleixen de fams en les Lamentacions⁶⁸³, la mort del company en Symon Semeonis) i a partir del temor a un esdeveniment que finalment ha succeït, que en el llibre de Job amaga una referència tant a la mà enemiga com al poder diví⁶⁸⁴. El penúltim versicle és extret, de nou, dels Psalms (Ps., 76, 3)⁶⁸⁵, un psalm on s'expressa un dol i la recança de veure's abandonat per la divinitat⁶⁸⁶. L'últim versicle citat (Bar., 4, 23)⁶⁸⁷, on s'inclouen les paraules que Jerusalem adreça als seus fills, pot lligar-se amb la primera cita d'aquest fragment, en tant que també en aquest versicle s'hi entreveu una esperança («[...] *reducet autem uos mihi Deus cum gaudio et iucunditate*») precedint així l'acceptació de la mort del seu company. De fet, aquesta reflexió es reforça amb les paraules del frare franciscà («*Frustra ergo laborem impendere reputauit, quia—heu!—quod perdidit nulla potest opere uel studio reparari*»).

Cinc seran els versicles utilitzats en l'últim fragment de l'elegia de Symon Semeonis:

Hec me et talia degente doloris laqueos cepi excludere, suspira conticessere, lacrimarum excessus uiriliter amouere, singultus resorbere et animam fratris mei et socii carissimi omnipotente Deo commendare, *qui quos diligit corrupit* et illos facit uiuere quos occidit. Ipse nempe mortuus non est, sed mutatus in melius, et dies flebiles et transitorios commutauit pro diebus felicibus et eternis. *Introuit in potentias Domini* cum uiatico salutis et in thalamos glorie qui non transeunt, et assumptus est *de medio praue et peruerse nationis*, ut inhabitet perhennitus *in splendoribus*

---

⁶⁸⁰ Ross, *A Commentary on the Psalms (90–150)*, 664–665.

⁶⁸¹ Lam., 2, 18: «*Sade: clamauit cor eorum ad Dominum super muros filiae Sion deduc quasi torrentem lacrimas per diem et per noctem. Non des requiem tibi neque taceat pupilla oculi tui*».

⁶⁸² Iob, 3, 25: «*quia timor quem timebam euenit mihi et quod uerebar accidit*».

⁶⁸³ Lam., 2, 19. Cf. R. B. Salters, *A Critical and Exegetical Commentary on Lamentations*, (Londres/New York: T&T Clark, 2010), 108–109.

⁶⁸⁴ John E. Hartley, *The Book of Job*, (Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company, 1988), 100.

⁶⁸⁵ Ps., 76, 3: «*in die tribulationis meae Deum exquisiui manibus meis nocte contra eum et non sum deceptus rennuit consolari anima mea*».

⁶⁸⁶ Ross, *A Commentary on the Psalms (42–89)*, 629–630.

⁶⁸⁷ Bar., 4, 23: «*emisi enim uos cum luctu et ploratu reducet autem uos mihi Deus cum gaudio et iucunditate in septiernum*».

santorum, quoniam hic pie et religiose uixit et sine querela ad loca siderea transmigravit. *Nolite* ergo, fratres mei carissimi, de dormiente *contristari*, sicut et illi qui spem non habent, sed instemus pro uiribus ut anime defuncti feruidis dumtaxat orationibus et piis elemosinis profusius et deuotius succurramus, ut si que sunt illi, Domine, digne cruciatibus culpe, tu uenia misericordissime pietatis absterge per Christum Dominum nostrum, amen.⁶⁸⁸

La comprensió dels designis divins es constata en el primer versicle citat del llibre dels Proverbis (Pr., 3, 12)⁶⁸⁹. De fet, la cita d'aquest versicle inicia el canvi de subjecte: ja no serà Symon Semeonis i el seu dol i dolor físic qui protagonitzi la cita bíblica, sinó que serà la reflexió de la mort, el propi mort o la comunitat cristiana («*fratres mei carissimi*») a la qual es dirigeix el franciscà al final d'aquest fragment. Per exemple, la segona cita (Ps., 70, 16)⁶⁹⁰ serà modificada per canviar el subjecte de primera persona a tercera del singular i, així, fer referència directa a Hugo Illuminator. La tercera (Phil., 2, 15)⁶⁹¹—que és l'única extreta del Nou Testament en tota l'elegia— i la quarta (Ps., 109, 3)⁶⁹² funcionen com antítesi: la mort d'Hugo l'allibera del finit i humà món físic per entrar al món perenne i diví. L'última cita (II Esr., 8, 10)⁶⁹³, dirigida a uns frares que es mencionen per primer cop, tanca l'elegia on Symon Semeonis demostra el seu coneixement bíblic i retòric, que no sempre ressalta al llarg de l'*Itinerarium*. Les últimes paraules que el frare franciscà dirigirà al seu company són també bíbliques (Ps., 118, 105)⁶⁹⁴, anomenant-lo «*lucerna pedibus meis et semitis accepta*».

L'últim passatge on Symon Semeonis farà ús de la Bíblia amb fins exegetics és a Jerusalem. Si bé tal i com s'analitzarà en la següent secció, la descripció de Jerusalem està influenciada per una guia de peregrinació de finals del segle XIII⁶⁹⁵, Symon Semeonis aporta tres versicles per exposar la situació de Jerusalem:

[...] nunc autem fata sub tributo, <ad> Christianorum maximam confusionem et filiorum Belial gloriam et honorem. Cuius muri sunt destructi et templum funditus euersum, Domino

⁶⁸⁸ *It. Sym.*, 113–115.

⁶⁸⁹ Pr., 3, 12: «*quem enim diligit Dominus corripit et quasi pater in filio conplacet sibi*».

⁶⁹⁰ Ps., 70, 16: «*Introibo in potentias Domini Domine memorabor iustitiae tuae solius*».

⁶⁹¹ Phil., 2, 15: «*ut sitis sine querella et simplices filii Dei sine reprehensione in medio nationis pravae et perversae inter quos lucetis sicut luminaria in mundo*».

⁶⁹² Ps., 109, 3: «*tecum principium in die uirtutis tuae in splendoribus sanctorum ex utero ante luciferum genui te*».

⁶⁹³ II Esr., 8, 10: «*et dixit eis ite comedite pinguia et bibite mulsum et mittite partes ei qui non praeparauit sibi quia sanctus dies Domini est et nolite contristari gaudium enim Domini est fortitudo nostra*».

⁶⁹⁴ Ps., 118, 105: «*Lucerna pedibus meis uerbum tuum et lumen semitis meis*».

⁶⁹⁵ Cf. pàgines CLIII–CLVII del present estudi.

predicante: *non relinqueretur lapis super lapidem* et Zacharia propheta canente: *habitabitur Ierusalem absque muro*, et cetera. Heu! *non est qui consoletur eam ex omnibus caris eius*.⁶⁹⁶

Les dues primeres cites funcionen com una sinèdoque profètica: Symon Semeonis focalitza l'atenció en els murs de Jerusalem però, tanmateix, el lament que clausurarà amb un versicle del llibre de les Lamentacions (Lm., 1, 2)⁶⁹⁷ es centra principalment en el fet que Jerusalem (a ulls del frare franciscà) es troba «sota tribut, oprimida per la ferocitat sarraïna»⁶⁹⁸. Per arribar a aquest punt, Symon Semeonis utilitza dos profetes: Crist a través de l'evangeli de Mateu (Mt., 24, 2)⁶⁹⁹ i el profeta Zacaries (Za., 2, 4)⁷⁰⁰. De nou, el frare franciscà cerca en els llibres profètics (de manera més o menys polèmica) la resposta a esdeveniments o situacions que troba en la seva peregrinació.

2.5.1.2. Polèmica

Un segon àmbit és l'ús de fonts bíbliques enfocades a la polèmica. Ja hem vist en el capítol anterior com, en el seu retrat polèmic elaborat contra l'islam, Symon Semeonis feia ús d'una cita bíblica (Is., 4, 1) per intentar trobar en ella la validació de què els homes musulmans poden arribar a tenir set dones (afirmació que no troba correspondència en la seva cita de l'Alcorà, on es limita el número de dones a quatre [Q. 4: 3–5]⁷⁰¹). En els casos que ara analitzarem, produïts tots en la narració a partir de l'arribada del franciscà a Egipte, les cites bíbliques serveixen o bé com a indicador de l'alienació de l'altre pel que fa a la religió o bé com a raó de la no pertinença a la cristiandat.

El primer exemple el trobem en referència als musulmans. Quan Symon Semeonis descriu la condició dels cristians a Alexandria, fa referència als tres tipus de musulmans que hom troba, els piadosos, els treballadors i els que no assisteixen a les oracions:

---

⁶⁹⁶ *It. Sym.*, 135.

⁶⁹⁷ Lm., 1, 2: «*Beth: plorans ploravit in nocte et lacrimae eius in maxillis eius non est qui consoletur eam ex omnibus caris eius omnes amici eius spreuerunt eam et facti sunt ei inimici*».

⁶⁹⁸ *It. Sym.*, 135.

⁶⁹⁹ Mt., 24, 2: «*ipse autem respondens dixit eis uidetis haec omnia amen dico uobis non relinquetur hic lapis super lapidem qui non destruat*».

⁷⁰⁰ Za., 2, 4: «*et dixit ad eum curre loquere ad puerum istum dicens absque muro habitabitur Hierusalem prae multitudine hominum et iumentorum in medio eius*».

⁷⁰¹ Cf. pàgines CVIII–CIX del present estudi.

Ipsorum autem quidam, finita oratione, ad cimiteria adorandum pro defunctis properant; quidam uero *uelut canes ad uomitum* ad opera seruilia gressu festinato reuertuntur; quidam uero nec orationi insistunt nec ad ecclesias accedunt, sed sicut ceteris diebus operibus seruilibus continue uacant.⁷⁰²

La cita bíblica utilitzada (Pr., 26, 11)⁷⁰³ sembla emmarcar-se aquí amb una voluntat evidentment pejorativa i polèmica, utilitzant un versicle del capítol del Llibre dels Proverbis on es retrata l'estúpid, el gandul i aquell que és un perill per la comunitat⁷⁰⁴. El fet que Symon Semeonis dediqui aquest versicle exclusivament a aquells que, un cop finalitzada l'oració, retornen a la seva ocupació, pot explicar-se com un atac dirigit exclusivament a aquells que segueixen uns preceptes (erronis pel plantejament del franciscà) i no mostren cap tipus de pietat. En canvi, els altres dos grups són passats sense esment o bé per piadosos o bé perquè no són activament participants del culte. Així doncs, sembla que la referència bíblica pugui ser entesa com un retret a aquells musulmans no prou piadosos.

Un altre exemple de cites bíbliques en context polèmic contra els musulmans—si donem ja per comentat l'exemple del versicle d'Is. 4, 1⁷⁰⁵— es troba en l'origen bíblic dels sarraïns:

Huius populi pater fuit Ysmael Abrahe, quem genuit de Agar ancilla uxoris sue Saray Egiptiaca: *Gen. .XVI.* Cui fugienti in solitudine a facie domine sue Saray, dixit angelus Domini: *Reuertere ad dominam tuam*, et cetera; *Multiplicans, inquit, multiplicabo semen tuum et non numerabitur pre multitudine*, et sequitur: *Hic erit ferus homo, manus eius contra omnes et manus omnium contra eum, et e regione uniuersorum fratrum suorum figet tentoria.*⁷⁰⁶

Aquest és un *topos* de la polèmica antiislàmica: a través del seu origen bíblic s'intenta demostrar que el llinatge dels musulmans no prové de Sara, sinó d'Agar i que, per tant, no haurien de ser anomenats 'sarraïns', sinó 'agarins'⁷⁰⁷. Symon Semeonis, però, a diferència de Jacques de Vitry, no precisa aquest raonament i sembla recordar l'origen bíblic per tal d'exposar les dues

⁷⁰² *It. Sym.*, 43.

⁷⁰³ Pr., 26, 11: «*Sicut canis qui reuertitur ad uomitum suum, sic imprudens qui iterat stultitiam suam*».

⁷⁰⁴ Katharine J. Dell, *The Book of Proverbs in Social and Theological Context*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2006), 78.

⁷⁰⁵ Cf. pàgines CVIII–CIX del present estudi.

⁷⁰⁶ *It. Sym.*, 83.

⁷⁰⁷ Daniel, *Islam and the West*, 100. Jacques de Vitry, per exemple, explota aquest tòpic en la seva *Historia Orientalis*: Jacobus de Vitriaco, *Historia Orientalis*, 10–11.

profecies dictaminades per l'àngel («*Multiplicans, inquit, multiplicabo semen tuum [...]*» i «*Hic erit ferox homo [...]*»); aquesta última també present a Jacques de Vitry i lligada directament a Muhàmmad⁷⁰⁸. Amb aquestes dues últimes cites, com en el cas del número de dones amb les quals es pot casar un home musulmà, Symon Semeonis parteix de la tradició judeocristiana per tal de definir (o potser més aviat, buscar la profecia concreta que explica) elements particulars de l'islam.

Tanmateix, com hem apuntat abans, Symon Semeonis també utilitzarà aquests mecanismes amb les altres religions que trobarà a Orient. En trobem un exemple amb els jueus, a qui durant tot l'*Itinerarium* el frare franciscà dona l'epítet de «*perfidus*»⁷⁰⁹, un cop ha descrit els tres grans grups que conformen la comunitat jueva:

[...] Iudeos autem *Libud*, et alio nomine *Kelb*, id <est>, canes, qui in ritu sunt diuisi et minime sibi inuicem coherentes. Quorum quidam dicuntur hebrayce *Rabanym*, hii sunt qui tenent legem secundum glosas magistrorum; *Caraym* autem sunt qui obseruabant legem ad literam; *Cusygy* uero sunt qui neutro modo legem obseruant. Qui omnes in nullo honore inter Saracenos nec alibi habentur, sed sunt ubique captiui et uelut a Deo uenditi, uagi et profugi sine lege, et precipue omnibus abhominables, quia de eis rescriptum est: *Grex perditus factus est populus meus, pastores eos seduxerunt eos feceruntque uagari in montibus, de monte in collem transierunt, obliti sunt cubile sui*, et idem <in> decimo: *stulte egerunt pastores et Dominum non quesierunt, propterea non intellexerunt, et omnis grex eorum dispersus est.*⁷¹⁰

Aquestes dues cites del llibre de Jeremies (Jr., 50, 6; 10, 21) giren entorn un sol tema: el poble (entès com un ramat) vaga (espiritualment) per culpa dels pastors que no han sabut guiar-lo bé⁷¹¹. És interessant la formulació de Symon Semeonis, en tant que sembla aplicar als jueus els mateixos termes que havia utilitzat per descriure la maledicció de Déu al poble rom a Creta⁷¹². Amb l'epítet pejoratiu, l'opinió d'una condemna divina i la tria d'aquests dos versicles del llibre

---

⁷⁰⁸ Jacobus de Vitriaco, *Historia Orientalis*, 10: «*Fuit autem Machometus Ismaelita, ex Agar ancilla Abrabe, ex progenie Ismaelis, hominis ferocis, cuius manus contra omnes, et manus omnium contra ipsum*».

⁷⁰⁹ *It. Sym.*, 27: «*Inhabitatur enim Latinis, Grecis, Iudeis perfidis et barbaris Albanensibus*»; 31: «*Inhabitatur enim Latinis, Grecis et Iudeis perfidis*»; 55: «*Inhabitatur enim Saracenis, Christianis, Grecis, Scismaticis et Iudeis perfidis*».

⁷¹⁰ *It. Sym.*, 49–51.

⁷¹¹ Cf. Walter C. Kaiser i Tiberius Rata, *Walking the Ancient Paths: A Commentary on Jeremiah*, (Bellingham: Lexham Press, 2019), 98 i 293.

⁷¹² *It. Sym.*, 33: «*Ibidem etiam uidimus gentem extra ciuitatem ritu Grecorum utentem et de genere Chaym se esse asserentem, que raro uel nunquam in loco aliquo aliquo moratur ultra .XXX. dies, sed semper uelut a Deo maledicta uaga et profuga post tricesimum diem [...]*». Cf. pàgina LXIV del present estudi.

de Jeremies, sembla evident que la consideració sobre els jueus per part de Symon Semeonis és totalment negativa i alineada amb els seus contemporanis⁷¹³.

Les dues últimes cites bíbliques aplicables al àmbit de la polèmica les trobem en la definició que el frare franciscà ofereix dels coptes i dels seus ritus⁷¹⁴. Com en el cas de la polèmica antiislàmica, Symon Semeonis busca en els llibres bíblics les raons dels erraments, tot i que també ofereix (sent això un cas únic en tot l'*Itinerarium*) la defensa bíblica de l'altra part:

Iacobite quidem, de quibus dictum est, circumcisionem admittunt et credunt et affirmant quod in Christo non est nisi una uoluntas, quod probant per illud euangelium: *mea uoluntas non est mea, sed eius qui misit me*. [...] Et panem et uinum in multa quantitate consumunt, quia in omni missa sunt stantes circa altare .VII. uel .VIII., quandoque plures uel pauciores, et signanter in diebus dominicis seu festiuis, in quorum medio consistit communiter eorum patriarcha, Christi typum gerens, uel alius loco ipsius, qui omnes de manu sua illum panem uinum accipientes comedunt et de calice Domini bibunt indigne et iudicium absque dubio sibi sumunt, quoniam nunquam confitentur, cum scriptis sit Iacobi .V.: *Confitemini ad alterutrum peccata uestra*.⁷¹⁵

La primera cita bíblica, que s'aporta com a raonament del credo monofisita dels coptes, sembla contenir un error o bé ser una barreja de dues cites bíbliques: «*mea uoluntas non est mea sed eius qui misit me*». L'estructura de l'oració remet a l'evangeli segons Joan (Io., 7, 16), però el subjecte de l'oració en aquest evangeli no és «*uoluntas*», sinó «*doctrina*»⁷¹⁶, fet que no coincidiria del tot amb l'afirmació prèvia que dona el franciscà («*affirmant quod in Christo non est nisi una uoluntas [...]*»). Sembla, doncs, que el versicle més adient el trobaríem també a l'evangeli segons Joan (Io., 6, 39)⁷¹⁷, que no ofereix la mateixa estructura oracional, ja que no inclou l'oració negativa. Donat que es tracta del mateix evangelista, podria argüir-se aquí una confusió per part de Symon Semeonis que intenta recordar (erròniament o inexacta) un versicle de l'evangeli, fent una nova cita a partir de dues. En la segona cita (Iac., 5, 16), en canvi,

⁷¹³ Gilbert Dahan, *The Christian Polemic against Jews in the Middle Ages* [traduït per Jody Gladding], (Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press, 1998), 105–109.

⁷¹⁴ Per l'anàlisi de la identificació dels «*Iacobite*» amb els coptes a l'*Itinerarium Symonis Semeonis*, cf. les pàgines LXVIII–LXX del present estudi.

⁷¹⁵ *It. Sym.*, 51–53.

⁷¹⁶ Jn., 7, 16: «*mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me*».

⁷¹⁷ Jn., 6, 39: «*Haec est autem uoluntas eius qui misit me*».

s'incorpora la perspectiva contrària, és a dir, un versicle que contradiu el credo copte i que, en paraules del franciscà, «*iudicium absque dubio sibi sumunt*».

La informació que Symon Semeonis obté dels coptes sembla provenir de primera mà, ja que tal i com afirma en un punt de l'*Itinerarium*, «*prout ipsi (sc. Iacobite) nobiscum disputantes publice et priuate confessi sunt*»⁷¹⁸. Aquest fet podria explicar per què, excloent l'islam i els seus creients de l'equació, els coptes esdevenen la religió oriental més comentada a la narració del franciscà.

2.5.1.3. Bíblia i Terra Santa

A més a més dels usos abans esmentats, també es constata en l'*Itinerarium* l'ús de les fonts bíbliques per tal de il·lustrar o explicar els llocs sagrats que visita Symon Semeonis. El vincle entre Terra Santa i la Bíblia ja es constata en el primer testimoni del gènere dels *Itineraria*, la *Peregrinatio Egeriae*, on s'estableix una ruta topogràfica que cerca trobar els escenaris on van succeir alguns fets bíblics i que, precisament per això, són sagrats i rellevants per fer-ne una descripció⁷¹⁹. Amb aquesta, però, no es buscarà definir allò que veu Egèria i que es podria definir com la realitat contemporània, sinó l'escenari tal i com apareix en la mateixa Bíblia⁷²⁰. En el cas de l'*Itinerarium Symonis Semeonis*, però, la curiositat i cura en les descripcions relatives a les ciutats, edificis, gents, mercaderies, botànica, etc. sembla deixar en un segon pla els escenaris bíblics (si no en importància, sí almenys en la quantitat de les descripcions), diferenciant-se així de gran part dels *itineraria* anteriors (començant pel de la mateixa Egèria) on la Bíblia i l'escenari sagrat eren el gairebé únic focus d'atenció⁷²¹.

---

⁷¹⁸ *It. Sym.*, 51.

⁷¹⁹ Cf. Mary B. Campbell, *The Witness and the Other World. Exotic European Travel Writing, 400–1600*, (New York: Cornell University Press, 1991), 20–33.

⁷²⁰ Campbell, *The Witness and the Other World*, 24–25: «And her experience as a traveller bears a striking resemblance to the act of reading: the Holy Land in all its physical and cultural fullness is for her only a map of its former self. It is the place where something happened *in illo tempore*, and her descriptions tend to render that other, sacred time and not her own».

⁷²¹ Campbell, *The Witness and the Other World*, 15–45. Al llarg de l'Edat Mitjana altres autors també focalitzaran el lligam entre Bíblia i Terra Santa en el seus itineraris. Per un exemple del segle XIII, cf. Melisa Laura Martí, «Viaje al *Conpeçamiento de todas las ystorias*: itinerario a Tierra Santa e imaginario bíblico en *La Fazienda de ultramar*», *Estudios de historia de España*, 18 (2016), 25–40. Per altres elements definidors dels *itineraria* del segle XIV, cf. les pàgines XLIII–LII del present estudi.

A Terra Santa, el primer lloc on Symon Semeonis utilitza una cita bíblica per fer referència a una localització o element és el riu Nil, pel qual farà us de dos versicles dels Salms (77, 44 i 104, 29):

De isto autem fluuio et de eius riuus siue brachiis habet intelligi illud quod dicitur in Psalmo de Egyptis: Conuertit flumina eorum in sanguine et imbres eorum ne biberent et alibi: Conuertit aquas eorum in sanguine et occidit pisces eorum.⁷²²

Aquestes cites s'insereixen després d'haver explicat la llargada i els beneficis del riu (tot i la presència d'un animal perillós en ell⁷²³) i d'haver aclarit que aquest riu és on va ser capturat pels sarraïns el rei Lluís IX de França⁷²⁴. Potser precisament per aquest context on s'atorga la victòria als sarraïns («[...] *captus per manus Saracenorum et detentus in maximam Christianorum confusionem et filiorum Belial gloriam et honorem usque in hodiernum die*»), les cites emprades per tal de definir el riu Nil són les de dos Salms considerats 'històrics'⁷²⁵ on es rememora les bones accions realitzades per Déu per al seu poble i posant de relleu les plagues contra Egipte⁷²⁶. Aquesta tria de versicles, doncs, no sembla fortuïta si tenim en compte dos aspectes més: en primer lloc, que en la introducció de les cites bíbliques sembla haver-hi dos objectius assenyalats pel sintagma preposicional 'de'. Per una banda, el riu Nil («*De isto autem fluuio*»), de l'altra els egipcis («*de Egyptis*»); en segon lloc, la deliberada omissió de qualsevol cita extreta del llibre de l'Èxode per descriure el riu (com, per exemple, el famós passatge Ex., 7, 20–21). En canvi, sí que citarà immediatament el passatge de la descoberta i salvació de Moisès al riu Nil⁷²⁷ (Ex., 2, 3–5): «*Et in hoc fluuio est in quo inuenit filia Pharaonis Moysen in capsula scirpea, quem puella Hebreae traditur nutriendum, prout scribitur in Exodo*»⁷²⁸. Així doncs, a

⁷²² *It. Sym.*, 71–73.

⁷²³ Amb la inserció d'una cita de l'obra *Flos Historiarum Orientis* d'Haytonus. Cf. les pàgines CL–CLI del present estudi.

⁷²⁴ *It. Sym.*, 71: «*Et hinc est quod fluuius ille qui currit Damyatyar non est fluuius distinctus ab isto, sed est quedam pars magna istius per quam fuit beatus Lodowicus christianissimus et illustrissimus rex Francorum captus per manus Saracenorum et detentus in maximam Christianorum confusionem et filiorum Belial gloriam et honorem etiam usque in hodiernum die.*»

⁷²⁵ Pel Salm 78: Allen P. Ross, *A Commentary on the Psalms: Volume 2 (42–89)*, (Grand Rapids: Kregel Academic, 2013), 641–666. Pel Salm 105: Ross, *A Commentary on the Psalms: Volume 3*, 257–273.

⁷²⁶ Ps., 77, 43–51; Ps., 104, 23–38.

⁷²⁷ Cf. Umberto Cassuto, *A Commentary on the Book of Exodus* [trad. Israel Abrahams], (Jerusalem: The Magnes Press, The Hebrew University, 1997), 18–19.

⁷²⁸ *It. Sym.*, 73.

través de les cites bíbliques, pot entendre's que Symon Semeonis presenta el riu Nil com, per una part, un dels objectes de càstig al poble egipci i, per l'altra, lloc de salvació del profeta que alliberarà el poble d'Israel. De fet, Symon Semeonis encara recuperarà un cop més el Salm 104⁷²⁹ i un altre dels objectes de càstig, la palla o fenc: «*Vnde de isto feno potest intelligi illud quod dicitur in Psalmo: et comedit omne fenum in terra eorum et comedit omne fructum terre eorum*»⁷³⁰.

L'ús del passatge anterior de la salvació de Moisès (Ex., 2, 3–5) també podria agrupar-se en un seguit de cites bíbliques on Symon Semeonis— a la manera dels més antics *itineraria*— busca en la Bíblia la realitat que percep: allò que l'envolta té significat perquè apareix als llibres sagrats. Un altre exemple d'aquesta correspondència pot trobar-se en la descripció que Symon Semeonis ofereix de l'església de *Sancta Maria de la Cave* a El Vell Caire:

In ipsa itaque ciuitate est ecclesia pulcherrima et gratiosa in honore beate Virginis constructa, que sancta Maria *de la Cave* nuncupatur, in qua sub maiore altare est locus deuotissimus in quo latuit, ut dicitur, Virgo gloriosa .VII. annis cum filio suo dulcissimo Ihesu *usque ad obitum Herodis*, Matheo <II>, quando fugerat cum eo sociata Ioseph ab angelo monito a facie ipsius Herodis, qui nimia crudelitate ac immanitate filium suum dulcissimum persequi non desistebat. Et ibidem est puteus in lapide cauatus in quo illum fructum uentris generosi balneare et lauare conuenit, et balneatum in ulnis uirgineis dulciter ac maternaliter satis prope collocare.⁷³¹

L'església de Sant Sergi i Baccus— anomenada per Symon Semeonis i altres peregrins com l'església de Santa Maria *de la Cave*⁷³²— ha estat objecte de visita per a molts peregrins com a lloc sagrat per la presència de la sagrada família en el seu sojorn a Egipte durant la fugida de la persecució duta a terme per Herodes⁷³³. Precisament des del segle XIV, molts peregrins que visiten aquesta església indiquen que la durada de l'estança va ser, com afirma Symon Semeonis, de set anys⁷³⁴. En qualsevol cas, la relació que s'estableix entre lloc sagrat i Bíblia no pot ser efectiva: noti's com el relat de Symon Semeonis busca posar de relleu la cripta com lloc de vida quotidiana entre la verge Maria i Jesús amb el bany i l'escena maternal posterior («*Et ibidem*

---

⁷²⁹ Ps., 104, 35.

⁷³⁰ *It. Sym.*, 77.

⁷³¹ *It. Sym.*, 99.

⁷³² Així l'anomenen un seguit de peregrins occidentals, cf. Chalambria Coquin, *Les édifices chrétiens du Vieux-Caire*, v. 1 (El Caire: Institut français d'archéologie orientale du Caire, 1976), 91–92.

⁷³³ Cf. Coquin, *Les édifices chrétiens*, 96–98.

⁷³⁴ Coquin, *Les édifices chrétiens*, 98.

est puteus in lapide cauatus in quo illum fructum uentris generosi balneare et lauare conuenit, et balneatum in ulnis uirginis ducliter ac maternaliter satis prope collocare»). Així doncs, el passatge bíblic (Mat., 2, 14) és utilitzat no com a element descriptor del lloc, sinó com a contextualització necessària per tal d'explicar l'amagatall.

A aquest tipus d'ús es poden afegir tres exemples més: la menció de les piràmides de Giza («*Ad eandem partem ultra memoratam insulam, ad tres miliaria ad radicem deserti, sunt illa granaria que fecit Ioseph, de quibus scribitur in Genesi, et sunt tres*»)⁷³⁵ (Gn., 41, 53–57) on Symon Semeonis s'afegeix a la popular creença de què les piràmides són els graners de Josep⁷³⁶; la menció de la vinya Mataria a El Caire («*Vbi <est> illa famosissima uinea, que olim fuisse dicitur in Engaddy, de qua stillat balsamus*»)⁷³⁷ (Cnt., 1, 13) i la menció de la tomba dels patriarques⁷³⁸ (Gn., 49, 29):

[...] ad urbem antiquissimam que dicitur Ebron, que est sita in agro Damascinorum et olim erat Philistinorum, in qua Deus omnipotens Adam primum patrem plasmauit et in qua sepulti sunt quattuor reuerendi patres nostri *in spelunca duplici*, uidelicet Adam, Abraham, Ysaac et Iacob, et eorum uxores, uidelicet Eua, Sara, Rebecca et Lya.⁷³⁹

Sorprenentment, Jerusalem no serà l'espai on Symon Semeonis busqui indefectiblement la correspondència entre espai sagrat i textos bíblics. Podem adduir tan sols cinc exemples (quatre d'ells provinents de la guia de peregrinació a Terra Santa de Filip de Savona i, per tant, influenciats per aquesta intertextualitat) tots ells tenint el mateix procediment: mentre Symon Semeonis descriu la distància entre un espai sagrat i altre a Jerusalem, cita de manera parafràstica (en la majoria de casos) escenes de la Passió i Resurrecció

⁷³⁵ *It. Sym.*, 95–97.

⁷³⁶ Cf. Graboïs, «La description de l'Égypte», 541, n. 54.

⁷³⁷ *It. Sym.*, 91.

⁷³⁸ La afirmació que Adam, Abraham, Isaac i Jacob van ser enterrats amb les seves respectives mullers a Hebron té una enorme tradició. Sembla que l'origen està relacionat amb una errònia traducció de l'hebreu del versicle Ios., 14, 15 on se li atorga al substantiu genèric «home» («*adam*») el valor concret del 'primer home'. Conflueix a aquesta interpretació el versicle del Gènesi esmentat (Gn., 49, 29). A partir d'aquí, diversos autors fan circular la interpretació de què a Hebron hi són enterrats aquests quatre patriarques. Per un anàlisi més detallat de la tradició i de l'error interpretatiu, cf. Ángel Urbán Fernández, «Adán en el Anónimo *Liber de ortu et obitu patriarcharum*», *Alfinge: Revista de filología*, 11 (1999), 242–251. Si bé, tal i com es comentarà posteriorment, Symon Semeonis extreu aquest passatge de la guia de peregrinació a Terra Santa de Filip de Savona, no s'ha d'excloure que aquest últim utilitzés una de les fonts llistades a l'article mencionat i que, per tant, la informació donada per Symon Semeonis pugui ser localitzada—a través de Filip de Savona—en una altra obra.

⁷³⁹ *It. Sym.*, 133.

de Crist a través dels evangelis de Marc i de Joan (utilitzats en dues ocasions el primer i en tres el segon): el lloc on Nicodem i Josep van rentar el cos de Crist («*usque ad montem Caluarie usque ad locum ubi lauerunt Nichodemus et Ioseph et ceteri corpus Domini Ihesu, qui est recte ex opposito porte ecclesie, sunt quattuor passus*»)⁷⁴⁰ (Io., 19, 39); el lloc on Jesús es va aparèixer a Maria Magdalena («*De sepulcro Domini usque ad locum in quo apparuit Magdalene*») (cf. Mc., 16, 9)⁷⁴¹; el lloc on Jesús va ser lligat i flagel·lat («*usque ad partes columpne, ad quam dicitur Dominum ligatum fuisse et flagellatum, sunt .XXXVI. passus*»)⁷⁴² (cf. Io. 19, 1)⁷⁴³; el lloc on la Verge Maria estava junt a Jesús a la creu («*De sepulcro Domini usque ad locum in quo lamentabatur beata uirgo Maria filium suum in cruce pendentem, [...]*»)⁷⁴⁴ (cf. Io., 19, 25–26)⁷⁴⁵ i, aquest sí exclusiu de l'*Itinerarium*, la pedra que tapava la tomba de Crist («*[...] est ecclesia in qua est lapis ille in loco altaris super .IIII. columpnas de quo dicebant mulieres: quis reuoluet nobis lapidem, et cetera*»)⁷⁴⁶ (Mc., 16, 3)⁷⁴⁷.

2.5.2. *Altres fonts*⁷⁴⁸

Fins ara s'han trobat cinc casos d'intertextualitat dins l'*Itinerarium*, essent-ne detectat només un pels anteriors editors del text⁷⁴⁹. De fet, Mario Esposito assegurava que en tot l'*Itinerarium* només s'hi trobava una cita no-bíblica⁷⁵⁰: l'ús d'un vers de l'*Ecloga Theoduli*. Certament, aquest és l'únic cas en què el mateix autor esmenta (tot i que de forma molt al·lusiva) la inserció

---

⁷⁴⁰ *It. Sym.*, 139.

⁷⁴¹ Mc., 16, 9: «*surgens autem mane prima sabbati apparuit primo Mariae Magdalene de qua eiecerat septem daemonia*».

⁷⁴² *It. Sym.*, 139.

⁷⁴³ Io., 19, 1: «*Tunc ergo adprehendit Pilatus Iesum et flagellauit*».

⁷⁴⁴ *It. Sym.*, 139.

⁷⁴⁵ Io., 19, 25–26: «*Stabant autem iuxta crucem Iesu mater eius et soror matris eius Maria Cleopae et Maria Magdalene cum uidisset ergo Iesus matrem et discipulum stantem quem diligebat dicit matri suae mulier ecce filius tuus*».

⁷⁴⁶ *It. Sym.*, 139.

⁷⁴⁷ Mc., 16, 3: «*Et dicebant ad inuicem: Quis reuoluet nobis lapidem ab ostio monumenti*».

⁷⁴⁸ Els resultats d'aquesta secció han estat parcialment publicats a: Justicia Lara, «The *mirabilia* of the Mediterranean», 26–53.

⁷⁴⁹ L'únic cas detectat és el de la cita del vers de l'*Ecloga Theoduli*: Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 5. Una de les tres restants, però, sí ha estat detectada per l'estudiós Alexander Falileyev, «Foreign Linguistic Component in *Itinerarium Symonis Semeonis*», *Indoeuropejskoe ázykoznanie i klassičeskaâ filologjá*, 21 (2017), 800–818.

⁷⁵⁰ Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 5.

d'una cita⁷⁵¹. En els casos restants, com veurem, Symon Semeonis insereix, sense explicitar, fragments d'altres obres que afecten també el seu discurs (com en el cas de la cita extreta del *De proprietatibus rerum*), però que també esdevenen una ocasió perquè el frare franciscà les adapti (com els casos de la *Historia Orientalis* d'Haytonus).

El primer cas el trobem en la descripció dels arbres xiprers a Khanià, on Symon Semeonis utilitza el fragment que Bartomeu Ànglic dedica a aquests arbres en el llibre dissetè del *De proprietatibus rerum*⁷⁵²:

Et inde proficiscentes pedibus uenimus per Caneam castrum nemore cipressino gloriose ac magnifice dotatum, in quo mire magnitudinis arbores inueniuntur, que sua altitudine turrium ac campanilium uelut cedrus Libani altitudinem excedunt. Que ecclesiarum atque imperatorum palatiis sunt aptissime «sua imputribili soliditate et», ut asseritur, «oneri nunquam cedunt, sed semper in sua remanent inflexibili firmitate». Vbi Minores sicut ceteri ibidem degentes ligna sethym siue cypressina quandoque comburant, et locum de ipsis quasi totaliter habent constructum. Vbi eorum tanta est redolentia, quod aliud non uidetur nisi Paradisus Dei et opus pigmentarii.⁷⁵³

Si bé la cita està delimitada—tot i la parentètica interrupció del difús «*ut asseritur*»—tot el passatge de l'*Itinerarium* es veu influenciat per la definició de Bartomeu Ànglic del *cypressus*⁷⁵⁴. Symon Semeonis recull l'entrada de l'enciclopèdia per explicar la utilitat d'aquesta fusta per edificis civils («*imperatorum*») i eclesiàstics («*ecclesiarum*»), tot i que Bartomeu Ànglic només afegeix la segona opció: «*huius lignum habet uirtutem primam pene cedro, aptumque est turribus templorum. Sua enim imputribili soliditate [...]*». Symon Semeonis segueix l'obra de Bartomeu per exposar la virtut del xiprer per la seva fusta imputrescible (i no pas impenetrable, com llegien erròniament els anteriors editors⁷⁵⁵) i per la seva 'fermesa inflexible'. Tot i que la cita directa de l'enciclopedista acabi aquí, sembla que Symon Semeonis segueix el

⁷⁵¹ El text és el següent: *It. Sym.*, 31 : «*Et inde transeuntes per insulam Cretensem, de qua dicit poeta: "Primus Creteis Saturnus uenit ab oris"*».

⁷⁵² Per un estudi sobre el llibre i la seva fama durant l'Edat Mitjana a Occident: E. J. Keen, *Journey of a Book: Bartholomew the Englishman and the Properties of Things*, (Canberra: Australian National University Press, 2007).

⁷⁵³ *It. Sym.*, 31.

⁷⁵⁴ Bartolomeus Anglicus, *De proprietatibus rerum*, XVII, 24.

⁷⁵⁵ Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 40 i Golubovich, *Biblioteca Bio-Bibliografica*, 254: «*que ecclesiarum atque imperatorum palatiis sunt aptissime, sua impenetrabili soliditate [...]*». Sens dubte, l'error es deu a un error de lectura i a no haver detectat l'ús de l'obra de Bartomeu Ànglic, ja que al manuscrit CCC, 407 f. 7^r es pot llegir clarament «*imputribili*».

text de Bartomeu quan remarca la importància de l'olor de la fusta: si el frare irlandès explica com els habitants i els franciscans de Khanià cremen aquesta fusta, l'autor del *De proprietatibus rerum* diu això: «*suauissimi est odoris, et ideo antiqui solebant facere rogum de ramis eius ut odoris sui iocunditate reprimerent fetorem cadaueroum mortuorum*»⁷⁵⁶. Sembla que Symon Semeonis uneixi la seva experiència amb la lectura enciclopèdica, aportant la descripció d'allò que ha experimentat amb els seus sentits (arriba a catalogar l'olor de la fusta cremada com «el Paradís de Déu o la creació d'un droguer»⁷⁵⁷) i utilitzant l'autoritat de Bartomeu Ànglic per descriure les seves propietats.

Aquest no serà, però, l'únic moment on Symon Semeonis utilitzi l'enciclopèdia. Al final de l'obra, Symon Semeonis fa referència al *De proprietatibus rerum* per indicar la discordança entre la seva observació i la realitzada per Bartolomeu Ànglic envers la distància entre la Ciutadella del mont Sió i Jerusalem: «*Item ex opposito predictae turris ad orientem est locus in quo fuit olim castrum quod tantum distabat quod nulla ratione potuit a sepredicta turre protegi nec defendi nisi forte cum machinis. Cuius oppositum habetur in libro De proprietatibus rerum*»⁷⁵⁸. En canvi, a l'entrada dedicada al mont Sió al *De proprietatibus rerum*, s'indica:

Sion mons erat in Hierusalem super cuius uerticem erat arx siue turris Dauid ibi posita pro decore et defensione ciuitatis. In uno autem latere montis Syon erat templum quasi medium inter arcem et inferiorem ciuitatem ut scilicet munitio arcis defenderet templum et templum cum arce protegeret ciuitatem. [...] ⁷⁵⁹.

Dins l'*Itinerarium* hi ha una prova que demostra la lectura de Symon Semeonis d'aquest passatge de l'enciclopèdia i que aquesta interpretació del passatge (ja indicada per l'estudiosa Krasnodebska-D'Aughton⁷⁶⁰) és correcta. Al final d'aquesta entrada, Bartolomeu Ànglic realitza un elogi del mont que Symon Semeonis adapta a l'escriure l'elogi de la terra d'Egipte:

---

⁷⁵⁶ Bartolomeus Anglicus, *De proprietatibus rerum*, XVII, 24.

⁷⁵⁷ *It. Sym.*, 31.

⁷⁵⁸ *It. Sym.*, 141.

⁷⁵⁹ Bartholomeus Anglicus, *De proprietatibus rerum*, XIV, 37.

⁷⁶⁰ Krasnodebska-D'Aughton, «*Inflamed with Seraphic Ardor*», 291–292.

<i>Itinerarium Symonis Semeonis</i> ⁷⁶¹	Bartholomeus Anglicus, <i>De proprietatibus rerum</i> ⁷⁶²
Hec autem terra inter totius mundi terras est nobilissima et formosissima, ratione sue <u>magne pulchritudinis et ubertatis, magne pulchritudinis et amenitatis, magne opulentie et locuplecationis,</u> magne plenitudinis et leuitatis, <u>et etiam magne fortitudinis et firmitatis.</u>	Nam mons fuit magne altitudinis et sublimitatis, <u>magne fortitudinis et firmitatis, magne plenitudinis et ubertatis, magne pulchritudinis et amenitatis,</u> maxime confidentie et securitatis, <u>maxime opulentie et locupletationis,</u> maxime leticie et exultationis, perfecte iustitie et sanctificationis.

Symon Semeonis adopta l'estructura de Bartolomeu Ànglic, mantenint aquells punts que, extrets d'un elogi a un mont, tenen sentit per descriure una terra, contrada o país. És a dir, aquells referencials a la riquesa i bellesa (noti's com el primer elogi podria haver-se configurat a partir d'un error de lectura «*pulchritudinis/plenitudinis*»). També opera en aquesta adaptació el lliure moviment de l'ordre dels elogis, en tant que l'últim per part de Symon Semeonis—fortament marcat per la construcció «*et etiam*»—recupera el segon de Bartolomeu Ànglic.

En la descripció del riu Nil, Symon Semeonis adjunta un passatge del *Flos historiarum terre Orientis* d'Haytonus. Aquesta obra, del 1307, està dividida en quatre parts: el primer, dedicat a apunts etnogràfics i geogràfics dels regnes d'Orient (com el regne de Catay, el Persa, el Turc, l'Armeni i l'Indi, entre d'altres); el segon, on es repassa la història de l'expansió del poble àrab; el tercer, centrat en l'expansió dels mongols; el quart, on s'elabora una proposta per una nova creuada amb l'objectiu de recuperar Terra Santa⁷⁶³. Symon Semeonis utilitza, precisament, aquest últim llibre⁷⁶⁴ per descriure el riu Nil i el perillós animal que l'habita:

Ipse utique fluuius est ad nauigandum amenissimus, in aspectu pulcherrimus, in transitu suauissimus, in piscibus uberrimus et auibus habundantissimus, in uirtute efficacissimus et suauissimus, et ad bibendum delectabilissimus et nunquam nociuus nec offensiuus, sed humana nature totaliter conformis. Hic autem fluuius «posset in multis aliis a predictis commendari, nisi esset quod quedam [alia] animalia pessima resident in eo, que sunt ad similitudinem draconis.

⁷⁶¹ *It. Sym.*, 73.

⁷⁶² Bartholomeus Anglicus, *De proprietatibus rerum*, XIV, 37.

⁷⁶³ M. Bais, «Armenia and Armenians in Het'um's *Flos Historiarum Terre Orientis*», *Medieval Encounters*, 21 (2015), 214–231.

⁷⁶⁴ Haytonus, *Flos historiarum Terre Orientis* [editat per Jean Dardel], 348.

Deuorant quidem equos et homines in fluminem si inueniant <et> etiam super ripam deuorare non postponunt. Et ista animalia *cocatrix* uulgariter appellantur». ⁷⁶⁵

Com en el cas anterior, sembla que l'*Itinerarium* segueixi també l'esquema discursiu de la font que utilitza, a més a més de l'ús literal de la font no citada. En primer lloc, el nom del riu, tant el bíblic com l'utilitzat pels habitants d'Egipte; en segon, les virtuts del riu (molt més ampliades a l'*Itinerarium*) i, per últim, la descripció del cocodril:

	<i>Itinerarium Symonis Semeonis</i>	Haytonus, <i>Flos historiarum Terre Orientis</i>
1.	<i>Nauigamus uillam nomine Fow, que est sita super illud flumen ingens et famosum nomine Gyon, quod est unum de illis quatuor que de paradiso egrediuntur, et hodie Nilus ab Egyptiis, testante Iosepho, nuncupatur [...]</i>	<i>Et iste due ciuitates sedent super littora cuiusdam fluminis quod labitur per medium Egiptii, quod uocatur Nilus, [et in Biblia], alio nomine Gyon.</i>
2.	<i>Ipsa utique fluuius est ad nauigandum amenissimus, in aspectu pulcherrimus, in transit suauissimus, in piscibus uberrimus et auibis habundantissimus, in uirtute efficacissimus et suauissimus et ad bibendum delectabilissimus et nunquam nociuus nec offensiuus, sed humana nature totaliter conformis.</i>	<i>Istud flumen Nili est utilius [flumen] quod ualeat reperiri. Irrigat enim omnes terras per quas labitur, et illas facit esse fertiles et amenas. Per istud flumen potest nauigum ire, quia ualde est profundum. Habundantiam habet bonorum piscium,</i>
3.	<i>Hic autem fluuius «posset» in multis aliis a predictis «commendari, nisi esset quod quedam animalia pessima resident in eo, que sunt ad similitudinem draconis. Deuorant quidem equos et homines in fluminem si inueniant et etiam super ripam deuorare non postponunt. Et ista animalia cocatrix uulgariter appellantur».</i>	<i>et posset per omnia commendari, nisi esset quod quedam pessima animalia resident in eodem, que ad similitudinem draconis, ei deuorant equos et homines [et alia quaecumque animalia] in flumine, si inueniant, et etiam supra rippam; et ista animalia cocatrix uulgariter appellantur.</i>

De fet, Symon Semeonis utilitza aquest mateix capítol d'Haytonus per situar les principals referències geogràfiques respecte al Caire, encara que en aquest passatge la literalitat de la intertextualitat no és tan evident:

⁷⁶⁵ *It. Sym.*, 71.

Sepedicta autem ciuitas est sita ad radicem montis arenosi et sterilis in plano, et sub eo in longum protensa, undique deserto arenoso circumdata, quod durat uersus orientem siue Ierusalem itinere .VIII. dierum, sicut luculentius patebit inferius, et ad occidentem, ubi habet confines cum quadam prouincia Barbarorum que uocatur Barcha, itinere .XV. dierum, et ad meridiem usque ad regnum Danubianorum itinere .XII. dierum, preter quam ad partem boriam ad quam habet terram illam planissimam atque uberrimam superius descriptam, et sepedictum fluuium qui est ex parte australi ipsius, quo mensuratur longitudo Egipti, mensura .XV. dierum.⁷⁶⁶

Les referències geogràfiques que ofereix Haytonus en el desè capítol del seu quart llibre estan clarament dirigides al regne d'Egipte, sense mencionar cap ciutat⁷⁶⁷. En el fragment, Symon Semeonis segueix l'ordre dels punts cardinals oferts per Haytonus (est-oest-sud; el frare irlandès hi afegeix el nord), així com les distàncies expressades en dies de viatge que coincideixen tot i que canviïn els punts geogràfics referits. Per exemple: Symon Semeonis situa Jerusalem a l'est del Caire, Haytonus el regne de Síria; a l'oest, una província anomenada «*Barcha*» habitada pels «*Barbarorum*»; al sud, el regne de Núbia que Symon Semeonis anomena «*Danubianorum*»:

	<i>Itinerarium Symonis Semeonis</i>	Haytonus, <i>Flos historiarum Terre Orientis</i>
Est	[...] <i>durat uersus orientem siue Ierusalem itinere .VIII. dierum, sicut luculentius patebit inferius,</i>	<i>Ex parte orientis uicinatur regno Syrie magis quam alie terre. Verumptamen inter unum regnum et aliud est iter octo dierum, semper per sabulum incedendo.</i>
Oest	<i>et ad occidentem, ubi habet confines cum quadam prouincia Barbarorum que uocatur Barcha, itinere .XV. dierum,</i>	<i>Ex parte occidentis, suos habet confines cum quadam prouincia Barbarie que uocatur Barca, et inter unam terram et aliam est desertum .XV. dietarum.</i>
Sud	<i>et ad meridiem usque ad regnum Danubianorum itinere .XII. dierum,</i>	<i>Ex parte uero meridiei confines habet cum regno Nubianorum, qui sunt christiani; sunt tamen nigerrimi, propter estum solis. Et est inter unum</i>

⁷⁶⁶ *It. Sym.*, 85–87.

⁷⁶⁷ Haytonus, *Flos historiarum Terre Orientis*, 347.

		<i>regnum et aliud distancia .XII. dietarum sabuli et deserti.»</i>
--	--	---

Per últim, en el relat de Symon Semeonis sobre Jerusalem s'ha detectat l'ús de la *Descriptio Terre Sancte* de Filip Brusserius de Savona⁷⁶⁸ (conegut com a Filip de Savona), franciscà que va viure entre 1260 i 1340⁷⁶⁹. El seu interès per la Terra Santa i la recuperació per part dels cristians d'aquesta es demostra en la seva presència l'agost de 1301 a la cort del papa Bonifaci VIII per demanar suport a un nou projecte de creuada encapçalat per Gènova⁷⁷⁰ i també en l'escriptura de la seva obra (avui perduda) anomenada *Speculum Terrae Sanctae*⁷⁷¹. Elements interns de la seva *Descriptio Terre Sancte* permeten datar la composició de l'obra entre els anys 1268 i 1289⁷⁷². L'obra, que ha subsistit en quinze manuscrits (tretze en llatí i dos en alemany⁷⁷³), va tenir un prompte impacte en altres obres, ja que s'ha detectat casos d'intertextualitat en obres del segle XIV com el *Liber Secretorum Fidelium Crucis* de Marino Sanudo a (1306/1309-1321), el *Liber de Terra Santa* d'Odoric de Pordenone⁷⁷⁴ (1330) i la *Descriptio Terre Sancte* de Giovanni di Fedanzola da Perugia (1342)⁷⁷⁵.

Si bé l'ús que en fa d'aquesta obra l'*Itinerarium Symonis Semeonis* podria descriure's com a guia per l'exposició de Jerusalem, també li serveix com a inspiració en el mateix elogi de Jerusalem:

---

⁷⁶⁸ Philipus de Savona, *Descriptio Terre Sancte*. Wilhelm Anton Neumann (ed.), *Drei Mittelalterliche Pilgerschriften*, v. 3, (Viena: Druck von Adolf Holzhaufen, 1872).

⁷⁶⁹ Per la seva biografia, cf. Denys Pringle, *Pilgrimage to Jerusalem and the Holy Land, 1187–1291*, (Londres i New York: Routledge, 2016), 52–53; Filippo Noberasco, «La geografia nei più antichi scrittori savonesi», *Atti della Società Ligure di Storia Patria*, 52 (1924), 88–89.

⁷⁷⁰ Pringle, *Pilgrimage to Jerusalem*, 52.

⁷⁷¹ Pringle, *Pilgrimage to Jerusalem*, 52. Per llegir una edició de la font utilitzada per Pringle, cf. Golubovich, *Biblioteca Bio-Bibliografica*, 33.

⁷⁷² Pringle, *Pilgrimage to Jerusalem*, 53–54.

⁷⁷³ Pringle, *Pilgrimage to Jerusalem*, 51.

⁷⁷⁴ Pringle, *Pilgrimage to Jerusalem*, 54.

⁷⁷⁵ Michele Campopiano, *Writing the Holy Land. The Franciscans of Mount Zion and the Construction of a Cultural Memory, 1300–1550*, (Cham: Palgrave Macmillan, 2020), 107.

<i>Itinerarium Symonis Semeonis</i>	Filipus de Savona, <i>Descriptio Terre Sancte</i>
<p><i>Et inde, uisitato deuoto loco reuerenter et deuote, recedentes <u>uenimus ciuitatem sanctam Ierusalem, que olim erat domina gentium, princeps prouinciarum, ciuitatis legalis et sacerdotii et cetera</u>, nunc autem facta sub tributo, saracenicā ferocitate oppressa, <ad> Christianorum maximam confusionem et filiorum Belial gloriam et honorem. Cuius muri sunt destructi et templum funditus euersum, Domino predicente: non relinquetur lapis super lapidem et Zacharia propheta canente: habitabitur Ierusalem absque muro, et cetera. Heu! non est qui consoletur eam ex omnibus caris eius.</i></p> <p><i>Hic autem est sciendum quod ipsa ciuitas olim fuit sita pro maiori parte in monte Syon, qui mons licet non sit magnus tamen est fortissimus et signanter in parte australi [...].⁷⁷⁶</i></p>	<p><i>Ierusalem est autem ciuitas ciuitatum sanctorum, sancta domina gentium, princeps prouinciarum, speciali prerogatiua ciuitas Regis magni dicta et quasi in centro mundi, in medio terre posita, ut ad eam confluerent omnes gentes, possessio patriarcharum, alumna prophetarum, Domini patria, mater fidei, sicut Roma est mater fidelium, preelecta et sanctificata, in qua steterunt pedes Domini, ab Angelis honorata, ab omni natione que sub celo est frequentata. Est autem in monte eminenti constituta, ex utraque parte montuosa uel monticulosa, [...].⁷⁷⁷</i></p>

El text utilitzat per Symon Semeonis es veu reduït i, potser, amagat sota l'expressió «*et cetera*». Si bé també pateix dues modificacions substancials: en primer lloc, l'afegit de l'adverbi «*olim*» que fa prendre una distància amb la descripció que, aproximadament uns cinquanta anys abans, va fer Filip de Savona de Jerusalem. El mateix adverbi té la contraposició en la construcció «*nunc autem [...]*» a partir de la qual Symon Semeonis exposa que la ciutat pertany als musulmans («*facta sub tributo, saracenicā ferocitate oppressa, [...]*»); en segon lloc, la paràfrasi executada en l'última part de la cita on es resumeix sota els adjectius «*legalis et sacerdotii*» els atributs que s'expressen en la *Descriptio* («*speciali prerogatiua ciuitas Regis magni dicta [...]* possessio patriarcharum, alumna prophetarum, Domini patria, mater fidei»). Aquestes dues modificacions també es donen en altres casos, com hem vist⁷⁷⁸.

⁷⁷⁶ *It. Sym.*,

⁷⁷⁷ Philipus de Savona, *Descriptio Terre Sancte*, Wilhelm Anton Neumann (ed.). *Drei Mittelalterliche Pilgerschriften*, v. 3, (Viena: Druck von Adolf Holzhaufen, 1872), 34–35.

⁷⁷⁸ Un exemple de resumir la cita sota l'expressió «*et cetera*» es dona també en la cita bíblica Is., 4, 1 (cf. pàgines CVIII–CIX del present estudi); per altra banda, un exemple de l'adaptació d'un text per adaptar-lo als marcs que vol exposar el frare franciscà el veiem en la cita d'Haytonus sobre la ubicació d'Egipte i els seus confins (cf. pàgines CLI–CLIII del present estudi).

L'ús principal de la *Descriptio* en l'*Itinerarium Symonis Semeonis*, però, és la guia dels llocs sants de Jerusalem i de la Terra Santa. Symon Semeonis, tot i que extraurà de la *Descriptio* la informació bàsica, ampliarà el contingut amb descripcions més riques en detalls i, sobretot, afegirà la distància entre els llocs sagrats que expressarà o bé en passes («*passus*») o bé en graons («*gradus*»), esdevenint així un mapa textual de Jerusalem. A més a més, Symon Semeonis no segueix la ruta suggerida per Filip de Savona, tot i que inclou una gran part dels llocs sagrats i escenaris bíblics senyalats pel frare franciscà italià. Han estat detectats els següents casos: al mont Calvari, el lloc on va ser fixada la creu («*ubi est foramen rotundum in quo fuit crux Christi fixa*»)⁷⁷⁹; les marques que va deixar el solc de sang de Jesucrist («*ad quod uidetur de sanguine Domini per montis fissuras cucurrisse*»)⁷⁸⁰; el lloc al Gòlgota on va ser trobat el cap d'Adan («*ubi fuit inuentum caput Ade, ut dicitur*»)⁷⁸¹; el lloc on Helena va trobar la santa creu («*ad locum ubi Helena, Constantini mater, inuenit lignum crucis*»)⁷⁸²; també al mont Calvari, el lloc on Nicodemus va rentar el cos de Jesús («*[...] ad locum ubi lauerunt Nichodemus et Ioseph et ceteri corpus Domini Ihesu*»)⁷⁸³; el lloc prop del sepulcre on Jesucrist es va aparèixer a Maria Magdalena («*De sepulcro Domini usque ad locum in quo apparuit Magdalene*»)⁷⁸⁴; on Jesús va ser lligat i fuetejat («*[...] ad partes columpne, ad quam dicitur Dominum ligatum fuisse et flagellatum, sunt .XXXVI. passus, que iaceet sub quodam altari*»)⁷⁸⁵; on Maria plorava pel seu fill a la creu («*usque ad locum in quo lamentabatur uirgo Maria filium suum in cruce pendentem*»)⁷⁸⁶; per últim, Symon Semeonis aprofita la informació oferta per Filip de Savona sobre el lloc on, suposadament, Jesucrist va dir que estava el “centre del món” («*Et de sepulcro*

---

⁷⁷⁹ *It. Sym.*, 137. Philipus de Savona, *Descriptio*, 35: «*Mons siquidem Caluarie in quo crucifixus est*».

⁷⁸⁰ *It. Sym.*, 137. Philipus de Savona, *Descriptio*, 35: «*totus ubi sanguis de latere eius exiens nimium lapidem scidit sub monte Caluarie in parte illa que Golgota uocatur*».

⁷⁸¹ *It. Sym.*, 137. Philipus de Savona, *Descriptio*, 35: «*ubi inuentum fuit caput Ade, primi hominis*».

⁷⁸² *It. Sym.*, 137. Philipus de Savona, *Descriptio*, 37: «*ubi sancta Helena mater Constantini inuenit S. Crucem*»

⁷⁸³ *It. Sym.*, 139. Philipus de Savona, *Descriptio*, 37: «*Ibi iuxta est locus ubi Ioseph ab Arimathia et Nicodemus lauerunt Iesum, quando eum deposuerunt de cruce*».

⁷⁸⁴ *It. Sym.*, 139. Philipus de Savona, *Descriptio*, 37: «*Et ibi prope est locus ille, ubi Dominus noster a mortuis resurgens apparuit Marie Magdalene*».

⁷⁸⁵ *It. Sym.*, 139. Philipus de Savona, *Descriptio*, 37: «*Vadit homo ad locum, ubi est columpna ad quam Dominus noster fuit ligatus et flagellatus que est sub quodam altari*».

⁷⁸⁶ *It. Sym.*, 139. Philipus de Savona, *Descriptio*, 37: «*Prope montem Caluarie, est locus ubi gloriosa Virgo Maria cum aliis mulieribus plangebat et lamentabatur Dominum nostrum in cruce pendentem*».

*uersus orientem infra hostium chori usque ad foramen rotundum in quo posuit Christus digitum suum dicens: “Hic est medius mundi”»)*⁷⁸⁷.

Un bon exemple en la descripció de l'espai físic, que és molt més detallada a l'*Itinerarium Symonis Semeonis*, es constata en la descripció que els dos franciscans realitzen sobre l'església del Sant Sepulcre. Mentre Filip de Savona realitza una aproximació molt més històrica al lloc sagrat, Symon Semeonis centra la seva atenció en els aspectes més físics i també en les seves dimensions (procediment que seguirà en gran part de la seva descripció de Jerusalem) així com també en els aspectes més miraculosos produïts en l'escenari sagrat:

<i>Itinerarium Symonis Semeonis</i> ⁷⁸⁸	Filipus de Savona, <i>Descriptio Terre Sancte</i> ⁷⁸⁹
<p><i>Ipsa uero ecclesia magna est et pulchra, cuius nauis spherice figure facta ex toto ad instar columbaris, hoc excepto: quod est sita super columpnas et habet in circuitu deambulatorium. In cuius centro est quedam capella parua marmorea in qua est sepulcrum Domini gloriosum quod habet in longitudinem tantum .IX. palmas et est coopertum in toto lapide albo marmoreo, sic quod nullibi potest tangi nec uideri nisi per tria foramina parua que sunt in ipsius parte australi. Exterius autem in parte aquilonari ipsius que est contigua muro ipsius capelle, est quedam lampas que semper accenditur per unum calogorum siue monachum Cumanum, qui semper cum uno socio moratur. Et ex ipsius opposito in parte australi est quedam lampas infra capellam prefatam, que omni sabbato sancto igne desuper misso infalibiler</i></p>	<p><i>Mons siquidem Caluarie in quo crucifixus est, totus ubi sanguis de latere eius exiens nimium lapidem scidit sub monte Caluarie in parte illa que Golgata uocatur, ubi inuentum fuit caput Ade primi hominis— et locus dominici sepulchri qui loco illi proximus est sub monte Caluarie: usque ad tempora Helii Adriani imperatoris extra ciuitatem erant. Dominus autem passus est et sepultus est extra portam ciuitatis. Predictus autem Helius Adrianus ciuitatem a Tito et Vespasiano destructam reparauit ductus aquarum construens quibus pluuiali tempore a sordibus purgaretur. Adeo autem ampliauit ciuitatem, quod locum dominici sepulchri intra murorum ambitu inclusit, in quo loco postea Christiani ob reuerenciam dominici sepulchri artificioso opere, decenti scemate, forma rotunda, uno tamen foramine superius apertam dominice resurrectionis ecclesiam gloriosam construxerunt, que inter sancta et uenerabilia loca non</i></p>

⁷⁸⁷ *It. Sym.*, 139. Philipus de Savona, *Descriptio*, 37: «Est etiam ibi alius locus, qui dicitur medium mundi, ubi Dominus posuit digitum suum dicens: “Hic est medium mundi”».

⁷⁸⁸ *It. Sym.*, 135–137.

⁷⁸⁹ Philipus de Savona, *Descriptio*, 35–36.

<p><i>accenditur ad gloriam Christi uiuentis et resurgentis in secula seculorum, amen.</i></p>	<p><i>immerito optinet principatum. In quo loco corpus Domini preciosum cum aromatibus honorifice sepultum usque in die tertia surrexit ut dixit. In ewangelio autem paschali cum dicitur: “surrexit non est hic” dyaconus qui legit ewangelium digito demonstrat dominicam sepulturam.</i></p>
--	---

Per últim, s’ha detectat també un ús fora de Jerusalem de la *Descriptio Terre Sancte* a l’*Itinerarium Symonis Semeonis*. El cas d’intertextualitat es produeix en la descripció de la Cova de Macpelà (la tomba dels patriarques):

<p><i>Itinerarium Symonis Semeonis</i>⁷⁹⁰</p>	<p>Filipus de Savona, <i>Descriptio Terre Sancte</i>⁷⁹¹</p>
<p>[...] <i>ubi est uia furcata, quarum que est ad dexteram ducit ad urbem antiquissimam que dicitur Ebron, que est sita in agro Damascinorum et olim erat Philistinorum, in qua Deus omnipotens Adam primum patrem plasmauit et in qua sepulti sunt quattuor reuerendi patres nostri in spelunca duplici, uidelicet Adam, Abraham, Ysaac et Iacob, et eorum uxores, uidelicet Eua, Sara, Rebecca et Lya. [...]</i></p>	<p>[...] <i>est urbs Ebron antiquissima Philistinorum, sita in agro damasceno in quo Deus Adam patrem nostrum plasmauit. Que olim dicta est Caritharbe i. e. ciuitas quatuor, eo quod ibi sepulti sunt quatuor reuerendi patres nostri in spelunca duplici, scilicet Adam, Abraham, Isaac et Iacob et eorum uxores scilicet Eua, Sara, Rebecca et Lya. [...]</i></p>

2.5.3. Symon Semeonis i els llibres: relació i intertextualitat

L’estudi realitzat aporta informació valuosa sobre la manera en què Symon Semeonis utilitza les diverses fonts: en el cas de la Bíblia, on Symon Semeonis demostra una preferència per l’Antic Testament⁷⁹², els casos estudiats demostren un coneixement bíblic sòlid—malgrat la

⁷⁹⁰ *It. Sym.*, 133.

⁷⁹¹ Filippus de Savona, *Descriptio*, 59–60.

⁷⁹² Dels quaranta-dos casos on s’utilitza un versicle bíblic, trenta-cinc són de l’Antic Testament i set del Nou Testament.

presència d'un error⁷⁹³—amb una gran habilitat exegetica i poètica (especialment en el proemi i en l'elegia a la mort d'Hugo Illuminator). En aquests dos fragments, el frare franciscà desenvolupa la construcció de discursos elaborats que permeten entreveure la seva concepció de la fe i cristiandat (recordi's com al proemi els versicles seleccionats mostren la importància de la pobresa apostòlica així com la humilitat franciscana⁷⁹⁴) i també la seva reflexió sobre la vida i la mort en les paraules adreçades al seu company. Així mateix, tal i com hem vist, l'exegesi no és l'únic ús que Symon Semeonis dona als llibres bíblics, aprofitant-los també per a la polèmica (especialment acarnissada i profètica envers els musulmans i més descriptora en el cas dels coptes) i per la il·lustració del vincle entre Terra Santa i Bíblia (un ús més escàs en l'*Itinerarium*, però tot i així rellevant).

En el cas de les fonts no bíbliques, Symon Semeonis acut a aquestes en busca de coneixement o guia un cop s'atansa a les *mirabilia* d'Orient. Aquesta necessitat o cerca d'informació en un context on el sentiment d'alienació i 'meravella' són protagonistes (la descripció d'arbres, d'animals i geografia) és important per a l'anàlisi: com s'ha estudiat, la recerca d'aquesta informació provoca que el frare franciscà, a més a més d'afegir a la seva obra les informacions recollides en els llibres *De proprietatibus rerum* de Bartolomeus Anglicus i en el *Flos historiarum Terre Orientis* d'Haytonus, es vegi influenciat per aquesta lectura i adapti el seu text a l'esquema de l'obra d'on extreu la informació⁷⁹⁵. A més a més, la descoberta inèdita de l'ús de la *Descriptio Terre Sancte* de Filip de Savona posa encara més de relleu que Symon Semeonis utilitza els llibres en aquest context d'Orient. A l'*Itinerarium*, la *Descriptio Terre Sancte* serveix exactament com una guia d'on el frare franciscà extreu els successos de la Passió de Crist i els introdueix en la seva descripció dels llocs sagrats de Jerusalem. I tal com una guia, Symon Semeonis amplifica el contingut donant al seu *Itinerarium* un caire de mapa textual, ja que afegeix la distància física entre un lloc i l'altre, apuntant-ne també en els casos necessaris el nombre de graons que els connecten. És important anotar dues característiques: en primer lloc,

---

⁷⁹³ És el cas de la cita de l'evangeli segons Joan, present a *It. Sym.*, 51: «*mea uoluntas non est mea, sed eius qui misit me*». Cf. pàgina CXLII del present estudi.

⁷⁹⁴ Cf. pàgines XL–XLI del present estudi.

⁷⁹⁵ N'és una prova d'aquest mode de treball la descripció que fa Symon Semeonis del xiprer a Creta. Cf. pàgines CXLVIII–CXLIX del present estudi.

que Symon Semeonis no segueix l'ordre presentat en la *Descriptio* (tot i que en la guia es precisa un ordre ben definit); en segon lloc, que també la *Descriptio* en el seu elogi a Jerusalem⁷⁹⁶ serveix al frare franciscà per les paraules que li dedica a la ciutat santa. De fet, en aquest últim punt, Symon Semeonis torna a operar d'una manera similar seguint l'esquema de la *Descriptio*, però afegint-t'hi també consideracions que són d'importància per al frare franciscà com, per exemple, remarcar la dominació dels musulmans a la ciutat.

Així doncs, l'estudi de les fonts i de com Symon Semeonis opera amb elles es mostra com un element important en l'elaboració de l'*Itinerarium*. L'ús intricat de versicles, així com de la informació rescatada d'altres fonts, demostra que l'obra del frare franciscà és una obra pensada i esquematitzada i ben llunyana a la improvisació⁷⁹⁷. És important també, justament, constatar quins són els llibres que utilitza—força contemporanis a ell mateix— ja que mostren que el frare franciscà va tenir accés a aquestes fonts en el lloc (per a nosaltres desconegut) on va escriure la seva obra. L'estudi detallat de la història manuscrita d'aquestes fonts—anàlisi que escapa les possibilitats d'aquesta investigació—podria ajudar a il·luminar aquest aspecte de l'*Itinerarium*.

---

⁷⁹⁶ Cf. pàgines CLIII–CLIV del present estudi.

⁷⁹⁷ Cf. pàgines L–LII del present estudi.

2.6. Anàlisi filològica

Les úniques aproximacions efectuades a la definició de l'estil de Symon Semeonis han estat sempre vagues al·lusions com «The journal is written in Latin, with many monkish rather than classical phrases, but which seem to rise to a degree of eloquence, as exerted upon several occasions»⁷⁹⁸ o «The *Itinerarium* is written in correct medieval Latin»⁷⁹⁹ o «C'est fr. Symon qui tient la plume. Il le fait avec une précision objective que le lecteur appréciera et qui donne à certaines de ses pages la physionomie d'un livre de poste où les chemins sont scrupuleusement indiqués»⁸⁰⁰ o, més recentment, «[...] as stylistic features of this important medieval text have been mostly neglected in scholarship, a pilot study of a number of them is also desirable to undertake»⁸⁰¹. És per aquest motiu, davant el buit d'estudis d'aquest aspecte de l'*Itinerarium*, que en les properes pàgines examinarem l'estil de l'autor parant atenció a aspectes com la narració, l'expressió de moviment i de temps, la descripció de diversos elements que presenten prou repetició al llarg de l'obra com per poder-ne extreure algunes conclusions (de ciutats, edificis i persones) i, per últim, examinarem també l'estil retòric de l'autor a partir de l'elegia escrita a la mort del seu company Hugo Illuminator.

2.6.1. Llatí de l'autor

Si bé Mario Esposito definia el llatí de Symon Semeonis com a 'medieval', fins ara no s'ha fet cap recull de les característiques que defineixen aquest llatí, que registrem aquí seguint els punts que, generalment, s'entenen com a definitoris del llatí d'aquest període⁸⁰²:

1. L'ús del gerundi en cas ablatiu en situacions en les que, en llatí clàssic, s'utilitzaria un participi present: «*et pro quolibet mortuo in itinere uersus eum ueniendo soluit .MD. dragmas*»⁸⁰³; «*Et hinc est quod intrare terram Egypti est impossibile nisi per mare uel*

⁷⁹⁸ «The Itinerary of Fitz-Simeon, 1322», 232.

⁷⁹⁹ Esposito, *Itinerarium*, 5.

⁸⁰⁰ Matrod, «L'itinéraire de fr. Symon», 457 n. 1.

⁸⁰¹ Falileyev, «A Visit of Two Irish Franciscans», 65.

⁸⁰² Arthur George Rigg, «Morphology and Syntax» dins Frank Anthony Carl Mantello i Arthur George Rigg, *Medieval Latin: an Introduction and Bibliographical Guide*, (Washington: The Catholic University of America Press, 1996), 85–89.

⁸⁰³ *It. Sym.*, 77.

per desertum uel descendendo de India per fluuium prescriptum»⁸⁰⁴; «*et statim per ipsas fractas siue scissuras balsamum stillando in stillicidiis uitreis [...]*»⁸⁰⁵; «*[...] Grecorum patriarcha, qui multa bona euntibus peregrinis ad montem Synai facit, consulendo de uia per desertum et informando et quandoque litteras recomendatitias gloriose concedendo [...]*»⁸⁰⁶; «*[...] in quibus minime se erigere nec ipsa, nisi reptando ad instar serpentium [...]*»⁸⁰⁷; «*[...] quod uix urina stando in eorum presentia [...]* affirmantes quod omnis qui urinam stando facit [...]»⁸⁰⁸.

2. L'ús de construccions no-normatives per formar el passat passiu o deponent i evitar la identificació efectiva del participi com a adjectiu: «*de Hibernia profecti fuimus fratres amoris [...]*»⁸⁰⁹; «*[...] militis Longini qua apertum fuit latus eiusdem*»⁸¹⁰; «*[...] in qua olim fuit illud solempne concilium Nicenum celebratum*»⁸¹¹; «*[...] quondam terre motu fuerat funditus euersa*»⁸¹²; «*[...] eius ciues et inhabitatores propriis palatiis opressi fuerant*»⁸¹³; «*Extra quam ad unum miliare fuit solempniter martirizatus beatus Marcus euangelista*»⁸¹⁴; «*[...] est strata publica, fuit martirizata gloriosa uirgo Katerina*»⁸¹⁵; «*Cuius corpus fuit angelicis manibus portatum usque ad montem Synay*»⁸¹⁶; «*Predicti autem custodes non de nauis recesserunt quousque fuerat totaliter exonerata*»⁸¹⁷; «*[...] aliqua bona inuenire que prius non fuerant in ipsis redacta*»⁸¹⁸; «*Inter prefatas portas fuimus a transeuntibus pro nomine Ihesu consputi*»⁸¹⁹; «*Quo facto, nos inter alios fuimus per mercatores Christianorum et eorum consules*

---

⁸⁰⁴ *It. Sym.*, 79.

⁸⁰⁵ *It. Sym.*, 93.

⁸⁰⁶ *It. Sym.*, 101–103.

⁸⁰⁷ *It. Sym.*, 121.

⁸⁰⁸ *It. Sym.*, 125.

⁸⁰⁹ *It. Sym.*, 1.

⁸¹⁰ *It. Sym.*, 13.

⁸¹¹ *It. Sym.*, 17.

⁸¹² *It. Sym.*, 27.

⁸¹³ *It. Sym.*, 27.

⁸¹⁴ *It. Sym.*, 37.

⁸¹⁵ *It. Sym.*, 37.

⁸¹⁶ *It. Sym.*, 37.

⁸¹⁷ *It. Sym.*, 37.

⁸¹⁸ *It. Sym.*, 37.

⁸¹⁹ *It. Sym.*, 39.

presentati»⁸²⁰; «*inter quarum duas, ut dictum est, fuimus collocati*»⁸²¹; «[...] *per quam fuit beatus Lodowicus christianissimus et illustrissimus rex Francorum captus per manus Saracenorum*»⁸²²; «*de predicta uilla, uidelicet Fow, profecti fuimus et nauigauimus [...]*»⁸²³; «[...] *in qua olim fuit ingens et famosissimum castrum Pharaonis de lateribus coctis totaliter constructum*»⁸²⁴; «*Eodem autem tempore fuerat destructum per manus filiorum Belial monasterium dominarum [...]*»⁸²⁵; «*et profecti fuimus per desertum arenosum [...]*»⁸²⁶; «*De prefata autem uilla, uidelicet Belbeys, gressu festinato profecti fuimus [...]*»⁸²⁷; «[...] *profecti fuimus per memoratum et sepedictum desertum*»⁸²⁸; «[...] *est locus ubi incisum fuit pretiosissimum lignum crucis*»⁸²⁹; «[...] *fuit ad tutamentum et defensionem ipsius edificata illa turris famosissima et imperialissima Dauid*»⁸³⁰; «[...] *ubi fuit inuenta sancta crux*»⁸³¹.

3. L'ús del verb transitiu «*habeo*» com a auxiliar per formar una perifràstica d'obligació: «*De isto autem fluuio et de eius riuis siue brachiis habet intelligi illud quod [...]*»⁸³².
4. L'ús de conjuncions com «*quoniam*» amb verbs de dicció per formar oracions subordinades completives enfront de la construcció en infinitiu: «*Vere scimus quoniam exploratores sunt isti*»⁸³³.
5. Ús de la preposició «*infra*» enlloc de «*intra*»: «[...] *Marcus euangelista, Venetiarum aduocatus, et infra quam, ubi sunt nunc due columpne lapidee rubee, longe et magne, inter quas [...]*»⁸³⁴; «*Et infra primam et secundam portam ipsius collocantes [...]*»⁸³⁵; «*Predicta autem ciuitas Alexandrina [...], infra quam sunt duo colles magni, arenosi*

---

⁸²⁰ *It. Sym.*, 39.

⁸²¹ *It. Sym.*, 53.

⁸²² *It. Sym.*, 71.

⁸²³ *It. Sym.*, 81.

⁸²⁴ *It. Sym.*, 95.

⁸²⁵ *It. Sym.*, 99–101.

⁸²⁶ *It. Sym.*, 121.

⁸²⁷ *It. Sym.*, 127.

⁸²⁸ *It. Sym.*, 131.

⁸²⁹ *It. Sym.*, 133.

⁸³⁰ *It. Sym.*, 135.

⁸³¹ *It. Sym.*, 139.

⁸³² *It. Sym.*, 71–73.

⁸³³ *It. Sym.*, 41.

⁸³⁴ *It. Sym.*, 37.

⁸³⁵ *It. Sym.*, 37.

et alti, super quos quandoque ascendunt ciues [...]»⁸³⁶; «*Et ex opposito autem ipsius infra ciuitatem est lacus quidam pulcherrimus*»⁸³⁷; «*Ipse enim fons est undique muro circumdatus, infra quem sunt oratoria honesta*»⁸³⁸; «*Et ex ipsius opposito in parte australi est quedam lampas infra capellam prefatam*»⁸³⁹; «*Ex parte orientali ipsarum portarum infra ecclesiam ipsam*»⁸⁴⁰; «*Et de Sepulcro uersus orientem infra hostium chori [...]*»⁸⁴¹.

6. L'ús abusiu de preposicions enloc de substantius en els casos sintàcticament convenients: «*unum clauum de illis, quibus erat Dominus [...]*»⁸⁴² (en comptes del genitiu *illorum*); «*crux de ligno [...]*»⁸⁴³ (en comptes del adjectiu en nominatiu *crux lignea*); «*in claustro Nigrorum Monachorum de nocte solemniter tempore pacis [...]*»⁸⁴⁴ (l'ús del cas ablatiu *nocte* per si sol ja marcaria la temporalitat de l'esdeveniment); «*[...] soluit pro quolibet uiuo .3. milia dragmas [...] et pro quolibet mortuo [...]*»⁸⁴⁵ (enloc de *cuilibet*); «*que cotidie uel saltem alterius diebus diligenter cum scopis mundantur [...]*»⁸⁴⁶ (utilitzant la preposició *cum* més ablatiu amb valor instrumental, valor que ja recull l'ablatiu).

2.6.2. Estil de l'autor

2.6.2.1. Narració

Formalment, l'*Itinerarium* es presenta escrit en primera persona del plural (amb algunes poques excepcions) i en un ordre cronològic lineal (amb sovintejades mencions internes al propi text) que ressegueix el viatge dels franciscans des de la partida (des d'un lloc d'Irlanda desconegut per a nosaltres) fins a Jerusalem. En tant que, durant les properes pàgines, es presenta de forma desglossada l'anàlisi de com s'expressa el moviment, el temps i les

---

⁸³⁶ *It. Sym.*, 53.

⁸³⁷ *It. Sym.*, 89.

⁸³⁸ *It. Sym.*, 93.

⁸³⁹ *It. Sym.*, 137.

⁸⁴⁰ *Ibid.*

⁸⁴¹ *It. Sym.*, 139.

⁸⁴² *It. Sym.*, 11.

⁸⁴³ *It. Sym.*, 13.

⁸⁴⁴ *It. Sym.*, 15.

⁸⁴⁵ *It. Sym.*, 77.

⁸⁴⁶ *It. Sym.*, 81.

descripcions de diversos elements a l'*Itinerarium*, en aquesta secció s'analitzarà exclusivament com Symon Semeonis presenta la narració d'un esdeveniment concret (i no pas del seu viatge, ja recollit en les seccions de 'moviment'⁸⁴⁷ i 'temps'⁸⁴⁸). L'objectiu d'aquest epígraf és, doncs, presentar l'anàlisi d'una selecció de fragments parant esment a la construcció textual de les narracions—dins la pròpia narració que és l'*Itinerarium*—i els recursos retòrics, literaris i esquemàtics que el frare franciscà utilitza. En els tres casos que procedim a comentar tots aquestes recursos tenen un pes rellevant tant en la presentació dels fets com en el què i el com d'allò que es ressalta:

Et inde properantes per Rodanum nauigauimus ciuitatem Valentie, ubi in ecclesia Fratrum Minorum corpora iacent fratrum eiusdem ordinis: Mellani de Conflent, inquisitoris heretice prauitatis; Paschasio de Saliente, qui in prouincia Burgundie, inter Tristam et Valentiam apud Montylium in claustro Nigrorum Monachorum de nocte solempniter tempore pacis, singulari priuilegio martirii palmam per manus Paterinorum seu hereticorum adepti sunt, quos proximo precedenti, uidelicet .V. nonas Marti, in ecclesia publice predictus inquisitor spreto mortis precipitio et fidei habitaculo iaculis euangelicis intrepide feriebat, anno domino millesimo .CCCXXI..⁸⁴⁹

La presentació d'aquesta notícia, del qual l'*Itinerarium* és una de les poques fonts⁸⁵⁰, es construeix com una mena d'evocació on a partir de la menció dels cossos dels frares s'inicia l'explicació de la seva mort. Symon Semeonis prepara el relat a partir de la ubicació espacial on succeïren els esdeveniments, que és adjuntat a partir d'una oració relativa («*qui in prouincia Burgundie, inter Tristam et Valentiam apud Montylium in claustro Nigrorum Monachorum*») i, tot seguit, s'adjunta també—fet aquest molt menys habitual a l'*Itinerarium*— l'especificació del moment temporal («*de nocte*») amb un atribut gairebé poètic («*solempniter tempore pacis*») que precedeix i contextualitza (dramàticament) l'oració i acció principal de la narració de Symon Semeonis, és a dir, la mort dels frares i els seus executants: «*singulari priuilegio martirii palmam per manus Paterinorum seu hereticorum adepti sunt*». La narració segueix enrere en el temps, remetent al dia precedent a la mort dels frares i fent un intercanvi de les posicions de temps i espai en el text (ara en primer i segon lloc,

⁸⁴⁷ Cf. pàgines CLXVIII-CLXXIV del present estudi.

⁸⁴⁸ Cf. CLXXIV-CLXXIX del present estudi.

⁸⁴⁹ *It. Sym.*, 15.

⁸⁵⁰ Cf. pàgines LVII-LIX del present estudi.

respectivament, respecte a la primera part del fragment). A més a més, es ressalta com a objecte de l'oració relativa els mateixos patarins o heretges («*quos*») i es focalitza en com l'inquisidor lluità teològicament contra aquests, a partir d'adverbis («*publice*», «*intrepide*»), de la construcció d'ablatiu absolut («*spreto mortis precipitio*»), d'un sintagma de sentit locatiu («*fidei habitaculo*») i d'un altre amb funció de complement circumstancial instrumental («*iaculis euangelicis*»).

Si en l'exemple anterior Symon Semeonis elaborava un esquema narratiu peculiar— per la llunyania de l'esdeveniment respecte al seu *Itinerarium*— en el següent exemple, extret de la narració prèvia a la confrontació amb els guàrdies portuaris musulmans, l'esquema narratiu segueix un ordre lineal i consecutiu, excepte en l'últim tram de la narració:

Inter prefatas uero portas fuimus a transeuntibus pro nomine Ihesu consputi, lapidibus percussi et aliis contumeliis et obprobriis a mane usque ad horam sextam saturati. Vero circa horam sextam uenit prefatus Admiraldus, ut moris est, turba copiosa cum ipso cum gladiis et fustibus, et sedens in memorata porta precepit ut bona mercatorum, que erant in ciuitate introducenda, coram eo librarentur, ut librata introducentur, et si qui introducendi essent, sibi representarent. Quo facto, nos inter alios fuimus per mercatores Christianorum et eorum consules presentati, ubi mediante interprete diligenter nos de causa aduentus nostri examinauit, et examinatos ad maximam predictorum consulum introduxit instantiam, primo perscrutatis libris et rebus omnibus inter quos, cum scrutantes uidissent imagines crucifixi, beate Marie uirginis, Iohannis euangeliste, quas de Hibernia reuerenter et deuote nobiscum portauimus, statim blasphemantes et super ipsas spuentes clamorosis uocibus insultabant dicentes:⁸⁵¹

Hi ha cinc moments clau en aquest fragment: 1. Abús dels vianants; 2. Arribada de l'almirall; 3. Procediment d'inspecció; 4. Inspecció dels frares franciscans; 5. Inici del conflicte amb els guàrdies. En el primer punt es ressalta un marc temporal per evidenciar la duració del maltractament, presentant les eines amb les quals els agredeixen (amb una estructura paral·lela: «*fuimus a transeuntibus pro nomine Ihesu consputi, lapidibus percussi et aliis contumeliis et obprobriis a mane usque ad horam sextam saturati*»). La introducció del segon punt, que s'inicia amb la conjunció adversativa «*uero*», torna a referir la mateixa hora, sense buscar sinònims o pronoms substitutoris del substantiu («*usque ad horam sextam [...]. Vero circa horam sextam [...]*»). L'arribada de l'almirall i l'inici del procediment d'inspecció es lliguen

---

⁸⁵¹ *It. Sym.*, 39.

amb una elisió del subjecte a partir de la conjunció copulativa i el participi present («[...] *et sedens* [...]»); de fet, l'ús d'aquest participi estableix la simultaneïtat entre aquest i l'acció del verb principal («*precepit*») que és acompanyat amb una subordinada completiva amb dos verbs: el primer («*librarentur*») té, al seu torn, una oració de relatiu que precisa de quins 'béns' es parla i d'una subordinada final («*precepit ut bona mercatorum, que erant in ciuitate introducenda, coram eo librarentur, ut librata introducentur*»); el segon, «*sibi representarent*» presenta una construcció d'hipèrbaton posant en posició inicial una condicional («*et si qui introducendi essent, sibi representarent*»). En aquest punt es constata l'ús de de dues derivacions: «*introducenda [...] introducentur, [...] introducendi esset [...]*» i «*[...] librarentur, ut librata [...]*», recurs que també s'utilitza en el quart punt, que s'introdueix amb l'ablatiu absolut «*Quo facto*»: «*[...] examinauit, et examinatos [...]*». Tanmateix, el cinquè punt introdueix un canvi en aquesta linealitat narrativa: l'adverbi «*primo*» matisa l'oració anterior, on ja s'assevera que l'almirall introdueix els franciscans a la ciutat gràcies a la insistència dels cònsols («*[...] et examinatos ad maximam predictorum consulum introduxit instantiam, [...]*»). S'hi estableix un clar ordre de successió a partir de l'ablatiu absolut i l'ús del *cum* històric amb el verb en temps plusquamperfet («*perscrutatis libris et rebus omnibus inter quos, cum scrutantes uidissent [...]*»). Aquesta solució narrativa on s'inverteix un ordre que, fins al moment, havia estat del tot lineal, pot explicar-se a través de la inserció dels diàlegs (recurs només utilitzat aquí en tot l'*Itinerarium*) que dilatarien la solució de la narració. Ja que, al finalitzar el diàleg, Symon Semeonis enllaça directament amb la fugida precipitada («*Quo dicto, nos celeriter introduxerunt mercatores prefati ad fundum Marcilie, prout iussio Admiraldi urgebat, [...]*»⁸⁵²), fet que podria indicar que o bé Symon Semeonis aporta amb més profusió aquella «*maximam instantiam*» dels cònsols esmentada prèviament o que la distància textual en la narració li fa oblidar la inversió temporal dels esdeveniments.

El tercer i últim fragment narratiu és un dels pocs fragments on Symon Semeonis deixa entreveure una vivència íntima i personal (si no tenim en compte les paraules que dedica al seu

---

⁸⁵² *It. Sym.*, 41.

company un cop mort i que s'estudien més endavant⁸⁵³), ocasionada per la pernoctació al desert:

Inter quos ego frater Symon cum Iohanne puero meo in arena et eorum fimo absque alio continue dormiui, omni beneficio domus priuatus, tantum stellato coopertorio coopertus et ipsis ac aliis bestiis sociatus et undique inimicis uallatus, quorum iugum grauissimum continue in collo portauimus in tantum quod uix urinam stando in eorum presentia, necesse me natura, facere audebam. Quoniam ipsi sicuti et Saraceni nunquam nisi ad modum mulieris urinant et cum hoc semper posteriora sua respiciunt, affirmantes quod omnis qui urinam stando facit, Deum omnipotentem offendit et ipsius maledictionem absque dubio incurrit. Vbique quandoque bestiarum fimus quandoque arene cumulus prestabat sub capite officium puluinaris, et si uinearum sarmenta illuc pro lectulo affuissent, Francorum lectisterniis procul dubio equiuallissent.⁸⁵⁴

Al llarg de l'*Itinerarium*, en només dues ocasions apareix el pronom personal «*ego*»: al bell mig de l'elegia a Hugo Illuminator⁸⁵⁵ i en aquest fragment on de l'experiència personal es passa a un argument polèmic per, finalment, tornar a l'experiència. En aquesta primera part, Symon Semeonis presenta les condicions en les que ha de dormir, inserides amb tres sintagmes preposicionals («*in arena et eorum* (sc. camelorum) *fimo absque alio*») i l'adverbi «*continue dormiui*». Tot seguit, constata les penúries patides a través de recursos poètics ja utilitzats abans en la narració: és a dir, la derivació («*tantum stellato coopertorio coopertus*») i una estructura paral·lela a través d'un polisíndeton («*coopertorio coopertus et ipsis ac aliis bestiis sociatus et undique inimicis uallatus*»). Aquesta última condició és la que permet al frare franciscà lligar, a través d'una oració de relatiu («*quorum iugum grauissimum continue in collum portauimus*») i una subordinada consecutiva («*in tantum quod uix [...]*»), la seva experiència amb l'àmbit polèmic a través de l'anècdota i la causalitat («*[...] uix urinam stando in eorum presentia, necesse me natura, facere audebam. Quoniam*»). La recuperació de l'experiència personal és, sense dubte, forçada i sense cap lligam amb la constatació del procediment de les miccions: l'adverbi «*ubique*» esdevé la separació entre els dos àmbits i la primera part és recuperada a través de la repetició, amb una anàfora («*quandoque [...]* *quandoque [...]*»), dels elements que serveixen com a coixí al franciscà («*quandoque bestiarum*

---

⁸⁵³ Cf. pàgines CXCv–CCII del present estudi.

⁸⁵⁴ *It. Sym.*, 125.

⁸⁵⁵ *It. Sym.*, 111.

fimus quandoque arene cumulus prestabat sub capite officium puluinaris»). A la part final del fragment s'hi constata l'ús d'una ironia expressada a partir d'una oració condicional («*et si uinearum sarmenta illuc pro lectulo affuissent, Francorum lectisterniis procul dubio equiualissent*»). L'ús de la ironia és rar a l'*Itinerarium*, trobant-se només en dues altres ocasions: la primera es produeix al descriure les riqueses del Caire on, tot seguit de detallar-ne moltes d'elles, afirma que no les escriurà («*De diuitis autem ipsius ciuitatis— que precipue in auro et argento, [...]— scribere pretermittimus*»⁸⁵⁶); i la segona quan, al parlar dels dragomans, afirma que per tenir accés al Soldà «han d'untar copiosament les mans d'aquests dragomans amb unguent de florins» («*oleo florentino*»)⁸⁵⁷.

Els tres exemples analitzats són una petita mostra, però representativa, de la capacitat narrativa de l'autor i dels recursos emprats. Per exemple, a través de l'esquema cronològic presentat en el primer exemple s'hi pot constatar una voluntat narrativa de presentar els esdeveniments en ordre invers, potser amb la voluntat de representar de forma més dramàtica la mort dels frares franciscans—també a través de l'elecció dels mots com «*de nocte solempniter tempore pacis*», «*singulari priuilegio*», «*palمام martirii [...] adepti sunt*»—, evitant una narració lineal i purament causal. Aquesta voluntat narrativa també es troba en el segon exemple, trencant la linealitat temporal evident en l'últim moment, on s'intensifica la narració a través del diàleg i la confrontació amb els guàrdies musulmans i els ciutadans renegats d'Alexandria. Aquestes tres mostres també evidencien que els recursos retòrics i literaris són utilitzats esporàdicament, limitats pel propi gènere literari i l'objectiu de l'autor (explicar el viatge d'Irlanda a Terra Santa). Aquesta constatació pren més força si es té en compte tots els recursos presentats en l'elegia al seu company⁸⁵⁸.

2.6.2.2. Moviment

Com és natural en el gènere dels *itineraria* els verbs de moviment són abundants. El cas de l'*Itinerarium Symonis Semeonis* no és una excepció: verbs com «*uenimus*», «*transiuimus*»,

⁸⁵⁶ *It. Sym.*, 83.

⁸⁵⁷ *It. Sym.*, 119–120.

⁸⁵⁸ Cf. pàgines CXCv–CCII del present estudi.

«*direximus*» i «*nauigauimus*» es repeteixen al llarg de tota la narració⁸⁵⁹ sempre que els frares franciscans avancen en la seva peregrinació. Tanmateix, és interessant notar que aquests verbs personals sovint van acompanyats de participis i/o substantius que aporten informació sobre el moviment ja sigui per precisar el mitjà de transport o per detallar el tipus de moviment:

- El participi present «*proficientes*» és utilitzat en dues ocasions, a la primera part de la narració, sempre acompanyat del verb «*uenimus*»: «*Et inde nauigio proficientes uenimus portum generalem nomine Wytsondiam*»⁸⁶⁰ i «*Et inde proficientes per Placentiam, Peraxinam, Mantuam, [...] uenimus Paduam ciuitatem ingentem*»⁸⁶¹.
- El participi present «*proficiscentes*» és utilitzat en cinc ocasions, també acompanyat sempre del verb «*uenimus*»: «*Et inde proficiscentes per Beluacensem ciuitatem uenimus Sanctum Dyonisium*»⁸⁶², «*Et inde proficiscentes uenimus ciuitatem inclitam Parysiensem*»⁸⁶³, «*[...] et inde proficiscentes uenimus Marciliensem ciuitatem*»⁸⁶⁴, «*Et inde proficiscentes per abrupta montium, concaua uallium, densitates nemorum, multitudine malandrinarum uenimus castrum nomine Bobinui*»⁸⁶⁵, «*Et inde proficiscentes pedibus uenimus per Caneam castrum*»⁸⁶⁶.
- El participi present «*transeuntes*» és utilitzat vuit cops: «*Et inde celebrato deuote festo sancte Pasche, transeuntes per Staffordiam et Lichefeldiam castrum [...] et uenimus Londoniam ciuitatem [...]*»⁸⁶⁷, «*Et per Geun transeuntes uenimus Gabilonem*»⁸⁶⁸, «*Et inde per terram transeuntes uenimus Salenam castrum*»⁸⁶⁹, «*Et inde transeuntes per duo castra Venetorum, uidelicet Llysnam et Cursulam, nauigauimus et Ragusyam ciuitatem*»⁸⁷⁰, «*Et inde flantibus uentis transeuntes per Belonam castrum imperatoris Grecorum [...] nauigauimus Montanam*

---

⁸⁵⁹ En el cas del verb «*uenire*» es repeteix trenta-quatre cops, «*transiuimus*» set, «*direximus*» dos i «*nauigare*» catorze.

⁸⁶⁰ *It. Sym.*, 11.

⁸⁶¹ *It. Sym.*, 19.

⁸⁶² *It. Sym.*, 11.

⁸⁶³ *It. Sym.*, 11.

⁸⁶⁴ *It. Sym.*, 17.

⁸⁶⁵ *It. Sym.*, 19.

⁸⁶⁶ *It. Sym.*, 31.

⁸⁶⁷ *It. Sym.*, 3.

⁸⁶⁸ *It. Sym.*, 13.

⁸⁶⁹ *It. Sym.*, 17.

⁸⁷⁰ *It. Sym.*, 23.

ciuitatem Venetorum»⁸⁷¹, «*Et inde transeuntes per insulam Cretensem [...]*»⁸⁷², «*De predicta autem ciuitate transeuntes uenimus [...]*»⁸⁷³, «*Et inde montes pulcherrimos in ualles Israel uberrimas transeuntes, uenimus ad quoddam monasterium*»⁸⁷⁴. Al llarg de l'*Itinerarium* també s'utilitza la substantivació del participi per referir-se a 'vianants', 'transeünts'⁸⁷⁵.

- Només s'utilitza un cop el participi present «*pergentes*»: «*Et inde reuerenter sanctorum uisitatis reliquiis, pergentes uenimus castrum nomine Douariam*»⁸⁷⁶.

- Tenim dos exemples del participi present «*dirigentes*» acompanyat sempre de l'objecte «*gressus*»: «*Et inde gressus dirigentes per castrum ubi est monasterium [...] uenimus ciuitatem Ambianensem*»⁸⁷⁷ i «*Et inde deuote uisitatis reliquiis, gressus dirigentes per Pinum et Troiam ciuitates uenimus ciuitatem Castellionensem*».

- «*nauigantes*» és utilitzat cinc vegades: «*[...] et inde nauigantes per Sagonam fluiuum ingentem et famosum nauigamus ciuitatem Lugdunensem [...]*»⁸⁷⁸, «*Et inde per Rodanum nauigantes uenimus ciuitatem Auinianensem*»⁸⁷⁹, «*Et inde nauigantes uenimus ciuitatem Tarasconensem*»⁸⁸⁰, «*Et inde per Rodanum nauigantes uenimus ciuitatem Arelatensem*»⁸⁸¹, «*Et per mare nauigantes uenimus ciuitatem Ianuensem inclitam*»⁸⁸².

- El participi «*properantes*» apareix tres cops a l'*Itinerarium*: «*Et inde properantes per Rodanum nauigauimus ciuitatem Valentie*»⁸⁸³, «*Et inde properantes per Dargymiam, [...] uenimus Niceam ciuitatem*»⁸⁸⁴, «*Et inde properantes uenimus uillam nomine Cathiam*»⁸⁸⁵.

---

⁸⁷¹ *It. Sym.*, 29.

⁸⁷² *It. Sym.*, 31.

⁸⁷³ *It. Sym.*, 133.

⁸⁷⁴ *It. Sym.*, 133.

⁸⁷⁵ Per exemple: *It. Sym.*, 15: «*[...] et ipsius arcuum latitudinem omnes transeuntes summe admirantur*» o *It. Sym.*, 129: «*[...] nec in aliquo obstaculo dotata, quominus possunt transeuntes impediri*».

⁸⁷⁶ *It. Sym.*, 7.

⁸⁷⁷ *It. Sym.*, 11.

⁸⁷⁸ *It. Sym.*, 13, 15.

⁸⁷⁹ *It. Sym.*, 15.

⁸⁸⁰ *It. Sym.*, 15.

⁸⁸¹ *It. Sym.*, 15.

⁸⁸² *It. Sym.*, 19.

⁸⁸³ *It. Sym.*, 15.

⁸⁸⁴ *It. Sym.*, 17.

⁸⁸⁵ *It. Sym.*, 129.

- «*recedentes*» s'utilitza en vuit ocasions: «*Et inde post dies aliquot recedentes transiuimus per castrum nomine Roucestram*»⁸⁸⁶, «[...] *nauigauimus* per Rodanum *recedentes ciuitatem Vienensem*, [...]»⁸⁸⁷, «*Et inde nauigio recedentes uenimus uigilia apostolorum Petri et Pauli ciuitatem Venetiarum inclitam et famosam*»⁸⁸⁸, «*Et inde deuote sanctorum reliquiis uisitatis, feria quinta [...], recedentes nauigauimus Spolam ciuitatem*»⁸⁸⁹, «*Et inde post dies aliquot recedentes transiuimus per Duleynam ciuitatem*»⁸⁹⁰, «*Et inde recedentes nauigauimus per Cornu castrum Venetorum*»⁸⁹¹, «*De predicta autem ciuitate recedentes die Lune infra octauas sancti Francisci nauigauimus per insulam Schalpyn*»⁸⁹², «*Et inde, uisitato deuoto loco reuerenter et deuote, recedentes uenimus ciuitatem sanctam Ierusalem*»⁸⁹³.

- Només un cop és utilitzat «*redientes*»: «*Et inde per terram redientes transiuimus per Beumareys, [...]*»⁸⁹⁴.

En tots aquests exemples els participis presents utilitzats tenen un marcat valor duratiu, expressant tant la pròpia acció de moviment com el mode en què aquest és executat. És interessant anotar com alguns d'aquests participis són acompanyats, de forma regular, per alguns sintagmes. Per exemple, en el cas de «*recedentes*» veiem com al llarg de l'*Itinerarium* aquest participi va acompanyat o bé d'una apreciació temporal («*post dies aliquot*») o anotant el dia en què comença l'acció del participi («*die Lune*») o bé al finalitzar una acció, marcada llavors amb un ablatiu absolut amb el participi perfet que marca la precedència temporal («*uisitato deuoto loco*», «*reliquiis uisitatis*»). Aquesta segona opció serà la utilitzada amb el participi «*pergentes*» («*uisitatis reliquiis, pergentes uenimus*»), veient així un marc comú en els verbs que, dins la seva semàntica de moviment, tenen també una noció de temporalitat ja sigui per una disrupció (com el cas de «*recedo*» que implica 'allunyar-se', 'retirar-se', 'apartar-se', 'deixar enrere') o per continuïtat (el cas de «*pergo*» que significa 'avançar', 'procedir',

---

⁸⁸⁶ *It. Sym.*, 7.

⁸⁸⁷ *It. Sym.*, 15.

⁸⁸⁸ *It. Sym.*, 19.

⁸⁸⁹ *It. Sym.*, 23.

⁸⁹⁰ *It. Sym.*, 27.

⁸⁹¹ *It. Sym.*, 29.

⁸⁹² *It. Sym.*, 37.

⁸⁹³ *It. Sym.*, 135.

⁸⁹⁴ *It. Sym.*, 3.

‘continuar’). Dins d’aquests complements o sintagmes també és destacable l’ús de la preposició «per» que apareix amb els participis «*proficientes*», «*proficiscentes*», «*transeuntes*», «*dirigentes*», «*properantes*», «*redientes*» i «*nauigantes*»⁸⁹⁵. En els dos últims participis, el sintagma preposicional s’utilitza per precisar el medi del moviment, ja sigui riu («*nauigantes per Sagonam fluuium*»), mar («*per mare nauigantes*») o terra («*per terram redientes*»). En els restants cinc participis el sintagma preposicional és utilitzat per esmentar les poblacions per on es passa. Només en el cas de «*proficiscentes*» hi ha una descripció de la natura recorreguda⁸⁹⁶, amb la precisió de l’existència de lladres al camí («*Et inde proficiscentes per abrupta montium, concaua uallium, densitates nemorum, multitudine malandrinorum uenimus [...]*»).

Com es constata en tots aquests exemples, a l’*Itinerarium* es percep una estructura base quan es descriu el moviment. En primer lloc, el lloc de partida expressat a través de l’adverbi locatiu «*inde*» (o, en altres comptades ocasions, un sintagma preposicional⁸⁹⁷); en segon lloc— sempre tenint en compte la flexibilitat d’emplaçament que té la llengua llatina— generalment s’ubica el com es marxa del lloc, ja sigui a través d’un substantiu, d’un participi o d’ambdues; seguidament apareix o bé les localitats per les quals es passa, el mitjà utilitzat, o bé el propi verb i, per últim, la destinació. Aquesta estructura base—aplicada de forma regular, però no infal·lible—s’utilitza de forma recurrent en tota la narració, donant la sensació de repetició al moviment executat pels frares franciscans que només es detura en les descripcions.

Pel que fa a les preposicions utilitzades per tal d’expressar el moviment a l’*Itinerarium* trobem una varietat limitada, si bé amb matisos en el seu context. Per exemple, la preposició «*ad*», que regeix acusatiu, apareix tant per designar la direcció cap a una localitat específica⁸⁹⁸ com per designar l’orientació d’un edifici («*Et in eadem ecclesia ad orientem est capella beate Virginis imperialissima [...]*»⁸⁹⁹) o la situació d’un emplaçament («*Sepedicta autem ciuitas est*

⁸⁹⁵ No s’inclou aquí el participi «*recedentes*» perquè, en els casos que aquest és utilitzat amb la preposició «*per*», el sintagma preposicional està lligat al verb: «*recedentes transiuimus per castrum nomine Roucestram*», «*nauigauius per Rodanum recedentes ciuitatem Viensem*».

⁸⁹⁶ Aquest tret és una de les absències de l’*Itinerarium*, especialment en el seu recorregut per Europa.

⁸⁹⁷ Tenim dos exemples: «*De predicta ciuitate*» (*It. Sym.*, 37 i 133) i «*De predicta uilla*» (*It. Sym.*, 69, 81 i 131).

⁸⁹⁸ A mode d’exemple, *It. Sym.*, 37: «[...] reuersi sunt ad ciuitatem secum nos ducentes [...]»; 67: «[...] et uenimus ad portum quo itur nauigio usque Babiloniam».

⁸⁹⁹ *It. Sym.*, 5.

sita *ad radicem montis arenosi*»⁹⁰⁰). Amb la mateixa preposició existeix la construcció «*usque ad*» que es registra per expressar el límit del moviment o distància. Aquest sintagma és molt present, justament, en la part de Jerusalem i el registre de distàncies entre llocs sagrats⁹⁰¹. A més, l'ús de l'adverbi «*usque*» amb acusatiu de direcció (sense preposició) també és utilitzat en algunes ocasions: «*de Hibernia profecti sumus, [...], usque Terram Sanctam*»⁹⁰², «*et uenimus ad portum quo itur nauigio usque Babiloniam*»⁹⁰³. Tornant a les preposicions, en el cas de «*in*» que és abundantíssim al llarg de l'*Itinerarium* gairebé exclusivament regint cas ablatiu, trobem un únic context de moviment on s'utilitza la preposició amb el cas acusatiu: «*Et inde montes pulcherrimos in ualles Israel uberrimas transeuntes, uenimus ad quoddam monasterium*»⁹⁰⁴. És curiosa aquesta construcció, ja que sembla voler-se subratllar l'arribada a les valls d'Israel i no es recull com, simplement, una altra etapa recorreguda de la peregrinació. Per últim, una altra preposició és «*uersus*», molt poc present per expressar la direcció del moviment: «*[...] declinauimus uersus Duynionem, ad leuam Diuionem emittentes*»⁹⁰⁵ i «*[...] uersus Soldanum gressus festinatos direxi, [...]*»⁹⁰⁶.

Amb aquest anàlisi, es constata com els participis esdevenen una clau informativa sobre el desplaçament de Symon Semeonis, que recorre especialment al cas acusatiu per denotar la direcció. La manca d'una profusa descripció per part del frare irlandès deixa en terreny d'hipòtesi la diferència de significació d'alguns participis com, per exemple, «*transeuntes*» o «*properantes*» que, en ambdós casos, no van mai seguits d'una descripció del lloc per on s'ha 'creuat' o per on s'ha 'passat ràpidament', donant la sensació de rapidesa al creuar el territori; la mateixa situació es planteja amb els participis «*proficientes*» i «*proficiscentes*» que, en els casos registrats, no plantegen aparentment cap diferenciació, valent-se ambdós de l'adverbi locatiu com a punt de partida per 'avançar' o per 'partir'. Una major sistematització de la

---

⁹⁰⁰ *It. Sym.*, 85.

⁹⁰¹ Per exemple: *It. Sym.*, 137: «*[...] et de porta ipsa usque ad primum gradum sunt .VII. pedes*»; 139: «*De Sepulcro Domini usque ad locum in quo apparuit Magdalene*».

⁹⁰² *It. Sym.*, 1.

⁹⁰³ *It. Sym.*, 67.

⁹⁰⁴ *It. Sym.*, 133.

⁹⁰⁵ *It. Sym.*, 13.

⁹⁰⁶ *It. Sym.*, 117.

temporalitat a l'*Itinerarium*—tal i com s'estudiarà ara—podria servir-nos per dilucidar aquests dubtes semàntics.

2.6.2.3. Temps

L'*Itinerarium* es mou, principalment, entre dos temps verbals: les accions en pretèrit perfet i les descripcions en present. En aquest punt ens centrarem en els adverbis i en les oracions subordinades temporals per tal de poder extreure algunes conclusions sobre com expressa Symon Semeonis el marc temporal de la seva peregrinació i com presenta en la seva narració els fets a través d'aquests recursos.

L'ús d'adverbis temporals a l'*Itinerarium* pot dividir-se en dos grups: per una banda, aquells recurrents i, per l'altra, aquells utilitzats excepcionalment. Del primer grup es registren els adverbis i/o expressions: «*raro uel nunquam*», «*semper*», «*quandoque*», «*tunc*», «*nunc*» i «*olim*», que funcionen generalment amb verbs en present—excepte en comptades ocasions— i lligades a les descripcions. Ha de remarcar-se que només l'adverbi «*tunc*» (i només en una ocasió) fa referència a esdeveniments de la peregrinació del frare franciscà: «*[...] uersus Soldanum gressus festinatos direxi, qui tunc in castro memorato morabatur*»⁹⁰⁷. Tota la resta són inclosos per donar un matís a les descripcions. Per exemple: «*nunc*» s'utilitza per remarcar un canvi a una ciutat o edifici⁹⁰⁸; «*olim*» per referir-se a temps bíblics⁹⁰⁹ o molt remots⁹¹⁰;

⁹⁰⁷ *It. Sym.*, 117.

⁹⁰⁸ Per exemple, *It. Sym.*, 27: «*[...] nauigauimus Durachiam ciuitatem olim famosam et in mari et in terra potentem et imperatori Grecorum subiectam. Nunc autem principi Romanye*»; 37: «*Extra quam ad unum miliare fuit solempniter martirizatus beatus Marcus euangelista, Venetiarum aduocatus, et infra quam, ubi sunt nunc due columpne lapidee rubeae, longe et magne, inter quas nunc est strata publica, fuit martirizata gloriosa uirgo Katerina*»; 101: «*In predicta autem ciuitate est etiam ecclesia in honore beate Barbare uirginis constructa, in qua dicitur eius pretiosissimum corpus esse reseruatum, que nunc minime officiatur*»; 139: «*Predicta autem turris est sita in monte Syon, ad cuius partem quodammodo australem est monasterium Armenorum quod nunc per eos officiatur*».

⁹⁰⁹ *It. Sym.*, 1: «*[...] ut olim Abraham ille inter patriarchas opulentissimus [...]*»; 17: «*Ipsius etiam ciuitatis olim fuit episcopus sanctus Lazarus a Domino in Bethania resuscitatus, [...]*»; 91: «*Vbi est illa famosissima uinea, que olim fuisse dicitur in Engaddy, [...]*»; 111: «*[...] non ut Iudeorum olim in humilibus salicibus suspendit [...]*»; 131: «*[...] que est in terra que olim dicebatur terra Philistinorum, [...]*»; 133: «*[...] que est sita in agro Damascinorum et olim erat Philistinorum, [...]*»; 135: «*[...] Ierusalem, que olim erat 'domina gentium, princeps prouinciarum [...]*'».

⁹¹⁰ *It. Sym.*, 17: «*[...] Niceam ciuitatem, in qua olim fuit illud solempne concilium Nicenum celebratum, cui interfuisse beatus Nicholaus asseritur*»; 27: «*[...] Durachiam ciuitatem olim famosam et in mari et in terra potentem [...]*»; 95: «*[...] in qua olim fuit ingens et famosissimum castrum Pharaonis [...]*».

«*semper*» per mostrar un costum, ritus o tradició⁹¹¹, així com també l'expressió «*raro uel nunquam*»⁹¹² tot i que a aquesta s'hi afegeix també situacions meteorològiques o descripcions del món natural⁹¹³; l'adverbi «*quandoque*»—a més a més de servir també per descripcions etnogràfiques⁹¹⁴, botàniques⁹¹⁵ i zoològiques⁹¹⁶— és utilitzat en els moments on Symon Semeonis narra experiències més personals, com la celebració de misses⁹¹⁷, la reflexió de la mort⁹¹⁸ o la pernoctació al desert⁹¹⁹.

---

⁹¹¹ *It. Sym.*, 31: «*Et quando illarum aliqua uiro semel suo est orbata, [...], sed semper facie uelata et singultibus plena loca solitaria ubique petit [...]*»; 33: «*Ibidem etiam uidimus gentem extra ciuitatem ritu Grecorum utentem [...], sed semper uelut a Deo maledicta uaga et profuga [...], et de cauerna in cauernam discurrit [...]*»; 37: «*Predicti autem custodes non de nauis recesserunt quousque fuerat totaliter exonerata et hec fecerunt et semper in qualibet nauis faciunt custodes*»; 51: «*Iacobite quidem, de quibus dictum est, circumcisionem admittunt [...]* et *semper* signant se signo crucis cum uno digito»; 59: «*Quorum mulieres nunquam oratorium siue ecclesiam ingrediuntur, nec ad locum orationis admittuntur, sed semper quasi in domibus includuntur [...]*»; 77: «*Et hinc est quod semper Soldanus omnibus indifferenter cuiuscumque status, legis seu condicionis, gerfaucos sibi portantibus, soluit pro quolibet uiuo .3. milia dragmas [...]*».

⁹¹² *It. Sym.*, 33: «*Ibidem etiam uidimus gentem [...] et de genere Chayn se esse asserentem, que raro uel nunquam in loco aliquo moratur [...]*»; 43: «*Raro uel nunquam ieiunant nisi [...]*»; 51: «*Vnde in altari in quo celebrat Grecus, raro uel nunquam celebrabit Iacobita [...]*»; 55: «*Saraceni autem raro uel nunquam cinguntur nisi tualia, [...]*».

⁹¹³ L'expressió és utilitzada també per parlar de la pluja a Egipte (*It. Sym.*, 73: «*Preter etiam ista est sciendum quod raro uel nunquam pluit in terra Egypti [...]*») i per explicar l'absència de pedres (*It. Sym.*, 75: «*Raro uel nunquam enim ibi lapides inueniuntur quibus offenduntur, nisi in locis certis uel determinatis*»).

⁹¹⁴ *It. Sym.*, 31: «*Vbi Minores sicut ceteri ibidem degentes ligna sethym siue cypressina quandoque comburunt, [...]*»; 53: «*Et panem et uinum in multa quantitate consumunt, quia in omni missa sunt stantes circa altare .VII. uel .VIII., quandoque plures uel pauciores*»; *ibId. Sym.*, : «*[...] infra quam sunt duo colles magni, arenosi et alti, super quos quandoque ascendunt ciues et alii [...]*»; 87: «*In quo Soldanus cum admiraldis suis et ceteris nobilibus sui exercitus quandoque solaciatur*»; 93: «*Ipse enim fons est muro undique circumdatus, [...] et quandoque Saraceni uigilas deuote facientes laudibus gloriose Virginis continue insistunt. [...] Vbi multa presidia meritis ipsius Virginis ipsi infirmis, etiam ipsa quandoque personaliter Saracenis apparente, [...]*»; 101–103: «*Vbi stat quidam calogerus siue monachus, [...], consulendo de uia per desertum et informando et quandoque litteras recomendatitias gloriose concedendo [...]*»; 103: «*Vbi stat quidam monachus Iacobita, Iacobitarum patriarcha, qui manum elemosinariam ad pauperes et peregrinos intuitu pietatis, uelut predictus patriarcha, quandoque extendit*».

⁹¹⁵ *It. Sym.*, 69: «*Folia enim ipsius communiter habent in longitudine duos uel sex pedes et in latitudine quandoque unum et quandoque duos et etiam quandoque minus [...]. Et notandum quod predicta herba nunquam facit fructum nisi semel et quandoque fructus extollitur seu aufertur, statim arida efficitur [...]*».

⁹¹⁶ *It. Sym.*, 75: «*Ipsa etiam boues nutrit mire magnitudinis et altitudinis, et oues uelut bouiculas, quarum quedam habent caudas semirotondas, pingues nimis, latissimas atque lanosas, quandoque .LXX. libras ponderantes [...]*»; *ibId. Sym.*, : «*Capras etiam nutriunt non multum magnas, quarum quedam habent cornua curua et breuia, et aures quandoque pedem et amplius in longitudine*»; 77: «*Verum tamen cameli quandoque uiuunt de lapidibus siue ossibus que in dactilis reperiuntur*».

⁹¹⁷ *It. Sym.*, 105: «*[...] in quo est quedam capella parua et deuota in qua ad eorum consolationem, sicut et in illa que est in Kayr, alter nostrum, uidelicet frater Symon, missarum solempnia quandoque celebrare consuevit*».

⁹¹⁸ *It. Sym.*, 113: «*Consideraui nempe et in interioris mentis mee libello legi, quod humana condicio pondere fragilitatis oppressa ineuitabili subiacet corruptele, et per aspera quandoque pregitur et amara, [...]*».

⁹¹⁹ *It. Sym.*, 125: «*Inter quos ego frater Symon cum Iohanne puero meo in arena et eorum fimo absque alio continue dormiui, [...]. Vbi quandoque bestiarum fimus quandoque arene cumulus prestabat sub capite officium puluinaris, [...]*».

Per altra banda, en el segon grup es recullen els següents adverbis utilitzats rarament al llarg de la narració: «*mox*», «*tum*», «*cotidie*», «*sepe*», i «*dein*». L'adverbi «*mox*» és utilitzat tan sols dos cops a l'*Itinerarium*, en l'elegia a Hugo Illuminator: «*Quod cum ego, [...] orbatum considerassem, mox ab interiectionis exordio incepti dicere [...]*»⁹²⁰ i «*In quem cum fuissem de meroris faucibus quasi de somno excitatus, [...], mox cepi respirare et consolationis pabulo recreari*»⁹²¹; «*tum*» és utilitzat també dos cops: «*Et tum Soldanus habet, ut relatu fidedigno audiimus, .LX. uxores [...]*»⁹²² i «*In qua est una columpna marmorea alba, de qua fertur sanctam Mariam locutam fuisse cuidam Iacobite dilecto super deliberationem Christianorum, qui tum nimia saracenic ferocitate affligebatur [...]*»⁹²³; «*cotidie*» apareix també en dues ocasions: «*[...] capella beate Virginis imperialissima, biblicis historiis uermiculata, in qua cotidie missarum solempnibus ueneratur*»⁹²⁴ i «*[...] et lapidibus marmoreis ac aliis pretiosissimis mirabiliter bene et sumptuose pauimentate, que cotidie uel saltem alterius diebus diligenter cum scopis mundantur [...]*»⁹²⁵; «*sepe*» en només una («*[...] corpus beati Titi episcopi, [...], de quo in Epistolis Pauli et in Actibus Apostolorum mentio sepe habetur*»⁹²⁶), tot i que apareix molt sovint com a prefix⁹²⁷; per últim, «*dein*» també en només una ocasió: «*Dein sequuntur ipsi cum capris satis ferociter armati [...]*»⁹²⁸.

A més a més, al llarg de l'*Itinerarium* s'utilitza l'adverbi «*usque*» acompanyat de la preposició «*in*», «*ad*» o un altre adverbi per delimitar el temps d'una acció. Amb la preposició «*in*» es fa referència a l'actualitat de Symon Semeonis quan parla de l'orgull dels sarraïns pels esdeveniments de la setena creuada («*[...] et filiorum Belial gloriam et honorem usque in hodiernum diem*»⁹²⁹) i quan, descrivint l'església de santa Bàrbara, fa referència a què no s'hi celebren misses («*[...] que nunc minime officiat, nec a tempore prefate persecutionis*

⁹²⁰ *It. Sym.*, 111.

⁹²¹ *It. Sym.*, 113.

⁹²² *It. Sym.*, 85.

⁹²³ *It. Sym.*, 103.

⁹²⁴ *It. Sym.*, 5.

⁹²⁵ *It. Sym.*, 81.

⁹²⁶ *It. Sym.*, 33.

⁹²⁷ Per exemple: *It. Sym.*, 85: «*Sepedicta autem ciuitas est sita [...]*».

⁹²⁸ *It. Sym.*, 123.

⁹²⁹ *It. Sym.*, 71.

officiebatur usque in hodiernum diem»⁹³⁰). Hi ha també quatre ocasions on, per fer referència a l'actualitat, s'utilitza el sintagma «*usque hodie*»: «*et patris sancti Iohannis Baptiste, cuius os est apertum usque hodie*»⁹³¹; «[...] *cuius fundamenta sunt mire spissitudinis et firmitatis, que usque hodie ibidem apparent [...]*»⁹³²; «[...] *qui tum nimia saracenicam ferocitate affligebatur, que usque hodie a Christianis digna ueneratione honeratur*»⁹³³; «*ibi fuerunt fossata amplissima et profundissima in rupibus cauata, quorum uestigia usque hodie ibidem apparent*»⁹³⁴. El mateix adverbi també apareix amb la preposició «*ad*» utilitzant-se un sol cop amb significat temporal per remarcar l'hora en què arriba l'almirall d'Alexandria i, per tant, acaben les agressions realitzades pels habitants de la ciutat als frares franciscans: «*Inter prefatas portas fuimus a transeuntibus pro nomine Ihesu consputi, lapidibus percussi et aliis contumeliis et obprobriis a mane usque ad horam sextam saturati*»⁹³⁵. Aquest fragment, a més a més, també registra l'única menció temporal al 'matí' en tot l'*Itinerarium* amb el sintagma preposicional «*a mane*». Per últim, observem també l'ús de l'adverbi «*quousque*», que és utilitzat sempre en descripcions d'activitats o costums i acompanyat sempre o d'un verb en plusquamperfet o perfet, segons reclami la *consecutio temporum*: «*Predicti autem custodes non de naue recesserunt quousque fuerat totaliter exonerata*»⁹³⁶; «[...] *columbam dimittunt abire, [...] que nunquam quiescit quousque ad castrum unde portata, fuerit reuersa*»⁹³⁷; «[...] *raro uel nunquam celebrabit Iacobita quousque fuerit altare reconciliatum siue consecratum*»⁹³⁸; «[...] *et omni die prouidet de pane et carnibus eisdem quousque fuerit de minimo etiam quadrante eis satisfactum*»⁹³⁹; «[...] *et barbas proprias fedantes atque alias brutalitates inexplicabiles continue facientes quousque fuerint repleti*»⁹⁴⁰; «[...] *et sic accedunt succesiuè quousque fuerint omnes saturati*»⁹⁴¹.

---

⁹³⁰ *It. Sym.*, 101.

⁹³¹ *It. Sym.*, 21.

⁹³² *It. Sym.*, 95.

⁹³³ *It. Sym.*, 103.

⁹³⁴ *It. Sym.*, 135.

⁹³⁵ *It. Sym.*, 39.

⁹³⁶ *It. Sym.*, 37.

⁹³⁷ *It. Sym.*, 39.

⁹³⁸ *It. Sym.*, 51.

⁹³⁹ *It. Sym.*, 77.

⁹⁴⁰ *It. Sym.*, 91.

⁹⁴¹ *It. Sym.*, 91.

Pel que fa a les conjuncions i oracions subordinades de sentit temporal, trobem l'ús de la conjunció «*quando*» que sempre, excepte en quatre ocasions⁹⁴², precedeix l'oració principal: «*Et quando illarum aliqua uiro suo semel est orbata, raro uel nunquam traditur nuptium [...]*»⁹⁴³; «*Et quando uolunt aliquid Soldano de aduentu Christianorum seu de aliquo denunciare, columbam dimittunt [...]*»⁹⁴⁴; «*Et quando sunt in deserto uel loco inaquoso ubi aque copia non habetur, antequam adorandum accedere presumant, sibi super caput terram mundam spargunt, [...]*»⁹⁴⁵; «*Sunt enim oblonga et glauci coloris quando sunt matura [...]*»⁹⁴⁶ «*[...] quoniam quando scinduntur ex transuerso in eis apparet imago crucifixi [...]*»⁹⁴⁷; «*[...] quia semper quando pilam per uices excutit, omnes eum laudant [...]*»⁹⁴⁸; «*[...] pari pena puniuntur, etiam potissime quando status rei mortis et tunc pena crucis puniuntur uel capitis uel ense per medium scinduntur*»⁹⁴⁹; «*balsamum emittunt quando cortices ipsarum modo predicto per manus Christianorum scinduntur quam per manus Saracenorum*»⁹⁵⁰; «*[...] collum longissimum habens, quod semper quando incedit portat erectum*»⁹⁵¹; «*[...] in quo latuit, ut dicitur, Virgo gloriosa .VII. annis cum filio suo dulcissimo Ihesu usque ad obitum Herodis, Matheo II, quando fugerat cum eo sociata [...]*»⁹⁵²; «*[...] semper quando uadit uenatum aut extra ciuitatem spatiatum, sicut relatu multorum audiuiimus, secum ducit triginta milia equites [...]*»⁹⁵³; «*Hii autem quando castra sua mouent siue tentoria, omnia camelis imponunt [...]*»⁹⁵⁴; «*[...] et quando peditum uestigia uel equitum per eos reperiuntur, statim transeuntes insequuntur*»⁹⁵⁵.

La conjunció de sentit temporal més utilitzada és—tal i com hem vist—«*quando*» superant en molt la conjunció «*cum*» que, amb valor estrictament temporal, només s'utilitza

⁹⁴² Es senyala en negreta la conjunció «*quando*» en aquestes quatre ocasions.

⁹⁴³ *It. Sym.*, 31.

⁹⁴⁴ *It. Sym.*, 39.

⁹⁴⁵ *It. Sym.*, 57.

⁹⁴⁶ *It. Sym.*, 67.

⁹⁴⁷ *It. Sym.*, 67.

⁹⁴⁸ *It. Sym.*, 87.

⁹⁴⁹ *It. Sym.*, 91.

⁹⁵⁰ *It. Sym.*, 95.

⁹⁵¹ *It. Sym.*, 95.

⁹⁵² *It. Sym.*, 99.

⁹⁵³ *It. Sym.*, 121.

⁹⁵⁴ *It. Sym.*, 123.

⁹⁵⁵ *It. Sym.*, 129.

un cop: «*Saraceni raro uel nunquam cinguntur nisi tualia, quam cum oratum uadunt [...]*»⁹⁵⁶. En canvi, apareix fins a quatre ocasions amb valor causal-temporal (amb la construcció anomenada ‘*cum* històric’): «*Qui cum ab eis rem gestam diligenter didicisset, statim Soldano, ut moris est, per columbam significare non postposuit*»⁹⁵⁷; «*cum scrutantes uidissent imagines crucifixi, [...] nobiscum portauimus, statim blasphemantes et super ipsas spuentes clamorosis uocibus insultabant dicentes*»⁹⁵⁸; «*Quod cum ego, frater Symon prefatus, conspexissem et me tanto socio bitumine amoris constricto orbatum considerassem, mox ab interiectionis exordio incepti dicere*»⁹⁵⁹; «*In quem cum fuissem de meroris faucibus quasi de somno excitatus, oculorum aciem interueniens me direxissem, mox cepi respirare et consolationis pabulo recreari*»⁹⁶⁰.

L’expressió temporal és, sense dubte, un dels aspectes més irregulars de tot l’*Itinerarium*. Pensi’s, per exemple, en la inconsistència que es mostra en tota la narració a l’hora de registrar les dates del viatge⁹⁶¹. Tanmateix, com s’ha vist, Symon Semeonis mostra una regularitat evident en l’ús d’adverbis temporals, delimitant clarament l’ús segons la situació o descripció. També és destacable la sintaxi o l’estructura que el frare franciscà utilitza en el moment d’aportar un matís temporal a una narració: el fet que en tot l’*Itinerarium* l’oració temporal precedeixi a l’oració principal de forma regular fa pensar en una necessitat de contextualitzar prèvia a l’explicació del propi fet; aquesta construcció és plantejada indiferentment del context, tant si es tracta d’oracions que plantegen un canvi en el sentiment o vivència del frare (com en el cas de les oracions de ‘*cum* històric’ en l’elegia a Hugo Illuminator) com si es tracta de plantejar la temporalitat d’un esdeveniment regular (com, per exemple, la manera de procedir dels musulmans per fer l’oració en un context on no tenen accés a aigua o com el poble lloa al soldà quan aquest colpeja la pilota jugant al polo).

---

⁹⁵⁶ *It. Sym.*, 55.

⁹⁵⁷ *It. Sym.*, 37.

⁹⁵⁸ *It. Sym.*, 39.

⁹⁵⁹ *It. Sym.*, 111.

⁹⁶⁰ *It. Sym.*, 113.

⁹⁶¹ Cf. pàgines XCV–XCVII del present estudi.

2.6.2.4. Descripció

Ciutats

En el capítol centrat en l'anàlisi del viatge i discurs de Symon Semeonis, ja s'ha apuntat com sembla haver-hi un esquema subjacent en les descripcions de les grans ciutats occidentals⁹⁶² que podria resumir-se en els següents punts: 1. elogi de la ciutat; 2. riu que la travessa o la seva situació respecte al mar; 3. Església o catedral principal; 4. Altres edificis importants. Aquest esquema—que serveix per les ciutats de Londres, París i Venècia—no escau a les grans ciutats d'orient que Symon Semeonis descriu (Alexandria, El Caire i Jerusalem), si bé sí que comparteixen certes característiques amb les descripcions de les ciutats europees. Per exemple, l'elogi a la ciutat sempre apareix en la primera menció a la ciutat: «[...] *uenimus ciuitatem famosissimam Alexandrie et mercatoribus cunctis amplexabilem [...]*»⁹⁶³, «[...] *nauigauimus ciuitatem prenotatam ingentissimam et famosissimam, uidelicet Kayr. Que, iudicio nostro saluo meliori, maior est ciuitate Parisiensi in duplo [...]*»⁹⁶⁴ i «[...] *recedentes uenimus ciuitatem sanctam Ierusalem, que olim erat domina gentium, princeps prouinciarum, ciuitas legalis et sacerdotii et cetera [...]*»⁹⁶⁵. A partir d'aquest punt inicial l'estructura de la descripció canvia en cada cas—a diferència de l'estructura detectada en les ciutats occidentals— en tant que, entre mig de la descripció, s'hi afegixen altres tòpics com els grups d'habitants de les ciutats, la polèmica antiislàmica, etc.. Sí que sembla, però, que hi hagi certs elements que apareixen constantment en aquests casos, tant en el cas d'Alexandria com en el del Caire i Jerusalem: la situació de la ciutat en el seu marc geogràfic, els aparats defensius dels quals consta, els carrers i les seves característiques i, per últim, els edificis o llocs importants.

Pel que fa a la ciutat d'Alexandria, després de l'esmentat elogi s'hi introdueix d'una forma molt breu la situació de la ciutat («[...] *que est in terra Egypti*») i posteriorment es centra

---

⁹⁶² Cf. pàgines LV–LVI del present estudi.

⁹⁶³ *It. Sym.*, 37.

⁹⁶⁴ *It. Sym.*, 81.

⁹⁶⁵ *It. Sym.*, 135.

en els principals sants martiritzats allà: Marc l'evangelista i Caterina⁹⁶⁶. L'encontre amb els guàrdies portuaris musulmans, la polèmica antiislàmica i les descripcions de les diverses religions que s'hi troba endarrerirà la continuació de la descripció de la ciutat, que es recupera, en primer lloc, amb la menció als aparats defensius i, posteriorment, amb la menció als monts de la ciutat i les principals rutes d'accés a la ciutat, amb el comentari de la diligent observança que apliquen els guàrdies musulmans:

Predicta autem ciuitas Alexandrina est dupplici muro murata, turribus, fossatis, quoad unam partem machinis et aliis bellicis apparatus bene munitam, infra quam sunt duo colles magni, arenosi et alti, super quos quandoque ascendunt ciues et alii aere puro uolentes recreari et maris undas speculari. Cuius porte nimia diligentia custodiuntur et singulariter ille tres portum respicientes, una cum illa per quam ascenditur usque ciuitatem De le Kayr, inter quarum duas, ut superius dictum est, fuimus collocati.⁹⁶⁷

Per últim, Symon Semeonis destaca el far d'Alexandria i el seu cementiri:

Que, propter situm eius humilem se nauigantium oculis per remota maris nauigia minime offert, sicut nec ipsa tota terra Egypti. Ideo ipsius ciues in introitu portus eius turrem quadram altissimam super rupem construxerunt, in qua communiter stant speculatores, que sua altitudine nauigantes dirigit ad portum salutis, quam plurimum producit. Inter quam et ciuitatem est cimiterium ingentissimum et in magna parte edificatum, in quo communiter omnes ciues et populares ciuitatis sepelliuntur.⁹⁶⁸

D'aquesta ciutat, l'últim element comentat—seguint l'esquema de les ciutats orientals—serà la qualitat i característiques dels seus carrers: «*Predicta autem ciuitas, quamuis reluceat in pulchritudine apparenti, tamen carerías habet strictas, uiles, angulosas, obscuras, pulueribus ac aliis immunditis plenas et in nullo pauimentatas, [...]*»⁹⁶⁹.

Pel que fa a la ciutat del Caire, l'esquema varia al d'Alexandria i, posterior a l'elogi, Symon Semeonis insereix la seva reflexió sobre els aparats bèl·lics de la ciutat:

---

⁹⁶⁶ *It. Sym.*, 37: «[...] que est in terra Egypti, que distat a Candia per quingenta miliaria. Extra quam ad unum miliare fuit solempniter martirizatus beatus Marcus euangelista, Venetiarum aduocatus, et infra quam, ubi sunt nunc due columpne lapidee rubeae, longe et magne, inter quas nunc est strata publica, fuit martirizata gloriosa uirgo Katerina, qui locus in nullo honore habetur. Cuius corpus fuit angelicis manibus portatum usque ad montem Synay, que distat a prefata ciuitate per .XII. dietas magnas secundum incolarum assertionem».

⁹⁶⁷ *It. Sym.*, 53.

⁹⁶⁸ *It. Sym.*, 53–55.

⁹⁶⁹ *It. Sym.*, 61.

Ipsa quidem non est munita nec fossatis nec aliis bellicis apparatus, nisi satis debiliter circa ipsius medium, ubi habet tamen portas excellentissimas laminis ferreis coopertas, et quodam muro, qui de castro infrascripto quodammodo uersus boream quasi per unum miliare se extendit.⁹⁷⁰

En aquest cas la descripció de les defenses de la ciutat es forma en negatiu («*non est munita nec fossatis nec aliis bellicis apparatus*») —com en el cas del Vell Caire⁹⁷¹—, en contraposició a la resta de les grans ciutats. Posteriorment, Symon Semeonis recull l'estat dels carrers de la ciutat:

Ipsa siquidem habet carerías strictas, curuas, obscuras, angulosas, pulueribus ac aliis immunditis plenas et in nullo pauimentatas. Quarum principaliores, que sunt magis liniarés, continue sunt ita plene populo barbaro et uilissimo, que nunquam de uno capite ipsius ad aliud nisi cum maxima difficultate transitur. Et hinc est quod raro uel nunquam pertransiunt nobiles nisi in equis, nec homines qui sunt alicuius ualoris nec mulieres nisi in asinis, nec etiam alii negotiatores uolentes de negotiis celeriter expedire.⁹⁷²

Aquesta és la major descripció que farà Symon Semeonis dels carrers d'una ciutat. Compari's amb com relata el frare franciscà els carrers d'Alexandria⁹⁷³ o de Càndia⁹⁷⁴: en totes elles la descripció sembla formar-se a partir de clàusules que apareixen sempre, per exemple: «*strictas*», «*angulosas*», «*obscuras*», «*pulueribus ac aliis immunditis plenas* (Caire i Alexandria)/*immundas* (Càndia)» i «*in nullo pauimentatas*». De fet, en totes tres descripcions, només una paraula no apareix a la resta. A Alexandria i Càndia coincideixen el fet que són «*uiles*», però al Caire s'hi ressalta que són «*curuas*». Just a aquest adjectiu s'hi contraposen els carrers principals, que un cop descrits com «*magis liniarés*» el frare franciscà procedeix a explicar el tràfic continu.

Pel que fa a la situació de la ciutat, la descripció de Symon Semeonis es veu influenciada per l'ús d'un passatge del *Flos historiarum Terre Orientis* d'Haytonus⁹⁷⁵. Tanmateix, en les mencions dels edificis o espais més importants, Symon Semeonis segueix un ordre cardinal: nord, nord-est, sud i oest començant pel centre de la ciutat:

⁹⁷⁰ *It. Sym.*, 81.

⁹⁷¹ *It. Sym.*, 97: «*Sepedicta autem ciuitas non est murata nec aliis bellicis pugnaculis in aliquo munita, [...]*».

⁹⁷² *Ibid.*

⁹⁷³ *It. Sym.*, 61.

⁹⁷⁴ *It. Sym.*, 33.

⁹⁷⁵ El passatge es troba a *It. Sym.*, 85–87. Cf. pàgines CLII–CLIII del present estudi.

Circa autem medium ipsius ciuitatis, ex opposito quasi ad orientem in supercilio predicti montis, est castrum ipsius Soldani ingens et pulchrum [...]. Ad partem uero quasi borealem ipsius ciuitatis est quidam locus qui *Materia* dicitur. Vbi est illa famosissima uinea [...]. Ad partem uero aquilonarem ipsius fontis est locus ubi fertur unum castrum Pharaonis fuisse, [...]. Ad partem uero australem predictae ciuitatis, quasi ad unum miliare est ciuitas Babilonie, que est sita in longum super sepedictum fluuium, ex cuius opposito ad occidentem est insula oblonga in ipso fluuio [...]. Ad eandem partem ultra memoratam insulam, ad tres miliaria radicem deserti, sunt illa granaria [...].⁹⁷⁶

El mateix procediment el podem veure quan, comentant els principals espais del Vell Caire, Symon Semeonis segueix el mateix ordre cardinal, aquest cop començant per l'est:

Ad plagam uero orientalem ipsius ciuitatis, quasi ad unum miliare, est illud cimiterium Saracenorum ingentissimum et famosissimum in quo sunt tot oratoria et edificia super sepulcra mortuorum constructa. [...] Ad plagam etiam meridionalem ipsius ciuitatis est locus ubi Dominus loquebatur Moysi super eductionem populi Israelitici de Egypto, [...].⁹⁷⁷

Per últim, en el cas de Jerusalem—especial en ell mateix perquè Symon Semeonis canvia radicalment el seu estil de descripció per presentar una geografia dels espais sagrats registrant-ne la distància entre els llocs— l'ordre seguit en els elements principals descriptius és: 1. elogi; 2. situació de la ciutat; 3. principals llocs.

Així doncs, pel que fa a les ciutats d'orient, respecte a les d'occident, trobem unes variacions tant en els punts a descriure com en l'ordre de la presentació. La primera variació marca la percepció d'alteritat que el frare franciscà sentí al creuar el mar Adriàtic: així ho remet l'aparició de les descripcions dels carrers que en cap moment és assenyalat durant la narració del tram de l'Europa occidental. És més difícil poder copsar la raó de la variació de l'ordre dels elements a descriure: potser hi té un paper important la mateixa alteritat, ja que les ciutats orientals aglutinen per Symon Semeonis elements que no poden ser postergats en la descripció. Per exemple, en el cas d'Alexandria el frare franciscà introdueix ràpidament la seva experiència personal amb els guàrdies portuaris tot just després d'haver inserit l'elogi i la situació de la ciutat i això provocarà un desplaçament de la recuperació de la descripció. Sigui quin sigui el motiu, l'*Itinerarium* registra un ordre que, si bé no és regular, sí que és metòdic. A més a més, els

---

⁹⁷⁶ *It. Sym.*, 87, 91, 95.

⁹⁷⁷ *It. Sym.*, 97.

passatges del Caire i del Vell Caire també deixen entreveure un ordre cardinal en els elements a descriure, percebent-se una estructura retòrica fixa en el moment d'introduir-los.

Edificis

Per a aquest apartat és convenient una divisió entre edificis religiosos i civils. Els aspectes a descriure i comentar variaran d'un a l'altre, cercant-se i descrivint-se alguns trets exclusius de cada tipus d'edifici.

Dels edificis religiosos, és a dir principalment esglésies, Symon Semeonis comenta tres aspectes que no s'apliquen en totes les descripcions: en primer lloc, els adjectius que poden atribuir-se-li; en segon lloc, el material del qual estan fets; i per últim, alguna particularitat (incloent això o bé algun element distintiu de l'església o bé la pròpia forma). Els adjectius que se'ls hi atribueixen acostumen a estar relacionats amb la bellesa, altura i la magnitud d'aquestes. Per exemple, de l'església de sant Pau a Londres es diu: «[...] *ecclesia beati Pauli apostoli mire magnitudinis [...]»*⁹⁷⁸ i de la catedral d'Amiens «[...] *ecclesia mire magnitudinis, altitudinis et pulchritudinis in honore beate Virginis gloriose fabricata consistit»*⁹⁷⁹. Si bé en el cas d'Amiens— tal i com succeeix en el cas de l'església de Pàdua⁹⁸⁰— Symon Semeonis dona per descrita la catedral només amb l'apunt d'algunes característiques generals, en el cas de la catedral de sant Pau a Londres s'hi afegeix—sense concretar el material amb el qual es construí— un element distintiu: «[...] *ecclesia beati Pauli apostoli mire magnitudinis, in cuius medio est campanile illud famosissimum et incomparabili dignitate coronatum, quoniam habet in altitudine pedes, ut asseritur, quingentos»*⁹⁸¹. De fet, les úniques edificacions religioses que seran descrites amb els tres punts abans comentats són la catedral de Notre-Dame de París, la basílica de sant Marc a Venècia i l'església del sant Sepulcre a Jerusalem, aquesta última amb particularitats especials. Pel que fa a les dues primeres, es presenten amb una descripció que, tot i ser general, balda per reflectir, a través dels mots escollits, aspectes més concrets de

⁹⁷⁸ *It. Sym.*, 5.

⁹⁷⁹ *It. Sym.*, 11.

⁹⁸⁰ *It. Sym.*, 19: «[...] *uenimus Paduam ciuitatem ingentem et bene munitam, in qua iacet corpus beati Antonini confessoris de ordine Fratrum Minorum, ubi in eius nomine ecclesia mire magnitudinis et firmitatis fabricata consistit».*

⁹⁸¹ *It. Sym.*, 5.

l'edificació: «[...] *in qua, erigens contra illa uulgata ecclesia ex lapidibus sectis et sculptis in honore Virginis Marie constructa consistit, cuius porte occidentales nimia uarietate sculpturarum atque turrium altitudine decorantur*»⁹⁸² i «*In honore autem predicti euangeliste est ecclesia sumptuosissima ibidem incomparabilibus lapidibus marmoreis ac aliis pretiosissimis constructa, et biblicis historiis opere mosaico excellenter ornata atque pulchrificata*»⁹⁸³. L'aportació del tipus de materials utilitzats, ubicats en la segona posició de la descripció, serveixen com a presentació de l'edificació per al lector: Notre-Dame es presenta com «*illa uulgata ecclesia*» i els adjectius triats per qualificar els materials de la construcció remetent a passatges on el frare franciscà presentava edificacions defensives com la torre de Londres («[...] *ex lapidibus quadris et sectis*»⁹⁸⁴) o les mateixes muralles de París («[...] *bene murata lapidibus uiuis et sectis*»⁹⁸⁵). La cloenda de la descripció remet a la decoració de la façana de l'església on es ressalten la varietat de les escultures i l'altitud de les torres. En el cas de la basílica de sant Marc, però, és catalogada com a «*sumptuosissima*», única aparició en tot l'*Itinerarium* d'aquest superlatiu (l'adverbi format a partir de la mateixa arrel, «*sumptuose*» és utilitzat per descriure les cases dels musulmans al Caire⁹⁸⁶). Aquesta catalogació anirà acompanyada de substantius i adjectius referents al material de construcció («*incomparabilibus lapidibus marmoreis ac aliis pretiosissimis constructa*») i a la decoració («*et biblicis historiis opere mosaico excellenter ornata atque pulchrificata*») que la reforcen.

Aquestes descripcions es veuran superades per com Symon Semeonis detalla el sant Sepulcre de Jerusalem:

Ipsa uero ecclesia est magna et pulchra, cuius nauis spherice figure facta ex toto ad instar columbaris, hoc excepto: quod est sita super columnas et habet in circuitu deambulatorium. In cuius centro est quedam capella parua marmorea in qua est Sepulcrum Domini gloriosum quod habet in longitudinem tantum .IX. palmas et est coopertum in toto lapide albo marmoreo, sic quod nullibi potest tangi nec uideri nisi per tria foramina parua que sunt in ipsius parte australi. Exterius autem, in parte aquilonari ipsius que est contigua muro ipsius capelle, est quedam lampas que semper accenditur per unum calogorum siue monachum Cumanum, qui semper cum uno socio moratur. Et ex ipsius opposito in parte australi est quedam lampas infra capellam pefatam, que

---

⁹⁸² *It. Sym.*, 13.

⁹⁸³ *It. Sym.*, 21.

⁹⁸⁴ *It. Sym.*, 5.

⁹⁸⁵ *It. Sym.*, 11.

⁹⁸⁶ *It. Sym.*, 81.

omni sabbato sancto igne desuper misso infalibilter accenditur ad gloriam Christi uiuentis et resurgentis in secula seculorum, amen.⁹⁸⁷

La descripció d'aquest lloc sagrat trenca amb l'esquema prèviament apuntat: els atributs de magnitud i bellesa—que s'ofereixen, sorprenentment, en el primer grau de l'adjectiu («*magna et pulchra*»)— donen pas, sense especificar els materials de construcció, a las característiques de l'edifici on es ressalta la figura esfèrica amb una comparació («*spherice figure facta ex toto ad instar columbaris*») i amb l'apreciació de les columnes i el deambulatori («*sita super columpnas et habet in circuitu deambulatorium*»). A partir d'aquesta presentació el frare franciscà focalitza l'atenció en diversos elements: en primer lloc, la capella del sant Sepulcre (que en aquest cas sí que s'hi presenten els tres elements: atribut, tipus de material i característica) i les dues làmpades.

És evident que la importància religiosa del sant Sepulcre per al cristianisme juga un paper central en aquest deteniment en la descripció que no es constata en les anteriors. Tanmateix, Symon Semeonis també descriu en una ocasió l'edifici religiós dels musulmans, la mesquita, de la qual es poden extreure algunes conclusions:

Propter premissas est sciendum quod ecclesias nominant siue oratoria *keyentes*, que non sunt ecclesie sed synagoge Sathane. Quarum quelibet habent cisternam uel locum pro aqua, ubi omnes lauant sibi manus et caput, pedes et tibias, et posteriora antequam ecclesiam intrare presumant. Item quelibet earum habet unam turrim altam ad modum campanile et turris habet deambulatorium exterius, in quo stant eorum sacerdotes uel clerici uelut speculatores ad prophetam suum certis horis, uidelicet Machometum porcum uilissimum, laudandum et ad populum in eius laudibus excitandum.⁹⁸⁸

Aquesta descripció s'allunya completament dels comentaris que sorgeixen a partir de les esglésies cristianes i s'apropa més, com veurem, a la descripció d'un edifici civil o militar: totes les característiques apuntades (la cisterna, la torre i el seu deambulatori) són presentats amb una funció o utilitat—element que no s'intueix enlloc en els casos apuntats *supra*— i, a més a més, la comparació de la torre amb el campanar té una càrrega fortament polèmica, ja que remet

---

⁹⁸⁷ *It. Sym.*, 135–137.

⁹⁸⁸ *It. Sym.*, 43–45.

al passatge on Symon Semeonis atura una cita alcorànica per afegir com rebutgen els musulmans el so de les campanes i descriu directament el minaret com un campanar⁹⁸⁹.

A diferència de les esglésies cristianes, les descripcions d'edificis civils o militars per part de Symon Semeonis mostren un esquema molt més lax. Els punts que acostumen a tractar-se són quatre: els adjectius, els aparells defensius (en cas de descriure's una edificació militar), el material i, per últim, les particularitats. En aquestes descripcions l'especificació del material és poc habitual i la llargada i deteniment sobre les particularitats de l'edifici variaran en funció de l'impacte que tenen en l'autor. Per exemple, les fortificacions acostumen a ser esmentades pels seus aparells defensius i per la seva situació geogràfica peculiar, com en el cas de Dubrovnik («*Ipsius ciuitatis castrum est supra ciuitatem situm in rupe fortissima et pro maiori parte mari profundissimo circumdatum et precipitiis terribilibus bene munitum*»⁹⁹⁰) o Citera («[...] *Cyrigum insulam, Nicholai Vener ciuis Venetiarum, in qua habet castrum fortissimum quod est in monte cacumine situm, precipitiis atque rupibus terribilibus undique uallatum [...]*»⁹⁹¹). En aquests casos Symon Semeonis es serveix del participi «*situm*» per ubicar la localització i tot seguit amplia la informació dels aspectes defensius que són atorgats, precisament, per la seva ubicació. En altres edificacions, com per exemple la fortalesa de Londres, el frare franciscà divideix la descripció en dos parts:

Et in fine eiusdem ciuitatis uersus mare est castrum famosissimum et inexpugnabile duplici muro, fossatis amplissimis, aquarum abissis ac aliis bellicis apparatus circumdatum. In cuius medio est illa turris famosissima, que turris Londonia nuncupatur, ex lapidibus quadris et sectis mira altitudine erecta et inestimabile firmitate constructa.⁹⁹²

La descripció s'estructura d'exterior a interior, començant amb els atributs i procedint amb els aparells defensius de l'edificació. En l'interior, s'ubica l'edificació («*in cuius medio*») i s'adjectiva la torre per, tot seguit, concretar els materials de construcció («*ex lapidibus quadris et sectis*») i les seves particularitats («*mira altitudine erecta et inestimabile firmitate constructa*»). Aquesta divisió en dues parts permet al frare franciscà incloure tots els punts

---

⁹⁸⁹ *It. Sym.*, 105: «[...] *supple uocibus clamorosis in campanilibus memoratis in quibus minime sono campanarum gaudent, [...]*». Per l'argument polèmic, cf. pàgina CX del present estudi.

⁹⁹⁰ *It. Sym.*, 25.

⁹⁹¹ *It. Sym.*, 29.

⁹⁹² *It. Sym.*, 5.

abans esmentats en la descripció, assignant a cada apartat les principals característiques: és a dir, els elements que interessin a Symon Semeonis de la fortificació és la quantitat de recursos defensius, mentre que de la torre es focalitza l'atenció en els materials de construcció i les seves particularitats.

En canvi, hi ha altres edificacions que despertin l'interès del peregrí i que, a l'hora de descriure-les, es percep un esforç en l'estructuració i tria de mots per tal de que aquestes puguin ser compreses pels lectors. Aquestes edificacions, majoritàriament, es troben en el tram de la narració d'Egipte. Afegim aquí tres descripcions que s'allunyen de les ja comentades per tal de poder analitzar el procediment de l'autor. La primera d'elles és la descripció que Symon Semeonis realitza de les cases dels musulmans al Caire:

Que licet in comparatione ad ciuitatem Parisi sit non edificata, pro eo quod communiter ipsius edificia sunt in parte inferiori de lateribus et luto et in parte superiori de lignis subtilissimis, ramunculis palmarum, cannis et luto, tamen interius non uidetur aliud nisi domus Dei et porta celi, quoniam picturarum uarietate nobilissimarum sunt excellenter ornate et lapidibus marmoreis ac aliis pretiosissimis mirabiliter bene et sumptuose pauimentate, que cotidie uel saltem alterius diebus diligenter cum scopis mundantur et ab omnibus immunditiis continue custodiuntur.⁹⁹³

Per tal de descriure les cases, Symon Semeonis torna a fer una estructuració d'exterior a interior. En aquest cas, però, l'especificació dels materials de construcció de la part exterior es divideix també en dues parts: la inferior i la superior. És en aquesta part superior on el frare franciscà fa ús de diminutius («*ramunculis*»), també en grau superlatiu («*subtilissimis*»), per evidenciar la diferència que s'introdueix amb l'adverbi «*tamen*» que dona pas a l'explicació del luxe del interior a través de la hipèrbole «*aliud non uidetur nisi domus Dei et porta celi*». Aquesta expressió s'explica a partir d'una causa («*quoniam*»): els materials que allà hi troba («*picturarum uarietate nobilissimarum [...] lapidibus marmoreis ac aliis pretiosissimis*»). A més a més, totes aquestes es veuen reforçades per l'ús dels adverbis «*excellenter*», «*mirabiliter*» i «*sumptuose*». La descripció de Symon Semeonis no es formula a partir d'una utilitat, sinó més aviat d'una antítesi entre pobresa exterior i riquesa interior expressada a partir de la contraposició dels elements decoratius o de construcció que les constitueixen. No es cerca una utilitat, com en els casos de les fortificacions o de la descripció de la mesquita, sinó que aquesta

---

⁹⁹³ *It. Sym.*, 81.

contraposició s'explica a partir d'una oració subordinada causal que es veu enriquida, per una banda, amb els adjectius superlatius i, per l'altra, amb aquests adverbis d'admiració o apreciació.

El següent cas a comentar és la descripció de les piràmides de Gaza:

*Ad eandem partem ultra memoratam insulam, ad tres miliaria radicem deserti, sunt illa granaria que fecit Ioseph, de quibus scribitur in *Genesi*, et sunt tres. Quorum duo sunt tante magnitudinis et altitudinis quod potius a remotis uidentur montium cacumina quam granorum custodilia. Tertium uero licet non sit multum magnum nec altum in comparatione ipsorum, tamen ab eis in forma et figura in nullo discrepat. Ipsa enim sunt in parte inferiori quadratissima et amplissima et in parte superiori prout plus ascendunt magis stricta, et sic stricta quod obseruata quadratitudine cacumen cuiuslibet se ualde strictum demonstrat et acutum.*⁹⁹⁴

El relat descriptiu de les piràmides s'estructura en tres parts: en primer lloc, la presentació d'aquestes tres edificacions, on es fa una divisió per les dimensions. Les primeres en ser comentades són les majors («*Quorum duo sunt tante magnitudinis*») a partir d'una oració consecutiva («*tante...quod*») on el frare franciscà especifica amb més detall, a través d'una comparació, l'envergadura («*potius a remotis uidentur montium cacumina quam granorum custodilia*»). En segon lloc, es descriu la menor que es contraposa a través d'una adversativa per la seva dimensió («*Tertium uero licet non sit multum magnum [...]*») i que serveix per introduir el tercer punt de la descripció: la particularitat de la forma («*tamen ab eis in forma et figura in nullo discrepat*»). De nou, com és habitual, Symon Semeonis comença la seva descripció per la part inferior de l'edificació («*in parte inferiori*») i en ressalta la seva forma quadrada amb el superlatiu («*quadratissima*»). La part superior («*in parte superiori*») s'explica a través d'una graduació («*prout plus ascendunt magis stricta*») on es percep l'elisió del verb «*sum*» o «*fio*» («**magis stricta sunt/*magis stricta fiunt*»). La descripció acaba amb una nova oració consecutiva («*et sic stricta quod*») que remet a l'afirmació anterior («*potius uidentur montium cacumina*») i que serveix com a resum de la descripció. De fet, l'ablatiu absolut que s'hi constata («*obseruata quadratitudine*») recull la part inferior de l'edificació, mentre que el subjecte i el predicat de la subordinada plasmen la part superior.

---

⁹⁹⁴ *It. Sym.*, 95–97.

Per últim afegim la descripció, també al Caire, de la incubadora artificial que el frare franciscà es troba:

Item in eadem ciuitate extra portam, quasi immediate ad leuam per quam itur in Kayr per monasterium dominarum superius dictum, est una domus longa et stricta, in qua cum igne de ouis gallinarum pulli in tanta multitudine absque gallis et gallinis generantur, quod numerari nequaquam possunt. In ipsa siquidem domo ex utraque parte est terra eleuata ad altitudinem altaris, extensa ad longitudinem ipsius domus, in qua artificiose clibani siue furni consistunt, in quibus ponuntur oua innumerabilia et circa ipsa ignes continue nocte et die uniformiter nutriuntur per .XXII. dies temperati uel per .XXIII..⁹⁹⁵

La particularitat d'aquesta edificació és senyalada pel propi peregrí quan, al presentar-la, utilitza l'adjectiu «una» i presenta què hi succeeix. Per tal d'explicar com neixen les cries dels ous sense cap gallina, el frare franciscà procedeix a explicar la distribució de l'edificació («*ex utraque parte*») fent-se servir de l'ajuda d'un símil per tal de poder il·lustrar-ho («*terra eleuata ad altitudinem altaris*») i dels adjectius abans atribuïts a la casa («*una domus longa et stricta*», «*extensa ad longitudinem ipsius domus*»). Un cop fet aquest retrat, Symon Semeonis explica el mecanisme («*in qua artificiose clibani siue furni consistunt*») que efectua el manteniment de la temperatura per tal que puguin néixer les criatures.

Com hem vist, al llarg de l'*Itinerarium* les descripcions d'edificis varien segons el context i la intenció de l'autor, així com també del tipus d'edifici a comentar. En el cas de les esglésies, es ressalta la bellesa o magnitud de l'edificació, mentre que en el cas dels edificis civils o militars es cerca ressaltar o bé la particularitat o bé la potència defensiva. Tanmateix, cada descripció és plantejada segons la importància que Symon Semeonis li atorga: per exemple, l'església del sant sepulcre a Jerusalem serà descrita amb tota mena de detalls que manquen en totes les restants. Així doncs, es constata un esquema clar per a cada un d'aquests dos tipus d'edificacions i també un procediment en l'ordre: d'exterior a interior i de la part inferior a la superior.

Persones

---

⁹⁹⁵ *It. Sym.*, 103.

Al creuar l'Adriàtic, el frare franciscà incorpora en la seva narració la descripció de grups de persones que, fins a aquell moment, no havien aparegut a l'*Itinerarium*. Aquestes es poden desglossar en dos grups: les referents als aspectes físics i les referents a la vestimenta.

Les ocasions en què es realitza el primer grup de descripcions és molt minoritari enfront del segon. De fet, Symon Semeonis només registra les característiques físiques (específicament, facials) de dos grups: els turcs («*Turci*») i els nubis («*Danubiani*»). Vegem els primers:

Hic autem est sciendum quod sicut Indi siue Ethiopes colore ab aliis distinguuntur, ita et hii, uidelicet Turci, facie. Facies namque habent breues et in parte superiori latas, et inferiori e conuerso, quorum oculi sunt multum parui et totaliter conformes oculis cuiusdam bestiole, qui ex instinctu sue nature cuniculos per domos et cancellas et domos subterraneas uenatur; et in naso cum Indianis quodammodo conformitatem habent, et cum catis in barba maximam affinitatem sibi uendicantur. Et eorum mulieres ab eis in figura in nullo discrepantur, sed per omnia conueniunt.⁹⁹⁶

El tret diferencial dels turcs, la cara, es presenta per un símil amb el color de la pell dels etiòps. A partir d'aquí es presenta breument, en primer lloc, el continent («*breues*»), amb diferenciació entre la part superior («*latas*») i la inferior que es presenta com el contrari («*ita e conuerso*»)⁹⁹⁷. Tot seguit es descriu el contingut, seguint un ordre de dalt a baix (ulls, nas, barba) on Symon Semeonis fa ús de les comparacions que detallen més profusament les característiques que no pas els adjectius triats pel frare franciscà: els ulls són descrits, simplement, com petits («*quorum oculi sunt multum parui*») i els detalls venen donats per la comparació d'aquests amb un animal, versemblantment la mustela⁹⁹⁸. Tant del nas com de la barba Symon Semeonis no aporta res més que una comparació (amb els etiòps pel primer, i amb els gats pel segon).

El segon moment on Symon Semeonis ofereix una descripció física—si bé molt més reduïda encara que la oferta per als turcs—és al parlar dels nubis:

Predicti autem Danubiani quod quamuis ab Indianis non sunt figura et colore distincti, tamen ab eis distinguuntur per cicatrices longas quas habent in facie et cognoscuntur. Comburent enim sibi

---

⁹⁹⁶ *It. Sym.*, 89.

⁹⁹⁷ Noti's que l'ordre seguit al descriure persones es contraposa—tal i com veurem detalladament més endavant— a l'ordre seguit en el moment de descriure edificis.

⁹⁹⁸ Cf. Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 79.

cum ferro ignito facies uilissimas terribiliter in longum, credentes se sic flamine baptizari, ut dicitur, et a peccatoribus sordibus igne purgari.⁹⁹⁹

De nou, Symon Semeonis ofereix una presentació comparant dos grups humans i buscant les característiques similars entre ells («*non sunt figura et colore distincti*»). La diferenciació ve, doncs, a partir de la escarificació estètica («*ab eis distinguuntur per cicatrices longas*») que, d'acord amb el frare franciscà, es fan per raons religioses. De nou, Symon Semeonis atorga una raó a la escarificació, de la qual s'especifica que es fa al llarg de la cara que, al seu torn, és catalogada com «*uilissima*».

En canvi, són nombroses les ocasions en què Symon Semeonis fa una descripció d'un grup de persones a través de la seva vestimenta, ja sigui per l'interès en els propis ornaments o estètica (com per exemple en el cas de les dones de Zadar¹⁰⁰⁰) o com a recurs per identificar un grup d'habitants. Aquest últim podria raonar-se a través dels *dhimmis*—especialment si tenim en compte que el major nombre de descripcions de grups humans i la seva vestimenta s'ubiquen a Egipte—, però aquest recurs ja és explotat per Symon Semeonis a Albània, al descriure la diferència entre grecs i eslaus:

Ipsi enim Albanenses scismatici sunt Grecorum utentes ritu, et eisdem habitu et gestu in omnibus conformes. Nam Greci raro uel nunquam utuntur caputio, sed capello albo quasi plano in parte anteriori humiliato et in posteriori eleuato, ut eorum crines intuentium oculis luculentius appareant, quoniam in crinium longitudine et pulchritudine summe glorientur. Sclaui uero, de quibus superius dictum est, tamen capello albo, oblongo et rotundo, in cuius summitate nobiles pennam longam figunt, qua facilius a rusticis et uillanis distingui ualeant atque cognosci.¹⁰⁰¹

La descripció es presenta de forma graduada, introduint-hi en primer lloc les característiques dels barrets dels grecs, la finalitat per la qual són així («*ut [...] luculentius appareant*») i la causa («*quoniam [...] summe glorientur*»). Per evidenciar la contraposició entre els dos grups, Symon Semeonis introdueix adverbis adversatius («*uero*», «*tamen*») i també ofereix una oració amb valor de finalitat («*qua [...] distingui ualeant atque cognosci*»). Així mateix, les

⁹⁹⁹ *It. Sym.*, 107.

¹⁰⁰⁰ *It. Sym.*, 23: «*Vbi mulieres mirabiliter ornantur: quedam enim portant in capite ornamentum cornutum uelut bobes; quedam oblongum et quadrum; quedam ingens et sphericum et in parte anteriori lapidibus pretiosis ornatum, eleuatum et ad grandinum impetus ac uentorum impulsus et imbrium spiculorumque solis intercipiendos et sicut scutum repellendos*».

¹⁰⁰¹ *It. Sym.*, 27.

descripcions dels barrets («*capello*») es presenten en una tríada d'adjectius que tenen una correspondència en la seva comparació, és a dir: «*albo-plano-humiliato; albo-oblongo-rotundo*». En cada grup es remarca una característica: en el cas del barret dels grecs, la dimensió en alçada; en el cas dels eslaus, la forma geomètrica.

Sense dubte, les descripcions més detallades sobre la vestimenta que ofereix Symon Semeonis són les que incorpora per tal d'exposar la roba dels musulmans i musulmanes:

Saraceni autem raro uel nunquam cinguntur nisi tualia, quam cum oratum uadunt coram se extendunt, exceptis nobilibus et equitibus, qui cingulis cinguntur, ad dominarum modum, latis et de serico totaliter factis et auro et argento nobilissime ornatis, in quibus summe gloriantur. Nec caligas portant, sed femoralia rugosa circa tibias largissima et ampla a minori usque ad maiorem, a puero unius anni usque ad canum et annosum. Et hoc quia sibi totiens lauant tibias et posteriora, nam quinque orationes in die naturali ex legis precepto diabolice dicere tenentur [...] Nec calciamentis utuntur Saraceni, sed scalpis siue soleis minime pede cooperientibus, nisi in parte anteriori tantum, exceptis camelariis, operariis et pauperibus qui conformiter in Hibernicis pueris calciantur, et equitibus qui communiter stiualdos rubeos seu albos portant, se tantum ad genua extendentes.¹⁰⁰²

La numeració i descripció dels vestits ve contraposada per un element més familiar a l'autor: enfront de les «*caligas*» els musulmans porten «*femoralia*» i enfront dels «*calciamentis*», «*scalpis siue soleis*». Totes aquestes variacions del vestit, a més a més, venen precedides per una negació («*nec...nec*») que és completada per la conjunció adversativa «*sed*». Així doncs, el frare franciscà opera amb un dualisme que parteix de la realitat que li és familiar, però que no es pot aplicar als musulmans («*nec*»), i que és matisada a partir del substantiu que descriu d'una manera més fidel—per a l'autor—la roba vestida per aquests. Aquesta cerca de correspondència es constata amb l'observació del calçat que porten «els camellers, els treballadors i els pobres»¹⁰⁰³ on, per descriure'ls, remet directament a «*qui conformiter in Hibernicis pueris calciantur*». Pel que fa a les oracions que conformen la descripció de la roba, l'objecte es posa en posició inicial i es complementa sempre amb adjectius referents o bé a les característiques físiques («*latis*», «*rugosa*», «*largissima*», «*ampla*») o bé al color («*rubeis*», «*rubeos*», «*albos*»). Si bé només en una ocasió es fa referència al material dels cinturons («*de*

---

¹⁰⁰² *It. Sym.*, 55–59.

¹⁰⁰³ *It. Sym.*, 60.

serico [...] factis», «*auro et argento [...] ornatis*»), les descripcions acostumen a anar acompanyades d'algun comentari que explica la seva utilitat («*nisi tualia, quam cum oratum [...]*», «*sed femoralia [...]. Et hoc quia [...]*»¹⁰⁰⁴) o bé alguna característica transcendent («*[...] cingulis [...] in quibus summe gloriantur*»).

Quorum mulieres nunquam oratorium siue ecclesiam ingrediuntur, nec ad locum orationis admittuntur, sed semper quasi in domibus includuntur et a discursu omni superfluo artantur et signanter nobilium mulieres, que nunquam nisi urgente causa magna de domibus suis egredi permittuntur. Que omnes in ornatu modum habent singularem et ualde mirabilem. Sunt enim mantellate omnes indifferenter mantellis lineis uel bumbacinis niue candidioribus, et uelate et cooperte in tantum quod cum difficultate earum oculi ab aspicientibus per retia subtilissima de serico nigro facta uidentur et percipiuntur. Tunicas etiam portant omnes breuissimas, que minime usque ad genua se extendunt, quarum quedam sunt de serico tantum, et quedam de lineo panno uel bumbacino, satis etiam uario modo contexto, prout earum status exigunt et conditionis. Et femoralibus sericis pretiosissimis auro contextis utuntur communiter omnes et potissime nobiles, que usque ad talos se, ad instar equitum prescriptorum, extendunt; in quibus summe et principaliter relucet earum gloria, conditionis dignitas et status magnificentia. Earum quedam portant scalpas superius descriptas, quedam stiualdos rubeos, et quedam albos ad modum equitum, quibus cum predictis femoralibus et earum ceteris ornamentis, similes totaliter fictitiis demonibus, qui in ludis clericorum solent haberi, totaliter efficiuntur. [...] Portant etiam in tibiis inferius circa pedes et in brachiis circa manus anulos grossos et concauos, ad instar compedum, qui sunt communiter de auro uel argento, in quibus ponuntur aliqua uerba legis maledicte, que apud eos tantum appretiantur quam apud nos appretiatu Euangelium sancti Iohannis euangeliste. Et ungues et manuum et pedum habent tinctos et cum hoc portant in aures et illarum quedam anulos in naribus pendentes, in quibus et in tinctura predicta etiam summe gloriantur.¹⁰⁰⁵

Ja s'ha apuntat en un capítol anterior la principal diferència entre aquests dos fragments pel que fa a l'aspecte polèmic¹⁰⁰⁶. Pel que fa a l'aspecte descriptiu, però, la concordança entre els dos fragments és evident envers l'ordre de descripció (amb tendència a ser de dalt a baix) i l'estructura de cada peça (acompanyat sempre d'adjectius físics i, en alguns casos, també del material de confecció que, en el cas de les dones, és especificat amb més regularitat). Així mateix, sorprèn l'absència d'adverbis valoratius si tenim en compte com Symon Semeonis descriu el mode de vestir de les dones musulmanes («*in ornatu modum habent singularem et ualde mirabilem*»): només un superlatiu («*pretiosissimis*») assignat a la descripció dels «*femoralibus*» encaixa amb la valoració anterior.

¹⁰⁰⁴ Per l'argument polèmic d'aquesta descripció, cf. pàgines CV–CVII del present estudi.

¹⁰⁰⁵ *It. Sym.*, 59–61.

¹⁰⁰⁶ Cf. pàgines CVII–CVIII del present estudi.

Si bé hem fet una divisió temàtica entorn les descripcions de persones, depenent si es tractava d'una descripció física o de la vestimenta, en la mecànica descriptiva es constata una regularitat palesa: en primer lloc, el pes que té en elles per a l'autor tant l'adjectivació com el recurs de la comparació. Aquest segon, de fet, sobrepassa en algunes ocasions les funcions de la primera i esdevé l'únic recurs utilitzat davant la dificultat de l'expressió (pensi's en la descripció del nas i barba dels turcs). En segon lloc, l'estructura força regular que s'hi constata: no només en l'ordre de comentari descendent, sinó també en la construcció de l'oració, on l'element a descriure és acompanyat d'un adjectiu i, en el cas d'afegir-se més informació ja sigui del material o d'alguna característica particular, aquestes són afegides posteriorment. Pel que fa el discurs, l'alteritat juga un paper central en totes aquestes descripcions. Queda palès tant en quin moment de la narració s'introdueixen com en el recurs de descriure a partir de la comparació (o negació, en el cas de la roba dels homes musulmans) amb elements coneguts pel franciscà.

2.6.2.5. L'elegia

En un capítol anterior s'ha analitzat l'exegesi de les cites bíbliques en aquest fragment de l'*Itinerarium*¹⁰⁰⁷. En aquest cas l'atenció es centrarà en dos aspectes concrets tractats conjuntament: per una banda, el discurs que desenvolupa l'autor al voltant de la mort del company i, per l'altra, els recursos lingüístics i retòrics que hi utilitza. L'elegia dirigida a Hugo Illuminator gira entorn de dos grans temes: la mort i el procés de dol. Ambdues temàtiques, ben lligades i estretes de forma natural entre elles, es succeeixen i conviuen en les idees que el frare franciscà entrelliga ja sigui pel curs del discurs, ja sigui per l'exegesi bíblica utilitzada.

En el primer fragment Symon Semeonis presenta la causa de la mort del seu company, anticipant ja un vocabulari elegíac inusitat en tota la resta de l'*Itinerarium*:

Hec et alia multa uidimus in ciuitatibus prescriptis et in locis Egypti diuersis, que non sunt scripta in libro hoc, tamen unum est quod silentio minime debet sepelliri, nec beneficio scripture priuari, uidelicet quod in ciuitate prenotata De le Kayr, heu! Vergente mundi uespere et noua infelicitate fortune fluit *uentus turbinis* de lateribus *aquilonis*, qui acerbissime mortis procella intumuit et per fluxus uentris torrentuosos in tantum agitauit quod alterum nostrum, uidelicet fratrem

---

¹⁰⁰⁷ Cf. pàgines CXXXIII–CXXXVIII del present estudi.

Hugonem in capite libri scriptum, uelut nauiculam inter saxa febricitantia in domo unius Saraceni, pro dolor!, elisit, prout tactum est. Et absque subsidii tabula finaliter, uelut themonem a nauí, animam illius a corpore separauit.¹⁰⁰⁸

Ja prèviament a l'*Itinerarium*, Symon Semeonis fa esment de la mort del seu company: «[...] *fratris Hugonis Illuminatoris, qui post carteras febricitantes et fluxus uentris torrentuosos ipsum quinque septimanis continue affligentes, diem clausit [...]*»¹⁰⁰⁹. Com es pot constatar, en aquesta ocasió la informació es limita exclusivament a l'àmbit físic, descrivint els símptomes que patia Hugo Illuminator. En la introducció a l'elegia, però, s'hi aboca també un seguit de comparacions i apreciacions que introduiran en la descripció física també l'àmbit de l'ànima del difunt: en primer lloc, es presenta la mort amb dos ablatius absoluts («*Vergente mundi uespere et noua infelicitate fortune*») que atorguen un ambient dramàtic a l'esdeveniment provocat—així ho deixa entreveure la cita bíblica, si bé no hi ha esment per part de Symon Semeonis¹⁰¹⁰—per l'acció divina («[...] *flauit uentus turbinis de lateribus aquilonis, [...]*») que, al seu torn, genera les afliccions que acabaran amb la vida del frare («*qui acerbissime mortis procella intumuit et per uentris torrentuosos [...]*»). L'asseveració de la mort expressada a través d'una oració consecutiva dona pas a dues comparacions de caire marítim («[...] *uelut nauiculam inter saxa febricitantia [...]*» i «*uelut themonem a nauí*»). De fet, aquestes dues comparacions venen precedides o bé d'un verb («[...] *in tantum agitauit [...]*») o d'un sintagma («[...] *absque subsidii tabula [...]*») que serveixen com a precedent per a la pròpia comparació. La segona comparació, a més a més, sembla posar de manifest la concepció agustiniana del dualisme entre substància i cos¹⁰¹¹.

Quod cum ego, frater Symon prefatus, conspexissem et me tanto socio mihi bitumine amoris constricto orbatum considerassem, mox ab interiectionis exordio incepti dicere: Ve! Ve! Et pro mortuo in Egyptorum littore Magdalenice in meroris laqueos incidi et in lacrimarum gurgite impegi, et pro Ioseph predito Iacobitice descendere ad inferos concupiui. Quia telo mestitie lesa fuerunt uiscera mea et ut aliquid propheticum loquar et uerum, dolores mei facti erant steriles <ut> *dolores parturientis*. O quam amara et quam acerba erat illa grauissima procella, que speculum meum cunctipliciter rupit et *cytharam meam* ex gaudio *in luctum* simpliciter mutauit

¹⁰⁰⁸ *It. Sym.*, 111.

¹⁰⁰⁹ *It. Sym.*, 101.

¹⁰¹⁰ Cf. pàgina CXXXIV del present estudi.

¹⁰¹¹ Martin William Francis Stone, «The soul's relation to the body: Thomas Aquinas, Siger of Brabant and the Parisian Debate on Monopsychism» dins Crane, Time i Sarah Patterson (edd.), *History of the Mind-Body Problem*, (Londres i New York: Routledge, 2002), 35–36.

organa mea, non ut Iudeorum olim *in humilibus salicibus suspendit*, sed *in cedrorum cacuminibus Libani* suppremis collocauit et me *in terra inimicorum uelut passerem solitarium* dimisit et habitantibus, in certo modo dicendi, per se annumerauit. O quis ista posset absque lacrimis scribere aut sine multa cordis amaritudine nunciare? Hec utique est mestitiarum lugubrium merorisque cordialis reiecto solamine solertissima procuratrix. Hec est tua uorago dentata rapacibus morsibusque omnium consumptiua gaudiorum. Hec est sagitta amaritudinis toxicata, que uiscera mea absque pietate transfixit et spiculis mestitie et doloris atrociter uulnerauit.¹⁰¹²

Aquest paràgraf pot dividir-se en tres seccions: la primera, la reacció física al dol de Symon Semeonis; la segona, la descripció del dolor emocional per la pèrdua i, per últim, un intent de definició de la mort. Així doncs, en la primera secció s'incidirà en dos aspectes ben concrets i lligats a dos personatges bíblics: Maria Magdalena i Jacob, fill d'Isaac i pare de Josep («*Et pro mortuo in littore Egyptorum Magdalenice [...], et pro Ioseph predicto Iacobitice [...]*»). Cadascun d'ells representarà dos estadis d'aquest dolor per la pèrdua que arranca amb una interjecció («*mox ab interiectionis exordio incepti dicere [...]*»). A l'expressió de 'com Magdalena' («*Magdalenice*») s'hi atribueixen dues accions (amb un paral·lelisme oracional: preposició, genitiu, acusatiu i verb) expressades ambdues amb metàfores: el sentiment de tristesa («*in meroris laqueos incidi*») i el plor incontrolable («*in lacrimarum gurgite imegi*»); en el cas de 'com Jacob' («*Iacobitice*») s'expressa la negació de la pèrdua a través d'un evident hipèrbaton («*descendere ad inferos concupiui*»). La primera secció finalitza amb una primera definició del dolor on ja s'introdueix la idea de la mort com una arma («*Quia telo mestitie lesa fuerunt uiscera mea [...]*») que provoca mals 'estèrils'.

En la segona secció, que s'inicia amb adverbis exclamatius («*quam [...] quam [...]*»), s'estableixen les conseqüències de la mort i l'impacte que tenen en l'autor. De fet, aquest lligam entre Mort i Dolador es representa al text a partir de la transformació que pateix la primera persona del singular de subjecte (com en la secció anterior: «*ego*», «*conspexissem*», «*considerassem*», etc.) a objecte («*speculum meum*», «*cytharam meam*», «*organa mea*», «*me in terra inimicorum [...] dimisit*»). Així doncs, la Mort («*illa grauissima procella*») suscita en Symon Semeonis tres accions: l'òbvia mort del company («*speculum meum cunctipliciter rupit*»), la pèrdua de l'alegria («*et cytharam meam ex gaudio in luctum mutauit organa mea*»)

---

¹⁰¹² *It. Sym.*, 111–113.

i la impossibilitat de recuperar-la («*non ut Iudeorum olim in humilibus salicibus suspendit, sed in cedrorum cacuminibus Libani suppremis collocauit*»). Totes tres accions tenen un fort component metafòric i, a més a més, les dues primeres accions tornen a presentar una estructura paral·lela: «*que speculum meum cunctipliciter rupit et cytharam meam ex gaudio in luctum simpliciter mutauit*». Tanmateix, al finalitzar la tercera acció sembla operar-se un canvi de subjecte no marcat on la Mort i Hugo Illuminator arriben, fins i tot, a identificar-se: «*et me in terra inimicorum uelut passerem solitarium dimisit et habitantibus, in certo modo dicendi, per se annumerauit*».

La tercera i última secció d'aquest fragment s'inicia amb l'única pregunta retòrica de tot l'*Itinerarium*, que donarà pas a una anàfora de tres clàusules («*Hec utique est [...]. Hec est [...]. Hec est [...]*») on es defineix la mort com: 1. procuradora de tristeses; 2. una gorga que consumeix el gaudi; 3. una fletxa enverinada de tristesa que elimina qualsevol alegria. En aquestes tres metàfores es recullen, amb completa correspondència, les tres accions de la secció anterior. Tanmateix, es diferencia de les accions anteriors en què la mort es definida a través del verb copulatiu «*est*» i cadascuna d'aquestes definicions—lluny de fer-se servir estructures paral·leles—es complementa a través de recursos lingüístics diferents: en la primera ocasió, es fa servir dues parelles de genitius com a complements del nom («*mestitiarum lugubrium merorisque cordialis*») amb una clarificació temporal expressada amb l'ablatiu absolut «*reieto solamine*»; en el segon, s'utilitzen dos ablatius com a instrumentals lligats al adjectiu «*consumptiua*» («*rapacibus morsibusque*»); en el tercer, es fa ús d'una oració de relatiu («*[...] que uiscera mea absque pietate [...]*»).

El tercer fragment presenta l'acceptació de la pèrdua i una reflexió de la mort com a part natural de la vida:

O uos, romipedes et peregrini qui transitis per uiam mecum, deducite quasi *torrentem in austro* lacrimas. *Non taceat pupilla oculi uestri, quia timor quem timebam euenit et quod uerebar accidit*. Heu! istas dies quod expectabamus inuenimus, uidimus. Defecerunt oculi mei pre lacrimis, *renuit consolari anima mea*. Inebriatus fui amaritudine, quia in me tetendit Dominus arcum furoris sui et excussit sagittas de pharetra sua et grauiter tetigit. Et enim feritatis gladium sicut gygas uibrauit dirisque flagellis me tribulauit, et usque ad interiora profundis illatis uulneribus satiauit. Cui sicut placuit, ita factum est. Sit nomen Domini bene dictum. In quem cum fuissem de meroris faucibus quasi de somno excitatus, oculorum aciem interueniens me direxissem, mox cepi

respirare et consolationis pabulo recreari. Consideraui nempe et in interiori mentis mee libello legi, quod humana condicio pondere fragilitatis oppressa ineuitabili subiacet corruptele, et per aspera quandoque progreditur et amara, et quod summorum pontificium deuota religio, philosophorum prudentia, imperialis maiestas, regum sublimitas non umquam hactenus fugere potuit, nec euitare poterit breuis articulum sepulture. Insuper legi quod cuncta que in huius calamitatis exilio constituta sunt, exitum minantur, ut ruina et celeri cursu properent ad occasum et quod nihil defuncti accrescit casui de uiuentium *luctu et ploratu*. Frustra ergo laborem impendere reputaui, quia—heu!—quod perdidit nulla potest opere uel studio reparari.¹⁰¹³

L'obertura del dolor individual a comunitari («*O uos, romipedes et peregrini qui transitis per uiam mecum*») marca una distància evident amb el passatge anterior, tot i que no definitiva: abans d'arribar a la total acceptació del fet natural (que es reconeix en l'acceptació de la mort com una acció també divina: «*Cui sicut placuit, ita factum est. Sit nomen Domini bene dictum*»), Symon Semeonis desenvolupa un moment de tensió en presentar la mort amb termes bèl·lics: «*Inebriatus fui amaritudine, quia in me tetendit Dominus arcum [...] et excussit sagittas de pharetra sua et grauiter tetigit. [...] gladium sicut gygas uibrauit [...] flagellis me tribulauit, [...] uulneribus satiauit*». Com es pot constatar, el vocabulari bèl·lic es desenvolupa tant en els substantius («*arcum*», «*sagittas*», «*pharetra*», «*gladium*», «*flagellis*», «*uulneribus*») com en els verbs («*tetendit*», «*excussit*», «*tetigit*», «*uibrauit*»), atorgant així a la divinitat la capacitat destructora que ha fet morir el seu company. La tensió esmentada es crea en dos passos: el primer, a partir d'una descripció de cadascun dels moviments amb un breu polisíndeton, on els dos primers verbs prenen la posició inicial de l'oració per esclarir, posteriorment, el resultat de les accions del verb i el tercer es posiciona al final de l'oració, desplaçant així el resultat final («*quia in me tetendit Dominus arcum furoris sui et excussit sagittas de pharetra sua et grauiter tetigit*.»); en el segon moment de tensió, en canvi, el verb es col·loca al final i l'atenció va dirigida al objecte (directes o indirectes) que utilitza o provoca el predicat: «*Et enim feritatis gladium sicut gygas uibrauit dirisque flagellis me tribulauit, et usque ad interiora profundis illatis uulneribus satiauit*».

En la segona part del fragment es produeix l'acceptació final de la pèrdua, deixant enrere els símls i atributs de la mort com elements perniciosos. Si bé el pas de negació a acceptació no es detalla, sí que s'atribueix a Déu un paper central («*In quem cum fuisset de*

---

¹⁰¹³ *It. Sym.*, 113.

meroris faucibus quasi de somno excitatus, oculorum aciem interueniens me direxissem, mox cepi respirare et consolationis pabulo recreari»). Aquesta acceptació dona pas a un dels més bells passatges de l'*Itinerarium* on el frare franciscà elabora la seva reflexió de la mort com a etapa natural de la vida fent ús de recursos retòrics que embelleixen el discurs. Symon Semeonis utilitza una metàfora per referir-se al seu pensament i afirma que aquest sorgeix del 'llibre interior de la meua ment' («*Consideraui nempe et in interiori mentis mee libello*»). Que la reflexió posterior sorgeixi, precisament, d'aquest espai concret és assegurat perquè tot el discurs és presentat a través d'una oració completiva iniciada amb la conjunció «*quod*», que planteja dos temes: la mortalitat de l'ésser humà, fent esment de la dura experiència vital; i la impossibilitat d'actuar contra aquests principis. Si bé el primer tema és tractat ràpidament (no sense fer ús d'un oxímoron [«*pondere fragilitatis*»]), el segon—que s'inicia amb una nova conjunció completiva «*quod*»—s'esplaia, fent ús de l'asíndeton, amb un seguit d'exemples d'estructura paral·lela amb els quals ressenya, gairebé en una mena de metonímia, el principal atribut dels màxims representats del cristianisme, l'acadèmia o saviesa i del poder militar i civil: «*et quod summorum pontificium deuota religio, philosophorum prudentia, imperialis maiestas, regum sublimitas*». La numeració d'aquests quatre subjectes culmina amb la constatació de la impossibilitat de vèncer la mort i aquesta s'expressa en singular («*non umquam hactenus fugere potuit, nec euitare poterit breuis articulum sepulture*»), oferint el passat i el futur del mateix verb però variant els dos infinitius que tenen el mateix complement directe, en el qual Symon Semeonis opera una hipàllage, ja que atorga l'adjectiu «*breuis*» no a l'instant («*articulum*»), sinó a la sepultura («*sepulture*»).

La 'lectura del llibre interior' no finalitza amb aquesta reflexió, sinó que presenta dos seccions: en la primera, segueix explotant la idea de la impossibilitat de fugir de la mort, però aquesta no s'expressa amb el substantiu «*fuga*» (ja en l'oració anterior Symon Semeonis havia utilitzat l'infinitiu «*fugere*»), sinó amb «*exilio*», que té la seva contraposició en el substantiu «*exitum*» i que s'amplia amb una oració subordinada on s'hi presenta una nova metàfora de la mort («*Insuper legi quod cuncta que in huius calamitatis exilio constituta sunt, exitum minantur, ut ruina et celeri cursu properent ad occasum*»); la segona secció presenta la 'inutilitat' del dol per fer reviure a algú, aprofitant per el seu discurs un versicle bíblic (Bar., 4,

23)¹⁰¹⁴ i conclou amb una resposta a la pròpia reflexió («*Frustra ergo laborem impendere [...] quod perdidit nulla potest opere uel studio reparari*»).

L'últim fragment de l'elegia retorna la seva atenció al difunt, no sense abans concloure el procés de dol:

Hec me et talia degente doloris laqueos cepi excludere, suspira conticessere, lacrimarum excessus uiriliter amouere, singultus resorbere et animam fratris mei et socii carissimi omnipotente Deo commendare, *qui quos diligit corrumpit* et illos facit uiuere quos occidit. Ipse nempe mortuus non est, sed mutatus in melius, et dies flebiles et transitorios commutauit pro diebus felicibus et eternis. *Introuit in potentias Domini* cum uiatico salutis et in thalamos glorie qui non transeunt, et assumptus est *de medio praue et peruerse nationis*, ut inhabitet perhennitus *in splendoribus sanctorum*, quoniam hic pie et religiose uixit et sine querela ad loca siderea transmigravit. *Nolite ergo, fratres mei carissimi, de dormiente contristari*, sicut et illi qui spem non habent, sed instemus pro uiribus ut anime difuncti feruidis dumtaxat orationibus et piis elemosinis profusius et deuotius succurramus, ut si que sunt illi, Domine, digne cruciatibus culpe, tu uenia missericordissime pietatis absterge per Christum Dominum nostrum, amen.¹⁰¹⁵

La primera oració marca el límit del dol a partir d'un esquema repetitiu (substantiu més infinitiu) a través del qual s'expressa l'aturament dels símptomes físics que finalitzen en l'estadi diví: «[...] *doloris laqueos cepi excludere, suspira conticessere, lacrimarum excessus uiriliter amouere, singultus resorbere et animam fratris mei et socii carissimi omnipotente Deo commendare*». A partir d'aquest 'encomanar', Symon Semeonis centra el seu discurs exclusivament en Hugo Illuminator, la seva ànima i Déu i ho fa a partir de la contraposició entre mortalitat i divinitat, conservant sempre una estructura paral·lela per reflectir aquesta dicotomia: «*Ipse nempe mortuus non est, sed mutatus in melius, et dies flebiles et transitorios commutauit pro diebus felicibus et eternis [...] et assumptus est de medio praue et peruerse nationis, ut inhabitet perhennitus in splendoribus sanctorum, [...]*». Per últim, Symon Semeonis fa dues invocacions: en la primera, es dirigeix als «*fratres mei carissimi*» (potser una vocació fictícia a uns hipotètics frares lectors de l'*Itinerarium*, potser l'auditori buscat o pensat per l'autor) per fer un prec comunitari amb l'objectiu d'ajudar a Hugo Illuminator. En aquest prec es centra l'atenció en dos elements que poden servir d'ajut al difunt: els precis i l'almoïna («*feruidis dumtaxat orationibus et piis elemosinis profusius*»). Ambdues van acompanyades

---

¹⁰¹⁴ Cf. pàgina CXXXVII del present estudi.

¹⁰¹⁵ *It. Sym.*, 113–115.

d'adverbis semànticament ben diferents, emmarcant-se en el 'prec' la limitació o requeriment mínim («*dumtaxat*») i en l'almoïna la profusió o generositat («*profusius*»). La segona invocació és dirigida a Déu («[...] *Domine*, [...], *tu*») al qual demana l'absolució d'algun possible pecat («*ut si que sunt ille, Domine, digne cruciatibus culpe, tu uenia missericordissime pietatis absterge*») i finalitzant amb una fórmula de prec («*per Christum Dominum nostrum, amen*»).

En la nostra edició, la separació per paràgrafs d'aquesta elegia intenta obeir als estadis que Symon Semeonis representa del seu dol: la descripció de la mort del company; la reacció física del frare franciscà i la descripció de la mort com element pernicios; el començament de l'acceptació de la pèrdua i la reflexió sobre la mort; i, per últim, l'acceptació completa de la pèrdua amb un prec per la salvació del seu company. El vocabulari i els recursos retòrics utilitzats en aquest passatge demostren clarament la diferència de registre i estil entre la descripció d'un viatge i les paraules dirigides (públicament) a la mort d'un company. De fet, és difícil—realitzada l'anàlisi de tot el discurs— poder atribuir a Symon Semeonis les declaracions que, al principi d'aquest capítol, es deien del seu estil¹⁰¹⁶.

2.7.3. Llatí i llengües vernacles

En aquest apartat es recull una taula amb tots els substantius de llengües vernacles (anglès mitjà [AM], francès antic [FA], italià antic [IA], àrab, hebreu) utilitzats en algun moment pel frare franciscà. Si bé no ens endinsem en un estudi que analitzi filològicament la representació gràfica dels mots i com Symon Semeonis adapta al llatí fonemes de les llengües vulgars, el recull realitzat intenta ser un punt de partida per un posterior estudi que no ha estat mai realitzat. Aquesta taula es divideix en cinc columnes: el substantiu en llengua vulgar, el passatge de l'*Itinerarium* on es produeix, la llengua de la qual prové (acompanyat d'un signe interrogatori entre parèntesi en cas de dubte), la transliteració en la llengua original i la seva traducció. En el cas de que hi hagi bibliografia sobre el terme, s'apunta en una nota a peu de pàgina en la primera columna:

---

¹⁰¹⁶ Pàgina CLX del present estudi.

Substantiu <i>Itinerarium</i>	Passatge	Llengua	Substantiu referent	Traducció
quaylis	29	AM	quail(e)	‘guatlla’
Refuytanorum ¹⁰¹⁷	41	àrab/llatí	>rfd/refutare	‘dels incrèduls’
keyentes	43	àrab	kanā’is	‘edifici religiós’
Messiath Ebyn Merian	47	àrab	Masīḥ ibn Maryam	‘Messies fill de Maria’
Ebyna Allan	47	àrab	Ibn Allāh	‘Fill de Déu’
Frangi	49	àrab	al-ifranj	‘francs’
Romy	49	àrab	rūmī	‘romans’
Nysraniy	49	àrab	naṣrānī	‘natzarens’
Ruben/Racheb	49	àrab	ruhbān (pl.)/rāhib (sg)	‘monjos/monjo’
Lihud	49	àrab	Al-yahūd	‘jueus’
Kelb	49	àrab	kalb	‘gos’
Rabanym	49	hebreu	rabbaniyyim	‘rabins’
Caraym	49	hebreu	carayim	‘caraïtes’
Cusygy ¹⁰¹⁸	49	hebreu	cutiyim	‘no-jueu’ (mot despectiu envers els samaritans)
scalpis	57	IA	scarpa	‘sabatilla’
carub ¹⁰¹⁹	65	àrab	ḵarrūba	‘carob’
musa ¹⁰²⁰	67	àrab	mūza	‘banana’

radigche	69	AM	radich(e)	‘la planta del rave’
gerfaucones ¹⁰²¹	77	FA/AM	gerfaucon/gerfalcon	‘girfalc’
conuigrays	77	AM	cowgrass (?)	‘trèvol’ (‘trifolium medium’)
Mida	87	àrab	maydān/mīdān	‘hipòdrom’, ‘plaça’
nakaris	87	àrab	naqqāra	‘naqqara’, ‘tambor’
marsa	89	IA	mazza	‘maça’
carub	123	àrab	ḵarrūb	‘garrofer’
geles	127	(?)	(?)	(?)
eltani	131	àrab	al-thani	‘doblegament’

¹⁰¹⁷ Cf. Wasserstein, «Semitica Hiberno-Latina», 217–224.

¹⁰¹⁸ Cf. Wasserstein, «Semitica Hiberno-Latina», 216–217.

¹⁰¹⁹ Cf. J.D. Latham, «Arabic into Medieval Latin (2): Letter C, *M.L.D.*», *Journal of Semitic Studies*, XXI (1-2) (1976), 126.

¹⁰²⁰ Cf. Marjatta Wiss, «*Fructus in quo Adam peccavit*: Über frühe Bezeichnungen der Banane in Europa und insbesondere in Deutschland», *Neuphilologische Mitteilungen*, 59(1) (1958), 25; Alexander Falileyev, «Foreign Linguistic Component in *Itinerarium Symonis Semeonis*», *Indoevropskoe ázykoznanie i klassičeskaá filologjá*, 21 (2017), 802.

¹⁰²¹ Falileyev, «Foreign Linguistic», 813.

2.7. Conclusions

The *Itinerarium Symonis Semeonis*, the narration of the pilgrimage undertaken by the Irish Franciscans Symon Semeonis and Hugo Illuminator between 1323 and 1324, is an example of the *itineraria* literary genre of the fourteenth century, considered the golden age of the genre. In its pages, Symon Semeonis reflected on his experience of the pilgrimage and all those elements that were of interest to him: the cities, the relics and ecclesiastical buildings, the ethnography of the various regions and cities he crossed, the fauna and flora (especially of Eastern Europe and Egypt), the economics, the monetary value, and Eastern religions (especially Islam). One of the aspects that reinforces the *Itinerarium* as an exciting model of its genre is the use of various sources throughout his narrative, which had yet to be detected by the previous editors. The use of works such as *De proprietatibus rerum* of Bartholomeus Anglicus, the *Flos Historiarum terre Orientis* by Haytonus, and the *Descriptio Terre Sancte* by Filip of Savona shows us Symon Semeonis' interest in researching prior to writing his narration and the access he had to these works, closely contemporary to his time. In our philological and intertextual study, we have demonstrated how the sources influenced the writing of the Franciscan friar, who followed these works beyond the quote itself. For instance, when Symon Semeonis used a passage from *De proprietatibus rerum* to describe the properties of the acacia wood, he did not just take the sentences needed, but he followed the arrangement of Bartholomeus Anglicus, adding to his narrative the odour of the wood.

In addition, although indirectly, the testimony of Symon Semeonis has allowed us to study his consideration of Franciscanism at a time when the religious order suffered from two conflicts: the tension between Irish and English friars and the consideration of poverty. The study of the text shows an ambivalent position of the Irish Franciscan on these issues: on the one hand, Symon Semeonis referred to Ireland as his birthplace, but at the same time, when he offered well-known words that he had to transfer from Latin to another language (for example, when he compares the leaves of the *musa* tree with the leaves of the radish plant), he only presented them from Middle English (in this case, *radigche*). On the other hand, regarding the second question, Symon Semeonis did not provide any information, and we have to look into the text in order to find elements that allow us to identify his position: the praise of the city of Paris as

the most crucial place in the academic field; his silence on the condemnation of the spiritual Franciscans in Marseille in 1318; his mention of John XXII as the pope; and lastly, his economic interest in both the value of coins and the price of many objects, adding his opinion on whether the cost is low or high. All these elements position Symon Semeonis more in a conventual mentality than the observant or spiritual.

One of the aspects that characterises the *Itinerarium Symonis Semeonis* is how he polemicised with Islam: while other pilgrims offered information coming either from oral sources or from legends well known in Europe, Symon Semeonis provided to the reader quotations from two works of the *Corpus Islamolatinum*: the first Latin translation of the Qur'an, made by Robert of Ketton, and the translation of the *Liber de doctrina Machumeti*, translated by Hermann of Carinthia. This characteristic, not studied by the previous editors of the text, has allowed us to approach the polemical discourse of the Franciscan friar from two points: in the first, from a discursive-narrative perspective, we have analysed how Symon Semeonis articulated his polemical discourse while adapting his description in the subsequently chosen quote. An example is the description made of Muslim men's clothing, about which the Irish Franciscan friar argues through the number of prayers they must do each day and the consequent ablutions with the insertion of the ayah Q. 05: 6; or the description of Muslim women's clothing, argued with Q. 24: 30–31, where the polemical argument is directed solely and exclusively in an attack against Muhammad and his sexuality. In the second methodological point, entirely philological, we have studied and analysed the preserved manuscripts of the *Corpus Islamolatinum* in order to try to establish the characteristics of the codex used by Symon Semeonis. From this study, we conclude that it could belong to one of the first families of the text (α^1 or α^2) based on the glosses of the *Corpus Islamolatinum* used in the *Itinerarium*, the most significant textual variants of the text, and the partial omissions registered. In addition, another element could indicate that the manuscript used by Symon Semeonis could be part of the α^2 family: the absence of any mention or citation in the *Itinerarium* of the *Corpus Islamolatinum*'s works that were not copied in the manuscripts of that family, namely, the *Epistula Saraceni*, the *Rescriptum Christiani*, and the *Epistula ad Bernardum Clareuallis*.

One of the biggest challenges when editing and studying the text has been having only one manuscript, the MS. Corpus Christi College, 407. The uniqueness of the codex has made it difficult to effectively identify several toponymies with copy errors and corrupt fragments that have had to be left unresolved. However, the study of the manuscript (made *in situ*) has made it possible to detect a second hand, not seen or at least not mentioned by the previous editors, which offers *ad sensum* corrections, but also there are other cases in which it seems that this correcting hand has had a model in front.

As conclusions of this study, we highlight the following points: the finding of various sources that Symon Semeonis used in order to enrich his personal experience and to defend it or provide it with *auctoritas*; the philological study of the quotations from the *Corpus Islamolatinum*, which has allowed us to comprehend the method followed by Symon Semeonis in its polemical aspect and to point out a proposed identification of the family of manuscripts he consulted; the relevance of the *Itinerarium Symonis Semeonis* in the history of the *itineraria*, especially in the polemical section of his discourse in Egypt, due to the use he made of the works of the *Corpus Islamolatinum*, uniting *auctoritas* and personal experience in the polemical description of Islam.

Unfortunately, the *Itinerarium Symonis Semeonis* ends abruptly while describing Jerusalem, causing the loss of his return journey and the *Locarium*—presumably either a map or a list of the churches of Jerusalem—mentioned by the Franciscan friar. However, the (accidental) last lines of the *Itinerarium* are an excellent example of Symon Semeonis's work: on the one hand, the confrontation of his opinion with the *auctoritas* of the encyclopaedia of Bartholomeus Anglicus summarises the intellectual effort in making and composing his narrative; on the other hand, the lament for the loss of Christian elements in favour of Islam in the 'wished and long desired' city by the Irish Franciscan friar summed up his rejection of the Other religion. Symon Semeonis sought and found in the *Corpus Islamolatinum* a tool with which to attack and polemicise the religious otherness and, through this use, bequeathed to us a testimony of the history between the West and the East or, rather, a witness of the prism from the West towards the East.

2.8. Bibliografía

MANUSCRITS

Cambridge, Corpus Christi College, MS. 407.

<https://parker.stanford.edu/parker/catalog/mj309qh4224>

Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. Lat. 4071.

https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.lat.4071

Londres, British Library, Cotton MS. Vespasian, B, XI.

http://www.bl.uk/manuscripts/FullDisplay.aspx?ref=Cotton_MS_Vespasian_B_XI

Londres, Brististh Library, Cotton MS. Nero, D, I.

http://www.bl.uk/manuscripts/FullDisplay.aspx?ref=Cotton_MS_Nero_D_I

Oxford, Corpus Christi College, 184.

Oxford, Bodleian Library, Selden Supra 31.

Paris, Bibliothèque Nationale de France, lat. 14503.

<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b10033831b>

Paris, Bibliothèque Nationale de France, Bibliothèque de l'Arsenal, 1162.

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b52511844g>

Paris, Bibliothèque Nationale de France, lat. 3390.

<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8490085n>

Paris, Bibliothèque Nationale de France, lat. 3391.

<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b10037060g>

Paris, Bibliothèque Nationale de France, lat. 3392.

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b10037061x>

Paris, Bibliothèque Nationale de France, lat. 3669.

<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b100370648>

Paris, Bibliothèque National de France, lat. 3670.

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b10026756r>

Paris, Bibliothèque National de France, lat. 14503.

<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b10033831b>

Itinerarium Symonis Semeonis: edició, traducció i estudi

Torino, Biblioteca Nazionale H. II. 33

Troyes, Médiathèque Jacques Chirac, 1235

<https://portail.mediatheque.grand-troyes.fr/iguana/www.main.cls?surl=search&p=#recordId=2.2089&srchDb=2,3>

DICCIONARIS

Bosworth, Joseph. *Anglo-Saxon Dictionary Online* (edited by Thomas Northcote Toller, Christ Sean, and Ondřej Tichy). Prague: Charles University, 2014.

<https://bosworthtoller.com>

Du Cange, Charles. *Glossarium mediae et infimae latinitatis*. Niort: L. Favre, 1883–1887.

<http://ducange.enc.sorbonne.fr>

Dictionnaire du Moyen Français. ATILF-CNRS i Université de Lorraine.

<http://www.atilf.fr/dmf>.

FONTS

Breuiarius de Hierosolyma. Paul Geyer (ed.), *Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum*, v. 39: 151–156. Brno: Rudolphus M. Rohrer, 1898.

Regestum Clementis Papae V ex Vaticanis archetypis sanctissimi domini nostri Leonis XIII Pontificis Maximi iussu et munificentia nunc primum editum cura et studio Monachorum Ordinis S. Benedicti, Annus Septimus (Regestorum vol. LIX). Typographia Vaticana: Roma, 1885.

ADAMNANUS

- *De locis sanctis*. Paul Geyer (ed.), *Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum*, v. 39: 219–297. Brno: Rudolphus M. Rohrer, 1898.

ANGELUS CLARENUS

- *Historia septem tribulationum ordinis Minorum*. Orietta Rossini (ed.) i Hanno Helbing (intr. i com.), *Angeli Clareni. opera II: Historia septem tribulationum ordinis Minorum*, Roma: Istituto Storico Italiano per il Medio Evo, 1999.

ANTONINUS PLACENTINUS

- *Itinerarium*. Paul Geyer (ed.), *Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum*, v. 39: 157–191. Brno: Rudolphus M. Rohrer, 1898.

ANTONIUS DE CREMONA

- *Itinerarium ad Sepulcrum Domini*. Reinhold Röhricht (ed.), «Antonius de Cremona. Itinerarium ad Sepulcrum Domini (1327, 1330)», *Zeitschrift des Deutschen Palaestina-Vereins*, 13–14, (1890): 153–174.

BARTOLOMEUS ANGLICUS

- *De proprietatibus rerum*. Heidelbergae: Henricus Knobloch, 1488.

BEDA VENERABILIS

- *De locis sanctis*. Paul Geyer (ed.), *Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum*, v. 39: 299–324.
- *Historia Ecclesiastica gentis Anglorum*. Michael Lapidge (ed.) i Paolo Chiesa (trad.), *Storia degli Inglesi*, vol. 1, Scrittori greci e latini. Roma: Fondazione Lorenzo Valla/Arnoldo Mondadori Editore, 2008.

BERNARDUS MONACHUS

- *Itinerarium Bernardi monachi Franci*. Titus Tobler i Augustus Molinier (edd.), *Itinera Hierosolymitana et descriptiones Terrae Sanctae bellis sacris anteriora*, Publications de la société de l'orient latin. Série Géographique, vol. 1-2: 309–320. Gènova: Typis J.-G. Fick, 1879.

BIBLIA SACRA VULGATA

- Weber, Robert i Gryson, Roger (edd.), *Biblia sacra vulgata*. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2007.

BURCHARDUS DE MONTE SION

- *Descriptio Terre Sancte*. John R. Ratlett (ed. i trad.), *Descriptio Terre Sancte*. Oxford: Oxford University Press, 2019.

FLAVIUS IOSEPHUS

- *Antiquitates Iudaicae*. Benedictus Niese (ed.), *Flavii Iosephi opera*, v. 1. Berlin: Weidmann, 1887.

GIOVANNI DE MARIGNOLLI

- *Cronicon Boemiae*. Girolamo Golubovich (ed.), *Biblioteca Bio-Bibliografica della Terra Santa e dell'Oriente francescano*, v. 4: 257–309. Firenze: Collegio di S. Bonaventura, 1923.

GUIELMUS DE BALDENSEL

- *Liber de quibusdam partibus ultramarinis et praecipue de Terra Sancta*. Henricus Canisius (ed.), *Antiquae Lectionis*, v. V. Ingolstadt: Ex officina Typographica Ederiana, 1604: 95–142.

HAYTONUS

- *Flos historiarum Terre Orientis*. Jean Dardel (ed.), *Recueil des historiens des croisades: Documents Arméniens*, v. II. Paris: Imprimerie Nationale, 1906: 255–367.

IBN BAṬṬŪṬA

- *Rihla*. Hamilton A. Rosskeen Gibb (ed. i trad.), *The travels of Ibn Baṭṭūṭa, a.d. 1325–1354*, v. 1. Cambridge: Cambridge University Press, 1958.

JACOBUS DE VERONA

- *Liber Peregrinationis*. Ugo Monneret de Villard (ed.), *Liber peregrinationis di Jacopo de Verona*. Roma: Libreria dello Stato, 1950.

JACOBUS DE VITRIACO

- *Historia Orientalis*. Franciscus Moschi (ed.). *Historia Orientalis et Occidentalis*. Douai: ex officina typographica Balthazaris Belleri, 1596.

JOHANNIS WIRZBURGENSIS

- *Descriptio Terre Sancte*. Jacques Paul Migne (ed.), *Patrologia Latina*, v. 155: 1055–1090. Paris: Apud J.-P. Migne editorem, 1854.

JOHN MANDEVILLE

- *The Travels of Sir John Mandeville*. Ana Pinto (ed. i trad.), *Los viajes de Sir John Mandeville*. Madrid: Cátedra, 2001; C. W. R. D. Moseley (trad.), *The Travels of Sir John Mandeville*. London: Penguin Books, 2005.

LIONARDO FRESCOBALDI

- *Viaggio in Egitto e in Terra Santa*. C. Lorenzo Magalotti (ed.), *Viaggio di Lionardo di Nicolo' Frescobaldi in Egitto e in Terra Santa*. Parma: Pietro Fiaccadori, 1845.

LUDOLPHUS DE SUDHEIM

- *De itinere Terre Sancte*. G. A. Neumann (ed.), «Ludolphus de Sudheim, *De itinere Terre Sancte*», *Archives de l'Orient latin*, 2 (1904), 305–377.

MARINO SANUTO

- *Liber Secretorum Fidelium Crucis super Terrae Sanctae recuperatione et conseruatione*, 2 vols.. Hanau: Ex typis Wechelianis, 1611.

NICOLAI DE MARTHONO

- *Liber peregrinationis ad loca sancta*. Leon Le Grand (ed.), «Nicolai de Marthono, notarii, Liber Peregrinationis ad loca sancta», *Revue de l'Orient latin*, 3, (1895): 577–669.

NICCOLÒ DA POGGIBONSI

- *Libro d'Oltremare*. Alberto Bacchi della Lega (ed.), *Libro d'Oltremare di Fra Niccolò da Poggibonsi*, 2 vols.. Bologna: Presso Gaetano Romagnoli, 1881.

ODORICUS DE FORO IULII

- *Liber de Terra Sancta*. J. C. M. Laurent (ed.), *Peregrinatores medii aevi quatuor*: 146–158. Leipzig: Typis C. P. Melzeri, 1864.

OGIEUR D'ANGLURE

- *Le saint voyage de Jherusalem*. François Bonnardot i Auguste Lognon (edd.), *Le saint voyage de Jherusalem*. Paris: Librairie de Firmin Didot, 1878.

PETRUS DE PENNIS

- *Libellus de locis ultramarinis*. Ch. Kohler (ed.), «Le libellus de locis ultramarinis de Pierre 'de Pennis'», *Revue de l'Orient Latin*, 9, 313–383.

PHILIPUS DE SAVONA

- *Descriptio Terre Sancte*. Wilhelm Anton Neumann (ed.). *Drei Mittelalterliche Pilgerschriften*, v. 3. Viena: Druck von Adolf Holzhaufen, 1872. Denys Pringle (trad.). «Philip of Savona OFM: Description of the Holy Land (1285–89)» dins *Pilgrimage to Jerusalem and the Holy Land, 1187–1291*: 321–359. Londres i New York: Routledge, 2016.

SAEWULF

- *Itinerarium*. Armand D'Avezac (ed.), *Relation des voyages de Saewulf a Jerusalem et en Terre-Sainte pendant les années 1102 et 1103*. Paris: Bourgogne et Martinet, 1839.

SIMONE SIGOLI

- *Viaggio al monte Sinai*. Francesco Poggi (ed.), *Viaggio al monte Sinai di Simone Sigoli*. Milà: Per Giovanni Silvestri, 1841.

SULSPICIUS SEUERUS

- *Vita Martini*. Philip Burton (ed. i trad.), *Sulspicius Severus' Vita Martini*. Oxford: Oxford University Press, 2017.

SYMON SEMEONIS

- *Itinerarium Symonis Semeonis ad Terram Sanctam*. James Nasmith (ed.), *Itineraria Symonis Semeonis et Willelmi de Worcestre; quibus accedit Tractatus de metro, in quo traduntur regulae a scriptoribus medii aevi in uersibus Leoninis obseruatae; e codicibus MSS in Bibliotheca C.C.C. Cantab. asseruatis, primus eruit ediditque Jac. Nasmith*. Cambridge, 1778; Girolamo Golubovich (ed.), *Biblioteca Bio-Bibliografica della Terra Santa e dell'Oriente francescano*, v. 3. Firenze: Collegio di S. Bonaventura, 1919; Mario Esposito (ed. i trad.), *Itinerarium Symonis Semeonis ab Hybernia ad Terram Sanctam*. Dublin: The Dublin Institute for Advanced Studies, 1960.

THEODOSIUS

- *De situ Terre Sancte*. Paul Geyer (ed.), *Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum*, v. 39: 135–150. Brno: Rudolphus M. Rohrer, 1898.

THEODULUS

- *Ecloga*. Johannes Osternacher (ed.), *Theoduli Eclogam*. Ripariae prope Lentiam: Typis assoc. cath., 1902.

THETMAR

- *Iter ad Terram Sanctam*. Titus Tobler (ed.), *Magistri Thetmari: Iter ad Terram Sanctam, anno 1217*. St. Gall: Apud Huber et soc., 1851.

THOMAS BRYGG

- *Itinerarium in Terram Sanctam domini Thomae de Swynburne*. Comte Riant (ed.), «Thomas Brygg, *Itinerarium in Terram Sanctam domini Thomae de Swynburne*», *Archives de l'Orient Latin*, 2 (1904): 378–388.

Eubel, Conrad (ed.). *Bullarium Franciscanum siue Romanorum Pontificium, constitutiones, epistolae, diplomata tribus ordinis*, v. 5. Roma: Typis Vaticanis, 1898.

Golubovich, Girolamo (ed.), «Itinerarium cuiusdam Anglici Terram Sanctam et alia loca sancta visitantis», *Biblioteca Bio-Bibliografica della Terra Santa e dell'Oriente francescano*, v. 4: 435–460. Florència: Collegio di S. Bonaventura, 1923.

Itinerarium Symonis Semeonis: edició, traducció i estudi

Guy, Jules (ed.). *Les registres de Nicholas III (1277-1280): recueil des bulles de ce pape*. Paris: Albert Fontemoing, 1898.

Riley, Henry Thomas (ed.). *Chronica monasterii Sancti Albani: Gesta abbatum monasterii Sancti Albani*, vol. 1. Londres: Longmans, Green, Reader, and Dyer, 1867.

Sbaraglia, Giovanni Giacinto (ed.). *Bullarium Franciscanum Romanorum pontificum, constitutiones, epistolas, ac diplomata continens*, v. 4. Roma: (s. p.), 1768.

Wadding, Luca. *Annales Minorum seu Trium Ordinum a S. Francisco institutorum*, v. 6. Roma: Typis Rochi Bernabò, 1733.

ESTUDIS

«The Itinerary of Fitz-Simeon, 1322». *Retrospective Review and Historical and Antiquarian Magazine*, 2 (1828): 232–253.

Agazzi, Michela. «Monasteri Veneziani: Da Castello a Torcello al Lido», *Hortus Artium Medievalium*, 19 (2013): 155–166.

Andenna, Giancarlo. «The Lombard Church in the Late Middle Ages» dins Gamberini, Andrea (ed.), *A Companion to Late Medieval and Early Modern Milan: The Distinctive Features of an Italian State*, 69–92. Leiden-Boston: Brill, 2015.

Andrews, Frances. «The Influence of Joachim in the 13th Century» dins Reidl, Matthias (ed.), *A Companion to Joachim of Fiore*, Brill's Companion to the Christian Tradition, v. 75: 190–266. Leiden: Brill, 2018.

Atiya, Aziz Suryal. «Al-Rawḍa» dins Houtsma, Martijn Theodoor *et alii* (ed.), *E. J. Brill's First Encyclopaedia of Islam*, v.6: 1132–1133. Leiden: E.J. Brill, 1987.

Bais, M..«Armenia and Armenians in Het'um's *Flos Historiarum Terre Orientis*». *Medieval Encounters*, 21 (2015): 214–231.

Bateson, Mary (ed.). *Records of the Borough of Leicester. Being a series of Extracts from the Archives of the Corporation of Leicester, 1327–1509*. 2 vols. Londres: C. J. Clay and Sons, 1901.

- Binski, Paul. *Becket's Crown. Art and Imagination in Gothic England, 1170–1300*. New Haven i Londres: Yale University Press, 2004.
- Bishko, Charles Julien. «Peter the Venerable's Journey to Spain» dins Gils Constable i James Kritzeck (edd.), *Petrus Venerabilis (1156–1196): Studies and Texts Commemorating the Eighth Centenary of His Death*, *Studia Anselmiana* 40, 163–174. Roma: Herder, 1956.
- Blick, Sarah. «Reconstructing the Shrine of St. Thomas Becket, Canterbury Cathedral», *Journal of Art History*, 72 (4) (2003): 256–286.
- Block, Daniel I.. *The Book of Ezequiel, Chapters 1–24*. Michigan/Cambridge: William B. Eerdmans Publishing Company, 1997.
- Boas, Adrian J.. *Jerusalem in the time of the Crusades: Society, Landscape and Art in the Holy City under Frankish Rule*. Londres i New York: Routledge, 2001.
- Bon, Antoine. «Pierres inscrites ou armoriées de la franque Morée (pl. 28–30)», *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας*, 4 (1966): 89–102.
- _____. *La Morée Franque: Recherches historiques, topographiques et archéologiques sur la principauté d'Achaïe (1205–1430)*. Paris: Éditions E. de Boccard, 1969.
- Bozoky, Edina. «Saint Louis, ordonnateur et acteur des rituels autour des reliques de la Passion» dins Hediger, Christine (ed.), *La Sainte-Chapelle de Paris. Royaume de France ou Jérusalem céleste?: Actes du Colloque (Paris, Collège de France, 2001)*: 19–34. Turnhout: Brepols Publishers, 2007.
- Brewer, Keagan. *Prester John: The Legend and its Sources*, vol. 27 (*Crusade Texts in Translation*). Dorchester: Ashgate, 2015.
- Brund-Durand, Jean. *Dictionnaire topographique du département de la Drôme, comprenant les noms de lieu anciens et modernes*. Paris: Imprimerie Nationale, 1891.
- Buquet, Thierry. «Animalia extranea et stupenda ad videndum. Describing and Naming Exotic Beasts in Cairo Sultan's Menagerie» dins García, Francisco de Asís *et alii* (edd.),

- Animal and Otherness in the Middle Ages*: 25–34. Oxford: Bar International Series 2500, 2013.
- Burman, Thomas E.. *Reading the Qur'ān in Latin Christendom, 1140-1560*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2007.
- Burnham, Louisa A.. *So great a Light, so great a Smoke. The Beguin Heretics of Languedoc*. New York: Cornell University Press, 2008.
- Burr, David. *Olivi and Franciscan Poverty: The Origins of the Usus Pauper Controversy*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1989.
- _____. *The Spiritual Franciscans: from Protest to Persecution in the Century after Saint Francis*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 2001.
- Campbell, Mary B.. *The Witness and the Other World. Exotic European Travel Writing, 400–1600*. New York: Cornell University Press, 1991.
- Campbell, Tony. «Portolan Charts from the Late Thirteenth Century to 1500» dins Harley, J. B. i David Woodward (edd.), *The History of Cartography: Cartography in Prehistoric, Ancient, and Medieval Europe and the Mediterranean*, v. 1: 371–458. Chicago: The University of Chicago Press, 1987.
- Campopiano, Michele. *Writing the Holy Land. The Franciscans of Mount Zion and the Construction of a Cultural Memory, 1300–1550*. Cham: Palgrave Macmillan, 2020.
- Carayon, Agnès. «City of the Cavalrymen and House of the Rider: 'Landscape Hippodromes' and Stable-Palaces in Mamluk Cairo» dins Ropa, Anastasija i Thimoty Dawson (edd.), *Echoing Hooves: Studies on Horses and Their Effects on Medieval Societies*: 57–75. Leiden-Boston: Brill, 2022.
- Cardini, Franco. *In Terrasanta: Pellegrini italiani tra medioevo e prima età moderna*. Bologna: il Mulino, 2002.
- Cassuto, Umberto. *A Commentary on the Book of Exodus* [trad. Israel Abrahams]. Jerusalem: The Magnes Press, The Hebrew University, 1997.

- Chareyron, Nicole. *Pilgrims to Jerusalem in the Middle Ages* [trad. W. Donald Wilson]. New York: Columbia University Press, 2005.
- Chiesa, Paolo. «Testo e tradizione dell' 'Itinerarium' di Guglielmo di Rubruck», *Filologia mediolatina: rivista della Fondazione Ezio Franceschini*, 15 (2008): 133–216.
- Childs, Wendy. «Ireland's Trade with England in the Later Middle Ages», *Irish Economic and Social History*, 9 (1) (1982): 5–33.
- Christie, Niall. «Reconstructing Life in Medieval Alexandria from an Eighth/Fourteenth Century *Waqf* Document», *Mamlūk Studies Review*, 8 (2) (2004): 163–190.
- Cid López, Rosa María. «Egeria, peregrina y aventurera. Relato de un viaje a Tierra Santa en el siglo IV», *Arenal*, 17 (1) (2010): 5–31.
- Clébert, Jean-Paul. *The Gypsies* [trad. Charles Duff]. Londres: Penguin Books, 1970.
- Constable, Giles. «*Nudus Nudum Christum Sequi* and Parallel Formulas in the Twelfth Century» dins Church, F. Forrester i Timothy George (edd.), *Continuity and Discontinuity in Church History*, Studies in the History of Christian Traditions, v. 19: 83–91. Leiden: E. J. Brill, 1979.
- Constable, Olivia Remie. *Housing the Stranger in the Mediterranean World. Lodging, Trade, and Travel in Late Antiquity and the Middle Ages*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- _____. «Regulating Religious Noise: The Council of Vienne, the Mosque Call and Muslim Pilgrimage in the Late Medieval Mediterranean World», *Medieval Encounters* 16 (2010): 64–95.
- Coquin, Charalambia. *Les édifices chrétiens du Vieux-Caire. Volume I: Bibliographie et topographie historiques*. El Caire: Institut français d'archéologie orientale du Caire, 1974.
- Cotter, Francis J.. *The Friars Minor in Ireland from their Arrival to 1400*. New York: The Francis Institute St. Bonaventure University, 1994.

- Curran, Brian A.. «Obelisks in Ancient Egypt» dins Selin, Helaine (ed.), *Encyclopaedia of the History of Science, Technology, and Medicine in Non-Western Cultures, 1773–1785*. New York: Spring, 2008.
- Curtis, Edmund. *Calendar of Ormond Deeds: 1172-1350 A.D.*, v. 1. Dublin: The Stationery Office, 1932.
- Curtis, Edmund i McDowell, R. B.. *Irish Historical Documents: 1172–1922*. London: Ethuen and Co. Ltd., 1943.
- Cusato, Michael F.. «Who Destroyed Assisi? The Lament of Jacopone da Todi» dins Robson, Michael i Patrick Zutshi (edd.), *The Franciscan Order in the Medieval English Province and Beyond*, 229–254. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2018.
- Dallègre, Joëlle. «Vivre ensemble» dins *Venise en Crète: Civitas Venetiarum apud Levantem*. Paris: Presses de l'Inalco, 2019, doi: 10.4000/books.pressesinalco.19275
- Daniel, Norman. *Islam and the West: The Making of an Image*. Oxford: Oneworld Publications, 1997. [Primera publicació: 1960, Edinburgh University Press: Edinburgh].
- Dansette, Beatrice. «Les relations du pèlerinage Outre-Mer: des origines à l'âge d'or» dins Régner-Bohler, Danielle (dir.), *Croisades et pèlerinages. Récits, chroniques et voyages en Terre Sainte XIIe-XVIe siècle: 881–892*. Paris: Robert Laffont, 1998.
- David, Sumithra J.. «Looking East and West: The Reception and Dissemination of the *Topographia Hibernica* and the *Itinerarium ad partes orientales* in England [1185-c. 1500]» [tesi doctoral]. University of Saint Andrews, 2008.
- De Blois, François. «*Naṣrānī* (Ναζωραῖος) and *ḥanīf* (ἔθνικός): Studies on the Religious Vocabulary of Christianity and of Islam», *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 65 (1) (2002): 1–30.
- De la Cruz, Óscar i Ferrero Hernández, Cándida. «Hermann of Carinthia» dins Thomas, David i Alex Mallet (edd.), *Christian-Muslim Relations. A Bibliographical History*, v. 3: 497–507. Leiden: Brill, 2011.

- _____. «Robert of Ketton» dins Thomas, David i Alex Mallet (edd.), *Christian-Muslim Relations. A Bibliographical History*, v. 3: 508–519. Leiden: Brill, 2011.
- Dell, Katharine J.. *The Book of Proverbs in Social and Theological Context*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- Devos, Paul. «La date du voyage d'Égérie», *Anallecta Bollandiana*, 85 (1-2) (1967): 165–194.
- Di Cesare, Michelina. *The pseudo-historical image of the Prophet Muhammad in medieval Latin literature: a repertory*. Berlin: De Gruyter, 2012.
- Duffy, Seán (ed.). *Medieval Ireland: an Encyclopedia*. New York: Routledge, 2005.
- Du Cange, Charles. *Traité historique du chef de S. Jean Baptiste*. Paris: Sebastien Cramoisy et Sebastien Marbre-Cramoisy, 1665.
- Du Monstier, Arthur. *Martyrologium Franciscanum*. Paris: Edmundum Couterot, 1653.
- Duzer, Chet Van. «A Previously Unknown Sixteenth-Century Description of the Shrine of St. Thomas Becket», *Viator*, 48 (2017): 323–334.
- Elnashai, A. S., Di Sarno, L., i Carter, M.D. (2006). «New Light on an Ancient Illumination: the Pharos of Alexandria», *Journal of Nonlinear Sciences and Numerical Simulation*, 7(2) (2006): 137–148.
- Elsie, Robert. «Two Irish Travellers in Albania in 1322» dins Grothusen, Klaus-Detlev (ed.), *Albanien und Vergangenheit und Gegenwart. Internationales Symposium der Südosteuropa-Gesellschaft in Zusammenarbeit mit der Albanischen Akademie der Wissenschaften. Winterscheider Mühle bei Bonn, 12-15 September 1989*: 24–27. Munich: Südosteuropa-Gesellschaft, 1991.
- _____. *Early Albania: : A Reader of Historical Texts, 11th-17th Centuries*. Berlin: Harrassowitz Verlag-Wiesbaden, 2003.
- Elsner, Jaś. «The *Itinerarium Burdigalense*: Politics and Salvation in the Geography of Constantine's Empire», *The Journal of Roman Studies*, 90 (2000): 181–195.

Eriksen, Uffe Holmsgaard. «'The great initiate of God's grace': A Kontakion on St. Nicholas by Pseudo-Ramos», *Patristia Nordica Annularia*, 35 (2020): 109–138.

Esposito, Mario. «The Pilgrimage of an Irish Franciscan in A.D. 1322», *Hermathena*, 16 (37) (1911): 264–287.

_____. «The Pilgrimage of Symon Semeonis: A Contribution to the History of Mediaeval Travel», *The Geographical Journal*, 50 (1917): 335–352.

_____. «The Pilgrimage of Symon Semeonis: A Contribution to the History of Mediaeval Travel (Continued)», *The Geographical Journal*, 51 (1918): 77–96.

_____. *Latin Learning in Medieval Ireland* [ed. Michael Lapidge]. Londres: Variorum Reprints, 1988.

Falileyev, Alexander. «Foreign Linguistic Component in *Itinerarium Symonis Semeonis*», *Indoevropskoe ázykoznanie i klassičeskaâ filologiâ*, 21 (2017): 800–818.

_____. «The Landing Point of Two Franciscans from Ireland in North Wales in 1323», *The Anglesey Antiquarian Society and Field Club. Transactions* (2019): 88–106.

_____. «A Visit of Two Irish Franciscans to North Wales in 1323: Some Observations on the Initial Sections of *Itinerarium Symonis Semeonis ab Hybernia ad Terram Sanctam*», *Peritia: Journal of the Medieval Academy of Ireland*, 33 (2022): 63–90.

Faure, Paul. «Nouvelles recherches de spéléologie et de topographie crétoises», *Bulletin de correspondance hellénique*, 84 (1960): 189–220.

Ferrero Hernández, Cándida. «El *Liber Doctrina Machumeti* como *auctoritas* en el *Itinerarium Symonis Semeonis*» dins D'Angelo, Edoardo i Ziolkowski, Jan (edd.), *Auctor et Auctoritas in Latinis Medii Aevi Litteris*, 353–366. Firenze: SISMEL-Edizioni del Galluzzo, 2014.

Fine, John V. A.. *The Late Medieval Balkans: A Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest*. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1994.

- Finiello, Concetta i Gleis, Reinhold. «Doctrina Mahumet» dins Ulisse Cecini (ed.), *Masāʿil Abdallāh ibn Salām (Doctrina Mahumet)*, 187–269. Wiesbaden: Harrasowitz Verlag, 2021.
- Fitzmaurice, E. B. i Little, A. G.. *Materials for the History of the Franciscan Province of Ireland: A. D. 1230-1450*. Manchester: The University Press, 1920.
- Flood, David. *The Birth of a Movement: A Study of the First Rule of St. Francis* [traduït per Paul Schwartz i Paul Lachance]. Chicago: Franciscan Herald Press, 1975.
- França, Susani S. L.. «Viajar e textualizar as memórias do medievo», *Revista do CESP*, 32 (47) (2012): 67–84.
- Gabra, Gadwat. «The Fortress of Old Babylon in Old Cairo» dins Ludwig, Carolyn i Jackson, Morris (edd.), *The History and Religious Heritage of Old Cairo: Its Fortress, Churches, Synagogue, and Mosque*, 16–33. Cairo: American University in Cairo Press, 2013.
- Gadrat-Ouerfelli, Christine. «Les savoirs géographiques chez les Mendiants» dins Chandelier, Joël i Aurélien Robert (dir.), *Savoirs profanes dans les ordres mendiants en Italie (XIIIe-XVe siècle)*, Collection de l'École française de Rome v. 597, 547–560. Roma: Publications de l'École française de Rome, 2023.
- García Espada, Antonio. *Marco Polo y la Cruzada: Historia de la literatura de viajes a las Indias en el siglo XIV*. Madrid: Marcial Pons Historia, 2009.
- Gasparis, Charalambos. *Land and Peasants in Medieval Crete*. Atenes: The National Hellenic Research Foundation, 1997.
- Gelin, Marie-Pierre. «The Cult of St. Thomas in the Liturgy and Iconography of Christ Church, Canterbury» dins Webster, Paul i Gelin, Marie-Pierre (edd.), *The Cult of St Thomas Becket in the Plantagenet World, c. 1170–c.1220*, 53–80. Woodbridge: The Boydell Press: Woodbridge, 2016.
- George-Tvrtković, Rita. «Deficient Sacraments or Unifying Rites? Alan of Lille, Nicholas of Cusa, and Riccoldo da Montecroce on Muslim and Jewish Praxis» dins Levy, Ian Christopher, George-Tvrtković, Rita i Donald F. Duclow (edd.). *Nicholas of Cusa and*

- Islam. Polemic and Dialogue in the Late Middle Ages*, Studies in Medieval and Reformation Traditions v. 183, 105–122. Leiden: Brill, 2014.
- Gerola, Giuseppe. *Monumenti veneti nell'isola di Creta*, v. 1. Venècia R. Istituto veneto di scienze, lettere ed arti, 1905.
- Grabois, Aryeh. *Le pèlerin occidental en Terre sainte au Moyen Âge*. Paris: Boeck Université, 1997.
- _____. «La description de l'Égypte au XIVe siècle par les pèlerins et les voyageurs occidentaux», *Le Moyen Age*, 109 (3) (2003): 529–543.
- Grieco, Holly J.. «A Dilemma of Obedience and Authority: The Franciscan Inquisition and Franciscan Inquisitors in Provence, 1235–1340» [tesi doctoral: Princenton University, 2004]. Disponible en línia a: http://proquest.com/docview/30514907_8?pq-origsite=gscholar&fromopenview=true [Últim accés 18/11/2021].
- Hartley, John E.. *The Book of Job*. Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company, 1988.
- Hemeda, Sayed i Pitilakis, Kyriazis. «Geophysical Investigations at Cairo's Oldest, the Church of Abu Serga (St. Sergius), Cairo, Egypt», *Research in Nondestructive Evaluation*, 28 (3): 123–149.
- Herbermann, Charles G., Pace, Edward A., Pallen, Condé B., Shahan, Thomas J., Wynne, John J.. *The Catholic Encyclopedia. Volume XIV*. New York: The Encyclopedia Press, 1913.
- Heullant-Donat, Isabelle. «Des missionnaires martyrs aux martyrs missionnaires: la mémoire des martyrs franciscains au sein de leur Ordre au XIIIe et XIVe siècles» dins *Écrire son histoire: les communautés régulières face à leur passé. Actes du 5e colloque international du CERCOR (Saint-Étienne, 6-8 novembre 2002)*, 171–184. Saint-Étienne: Publications de l'Université de Saint-Étienne, 2005.
- Hoade, Eugene. *Western Pilgrims. The Itineraries of Fr. Simon Fitzsimons (1322-23), a Certain Englishman (1344-45), Thomas Brygg (1392), and Notes on Other Authors and*

Pilgrims. Publications of the Studium Biblicum Franciscanum n°18. Jerusalem: Franciscan Printing Press, 1952.

Iogna-Prat, Dominique i Tolan, John. «Peter of Cluny», a Thomas, David i Alex Mallet (edd.), *Christian-Muslim Relations. A Bibliographical History*, v. 3: 604–610. Leiden: Brill, 2011.

Jotischky, Andrew. «The image of the Greek: Western Pilgrims' view of Eastern Monks and Monasteries in the Holy Land», *Speculum: A Journal of Medieval Studies*, 94 (3) (2019): 674–703.

Justicia Lara, Agustín. «The *Corpus Islamolatinum* as *Auctoritas* in the Polemical Discourse of Symon Semeonis» dins Ferrero Hernández, Cándida i Linda G. Jones (edd.), *Propaganda and (un)covered Identities in Treatises and Sermons: Christians, Jews, and Muslims in the Premodern Mediterranean*. Documents 118, 41–54. Bellaterra: Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona, 2020.

_____. «The *mirabilia* of the Mediterranean Bassin in the *Itinerarium Symonis Semeonis*», *Viaggiatori*, 7 (2020): 26–53.

_____. «Context and the Use of Quotes from Robert of Ketton's Translation of the Qur'an in the *Itinerarium Symonis Semeonis*» dins Ferrero, Cándida i John V. Tolan (edd.), *The Latin Qur'an, 1143–1500*: 159–175. Berlin: De Gruyter, 2021.

_____. «*Variae lectiones* de la traducción latina del Alcorán de Robert de Ketton en el *Itinerarium Symonis Semeonis*», *Journal of Qur'anic Studies* 25 (2) (2023): 120–143.

Kaiser, Walter C. i Rata, Tiberius. *Walking the Ancient Paths: A Commentary on Jeremiah*. Bellingham: Lexham Press, 2019.

Kazhdan, Alexander. «Boldensele, Wilhelm von» dins Kazhdan, Alexander (dir.), *The Oxford Dictionary of Byzantium*: 303–304. New York/Oxford: Oxford University Press, 1991.

Keen, E. J.. *Journey of a Book: Bartholomew the Englishman and the Properties of Things*. Canberra: Australian National University Press, 2007.

- Kelly, Samantha. *The New Solomon: Robert of Naples (1309-1343) and Fourteenth-Century Kingship*. The Medieval Mediterranean: People, Economies and Cultures, 400-1500, 48. Leiden-Boston: Brill, 2003.
- Khanmohamadi, Shirin A.. «Bridge Essay: 'Home' and 'Abroad' in Medieval Travel and Trade Narratives» dins Seigneure, Ken (ed.), *A Companion to World Literature*, v. 2: 1–7. New Jersey: John Wiley and Sons, 2020.
- Krasnodebska-D'Aughton, Malgorzata. «Inflamed with Seraphic Ardor: Franciscan Learning and Spirituality in the Fourteenth-Century Irish Pilgrimage Account», *Franciscan Studies*, 70 (2012): 283–312.
- Kritzeck, James. *Peter the Venerable and Islam*. New Jersey: Princeton University Press, 1964.
- Lappin, Anthony John. «On the Genesis and Formation of the *Corpus Cluniacense*» dins Ferrero Hernández, Cándida i John Tolan (edd.), *The Latin Qur'an: 1143–1500*: 27–56. Berlin: De Gruyter, 2021.
- Latham, J.D.. «Arabic into Medieval Latin (2): Letter C, *M.L.D.*», *Journal of Semitic Studies*, XXI (1-2) (1976): 120–137.
- Lawrence, Clifford Hugh. *The Friars: The Impact of the Early Mendicant Movement on Western Society*. Londres i New York: Longman, 1994.
- Legassie, Shayne Aaron. *The Medieval Invention of Travel*. Chicago: The Chicago University Press, 2017.
- Levanoni, Amalia. *A Turning Point in Mamluk History. The third Reign of al-Nāṣir Muḥammad Ibn Qalāwūn (1310–1341)*. Leiden: Brill, 1995.
- Mac Niocaill, Gearóid. «Review of *Itinerarium Symonis Semeonis ab Hybernia ad Terram Sanctam*», *Studia Hibernica*, 1 (1961): 248–251.

- Martí, Melisa Laura. «Viaje al *Conpeçamiento de todas las ystorias*: itinerario a Tierra Santa e imaginario bíblico en *La Fazienda de ultramar*», *Estudios de historia de España*, 18 (2016): 25–40.
- Martínez Gázquez, José. «Las traducciones latinas del Corán, arma antislámica en la cristiandad medieval», *Cuadernos del CEMyR*, 13 (2005): 11–27.
- _____. «Translations of the Qur'an and Other Islamic Texts before Dante (Twelfth and Thirteenth Centuries)», *Dante Studies, with the Annual Report of the Dante Society*, 125 (2007): 79–92.
- _____. «*Glossae ad Alchoran Latinum Roberti Ketenensis translatoris, fortasse a Petro Pictaviense redactae*: An Edition of the Glosses to the Latin Qur'an in BNF MS. Arsenal 1162», *Medieval Encounters*, 21 (2015): 81–120.
- _____. «A New Set of Glosses to the Latin Qur'an Made by Nicholas of Cusa (ms. Vat. Lat. 4071)», *Medieval Encounters*, 21 (2015): 295–309.
- Martínez Gázquez, José i De La Cruz Palma, Óscar. «Las traducciones árabe-latinas impulsadas por Pedro el Venerable», dins Dolores Burdeus, María, Real, Elena i Verdegall, Joan (edd.), *Las órdenes militares: realidad e imaginario*: 285–296. Castelló de la Palma: Universitat Jaume I, 2000.
- Martínez Gázquez, José i González Muñoz, Fernando. *Alchoran siue lex Saracenorum*. Nueva Roma: Bibliotheca Graeca et Latina Aevi Posterioris, 55. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 2022.
- Matrod, Henri. «L'itinéraire de Fr. Symon Symonis et de son compaignon Fr. Hugues l'Enlumineur O.F.M. (extraits) (1323-1324)», *Études Franciscaines*, 46 (264) (1934): 457–468.
- _____. «L'itinéraire de Fr. Symon Symonis et de son compaignon Fr. Hugues l'Enlumineur O.F.M. (extraits) (1323-1324) (I)», *Études Franciscaines*, 46 (264–265) (1934): 570–583.
- McCallum, Rowena. «The Mendicant Orders of Medieval Dublin». Tesi doctoral. Queen's University Belfast, 2022.

- Mertzios, Constantin. «Η συνθήκη Ενετών-Καλλέργη και οι συνοδευοντες αυτήν κατάλογοι», *Κρητικά-Χρονικά*, 3 (1949): 262–292.
- Messing, Gordon M.. «*Tsiganos and Yiftos*: Some Speculations on the Greek Gypsies», *Bizantine and Modern Greek Studies*, 7 (1981): 155–167.
- Miller, William. «Ithake under the Franks», *The English Historical Review*, 21 (83) (1906), 513–517.
- Mormando, Franco. «“*Nudus nudum Christum sequi*”: The Franciscans and Differing Interpretations of Male Nakedness in Fifteenth-Century Italy», *Fifteenth Century Studies*, 33 (2008): 171–197.
- Moore, Kathryn Blair. *The Architecture of the Christian Holy Land. Reception from Late Antiquity through the Renaissance*. Cambridge: The Cambridge University Press.
- Moorman, John. *A History of the Franciscan Order from its Origins to the year 1517*. Oxford: Oxford University Press, 1968.
- Morris, Colin. *The Sepulchre of Christ and the Medieval West: From the Beginning to 1600*. Oxford: Oxford University Press, 2008.
- Müller, Anne. «Conflicting Loyalties: the Irish Franciscans and the English Crown in the High Middle Ages», *Proceedings of the Royal Irish Academy: Archaeology, Culture, History, Literature*, 107C (2007): 87–106.
- Murphy, Conn. «An Early Visitor to the Island of Crete: The Journey of Symon Semeonis from Ireland to the Holy Land», *Classics Ireland*, 10 (2003): 54–63.
- Murre-van Den Berg, Heleen. «Syriac Christianity» dins Parry, Ken (ed.), *The Blackwell Companion to Eastern Christianity*: 249–268. Oxford: Blackwell Publishing, 2007.
- Nasmith, James. *Catalogus librorum manuscriptorum quos Collegio Corporis Christi et Beatae Mariae Virginis in Academia Cantabrigiensi legavit reuerendissimus in Christo pater Matthaeus Parker*. Cambridge: Typis Academicis excudebat J. Archdeacon, 1777.

- Ninitte, Florence. «The Contribution of the *Speculum historiale* to the History of the Latin *Risālat al-Kindī* and the *Corpus Cluniacense*» dins Ferrero Hernández, Cándida i John V. Tolan (edd.) *The Latin Qur'an, 1143–1500*: 139–158. Berlin: De Gruyter, 2021.
- Noberasco, Filippo. «La geografia nei più antichi scrittori savonesi», *Atti della Società Ligure di Storia Patria*, 52 (1924): 85–100.
- Nold, Patrick. «Pope John XXII's Annotations on the Franciscan Rule: Content and Contexts», *Franciscan Studies*, 65 (2007): 295–324.
- Ó Clabaigh, Colmán N. *The Friars in Ireland: 1224-1540*. Dublin: Four Courts Press, 2012.
- Pansters, Krijn. *Franciscan Virtue: Spiritual Growth and the Virtues in Franciscan Literature and Instruction of the Thirteenth Century*. Studies in the History of Christian Traditions, v. 161. Leiden: Brill, 2012.
- Phillips, Kim M.. «Travel Writing» dins Echard, Siân i Rouse, Robert (edd.) *The Encyclopedia of Medieval Literature in Britain* [en línia]: 1–9. John Wiley and Sons, Ltd., 2017. doi: 10.1002/9781118396957.wbemlb280.
- Popp Serboianu, Calinic J.. *Les Tsiganes: histoire, ethnographie, linguistique, grammaire, dictionnaire*. París: Payot, 1930.
- Porcasi, Pietro. «La letteratura di pellegrinaggio in Terrasanta nel Medioevo» dins Cuozzo, Errico (ed.), *Studi in onore di Guglielmo de' Giovanni-Centelles*: 187–210. Salerno: Società italiana di scienze ausiliare della storia, 2010.
- Pringle, Denys. *The Churches of the Crusader Kingdom of Jerusalem*, 4 vols.. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
- Pujades i Bataller, Ramon Josep. «The Pisana Chart: Really a Primitive Portolan Chart Made in the 13th Century?», *Comité Français de Cartographie*, 216 (2013): 17–32.
- Rabbat, Nasser O.. «The Citadel of Cairo, 1176–1341: Reconstructing Architecture from Texts» [tesi doctoral]. Massachusetts Institute of Technology, 1991.

_____. *Mamluk History through Architecture: Monuments, Culture, and Politics in Medieval Egypt and Syria*. Londres: I.B. Tauris, 2010.

Radenez, Julien. «Contribution à l'histoire des Tsiganes en Europe», *Hommes and migrations*, 1314 (2016): 151–155. En línia: <https://journals.openedition.org/hommesmigrations/3660>.

Ranero Riestra, Laura. «La 'Ecloga Theoduli' en el impreso de Centenera de 1492: transcripción, edición crítica y traducción», *Helmantica*, 66 (2015): 109–146.

Reeve, Matthew M.. «The Painted Chamber at Westminster, Edward I, and the Crusade», *Viator* 31 (2006): 189–221.

Richardson, Kristina. «Tracing a Gypsy Mixed Language through Medieval and Early Modern Arabic and Persian Literature», *Der Islam*, 94 (1) (2017): 115–157.

Richardson, Kristina. *Roma in the Medieval Islamic World: Literacy, Culture, and Migration*. Londres: I.B. Tauris, 2022.

Rigg, Arthur George. «Morphology and Syntax» dins Mantello, Frank Anthony Carl i Rigg, Arthur George (edd.), *Medieval Latin: an Introduction and Bibliographical Guide*: 83–92. Washintong: The Catholic University of America Press, 1996.

Rodd, Rennell. «The Pilgrimage of Symon Semeonis». *The Geographical Journal* 51, no. 1 (1918): 58–59.

Roest, Bert. *A History of Franciscan Education (c. 1210–1517)*. Education and Society in the Middle Ages and Renaissance, v. 11. Leiden, Boston, Köln: Brill, 2000.

Roserot, Alphonse. *Dictionnaire du département de la Côte-d'Or comprenant les noms de lieux anciens et modernes*. París: Imprimerie Nationale, 1924.

Ross, Allen P.. *A Commentary on the Psalms: Volume 2 (42–89)*. Grand Rapids: Kregel Academic, 2016.

_____. *A Commentary on the Psalms: Volume 3 (90–150)*. Grand Rapids: Kregel Academic, 2016.

Rouxpetel, Camille. «Le turban fait-il l'oriental? Les chrétiens de la ceinture dans les récits de pèlerinage occidentaux (XIIIe–XIVe siècles)», *Questes: Revue pluridisciplinaire d'études médiévales*, 25 (2013): 23–44.

_____. *L'Occident au miroir de l'Orient Chrétien. Cilicie, Syrie, Palestine et Égypte (XIIe-XIVe siècle)*. Roma: École Française de Rome, 2015.

_____. «Reductio Orientis? De l'étrange au familier dans les récits de pèlerinage occidentaux en Terre Sainte (XIIe-XIVe siècle)» dins Burkardt, Albrecht (dir.), *Médiateurs et instances de médiation dans l'histoire du voyage*: 303–320. Pulim: Presses Universitaires de Limoges et du Limousin, 2019.

Ruchaud, Elisabeth. «Le pèlerin chrétien vers Jerusalem. Une construction de l'image de l'«autre'»» dins Abdellatif, Rania *et alii* (dir.), *Acteurs des transferts culturels en Méditerranée médiévale*: 20–30. Munic: Ateliers des Deutschen Historischen Institut Paris, 2012.

Saccetti, Ricardo. «The Decree *Exivi de paradiso* and its Implication for Mendicant Poverty» a J. Mews, Constant i Anna Welch (edd.), *Poverty and Devotion in Mendicant Cultures, 1200-1450*, 32–44. New York: Routledge, 2016.

Sallahu, Jeton. «The Mentioning of the Illyrian-Arbëresh and their Illyrian-Arbëresh Language in some Sources», *International Journal of Albanology*, 9 (17-18) (2022): 145–156.

Salters, R. B.. *A Critical and Exegetical Commentary on Lamentations*. Londres/New York: T&T Clark, 2010.

Sargent, Andrew. *Lichfield and the Lands of St. Chad: Creating Community in Early Medieval Mercia*. Hertfordshire: University of Hertfordshire Press, 2020.

Scott, Alexander Brian. «Latin Learning and Literature in Ireland, 1169-1500» dins Dáihbi Ó Cróinín (ed.), *A New History of Ireland. I: Prehistoric and Early Ireland*, v.1: 934–995. Oxford: Oxford University Press, 2005.

Seda, Filippo. «*Exivi de paradiso*: la conciliazione di una storia contrastata», *Frate Francesco: rivista di cultura francescana*, 83 (1) (2017): 137–159.

Şenocak, Neslihan. *The Poor and the Perfect: the Rise of Learning in the Franciscan Order, 1209–1310*. Ithaca i Londres: Cornell University Press, 2012.

_____. «The Making of Franciscan Poverty», *Revue Mabillon: Revue Internationale d'Histoire et de Littérature Religieuses*, 24 (2013): 5–26.

Skemer, Don C.. *Binding Words: Textual Amulets in the Middle Ages*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 2006.

Southern, R. W.. *Western Views of Islam in the Middle Ages*. Cambridge, Massachussets: Harvard University Press, 1980.

Spinelli, Santino. *Rom, genti libere: Storia, arte e cultura di un popolo misconosciuto*. Milà: Baldini e Castoldi, 2014.

Stone, Martin William Francis. «The Soul's Relation to the Body: Thomas Aquinas, Siger of Brabant and the Parisian Debate on Monopsychism» dins Crane, Time i Sarah Patterson (edd.), *History of the Mind-Body Problem*: 34–69. Londres i New York: Routledge, 2002.

Tanner, Thomas. *Bibliotheca Britannico-Hibernica: siue de scriptoribus qui in Anglia, Scotia, et Hibernia ad saeculi XVII initium floruerunt, litterarum ordine iuxta familiarum nomina dispositis*. Londres: Societatis ad literas promouendas, 1748.

Tatton-Brown, Tim. «The Buildings and Topography of St Augustine's Abbey, Canterbury», *Journal of the British Archaeological Association*, 144 (1) (1991): 61–91.

Thérèse D'Alverny, Marie. «Deux traductions latines du Coran au Moyen Age», *Archives d'histoire doctrinale et littéraire du moyen age*, 16 (1948): 69–131.

Thornton, Ryan. *Franciscan Poverty and Franciscan Economic Thought (1209-1348)*. The Medieval Franciscans, 21. Leiden: Brill, 2023.

Tolan, John V.. «European Accounts of Muḥammad's Life» dins Brockopp, Jonathan E. (ed.), *The Cambridge Companion to Muḥammad*: 226–250. New York: Cambridge University Press, 2010.

- Tolmacheva, Elena G.. «Al-Mu‘allaqa Church in Old Cairo: History, Legends and Conservation», *Egypt and Neighbouring Countries*, 1 (1) (2018): 1–37.
- Tugwell, Simon. «*Caligae* and Other Items of Medieval Religious Dress: A Lexical Study», *Romance Philology*, 61 (1) (2007): 1–23.
- Turner, Victor i Turner, Edith. *Image and Pilgrimage in Christian Culture*. New York: Columbia University Press, 1978.
- Urbán Fernández, Ángel. «Adán en el anónimo *Liber de ortu et obitu patriarcharum*», *Alfinge: Revista de filología*, 11 (1999): 237–262.
- Wadding, Lucas. *Scriptores Ordinis Minorum. Quibus accessit syllabis illorum qui ex eodem ordine pro fide Christi fortiter occubuerunt*. Roma: Typographia Francisci Alberti Tani, 1650.
- Wagstaff, J. M.. «Further Observations on the Location of Grand Magne», *Dumbarton Oaks Papers*, 45 (1991), 141–148.
- Wasserstein, David. «Semitica Hiberno-Latina», *Peritia*, 2 (1983): 215–224.
- _____. «Semitica Hiberno-Latina III: Symon Semeonis on the Sultan’s Slaves in Old Cairo», *Peritia*, 3 (1984): 219–221.
- Watt, John A.. *The Church and the Two Nations in Medieval Ireland*. Cambridge Studies in Medieval Life and Thought, v. 3. Cambridge: Cambridge University Press, 1970.
- Weber, Elka. *Travelling Through Text. Message and Method in Late Medieval Pilgrimage Accounts*. New York: Routledge, 2005.
- Wilkins, David. *Concilia Magnae Britanniae et Hiberniae*, v. 2. Londres: imprimebat S. Richardson, 1737.
- Willis, Robert. «The Architectural History of the Conventual Buildings of the Monastery of Christ Church in Canterbury», *Archaeologia Cantiana*, 7 (1869): 1–206.
- Wyke, Maria. «St. Peter’s Needle and the Ashes of Julius Caesar: Invoking Rome’s Imperial History at the Papal Court, ca. 1100-1300» dins Wyke, Maria (ed.), *Julius Caesar in Western Culture*: 95–109. Malden: Blackwell Pub, 2006.

Itinerarium Symonis Semeonis: edició, traducció i estudi

Wis, Marjatta. «*Fructus in quo Adam peccavit*: Über frühe Bezeichnungen der Banane in Europa und insbesondere in Deutschland», *Neuphilologische Mitteilungen*, 59(1) (1958): 1–34.

Woodman, Francis. *The Architectural History of Canterbury Cathedral*. Londres: Routledge & Kegan Paul, 1981.

Zanetti, Ugo. «Matarieh, la sainte famille et les baumiers», *Analecta Bollandiana*, 111 (1993): 21–68.

3. EDICIÓ CRÍTICA I TRADUCCIÓ DE L'*ITINERARIUM SYMONIS SEMEONIS*

3.1. Còdex

3.1.1. Història del manuscrit

El manuscrit Cambridge, Corpus Christi College, 407 ha estat datat al segle XIV per diversos estudiosos, oferint una aproximació temporal ampla¹⁰²². A través de la firma del propietari del manuscrit, al primer foli¹⁰²³, s'ha establert que el seu primer propietari va ser Symon Bozoun, prior de la catedral de Norwich entre els anys 1344 i 1352, qui, en deixar el seu lloc com a prior, va llegar un llistat de llibres de la seva possessió on hi consta el nostre objecte d'estudi amb el títol *Liber itinerariorum*¹⁰²⁴ i el preu de 40 denaris. Donat el preu i donada les sis obres amb les quals compta el còdex, s'ha teoritzat que, en un primer moment, el manuscrit estava confeccionat exclusivament pels tres itineraris¹⁰²⁵ i que, un cop va passar a ser possessió de la catedral de Norwich, es van afegir les tres obres restants. Si aquest és el cas, la datació del còdex hauria d'estar entre els anys 1331 i 1352, essent el *terminus ante quem* l'any 1352 quan Symon Bozoun deixa el càrrec de prior de Norwich i el *terminus post quem* el 1331, ja que la redacció d'una de les obres, l'*Itinerarium* d'Odoric de Pordenone, va finalitzar-se el 14 de gener de 1331. Posteriorment, el manuscrit va ser adquirit per Matthew Parker i llegat a la institució del Corpus Christi College de Cambridge l'any 1574¹⁰²⁶.

3.1.2. Descripció del manuscrit

---

¹⁰²² Tradicionalment, el manuscrit ha estat dividit en dues parts: la primera essent els tres itineraris, datats a la primera meitat del segle XIV i, les tres obres restants, a la segona meitat. Cf. Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 2; Golubovich, *Biblioteca Bio-bibliografica*, 245, data la primera part a la primera meitat del segle i la segona a finals.

¹⁰²³ Cambridge, Corpus Christi College, 407, f. 1^r: «*Liber fratris Symonis prioris Norwic*».

¹⁰²⁴ Aquest llistat es conserva al manuscrit Londres, British Library, Royal 14 C XIII, f. 15^v. Es pot veure un facsimil a Sumithra J. David, «Looking East and West: The Reception and Dissemination of the *Topographia Hibernica* and the *Itinerarium ad partes orientales* in England [1185-c. 1500]» [tesi doctoral], (University of Saint Andrews, 2008), 269

¹⁰²⁵ David, «Looking East and West», 182.

¹⁰²⁶ Kerr, *Books, Collectors and Libraries*, 243.

El còdex Cambridge, Corpus Christi College, 407 té la següent disposició:

1. ff. 1^r–36^v: <*Itinerarium Symonis Semeonis*>. *Incipit*: Culmine honoris spreto [...]. *Explicit* al foli 33^v: [...] ad quam nullum Christianum permittunt accedere.
2. ff. 37^r–68^v: *Itinerarium fratris Willelmi de Rubrukis de ordine Fratrum Minorum anno gratie millesimo ducentesimo LIII ad partes orientales*. *Incipit*: Excellentissimo domino et Christianissimo [...]. *Explicit* al foli 66^r: In ista terra sunt multe prouincie quarum plures ad huc non obediunt moallis et inter. [En nota al marge: «Hic deficit multum uide apud S<anctum> Edm<undum> residuum»].
3. ff. 69^r–92^v: *Incipit Itinerarium fratris Odorici ordinis Fratrum Minorum de mirabilibus orientalium Tartarorum*. *Incipit*: Licet multa et uaria de ritibus et conditionibus [...]. *Explicit* al foli 91^r: [...] et Fratribus Minoribus exemplum dedi, sed non de omnibus, quia sunt innu<m>erabilia et michi difficilia ad scribendum.
4. ff. 93^r–128^v: *Incipit hic liber de terre partibus et diuersis prouincis*. *Incipit*: De terre autem partibus et diuersis prouincis per quas [...]. *Explicit*: [...] cauernis et fistulis penetrabilis uentis et sulphure plena.
5. ff. 129^r–176^v: *Incipit liber secreti secretorum ad instantiam Alexandri Magni ab Aristotele editus*. *Incipit*: Domino suo excellentissimo et in cultu Christiane religionis [...]. *Explicit*: [...] ad regem magnificum Alexandrum dir<e>ctus, qui d<omi>natus fuit toti [ob] orbi terrarum dictus monarcha in septent<ri>one. *Explicit* liber Aristotilis qui intitulatur de secretis secretorum siue de regimine principum et dominorum.
6. ff. 176^v–178^v: *Aliud documentum de complexione humana*. *Incipit*: Caput nostrum commissuras habet .v. angulosas irterutum[?] sese continentes [...]. *Explicit*: [...] estate ab uni idus maii usque ad .VIII. idus augusti et sunt dies nonaginta.

El còdex està enquadernat seguint aquesta disposició i tipologia de quadern:

1. *Itinerarium Symonis Semeonis*: consta de tres quaderns sèxtuples (12 folis per quadern) i té els reclams en els folis 12^v («*fossatis quo ad unam*») i 24^v («*in honore beate Martini*»).

2. *Itinerarium fratris Willelmi de Rubrukis de ordine Fratrum Minorum anno gratie millesimo ducentesimo LIII ad partes orientales* està format per tres quaderns quaternaris (8 folis), amb els reclams als folis 44^v («*quent in unum*»), 52^v («*ueniamus coram eo*») i 60^v («*esset sine termino*»).
3. *Incipit Itinerarium fratris Odorici ordinis Fratrum Minorum de mirabilibus orientalium Tartarorum*, com l'*Itinerarium Symonis Semeonis*, consta de la mateixa enquadració, però amb dos quaderns. Trobem el reclam al foli 80^v («*per .XII. dietas*»).
4. *Incipit hic liber de terre partibus et diuersis prouincis*: tres quaderns sèxtuples amb reclams als folis 104^v («*in meridiem*»), 116^v («*prouincia*») i 128^v («*unde et ibi*»). Tot i aquest reclam, l'obra finalitza en aquest quadern, obrint-se la possibilitat de la pèrdua d'un quart quadern.
5. *Incipit liber secreti secretorum ad instantiam Alexandri Magni ab Aristotele editus* està format per quatre quaderns sèxtuples amb els reclams als folis 140^v («*Alexander in uno*»), 152^v («*uice post aliam*»), 164^v (el reclam està tallat) i al foli 176^v, on comença l'última obra que completa el manuscrit *Aliud documentum de complexione humana*, tenint com a reclam «*postquam cauernule sunt*».
6. *Aliud documentum de complexione humana* està format pel revers del foli 176^v i un bifoli.

El còdex, confeccionat amb paper, presenta unes dimensions¹⁰²⁷ de 20.5/21 cm. de llargada i 11.9/12.3 cm. d'amplada. Cadascun dels folis presenta un estil de pausat que enquadra l'escriptura del text amb 15,5/16.5 cm. de llargada i 8.4/9.5 cm. d'ample, deixant així 0.8/1 cm. de marge superior i 4/4.2 cm. d' inferior; 1.3/2.2 cm. pel marge esquerre i 1.5/2.3 pel marge dret. El manuscrit s'ha preservat en bones condicions, a excepció dels primers folis de l'*Itinerarium Symonis Semeonis* (1^{r-v}), que presenten un evident dany en el marge esquerre (1^r) i dret (1^v) que ha provocat la complicació d'alguna lectura.

---

¹⁰²⁷ Es presenten els valors mínims i màxims de la mesura de cada quadern.

Tot i que no compta amb cap il·luminació, sí que es poden trobar inicials filigranades amb algun motiu floral, sobretot a les obres on es fa una divisió del text per capítols i, cadascun d'ells, va acompanyat d'una capital i el títol en tinta vermella¹⁰²⁸. En el cas de l'*Itinerarium Symonis Semeonis*, només hi ha dues capitals filigranades: una al començament de l'obra (f. 1^r) i l'altra al foli 18^r, justament al mig de l'obra, si comptem que l'*Itinerarium* hauria d'acabar al foli 36^v i no al 33^v. Justament en aquest foli es produeix també la inserció de l'únic títol de capítol dins el cos del text, en tinta vermella, de tot l'*Itinerarium*: «*De bobus et ouibus illius regionis*». La tinta vermella apareixerà subratllant o bé passatges interessants per al lector (per exemple, f. 12^r on amb un claudàtor es marca un passatge interessant i s'inclou «*Iacobite ritus*»), o d'altres on Symon Semeonis insulta a Mahoma (f. 14^v) o subratllant alguna anotació al marge (f. 14^r: «*nota de ornatu mulierum*») o a mode de marca per resumir sobre què tracta el text: f. 3^r: «*clauus domini*»; f. 5^v: «*Sanctus Nicholaus*» i «*ornamentum mulierum*»; f. 6^v: «*uestis*» i «*turonensis moneta*»; f. 7^v: «*uidua*», «*uestis*», «*uinum*» i «*caseus*», etcètera.

3.1.3. Les mans de l'*Itinerarium Symonis Semeonis*

Aquesta qüestió de marques de lectura, porta a l'estudi de les mans que han treballat l'*Itinerarium* de Symon Semeonis. Fins ara, els editors del text de Symon Semeonis havien establert que els tres *itineraria* del manuscrit havien estat copiats per una sola mà¹⁰²⁹. No ha estat fins recentment que aquesta constatació s'ha posat en dubte: l'any 2012 l'estudiosa Krasnodebska-D'Aughton proposava que cadascun dels *itineraria* havia estat copiat per una mà diferent¹⁰³⁰; en canvi, l'estudiós Paolo Chiesa identificava que una mateixa mà havia copiat els dos últims itineraris¹⁰³¹, afirmació a la qual ens adherim a partir de la inspecció paleogràfica realitzada *in situ*. Constatem que dues grafies presenten una diversió accentuada d'escriptura pel seu *ductus*: la 'h' i la 'm'¹⁰³².

---

¹⁰²⁸ A mode d'exemple, f. 40^v-41^r de l'*Itinerarium Willelmi de Rubrukis*; f. 74^v-75^v de l'*Itinerarium fratris Odorici*; f. 103^r del *De proprietatibus rerum*; ff. 133^v-135^r del *Liber secreti secretorum* i f. 176^v del *Aliud documentum de complexione humana*, que només en té un.

¹⁰²⁹ Golubovich, *Biblioteca Bio-bibliographica*, 245; Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 2.

¹⁰³⁰ Krasnodebska-D'Aughton, «Inflamed with Seraphic Ardor», 285.

¹⁰³¹ Paolo Chiesa, «Testo e tradizione dell' 'Itinerarium' di Guglielmo di Rubruck», *Filologia mediolatina: rivista della Fondazione Ezio Franceschini*, 15 (2008), 139–140.

¹⁰³² Cf. Justicia Lara, «*Variae lectiones*», 138 n. 18.

	Mà de l' <i>Itinerarium Symonis Semeonis</i>	Mà dels <i>itineraria</i> de Guillem de Rubruck i Odorico de Pordenone
<i>b</i>	<p>Dos traços:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Traçat vertical espès amb una cua superior (<i>ductus</i> fi de dreta a esquerra amb inclinació descendent) i una inferior (<i>ductus</i> fi d'esquerra a dreta amb inclinació ascendent). 2. Traçat convex d'esquerra a dreta que, en la seva part superior, s'uneix al primer traçat i en la seva part inferior no s'aproxima al primer. 	<p>Dos traços:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Traçat espès marcadament vertical amb només una cua superior (inclinació descendent d'esquerra a dreta). 2. Traçat convex que sorgeix del primer traçat i amb inclinació descendent d'esquerra a dreta es tanca a la base del primer.
<i>m</i>	<p>Tres traços similars a la lletra 'i' que s'uneixen en la part superior i inferior de la traçada.</p>	<p>Tres traços similars a la lletra 'i' però sense base, unint-se només en la part superior de la grafia.</p>

A més a més, cal destacar l'existència d'una segona mà a l'*Itinerarium* que corregeix el text a partir de correccions al marge. L'existència d'aquesta mà, no comentada per cap dels anteriors editors, ja va ser constatada en una ressenya sobre l'edició de Mario Esposito¹⁰³³. Si bé no podem establir la data d'aquesta segona mà, sí sembla que, en alguns casos, ha intervingut en el propi cos del text esborrant la primera mà i afegint la correcció (com en el foli 3^v: on corregeix al cos del text «*sculpturarum*», afegint al marge esquerre «*-rarum*» o en el foli 6^v: on corregeix una paraula esborrada i a sobre escriu «*iudeis*», que també apareix al marge esquerre). En la majoria de casos, però, actua sobre el text a través de reclams i correccions als marges o de forma interlineal. Una de les característiques definitòries d'aquesta segona mà és la seva marcada cursivitat (enfront de la rigidesa de la primera mà) i la unió de vocals i consonants nasals amb les grafies que l'acompanyen, fet que no succeeix en cap moment en el cos del text. Tanmateix, d'aquesta constatació sorgeix el dubte si la segona mà tenia un exemplar model per tal de poder fer les seves correccions, ja que, si bé en alguns casos la segona mà sembla reinterpretar el text *ad sensum* (per exemple, al foli 4^v, presenta «*quoniam*» com a correcció de «*que omnia*»; o al foli 9^r on ofereix la lectura «*uidissent*» enlloc de «*uidentes*» de la primera mà; o al foli 13^r on substitueix «*deinde*» per «*dictum est*»), en altres casos, especialment en aquells on es tracta de gentilicis o noms propis, sembla estar consultant un model (per exemple, al foli 7^v, davant el substantiu «**imanuctium*» la segona mà ho corregeix per «*Ianunetium*»; o al foli 8^r on substitueix «*ferro*» per «*frumento*»; al foli 10^v introdueix la lectura «*keyentes*» per substituir «*gemitis*», més els casos comentats de les correccions de les cites del *Corpus Islamolatinum*¹⁰³⁴). Tenint en compte aquests últims casos, sembla plausible que la segona mà (correctora del text) hagi tingut un model davant per tal d'introduir aquests canvis. En la nostra edició hem registrat amb l'expressió «*altera manu*» els canvis realitzats per aquesta segona mà, les lectures de la qual hem seguit sempre en l'establiment del text de Symon Semeonis.

---

¹⁰³³ Mac Niocaill, «Review of *Itinerarium Symonis Semeonis*», 249.

¹⁰³⁴ Cf. pàgines CXIV–CXXXI del present estudi.

3.2. Criteris d'edició

Aquesta edició tracta de presentar el text més fidelment possible de l'*Itinerarium Symonis Semeonis*, intervenint únicament en el text quan s'ha considerat estrictament necessari per l'enteniment del llatí del frare franciscà. Precisament per això, s'ha elaborat una edició crítica on s'hi trobaran totes les variants tant del manuscrit com de les edicions modernes que s'han elaborat. Pel que fa a l'edició crítica s'ha utilitzat l'aparat crític negatiu, a causa dels pocs testimonis que ofereixen el text de Symon Semeonis, guiant al lector amb el número de línia en negreta, el vocable remès tancat amb un claudàtor, i presentant la variant textual seguida del testimoni que l'ofereix, utilitzant les abreviatures llistades en el punt següent. Així mateix, l'aparat crític presenta el següent ordre: en primer lloc, les fonts bíbliques; en segon, les cites del *Corpus Islamolatinum*¹⁰³⁵; en tercer lloc, altres fonts; i per últim, les variants textuais.

El primer criteri que s'ha seguit ha estat la conservació de la monoftongació (-e) dels diftongs llatins -ae i -oe, que es produeix al llarg de tot el manuscrit, amb l'única excepció d'aquells casos on el manuscrit conserva el diftong: noms propis com *Aesalice*, *Ismael*, *Michaeli*, *Israel*, *Israelitici*; i en substantius com *aere*, on el diftong sembla que s'hagi conservat per la brevetat de la paraula i com a element diacrític (*aer-ereus* [en llatí clàssic *aereus*]).

El segon criteri ha estat l'ús exclusiu de la grafia *u* tan en posició vocàlica com consonàntica, utilitzant per la majúscula la grafia *V*.

El tercer criteri ha estat la unificació de les grafies *c/t*, intercanviades al llarg de tot el *Itinerarium Symonis Semeonis*, especialment en posició intervocàlica.

El quart criteri ha estat la unificació de la grafia *y/i*: en els casos de substantius i adjectius referents a localitzacions geogràfiques, s'ha optat per la regularització total en els casos d'ambivalència entre *y* i *i*, com: *Hibernia* o *Hibernicum* per *Hybernia* o *Hybernicum*, ; en els casos de paraules que només apareixen un cop a l'*Itinerarium*, s'ha seguit l'ortografia del llatí

---

¹⁰³⁵ Utilitzem aquí el títol de *Corpus Islamolatinum* perquè la referència exclusiva a cites coràniques eliminaria els testimonis que ofereix Symon Semeonis del *Liber de doctrina Machumeti*.

clàssic. En són un exemple: *idea* per *ydea* (f. 1^r); *ima* per *yma* (f. 1^r); *diademate* per *dyademate* (f. 2^v); *sidera* per *sydera* (f. 5^r).

El cinquè criteri ha estat la unificació de les grafies *-mp-* i *-mm-* o *-mn-*: en els casos en què s'ha observat una consistència total al manuscrit (exemple: *columpna* [ff. 5^v, 8^v, 21^r, 23^v, 25^v] davant de la forma clàssica *columna*) s'ha optat per conservar la primera.

En la resta de casos, s'ha intentat conservar les formes presents al manuscrit, modificant tant sols aquelles on no s'ha trobat testimonis coetanis que permetessin fixar-les a la nostra edició, per evitar la confusió del text. En són un exemple el substantiu *chlamydis* que al manuscrit s'ofereix com **clamidis* (f. 3^r); *hydriam* per **ydriam* (f. 5^r); *hyacinthis* per **iacintis* (f. 11^v).

S'ha optat per la regularització de la forma clàssica davant l'alternança oferta en el manuscrit, de les següents paraules: *pulcher*, *pulcherrimus*, *pulchritudo* davant la vacil·lació *pulcher* i *pulcritudo*; *blasphemia* davant la vacil·lació *blasphemia*/*blasfemia*.

3.3. Abreviatures

Pel que fa a les referències bíbliques, s'ha utilitzat les abreviatures utilitzades en l'edició de la *Biblia sacra vulgata* de Robert Weber, revisada per Roger Gryson¹⁰³⁶. Oferim aquí la taula amb les abreviatures i els llibres bíblics utilitzats per Symon Semeonis:

Llibre	Abreviatura
Gènesi	Gn.
Èxode	Ex.
Lamentacions	Lam.
Llibre d'Esdras	I/II Esr.
Llibre de Job	Iob
Psalms	Ps.
Proverbis	Prv.
Llibre de Isaïes	Is.
Llibre de Baruc	Bar.
Llibre d'Ezequiel	Ez.
Llibre de Jeremies	Ier.
Llibre de Zacaries	Za.
Evangelí segons Joan	Io.
Evangelí segons Mateu	Mt.
Evangelí segons Marc	Mc.
Carta als Efezés	Eph.
Càntic dels Càntics	Ct.

Pel que fa a les cites alcoràniques i del llibre *De doctrina Machumeti*, s'ha optat per referenciar a partir de dues edicions actuals. En el cas de l'Alcorà, es citen les sures i aleies d'acord amb

¹⁰³⁶ Robert Weber i Roger Gryson, *Biblia sacra vulgata*, (Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2007).

l'edició del text llatí de Robert de Ketton de José Martínez Gázquez i Fernando González Muñoz:

Martínez Gázquez, José i González Muñoz, Fernando. *Alchoran siue lex Saracenorum*. Nueva Roma: Bibliotheca Graeca et Latina Aevi Posterioris, 55. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 2022.

Pel que fa al *De doctrina Machumeti*, es referencia els passatges d'acord amb l'edició present a:

Concetta Finiello i Reinhold Gleis, «Doctrina Mahumet» dins Ulisse Cecini (ed.), *Masā'il Abdallāh ibn Salām (Doctrina Mahumet)*, (Wiesbaden: Harrasowitz Verlag, 2021), 187–269.

Pel que fa a l'aparat crític i el registre de variants, s'utilitzen les següents abreviatures per designar el manuscrit i les edicions:

A: Cambridge, Corpus Christi College, 407.

N: James Nasmith, *Itineraria Symonis Semeonis et Willelmi de Worcestre; quibus accedit Tractatus de metro, in quo traduntur regulae a scriptoribus medii aevi in uersibus Leoninis obseruatae; e codicibus MSS in Bibliotheca C.C.C. Cantab. asseruatis, primus eruit ediditque Jac. Nasmith*. Cambridge, 1778.

G: Girolamo Golubovich, *Biblioteca Bio-Bibliografica della Terra Santa e dell'Oriente francescano*, v. 3. Firenze: Collegio di S. Bonaventura, 1919.

E: Mario Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis ab Hybernia ad Terram Sanctam*. Dublin: The Dublin Institute for Advanced Studies, 1960.

També a l'aparat crític, pel que fa al registre de fonts no-bíbliques ni alcoràniques, s'ha optat per oferir un sistema d'abreviació:

Abreviatura	Edició
Theodulus, <i>Ecloga</i>	Johannes Osternacher (ed.), <i>Theoduli Eclogam</i> . Ripariae prope Lentiam: Typis assoc. cath., 1902.
Bartolomeus Anglicus, <i>De proprietatibus rerum</i>	<i>De proprietatibus rerum</i> . Heidelbergae: Henricus Knoblochtzter, 1488

J., <i>AJ</i>	<i>Antiquitates Iudaicae</i> : Benedictus Niese (ed.), <i>Flavii Iosephi opera</i> , v.1. Berlin: Weidmann, 1887.
Haytonus, <i>Flos</i>	<i>Flos historiarum Terre Orientis</i> . Jean Dardel (ed.), <i>Recueil des historiens des croisades: Documents Arméniens</i> , v. II. Paris: Imprimerie Nationale, 1906: 255–367.
Philippus, <i>Descriptio</i>	Philpus de Savona, <i>Descriptio Terre Sancte</i> . Wilhelm Anton Neumann (ed.). <i>Drei Mittelalterliche Pilgerschriften</i> , v. 3. Viena: Druck von Adolf Holzhaufen, 1872.

ITINERARIUM SYMONIS SEMEONIS

L'ITINERARI DE SYMON SEMEONIS

<PROEMIVM>

f. 1^r

Culmine honoris spreto ac aliis noxiis morarum dispendiis totaliter sublatis, que solent
compedem aggrauare et impedimenta afferre, egredi cum idea deuotionis *ad meditandum* cum
Ysaac *in agro*, et de solo natiuo et paterna domo, ut olim Abraham ille inter patriarchas
5 opulentissimus, et nudum Christum in *camino paupertatis* sequi desiderare uolentibus, et in
stadio deuotissime peregrinationis Terre Sancte religiose ac *Asaelice* currere absque discursu
cupientibus, de Hibernia profecti fuimus, fratres amoris bitumine in Christo constricti,
Symon Semeonis <et> Hugo Illuminator, ordinis Fratrum Minorum professores, seraphicis
inflammati ardoribus, usque <Ter>ram Sanctam, quam singularis regine filius Christus
10 Ihesus, qui <de> alto polorum descendit ad ima pro peccatoribus redimendis, propriis pedibus
calcauit. Iter .XVII. Aprilis kalendas ar<ri>pientes—celebrato capitulo prouinciali apud
Clonmel in festo beatissimi patris nostri Francisci anno domino millesimo .CCCXXII.— quo
anno celebratum est Pascha <in> .VI. kalendas Aprilis.

---

3. Lam., 3, 7 || 3-4. Gn., 24, 63 || 5. Isa., 48, 10 || 6. 2 Sam., 2, 18

---

6. religiose] regiose A: *corrigitur supra* ~ absque] atque N,G,E ~ discursu] discurrere N,G,E || 7. Hibernia]
Hiberniya A || 8. Semeonis] Simeonis N || 9. inflammati] inflati N || 10. propriis] propriis A || 12. Francisci]
Francissi A ~ .CCCXXII.] .CCCXXIII. G,E.

<PROEMI>

Rebutjat el més alt honor i apartats del tot els altres perjudicis nocius provocats per l'espera, que acostumen *a fer més pesats els grillons*¹ i a ocasionar destorbs; volent marxar de la nativa terra i casa paternal amb la idea de devoció *per meditar* amb Isaac *al camp*²—tal i com antany va fer aquell Abraham, el més pròsper entre els patriarques—i volent desitjar seguir Crist nuu 5 en el *camí de la pobresa*³; desitjant córrer religiosament, com *Asabael*⁴, el camí de la devotíssima peregrinació a Terra Santa sense dispersió; vam marxar d'Irlanda, com a germans lligats pel ciment de l'amor a Crist, Symon Semeonis i Hugo Illuminator, membres de l'ordre dels frares menors, encesos de passió seràfica, fins a Terra Santa, que el fill de la singular reina, Jesucrist, qui va descendir de dalt del cel fins la part més baixa per redimir els pecadors, va trepitjar-la 10 amb els seus propis peus. Començant el viatge el dia dissetè abans de les calendes d'abril⁵—un cop celebrat el capítol provincial a Clonmel en la festa del nostre santíssim pare Francesc⁶ l'any 1322—l'any que va ser celebrada la Pasqua el dia sisè abans de les calendes d'abril⁷.

---

¹ Lam., 3, 7.

² Gn., 24, 63.

³ Isa., 48, 10.

⁴ 2 Sam., 2, 18.

⁵ 16 de març de 1323.

⁶ 4 d'octubre.

⁷ El dia 27 de març. Per la qüestió de l'any de l'inici de la peregrinació de Symon Semeonis i Hugo Illuminator, cf. Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 3. Tradicionalment s'ha entès l'any 1322 com a data d'inici de la peregrinació: per exemple, Fitzmaurice i Little, *Materials for the History*, 113. Girolamo Golubovich va ser el primer que rectificà aquest malentès en la seva edició (Golubovich, *Biblioteca Bio-Bibliografica*, 238) canviant l'any 1322 per 1323 (lectura que va seguir Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 24). Tanmateix, nosaltres entenem que la data registrada al manuscrit (.CCCXXII.) no és cap error, sinó la data del capítol provincial celebrat a Clonmel, Irlanda, tal i com testimonia el MS. London, Cotton Vespasian B XI, f. 133^r.

<ANGLIA>

Naugauimus mare Hibernicum ferocissimum atque periculosissimum, et uenimus castrum
<G>yblis, quod est in principatu Wallie. Et inde per terram redientes transiuimus per
Beumareys, Conewey, <Rot>elaund, Flynt, castra munitissima et inexpugnabilia, bellicis
5 apparatibus excellenter inter omnia mundi <cas>tra ornata et decorata atque que sunt in
eodem principatu, cuius <prin>ceps est *catulus leonis*, dominus rex Anglie. Ipse enim est rex
Anglie, dominus Hibernie et Scotie, dux Aquitanie, princeps Wallie et multarum aliarum
insularum nobilissimarum. || Ipse enim habundat in nauibus super omnes reges totius
Christianitatis et principes. Et ideo in mari Oceano solus regnat et omnibus dominatur. Ceteris
10 pretermissis, que ad alias dignitates eius regias pertinent et silentio commendatis.

f. 1^v

Venimus ciuitatem nomine Cestram in cena Domini, que est in prouincia Anglie, ubi est
portus generalis, ad quem confluunt communiter naues Hibernie. Et inde celebrato deuote
festo sancte Pasche, transeuntes per Staffordiam et Lichefeldiam castrum, in quo est ecclesia
gratiosissima in honore beati Cedde episcopi et confessoris, que est mire pulcritudinis turribus
15 lapideis siue campanilibus altissimis, picturis, sculpturis et aliis ecclesiasticis apparatibus
excellenter ornata atque decorata, et per Couentrestiam, merca<to>ribus carissimam et
multum utilem, Dunstapel, S<anctum> Albanum, ubi est monasterium Nigrorum
Monachorum in eiusdem sancti nomine constructum, et uenimus Londoniam ciuitatem, que
est inclitissima et opulentissima et in<ter> omnes ciuitates que solis ambitu continentur.

---

6. Gn., 49, 9.

---

3. Gyblis] ...xblis *N,G* ~ redientes] recedentes *N,G,E* redentes *A*: *altera manu corrigit in margine* || 4. Rotelaund]
...oreland *N,G* Rhudelaund *E* || 5. et decorata] *om. A*: *altera manu scribit in margine* || 6. catulus] catalus *G* || 9.
et principes] *om. N,G* ~ Oceano] oceano *A* || 12. communiter] continue *N,G,E* || 14. beati] beate *A* ~ Cedde]
Sedde *A* || 15. sculpturis] sculturis *A*: *corrigitur supra* || 17. Dunstapel] Dunstaple *N,G* || 19. opulentissima et]
om. N,G ~ ciuitates] ciuitate *A*: *corrigitur supra*.

<ANGLATERRA>

Vam navegar el ferotgíssim i perillósíssim mar d'Irlanda i vam arribar a la ciutat de Caer Gybi¹, que es troba al principat de Gal·les. D'allà tornant al camí per terra vam passar per Biwmares, Conwy, Rhuddlan² i Flint, ciutats fortificadíssimes i inexpugnables amb aparats bèl·lics i les més excel·lentment embellides i adornades entre totes les ciutats del món i que es troben també 5 al mateix principat, essent-ne el seu príncep *el cadell del lleó*³, el senyor rei d'Anglaterra. Ell mateix és rei d'Anglaterra, senyor d'Irlanda i Escòcia, duc d'Aquitània, príncep de Gal·les i de moltes altres illes famosíssimes. Té naus en abundància per sobre de tots els reis i prínceps de la cristiandat i per això ell sol regna al mar Oceà i a tots domina. Deixant de banda la resta d'elements que tenen a veure amb les seves altres distincions reials i donant-nos al silenci. 10

El dia del Sopar del Senyor⁴ vam arribar a la ciutat anomenada Chester, que es troba a la província d'Anglaterra, on hi ha un port públic al qual conflueixen generalment les naus d'Irlanda. I, un cop celebrada devotament la festa de la santa Pàsqua⁵, passant des d'allà per les ciutats de Stafford, Lichfield—on hi ha una església molt encisadora en honor de sant Chad de Mèrcia, bisbe i confessor, que està meravellosament embellida i adornada amb torres de pedra 15 o campanars altíssims d'una bellesa digne d'admiració, pintures, escultures i altres ornaments eclesiàstics— i per les ciutats de Coventry—estimadíssima i molt útil per als mercaders—, Dunstable i Saint Albans—on hi ha un monestir dels benedictins construït en nom d'aquest sant—, vam arribar a la ciutat de Londres, que és la més famosa i la més opulenta també entre

¹ El manuscrit presenta dificultats de lectura en la segona part del nom (*castrum* [.]yblis). Segueixo la proposta feta per l'últim editor del text (Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 24–25) de llegir *castrum Gyblis*: Caer Gybi (gal·lès) o Holyhead (anglès), port de gran importància en la ruta Irlanda-Gal·les al segle XIV (cf. Ralph A. Griffiths, «The Island of Anglesey and the Wider World, 1300–1500», *Transactions of the Anglesey Antiquarian Society and Field Club: Centenary Transactions*, 2011, 76–91). Recentment Alexander Falileyev, «The Landing Point of Two Franciscan from Ireland in North Wales in 1323», *The Anglesey Antiquarian Society and Field Club. Transactions*, 2019, 88–106 ha ofert altres possibles localitzacions del desembarcament dels frares franciscans.

² Noti's que Symon Semeonis utilitza la toponímia gaèlica. Sobre Rhuddlan i la lectura al manuscrit, cf. Alexander Falileyev, «A Visit of Two Irish Franciscans to North Wales in 1323: Some Observations on the Initial Sections of *Itinerarium Symonis Semeonis ab Hybernia ad Terram Sanctam*», *Peritia: Journal of the Medieval Academy of Ireland*, 33 (2022), 73–76.

³ Gn., 49, 9. Symon Semeonis fa referència en aquest passatge a Eduard II d'Anglaterra, qui regnà entre els anys 1307–1327. Per un anàlisi del fragment, cf. pàgines XXXIX–XL de l'estudi preliminar.

⁴ Dijous Sant, celebrat el 24 de març de 1323.

⁵ 28 de març de 1323, essent celebrada la Pasqua el dia anterior.

20 Ad ipsam continue fluit et refluit utique mare per flumen famosum nomine Tamysam, ultra
quod est pons ille inhabitan<tibus> et diuitiis plenus, in cuius medio est ecclesia beati Thome
archiepiscopi et martiris continue bene officiata. Circa uero medium ipsius ciuitatis est ecclesia
beati Pauli apostoli mire magnitudinis, in cuius medio est campanile illud famosissimum et
incomparabili dignitate coronatum, quoniam habet in altitudine pedes, ut asseritur,
25 quingentos. Et in eadem ecclesia ad orientem est capella beate Virginis imperialissima, biblicis
historiis uermiculata, in qua cotidie missarum || solempnibus ueneratur. Vbi iubilantes Anglici
seu angelici, Lombardorum clamantium atque Teutonicorum ululantium armonia recisa,
notulas geminant philomenicas et cherubicos concentus Marie personant atque tripudiosos.
Et in fine eiusdem ciuitatis uersus mare est castrum famosissimum et inexpugnabile duplici
30 muro, fossatis amplissimis, aquarum abissis ac aliis bellicis apparatibus circumdatum. In cuius
medio est illa turris famosissima, que turris Londonia nuncupatur, ex lapidibus quadris et
sectis mira altitudine erecta et inestimabili firmitate constructa. Et in eadem ciuitate extra
muros ad aliud caput ciuitatis est monasterium Nigrorum Monachorum nomine
Westmonasterium, in quo communiter omnes reges Anglie sepeliuntur, inter quos iacet
35 corpus bone memorie domini Ediwardi Machabeissimi, Anglorum regis, qui cum sancto
Lodowico, Francorum rege christianissimo, cum manu bellica ad terram Saracenorum
transfretauit. Vbi sunt due campane, que inter omnes mundi campanas primatum optinent in
magnitudine et in sono admirabili. Et eidem monasterio quasi immediate coniungitur illud
famosissimum palatium regis Anglorum, in quo est illa uulgata camera, in cuius parietibus
40 sunt omnes historie bellice totius Bible ineffabiliter depicte atque in gallico completissime et
perfectissime communiter conscripte, in non modica intuentium admiratione et maxima regali
magnificentia.

f. 2^r

---

20. ipsam] ipsamque A ~ et] atque N,G || 21. quod] quem A,N,G quam E ~ inhabitantibus] in habitantibus
G || 22. uero] om. N,G,E ~ ciuitatis] cinctis A || 24. incomparabili] incomparabilem A ~ dignitate] dignitatem
A || 26. solempnibus] solempniis A,N,G,E || 28. philomenicas] philomelicas E || 30. apparatibus] apparitoribus
A || 32. inestimabili] inestimabile A || 37. primatum] primatem N || 37-38. in magnitudine] om. A: *additur in
margine* || 40. Bible] biblice A.

totes les ciutats que existeixen sota la volta del sol. 20

Cap a aquesta contínuament va i ve l'aigua del mar, sobretot a través del riu Tàmesi, sobre el qual hi ha aquell pont ple d'habitants i riqueses, al mig del qual hi ha l'església sempre ben oficiada de sant Tomàs, arquebisbe i màrtir. També, a prop del centre de la ciutat, hi ha l'església de l'apòstol sant Pau, d'una magnitud extraordinària, al mig de la qual hi ha aquell famosíssim campanar coronat d'una incomparable dignitat ja que té, segons diuen, cinc-cents 25 peus d'alçada. En aquesta mateixa església, a l'est, hi ha la capella nobilíssima de la santa Verge amb un mosaic d'històries bíbliques, en la qual cada dia és venerada amb misses. Allà els anglesos o àngels¹, un cop suprimida la modulació dels clams dels llombards i dels udols dels teutons, fent crits de joia dupliquen les notes dels rossinyols i fan ressonar cants distingits i felïços a Maria. Al final d'aquesta ciutat, en direcció al mar, hi ha una fortificació famosíssima 30 i inexpugnable rodejada amb un doble mur, fossats amplíssims, abissos d'aigua i altres aparells bèl·lics. Al mig hi ha aquella torre famosíssima que anomenen Torre de Londres, dreçada amb una altitud extraordinària amb pedres quadrades i tallades i construïda amb una inestimable fermesa. A l'altra banda d'aquesta mateixa ciutat, extramurs, hi ha el monestir dels benedictins anomenat Westminster, on són enterrats generalment tots els reis d'Anglaterra. Entre aquests 35 jau el cos de bona memòria del senyor Eduard el més Macabeu², rei dels anglesos, qui juntament amb sant Lluís, el rei més cristià dels francs, va travessar la mar cap a la terra dels sarraïns amb un fort exèrcit. Allà hi ha dues campanes que destaquen entre totes les campanes del món tant en magnitud com en l'admirable so. I gairebé enganxat a aquest monestir s'hi troba aquell famosíssim palau del rei dels anglesos en el qual hi ha aquella cèlebre sala que té les parets 40 pintades d'una manera inefable amb totes les històries bèl·liques de tota la Bíblia i generalment

---

¹ Famosa expressió atribuïda a Gregori Magne: «*Non Angli, sed angeli*»: cf. Kathy Lavezzo, *Angels on the Edge of the World. Geography, Literature, and English Community, 1000-1534*, (New York: Cornell University Press, 2006), 10–11. Beda, *Historia ecclesiastica gentis Anglorum*, II, 1, 11 recull aquesta història.

² Eduard I, rei d'Anglaterra, que regnà entre 1272 i 1307. L'adjectiu *Machabeissimus* ('el més Macabeu') podria fer referència a la seva participació en la vuitena i novena croada, fent un paral·lelisme entre Judes Macabeu (2M., 8, 1–10) i el rei. S'han apuntat diverses hipòtesis, entre les quals es contempla la possible connexió directa entre el rei i el personatge bíblic en les escenes de la 'Painted Chamber' del monestir de Westminster o en algun text avui perdut: Matthew M. Reeve, «The Painted Chamber at Westminster, Edward I, and the Crusade», *Viator* 31 (2006), 208.

Et inde post dies aliquot recedentes, transiuimus per castrum nomine Roucestram et uenimus
ciuitatem Cantuarie, in qua est pretiosissimum corpus beati Thome archiepiscopi et martiris,
45 qui per uniuersa mundi climata a clero || dignis preconiiis ueneratur, quod est in monasterio
Nigrorum Monachorum, sub capsula ex auro purissimo mirifice fabrefacta et lapidibus pretiosis
innumerabilibus, margaritis nitentibus, uelut porta Ierusalem, ac gemmis choruscantibus
inestimabiliter ornata ac etiam imperiali diademate coronata. Cui, omnibus pensatis, non est
sub globo lunari similis aliquis, secundum incolarum assertionem. Et in eadem ecclesia in parte
50 boriali iacet corpus beate memorie domini fratris Iohannis de Pecham, de ordine Fratrum
Minorum, theologis doctoris, et ipsius ciuitatis archiepiscopi, necnon et totius Anglie primatis.
Cuius uita sanctitate miraculorum inclita comprobatur; et ipsius pectoris profunditas ac
ingenii capacitas librorum multitudine ab ipso editorum luculenter demonstrantur. In eadem
ciuitate in alio monasterio Monachorum Nigrorum iacet, inter alia sanctorum corpora et
55 sanctarum, corpus beati Augustini episcopi, qui gentem Anglicanam ad fidem catholicam
conuertebat et eam ecclesie Romane pedibus subiugauerat. Hic autem est sciendum quod hic
non est Augustus doctor et malleus hereticorum, quoniam ipse iacet in Lumbardia, Papiensi
ciuitate, que distat a ciuitate Mediolanensi per .XX. miliaria.

Et inde reuerenter sanctorum uisitatis reliquiis, pergentes uenimus castrum nomine Douariam
60 famosissimum, tribus fossatis, precipitiis terribilibus ac aliis bellicis apparatibus excellenter

f. 2^v

---

45. ueneratur] uenerantur A || 46. mirifice] om. N,G || 48. inestimabiliter] om. N,G || 49. lunari] lunare A ~
aliquis] alibi N,G,E || 50. boriali] boreali N,G || 51. necnon et] om. N,G || 52. sanctitate] sanctitatis A ~ inclita]
inclitus A || 56. subiugauerat] subiugauit N,G || 57. quoniam] qui N || 59. uisitatis] uisitatis A ~ castrum] om. A:
altera manu addit supra || 60. precipitiis] precipitus A.

descrites completíssimament i perfectíssima en gal, amb gran admiració per a qui ho contempla i amb la més gran magnificència reial¹.

I, després d'uns dies, marxant d'allà vam creuar Rochester i vam arribar a la ciutat de Canterbury. Allà hi ha el preciosíssim cos de sant Tomàs, arquebisbe i màrtir, que és venerat pel clergat amb dignes crides per totes les regions habitades del món. El seu cos està al monestir dels benedictins dins un taüt fet meravellosament de l'or més pur i decorat de manera incalculable amb innumerables pedres precioses, perles brillants—com la porta de Jerusalem— i gemmes resplendents i fins i tot coronat amb una corona imperial². A aquest taüt, així ho pensa tothom, no n'hi ha un d'igual sota el globus lunar, segons afirmen els habitants. I en aquesta mateixa església, a la part del nord, jau el cos de santa memòria del frare John Peckham, de l'ordre dels frares franciscans. Va ser doctor en teologia i arquebisbe d'aquesta ciutat i també de tota la noble Anglaterra. La seva vida ha estat confirmada com a cèlebre per la santedat dels seus miracles; la profunditat de la seva ànima i la seva capacitat d'enginy es demostren per la multitud de llibres produïts excel·lentment per ell mateix. En aquesta mateixa ciutat, en un altre monestir dels benedictins, jau—entre d'altres cossos de sants i santes—el cos del bisbe sant Agustí, qui va convertir la gent anglicana a la fe catòlica i va sotmetre-la sota els peus de l'església romana. Ha de saber-se, però, que aquest no és l'Agustí doctor i martell dels herètics, ja que aquest descansa a Llombardia, a la ciutat de Pàvia, que dista de Milà vint milles.

D'allà avançant, un cop visitades devotament les relíquies dels sants, vam arribar a Dover, famosíssima pels seus tres fossats, els precipicis terribles i excel·lentment protegida amb altres

¹ Cf. Reeve, «The Painted Chamber».

² El reliquiari de Thomas Becket va ser destruït l'any 1538 per ordre del rei Enric VIII qui catalogà l'arquebisbe de traïdor: «[...] henceforth the said Thomas Becket shall not be esteemed, named, reputed, nor called a saint; but Bishop Becket, and that his images and pictures, through the whole realm, shall be put down, and avoided out of all churches, chapels, and other places; and that from henceforth, the days used to be festival in his name shall not be observed; nor the service, office, antiphones, collects, and prayers in his name read, but razed and put out of all the books [...]». MS. London, Cotton Titus B I, ff. 519–521, pot llegir-se una edició a Gilbert Burnet, *The History of the Church of England* [editat i revisat per Nicholas Pocock], v. 6 (Oxford: Clarendon Press, 1865), 221–222. Per veure un intent de reconstrucció del reliquiari que, entre d'altres testimonis, té en compte el relat de Symon Semeonis cf. Sarah Blick, «Reconstructing the Shrine of St. Thomas Becket, Canterbury Cathedral», *Journal of Art History* 72 (4) (2003), 256–258.

bene munitum et in cacumine montis situm. Ad cuius pedem est monasterium Nigrorum Monachorum, ubi iacet corpus beati Thome monachi et martiris, gallicis manibus martirizati. Ibi est portus generalis, de quo per mare transitur de Anglia ad regnum Francie, quod est strictum et satis habile ad nauigandum.

---

61. pedem] pedes *N,G* || **62.** ubi] *om.* A: *altera manu addit supra* ~ martiris] martire A ~ martirizati] martirizatis A.

aparats bèl·lics i situada al cim d'un mont. Als peus d'aquest hi ha un monestir benedictí on reposa el cos del monjo i màrtir sant Tomàs, martiritzat per mans gal·les¹. Allà també hi ha un port públic des d'on es creua d'Anglaterra al regne de França a través del mar, ja que és estret i prou còmode per navegar.

65

---

¹ Thomas Hales o de Hayls, martiritzat el 2 o 5 d'agost de 1295. Cf. Charles G. Herbermann *et alii*, *The Catholic Encyclopedia. Volume XIV* (New York: The Encyclopedia Press, 1913), 694–695.

<FRANCIA>

f. 3^r

Et inde nauigio proficientes || uenimus portum generalem nomine Wytsondiam, qui est in
regno regis pacifici, uidelicet regis Francie. Et inde gressus dirigentes per castrum ubi est
monasterium in quo est imago beate Virginis, que ab uniuerso populo digniis preconiiis
5 ueneratur et uulgaribus *Nostre Dame de Bolonye* nuncupatur, et per castrum munitissimum
nomine Mostrel, uenimus ciuitatem Ambianensem, ubi ecclesia mire magnitudinis, altitudinis
et pulchritudinis in honore Virginis gloriose fabricata consistit. In qua uidimus inter alias
sanctorum et sanctarum pretiosissimas reliquias caput Iohannis Baptiste. Et in eadem ciuitate
est porta illa per quam transiens beatus Martinus partem chlamydis sue pauperi clementer
10 erogauit. Et inde proficiscentes per Beluacensem ciuitatem uenimus Sanctum Dyonisium, ubi
in eius nomine Nigrorum Monachorum monasterium solempne habetur constructum, in quo
communiter omnes reges Francie sepelliuntur. In quorum ecclesia inter sacras alias reliquias
uidimus unum clauum de illis, quibus erat Dominus crucis patibulo manibus militaribus
affixus.

15 Et inde proficiscentes uenimus ciuitatem inclitam Parysiensem, que est populosissima inter
omnes ciuitates que fidem christianam confitentur, et omnibus bonis opulentissima,
excellenter bene murata lapidibus uiuis et sectis, turribus altis ac bellicis decentiis egregie
munita et etiam multitudine monachorum et ecclesiarum, uelut predictas ciuitas Londonia,
miro modo bene dotata, et eorum turrium ac campanilium altitudine necnon et aliis
20 ecclesiasticis excellentiis gloriosissime ornata atque pulchrificata. In ipsa namque ciuitate

---

2. proficientes] proficiscentes *N,G,E* || 3. pacifici] pacificis *A* || 4. que] qui *A* ~ populo] *om. N,G* || 6.
Ambianensem] Abranensem *N* || 8. Baptiste] Baptis *A* || 11. constructum] constitutum *N,G,E* || 13. crucis] cruce
A || 15. est] *om. A: additur supra* ~ inter] *om. A: additur supra* || 16. confitentur] confitantur *A: corrigitur in*
uocablo || 18. etiam] *om. N* || 20. ciuitate] *om. A: additur supra*.

<FRANÇA>

I d'allà avançant en vaixell vam arribar al port públic de Wissant, que està dins el regne del pacífic rei, és a dir, el rei de França¹. I d'allà dirigint els passos per la ciutat on hi ha el monestir on hi ha una imatge de la santa Verge que és venerada per tot el poble amb dignes crides i que és anomenada en llengua vernacle *Notre Dame de Boulogne*², i per la molt fortificada ciutat anomenada Montreuil-sur-Mer, vam arribar a la ciutat d'Amiens, on es troba una església d'una meravellosa magnitud, altitud i bellesa, construïda en honor de la gloriosa Verge³. En aquesta església vam veure, entre altres preciosíssimes relíquies de sants i santes, el cap de sant Joan Baptista⁴. I en aquesta mateixa ciutat hi ha aquella porta per on passant sant Martí va donar clementment una part de la seva capa a un pobre⁵. Partint d'allà a través de la ciutat de Beauvais vam arribar a Saint-Denis, on en el nom d'aquest sant hi ha construït un solemne monestir dels benedictins en el qual normalment són enterrats tots els reis de França. En aquesta església, entre altres sagrades relíquies, vam veure un clau d'aquells amb els quals el Senyor va ser penjat per les mans dels soldats a la barra de la creu.

I partint d'allà vam arribar a la famosa ciutat de París, que és la més poblada entre totes les ciutats que manifesten la seva fe cristiana. És també la més rica en tots els béns, ben excel·lentment emmurallada amb pedres sense treballar i amb pedres tallades, especialment protegida amb torres i guarniments bèl·lics i també meravellosament dotada d'una multitud de

¹ Carles IV de França, qui regnà entre 1322 i 1328.

² La llegenda, que té dues versions, explica que l'any 633 o 636 arriba un vaixell sense vela, rem ni mariner a la costa de Boulogne-sur-Mer: a l'embarcació els habitants hi troben o bé una jove verge o bé una imatge de fusta de la verge Maria (segons la versió). Una o altra revela finalment la seva identitat i ordena la construcció d'una església a l'emplaçament d'un antic i petit santuari. La versió que explica l'arribada de la verge en forma humana es conserva en el manuscrit Paris, Bibliothèque nationale de France, Bibliothèque de l'Arsenal, 5126, ff. 5^v-13^r. Pot llegir-se una versió resumida a Daniel Haigneré, *Étude sur la légende de Notre-Dame de Boulogne* (Boulogne-sur-Mer: Typographie Bousseau-Leroy, 1863), 11-15. La versió de la llegenda amb l'arribada de la imatge de fusta pot llegir-se a Daniel Haigneré, *Histoire de Notre-Dame de Boulogne* (Boulogne-sur-Mer: Typographie Bousseau-Leroy, 1864), 14-21.

³ La catedral *Notre-Dame d'Amiens*.

⁴ La relíquia del cap de sant Joan Baptista esmentada per Symon Semeonis va ser portada de Constantinoble a Amiens per Wallon de Sarton en la seva tornada de la quarta creuada, cf. Charles du Cange, *Traité historique du chef de S. Jean Baptiste* (Paris: Sebastien Cramoisy et Sebastien Marbre-Cramoisy, 1665), 106-108.

⁵ Famosa llegenda de Martí de Tours, registrada ja en la *Vita Martini* de Sulspici Sever (s. IV-V). Cf. Sulspicius Severus, *Vita Martini* (ed. i trad. Philip Burton), 96-98.

summe uiget scientia theologica et philosophica, quoniam ipsarum nutrix est et aliarum artium liberalium mater, et magistra iustitie, utique libera morum || norma et breuiter omnium uirtutum moralium atque theologiarum speculum et lucerna. Ad ipsam currit et ille fluuius famosissimus nomine Segana, et quasi per ipsius medium transiens insulam facit oblongam, in qua erigens contra illa uulgata ecclesia ex lapidibus sectis et sculptis in honore Virginis Marie constructa consistit, cuius porte occidentales nimia uarietate sculpturarum atque turrium altitudine decorantur. In ipsa etiam insula est illud regis Francorum excellens palatium in quo est illa pulcherrima atque famosa capella biblicis historiis mirabiliter ornata, in qua sunt pretiosissime reliquie, uidelicet corona Domini spinea integra et incorrupta, magna et gloriosa crux de ligno sancte crucis salutifere, duo clauis quibus erat Dominus cruci conclauatus, lancea ut dicitur militis Longini qua apertum fuit latus eiusdem de quo *exiuit sanguis et aqua* testante Iohanne euangelista, lac de mamilla gloriose Virginis, de capillis eiusdem, et multe alie notabiles ac uenerabiles sanctorum et sanctarum reliquie, que omnes a predicto rege singulari diligentia reuerenter custodiuntur.

Et inde deuote uisitatis reliquiis, gressus dirigentes per Pinum et Troiam ciuitates uenimus ciuitatem Castellionensem, et quia inde non ualentes per Diuionem, Salinam et Losanam, ciuitates Burgundie, Lombardiam rectam uiam tenere propter guerram Mediolanensem, quam habebat cum ecclesia et rege Ierusalem et Sicilie, uidelicet Roberto, declinauimus uersus Duynionem, ad leuam Diuionem emittentes. Et per Geun transeuntes uenimus Gabilonem, et inde nauigantes per Sagonam fluuium ingentem et famosum nauigamus ciuitatem

f. 3^v

---

31. Io., 19, 34.

---

24. quasi] qui *N,G* || 25. erigens] irigens *A* ~ contra] citra *N,G,E* circa *A*: *expungitur* ~ ecclesia] *om.* *A*: *altera manu scribit in margine* || 26. sculpturarum] sculpti *A*: *prima manu in linea corrigit, dum altera manu corrigit in margine* || 28. historiis] historie *A* || 32. notabiles] nobiles *N,G,E* || 35. Pinum] Prouinum *E* ~ et] *om.* *A*: *additur supra* ~ Troiam] Trogam *A,N,E* Troyam *G* || 36. Diuionem] Dinonam *N* ~ Salinam] Saliuam *A,N* || 38. Sicilie] Cecilie *A,N,G,E* || 39. Duynionem] Duymonem *N* ~ Diuionem] Dunonem *A,N* ~ Geun] Geum *N* Geua *G* || 40. Sagonam] Sagonem *A,N,G* ~ nauigamus] nauigaumus *N,G,E*.

monjos i esglésies, com l'abans esmentada ciutat de Londres, i molt gloriosament adornada i
 embellida amb l'altitud de torres i campanars i també amb les altres distincions eclesiàstiques. 20
 En aquesta ciutat, doncs, floreix en el grau més alt la ciència teològica i filosòfica, ja que és
 nodridora d'aquestes ciències i mare de les altres arts liberals, mestra de la justícia, sens dubte,
 lliure norma dels costums i, per dir-ho breu, mirall i llum de totes les virtuts morals i
 teològiques. Cap a aquesta ciutat recorre també aquell riu famosíssim anomenat Sena i, gairebé
 passant pel mig, forma una illa allargada on s'hi troba aquella coneguda església que es dreça 25
 enfront el riu i està construïda en honor de la Verge Maria¹. Les seves portes occidentals estan
 decorades amb una extremada varietat d'escultures i amb l'altitud de les torres. En aquesta illa
 també hi ha aquell excels palau del rei de França dins el qual hi ha aquella bellíssima i famosa
 capella, meravellosament ornada amb històries bèl·liques, on hi ha unes relíquies
 preciosíssimes: la corona d'espines del Senyor, que està sencera i intacte; una gran i gloriosa 30
 creu de fusta de la santa creu salvadora; dos claus amb els quals va ser clavat el Senyor a la creu;
 la llança, segons diuen, del soldat Longí amb la qual va obrir el flanc del Senyor, d'on *va sortir*
*sang i aigua*², com testimonia Joan l'evangelista; llet de la mamella de la gloriosa Verge; cabells
 d'ella i moltes altres notables i venerables relíquies de sants i santes. Totes aquestes es preserven
 reverentment amb especial atenció pel rei abans esmentat³. 35

I d'allà, visitades les relíquies amb devoció, dirigint els passos a través de Provins i Troyes vam
 arribar a la ciutat de Châtillon-sur-Seine. I d'allà, no podent seguir via recta cap a Llombardia
 a través de Dijon, Salin-les-Bains i Lausana—ciutats de la regió de Borgonya—a causa de la
 guerra que mantenia Milà contra l'església i el rei de Jerusalem i Sicília—és a dir, Robert⁴—,
 vam canviar la direcció cap a Dionne, deixant Dijon a l'esquerra⁵. I passant per Beaune vam 40
 arribar a Chalon-sur-Saône. I navegant d'allà per l'enorme i famós riu Saona, vam atènyer en

---

¹ Notre-Dame de París.

² Io., 19, 34.

³ Descriu aquí Symon Semeonis la Santa Capella amb les seves relíquies, entre les quals hi havia també les
 comprades per Lluís IX a Balduí II de Constantinoble. Cf. Edina Bozoky, «Saint Louis, ordonnateur et acteur des
 rituels autour des reliques de la Passion» dins Christine Hediger (ed.), *La Sainte-Chapelle de Paris. Royaume de
 France ou Jérusalem céleste? Actes du Colloque (Paris, Collège de France, 2001)* (Turnhout: Brepols Publishers,
 2007), 19–34.

⁴ Robert I de Nàpols, rei de Nàpols i Jerusalem entre 1309–1343.

⁵ Cf. les pàgines LVI–LVII de l'estudi preliminar.

Lugdunensem, || ubi unitur Sagona cum Rodano, in qua dominus Gregorius Decimus
celebrauit concilium illud Lugdunensis famosum. Et inde properantes per Rodanum
nauigauimus ciuitatem Valentie, ubi in ecclesia Fratrum Minorum corpora iacent fratrum
eiusdem ordinis: Mellani de Conflent, inquisitoris heretice prauitatis; Paschasio de Saliente, qui
45 in prouincia Burgundie, inter Tristam et Valentiam apud Montylium in claustro Nigrorum
Monachorum de nocte solempniter tempore pacis, singulari priuilegio martirii palmam per
manus Paterinorum seu hereticorum adepti sunt, quos proximo precedenti, uidelicet .v. nonas
Martii, in ecclesia publice predictus inquisitor spreto mortis precipitio et fidei habitaculo
iaculis euangelicis intrepide feriebat, anno Domino millesimo .CCCXXI.. Et inde uisitatis
50 deuote sanctorum reliquis, nauigauimus per Rodanum recedentes ciuitatem Vienensem, in
qua prefuit uenerabilis pater sanctus Memertius, qui solempnes ante ascensionem Domini
instituit letanias. Et inde nauigio per Rodanum uenimus Sanctum Spiritum, ubi est ille
lapideus pons famosus ultra Rodanum, dimidium in longitudine habens miliare, cuius
altitudinem et ipsius arcuum latitudinem omnes transeuntes summe admirantur. Et inde per
55 Rodanum nauigantes uenimus ciuitatem Auinianensem, que est regis Ierusalem predicti, ubi
inuenimus dominum papam Iohanem .XXII. pastorale officium diligenter ibidem exercentem.
Et inde nauigantes uenimus ciuitatem Tarasconensem, in qua iacet corpus sancte Marthe
uirginis, sororis Marie Magdalene. Et inde per Rodanum nauigantes uenimus ciuitatem
Arelatensem, ubi [predicante] beatus Franciscus beato Antonio Patuanorum || aduocato in
60 fratrum capitulo predicante apparuit.

f. 4^r

f. 4^v

---

41. Rodano] Rodono A: *corrigitur supra* || 42. Rodanum] Rodonum A: *corrigitur in uocabulo* || 44. Conflent]
Couflent G || 45. Burgundie] Burgerundie A ~ Tristam] Cristam E ~ Montylium] Montpelium N,G || 46.
Monachorum] Manachorum A: *expungitur et corrigitur supra* || 47. Paterinorum] Patrinorum N ~ .v.] .x.
A,N,G || 48. publice] pupplice A || 50. Rodanum] Rodonum A,N ~ Vienensem] Vionensem N || 51. prefuit]
prefert A: *altera manu corrigit in margine* ~ Memertius] Mentenius N Mamertius E || 52-58. Et inde
nauigio...Magdalene] om. N || 52. Rodanum] Rodonum A || 53. Rodanum] Rodonum A || 57. uenimus] om. A:
additur in margine ~ Tarasconensem] Trasconensem G || 58. Magdalene] om. A: *additur in margine* ~
Rodanum] Rodonum A,N || 59. predicante] predicante A: *expungitur* ~ beato] Licon A: *expungitur et corrigitur*
in margine.

vaixell la ciutat de Lió, on s'ajunta el Saona amb el Roine i on el senyor Gregori X va celebrar aquell concili famós de Lió¹. I d'allà, afanyant-nos en vaixell pel Roine, vam arribar a la ciutat de Valença, on a l'església dels Frares Menors descansen els cossos de dos germans d'aquesta ordre, el de Mellanus de Conflent, inquisidor papal, i el de Paschasius de Saliente. Els quals, 45 estant a un claustre de benedictins a Montélier, entre les ciutats de Valença i Creis, de la província de Borgonya, van atènyer solemnement durant la nit a mans dels patarins o herètics, en el moment de pau, la palma del martiri amb singular mèrit. El dia abans, el cinquè dia abans de les nones de març², el ja esmentat inquisidor els havia ferit valentament i pública a l'església amb dards evangèlics, sense importar-li l'estimbada de la mort i en l'estatge de fe, l'any 1321³. I 50 d'allà, visitades devotament les relíquies dels sants, vam navegar a través del Roine deixant enrere la ciutat de Vienne⁴, on va estar al capdavant el venerable pare sant Mamert, qui va arranjar les solemnes lletanies del dia abans de l'ascens del Senyor. Anant des d'allà en vaixell pel Roine vam arribar a Pont-Saint-Esprit, on hi ha aquell famós pont de pedra sobre el Roine, de mitja milla de longitud, l'altitud del qual i l'extensió del seu arc provoquen la més gran 55 admiració en tots els vianants. I d'allà, navegant pel Roine, vam arribar a Avinyó, que és la ciutat del ja esmentat rei de Jerusalem. Allà mateix vam trobar el papa Joan XXII dirigint diligentment l'ofici pastoral. I d'allà navegant vam arribar a la ciutat de Tarascó, on descansa el cos de la verge santa Marta, germana de Maria Magdalena. I d'allà navegant pel Roine vam arribar a Arles, on sant Francesc va aparèixer-se a sant Antoni de Pàdua mentre predicava com 60 assistent al capítol provincial⁵.

---

¹ Segon Concili de Lió, celebrat l'any 1274, en el qual es van aprovar les ordres dels franciscans i dominics.

² 3 de març.

³ Per el relat d'aquest succés, cf. pàgines LVII–LIX de l'estudi preliminar.

⁴ Symon Semeonis sembla aquí equivocar-se d'ordre, ja que hauria d'haver arribat a Vienne abans de passar per Valença.

⁵ Cf. Tomàs de Celano, *Vita prima Sancti Francisci*, 48.

Hic autem est sciendum quod per multa castra opulentissima super Rodanum sita transiuimus, quorum nomina non sunt scripta in libro hoc, que multarum regionum aliarum ciuitatibus sua magnitudine et ubertate non immerito possunt comparari. Et inde per terram transeuntes uenimus Salenam castrum, et inde proficiscentes uenimus Marciliensem
65 ciuitatem, in qua requiescit sanctissimum corpus beati Lodowici episcopi et confessoris, ordine Fratrum Minorum professoris et filii regis Sicilie et germani predicti regis Ierusalem, ubi in eius nomine ecclesia gloriosa fabricata consistit. Ipsius etiam ciuitatis olim fuit episcopus sanctus Lazarus a Domino in Bethania resuscitatus, predicte Marthe germanus. Et inde [et] properantes per Dargymiam, Sanctam Maximam, Bigaloras castrum uenimus Niceam
70 ciuitatem, in qua olim fuit illud solempne concilium Nicenum celebratum, cui interfuisse beatus Nicholaus asseritur.

---

61. hic] hoc *G* ~ Rodanum] Rodonum *A,N* || **63.** sua magnitudine et ubertate] *om. N,G* || **64.** proficiscentes] proficientes *A: supra corrigitur* || **66.** Sicilie] Cicilie *A,N,G,E* || **68.** Et inde et] et *A: expungitur* || **69.** Sanctam Maximam] Sanctum Maximum *N,G,E,A: altera manu in margine corrigi* || **70.** in qua] in a qua *A.*

D'altra banda, ha de saber-se que vam travessar moltíssimes ciutats riquíssimes situades a la riba del Roine que, tot i que els seus noms no estan escrits en aquest llibre, poden ser comparades no sense mèrit amb ciutats de moltes altres regions per la seva magnitud i la seva riquesa. I d'Arles, anant per terra, vam arribar a Salon-de-Provença i sortint d'allà vam arribar a la ciutat de Marsella en la qual descansa el santíssim cos de sant Lluís, bisbe i confessor, membre de l'ordre dels Frares Menors i fill del rei de Sicília i germà de l'esmentat rei de Jerusalem. Allà en el seu nom hi ha construïda una gloriosa església. També, d'aquesta mateixa ciutat, en va ser antany bisbe sant Llätzer, germà de l'esmentada Marta, que va ser ressuscitat pel Senyor a Betània. I d'allà passant ràpidament per Draguignan, Saint-Maximin-la-Sainte-Baume i Brignoles vam arribar a la ciutat de Niça¹, en la qual antany va ser celebrat de manera solemne aquell famós concili de Nicea, al qual es diu que hi va assistir sant Nicolau².

---

¹ El frare franciscà sembla equivocar-se en l'ordre de les poblacions, ja que l'ordre més plausible venint de Marsella hauria de ser Saint-Maximin-la-Sainte-Baume, Brignoles, Draguignan i Niça.

² Symon Semeonis confon Niça amb l'avui ciutat turca de Nicea on, l'any 325, fou celebrat el primer concili ecumènic. La menció expressa a sant Nicolau de Mira o de Bari com a participant al concili té el seu apogeu al segle XIII, *cf.* Uffe Holmsgaard Eriksen, «'The Great Initiate of God's Grace': A Kontakion on St. Nicholas by Pseudo-Ramos», *Patristia Nordica Annularia* 35, 109–138.

<ITALIA>

Et per mare nauigantes uenimus ciuitatem Ianuensem inclitam, excellenter bellicis apparatibus munitam, extra quam iacet corpus Venerabilis Bede presbiteri. Ipsa siquidem est inter omnes mundi ciuitates famosissima, potentissima, uictoriosissima, et signanter in mari, quoniam in
5 nauibus mire magnitudinis et galeis armatis summe habundat, et nautarum nutrix est et magistra. Hec namque est dotata illa imperialissima Riparia, in conspectu pulcherrima, quoniam in oliuis speciosissimis et aliis arboribus fructiferis est mirabiliter insignita, et castris, palatiis, diuitiis, aliisque imperialibus decentiis incomparabiliter ornata atque pulchrificata.

Et inde proficiscentes per abrupta montium, concaua uallium, densitates nemorum,
10 multitudine malandrinorum || uenimus castrum nomine Bobinni, ubi uidimus unam hydriam lapideam de illis sex positis in nuptiis, ubi Dominus conuertit aquam in uinum, in monasterio Monachorum, in quo requiescit corpus beati Columbani abbatis Hibernici. Et inde proficientes per Placentiam, Peraxinam, Mantuam, Veronam, Vicentiam ciuitates Lombardie minutissimas in quibus requiescunt multa sanctorum et sanctarum corpora, uenimus Paduam
15 ciuitatem ingentem et bene munitam, in qua iacet corpus beati Antonini confessoris de ordine Fratrum Minorum, ubi in eius nomine ecclesia mire magnitudinis et firmitatis fabricata consistit.

f. 5^r

Et inde nauigio recedentes uenimus uigilia apostolorum Petri et Pauli ciuitatem Venetiarum inclitam et famosam, que quamuis sit totaliter in mari sita, tamen nomine sue pulchritudinis
20 et munditie merito inter Arthuri sidera et micantes Pleiades possit collocari. Ipsa namque distat

---

2. Ianuensem] Ranuensem A,N|| 7. quoniam] que omnia N,G,A: *expungitur et in margine corrigitur*|| 8. palatiis] pallatiis A || 10. Bobinni] Bobinet N,G Bobium E ~ hydriam] ydriam A || 13. Peraxinam] Parmam G,E Paxinam N ~ Lombardie] Lombardie N,G|| 14. minutissimas] munitissimas N,G,E|| 15. Antonini] Antonii E|| 20. micantes] micantantes A: *expungitur* ~ Pleiades] palides A: *expungitur prima 'a' et pliaes legitur*|| 21. firma] ferma A: *corrigitur et 'firme' in uocabulo scribitur* ~ carrerias] kareryas E bareryas N,G, A: *expungitur et in margine corrigitur*.

<ITÀLIA>

I per mar navegant vam arribar a la famosa ciutat de Gènova, excel·lentment aparellada amb equipaments bèl·lics i fora de la qual reposa el cos del prevere Beda el Venerable. Si realment aquesta ciutat és la més famosa, la més poderosa i la més victoriosa entre totes les ciutats del món, ho és especialment al mar: ja que té abundància de naus d'una meravellosa magnitud i de galeres armades d'una manera extraordinària i és també nodridora i mestra de mariners. Aquesta, en efecte, està dotada d'aquella imperialíssima ribera, bellíssima en el seu aspecte, ja que està meravellosament adornada amb olivers impressionants i altres arbres fructífers, i incomparablement aparellada i embellida amb fortificacions, palaus, riqueses i altres distincions imperials. 5 10

I sortint d'allà a través de monts abruptes, valls balmats, boscos espessos i multitud de bandits, vam arribar a Bobbio, on vam veure a un monestir de benedictins¹ una d'aquelles sis hidres de pedra disposades en les noces en les quals el Senyor va convertir l'aigua en vi. En el mateix monestir dels monjos descansa el cos de sant Columbà, abat irlandès. I d'allà, avançant per Piacenza, Peraxinam², Màntua, Verona i Vicenza, ciutats petitíssimes de la regió llombarda on descansen molts cossos de sants i santes, vam arribar a Pàdua, ciutat enorme i protegidíssima en la qual descansa el cos de sant Antoni, confessor de l'ordre dels Frares Menors. Al seu nom hi ha allà construïda una església de meravellosa magnitud i fermesa. 15

I d'allà, allunyant-nos en vaixell, vam arribar la vigília del dia dels apòstols Pere i Pau³ a la ciutat il·lustre i famosa de Venècia, que encara que estigui totalment situada sobre el mar, tanmateix per la seva bellesa i polidesa pot ser col·locada entre les estrelles d'Artur i les resplendents 20

---

¹ En llatí, 'monestir dels monjos'. S'ha de suposar aquí un error o bé de l'autor o bé del copista en eliminar la primera part de l'expressió «*Nigrorum Monachorum*» tan utilitzada al llarg d'aquest primer tram de l'*Itinerarium*.

² Els dos últims editors del text han llegit aquí 'Parma'. Si bé és plausible aquesta identificació—ja que Parma s'ubica, efectivament, entre Piacenza i Màntua—, en l'únic manuscrit conservat de l'*Itinerarium* la lectura és Peraxinam. En tant que és difícilment explicable un error del copista o de l'autor que converteixi la proposta dels últims editors en la lectura del manuscrit, he optat per mantenir aquesta última. Per un anàlisi més detallat d'aquesta problemàtica, cf. les pàgines LIX–LX de l'estudi preliminar.

³ 28 de juny de 1323.

a terra firma per dua miliaria et habet carrerias, quoad unam partem communiter de lateribus
coctis pauimentatis, et quoad duas partes nauigabiles, per quas fluit et refluit mare continue
absque fatigatione. In ipsa siquidem requiescunt corpora sanctorum, quorum sunt integra et
incorrupta: Marci euangeliste; Zacharie prophete et patris sancti Iohannis Baptiste, cuius os est
25 apertum usque hodie; Gregorii Nazareni; Theodorii martiris; et sanctarum uirginum: Lucie
uirginis et martiris, Marine uirginis et aliorum plurium martirum, confessorum atque
sanctarum uirginum. In honore autem predicti euangeliste est ecclesia sumptuosissima ibidem
incomparabilibus lapidibus marmoreis ac aliis pretiosissimis constructa, et biblicis historiis
opere mosaico excellenter ornata atque || pulchrificata. Ex cuius opposito est illa uulgata platea
30 cui, omnibus pensatis, nullibi sibi reperitur similis. Et huic ecclesie quasi immediate
coniungitur illud famosum palatium Ducis Venetorum, in quo continue ad ipsius gloriam et
ciuium magnificentias leones uiui nutriuntur. Et ex opposito illius etiam palatii iuxta portum
sunt due columpne rotunde marmoree magne et alte, in quarum altera summitate ad ipsius
etiam magnificentias est leonis forma in auro resplendens sicut Diana siue stella nautica. Et in
35 porta occidentali eiusdem ecclesie sunt duo equi cuprei consimiliter per omnia relucens. Et
extra illam ciuitatem in insula quadam iuxta portum in monasterio Monachorum requiescit,
ut dicitur, corpus beati Nicholai episcopi et confessoris.

f. 5^v

---

21. firma] ferma A: *corrigitur et 'firme' in uocabulo scribitur* ~ carrerias] kareryas E bareryas N,G, A: *expungitur et in margine corrigitur* || **22.** quas] quos N,G || **24.** Marci] Marce A,N,G ~ Baptiste] Baptis A || **25.** Nazareni] Nazazaeni A: *tertia 'a' expungitur* ~ martiris] martire A || **26.** plurium] plurimorum A || **27.** uirginum] uirginis A ~ ibidem] et N,G,E || **28.** incomparabilibus] incomparabiliter N,G,E || **29.** mosaico] moysayco A ~ pulchrificata] fabrificata N,G || **31.** Venetorum] Venatorum A,N ~ quo] om. A: *additur supra* || **32.** magnificentias] magnificentiam N,G,E || **37.** ut dicitur] om. N,G.

Plèiades. Aquesta, certament, dista de terra ferma per dues milles i té carrers: mentre que un terç d'aquests són pavimentats normalment amb maons, els altres dos restants són navegables. A través d'aquests corre i recorre contínuament el mar sense esgotament. En aquesta mateixa ciutat descansen els cossos íntegres i incorruptes dels sants Marc l'evangelista, Zacaries profeta 25 i pare de sant Joan Baptista—el cap del qual és visible encara avui—, de Gregori Nazari i de Teodor el màrtir. També hi descansen els cossos de santes verges, com de Llúcia la verge i màrtir, de la verge Marina i de moltes altres màrtirs, confessores i santes verges. De fet, en honor de l'esmentat evangelista hi ha allà mateix una església sumptuosíssima, construïda amb incomparables marbres i altres pedres precioses i excel·lentment ornada i embellida amb 30 històries bíbliques en mosaic. Davant d'aquesta hi ha aquella famosa plaça que, segons considera tothom, no es troba enlloc una igual. I gairebé enganxat a aquesta església està unit aquell famós palau dels Ducs de Venècia, on es crien sense interrupció uns lleons vius per la glòria dels ducs i la magnificència dels ciutadans. Davant d'aquell palau hi ha també, a la vora del port, dues columnes rodones de marbre grans i altes, en una de les quals hi ha—a dalt de 35 tot, també per la seva magnificència— una estàtua d'or d'un lleó que brilla com Diana o l'estrella nàutica. I a la porta occidental d'aquesta església hi ha dos brillants cavalls de bronze, completament semblants¹. I fora d'aquesta ciutat, en una illa vora el port, descansa en un monestir dels benedictins², segons diuen, el cos de sant Nicolàs, bisbe i confessor³.

---

¹ Els cavalls de sant Marc. Symon Semeonis sembla oblidar al redactar el seu *Itinerarium* que són quatre cavalls i no dos.

² En llatí, 'monestir dels monjos'.

³ El monestir de San Nicolò di Lido. Cf. Michela Agazzi, «Monasteri Veneziani: Da Castello a Torcello al Lido», *Hortus Artium Medievalium*, 19 (2013), 160–162.

<DALMATHIA>

Et inde deuote sanctorum reliquiis uisitatis, feria quinta infra octauas assumptionis Virginis
gloriose, recedentes nauigauimus Spolam ciuitatem, que est in prouincia Listrie et Venetiis
subiecta, ubi est portus pulcherrimus et pro omni uento tutissimus. Et inde per duos dies
5 nauigauimus Iataram ciuitatem opulentissimam et bene munitam, in qua requiescit corpus
beati Gregorii martiris, que distat a Venetiis per .CCC. miliaria et est in prouincia Dalmathie,
in qua etiam Veneti dominantur. Vbi mulieres mirabiliter ornantur: quedam enim portant in
capite ornamentum cornutum uelut bobes; quedam oblongum et quadrum; quedam ingens
et sphericum et in parte anteriori lapidibus pretiosis ornatum, eleuatum et ad grandinum
10 impetus ac uentorum impulsus et imbrium spiculatorumque solis intercipiendos et sicut scutum
repellendos. Et, ut asseritur, tot insule suo dominio subiacent || quot in anno dies reperiuntur.

f. 6^r

Et inde transeuntes per duo castra Venetorum, uidelicet Llysnam et Cursulam, nauigauimus
et Ragusyam ciuitatem opulentissimam turribus altis ac aliis bellicis ornamentis bene et
decenter firmatam, que est in prouincia Dalmathie et distat a Iathara per .CC. miliaria. In
15 eadem dominantur Veneti, et ad eam confluunt Sclai, Barbari, Paterini et alii scismatici
negotiatores, qui sunt gestu, habitu et lingua Latinis in omnibus deformes. Sclai enim sunt
Boemys in lingua multum conformes, et eorum multi in ritu diffformes, quia Boemy
Latinorum utuntur ritu. Sclauorum enim multi Grecorum. Ipsius ciuitatis moneta est erea seu
cuprea, carens imagine et superscriptione. Cuius denarii triginta ualent unum uenetum
20 grossum, et unus uenetus grossus unum sterlingum cum obolo. Et notandum quod sicut in
ista sic in duabus aliis ciuitatibus immediate prescriptis currunt bagatiny sicut Venetiis et
tantum ualent.

---

3. Venetiis] Venetis A,N,G,E || **8.** bobes] bubones A,N,G,E || **9.** sphericum] sphericus A || **12.** Llysnam] Alysnam
N || **13.** Ragusyam] Agulyam A,N Ragusium G || **14.** Dalmathie] Damathie A || **16.** deformes] diffformes E || **19.**
imagine] ymaginem A ~ superscriptione] superscriptionem A.

<DALMÀCIA>

I visitades devotament les relíquies dels sants, el dijous de la infraoctava de l'assumpció de la Verge¹ partint d'allà vam navegar a la ciutat de Pula, que està a la província d'Ístria i està subjecta als venecians. Allà hi ha un port bellíssim i protegidíssim de tot vent. I d'allà vam navegar durant dos dies a la ciutat riquíssima i ben protegida de Zadar, on descansa el cos de sant Gregori màrtir. Aquesta dista de Venècia per tres-centes milles i està a la província de Dalmàcia, on també dominen els venecians. Allà les dones s'abillen d'una forma meravellosa: algunes porten al cap un ornament cornut com els bous; altres un allargat i quadrat; altres un enorme i esfèric adornat amb pedres precioses a la part del davant, elevat tant per aturar les escomeses de les calamarses, els cops de vent, de les pluges i dels dards del sol per repel·lir-los com si fos un escut. I, tal com diuen, tantes illes estan sotmeses al seu poder com dies hi ha en un any. 5 10

I d'allà, passant per dos pobles dels venecians, és a dir Lesina i Curzola, vam navegar també a la ciutat de Dubrovnik, ciutat riquíssima i ben i decentment enfortida amb torres altes i amb altres ornaments bèl·lics. Aquesta es troba a la província de Dalmàcia i dista de Zadar dues-centes milles. En aquesta ciutat dominen els venecians i a aquesta acudeixen els mercaders eslaus, bàrbars, patarins i altres cismàtics, que en el gest, vestit i llengua són diferents als llatins. Els eslaus són molt semblants pel que fa a la llengua als bohemis i molts d'ells són diferents pel que fa al ritu, ja que els bohemis fan servir el ritu dels llatins i molts dels eslaus fan servir el dels grecs. La moneda d'aquesta ciutat és de bronze o de coure, sense cap imatge ni inscripció. Trenta denaris d'aquesta valen un gros venecià i un gros venecià val un esterlí amb un òbol. I ha d'observar-se que, com en aquesta ciutat, també en les altres dues esmentades² corren els bagatins com a Venècia i valen el mateix. 15 20

---

¹ 18 d'agost de 1323.

² És a dir, Lesina i Curzola.

In ipsa siquidem dicitur esse caput sancti Blasii martiris et in ea falcones innumerabiles et multarum aliarum auium nobilissimarum genera reperiuntur et pro satis uili foro comparantur
25 ac etiam uenduntur. Ipsius ciuitatis castrum est supra ciuitatem situm in rupe fortissima et pro maiori parte mari profundissimo circumdatum et precipitiis terribilibus bene munitum.

En aquesta ciutat, si és cert allò que es diu, hi ha el cap de sant Blai màrtir i també s'hi troben innumerables falcons i moltes altres aus esplendíssimes i es compren per un preu prou baix a la plaça i també es venen. La fortificació d'aquesta ciutat està situada sobre la ciutat, en una roca fortíssima i rodejada per la major part pel mar i ben fortificada amb terribles precipicis. 25

<ALBANIA>

Et inde post dies aliquot recedentes transiuimus per Duleynam ciuitatem, que est regis Rassie, et nauigauimus Durachiam ciuitatem olim famosam et in mari et in terra potentem et imperatori Grecorum subiectam. Nunc autem principi Romanie, fratri regis Ierusalem
5 predicti, que est in prouincia Albanie. Vbi sciendum quod Albanya est prouincia inter Sclauoniam et Romaniam || per se linguam habens, quam nuper predictus rex Rassie
scismaticus suo dominio subiugauit. f. 6^v

Ipsi enim Albanenses scismatici sunt Grecorum utentes ritu, et eisdem habitu et gestu in omnibus conformes. Nam Greci raro uel nunquam utuntur caputio, sed capello albo quasi
10 plano in parte anteriori humiliato et in posteriori eleuato, ut eorum crines intuentium oculis luculentius appareant, quoniam in crinium longitudine et pulchritudine summe gloriuntur. Sclauui uero, de quibus superius dictum est, tamen capello albo, oblongo et rotundo, in cuius summitate nobiles pennam longam figunt, qua facilius a rusticis et uillanis distingui ualeant atque cognosci.

15 Ipsa autem ciuitas est in murorum ambitu amplissima et in edificiis uilis et exigua, quia quondam terre motu fuerat funditus euersa et in eius euersione ditissimi eius ciues et inhabitatores propriis palatiis oppressi fuerant, ut dicitur, bene .XXIII. milia et mortui sunt. Nunc autem in populo est sterilis, qui etiam est ritu, habitu et lingua diuisus. Inhabatur enim Latinis, Grecis, Iudeis perfidis, et barbaris Albanensibus, apud quos currunt turonenses parui,
20 e quibus .XL. ualent unum uenetum grossum et currunt tantum ualentes per totam Romaniam. Et distat a Ragusia per .CC. miliaria.

---

2. Duleynam] Dulcynam *G,E* ~ Rassie] Cassie *A,N* || 6. Rassie] Kassie *A,N* || 11. luculentius] loculentius *A* ~ crinium] crinum *A* || 12. tamen] tantum *N,G* || 13. ualeant] queunt *N,G* || 18. etiam] et *N,G,E* || 20. .XL.] .XI. *N,G,E*, *A*: *altera manu supra* 'XL.' *scripsit* || 21. Ragusia] Ragusa *N*.

<ALBÀNIA>

I allunyant-nos d'allà després d'uns dies, vam creuar per la ciutat de Dulcigno, que és del rei de Rascia¹, i vam navegar a la ciutat de Durrës, famosa antany i potent tant al mar com a la terra i subjecta a l'emperador dels Grecs. Ara, però, al príncep de Romania, germà de l'esmentat rei de Jerusalem. Aquesta ciutat es troba a la província d'Albània, de la qual ha de saber-se que és 5 una província entre Eslavònia i Romania, que té la seva llengua i que no fa gaire l'esmentat cismàtic rei de Rascia la va subjugar sota el seu poder.

Aquests albanesos són cismàtics que fan servir el ritu dels grecs i són en tot semblants a aquests en l'aspecte i en el gest, doncs els grecs rarament o mai porten caputxa, sinó un barret blanc gairebé pla, baixat per davant i pujat per darrere perquè els seus cabells apareguin més 10 esplèndids als ulls dels que miren, ja que es vanaglorien en el grau més alt de la llargada i bellesa dels seus cabells. Els eslaus, però, dels quals abans s'ha escrit, només es posen un barret blanc allargat i rodó, en la punta del qual els nobles hi claven una ploma amb la qual aconseguen ser més fàcilment distingits i coneguts dels camperols i vilatans.

La ciutat és amplíssima pel que fa al perímetre de les muralles i és de poc valor i exigua en 15 edificis, perquè temps enrere va ser derrocada fins als fonaments per un terratrèmol i en aquest derrocament els seus ciutadans més rics i els habitants—fins a vint-i-quatre mil, segons diuen— van ser aixafats pels propis domicilis i van morir². Ara està mancada de població, que està també dividida en ritu, aspecte i llengua, perquè és habitada per llatins, grecs, jueus pèrfids i bàrbars albanesos, entre els quals corren petits toronesos, dels quals quaranta valen un gros venecià i 20 corren valent el mateix per tota Romania. També dista de Dubrovnik dues-centes milles.

¹ Es refereix aquí Symon Semeonis al Regne de Sèrbia, que des del 1322 al 1331 tenia com a rei a Stefan Uroš Dečanski. Cf. John V. A. Fine, *The Late Medieval Balkans: A Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest*, (Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1994), 259–268.

² Sobre el terratrèmol, succeït *circa* l'any 1273, es conserva el testimoni de Georgius Pachymeres, *De Michaelae Paleologo*, V, 7. Pot llegir-se una traducció a l'anglès a Robert Elsie, *Early Albania: A Reader of Historical Texts, 11th–17th Centuries*, (Berlin: Harrassowitz Verlag-Wiesbaden, 2003), 12–13.

<GRECIA>

Et inde flantibus secundis uentis transeuntes per Belonam castrum imperatoris Grecorum, et per Corfu insulam, in qua est ciuitas nomine Corfu, regis Ierusalem prefati, que distat a Durachia per .CC. miliaria, et per Lucatam, Comper, Chefaloniam, Iacinctum insulas, et per
5 Clarentiam ciuitatem regis memorati, que distat <a> Corfu per .CC. miliaria, cuius capitaneus est dominus Nicholaus de Geneuillis, cuius castrum situm est supra ciuitatem in monte quasi a ciuitate distante per .v. miliaria, et per Beluere, || castrum principis Romanie, et per Archariam, Ionhil castra eiusdem, nauigauimus Montanam ciuitatem Venetorum, cui subsunt multi Greci sicut ceteris ciuitatibus et castris eorundem per totam Romaniam, que distat a
10 Clarentia per .c. miliaria.

f. 7^r

Et inde recedentes nauigauimus per Cornu castrum Venetorum, et per Maynam, Companam, castrum imperatoris Grecorum, et per portum De Quayl, ubi tot coturnices seu *quaylis* reperiuntur, quod communiter .XVIII. pro uno ueneto grosso uenduntur. Et uenimus
15 Cyrigum insulam, Nicholai Vener ciuis Venetiarum, in qua habet castrum fortissimum quod est in montis cacumine situm, precipitiis atque rupibus terribilibus undique uallatum, et ad meridiem habet portum profundissimum et pro omni uento tutissimum.

---

4. Comper] Compar *G,E* ciuitatem *N* ~ Chefaloniam] Chesaloniam *A* Thesaloniam *N,G* || 6. Geneuillis] Genenillas *N* || 7. Beluere] Belueres *N* ~ castrum] castrer *A* || 8. Montanam] Montariam *A*: *corrigitur* || 10. Clarentia] Clarencia *N,G* || 11. Companam] Companum *N* || 12. coturnices] conturnices *A,N* ~ quaylis] quaylie *G* || 14. Cyrigum] Cyngum *A,N,G*.

<GRÈCIA>

I vam sortir en vaixell d'allà mentre bufaven vents favorables passant per Vlorë—ciutat de l'emperador dels grecs— i per l'illa de Corfú, on hi ha una ciutat anomenada Corfú, del rei de Jerusalem abans esmentat, i que dista de Durrës dues-centes milles. També vam passar per les illes de Lèucada, Ítaca¹, Cefalònia, Zacint i per la ciutat de Glarentza del rei abans esmentat, 5 que dista de Corfú dues-centes milles. El seu capità és el senyor Nicolau de Janville², que té la seva fortificació situada en un mont sobre la ciutadella, separat per gairebé cinc milles de la ciutat. I també passant per Belvedere³, fortalesa del príncep de Romania, i per Arcària⁴ i Pilos⁵ del mateix rei, vam navegar cap a Modó, ciutat dels venecians, on romanen molts grecs, com en les altres ciutats i fortaleses al llarg de tota la Romania. Aquesta ciutat dista de Glarentza 10 cent milles.

I allunyant-nos d'allà vam navegar al costat de la fortificació de Korone, que és dels venecians, i de Mayna⁶ i de Compana⁷, castell de l'emperador dels grecs. També vam navegar al costat de Porto Kagio, on es troben tantes guatlles o guàtleres⁸ que normalment divuit d'aquestes es venen per un sol gros venecià. Vam arribar a l'illa de Citera en possessió de Nicolau Vener, 15 ciutadà de Venècia. Allà té una fortificació fortíssima, que està ubicada al punt més alt d'un mont i rodejada per tot arreu de precipicis i roques terribles. Al sud té un port molt profund

¹ Ithaca és anomenada com a 'Val di Compar' pels venecians. Cf. William Miller, «Ithake under the Franks», *The English Historical Review*, 21 (83) (1906), 514.

² Cf. les pàgina LXIII de l'estudi introductori.

³ Avui Pontikastro. Cf. Antoine Bon, *La Morée Franque: Recherches historiques, topographiques et archéologiques sur la principauté d'Achaïe (1205-1430)*, (Paris: Éditions E. de Boccard, 1969), 663-666.

⁴ Symon Semeonis fa referència al poble i castell anomenat durant l'Edat Mitjana Arcàdia, ubicat en l'actual Ciparissia. Cf. Bon, *La Morée Franque*, 412-414.

⁵ Al text de Symon Semeonis «*Ionhil*»; testimoniats per Ramon Muntaner com Port Jonc i pels italians com Navarino.

⁶ Roman com a misteri la ubicació d'aquest castell. Es presuposa que hauria d'estar ubicat a Kelefa: cf. J. M. Wagstaff, «Further Observations on the Location of Grand Magne», *Dumbarton Oaks Papers*, 45 (1991), 141-148.

⁷ No s'ha pogut identificar quina fortificació podria ésser. Fins ara, l'única proposta d'identificació ha estat realitzada partint d'una intervenció sobre el text: cf. Renell Rodd, «The Pilgrimage of Symon Semeonis», *The Geographical Journal*, 51 (1) (1918), 58-59.

⁸ Symon Semeonis dona aquí el nom anglès d'aquesta au ('quayl'). Cf. Alexander Falileyev, «Foreign Linguistic Component in *Itinerarium Symonis Semeonis*», *Indoeuropejskoe ázykoznanie i klassičeskaá filologjá*, 21 (2017), 808.

Et inde transeuntes per insulam Cretensem, de qua dicit poeta: «Primus Creteis Saturnus uenit ab oris». In qua primo nobis occurrebat castrum nomine Conteryn, quod distat a Montana ciuitate per .CCLX. miliaria. Et inde proficiscentes pedibus uenimus per Caneam
20 castrum nemore cipressino gloriose ac magnifice dotatum, in quo mire magnitudinis arbores inueniuntur, que sua altitudine turrium ac campanilium uelut cedrus Libani altitudinem excedunt. Que ecclesiarum atque imperatorum palatiis sunt aptissime «sua imputribili soliditate et», ut asseritur, «oneri nunquam cedunt, sed semper in sua remanent inflexibili firmitate». Vbi Minores sicut ceteri ibidem degentes ligna sethym siue cypressina quandoque
25 comburunt, et locum de ipsis quasi totaliter habent constructum. Vbi eorum tanta est redolentia, quod aliud non uidetur nisi Paradisus Dei et opus pigmentarii.

Et inde per Byohorn, Retynum, Milopotomum || castrum, nauigauimus Candiam ciuitatem
muro fortissimo circumcinctam, turribus atque aliis bellicis apparatus decoratam, que distat a castro Conteryn per .CC. et .XXX. miliaria, et in ea Veneti sicut in tota insula pacifice
30 dominantur, Grecis subiugatis et libertatis priuilegio priuatis. Inhabatur enim Latinis, Grecis et Iudeis perfidis, quibus preest dux ciuitatis, qui duci inclito Venetiarum subiacet. Vbi Latinorum mulieres, uelut Ianuentium, auro, margaritis nitentibus ac aliis gemmis coruscantibus communiter ornantur. Et quando illarum aliqua uiro semel suo est orbata, raro uel nunquam traditur nuptium nec ueste nuptiali ornatur, sed uelo nigro et uiduali, nec cum
35 uiro incedit, nec gradum in ecclesis nec alibi cum ipsis possidet, sed semper facie uelata et singultibus plena loca solitaria ubique petit et hominum uelut serpentium consortia uitare non

f. 7^v

17-18. Theodulus, *Ecloga*, 37 || **22-24.** Bartholomeus Anglicus, *De proprietatibus rerum*, XVII, 24.

---

18. oris] horis A,N || **22.** imputribili] impenetrabili N,G,E || **24.** firmitate] infirmitate A: *expungitur* ~ Minores] nuntues A: *altera manu expungit et in margine corrigit* ~ quandoque] communiter N,G,E || **27.** Byohorn] Byohoru G,E ~ Milopotomum] Milopotamum G || **29.** ea] eo A || **30.** inhabatur] inhabitantur A: *expungitur* || **31.** inclito] incliti A || **32.** Ianuentium] Ianuensium E imanuctium A: *altera manu expungit et corrigit in margine* || **36.** hominum uelut serpentium] hominem uelut serpentem A.

i protegííssim de tot vent.

I d'allà travessant l'illa de Creta—de la qual diu el poeta «Saturn va arribar el primer de la costa cretenca»¹—, el primer que se'ns va presentar a la vista va ser la fortificació anomenada Conterin, que dista de la ciutat de Montana dues-centes seixanta milles. I sortint d'allà a peu vam arribar a la ciutat de Khanià, dotada gloriosament i magnífica d'un bosc de xiprers, on s'hi troben arbres d'una admirable magnitud que amb la seva altura sobrepassen l'altura de torres i campanars, com el cedre del Líban. Són aptííssims pels edificis eclesiàstics i governamentals «per la seva solidesa imputrescible i», com es diu, «mai cedeixen al pes, sinó que sempre romanen en la seva fermesa inflexible»². Allà els frares menors, com tota la resta de gent que viu allà, en un moment o altre cremen llenya d'acàcia o xiprer i tenen gairebé tot construït amb aquestes fustes. Tan gran és la flaire d'aquestes que no sembla altra cosa que el Paradís de Déu o la creació d'un droguer.

I d'allà vam navegar al costat de Bicorn, Réthimno i Milopoti³ fins a la ciutat de Càndia, envoltada per un mur fortííssim i decorada amb torres i altres equipaments bèl·lics. Aquesta dista de la fortificació de Conterin dues-centes trenta milles. I en aquesta ciutat, com en tota l'illa, dominen pacíficament els venecians amb els grecs sotmesos i privats del privilegi de la llibertat. Habiten la ciutat llatins, grecs i pèrfids jueus, als quals governa el cap de la ciutat que depèn del famós duc de Venècia. Aquí les dones dels llatins, com les dels genovesos, generalment s'abelleixen amb or, perles brillants i altres gemmes resplendents. I una vegada alguna d'elles es queda sense el seu marit, rarament o mai torna a casar-se ni es posa el vestit nupcial, sinó que amb un vel negre i vidual ni camina amb cap home ni ocupa el mateix rengle

¹ Única referència poètica en tot l'*Itinerarium*. Symon Semeonis cita el trenta-setè vers de l'*Ecloga Theoduli* (d'autoria incerta): un poema en hexàmetres dactílics del segle XI on s'exposa una disputa entre cristianisme (representat per la pastora cristiana Alithia) i paganisme (per un home anomenat Pseutis), sortint com a guanyador el dogma cristià. Cf. Laura Ranero Riestra, «La *Ecloga Theoduli* en el impreso de Centenera de 1492: transcripción, edición crítica y traducción», *Helmantica*, 66 (2015), 109–146.

² Cita aquí Symon Semeonis l'enciclopèdia *De proprietatibus rerum* de Bartolomeu Ànglic. Cf. pàgines CXLVIII–CXLIX de l'estudi preliminar.

³ El nom de Bicorn fa referència a un castell ubicat entre les actuals poblacions de Kalubés i Almyrda. Al llarg de l'Edat Mitjana, aquest castell tenia una doble nomenclatura per part dels venecians: Apicornio o Bicornia, que prové d'un intent de traducció del nom donat per Estrabó a una població propera. Els tres noms mencionats per Symon Semeonis estan testimoniats a un mapa de Creta del segle XVI conservat a la Bibliothèque Nationale de France, Arsenal, GR FOL-146 (68).

desistit. Iudeorum uero ac Grecorum mulieres ibidem ornatum habent ualde singularem, quoniam quedam suppellicis uelut Latinorum clerici chorales induuntur; quedam uero capis ornatis—que canonici a remotis induuntur in solempnioribus festiuitatibus claustrales
40 processiones deuote facientes—cum quibus in aures portant indifferenter et in illis summe gloriantur.

Ipsa utique ciuitas, predictarum regionum ciuitatibus uidelicet Listrie, Albanie, Romanie per quas transiuimus, est uino excellentissimo et caseo habundantior, fructibus fecundior, quoniam in ipsa habundat uinum illud famosum Cretense, quod per uniuersum mundum
45 portatur. Et in ipsa naues et galee caseo onustantur; || et etiam mala granata, poma citrina, ficus, uue, papiniones, langurie, cucurbite et aliorum multorum nobilissimorum genera fructuum in ipsa minimo pretio comparantur. Que quamuis sit in aspectu nauigantibus pulchra, carerias tamen habet uiles, immundas, strictas, angulosas et in nullo pauimentatas. Cuius honor et magnificentia in galearum nauium ac equorum multitudine consistit. In ipsa dicitur esse
50 corpus beati Titi episcopi, Pauli discipuli et Cretentium patroni, de quo in *Epistolis Pauli* et in *Actibus Apostolorum* mentio sepe habetur. Vbi uidimus episcopum de ordine Fratrum Minorum que prius Iudeus extiterat. Ibidem etiam uidimus gentem extra ciuitatem ritu Grecorum utentem et de genere Chaym se esse asserentem, que raro uel nunquam in loco aliquo moratur ultra .XXX. dies, sed semper uelut a Deo maledicta uaga et profuga post
55 tricesimum diem de campo in campum, cum tentoriis paruis, oblongis, nigris et humilibus, ad

f. 8^r

---

39. que] quasi *N,G,E* ~ summe] summo *A,N,G* || 46. langurie] angurie *E* || 47. carerias] barerias *A,N,G* karerias *E* || 48. nullo] nullio *A* uilissimo *N,G*.

amb aquests ni a l'església ni a cap altre lloc. Amb la cara velada i plena de sanglots sempre busca
 llocs solitaris i mai deixa d'evitar la companyia d'homes com si fossin serps. Les dones dels jueus 40
 i dels grecs d'allà, però, tenen una forma d'ornamentar-se força singular, perquè algunes es
 vesteixen amb unes túniques com les dels clergues llatins dels cors; altres, però, es vesteixen amb
 unes capes sense caputxa, ornades diligentment i curiosa en la part del davant amb estampes
 d'or—que porten també els canonges de llocs llunyans en les festes solemnes mentre fan
 devotament processons claustrals¹—, amb aquests ornaments les dones porten sovint arracades 45
 i es vanaglorien totalment.

Aquesta ciutat, com les altres de les esmentades regions (és a dir, Ístria, Albània, Romania) per
 les quals vam passar, té el vi més excel·lent i és la més abundant en formatge, la més fecunda en
 fruites, ja que hi abunda aquell famós vi cretenc que és portat per tot el món. I en aquesta els
 vaixells i les galeres s'omplen de formatge i també de magranes, poncems, figues, raïms, melons, 50
 síndries, carbasses i molts altres fruits conegudíssims es compren pel preu més baix en aquesta
 ciutat que, tot i que per als qui van en vaixell és bonica a la vista, tanmateix té uns carrers
 vulgars, bruts, estrets, angulars i gens pavimentats. El seu honor i esplendor consisteix en les
 naus de les galeres i en la multitud de cavalls. En aquesta es diu que hi és el cos del bisbe sant
 Titus, deixeble de Pau i patró de Creta, al qual s'hi fa sovint menció en les *Epístoles de sant Pau* 55
 i en els *Fets dels Apòstols*. Allà vam veure un bisbe de l'ordre dels frares menors que havia sigut
 jueu. També allà vam veure una gent fora de la ciutat que seguia el ritu dels grecs i asseguraven
 ser del llinatge de Caïn. Aquest poble rarament o mai viu en un mateix lloc més de trenta dies,
 sinó que sempre errant i fugitiu, com maleït per Déu, després del trentè dia es mou de camp

---

¹ Aquesta oració ha tingut diverses interpretacions al llarg del temps: Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 43 edita i tradueix aquest fragment com si fossin les dones gregues i jueves les que duen a terme les processons. La mateixa traducció ofereix Christiane Deluz, «Le voyage de Symon Semeonis d'Irlande en Terre Sainte» dins Danielle Régner-Bohler (ed.), *Croisades et pèlerinages. Récits, chroniques et voyages en Terre Sainte XIIe-XVIe siècle*, (Paris: Éditions Robert Laffont, 1997), 971. En canvi, Eugene Hoade, *Western Pilgrims*, (Jerusalem: Franciscan Printing Press, 1970), 10 sembla interpretar en la seva traducció que l'oració relativa només s'aplica als 'canonges', tot i que tradueix el sintagma «*a remotis*» com 'of a long ago', significat de l'adjectiu «*remotus, -a, -um*» que no he sigut capaç de trobar. En qualsevol cas el paral·lelisme—recurs retòric molt treballat al llarg de l'*Itinerarium*—dels ornaments com 'dels clergues llatins del cor' i els ornaments '<d>els canonges de llocs llunyans' dona suport a la nostra proposta, ja que Symon Semeonis no defineix l'ocasió en què es posen aquests ornaments, sinó un paral·lel perquè el lector pugui 'veure' millor la vestimenta que descriu.

modum Arabum, et de cauerna in cauernam discurrit, quia locus ab eis inhabitatus post dictum terminum efficitur plenus uermibus ac aliis immunditiis, cum quibus impossibile est cohabitare.

60 Hic autem sciendum quod predicta insula est oblonga et montibus altissimis plena, inter quos est unus mons inexpugnabilis, in cuius summitate est una planities ad quam tantum est unica uia stricta et quasi immeabilis, in qua stant ad minus .X. milia Grecorum. Vbi omnia que usui humano sunt necessaria reperiuntur, sale et frumento exceptis. In quo dominatur quidam Grecus nomine Alexius, qui inter omnes mundi dominos terram singulari munitione possidet. Item notandum quod predicta insula habet in ambitu quingenta miliaria secundum
65 marinarios insulas maris describentes. Hic autem est sciendum quod he predictarum regionum ciuitates uidelicet Sclauonie et cetera || sunt fertiles et bellicis munitionibus bene ornate, tamen ad ciuitates Italie prenominate parue sunt et exiles.

f. 8^v

---

62. frumento] ferro A: *altera manu expungit et in margine corrigit* || 66. tamen] *om. A: scribitur supra* || 67. Italie] Ytalie A.

en camp i de cova en cova amb les seves petites, allargades, negres i baixes tendes, com els àrabs. 60
 Ho fan perquè el lloc que és habitat per ells, després de l'esmentat termini, acaba ple de cucs i
 d'altres porqueries, amb les quals és impossible conviure-hi.

Ha de saber-se que l'esmentada illa és allargada i plena de muntanyes altíssimes, entre les quals
 hi ha una inexpugnable que té en el cim una planícia—a la qual només hi va un únic camí
 gairebé impenetrable—en la qual hi ha com a mínim deu mil grecs. Aquí s'hi troba tot allò que 65
 és necessari per l'ésser humà, excepte sal i blat. La governa un grec anomenat Alexis¹ que, entre
 tots els senyors del món, posseeix la terra amb una defensa extraordinària. També ha de notar-
 se que l'esmentada illa té un contorn de cinc-centes milles segons els mariners que anoten les
 illes del mar². Ha de saber-se també aquí que aquestes ciutats de les regions abans esmentades—
 és a dir, Eslavònia i la resta—són fèrtils i ben guarnides amb defenses bèl·liques, però en 70
 comparació amb les ciutats d'Itàlia són petites i pobres.

---

¹ S'ha intentat identificar aquest Alexis mencionat per Symon Semeonis amb Alexis Kalergis: *cf.* pàgines LXIV–LXV de l'estudi preliminar.

² Symon Semeonis fa referència aquí a un portolà. *Cf.* pàgina LXV de l'estudi preliminar.

<ALEXANDRIA>

De predicta autem ciuitate recedentes die Lune infra octauas sancti Francisci nauigauimus per insulam Schalpyn et uenimus ciuitatem famosissimam Alexandrie et mercatoribus cunctis amplexabilem in festo sancti Kalixti pape et martiris, que est in terra Egypti, que distat a Candia
5 per quingenta miliaria. Extra quam ad unum miliare fuit solempniter martirizatus beatus Marcus euangelista, Venetiarum aduocatus, et infra quam, ubi sunt nunc due columpne lapidee rubeae, longe et magne, inter quas nunc est strata publica, [ubi] fuit martirizata gloriosa uirgo Katerina, qui locus in nullo honore habetur. Cuius corpus fuit angelicis manibus portatum usque ad montem Synay, que distat a prefata ciuitate per .XII. dietas magnas
10 secundum incolarum assertionem.

Vbi nobis portum intransibus statim, sic consuetudinis est, Saraceni portus custodes nobis nauigio occurrerunt et sine intermissione nauem nostram ascendentes uelum eius abstulerunt et nomina nostra et nomina omnia in ea existentium scripserunt. Et scrutatis diligenter omnibus mercimoniis ac aliis bonis, quibus erant onusta, et in scriptis redactis, reuersi sunt ad
15 ciuitatem secum nos ducentes, duobus custodibus siue speculatoribus in nauis dimissis. Et infra primam et secundam portam ipsius collocantes, ad ciuitatis Admiraldum, sine cuius licentia et presentia nullus ingreditur forensis nec egreditur nec intro bona portantur, que facta sunt nuntiaturii abierunt. Predicti autem custodes non de nauis recesserunt quousque fuerat totaliter exonerata et hec fecerunt et semper in qualibet nauis faciunt custodes, aliqua bona
20 inuenire que prius non fuerant in scriptis redacta, quia de omnibus in nauis inuentis et in scriptis || redactis, Admiraldus totum certum tributum <habet> et finaliter de ipso reddere tenetur Soldano rationem. f. 9^r

Qui cum ab eis rem gestam diligenter didicisset, statim Soldano, ut moris est, per columbam significare non postposuit. [Vnde] Sciendum est quod in Alexandria semper apud
25 Admiraldum, sicut in ciuitatibus maritimis Soldani, sunt columbe domestice que nutriuntur

---

2. octauas] octabas A || 9. ciuitate] om. A: altera manu supra scribit || 17. intro] intra N,G,E || 19. hec] hi N hic G || 20. inuenire] inueniri N,G || 22. tenetur] om. A: altera manu in margine scribit || 24. unde] expungitur A.

<ALEXANDRIA>

Doncs bé, apartant-nos de l'esmentada ciutat el dilluns de la infraoctava de sant Francesc¹, vam navegar al llarg de l'illa de Kàrpatos i vam arribar a la famosíssima ciutat d'Alexandria, apreciada per tots els mercaders, el dia de sant Calixt, papa i màrtir². Aquesta ciutat està a la terra d'Egipte i dista de Càndia cinc-centes milles. Fora d'aquesta, a una milla, va ser solemnement martiritzat sant Marc l'evangelista, protector de Venècia. Dins d'aquesta, on ara hi ha dues columnes de pedra, vermelles, altes i grans, entre les quals hi ha ara una plaça pública, va ser martiritzada la gloriosa verge Caterina. Aquest lloc no es té en cap honor. El seu cos va ser portat per mans d'àngels d'allà fins al mont Sinaí, que dista de l'esmentada ciutat dotze jornades, segons afirmen els habitants.

Tan bon punt vam entrar—així és la costum—els guàrdies sarraïns del port van barrar-nos el pas amb un navili i, pujant al nostre vaixell sense pausa, van treure-li la vela i van escriure els nostres noms i tot allò que allà hi havia. I escorcollades diligentment totes les mercaderies i altres béns, dels quals el vaixell n'estava ple, i redactades en els documents, van tornar a la ciutat portant-nos a nosaltres, deixats dos guàrdies o vigilants a la nau. I col·locant-nos entre la primera i segona porta van marxar per anunciar a l'almirall de la ciutat què havien fet, ja que sense el seu permís i presència cap foraster entra ni marxa, ni tampoc poden portar-se béns dins la ciutat. D'altra banda, els esmentats guàrdies ho han fet i sempre ho fan amb qualsevol nau per trobar alguns béns que no hagin estat abans escrits en els documents, ja que l'almirall té tot un impost fixat de tot allò trobat a la nau i escrit als documents, i finalment ha d'informar-ne al Soldà.

Un cop va assabentar-se completament pels guàrdies d'allò succeït, no va posposar ni un segon, com és costum, en fer-li saber al Soldà per mitjà d'un colom. Ha de saber-se que a Alexandria, a casa de l'almirall, com en totes les ciutats marítimes del Soldà, hi ha coloms domèstics que

---

¹ 10 d'octubre de 1323.

² Divendres 14 d'octubre de 1323.

in castro ipsius Del Kayr, in quo quasi continue morantur, et per eorum uictores uel alios
cursores ad predictas ciuitates incessanter in gabiis portantur. Et quando uolunt aliquid
Soldano de aduentu Christianorum seu de aliquo denunciare, columbam dimittunt abire
literam sub cauda eius ligantes, que nunquam quiescit quousque ad castrum unde portata,
30 fuerit reuersa. Et sic nutriti in castro portantur ad ciuitates ita e contrario. Et sic per columbas
scit Soldanus quasi omni die quidquid notabilem fit per totum regnum suum, ita et eius
Admiraldi, quid ipse sit facturus.

Inter prefatas uero portas fuimus a transeuntibus pro nomine Ihesu consputi, lapidibus
percussi et aliis contumeliis et obprobriis a mane usque ad horam sextam saturati. Vero circa
35 horam sextam uenit prefatus Admiraldus, ut moris est, turba copiosa cum ipso cum gladiis et
fustibus, et sedens in memorata porta precepit ut bona mercatorum, que erant in ciuitate
introducenda, coram eo librarentur, ut librata introducentur, et si qui introducendi essent, sibi
representarent. Quo facto, nos inter alios fuimus per mercatores Christianorum et eorum
consules presentati, ubi mediante interprete diligenter nos de causa aduentus nostri
40 examinauit, et examinatos ad maximam predictorum consulum introduxit instantiam, primo
perscrutatis libris et rebus omnibus inter quos, cum scrutantes uidissent imagines crucifixi,
beate Marie uirginis, Iohannis || euangeliste, quas de Hibernia reuerenter et deuote nobiscum
portauimus, statim blasphemantes et super ipsas spuentes clamorosis uocibus insultabant
dicentes:

45 “Wach! Hii sunt canes et porci uilissimi qui non credunt Machometum esse prophetam Dei
et nuntium, sed ipsum in suis predicationibus superstitiosis continue blasphemant. Et ad hec
alios inducunt affirmantes uanitates et insanias fabulas, dicentes Deum filium habere et ipsum
esse Ihesum, filium Marie”.

---

30. castro] castris *N,G* ~ contrario] contra *N,G* || 31. fit] sit *G* || 32. quid] que *N,G* || 36-37. bona mercatorum...librarentur] bona mercatorum coram eo librarentur que erant in ciuitate introducenda *A* || 37. librarentur] librabrentur *A*: *expungitur secunda 'b' ~ librata* librate *G* || 38. representarent] representarentur *N,G,E* || 39. interprete] intrepide *A* || 41. uidissent] uidentes *A*: *altera manu infra corrigi* || 47. insanias] insanas *N,G,E*.

són criats a la fortificació d'aquest a El Caire, on gairebé sempre sojornen, i per mitjà dels seus 25
amos o d'altres missatgers són portats en gàbies incessantment a les esmentades ciutats. I en el
moment que volen advertir d'alguna cosa al Soldà sobre l'arribada de cristians o d'alguna altra
cosa, deixen anar el colom lligant-li abans una carta sota la cua i no descansa mai fins que torna
a la fortificació des d'on havia estat portada. I alimentats així a la fortificació són portats a les
ciutats i així a la inversa. I així per mitjà dels coloms el Soldà sap gairebé cada dia què succeeix 30
d'interessant al llarg de tot el seu regne i també els seus almiralls saben què farà ell.

I estant nosaltres entre les esmentades portes vam ser escopits pels vianants per ser cristians,
colpejats amb pedres i omplerts d'altres injúries i insults des del matí fins al migdia. Però cap al
migdia va venir l'esmentat almirall, com és costum, acompanyat ell mateix d'una turba 35
abundant amb espases i garrots. Seient l'almirall a la porta mencionada va ordenar que es
pesessin davant d'ell els béns dels mercaders que havien de ser introduïts a la ciutat, per tal que,
un cop pesats, fossin introduïts i, si algú havia d'entrar, que es presentés davant d'ell. Fet això,
nosaltres, entre altres, vam ser presentats pels mercaders cristians i els seus cònsols. Llavors,
mitjançant un intèrpret va examinar diligentment la raó de la nostra arribada i, un cop 40
examinats, va introduir-nos a la ciutat per la gran insistència dels esmentats cònsols, havent
escorcollat primer els llibres i totes les pertinences. Entre les quals, tan bon punt els vigilants
van veure les imatges del crucifix, de la verge santa Maria i de Joan l'evangelista—que vam
portar amb nosaltres reverentment i devota des de Irlanda—de cop insultant i escopint sobre
aquestes, ens insultaven dient amb clamorosos crits:

“Wach! Aquests són els gossos i porcs més vils que no creuen que Mahoma és el profeta de Déu 45
i el seu missatger, sinó que el blasfemen sense parar en les seves predicacions supersticioses. I
entabanen altres a fer això mateix, afirmant vanitats i històries delirants, dient que Déu té un
fill i que aquest és Jesús, fill de Maria”.

Alii uero dicebant, uidelicet renegati, Saracenorum ferocitatem formidantes:

50 “Vere scimus quoniam exploratores sunt isti et non est in bonum eorum aduentus ad nos. Eiciantur de ciuitate cum confusione et reuertantur ad partes Christianorum siue *Refuytanorum*, unde egressi sunt”.

Hec autem dixerunt Saracenis eis uolentes complacere. Qui quamuis eorum multi ore sunt renegati, corde tamen Christum Deum amplectantur. Quibus indicto silentio respondentes
55 diximus:

“Si uerus propheta est Machometus et Dominus, pacem habetote cum illo et eius laudibus insistite. Nobis autem alius Dominus non est nisi Dominus Ihesus Christus, qui est unigenitus Dei filius eternaliter genitus, et filius Marie in tempore natus, cuius filii per adoptionem sumus et non exploratores, ipsius sepulcrum gloriosum deuote uisitare uolentes, tundere genibus,
60 osculari labiis et lacrimis rigare”.

Quo dicto, nos celeriter introduxerunt mercatores prefati ad fundum Marcilie, prout iussio Admiraldi urgebat, populo ciuitatis propter nomen Ihesu contumelie spectaculum effectos. Vbi in quadam capella deuota diebus quinque stetimus antequam gratiam recedendi habere potuimus, quia male libenter pauperes transire permittunt, et signanter fratres nostros, pro eo
65 quod || de eorum transitu minime lucentur, nec Soldanus in aliquo ditatur.

f. 10^r

Hoc autem est sciendum quod communiter quelibet Christianorum ciuitas maritima habet fundum in ciuitate ipsa et consulem. Fundus uocatur locus edificatus pro mercatoribus determinate ciuitatis uel regionis, utpote fundus Ianue, fundus Venetiarum, fundus Marcilie, fundus Cathelanorum, et sic de aliis. Ad quem debent mercatores illius ciuitatis uel regionis
70 declinare et mercationes suas, si quas secum detulerint, collocare; et hoc semper secundum consulum dispositionem. Consul uero est qui illi loco preest et [in] omnibus ibidem

---

50. uere] uerum *N,G* || 51. eiciantur] eiiciantur *N,G* || 53. uolentes] *om.* *A: altera manu in margine scribit* || 54. amplectantur] amplectuntur *N,G,E* || 62. Ihesu] Ihesum *A* || 71. consulum dispositionem] consulem disponitur *N,G,E*.

Altres—és a dir, els renegats—, tement l'agressivitat dels sarraïns, deien:

“Sabem del cert que aquests són espies i la seva arribada no és bona per a nosaltres. Que siguin 50
expulsats de la ciutat amb deshonra i que siguin portats de nou a les terres dels cristians o *dels*
*incrèduls*¹ d'on han sortit”.

Això ho van dir als sarraïns, volent complaure'ls. Tot i que molts d'ells diuen a boca que són 55
renegats, tanmateix abracen Jesucrist amb el cor. Als quals, un cop imposat el silenci, els vam
dir responent:

“Si Mahoma és el vertader profeta i Senyor, tingueu pau amb ell i insistiu en les seves lloances.
Per nosaltres, però, no hi ha cap altre Senyor sinó Jesucrist, que és unigènit de Déu, fill nascut
de l'eternitat, i fill de Maria, nascut en el temps. Som els seus fills per adopció i no espies.
Nosaltres volem visitar devotament el seu gloriós sepulcre, tocar-lo amb els genolls, besar-lo
amb els llavis i amb llàgrimes regar-lo”. 60

Dit això, els esmentats mercaders ens van introduir ràpidament al *fundus* de Marsella, tal i com
urgia per ordre de l'almirall, ja que ens havíem convertit en un espectacle d'injúries per a la gent
de la ciutat per ser cristians. Allà vam estar en una devota capella durant cinc dies abans de
poder obtenir el permís de sortir, ja que no permeten de bon grat que els pobres recorrin la
ciutat, i especialment els nostres frares, perquè no obtenen cap benefici amb el seu pas i el Soldà 65
tampoc s'enriqueix en res.

També ha de saber-se que qualsevol ciutat marítima té, generalment, un *fundus* i un cònsol en
aquesta ciutat. S'anomena *fundus* el lloc edificat per als mercaders d'una determinada ciutat o
regió, com per exemple el *fundus* de Gènova, el *fundus* de Venècia, el *fundus* de Marsella, el
fundus dels catalans, i així també d'altres. Els mercaders d'aquella ciutat o regió han d'anar a 70
aquest edifici i deixar les seves mercaderies si porten alguna amb ells. I això ho han de fer sempre
d'acord amb la decisió dels cònsols. El cònsol és, doncs, qui governa aquell lloc i tota la gent

---

¹ Literalment, 'd'aquells que rebutgen <la fe islàmica>'. El substantiu llatí «*Refuytanorum*» sembla provenir de l'arrel àrab 'rfq' significat 'no-acceptació, rebuig'. M'adhereixo a la hipòtesi del professor Wasserstein que proposa la vinculació per part de Symon Semeonis d'aquesta arrel àrab amb el verb llatí «*refutare*»: cf. David Wasserstein, «Semitica Hiberno-Latina», *Peritia*, 2 (1983), 215–224.

degentibus, sine cuius presentia et assensu nullus illius ciuitatis mercator, cuius est consul, seu
regionis introducit nec bona admittuntur. Ipse enim in sepedicta porta Admiraldo assistens
sue ciuitatis uel regionis recipit tantum mercatores et bona sub certo numero et determinato,
75 in eorum introitu de hiis requisitis, in eorum exitu tenetur reddere rationem.

Et hoc faciunt Saraceni nimia sollicitudine ciuitatem suam custodientes, qui eam singulari
diligentia feria sexta, tempore sue orationis, custodiunt, quoniam nunquam sinunt ibidem
feria sexta Christianos cuiuscumque conditionis domos suas exire tempore sue orationis, foris
eorum portas claudantes et serantes. Sed finita eorum oratione liberos per totam abire
80 ciuitatem et suis negotiis intendere permittunt. Ipsorum autem quidam, finita oratione, ad
cimiteria adorandum pro defunctis properant; quidam uero *uelut canes ad uomitum* ad opera
seruilia gressu festinato reuertuntur; quidam uero nec orationi insistunt nec ad ecclesias
accedunt, sed sicut ceteris diebus operibus seruilibus continue uacant.

Raro uel nunquam ieiunant nisi «quando scilicet celebrant Ramathan, id <est> triginta dies
85 in quibus dicunt descendisse *Alkoran* super Machometum, et tunc ieiunant tota || die usque
quo primam stellam noctis uideant, et exinde comedunt et bibunt et cum mulieribus turpiter
operantur usque tantum diei luceat quo discerni possit filum album a nigro. Et sic precepit»
predictus porcus uilissimus et mulierum amator. Hec in *Alchoran*.

f. 10^v

Propter premissas est sciendum quod ecclesias nominant siue oratoria *keyentes*, que non sunt
90 ecclesie sed synagoge Sathane. Quarum quelibet habent cisternam uel locum pro aqua, ubi
omnes lauant sibi manus et caput, pedes et tibias, et posteriora antequam ecclesiam intrare
presumant. Item quelibet earum habet unam turrim [ad] altam ad modum campanile et

---

81. Pr., 26, 11.

84-87. *Glosa Alchorani ad Q. 06: 142.*

---

73. bona] librare A: *altera manu expungit et in margine corrigit* || 75. requisitis] requisito A,N,G,E || 76. sollicitudine] solitudine A,N || 77. ibidem] eadem N,G || 78. foris] afforis A,N,G a foris E || 81. adorandum] adoranda N,G || 85. Alkoran] om. A: *altera manu infra scribit* || 86. exinde] exmore A: *altera manu expungit et supra corrigit* || 88. hec] hoc N,G || 89. premissas] premissa N,G ~ keyentes] gemitis A: *altera manu expungit et in margine corrigit* || 90. quelibet] quilibet A.

que viu allà mateix, sense la presència i l'aprovació del qual cap mercader d'aquella ciutat o regió—de la qual n'és el cònsol—pot ser introduït ni tampoc poden ser admesos els seus béns. El cònsol, doncs, ajudant a l'almirall a l'esmentada porta, accepta només els mercaders de la seva ciutat o regió i els seus béns en un cert i determinat nombre. D'aquests béns, un cop preguntats sobre aquests a l'arribada dels mercaders, ha d'informar-ne a la seva sortida. 75

I això fan els sarraïns quan protegeixen amb excessiva sol·licitud la seva ciutat: la protegeixen amb especial atenció els divendres, dia de la seva oració, perquè mai deixen que els divendres els cristians (de la condició que siguin) surtin de les seves cases en el moment de la seva oració, tancant i encadenant les portes per fora. Però un cop acabada l'oració, els permeten anar-se'n lliures per tota la ciutat i concentrar-se en els seus negocis. Alguns d'aquests sarraïns, però, un cop acabada l'oració corren cap als cementiris a pregar en favor dels seus morts; altres, però, tornen amb pas ràpid als seus treballs servils *com gossos al vòmit*; altres ni es dediquen a l'oració ni van a les esglésies, sinó que es dediquen als treballs servils com la resta de dies. 80 85

Rarament o mai dejunen, excepte quan, «evidentment, celebren el Ramadà, és a dir, els trenta dies en els quals diuen que l'*Alcorà* va davallar sobre Mahoma. Llavors dejunen tot el dia fins que veuen la primera estrella de la nit i a partir d'aquest moment mengen i beuen i es lliuren deshonrosament a les dones fins que llueixi tanta llum del dia que pugui distingir-se un fil blanc d'un de negre. I així ho va ordenar» l'esmentat porc més vil i amador de dones. Això està a l'*Alcorà*¹. 90

Amb motiu del que s'ha dit abans, ha de saber-se que les seves esglésies o oratoris les anomenen *keyentes*², que no són esglésies sinó sinagogues de Satanàs. Qualsevol d'aquestes té una cisterna o un lloc per l'aigua on tots es renten les mans i el cap, els peus i les cames i el darrere abans que pensin en entrar a l'església. També qualsevol d'aquestes té una torre alta, com un campanar, 95

---

¹ La cita aquí inserida no és de l'*Alcorà*, sinó d'una glossa present en alguns manuscrits de la traducció de Robert de Ketton, la primera traducció de l'*Alcorà* al llatí, que és la que utilitza al llarg de tot l'*Itinerarium*. Per un estudi i anàlisi de l'ús de la traducció de l'*Alcorà* i del *De doctrina Machumeti*, així com un estudi de la família de manuscrits del *Corpus Islamolatinum* utilitzada per Symon Semeonis, cf. pàgines XCVIII–CXXXI de l'estudi preliminar.

² Symon Semeonis sembla utilitzar la paraula àrab 'kanīsa' (plural: 'kanā'is) que designa l'edifici religiós de jueus, cristians o pagans. Cf. pàgina CCIII de l'estudi preliminar.

turris <habet> deambulatorium exterius, in quo stant eorum sacerdotes uel clerici uelut
speculatores ad prophetam suum certis horis, uidelicet Machometum porcum uilissimum,
95 laudandum et ad populum in eius laudibus excitandum. Vbi eum inter alia laudant clamorosis
uocibus et magnificant quod una nocte cum mulieribus nouem nonaginta uicibus turpiter
operatus est. Quod factum inter alia eius miracula excellentissimum et gloriosum reputant et
quod uxor cuiuscumque semel ab eo dilecta et concupita nunquam cum uiro suo poterat stare,
sed eum necessariter dimittere et ad lectum concupiscentis prophete indilate properare.

100 Hoc autem est sciendum quod eorum ecclesias custodiunt munde et reuerenter ualde, quas
siquis Christianorum uel alterius ritus intrare uoluerit aut diuinitatem oportebit et passionem
a filio Marie uirginis prescindere et Machometum porcum putridum prophetam Dei et
nuntium esse affirmare, aut penam absque dubio crucis subire aut capitalem sententiam.
Quamquam Christum hominem purum et prophetam sanctissimum, natum de uirgine Maria
105 uirtute infinita confitentur, eius diuinitatem et passionem tamen abhorrent, quod de hoc aliud
audire nolunt. Quoniam in lege || maledicta eorum scriptum est, uidelicet *Alchorano*, azoara
(capitulo) .XI.: «Summo opere quidem cauendum ne lege nostra quid iniustum et indignum
proferatis, nec de Deo quicquam nisi uerum dicatis. Ihesus Marie filius, filius Dei, nuntius
suusque spiritus et uerbum, Marie celitus missus exitit. In Deum itaque illique suo legato
110 credentes, ne dicatis tres deos esse, cum non sit nisi unus, qui filio caret eique omnipotenti
uniuersa celi terreque subiecta sunt. Christus quidem ipse minime negare poterit, sicut et nec
angeli Deo propinqui, qui Dei subsit imperio». Et ibidem loquitur Machometus de Iudeis,
quos propheticidas notat: «Vnde Marie blasphemiam et immoderatam

f. 11^r

107-112. Q. 04: 171-172 || **113-119.** Q. 04: 156-160.

---

93. exterius] externum *N,G,E* ~ in] *om. N,G* || **94.** speculatores] spectatores *A: altera manu expungit et in margine corrigit* || **97.** reputant] *om. A: altera manu supra scribit* || **98.** uxor] uxori *A* ~ concupita] concu *A: finis uocabuli supra scribitur* ~ poterat] poterant *A: expungitur* || **99.** necessariter] necesaliater *A* necessaliter *N* || **101.** ritus] *om. A: altera manu in margine scribit* || **103.** sententiam] *om. A: altera manu in margine scribit* || **104.** Maria] Marie *A,E* || **107.** .XI.] .X. *A,N,G,E* || **108.** filius Dei] *om. N,E* || **109.** In Deum] in denuo *A* in demio *N,G* in gremio *E* || **112.** sicut et] sed et *N,G* ~ subsit] subsint *N,G,E* ~ ibidem] idem *N,G,E* || **113.** notat] uocat *G,E* ~ unde] unum *N*.

que té per fora una plataforma on els seus sacerdots o clergues, com si fossin vigilants, lloen a certes hores el seu profeta, és a dir Mahoma, el porc més vil, i animen el poble a les seves lloances. El lloen amb clamorosos crits i el magnifiquen, entre altres coses, perquè va lliurar-se deshonorosament a nou dones noranta vegades en una sola nit. Aquest fet, entre altres miracles seus, creuen que és el més excel·lent i gloriós i que la dona de qualsevol, una vegada era estimada i desitjada per ell, mai podia estar amb el seu marit, sinó que necessàriament havia de marxar i anar sense dilació al llit del delerós profeta¹. 100

Ha de saber-se que custodien les seves esglésies de forma pulcra i molt respectuosa. Si algun cristià o d'una altra religió hi volgués entrar, o bé hauria de desacreditar la divinitat i passió del fill de la verge Maria i afirmar que Mahoma, porc podrit, és el profeta de Déu i el seu missatger o bé sens dubte haurà de suportar la condemna de la creu o la sentència de mort. Encara que reconeixen que Crist és un home pur i profeta santíssim nascut de la verge Maria de virtut infinita, tanmateix refusen la seva divinitat i passió, d'això no volen sentir-ne res. Ja que en la seva maleïda llei, és a dir l'*Alcorà*, és escrit a la sura (és a dir, capítol) desena: «Certament, heu de vigilar amb el més gran afany que no dieu res d'injust ni indigne de la nostra llei i que de Déu dieu només la veritat: Jesús és fill de Maria, fill de Déu², el seu missatger i esperit i verb, va néixer de Maria enviat des del cel. Per tant, creient en Déu i en el seu legat no digueu que hi ha tres déus, perquè només n'hi ha un que no té cap fill i que té, omnipotent, sotmesos tot el cel i la terra. Sens dubte, Crist mateix no podrà negar, així com tampoc els àngels propers a Déu, que està sota el poder de Déu»³. I allà mateix parla Mahoma sobre els jueus, als quals assenyala com a *profeticides*: «És per això que llencen contra Maria blasfèmia i una immensa injúria 110 115

¹ Aquestes històries falses ressaltant el caràcter sexual de Mahoma són comunes en els *itineraria* del segle XIV, servint com a prova de què Mahoma no pot ser un profeta. Per una interessant recopilació i anàlisi de la perspectiva medieval cristiana sobre els episodis sexuals de la vida del profeta islàmic, cf. Daniel, *Islam and the West*, 118–125.

² En la traducció de l'*Alcorà* de Robert de Ketton es llegeix: «*Ihesus Marie filius, Dei nuntius* [...]». És a dir, que Jesús és descrit com fill de Maria i nunci, esperit i verb de Déu. Hem decidit mantenir el text conservat al manuscrit de Cambridge perquè, si bé és molt probable que el substantiu «*filius*» s'hagi mantingut com un error de repetició per part del copista, el context altament polèmic podria ser també una raó de intervenció directa al text alcorànic. Cf. pàgines CXXI–CXXIII de l'estudi preliminar.

³ Q. 04: 171–172.

115 contumeliam inferunt, seque Christum Marie filium, Dei nuntium, peremisse perhibent. Sed
nequaquam eum, immo sui similem suspendentes interfecerunt. Profitentes autem se sue sedis
auctores cordibus suis non minimam ambiguitatem inde ingerunt, sed eum non interfecerunt,
quia Deus incomprehensibilis et sapiens eum ad se transmigrare fecit, in quem uiri legum»,
uidelicet Christiani et Iudei, «ueraciter ante mortem credunt, et eorum seculo futuro testis
constabit ille ob eorum iniuriam atque malitiam». Hucusque in *Alchorano*. Predicti autem
120 Ribaldi, qui quamuis Christi deitatem et passionem negent, tamen eum super Moysen et
omnes prophetas alios post Machometum laudant et reuerentur, quem *Messiath Ebyn Merian*
appellant, quam etiam ineffabiliter reuerentur. Et nullo modo *Ebyna Allam*, id est, filium Dei,
quia reputant impossibile Deum filium habere, ex quo uxore et concubina caret, nec in eis
delectatur.

125 De paradiso autem et uita eterna credunt secundum quod continentur in libello *De doctrina*
porci uilissimi *Machometi*, ubi continentur || sic: «Paradisi namque [in] aureum solum
smaragdis et hyacinthis crebro interpositis distinctum omnique fructifera consitum arbore,
decurentibus per amena fluentis, quorum alia quidam lac, alia mel album, alia uinum
purissimum fundant. Dies enim mille annorum, annus .XL. milia annorum». Et sequitur:
130 «Incola quidem eius quicquid desiderare potest, statim adheret. Et omni siquidem colore
uestietur preter nigrum, qui color neminem illic attinget excepto preconne meo, qui ob
insignem huius uite meritum proprium colorem singulari priuilegio retinebit. Perfecti omnes
in statura quidem Ade, in forma uero Ihesu Christi, nunquam incrementum aut decrementum
patientes. Primum quidem ingressis uescendum proponitur iecur piscis *allebbut*, cibus ultra
135 quem mirari possis delectabilis; succedunt fructus arboris potusque defluentis paradisi, deinde

f. 11^v

126-137. *De doctrina Machumeti*, 244–250.

---

114. Marie...nuntium] *om. N,G* || **115.** sedis] *cadis N cedis G,E ceteris A: altera manu supra corrigit* || **120.** et
passionem] *om. N,G* || **122.** nullo] *uero A: altera manu expungit et in margine corrigit* || **125.** secundum quod]
propter *A: expungitur et corrigitur in margine* || **126.** in] *expungitur A* || **127.** hyacinthis] *iacintis A,N,G,E ~*
consitum] *concitum A ~ arbore] arboribus N,G,E arbor A: altera manu '-ibus' in finem uocabuli addit* || **130.**
incola] *in toto N in tot G incolis E into A: corrigitur ~ et* || *om. N,G,E* || **132.** perfecti] *profecti N* || **133.** forma]
facie *N,G,E* || **134.** uescendum] *uestiendum A.*

i diuen que ells van matar Crist, fill de Maria, missatger de Déu. Però de cap manera el van matar a ell, els penjadors van matar—més ben dit—un similar a ell. Declarant obertament que ells van ser els autors de la seva situació¹, carreguen des de llavors un gran equívoc als seus cors, perquè Déu, incopsable i savi, va traslladar-lo amb ell. I els homes de les lleis», és a dir cristians 120 i jueus, «creuen realment en ell abans de la mort, i ell, en el futur, respondrà com a testimoni contra ells per la seva injúria i malícia»². Fins aquí en l'*Alcorà*. Però tot i que els esmentats ribalds neguin la divinitat i passió de Crist, tanmateix el lloen i reverencien per sobre de Moisès i tots els altres profetes anteriors a Mahoma. L'anomenen *Messiath Ebyn Merian*³, a la qual també reverencien de forma inefable, però de cap manera *Ebyna Allah*, és a dir, fill de Déu, 125 perquè creuen que és impossible que Déu tingui un fill, perquè no té dona ni concubina ni li plauen.

Sobre el paradís i la vida eterna, però, creuen allò que es conté en el llibret *Sobre la doctrina* del porc més vil *Mahoma*, que ho conté així: «Doncs la terra d'or del paradís és embellida amb esmaragdes i jacints freqüentment mesclats i està sembrada de tot arbre fructífer; la recorren 130 uns rius a través de llocs delitosos, dels quals un vessa llet, un altre mel blanca, un altra vessa el vi més pur. Un dia són mil anys, un any són quaranta-mil anys». I segueix: «Sens dubte, l'habitant pot voler qualsevol cosa d'aquest lloc, immediatament se li posa prop. I així, podrà vestir de qualsevol color excepte el negre, aquest color allà no li tocarà a ningú, només al meu nunci, que retindrà aquest color exclusiu per a ell amb especial privilegi pel mèrit gloriós de la 135 seva vida. Tots seran fets en l'alçada d'Adan, però en l'aspecte de Jesucrist, mai patint ni increment ni decreixement. En primer lloc, als nouvinguts se'ls hi oferirà per menjar com aliment el fetge del peix *allehbut*, un menjar deliciós per sobre del que puguis admirar.

¹ En llatí «*sedes, sedis*» que pot traduir-se per 'cadira', però també 'tro', 'habitatge' i 'residència', entre moltes altres. El *Itinerarium Symonis Semeonis* conserva aquí una lectura única del *Corpus Islamolatinum*, present al manuscrit Paris, BnF, lat. 3392, f. 44^v. A la resta de manuscrit es llegeix «*caedes, caedis*» ('matança', 'assassinat', 'homicidi', etc.). Per la importància d'aquesta lectura, cf. les pàgines CXXI–CXXIII de l'estudi preliminar.

² Q. 04: 156–160.

³ 'Messies fill de Maria'.

quicquid affectauerit presto erit, ubi etiam panem et carnes comedent et fructus et cetera, preter illicita que nec ipsis placebunt cuiusmodi sunt carnes suille». Consequenter probat quod si uoluptas illis deesset, beatitudo minime plena esset, quod probat sic: «Si ullum oblectamenti genus deesset, beatitudo minime plena esset. Frustra ergo delicie adessent, si
140 uoluptas deesset. Quinimmo quicquid uolunt presto est, et quascumque et quodcumque uolunt habent, et qualiter et ubi et quando et quantum et quotiens uolunt, omnia ad libitum sine mora et difficultate. Ita quidem quod quas hic habuerunt uxores fideles habebunt et illic, cetera concubine erint. Ancillarum uero non erit numerus». Hec Machometus, porcus mulierum amator.

145 Sepedicti autem Ribaldi omnes Christianos occidentales appellant *Frangi*, Grecos uero *Romy* et Iacobitas, qui sunt Christiani de cinctura, *Nysraniy*, id <est> Nazarenos. Et omnes religiosos cuiuscumque || ordinis *Ruben*, id <est> monachos in plurali, in singulari uero *Racheb*, id <est> monachum; Iudeos autem *Lihud*, et alio nomine *Kelb*, id <est> canes, qui in ritu sunt diuisi et minime sibi inuicem coherentes. Quorum quidam dicuntur hebrayce *Rabanym*, hii sunt qui
150 tenent legem secundum glosas magistrorum; *Caraym* autem sunt qui obseruabant legem ad litteram; *Cusygy* uero sunt qui neutro modo legem obseruant. Qui omnes in nullo honore inter Saracenos nec alibi habentur, sed sunt ubique captiui et uelut a Deo uenditi, uagi et profugi sine lege, et precipue omnibus abhominabiles, quia de eis rescriptum est: *Grex perditus*

f. 12^r

153-155. Jr., 50, 6.

138-143. *De doctrina Machumeti*, 250-254.

---

136. etiam] et N,G || 137. consequenter] om. N,G,E communiter A: *expungitur et corrigitur in margine* ~ probat] om. N,G,E || 138. probat quod] quidem A ~ illis] illi N,G,E || 140. quicquid] quicquid A ~ quodcumque] quandoque N,G,E || 145. Frangi] Fransy A,N,G ~ Romy] Bomy A,N,G || 146. cinctura] cultura A,N,G ~ Nazarenos] Nazrenos A || 147. plurali] plurari A || 148. Lihud] Khud N || 149. sibi inuicem] se inimicem A: *altera manu in margine corrigi* || 153. perditus] perdita A,N,G.

El segueixen fruits de l'arbre i beguda del riu del paradís. Llavors, qualsevol cosa que hauran desitjat estarà a l'abast. Llavors, també menjaran pa i carn i fruits i la resta, excepte els menjars il·lícits que ni els plauran, com la carn de porc». Conseqüentment demostra que si els hi faltés el desig, de cap manera la felicitat seria plena. Ho demostra així: «Si faltés qualsevol mena de plaer, la felicitat de cap manera seria plena. Debades doncs estarien presents les delícies si hi faltés el desig. I encara més, allò que volen està a l'abast, i tenen quisvulla i tot allò que volen i com i on i quan i quant i quantes vegades volen, tot ho tenen al seu gust sense espera ni dificultat. Així doncs, les dones fidels que aquí han tingut les tindran també allà, la resta seran concubines. Les esclaves, però, seran incomptables»¹. Això diu Mahoma, porc amador de dones. 140 145

Els esmentats ribalds anomenen 'francs' a tots els cristians occidentals, als grecs, però, 'romans' i als jacobites², que són cristians de la cintura, *nysrani*³, és a dir, natzarens. I tots els religiosos de qualsevol ordre els anomenen *ruben*, és a dir monjos en plural; en singular, però, *racheb*, és a dir monjo. Tanmateix als jueus els anomenen *libud* i un altre nom és *kelb*, és a dir gossos, perquè estan dividits en la seva religió i no són gens coherents entre si. Un grup d'aquests s'anomenen *rabanyim* en hebreu: són els que mantenen els preceptes segons les glosses dels mestres; els *carayim* són els qui observaven els preceptes al peu de la lletra; els *cusygyim* són els qui observen els preceptes de cap de les dues maneres⁴. Tots aquests no són tinguts en cap honor ni entre els sarraïns ni a cap altre lloc, sinó que són captius a tot arreu i, com si haguessin estat venuts per Déu, van errants i pròfugs sense llei i són sobretot abominables per a tothom, 150 155

¹ Per veure les intervencions de selecció sobre aquest fragment per part del frare franciscà, cf. pàgines CXI–CXIII de l'estudi preliminar.

² Cf. les pàgines LXX–LXXII de l'estudi preliminar. Symon Semeonis sembla designar amb el substantiu «*Iacobite*» els coptes.

³ El frare franciscà intenta donar aquí—com en els noms anteriors—la transliteració de l'àrab, a la qual s'hi aproxima: 'našrānī', que prové de l'arrel àrab 'nšrnšr': natzarè, terme utilitzat per designar tots els cristians. Cf. la pàgina CCIII de l'estudi preliminar.

⁴ Wasserstein, «Semitica Hiberno-Latina», 215 escriu que els dos primers grups (és a dir, «*Rabanyim*» i «*Carayim*») són «readily identifiable» amb els rabínics i els caràites, respectivament. El tercer grup («*Cusygyim*»), però, presenta més dificultats. Hoade, *Western Pilgrims*, 16 n. 6 dubtava en identificar-los amb els samaritans, ja que el seu nom en hebreu ('Shomrīm') no concorda amb la transcripció de l'*Itinerarium*. Tanmateix, en el mateix estudi de Wasserstein, «Semitica Hiberno-Latina», 216–217 s'ofereix una proposta d'identificació (a la qual m'hi adhereixo) amb els samaritans a través del nom despectiu en hebreu 'cuti', que designa els no-jueus i era emprat també contra els samaritans. La transliteració de l'*Itinerarium* vindria, doncs, de la forma plural d'aquest substantiu «*Cutiyim* or *Cutym*».

factus est populus meus, pastores eos seduxerunt eos feceruntque [eos] uagari in montibus, de monte in collem transierunt, obliti sunt cubile sui, et idem <in> decimo: stulte egerunt pastores et Dominum non quesierunt, propterea non intellexerunt, et omnis grex eorum dispersus est. 160

Iacobite quidem, de quibus dictum est, circumcisionem admittunt et credunt et affirmant quod in Christo non est nisi una uoluntas, quod probant per illud euangelium: *mea uoluntas non est mea, sed eius qui misit me*. Dicunt etiam quod paruulis non datur gratiam in baptismo et hinc est quod paruulos non baptizant nisi in periculo mortis, sed adultos quibus corporis et sanguis Christi dant communionem in qua gratia ipsis infunditur, et semper signant se signo crucis cum uno digito, uidelicet indice. Qui quamuis in multis errent cerimoniais quoad ritum quem nunc tenet Ecclesia Romana, tamen in aliis articulis fidei essentialibus ab hiis minime errant, sed bene credunt, prout ipsi nobiscum disputantes publice et priuate confessi sunt. Inter quos et Grecos, sicut et inter nos, de productione Spiritus Sancti semper est || controuersia. Quos reputant infideles minime corpus Domini conficientes, pro eo quod in fermentato conficiunt. Vnde in altari in quo celebrat Grecus, raro uel nunquam celebrabit Iacobita quousque fuerit altare reconciliatum siue consecratum. Et eorum sacerdotes sicut Grecorum omnes sunt uxorati, monachis exceptis, qui secundum regulam beati Macharii uiuunt, qui morantur in deserto in magna multitudine artam uitam et quasi inhumanam ducentes. Qui omnes, sicut ceteri eorum sacerdotes, in missarum solemniis prolixissimum officium deuote faciunt, quod est in ritu Romane Ecclesie ualde alienum et peregrinum. *Epistolas et Euangelia* in duabus linguis legentes, uidelicet in lingua Egyptica siue Saracenicā— que apud eas habetur sicut lingua Latina apud nos, eius elementa cum Grecorum elementis et figuris multum participant—et in lingua Arabica siue Saracenicā, que multum cum Hebreorum gutturizantium lingua concordat, quamuis elementa sunt totaliter diuersa et in 175 180

f. 12^v

155-156. Jr., 10, 21 || **158-159.** cf. Io., 7, 16; Io. 6, 39.

---

154. meus] inanis *N,G* ~ feceruntque eos] expungitur *A* || **155.** et idem in decimo] et pe decimo *A,N,G* et post decimo *E* || **156.** dispersus] dispersa *A,N,G* || **157.** Iacobite] Iacobini *A*: altera manu expungit et supra corrigit || **162.** quoad] quo ad *N* || **164.** publice] pupplice *A* || **167.** in quo] om. *N,G* || **170.** artam] arctam *N,G* ~ uitam] uiam *A*: supra corrigitur || **173.** Egyptica] Etytica *A,N,G* ~ siue Saracenicā] om. *E, A*: altera manu in margine scribit || **174.** eius] cuius *E*.

perquè d'ells va ser escrit en resposta: «El meu poble és un ramat perdut, els pastors els van seuduir i vaguen pels monts; i van anar d'una muntanya a un turó, s'han oblidat del seu jaç»¹ i 160
 el mateix en el desè: «estúpida ment van actuar els pastors i no van consultar el Senyor; per això, com no han tingut seny, tot el seu ramat s'ha dispersat»².

Certament els jacobites, dels quals ja s'ha parlat, admeten la circumcisió i creuen i afirmen que en Crist no hi ha sinó una única voluntat i ho proven per aquell evangeli: «La meua voluntat no és meua, sinó de qui m'ha enviat»³. Diuen també que als nadons no se'ls hi ha de donar la 165
 gràcia del baptisme i d'aquí ve que no bategen els nadons—només en cas de perill de mort—, però un cop adults els hi donen la comunió del cos i la sang de Crist, en la qual la gràcia els hi és infosa. I sempre es senyen amb el signe de la creu amb un sol dit, l'índex. Aquests, tot i que s'aparten de moltes cerimònies que ara manté l'església romana, tanmateix no s'aparten gens 170
 dels altres preceptes essencials de la fe, sinó que hi creuen bé, tal i com ells mateixos ens van admetre públicament i privada quan discutien amb nosaltres. Entre aquests i els grecs, així com també entre nosaltres, sempre és controvèrsia la composició del Sant Esperit. Els jacobites consideren els grecs uns infidels que no consumeixen el cos de Crist perquè el consumeixen en estat fermentat. És per això que en l'altar on celebra missa un grec, rarament o mai la celebrarà 175
 un jacobita fins que l'altar no hagi estat guarit i consagrat. I els seus sacerdots, com els dels grecs, estan tots casats, excepte els monjos, que viuen d'acord amb la regla de sant Macari i habiten al desert amb una gran multitud, portant una vida rígida i gairebé inhumana. Tots ells, com la resta dels seus sacerdots, fan devotament un ofici llarguíssim en les cerimònies de les misses, que és força diferent i estrany a la manera de fer de l'església romana. Llegeixen les *Epístoles* i els *Evangelis* en dues llengües⁴: l'egípcia o sarraina—que entre aquestes llengües s'utilitza com la 180
 llengua llatina entre nosaltres i que els seus elements comparteixen molt els sons i els signes gràfics dels grecs—i en llengua àrab o sarraina, que concorda molt amb la llengua gutural dels hebreus, encara que els seus elements són totalment diferents i no concorden en res. També

---

¹ Jr., 50, 6.

² Jr., 10, 21. Per la perspectiva polèmica d'aquestes cites bíbliques, cf. pàgines CXLII–CXLIV de l'estudi preliminar.

³ Symon Semeonis sembla unir dues cites de l'Evangeli segons Joan (Io., 7, 16 i Io., 6, 39).

⁴ Interessant passatge però també sembla haver patit una corrupció en el procés de còpia. Cf. pàgines LXIX–LXX de l'estudi preliminar.

nullo conuenientia. Et panem et uinum in multa quantitate consumunt, quia in omni missa sunt stantes circa altare .VII. uel .VIII., quandoque plures uel pauciores, et signanter in diebus dominicis seu festiuis, in quorum medio consistit communiter eorum patriarcha, Christi
180 typum gerens, uel alius loco ipsius, qui omnes de sua manu illum panem uiuum accipientes comedunt et de calice Domini bibunt indigne et iudicium absque dubio sibi sumunt, quoniam nunquam confitentur, cum scriptis [sit] Iacobi, .v.: *Confitemini ad alterutrum peccata uestra*. Ipsi etiam uxores in gradibus ab ecclesia prohibitis indifferenter ducunt, et multas alias cerimonias habent, quas pro nunc silentio reccomendamus.

185 Predicta autem ciuitas Alexandrina est dupplici muro murata, turribus, || fossatis, quoad unam partem machinis et aliis bellicis apparatus bene munitam, infra quam sunt duo colles magni, arenosi et alti, super quos quandoque ascendunt ciues et alii aere puro uolentes recreari et maris undas speculari. Cuius porte nimia diligentia custodiuntur et singulariter ille tres portum respicientes, una cum illa per quam ascenditur usque ciuitatem De le Kayr, inter quarum duas,
190 ut superius dictum est, [deinde] fuimus collocati. Ipsa namque in pannis sericis pretiosissimis miro et uario modo textis, lineis, bumbacinis summe habundat, quoniam in ipsa fiunt et inde ad omnes mundi partes per manus mercatorum portantur. Ipsa utique est sita in plano super portum et in longum protensa habens uiridaria et hortalia pulcherrima. Verum et est palmis consita de arboribus cannam fistulam fructificantibus, pomis paradisi—de quibus inferius
195 dicetur— et multarum aliarum arborum fructificantium generibus gloriose est insignita. Que propter situm eius humilem se nauigantium oculis per remota maris nauigia minime offert, sicut nec ipsa tota terra Egypti. Ideo ipsius ciues in introitu portus eius turrem quadram altissimam super rupem construxerunt, in qua communiter stant speculatores, que sua

f. 13^r

---

182. Iac., 5, 16.

---

178. quandoque] quando G || 182. .v.] .XI. A,N,G || 185. Alexandrina] om. A: altera manu infra scribit ~ quoad] ad N,G || 187. super] supra N,G ~ uolentes] uoluntates A: expungitur et corrigitur || 188. singulariter] signanter N,G,E,A: corrigitur || 189. usque] uersus N,G || 190. dictum est] om. A: altera manu in margine scribit ~ deinde] expungitur A || 193. uerum] unde N,G || 194. cannam fistulam] cauam sistulam N cannafistulam E || 197. turrem] turrim N,G ~ quadram] quadratam N,G || 198. communiter] continue N,G,A: altera manu in margine corrigi.

consumeixen pa i vi en molta quantitat, ja que en tota missa hi ha set o vuit persones dempeus al costat de l'altar (a vegades alguns més, a vegades alguns menys) i especialment els diumenges o dies festius. Al mig d'aquests s'hi troba normalment el seu patriarca o un altre en el seu lloc, portant una imatge de Crist. Tots aquests mengen el pa viu rebent-lo de la mà del patriarca i beuen indignament del calç del Senyor i sens dubte es procuren ells mateixos el judici, perquè mai es confessen atès allò que hi ha escrit a les escriptures, Jaume, 5: «Confesseu-vos els uns altres els vostres pecats». Aquests porten les seves dones als bancs prohibits per l'església, sense importar-li'ls, i tenen moltes altres cerimònies que, per ara, encomanem al silenci. 185 190

Doncs bé, l'esmentada ciutat d'Alexandria està emmurallada per un doble mur amb torres i fossats, fins al punt que hi ha una part ben fortificada amb màquines i altres equipaments bèl·lics, dins la qual hi ha dos turons de sorra grans i alts on pugen els ciutadans i altres persones en un moment o altre quan volen reconfortar-se amb l'aire pur i observar les onades del mar. 195 Les portes són vigilades amb excessiva atenció i singularment aquelles tres que donen al port, juntament amb aquella per la qual es va a la ciutat Del Caire. Entre dues d'aquelles portes, com s'ha dit, vam ser col·locats. En efecte, aquesta ciutat té la més gran abundància de teles de seda, de lli i de cotó preciosíssimes, teixides d'una forma meravellosa i arterosa, ja que en aquesta ciutat es produeixen i d'aquí són portades a tot el món a través de les mans dels mercaders. 200 Aquesta ciutat, sens dubte, està ubicada a ras de terra a la vora del port i s'estén en amplada, comptant amb vergers i jardins bellíssims. També està plena i gloriósament guarnida d'arbres que produeixen canya fístules, pomes del paradís¹—de les quals parlarem més endavant—i fruits de molts altres arbres fruiters. Aquesta, per la seva situació rasa i com tota la terra d'Egipte, no es mostra gens als ulls dels que naveguen quan les naus estan lluny. Per això mateix 205 els ciutadans van construir una torre altíssima de forma quadrada sobre una roca a l'entrada del port, on generalment hi ha uns guaites, i amb la seva altura dirigeix els navegants al port de

---

¹ Conservo el nom tradicional («*poma paradisi*») donat al llarg de l'Edat Mitjana i amb especial tradició als *itineraria* al plàtan.

200 altitudine nauigantes dirigit ad portum salutis, quam plurimum producit. Inter quam et
ciuitatem est cimiterium ingentissimum et in magna parte edificatum, in quo communiter
omnes ciues et populares ciuitatis sepelliuntur.

Inhabitatur enim Saracenis, Christianis, Grecis, Scismaticis et Iudeis perfidis, qui omnes in
habitu et modum incedendi conueniunt, exceptis Christianis, qui *Frangi* nuncupantur, de
quibus dictum est, et in nullo quoad habitum distinguuntur, nisi penes colorem panni, quem
205 sibi ad caput multipliciter || ligant, et zonam siue cingulum quo cinguntur Christiani de
cinctura, qui sunt Greci et Iacobite, de quibus dictum est. Ipsi uero Saracenorum populares
communiter habitu lineo uel bumbacino uario modo texto et eorum nobiles serico uel aureo
induuntur, qui in manicis et in aliis conformitatem totaliter habent cum Minorum Fratrum
habitu, caputio excepto et longitudine precisa, quia caputio non utuntur, sed loco eius sibi
210 curiose circa caput pannum album lineum uel bumbacinum imponentes ligant, collum in
nullo cooperientes. Iudei uero, qui sunt alii <a> *Rabanyum*, pannum glaucum siue coccinum
consimiliter ligant, portant quo distinguuntur et cognoscuntur. Et dicti Christiani, uidelicet
alii a *Frangis*, blauui seu rubei coloris et cingulo exterius cinguntur de serico facto uel lineo, a
quo de cinctura nuncupantur.

215 Saraceni autem raro uel nunquam cinguntur nisi tualia, quam cum oratum uadunt coram se
extendunt, exceptis nobilibus et equitibus, qui cingulis cinguntur, ad dominarum modum,
latis et de serico totaliter factis et auro et argento nobilissime ornatis, in quibus summe

f. 13^v

---

200. magna] maxima *N,G* || **203.** Frangi] Fruge *A,G* || **204.** distinguuntur] distinguntur *A,N* ~ panni] panii
E || **208.** habent] habet *A*: *altera manu expungit et in margine corrigit* || **209.** quia] qui *A,N,G,E* || **211.**
Iudei...Rabanyum] Iudei uero qui sunt <spatium inest> Rabanyum *A*: *altera manu 'alii' scribit in spatio*; at Abanyum
G Iudei uero qui sunt Rabanyum *E* || **212.** distinguuntur] distinguntur *A*.

seguretat, fet que aconsegueix el més sovint¹. Entre aquesta torre i la ciutat hi ha un cementiri immensíssim i edificat en una gran part on normalment són enterrats tots els ciutadans i els habitants de la ciutat.

210

L'habiten sarraïns, cristians, grecs, cismàtics i pèrfids jueus. Tots ells, excepte els cristians que són anomenats *francs*—dels quals ja s'ha parlat—, concorden en vestimenta i en com es presenten. I pel que fa a la vestimenta no es distingeixen en res, excepte pel color de la roba que es lliguen de diverses formes al cap i pel cinturó o corretja amb la qual es cenyeixen els cristians de la cintura, que són grecs i jacobites, dels quals ja s'ha parlat. Els mateixos habitants sarraïns generalment vesteixen amb una vestimenta de lli o de cotó teixit d'una manera diversa i els seus nobles amb una de seda o guarnida d'or que, pel que fa a les mànigues i altres elements, s'assemblen totalment a l'hàbit dels frares menors, excepte per la caputxa i la llargada escurçada, ja que ells no utilitzen caputxa i en el seu lloc es lliguen d'una forma curiosa al voltant del cap una tela blanca de lli o de cotó sense cobrir-se gens el coll. Els jueus, però,—els que no són *Rabanym*²— es lliguen d'una forma semblant una tela verdosa o escarlata que porten per ser distingits i coneguts. I els esmentats cristians, els que no són *francs*, una de color blau o vermell i es cenyeixen per fora amb un cinturó fet de seda o lli pel qual són anomenats 'de la cintura'.

215

220

Tanmateix, els sarraïns rarament o mai es cenyeixen sinó amb una tovalla que quan van a resar estenen davant seu. Solament els nobles i cavallers es cenyeixen amb corretges amples, a la manera de les dones, fetes totalment de seda i guarnides nobilíssimament amb or i plata, de les

225

¹ Symon Semeonis descriu aquí el famós far d'Alexandria. Tot i que no digui res sobre l'estat de l'edificació, el deuria trobar en mala condició, causada—entre d'altres—pel terratrèmol succeït a principis del segle XIV (1303). Al 1326, el famós viatger àrab Ibn Baṭṭūta descriu el far així: «I went to see the lighthouse on this journey and found one of its faces in ruins. One would describe it as a square building soaring into the air. [...] I visited the lighthouse <again> on my return to the Maghrib in the year 750 <1349>, and found that it had fallen into so ruinous a condition that it was impossible to enter it or climb up to the doorway». Cf. Ibn Baṭṭūta, *Ribla* [edició i traducció de Hamilton A. Rosskeen Gibb], 19. Per un estudi modern sobre els terratrèmols i l'afectació que aquests haurien tingut sobre l'edificació, cf. A. S. Elnashai *et alii*, «New Light on Ancient Illumination: the Pharos of Alexandria», *Journal of Nonlinear Sciences and Numerical Simulation*, 7(2) (2006), 144–145.

² El manuscrit té aquí un buit en el qual hi ha una escriptura posterior on s'hi llegeix «*alii*». L'últim editor del text (Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 58) no inclou en la seva edició ni el buit ni l'escriptura posterior. En tant que Symon Semeonis utilitza molt al llarg de la seva obra els paral·lelismes, crec que l'oració ha de llegir-se «*Iudei uero, qui sunt alii <a> Rabanym [...]*» d'acord amb l'estructura que línies després utilitza per descriure els cristians: «*Et dicti Christiani, uidelicet alii a Frangis [...]*».

gloriantur. Nec caligas portant, sed femoralia rugosa circa tibias largissima et ampla a minori
usque ad maiorem, a puero unius anni usque ad canum et annosum. Et hoc quia sibi totiens
220 lauant tibias et posteriora, nam quinque orationes in die naturali ex legis precepto diabolice
dicere tenentur, *non clamorose sed uoce mediocriter*, prout scribitur in *Alchorano* azoara,
capitulo, .XXVII.. Quas eorum multi cum genuflexionibus super memoratas tualias et
inclinationibus, iudicio nostro saluo meliori, satis deuote modo suo dicunt *uersus templum*
Dei secundum eos, *uidelicet Mecham*, se uertentes, quod est situm in oriente, *ubi Abraham*
225 *primo templum fundauit* in honore Dei, || et *ibidem iussu diuino* filium suum *Ysaac uoluit in*
sacrificium immolari, prout dicitur in *Alchorano*, secundo azoara. Ante quarum horarum
quamlibet lauant sibi manus, brachia et pedes et posteriora, firmiter credentes quod in
aquarum ablutione percipiunt remissionem omnium peccatorum. Et quando sunt in deserto
uel loco inaquoso ubi aque copia non habetur, antequam adorandum accedere presumant, sibi
230 super caput terram mundam spargunt, credentes etiam sic a peccatorum sordibus se expiare.
Vnde scriptum est in *Alchorano*, azoara, capitulo, .XI.: «Viri boni, cum oratum surrexeritis
facies uestras ac manus et brachia usque ad cubitum, et pedes usque ad tibias abluere et capillos
reuoluendo caput abstergere, et post coitum mulierum balneari uos oportet. Infirmi quidem
et in itinire ab egestionem uel mulierum coitum uenientes et aquam minime reperientes, facies
235 suas atque manus terre munde puluere tergant. Deus namque uestram diligit munditiam
oficiiue diuini perfectionem cum gratiarum sibi retributione et diuinitatis inuocatione». Nec
calciamentis utuntur Saraceni, sed scalpibus siue soleis rubeis minime pedem cooperientibus, nisi

f. 14^f

---

221. cf. Q. 17: 110 || 223-225. cf. Q. 02: 144, 149-150; cf. *Glosa Alchorani ad Q. 02: 124* || 231-236. Q. 05: 6.

---

220. quinque] quoties N,G || 222. genuflexionibus] genuflectionibus A || 224. Mecham] Mechar G,A: *altera manu in margine corrigit* || 226. secundo] suo G || 229. aque] aqua A || 230. expiare] expedire A: *altera manu expungit et in margine corrigit* || 233. balneari] balniari A,N,G || 234. egestionem] egesti A: *altera manu 'one' in margine scribit* || 235. manus] maris A: *expungitur et corrigitur* || 236. diuinitatis] dominatis A: *altera manu expungit et in margine corrigit* || 237. Saraceni] sacer A ~ scalpibus] sclapis A: *altera manu expungit et in margine corrigit ~ siue soleis] subsoleis A,N,G,E.*

quals es vanaglorien en el punt més alt. Tampoc porten calçons¹, sinó que des del més petit fins al més gran, des del nen d'un any fins al canós i carregat d'anys, porten unes polaines rugoses al voltant de les tíbies, llarguíssimes i amples. I això perquè es renten tan sovint les cames i el darrere, ja que han de fer cinc pregàries al dia segons el precepte de la diabòlica llei. I *no amb una veu clamorosa, sinó amb veu moderada*², tal i com és escrit a l'*Alcorà*, sura—és a dir capítol—vint-i-set. Molts d'ells fan aquestes pregàries prou devotament a la seva manera—segons el nostre parer, amb respecte a un de millor— fent sobre les mencionades tovalles genuflexions i inclinacions orientant-se *en direcció al temple de Déu*, segons ells, és a dir *la Meca*, que està situada a orient, *on Abraham va fundar per primera vegada un temple en honor a Déu* i allà mateix per ordre divina va voler immolar en sacrifici el seu fill Isaac, tal i com diu l'*Alcorà* a la segona sura³. Abans de qualsevol pregària de qualsevol moment del dia es renten les mans, els braços, els peus i el darrere, creient fermament que en l'ablució de l'aigua aconseguen la remissió de tots els pecats. I quan estan al desert o en un lloc sense aigua on no n'hi ha, abans que es pensin en posar-se a pregar, s'espargen sobre el cap terra neta, creient expiar-se així de la brutícia dels pecats. Sobre això és escrit a l'*Alcorà* en la onzena sura, és a dir capítol: «Homes bons, quan us alceu a pregar cal que us renteu les cares i les mans i els braços fins al colze i els peus fins als genolls, que us eixugueu el cap remenant els cabells i que us renteu després del coit amb dones. Certament, els malalts, els que viatgen, els que venen de l'evacuació o del coit amb dones i no trobin aigua, que es rentin la cara i les mans amb la pols de terra neta. Déu estima la vostra pulcritud i la perfecció de l'ofici diví amb la retribució del seu favor i la invocació de la divinitat»⁴. Els sarraïns tampoc utilitzen calçat, sinó unes sabatilles o sandàlies

¹ Amb 'calçó' ens referim a la peça de roba que cobreix la part superior de les cames. Si bé el substantiu «*caligae*» referia a l'Antiga Roma les sandàlies que duïen els militars romans, al llarg de l'Edat Mitjana es produeix un canvi de significat. Per un estudi sobre el vocable, cf. Simon Tugwell, «*Caligae* and Other Items of Medieval Religious Dress: A Lexical Study», *Romance Philology*, 61 (1) (2007), 1–23.

² Paràfrasi de la traducció de Robert de Ketton de Q. 17: 110.

³ Symon Semeonis torna a fer una cita parafràstica de la traducció de Ketton de Q. 02: 144 i Q. 02: 149–150. A més a més, també sembla amagar-se la parafrasi d'una glosa present a alguns manuscrits del *Corpus Islamolatinum*: cf. pàgines CV–CVII de l'estudi preliminar.

⁴ Q. 05: 6.

in parte anteriori tantum, exceptis camelariis, operariis et pauperibus qui conformiter in
Hibernicis pueris calciantur, et equitibus qui communiter stiualdos rubeos seu albos portant,
240 se tantum ad genua extendentes.

Quorum mulieres nunquam oratorium siue ecclesiam ingrediuntur, nec ad locum orationis
admittuntur, sed semper quasi in domibus includuntur et a discursu omni superfluo artantur
et signanter nobilium mulieres, que nunquam nisi urgente causa magna de domibus suis egredi
permittuntur. Que omnes in ornatu modum habent singularem et ualde mirabilem. Sunt || f. 14^v
245 enim mantellate omnes indifferenter mantellis lineis uel bumbacinis niue candidioribus, et
uelate et cooperte in tantum quod cum difficultate earum oculi ab aspicientibus per retia
subtilissima de serico nigro facta uidentur et percipiuntur. Tunicas etiam portant omnes
breuissimas, que minime usque ad genua se extendunt, quarum quedam sunt de serico tantum,
et quedam de lineo panno uel bumbacino, satis etiam uario modo contexto, prout earum status
250 exigunt et conditionis. Et femoralibus sericis pretiosissimis auro contextis utuntur
communiter omnes et potissime nobiles, que usque ad talos se, ad instar equitum
prescriptorum, extendunt; in quibus summe et principaliter relucet earum gloria, conditionis
dignitas et status magnificentia. Earum quedam portant scalpas superius descriptas, quedam
stiualdos rubeos, et quedam albos ad modum equitum, quibus cum predictis femoralibus et
255 earum ceteris ornamentis, similes totaliter fictitiis demonibus, qui in ludis clericorum solent
haberi, totaliter efficiuntur. Vnde in *Alchorano* scriptum est azoara, capitulo, .XXXIII.: «Bone
femine suos uisus quamlibet tegant membraque genitalia similiter. Hoc enim est optimum
apud Deum, omnes suos actus dinoscentem. Mulieres itaque bone se curent ut linialiter

---

256-263. Q. 24: 30-31.

---

246. retia] recta A retiam N,G || 247. nigro] magno N,G ~ uidentur] uiduntur A ~ tunicas] immutas A: *altera manu expungit et in margine corrigit* || 251-252. se, ad instar...extendunt] ad instar...se extendunt N,G,E || 252. earum] eorum N,G || 255. ornamentis] ornantur N,G || 256. .XXXIII.] .XXIII. A,N,G,E || 257. quamlibet] quemlibet N quelibet G || 258. linialiter] lenialiter G linealiter E.

o sabates vermelles que cobreixen molt poc el peu, només en la part del davant¹. Només els camellers, els treballadors i els pobres es calcen com els nens d'Irlanda, i els cavallers generalment porten unes botes vermelles o blanques que arriben només fins als genolls. 250

Les seves dones gairebé mai entren a l'oratori o església ni són admeses al lloc d'oració, sinó que gairebé sempre estan tancades a casa i se'ls hi restringeix qualsevol sortida supèrflua, especialment a les dones dels nobles que mai se'ls hi permet sortir de casa si no és per una gran urgència. Totes elles tenen una forma de vestir singular i força meravellosa: totes, sense distinció, vesteixen amb mantells de lli o de cotó més blancs que la neu i es tapen i es cobreixen fins a tal punt que aquells que les miren amb dificultat poden veure i advertir els ulls d'elles a través de la finíssima tela feta de seda negra. També porten totes túniques curtíssimes, que amb prou feines arriben fins als genolls; algunes d'aquestes són només de seda i algunes altres de tela de lli o de cotó, també perfectament teixit de diversa forma, tal com determina el seu estatus i condició. Generalment totes, i sobretot les nobles, vesteixen unes preciosíssimes polaines de seda entreteixides amb or que arriben fins als talons, a la manera dels cavallers abans descrits. 255

En aquestes polaines resplendeix principalment i en el grau més alt la seva glòria, la dignitat de la seva condició i la magnificència del seu estatus. Algunes d'elles porten les sabatilles descrites abans; algunes altres porten unes botes vermelles i altres unes blanques com els cavallers. Amb aquestes botes i les esmentades polaines i la resta dels seus ornaments s'assemblen totalment als dimonis ficticis que acostumen a haver-hi en les obres de teatre dels clergues. Sobre això és escrit a l'*Alcorà*, sura—és a dir, capítol—vint-i-tres: «Que les bones dones tapin tant com es vulgui els seus ulls i els seus membres genitals de la mateixa manera. Doncs això és òptim per Déu, que 265

---

¹ Sembla que Symon Semeonis utilitza aquí la paraula italiana 'scarpa' ['Oggeto fabbricato con materiali diversi (cuoio, stoffa, ecc.) per fasciare e proteggere in parte o del tutto il piede'] que a l'*Itinerarium* apareix com «*scalpa» en la forma llatina d'ablatiu plural de la primera declinació. Si efectivament es tracta d'una paraula italiana, en la majoria d'ocasions Symon Semeonis utilitzaria aquí la conjunció «*siue*» donant un substantiu completament llatí com, en aquest cas, «*solea*» ('sandàlia'). Tanmateix, el manuscrit presenta la següent lectura: «[*sclapis*] *scalpis subsoleis rubeis* [...]». El presumible adjectiu «*subsoleis*» seria un hàpax de l'*Itinerarium*. Mario Esposito el recull al seu glossari (Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 124), traduïnt-lo com 'under the soles', però en la seva traducció del fragment no hi apareix: Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 61: «The Saracens do not wear boots, but simply red slippers which only cover the foot in front». Si es tractés d'una forma composta amb el prefix «*sub*» i el substantiu «*solum*», caldria corregir-se la paraula per «*subsolis» o amb una separació inexistente al manuscrit «*sub solis*», donant la idea d'un calçat molt arran de terra. Donada la complicació d'aquesta explicació, hem optat per la modificació de la lectura oferta al manuscrit.

aspiciant suos, peplo tegentes collum et pectus, omnem pulchritudinem suam, nisi quando
260 apparere necessitas cogit. Celent omnibus speciemque pedum etiam eundo nisi maritis suis,
eorumque suisque parentibus et filiis atque fratribus, et nepotibus et ancillis omnibusque non
suspectis siue subiectis manui uel impollutis. Ad Deum omnes conuertimini, quod est uobis
optimum». Hec porcus Machometus, mulierum amator. Portant etiam in tibiis inferius circa
pedes et in brachiis circa manus anulos grossos et concauos, ad instar compedum, qui sunt
265 communiter de || auro uel argento, in quibus ponuntur aliqua uerba legis maledicte, que apud
eos tantum appretiantur quam apud nos appretiat *Euangelium* sancti Iohannis euangeliste.
Et ungues et manuum et pedum habent tinctos et cum hoc portant inaures et illarum quedam
anulos in naribus pendentes, in quibus et in tinctura predicta etiam summe gloriantur.
Scismaticorum ac Iudeorum memoratorum mulieres consimiliter ornantur et incedunt,
270 mulieribus Scismaticorum exceptis, que stiualdos nigros portant quo distinguuntur et
cognoscuntur.

f. 15^r

Predicta autem ciuitas, quamuis reluceat in pulchritudine apparenti, tamen carerias habet
strictas, uiles, angulosas, obscuras, pulueribus ac aliis immunditiis plenas et in nullo
pauimentatas, in quibus summe habundat omnia que sunt usui humano necessaria, uino
275 excepto, quod est ibi carissimum, quoniam Saraceni perfecti nunquam uinum bibunt nec casu
publice, sed priuate et in absconso etiam usque ad nauseam, cuius rei testes sumus. Vnde in
Alchorano, azoara .III., *sciscitantibus de uino, scatis, talis, aleis et huiusmodi* dicit *peccatum*
maximum esse huius potum et ludum. Loquitur Deus Machometo: «Licet tamen dulcescant
hominibus et utilitatem afferant hec peccatorum materies, peccata tamen nociua sunt».

280

275-276. cf. *Glosa Alchorani ad* Q. 02: 219 || 277-278. Q. 02: 219 || 278-279. Q. 02: 219.

---

259. peplo] ppolo A: *expungitur et supra corrigitur* || 259-260. quando apparere] quod aperire N,G || 262. siue] sue A: *littera 'i' supra additur* ~ omnes] os N || 264. compedum] compeditum A: *expungitur* || 266. appretiantur] appreciatur N ~ euangeliste] euangelistis A || 268. in tinctura] om. G || 270. distinguuntur] distinguntur A || 272. apparenti] appropinquanti N,G ~ carerias] karerias A,E barerias N,G || 276. in absconso] om. N,G || 277. scatis] gratis A: *altera manu expungit et in margine corrigit* ~ dicit] dicitur N || 278. maximum] magnum N,G ~ Deus] Dominus N,G || 279. peccatorum] peccarum A: *altera manu expungit et in margine corrigit*.

discerneix tots els seus actes. Per tant, que les dones bones procurin de mirar els seus directament, cobrint amb el pèplum el seu coll i pits, tota la seva bellesa, excepte quan la necessitat obligui a mostrar-se. Que ocultin a tots la vista dels seus peus fins i tot quan caminin, excepte als seus marits, als pares d'aquests i els seus, als fills i als germans, als seus nebots i a les seves esclaves i a tots aquells no sospitosos o als súbdits del seu poder o als no envilit. Torneu-vos totes cap a Déu, que és el millor per a vosaltres»¹. Això diu el porc Mahoma, amador de dones. Porten també a la part més baixa de les cames, prop dels peus, i en els braços, prop de les mans—com si fossin uns grillons—, uns anells grossos i còncaus, que són generalment d'or o plata i on hi posen algunes paraules de la llei maleïda, que entre ells és tan apreciada com entre nosaltres l'*Evangelí* de Sant Joan l'evangelista. Tenen també pintades les ungles tant de la mà com dels peus i amb això porten unes arracades i algunes d'elles porten uns anells que pengen del nas. D'aquestes coses i de la pintura esmentada també es vanaglorien en el grau més alt. Les dones dels esmentats cismàtics i jueus s'embelleixen i es presenten d'una forma completament semblant, excepte que, en el cas de les dones dels cismàtics, aquestes porten unes botes negres per tal de distingir-se i ser reconegudes.

D'altra banda, tot i que l'esmentada ciutat rellueixi per la seva bellesa aparent, tanmateix té uns carrers estrets, vils, enganyosos, foscos, plens de pols i altres brutícies i gens pavimentats. Allà hi ha la més gran abundància de tot allò necessari per a la vida humana, excepte vi, que allà és caríssim perquè els sarraïns perfectes no beuen mai vi ni en una ocasió de celebració pública, sinó que el beuen en privat i d'amagat fins a arribar a les nàusees, d'això en som testimonis. Sobre això en l'*Alcorà*, sura tercera, «preguntant sobre el vi, els escacs, les tabes, els daus i altres d'aquesta mena diu que beure'l o gaudir-lo és el més gran pecat»². Parla Déu a Mahoma: «Tot i que està permès que aquests elements dels pecats endolceixin als homes i, tot i que portin algun profit, tanmateix són pecats nocius»³. La causa per la qual l'esmentat porc va prohibir

¹ Q. 24: 30–31. La família de manuscrits del *Corpus Islamolatinum* utilitzada per Symon Semeonis té en aquest fragment algunes omissions importants. Cf. les pàgines CXIX–CXX de l'estudi preliminar.

² La cita és Q. 02: 219 i Symon Semeonis només canvia el verb que, a la traducció de Robert de Ketton, està en imperatiu de segona persona singular. Per aquest canvi, el frare franciscà ha d'introduir en el seu discurs un raonament força estrany per tal que sigui comprensible per al lector: 'Parla Déu a Mahoma'.

³ Q. 02: 219.

280 Causam quare predictus porcus uinum prohibuit allegat ipse in libello memorato *De doctrina*
eius pestifera et a ueritate et ratione multum peregrina, que talis est:

«Erant», inquit, «angeli duo, Baroth et Maroth, missi olim a Deo de celis in terram
gubernando et instruendo genus humanum, tribus hiis interdictis: ne occiderent, nec iniuste
iudicarent, necque uinum biberent. Multo itaque tempore sic habito, cum noti iudices essent

285 per uniuersum orbem, uenit ergo eis die quadam mulier pre cunctis feminis pulcherrima,
causam habens aduersus maritum suum, que ut parti sue accommodaret || iudices, inuitauit
eos ad prandium, sequuntur. Illa satagens conuiuantibus inter epulas pocula uini apponit,
astat ministrans, offert crebro, instat ut sumant. Quid plura? uicerunt blanditie mulieris.

f. 15^v

Inebriati poculis in hospitam formosam caluerunt uicti, [ad] accubitus postulant, spondent
290 condicionem: dum alter uerbum doceat per quod ascendebant celos, alter per quod
descendebant. Illa autem condicione [et] intellecta, eleuata est subito et ascendit celos, quod
cum uidisset Deus, explorata causa, posuit eam Luciferum pulcherrimum inter stellas, ut
fuerat inter mulieres. Illis autem ad iudicium conuocatis, proposuit eis Deus ut eligerent inter
penam huius seculi et penam alterius seculi et eligerunt penam huius seculi. Suspensi sunt ergo
295 per cathenas ferreas demissis capitibus in puteo diaboli usque in diem iudicii». Hec falsarius
ueritatis, primogenitus Sathane, Machometus.

Ipsa itaque ciuitas potentissime in pane albissimo et nobilissimo primatum tenet supra omnes

---

282-295. *De doctrina Machumeti,* .

---

280. ipse] *om.* N,G,A: *altera manu in margine addit ~ libello*] ullo A: *altera manu expungit et in margine*
corrigit || **283.** occiderent] *occident* A *occidant* N,G || **285.** mulier] *mulieris* A || **286.** accommodaret] *acomodaret*
A || **287.** sequuntur] *secuntur* A,E ~ *apponit*] *oponit* N || **289.** hospitam] *hospitem* G ~ *caluerunt*] *caluere* N,G
~ *ad*] *expungitur* A ~ *accubitus*] *ac cubitus* A || **291.** condicione et] *etiam* N,G,E || **294.** eligerent inter penam
huius] *hi* A: *corrigitur supra ~ ergo*] *igitur* N,G || **295.** cathenas ferreas] *catenis ferreis* N,G ~ *demissis*] *dimissis*
A,N,G,E || **296.** primogenitus] *progenitus* N,G || **297.** supra] *inter* N,G.

el vi la presenta ell mateix en el llibret mencionat *Sobre la doctrina* pestífera i molt allunyada de la veritat i la raó, que diu així:

«Hi havia dos àngels, Baroth i Maroth, enviats antany per Déu des del cel a la terra per governar i educar el gènere humà, tenint prohibides tres coses: matar, jutjar injustament i beure vi. Viscut així un temps, com els jutges eren famosos per tot el món, un dia va presentar-se'ls una dona, la més bella entre totes les dones, perquè tenia un procés contra el seu marit. Ella, per tal d'acomodar els jutges de la seva part, els va convidar a menjar, la van seguir. Mentre ella acontentava els convidats, entre racions els va posar unes copes de vi; mentre serveix, s'està dreta al costat, els hi ofereix sovint, insisteix que en prenguin. Què més? Van vèncer els encants de la dona. Un cop emborratxats per les copes, van desitjar la bella hostessa; vençuts, demanen anar al llit i prometen una recompensa: mentre un ensenya la paraula amb la qual pujaven al cel, l'altre amb la qual baixaven. Doncs bé, un cop ella ha après la recompensa, és alçada de cop i puja al cel. Quan Déu ho va veure, un cop indagada la raó, va posar-la com a Lucífer, la més bella entre les estrelles com ho havia estat entre les dones. Per altra banda, convocats els àngels a judici, Déu els va proposar que escollissin entre la pena d'aquest temps o la de l'altre i ells van escollir la pena d'aquest temps. Llavors van ser penjats amb cadenes de ferro amb els caps ficats al pou del diable fins al dia del judici». Això el falsador de la veritat, primogènit de Satanàs, Mahoma.

Aquesta ciutat manté el primer lloc, sobretot, en el pa blanquíssim i esplendidíssim, per sobre

ciuitates et regiones per quas transiuimus, quoniam in ipsa .XIII. panes pulcherrimi
communiter unico grosso uenduntur. In ea florentius ualet tantum .XXII. uenetos grossos, et
300 besantium de auro .XXVI., et dubla de auro .XXVIII., et perpera que non est purum auri .XII. et
dragma .I. et duo *carub*, et unus grossus uenetus ualet .XXII. *carub*, que est moneta parua cuprea
uel erea, et duo *milleres*, que alibi minime recipiuntur, ualent unum grossum.

de totes les ciutats i regions per les que vam passar, perquè en aquesta, generalment, catorze pans bellíssims es venen per un únic gros venecià. En aquesta un florí val només vint-i-dos grossos venecians; un besant d'or, vint-i-sis; una dobla d'or, vint-i-vuit; una perpra, que no és d'or pur, val dotze grossos venecians i un dracma i dos carobs; un gros venecià val vint-i-dos carobs, que és una moneda de poc valor de bronze o de coure; dos *milleres*, que no són admesos en cap altre lloc, valen un gros venecià. 315

<FOW>

Et inde saturati obprobriis sicut oues inter lupos, feria quinta proxima post festum beati Luce euangeliste, transiuimus per uiridaria et ortalitia palmis altissimis et aliis arboribus fructiferis consita et pulchrificata, et uenimus || ad portum quo itur nauigio usque Babiloniam, qui distat
5 a porta ciuitatis per unum miliare magnum. Vbi barcham ascendentes per fossatum siue cannale, quod fecit Soldanus, palmis et arboribus aliis fructiferis consitum, quasi per tria miliaria edificiis grossis et pulcherrimis ornatum et pulchrificatum, nauigauimus <uillam> nomine Fow, que est sita super illud flumen ingens et famosum nomine Gyon, quod est unum de illis quatuor que de paradiso egrediuntur, et hodie Nilus ab Egyptiis, testante Iosepho,
10 nuncupatur. Que distat a cannale siue fossato per unum miliare magnum, et ab Alexandria per unam dietam et a Kayr per tres dietas amenissimas per aquam et delectabiles ad nauigandum.

Ipsa siquidem undique uiridariis, ortalitiis, cannis de quibus fit succura, arboribus bumbacem portantibus, que sunt parue et humiles que per omnia emittunt bumbacem sicut rosa florem, palmis altissimis, milonibus, arangis et altis arboribus fructiferis excellenter bene dotata, et ideo
15 in fructibus summe habundat, et signanter in pomis paradisi et ficubus Pharaonis. Vnde sciendum quod poma paradisi, iudicio meo saluo meliori, inter omnia pomorum genera primatum optinent sua incomparabili bonitate. Sunt enim oblonga et glauci coloris quando sunt matura, in aspectu pulcherrima, in odore suauissima, in sapore melliflua, in tactu leuissima, et crucifixi signaculo insignita, quoniam quando scinduntur ex transuerso in eis
20 apparet imago crucifixi apertissime ueluti in cruce extensi. Non enim sunt arboris poma, sed cuiusdam herbe in altum crescentis ad modum arboris, que *Musa* appellatur. Cuius folia in

f. 16^r

9-10. Cf. J., AJ, I, 1, 3.

---

2. quinta] quarta N,G,E || 4. usque Babiloniam] usque ad Babiloniam N,G,E ~ qui] que N,G,E || 7. miliaria] milare A || 8. Gyon] Wyon A,N ~ quod] qui A,N,G ~ unum] unus A,N,G || 9. Iosepho] Iosopho A || 9-10. testante Iosepho nuncupatur] nuncupatur testante Iosepho N,G || 14. ideo] imo N,G || 15. habundat] habundant A ~ Pharaonis] om. N pulcris G || 18. matura] maturi A || 21. cuiusdam] cuiusdem N,G.

<FUWAH>

I d'allà, el dijous després de la festa de sant Lluç¹, saturats d'insults, com ovelles entre llops, vam passar per vergers i jardins sembrats i embellits amb palmeres altíssimes i altres arbres fructífers i vam arribar al port, que dista més d'una milla de la porta de la ciutat, on hi ha el camí per fer en vaixell fins a Babilònia. Allà, pujant a la barca, vam navegar a través del fossat o canal que va fer el Soldà, cobert per palmeres i altres arbres fructífers i ornat i embellit gairebé per tres milles de grossos i bellíssims edificis i vam arribar a la vil·la anomenada Fuwah, que està situada sobre aquell riu enorme i famós anomenat Gion—que és un d'aquells quatre rius que surten del Paradís—, anomenat avui Nil pels egipcis, tal i com testimonia Flavi Josep². Fuwah dista del fossat o canal més d'una milla, d'Alexandria una jornada i del Caire tres jornades ameníssimes i delectables per navegar. 5 10

Fuwah està excel·lentment ben dotada per tot arreu de vergers, jardins, canyes de les que surt el sucre, arbres que duen el cotó (que són petits i baixos i deixen anar per tot arreu cotó, com la rosa la seva flor), de palmeres altíssimes, melons, taronges i alts arbres fructífers. I per això té la més gran abundància de fruits, i sobretot de pomes del paradís i figues del Faraó³. Sobre això ha de saber-se que la poma del paradís—segons el meu parer, amb respecte a un de millor— ocupa el primer lloc entre tots els tipus de pomes del món per la seva incomparable qualitat. Doncs són allargades i d'un color verdós quan estan madures, bellíssimes en el seu aspecte, d'una olor agradabilíssima, molt dolces en el gust, llisssimes en el tacte i marcades amb el signe de la creu, perquè quan s'obren des del costat hi apareix claríssimament la imatge del crucifix com si estigués tombat a la creu. Les pomes no són d'un arbre, sinó d'una herba que creix cap amunt com un arbre i s'anomena *musa*⁴. Les seves fulles s'assemblen molt per la seva forma 15 20

¹ 20 d'octubre de 1323.

² Flavi Josep, *Antiquitates Iudaicae*, I, 1, 3.

³ Symon Semeonis descriu més endavant aquest fruit, del qual en tenim testimoni en altres obres com en la de John Mandeville, *The travels of Sir John Mandeville* [traduït per C. W. R. D. Moseley], 65: «There are also fig trees that never bear leaves, but bear fruit on their bare branches. And they are called Pharaoh's fig».

⁴ El frare franciscà s'insereix de ple en la tradició medieval que dona el nom de 'poma de Paradís' a la banana, a més a més d'oferir el nom en àrab del fruit i no pas de l'arbre. Per un anàlisi del terme que té en compte el testimoni de Symon Semeonis i d'altres peregrins, cf. Marjatta Wis, «*Fructus in quo Adam peccavit*: Über frühe Bezeichnungen der Banane in Europa und insbesondere in Deutschland», *Neuphilologische Mitteilungen*, 59 (1) (1958), 1–34.

figura et colore foliis cuiusdam herbe que anglice dicitur || *radigche* multumque assimilantur, quamuis in longitudine et latitudine illa multum excedant. Folia enim ipsius communiter habent in longitudine duos uel sex pedes et in latitudine quandoque unum et quandoque duos
25 et etiam quandoque minus, quia ipsa poma a uentorum et imbrium impulsibus protegent et defendunt. Et notandum quod predicta herba nunquam facit fructum nisi semel et quandoque fructus extollitur seu aufertur, statim arida efficitur et in loco eius alia de radice ipsius consurgens, que in proximo anno sequenti fructum faciet et uices eius per omnia supplebit. Ficus autem Pharaonis cum aliis ficibus in figura et colore conueniunt et
30 disconueniunt in sapore, soliditate et modo crescendi. Nam saporem habent nimis dulcem et quasi nauseantium et sunt concaue, perforate et interius nigre, in arboribus grandibus et ramosis ualde crescentes, que comam hieme uel estate nunquam deponunt nec in aliquo cum aliis ficuum arboribus conueniunt. Et non sicut alie ficus et aliarum arborum fructus de ramunculis exeunt, sed de ipsis grossissimis ramis super ramunculos subtilissimos et breues
35 crescunt et nascuntur et communiter per totam terram Egypti reperiuntur et satis uili pretio comparantur.

Sciendum autem est hic quod de predicta uilla, uidelicet Fow, usque ad ciuitatem De le Kayr non reperiuntur uictui necessaria communiter in habundantia ad comparandum. Et ideo uolentibus ascendere per fluuium usque ad ciuitatem ipsammet, necesse est ut in Alexandria
40 uel ibi sibi de comestionibus prouideant et procurent diligenter. Per terram autem pauci uel nulli uadunt, quia per fluuium ascenditur et descenditur absque labore et quasi expensis,

---

22. anglice] angle *N* ~ radigche] radighte *N* ~ multumque] multum *N,G* || 24. duos] duas *A* || 25. etiam] *om.* *N,G* ~ quia] que *N,G,E* || 27. extollitur] tollitur *G,E* ~ efficitur] afficitur *E* || 28. consurgens] consurgit *N,G,E* || 29. Pharaonis] Pharionis *A* *om.* *N* phionis *G* ~ figura] figuras *A* || 30. modo] more *N,G* || 31. grandibus] grandis *A,N,G* || 32. hieme] yeme *A* || 34. grossissimis] grossimis *A*: *altera manu supra corrigat* ~ ramunculos] ramiculos *N,G* || 35. communiter] *om.* *N,G* || 39. ipsammet] ipsam *N,G,E* || 41. quasi] contra *N*.

i color a les fulles d'una herba que en anglès es diu *radish*¹, tot i que de llarg i d'ample les superen per molt. Les fulles mesuren generalment dos o sis peus en llargària i en amplitud a vegades un, a vegades dos i fins i tot a vegades menys, ja que aquestes protegeixen i defensen les pomes dels cops de vent i pluges. Ha d'advertir-se que l'esmentada herba només dona fruit un cop i en el moment en què el fruit és aixecat o tallat, tot seguit es torna marcida i en el seu lloc sorgeix una altra de la mateixa arrel, que donarà fruit l'any següent i reemplaçarà les funcions d'aquella en tot. D'altra banda, les figues del faraó tenen en comú la forma i el color amb les altres figues i són diferents en el gust, la densitat i la forma de créixer. Tenen un gust massa dolç i gairebé nauseabund; són còncaves, perforades i negres per dintre; creixen en arbres força grans i ramosos, que no esfullen mai ni a l'hivern ni a l'estiu ni tenen en comú cap altra cosa amb els altres arbres figuers. I no surten de les branquetes com les altres figues i fruits d'altres arbres, sinó que neixen i creixen en les mateixes branques més grosses, sobre branquetes finíssimes i curtes. Generalment es troben per tota la terra d'Egipte i es compren per un preu prou baix.

D'altra banda, aquí ha de saber-se que de l'esmentada vil·la, és a dir Fuwah, fins a la ciutat del Caire generalment no es troben els aliments necessaris per comprar en abundància. I per això, per a tots aquells que vulguin pujar pel riu fins a aquella mateixa ciutat és necessari que, atentament, es subministrin i procurin aliments a Alexandria o allà mateix. Pocs o cap van per terra, perquè pel riu es puja i es baixa sense cap esforç i gairebé sense despeses, ja que pel noli

---

¹ «*Radigche*» refereix al substantiu en anglès antic 'radich(e)': 'la planta del rave'.

quoniam pro naulo communiter ultra tres dragmas uel penitus ibidem soluitur. Tamen unum
est quod maior || difficultas est per eum ascendere quam descendere, pro eo quod nunquam
potest barcha bene ascendere nisi cum uento et uelo uel bona remorum armatura. Et hoc
45 propter ipsius aque impetum descendentem, qui quamuis non sit magnus tamen est
impeditiuus.

Predictus autem fluuius est ille ingens et famosus, cuius longitudinis non est finis, per quem
ascenditur nauigio a mari Mediterraneo usque ad Indiam Superiorem, in qua stat presbiter
Iohannes, ubi sunt .LXX. diete magne, ut dicitur. Ipse utique fluuius est ad nauigandum
50 amenissimus, in aspectu pulcherrimus, in transitu suauiissimus, in piscibus uberrimus et auibus
habundantissimus, in uirtute efficacissimus et suauiissimus, et ad bibendum delectabilissimus
et nunquam nociuus nec offensus, sed humana natura totaliter conformis. Hic autem
fluuius «posset in multis aliis a predictis commendari, nisi esset quod quedam [alia] animalia
pessima resident in eo, que sunt ad similitudinem draconis. Deuorant quidem equos et
55 homines in fluminem si inueniant <et> etiam super ripam deuorare non postponunt. Et ista
animalia *cocatrix* uulgariter appellantur». Hic autem est sciendum quod omnes riui et fluuii
totius terre Egypti ab ipso sumunt originem et ab eo diriuantur. Et hinc est quod fluuius ille
qui currit Damyatyar non est fluuius distinctus ab isto, sed est quedam pars magna istius per
quam fuit beatus Lodowicus christianissimus et illustrissimus rex Francorum captus per
60 manus Saracenorum et detentus in maximam Christianorum confusionem et filiorum Belial
gloriam et honorem etiam usque in hodiernum diem. De isto autem fluuio et de eius riuis

f. 17^r

53-56. Haytonus, *Flos*, IV, 10.

---

44. armatura] armata A || 45. descendentem] descendentes A: *altera manu expungit et corrigit*; descendentis
N,G || 46. impeditiuus] impediturus N,G || 47. quem] quam A || 49. ipse] ipsa A || 50. uberrimus] uberissimus
A,E || 52. hic] his E || 53. alia] *expungitur* A || 55. etiam] *om.* N,G || 56. uulgariter] uulgaliter A || 57. diriuantur]
deriuantur N,G,E || 58. Damyatyar] Damycyar N,G ~ isto] ipso N,G ~ magna] magni G || 61. riuis] riuulis E.

es paga generalment o més de tres dracmes o tres complets. Tanmateix, hi ha un sol problema: és més difícil pujar el riu que baixar-lo, perquè una barca no pot pujar bé si no és amb vent i vela o amb un bon esquadró de remers. I això per la força de la mateixa aigua quan baixa, que tot i que no sigui molt gran, tanmateix és impediènt.

L'esmentat riu és aquell enorme i famós, la longitud del qual no té fi, pel qual es puja en vaixell 45
des del mar Mediterrani fins a l'Índia Superior¹, on està el prevere Joan a setanta grans jornades, segons es diu. Aquest riu, sens dubte, és ameníssim per navegar, bellíssim d'aspecte, agradableíssim en el seu pas, riquíssim en peixos i abundantíssim en aus, poderosíssim en la seva força i agradableíssim i delitosíssim per beure la seva aigua i mai és nociva ni danyosa, sinó que és totalment conforme a la natura humana. Aquest riu, però, «podria ser recomanat en moltes 50
altres coses de les esmentades si no fos que l'habiten uns certs animals molt dolents, que tenen l'aparença d'un drac. Aquests, de fet, devoren cavalls i homes al riu si en trobessin i fins i tot no posposen devorar-los a la riba. Aquests animals són anomenats *cocatrix* en llengua vernacle»². Ha de saber-se que tots els rius i corrents de tota la terra d'Egipte tenen el seu origen en aquest i d'ell deriven. I d'aquí ve que aquell riu que corre per Damiatà no és un riu diferent a aquest, 55
sinó que és una part gran del mateix on sant Ludovic³, el més cristià i il·lustríssim rei dels francesos, va ser capturat per les forces sarraïnes i va ser retingut per a la més gran torbació dels cristians i per a la glòria i honor dels fills de Belial, fins i tot avui en dia. D'altra banda, sobre

---

¹ Symon Semeonis es refereix a Etiòpia, que durant l'Edat Mitjana cada autor la col·locava en una 'Índia' diferent: cf. Antonio García Espada, *Marco Polo y la Cruzada: Historia de la literatura de viajes a las Indias en el siglo XIV*, (Madrid: Marcial Pons Historia, 2009), 35. Sobre la ubicació a Etiòpia del prevere Joan, Symon Semeonis coincideix amb el testimoni del peregrí Jacob de Verona que fent la seva peregrinació onze anys més tard, afirma que el prevere té la potestat sobre el riu Nil. Iacobus de Verona, *Liber Peregrinationis* [editat per Ugo Monneret de Villard], 32: «[...] *Nubiani calogeri, ualde spirituales homines, qui sunt Ethiopes nigri de gente presbyteri Iohannis, qui est unus de maioribus principibus mundi. [...] quia presbyter Iohannes, dominus Nubie et Ethiopie, habet potestatem in regno suo auferendi Nilum fluumium [...]*». Tot i que usualment el prevere Joan acostumava a ubicar-se en diverses parts d'Àsia, a partir del segle XIV se l'ubica cada vegada més a Etiòpia. Cf. Keagan Brewer, *Prester John: The Legend and its Sources*, (Dorchester: Ashgate, 2015), 20–25.

² Text extret d'Haytonus, *Flos Historiarum Terre Orientis* [editat per Jean Dardel], 348.

³ Lluís IX de França.

siue brachiis habet intelligi illud quod dicitur in *Psalmo* de Egyptis: *Conuertit flumina eorum in sanguine et imbres eorum ne biberent* et || alibi: *Conuertit aquas eorum in sanguine et occidit pisces eorum*. Et in hoc fluuio est in quo inuenit filia Pharaonis Moysen in capsula scirpea, quem puelle Hebreæ traditur nutriendum, prout scribitur <in> *Exodo*.

f. 17^v

Preter etiam ista est sciendum quod raro uel nunquam pluit in terra Egypti, quia nubibus imbriferis omnipotente Deo disponente est priuata, et celi serenitate speciali priuilegio mirabiliter et ineffabiliter dotata. Et quod ipsa terra tota que est arabilis, paruis et humilibus collibus exceptis sicut tactum est, a mari predicto usque desertum arenosum, quod est iuxta ciuitatem De le Kayr, est ita plana quod per magnam partem anni superficies fluuii parati est quasi equalis totius terre superficiem. Et ideo secundum quod disposuit sapientia increata semel in anno crescit ille fluuius, uidelicet in mense Iunii, quasi per octo dies ante festum beati Iohannis Baptiste et incipit decrescere circa festum sanctorum Dyonisii, Rusticii et cetera, ut dicitur. Et aumentat in tantum quod totius terre superficiem modo admirabili cooperit, collibus humilibus exceptis de quibus dictum est, ubi resident homines, et ipsam terram habitans et disponens, imbrum ac pluuiarum uices supplens sua bonitate. Aliis uero temporibus ipsius terre coloni cum bobus rotas trahentibus aquam de ipso fluuio et canalibus haurientes et per fossata seu situlas meatus haustam ad irrigandam totius terre superficiem, prout necesse est, etiam educunt et sic ipsam ad fructus uberiores producendos disponunt et productos nutriunt diligenter et conseruant.

Hec autem terra inter totius mundi terras est nobilissima et formosissima, ratione sue «magne pulchritudinis et ubertatis, magne pulchritudinis et amenitatis, magne opulentie || et locuplecationis, magne plenitudinis et leuitatis, et etiam magne fortitudinis et firmitatis». Que,

f. 18^r

62-63. Ps., 77, 44 || **63-64.** Ps., 104, 29 || **65.** Cf. Ex., 2, 3-5.

81-83. Bartholomeus Anglicus, *De proprietatibus rerum*, XIV, 37.

---

62. habet] debet *N,G,E* || **64.** filia] filiam *A* ~ capsula scirpea] capsulam cipream *A* capsula ciprea *N,G* || **66.** ista] istam *A* || **70.** Kayr] Kayer *N,G* ~ plana] plena *A* ~ parati] prearati *N,G,E* || **72.** Iunii] Iulii *A,N,G* || **73.** Baptiste] Baptis *A* || **78.** situlas] situlata *A,N,G* situla *E* ~ situlas meatus] meatus situla *E* ~ irrigandam] irrigendam *A* || **82.** pulchritudinis et ubertatis] pulchritudinis *A*: prima littera 'd' expungitur || **83.** plenitudinis] planitudinis *E*.

aquest riu i els seus corrents o braços ha d'entendre's allò que es diu al *Psalm* sobre els egipcis: «va convertir en sang els rius i les aigües perquè no poguessin beure»¹ i en un altre lloc: «va canviar les aigües en sang i va fer morir els peixos»². I en aquest riu és on la filla del faraó va trobar Moisés a la cistella de jonc que va donar a una noia hebrea perquè l'alimentés, segons és escrit a l'*Èxode*³. 60

També, a més d'això, ha de saber-se que rarament o mai plou a la terra d'Egipte, perquè, tal i com disposa Déu omnipotent, està privada de núvols plugissers i pel seu especial privilegi està dotada meravellosament i inexplicable de la serenitat del cel. També ha de saber-se que tota aquesta terra que és arable—amb excepció dels petits i baixos turons, com ja s'ha dit—des del mar esmentat fins al desert de sorra, que està a prop de la ciutat del Caire, és una terra tan plana que durant gran part de l'any la superfície del riu ben dotat és gairebé igual a la superfície de tota la terra. I per això, d'acord amb el que va disposar la Saviesa increada, aquell riu creix una sola vegada a l'any, durant el mes de juny, gairebé per vuit dies abans de la festa de sant Joan Baptista⁴ i comença a decreixer al voltant de la festa de sant Dionís, sant Rústic, etcètera⁵, segons diuen. I augmenta tant que cobreix d'una manera admirable la superfície de tota la terra, excepte els baixos turons on s'estableixen els homes, dels quals ja s'ha parlat, i mentre el riu habita i administra aquesta terra, supleix amb la seva qualitat les funcions de les pluges. Durant la resta de temps, però, els colons d'aquella terra extreuen l'aigua que recullen del mateix riu i canals amb bous que estiren les sínies per irrigar la superfície de tota la terra mitjançant uns fossats o dipòsits del canal, segons sigui necessari, i així preparen la terra per produir fruits més rics i nodreixen diligentment i conserven els fruits ja cultivats. 65 70 75

D'altra banda, aquesta terra és la més magnífica i bella d'entre les terres de tot el món per la seva «gran bellesa i riquesa, per la seva gran bellesa i encant, per la seva gran opulència i fertilitat, 80

---

¹ Ps., 77, 44.

² Ps., 104, 29. Per l'ús d'aquests dos psalms, cf. pàgines CXLIV–CXLV de l'estudi preliminar.

³ Cf. Ex., 2, 3–5.

⁴ El dia de sant Joan Baptista és el 24 de juny i Symon Semeonis remarca que el Nil comença a créixer vuit dies abans, emplaçant-nos doncs al 17 de juny. És per tant plausible un error del copista que ubiqui aquest creixement al mes de juliol. L'últim editor del text va corregir el manuscrit oferint «*uidelicet in mense Iunii*».

⁵ 9 d'octubre.

quamuis supra omnes mundi regiones sit habundans in fructibus et signanter in frumento,
85 ordeo, fabis, succura, bumbace et canna fistulis, tamen in pomis et piris que in occidentalibus
regionibus reperiuntur, totaliter est sterilis et infructuosa. Ipsa etiam omni tempore anni,
tempore inundationis fluuii excepto, uariarum herbarum, rosarum floribus decoratur et
pulchrificatur, qui suo uigore delectant uisum, suo odore olfaciunt olfactum et suo sapore
reficiunt gustum. Et hinc est quod in aqua roseacea odoriferissima et nobilissima primatum
90 optinet et apicem perfectionis.

Ipsa etiam boues nutrit mire magnitudinis et altitudinis, et oues uelut bouiculas, quarum
quedam habent caudas semirotondas, pingues nimis, latissimas atque lanosas, quandoque
.LXX. libras ponderantes; quedam uero grossas, pingues, lanosas et talaras, quarum omnium
105 habent cornua curua et breuia, et aures quandoque pedem et amplius in longitudine, habens
latas ualde in parte anteriori et uelut aures canis uenatici continue pendentes. Et earum capita
in parte anteriori sunt uelut fossarium curua et mirabiliter ad colligendum de terra bladum et
herbas apta. Et hec conuenienter ualde, quia ipsa terra non habundat in nemoribus nec
arboribus, nisi fructiferis tantum. Et hinc est quod lignamenta pro edificiis construendis non
100 habet nisi de terra Christianorum, que ad eos, Dei timore postposito, per manus mercatorum
eorundem portantur in non modicam equitatis et iustitie lesionem et animarum portantium,
pro dolor!, eternam dampnationem. || Quedam uero capris aliarum regionum in omnibus sunt
conformes.

f. 18^v

Ipsa utique est camelorum nutrix et mater innumerabilium. Et hoc propter eius summam
105 plenitudinem et leuitatem, lapidum carentiam et pluuiarum. Raro uel nunquam enim ibi
lapides inueniuntur quibus offenduntur, nisi in locis certis uel determinatis. Ipsa enim in

---

85. bumbace] bombace A ~ canna fistulis] canna fistulis A || **89.** et nobilissima] *om.* A: *altera manu in margine scribit* || **91.** etiam] *om.* N,G || **96.** uenatici] uenati A: *supra corrigitur* || **97.** fossarium] fossorium E || **98.** non...nemoribus] in nemoribus non abundat N,G || **99.** lignamenta] ligamenta A || **100.** mercatorum] mercatoris A || **101.** modicam] modicum A || **105.** plenitudinem] planitudinem N,G,E ~ *carentiam* et] etiam A || **105-106.** raro uel nunquam...offenduntur] raro enim ibi...offenduntur uel nunquam A.

per la seva gran abundor i planor i també per la seva gran robustesa i estabilitat»¹. Aquesta, tot i que sigui més abundant en blat, ordi, faves, sucre, cotó i canya fístules que totes les regions del món, tanmateix és estèril i infructuosa en les pomes i peres que es troben a les regions occidentals. Aquesta terra també està decorada i embellida durant tot l'any, amb excepció del temps de la inundació del riu, amb flors de diverses herbes i flors que amb el seu vigor delecten la vista, amb la seva olor flairen el flaire i amb el seu sabor revifem el gust. I d'aquí ve que aquesta terra té el primer lloc i el punt més alt de perfecció en l'aigua de roses més olorosa i bona. 85

Aquesta mateixa terra també cria uns bous d'una admirable magnitud i alçada i ovelles com vaquetes. Algunes d'aquestes tenen unes cues semicirculars i són massa grasses, grandíssimes i llanoses, pesant a vegades setanta lliures; altres, però, tenen unes cues grosses, grasses, llanoses i que arriben fins als talons. La llana de totes aquestes és òptima, tot i que grossa. També cria aquesta terra unes cabres no molt grans: algunes tenen unes banyes corbades i curtes i unes orelles d'un peu de llarg i a vegades més, força amples en la part anterior i contínuament penjant com les orelles d'un gos de caça. Els caps són en la part de davant com les corbes de les fosses i són meravellosament aptes per collir el blat i les herbes del terra. I això de manera força convenient, perquè aquesta terra no té abundància de boscos ni d'arbres, excepte els fructífers. I és per això que no tenen fusta per construir edificis, sinó que l'obtenen de la terra dels cristians que, no fent cas del temor a Déu, els hi porten a través dels mercaders amb no poc dany per a la igualtat i la justícia i, ai las!, la condemna eterna de les ànimes. D'altra banda, les cabres són iguals a les cabres d'altres regions. 90 95 100

Aquesta mateixa terra és, sens dubte, nodridora i mare d'innumerables camells. I això per la seva extrema riquesa i la seva extrema superfície llisa, que està mancada de pedres i pluges. Doncs rarament o mai es troben pedres amb les quals es pot fer mal, només en uns certs o determinats llocs. Aquesta terra està dotada en abundància de cavalls i ases vivacíssims i 105

---

¹ Fragment extret de l'enciclopèdia *De proprietatibus rerum*. Cf. pàgines CXLIX–CL de l'estudi preliminar.

equis, asinis uiuacissimis et uelocissimis est habundanter dotata, cuius equi non sunt magni nec potentes ad arma portanda, sed sunt ueloces <et> uiuaces, Hibernicorum puerorum equis quasi in omnibus conformes.

- 110 Ipsa etiam nimis habundat in columbis, gallinis et auibus aquaticis et multarum aliarum nobilissimarum auium generibus. Et hinc est quod semper Soldanus omnibus indifferenter cuiuscumque status, legis seu condicionis, gerfaucones sibi portantibus, soluit pro quolibet uiuo .3. milia dragmas, que ualent florenos .CL. et pro quolibet mortuo in itinere uersus eum ueniendo soluit .MD. dragmas, que ualent .LXXV. florenos, exceptis gratiis et muneribus
- 115 amplissimis, quas eis affluenter largitur, et omni die prouidet de pane et carnibus eisdem quousque fuerit de minimo etiam quadrante eis satisfactum. Et sic semper fecerunt sui predecessores et facient in posterum eius successores.

Hic autem est sciendum quod omnia animalia quadrupedia ipsius terre communiter uiuunt de ordo, fabis siccis totaliter fractis et de quadam herba que dicitur trifolium bestiale, Anglice

120 uero *conuigrays*, que nutritur et custoditur sicut frumentum uel aliud genus bladi. Et semen eius colligitur et seminatur et de ea fenum suum faciunt colligi, quia prata non habent nec habere desiderant. Vnde de isto feno potest intelligi illud quod dicitur in *Psalmo: et comedit omne fenum in terra eorum et* || *comedit omnem fructum terre eorum*. Verum tamen cameli quandoque uiuunt de lapidibus siue ossibus que in dactilis reperiuntur.

f. 19^r

122-123. Ps., 104, 35.

---

108. uiuaces] uiuares A || **109.** quasi] *om.* N,G || **120.** conuigrays] cowigrays E || **123.** eorum] illorum N,G.

velocíssims. Els seus cavalls no són generalment grans ni forts per portar armes, però són veloços i vivaços, gairebé iguals en tot als cavalls dels nois d'Irlanda.

Aquesta terra també té una excessiva abundància de coloms, gallines i aus aquàtiques i de moltíssims altres famosíssims gèneres d'aus. I d'aquí ve que el Soldà sempre paga tres mil dracmes—que són cent-cinquanta florins—a tots aquells que, indiferentment del seu estatus, religió o condició, li porten un girfalc¹ viu; a aquells que li porten un que ha mort en el trajecte cap a ell els hi paga mil cinc-centes dracmes—que són setanta-cinc florins—, un cop rebuts agraïments i regals abundantíssims, que els hi dona copiosament. I cada dia els hi procura pa i carns fins que hagi estat satisfet el cèntim més petit². I així ho han fet sempre els seus predecessors i així ho faran en el futur els seus successors.

Aquí també ha de saber-se que tots els animals quadrúpedes d'aquesta terra viuen generalment d'ordi, faves seques totalment trencades i d'una herba que s'anomena trèvol salvatge, en anglès *cowgrass*³, que és fet créixer i mantingut com el blat o un altre tipus de frumentaci. Recullen el seu gra i el planten i d'aquest fan collir la palla, perquè no tenen prats ni desitgen tenir-ne.

¹ Symon Semeonis utilitza aquí la paraula del francès antic 'gerfaucon' ('girfalc'), també conegut com 'falcó grifó' o 'falcó sagrat'. Cf. *Dictionnaire du Moyen Français*, 'gerfaut', <http://www.atilf.fr/dmf/definition/gerfaut>.

² Aquesta oració ha estat entesa de forma diferent pels traductors i editors del text. Hoade, *Western Pilgrims*, 25 tradueix així: «until satisfaction has been made to them four times for the least thing», traduïnt la paraula «*quadrans*» en la seva accepció més clàssica. Per altra banda, Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 71 tradueix: «until they are paid to the last farthing» i Deluz, «Le voyage de Symon», 983: «tant qu'ils n'ont pas été payés jusqu'au dernier sou». Aquestes dues últimes traduccions recullen un sentit econòmic i monetari de la paraula llatina «*quadrans*», accepció a la qual ens sumem en la nostra traducció. El vocable llatí també en època clàssica designava 'un quadrant' [un quart de la moneda romana as i també la quantitat mínima]. Amb aquest terme llatí Symon Semeonis designa una moneda anglesa anomenada en anglès mitjà 'ferthing', que prové de l'anglès antic 'feórþling' (cf. Joseph Bosworth, «feórþling», dins *Anglo-Saxon Dictionary Online* [editat per Thomas Northcote Toller, Christ Sean i Ondřej Tichy], (Prague: Charles University, 2014), <https://bosworthtoller.com/10458>. L'ús del substantiu llatí «*quadrans*» per la moneda 'farthing' era comú, ja que es registra l'ús al glossari de Du Cange, «quadrans» dins *Glossarium mediae et infimae latinitatis* (Niort: L. Favre, 1883–1887), <http://ducange.enc.sorbonne.fr/QUADRANS1>: «*monetae minutoris speciei apud Anglos, pars quarta denarii*».

³ Els dos primers editors del text, Nasmith i Golubovich, van llegir aquí «*conuigrays*» i l'últim, Esposito, «*cowigrays*». Si bé la primera opció és acceptable en tant que al manuscrit la 'q' presenta similituds amb l'abreviatura 'com-' o 'con-', de cap manera pot ser acceptada la segona opció (que l'editor presenta com lectura del manuscrit i no pas com a correcció o proposta de lectura: Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 70). Aquesta proposta ha estat normalment acceptada, tot i que cal assenyalar que no existeix cap testimoni contemporani o anterior a l'*Itinerarium* que utilitzi aquest substantiu com a origen de l'actual 'cowgrass' de l'anglès, el primer testimoni del qual és de l'any 1789: Oxford English Dictionary, «cow-grass» dins *Oxford English Dictionary Online, March 2023*: Oxford University Press, <https://www-oed-com.ure.uab.cat/view/Entry/43462?redirectedFrom=cowgrass&>

125 Item sciendum quod prefate terre coloni sunt turpes, uiles et impersonati, moribus et gestu
bestiis totaliter conformes, qui in collibus memoratis domos totaliter de luto et lateribus, solis
ardoribus communiter coctis, constructas inhabitant. Vbi fossatis nec aliis fortalitiis sunt
muniti, sed sunt in<ermes> et inepti ad hostium cuneos perforandos et patrias leges
defendendas, sicut etiam sunt omnes Saracenorum populares. Tamen tria sunt in quibus
130 totaliter confidunt et quibus credunt se munire et ab hostium insidiis defendere et liberare:
primum est exercitus Soldani, qui semper quasi moratur in ciuitate del Kayr, qui ad minus
.XXX. milia equitum se extendit; secundum est fluuius sepedictus, quem ad omnem plagam
totius terre deducere possunt satis faciliter et ipso quasi inexpugnabiliter se munire, et hoc
propter ipsius terre summam planitudinem et leuitatem; tertium est desertum arenosum, quod
135 est etiam turris fortitudinis eorum quousque ad mare Mediterraneum tota terra
circumcingitur. Et hinc est quod intrare terram Egypti est impossibile nisi per mare uel per
desertum uel descendendo de India per fluuium prescriptum. Hiis itineribus et non aliis ad
eam peruenitur.

---

128. inermes] in A: *in codice spatium uacuum est quod, iudicio meo, litterarum septem caret* || **130.** defendere et liberare] defenderi et liberari N,G || **132.** quem] quoniam E || **134.** tertium est] tertium autem est E.

D'això, d'aquesta palla, pot entendre's allò que es diu al *Psalm*: «i es menja tota la palla del país i es menja les collites dels camps»¹. Però, tanmateix, els camells a vegades viuen de les pedres o ossos que troben als dàtils. 120

També ha de saber-se que els habitants de l'esmentada terra són repugnants, menyspreables i inhumans, totalment semblant a les bèsties en els costums i gestos. Aquests viuen als turons abans mencionats, en cases totalment construïdes amb fang i totxos cuits, generalment, per la calor del sol. Allà no són protegits ni amb fossats ni amb cap altres tipus de fortalises, sinó que són ximpls i estan indefensos per obrir-se pas entre els exèrcits enemics i per servir les lleis de la seva pàtria, així com també ho estan tots els ciutadans sarraïns. Tanmateix, tres són els elements en els quals confien totalment i amb els quals creuen protegir-se i defensar-se i alliberar-se de les insídies dels enemics: el primer és l'exèrcit del Soldà, que gairebé sempre resideix a la ciutat del Caire, que compta com a mínim amb trenta mil cavallers; el segon és l'esmentat riu, que el poden desviar prou fàcilment per tota l'extensió de tota la terra i amb ell poden defensar-se d'una forma gairebé inexpugnable per la seva gran planor i llisor; el tercer és el desert de sorra, que és també la seva torre de fortalesa² que envolta tota la terra fins al mar mediterrani. I d'aquí ve que entrar a la terra d'Egipte és impossible si no és per mar o pel desert o baixant des de l'Índia per l'esmentat riu. Aquests camins, i cap altre, arriben fins a ella. 135

---

¹ Ps., 104, 35.

² L'expressió «*turris fortitudinis*» apareix a Ps., 60, 4. Resulta estrany, però, que Symon Semeonis utilitzi aquí una cita bíblica al descriure les defenses d'Egipte i, per tant, dels sarraïns.

<DEL KAYR>

Ceteris autem pretermisissis que ad ipsorum descriptionem pertinent, de predicta uilla, uidelicet Fow, profecti fuimus et nauigauimus ciuitatem prenotatam ingentissimam et famosissimam, uidelicet Kayr. Que, iudicio nostro saluo meliori, maior est ciuitate Parisiensi in duplo, 5 populosior in quadruplo et si plus diceremus ueritatis limites non transgrederimur. Ipsa quidem non est munita nec fossatis nec aliis bellicis apparatus [munita], nisi satis debiliter circa ipsius medium, ubi || habet tamen portas excellentissimas laminis ferreis coopertas, et quodam muro, qui de castro infrascripto quodammodo uersus boream quasi per unum miliare se extendit. Que licet in comparatione ad ciuitatem Parisi sit non edificata, pro eo quod 10 communiter ipsius edificia sunt in parte inferiori de lateribus et luto et in parte superiori de lignis subtilissimis, ramunculis palmarum, cannis et luto, tamen interius non uidetur aliud nisi domus Dei et porta celi, quoniam picturarum uarietate nobilissimarum sunt excellenter ornate et lapidibus marmoreis ac aliis pretiosissimis mirabiliter bene et sumptuose pauimentate, que cotidie uel saltem alterius diebus diligenter cum scopis mundantur et ab omnibus immunditiis 15 continue custodiuntur. Ipsa siquidem habet carerias strictas, curuas, obscuras, angulosas, pulueribus ac aliis immunditiis plenas, et in nullo pauimentatas. Quarum principaliores, que sunt magis liniare, continue sunt ita plene populo barbaro et uilissimo, que nunquam de uno capite ipsius ad aliud nisi cum maxima difficultate transitur. Et hinc est quod raro uel nunquam pertransiunt nobiles nisi in equis, nec homines qui sunt alicuius ualoris nec mulieres 20 nisi in asinis, nec etiam alii negotiatores uolentes se de negotiis celeriter expedire. Propter hoc [quod] est sciendum quod in ciuitate ipsa, secundum quod intelliximus a uiris fidedignis, sunt .XXX. milia asini conductiti stantes in biuiis per carerias, qui nihil aliud faciunt nisi uolentibus per ciuitatem uel extra asinare intendunt, exceptis <illis> qui aliis seruiciis exponuntur.

f. 19^v

25

---

3. ciuitatem] *om.* A: *altera manu in margine scribit* || 8. boream] boriam A,E || 9. Parisi] Parisiensem N,G,E ~ sit non] non sit N,G,E || 14. scopis] sconsis A,N || 16. nullo] ullo A || 17. liniare] lunares N lineares E || 20. celeriter] *om.* E.

<EL CAIRE>

Però deixant de banda la resta d'elements que escauen a la seva descripció, vam sortir de l'esmentada vil·la, és a dir Fuwah, i vam navegar a la immensíssima i famosíssima ciutat ja anomenada, és a dir El Caire. Que—segons el nostre parer, amb respecte a un de millor—és el doble de gran que París, quatre vegades més poblada i si diguéssim més no traspasaríem els límits de la veritat. Aquesta, certament, no està fortificada ni per fossats ni per altres aparells bèl·lics, només prou dèbilment prop del mig de la ciutat, on té unes portes excel·lentíssimes cobertes de làmines de ferro i un mur que s'estén cap al nord des de la fortificació (descrita més endavant) al llarg de gairebé una milla. Tot i que la ciutat, en comparació amb la ciutat de París, no està tan edificada perquè els seus edificis són generalment de fang i totxos en la part inferior i de fustes primíssimes, branquetes de palmeres, canyes i fang en la part superior, tanmateix el seu interior no sembla altra cosa que la casa de Déu i la porta del cel, perquè estan excel·lentment embellides amb una varietat de pintures esplendíssimes i pavimentades d'una forma ben meravellosa i sumptuosa amb marbre i altres pedres preciosíssimes que, cada dia o almenys cada dos, netegen diligentment amb escombres i les protegeixen sense parar de tot tipus de brutícies. La ciutat té carrers estrets, sinuosos, foscos, angulars, plens de pols i altres brutícies i gens pavimentats. Els carrers principals, que són més rectes, estan sempre tan plens de gent bàrbara i vilíssima que mai es pot creuar d'una punta a l'altra si no amb la més gran dificultat. I d'aquí ve que rarament o mai els nobles els creuen si no és amb cavalls, com tampoc els homes d'algun valor ni les dones, que ho fan en ases, com tampoc els mercaders que volen resoldre ràpidament els seus negocis. Per això ha de saber-se que, en aquesta ciutat, segons vam saber per uns homes fidedignes, hi ha trenta-mil ases de lloguer parats a les cruïlles entre carrers, que no fan res més que dur aquells que ho volen en ase per la ciutat o fora. També hi ha aquells que són exposats per altres serveis.

Huius populi pater fuit Ysmael Abrahe, quem genuit de Agar ancilla uxoris sue Saray
25 Egyptiaca: *Gen.* .XVI.. Cui fugienti in solitudine a facie domine sue Saray, dixit angelus
Domini: *Reuertere* || *ad dominam tuam*, et cetera; *Multiplicans, inquit, multiplicabo semen*
tuum et non numerabitur pre multitudine, et sequitur: *Hic erit feros homo, manus eius contra*
omnes et manus omnium contra eum, et e regione uniuersorum fratrum suorum figet tentoria.

f. 20^r

Camelorum etiam ipsius ciuitatis infinitus est numerus, et ouium ac caprarum multitudinis
30 non est finis. Propter quod sciendum est quod nullibi in tota terra Egypti nec in terra Indie
utuntur curribus nec uehiculis, quibus utuntur in regionibus occidentalibus, nisi in
paucissimis locis, sed omnia quibus indigent nauigio uel camelis seu bobus et asinis portantur.

De diuitiis autem ipsius ciuitatis—que precipue in auro et argento, pannis aureis et sericis,
bumbacinis et lineis uario modo textis, gemmis nitentibus, margaritis et aliis lapidibus
35 pretiosis, uasis aureis, argenteis, ereis opere saraceno artificialiter et incomparabiliter sculptis,
uitreis gratiosissime ornatis, que communiter fiunt in Damasco, balsamo, oleo, melle, pipere,
succura, speciebus diuersis, et aliis iocalibus innumerabilibus relucet—scribere
pretermittimus, quia non possint capi carta nec sermone explicari.

Est etiam sciendum quod in ipsa omni tempore anni sicut ubique in tota terra Egypti, flores
40 rosarum et aliarum herbarum predicto pretio, sicut dictum est, et fructus recentes reperiuntur.
Vidimus enim ibi per totam hiemem fabas recentes inter alia grani genera, et ficus recentes et
maturas ualde. Vidimus dominica prima quadragesime apud Alexandriam in mensa consulis
Venetiarum, qui etiam tunc in maxima copia per totam ciuitatem reperiabantur.

---

26. Gn., 16, 9 || 26-27. Gn., 16, 10 || 27-28. Gn., 16, 12.

---

24. Saray] Garay A || 25. Saray] Sare N,G || 27. pre] pro N,G ~ ferus] fereus N,G || 30. non est] om. A: *supra*
scribitur ~ Indie] Inda A,E Inde N || 34. aliis] om. G || 37. relucet] relucet A,N,G || 38. possint] possunt
N,G || 39. est] et N,G || 41. hiemem] yemem A.

El pare d'aquest poble va ser Ismael, fill d'Abraham, que va néixer d'Agar, l'esclava egípcia de la seva dona Sarai: *Gènesi*, 16. A qui fugint al desert de la presència de la seva senyora Sarai, l'àngel del Senyor li va dir: «Torna cap a la teva senyora»¹, etcètera, «multiplicant, va dir, multiplicaré la teva llavor i no podrà ser comptada entre la multitud»², i segueix: «serà un home ferotge, la seva força contra tothom i la força de tothom contra ell i clavarà les seves tendes fora de la regió de tots els seus germans»³. 25 30

El nombre de camells d'aquesta ciutat és infinit i la multitud d'ovelles i cabres no té fi. Per la qual cosa ha de saber-se que en cap lloc de la terra d'Egipte ni de l'Índia s'utilitzen carros ni vehicles com els que s'utilitzen a occident, només en poquíssims llocs. Tot allò que necessiten és portat en vaixell o camells o bé bous i ases.

D'altra banda, ens estalviem d'escriure sobre les riqueses d'aquesta ciutat—que resplendeix sobretot en or i plata; en teles d'or i sedes, cotons i llis teixits de diverses maneres; en gemmes brillants, perles i altres pedres precioses; en vasos d'or, de plata i de bronze esculpits artificialment i incomparable amb art sarraí; en vidres, que generalment es produeixen a Damasc, embellits de la forma més encisadora; en bàlsam, oli, mel, pebre, sucre, diverses espècies i altres ornaments preciosos—perquè no podria ser contingut en cap paper ni ser explicat en cap conversa. 35 40

També ha de saber-se que durant l'any, en aquesta ciutat, com arreu en tota la terra d'Egipte, es troben flors de roses i altres herbes i fruits frescs pel preu esmentat abans⁴, com ja s'ha dit. Doncs vam veure allà durant tot l'hivern faves i figues fresques i força madures entre altres tipus de gra. Vam veure-ho a Alexandria el primer diumenge de Quaresma⁵ a la taula del cònsol de Venècia, que fins i tot llavors es trobaven en la més gran abundància per tota la ciutat. 45

---

¹ Gn., 16, 9.

² Gn., 16, 10.

³ Gn., 16, 12. Per un anàlisi d'aquests versicles bíblics en la polèmica amb l'islam, cf. pàgines CXLV–CXLVI de l'estudi preliminar

⁴ No hi ha cap menció en tot l'*Itinerarium* sobre el preu de flors.

⁵ 4 de març de 1324.

Est itaque sciendum quod in ea quasi ex omni tribu et lingua et natione, que sub celo est, uiri
45 et mulieres reperiuntur, || et quod ipsius ciues et populares Alexandrie totaliter sunt conformes,
qui omnes sicut ceteri legis diabolice professores, a minore usque ad maximum, ab Admiraldo
usque ad Soldanum inclusiue, sunt sodomite pessimi et uilissimi, et eorum multi cum asinis et
bestiis operantur iniquitatem. Et tum Soldanus habet, ut relatu fidedigno audiuius, .LX.
uxores et pedissecas siue ancillas ipsis intendentes mille, que omnes secum in castro infrascripto
50 continue morantur. Alii uero communiter habent tres uel quatuor et eorum multi septem, de
quibus potest uerificari illud Ysaie, .IV.: *et apprehenderunt septem mulieres uirum unum in die
illa*, et cetera. Et in *Alcorano* et azoara, id <est> capitulo, .VII.: «Duas aut tres aut quatuor
uxores ducite, nisi timueritis eas nullatenus pacificare posse. Tunc enim uel quot sua manus
castigare quiuerit, qui rem determinatam donet, ducat. Res autem suas illis permittentibus,
55 uoluntate uestra postulante, licite comedere potestis. Nesciis et temerariis ante dies discretionis
sue solum uicti uestuique necessaria tribuite». Hic porcus Machometus, pudicitie et castitatis
suffocator.

Sepedicta autem ciuitas est sita ad radicem montis arenosi et sterilis in plano, et sub eo in
longum protensa, undique deserto arenoso circumdata, quod durat uersus orientem siue
60 Ierusalem itinere .VIII. dierum, sicut luculentius patebit inferius, et ad occidentem, ubi habet
confines cum quadam prouincia Barbarorum que uocatur *Barcha*, itinere .XV. dierum, et ad
meridiem usque ad regnum Danubianorum, itinere .XII. dierum, preter quam ad partem
borialem ad quam habet terram illam planissimam atque uberrimam superius descriptam, et

---

51-52. Is., 4, 1.

52-56. Q. 04: 3-5.

59-62. Cf. Haytonus, *Flos*, IV, 10.

---

45. Alexandrie] Alexandrie ciuibus *N,G* || 46. professores] confessores *N,G* || 48. tum] tamen *N,G,E* || 49. pedissecas] pedissecas *A*: *secunda 'e' littera expungitur*; pedissecas *N,G* || 51. Ysaie] Ysaac *A* ~ .IV.] *om. E* ~ apprehenderunt] apprenderunt *A*: *alia manu supra corrigitur* || 52. et azoara] *om. E* ~ id] in *N,G* || 54. quiuerit] quieuerit *A,N,G,E* ~ qui] quasi *N,G* ~ donet] dono *N,G* || 55. comedere] et commode *A,N,G,E* || 56. uestuique] uestui *N,G* uestituique *E* || 58. sub eo] sub ius *A* subtus *N,G,E* || 62. Danubianorum] Daimbranorum *N* || 63. planissimam] planisissimam *A*.

Doncs bé, ha de saber-se que en aquesta ciutat es troben homes i dones de gairebé tot poble, llengua i nació que existeix sota el cel i que els seus ciutadans i habitants són totalment semblants als d'Alexandria. Tots, com la resta de seguidors de la diabòlica llei, des del més petit al més gran, des de l'almirall al Soldà inclòs, són els més pèssims i vils sodomites i molts d'ells es lliuren a l'abús amb ases i bèsties. I, a més a més, el Soldà té, tal i com vam sentir d'un relat fidedigne, seixanta dones i mil serventes o esclaves que se'n cuiden d'elles. Totes viuen sempre amb ell a la fortificació que es descriurà després. Altres, però, tenen generalment tres o quatre i molts d'ells set. Sobre això pot ser demostrat allò escrit a Isaïes, IV: «aquell dia, set dones s'empararan d'un sol home»¹, etcètera. I a l'*Alcorà* i a la sura—és a dir capítol—set: «Caseu-vos amb dues o tres o quatre dones, si no és que temeu no poder-les apaivagar de cap manera. Llavors, doncs, que es casi, qui ofereixi el patrimoni fixat, amb tantes com pugui castigar la seva mà. D'altra banda, podeu gaudir lícitament de les riqueses segons us reclami el vostre desig, un cop aquelles us les confiïn. A les nècies i temeràries concediu-los només els aliments i les robes necessàries abans del dia de la separació»². Això aquest porc Mahoma, escanyador de la pudicícia i la castedat. 50 55 60

L'esmentada ciutat està situada en un terreny pla, al peu d'un mont de sorra i estèril i sota aquest s'estira al llarg, rodejada de tots costats pel desert arenós que es prolonga cap a orient o Jerusalem durant vuit jornades, tal i com es mostrarà després més detalladament; cap a occident, on té els confins amb una província de bàrbars que anomenen *Barca*³, durant quinze jornades; al sud durant dotze jornades fins al regne dels nubis⁴; a més a més d'aquella al nord, que guarda aquella terra planíssima i riquíssima descrita abans i el mencionat riu que està 65

---

¹ Is., 4, 1.

² Q. 04: 3–5. Per un anàlisi del discurs polèmic, cf. les pàgines CVIII–CIX de l'estudi preliminar; per un anàlisi del fragment respecte a la història manuscrita del *Corpus Islamolatinum*, cf. les pàgines CXIX–CXX.

³ La regió més oriental de l'actual Líbia, anomenada avui Cirenaica. El nom que dona Symon Semeonis sembla un intent de transliteració de l'àrab (*Barqa*).

⁴ Symon Semeonis utilitza fins aquí Haytonus, *Flos Historiarum Terre Orientis* [editat per Jean Dardel], 347. Cf. pàgines CLII–CLIII de l'estudi preliminar.

sepedictum fluuium, qui est ex parte australi ipsius, quo mensuratur longitudo Egypti,
65 mensura .xv. dierum. || Qui sibi non approximat nisi in parte per dimidium miliaris, quod
spatium est uiridariis et ortalitiis gloriose insignitum et arboribus pulcherrimis consitum. Vbi
est quidam locus planissimus et quadrus, muro basso et humili circumdatus, qui *Mida* dicitur,
in quo Soldano cum Admiraldis suis et ceteris nobilibus sui exercitus quandoque solaciatur.
Cuius solacii modus talis est per omnia qualis est pastorum in terra Christianorum cum pila et
70 baculis curuis, hoc solum excepto: quod predicti nobiles cum suo Soldano nunquam nisi in
equis pilam percutiunt, nec cum ea suo modo militariter solaciantur <nec> etiam examinantur
tam equi quam equites, quoad agilitatem, fortitudinem et ceteras militie probitates, sicut
examinantur Christianorum milites in hastiludiis torneamentis et ceteris militaribus actibus.
Et absque dubio, multi equi ibidem et equites periclitantur et eorum multi omni actu militari
75 priuantur. Et hinc est quod raro predicto ludo utitur Soldanus, sed illum in actus uenaticos
commutat et effeminatos. Iuxta predictum locum immediate est palatium magnum et altum,
in quo uxores Soldani et ceterorum nobilium ludentes extra inestimabilem pressuram
intuentium speculantur et specialiter ipsum Soldanum, quia semper quando pilam per uices
excudit, omnes eum laudant et magnificent tubis innumerabilibus clangentibus et *nakaris*,
80 tympanis raucis, infinitis tonitriantibus et uocibus, clamoribus in tantum quod motum
Arcturi impedire uidentur et cum sodomitis precipitari estimatur, et ex equorum tumultu et
equitum collusione et populorum concursu alienigenorum, bases terre, columnas eius et
epistylia fugam petere autumant et ordinem uniuersi euelli.

Circa autem medium ipsius ciuitatis, ex opposito quasi ad orientem in supercilio predicti
85 montis, est castrum ipsius Soldani ingens || et pulchrum bellicis apparatibus et palatiis, officinis
et aliis imperialibus magnificentis decentissime munitum et pulchrificatum, quod habet in
ambitu unum miliare, ut dicitur, et distat a ciuitate quantus est iactus baliste. In quo continue

---

65. approximat] approximant A,N,G,E ~ miliaris] miliare A || 67. quadrus] quadratus N,G || 71. militariter]
militaliter A || 75. uenaticos] uenaticios A || 77. inestimabilem] inestimabilemque A || 78. pilam] palam A:
expungitur et supra corrigitur || 79. nakaris] zakaris A akaris N,G || 80. tonitriantibus] conitriantibus A,N,G || 81.
Arcturi] Arthuri A || 82. collusione] collisione N,G,E || 83. epistylia] epistilia A,N,G,E ~ autumant] auctuminant
A,N,G ~ euelli] euuerali A eminatori N,G inuerti E.

a la part sud d'aquesta mateixa ciutat i amb el qual es mesura en quinze jornades la longitud d'Egipte. El riu només s'acosta a la ciutat en una part, al llarg de mitja milla. Aquest espai està gloriosament distingit pels vergers i jardins i està sembrat amb arbres bellíssims. Allà hi ha un lloc planíssim i quadrat, rodejat per un mur baix i feble, que s'anomena *Mida*¹. En aquest lloc el Soldà s'alleuja de tant en tant amb els seus almiralls i la resta de nobles del seu exèrcit. El seu alleujament és en tot com el dels pastors a la terra dels cristians, amb una pilota i pals corbats, amb una sola excepció: que els nobles, amb el seu Soldà, només colpeixen la pilota muntats en cavalls². I mentre juguen a això, a la seva manera, no ho fan militarment ni tampoc s'examinen cavalls ni cavallers pel que fa a la seva agilitat, fortalesa i la resta d'actes militars. I sens dubte, en això mateix perillen molts cavalls i cavallers i molts d'ells es veuen privats del tot de l'acte militar. D'aquí ve que rarament o mai el Soldà juga a aquest joc, sinó que el canvia per caceres i jocs efeminats. Just al costat d'aquest lloc hi ha un palau gran i alt on, entretenint-se, les dones del Soldà i de la resta de nobles veuen els jugadors sense la incalculable pressió dels espectadors, ja que quan el Soldà llança la pilota, tots el lloen especialment a ell i el magnifiquen tant fent ressonar innumerables trompetes i fent sonar els *naqqara*, uns timbals roncs, i amb tants crits i clamors que semblen travar el moviment de l'estrella Arcturus i s'aprecia que es precipita contra els sodomites. I entre l'enrenou dels cavalls, el xoc dels cavallers i la concurrència del poble de diferent origen es pensaria que les bases de la terra, les seves columnes i arquitraus es posen en fuga i arrenquen l'ordre de l'univers.

D'altra banda, davant aquest lloc, prop del mig de la ciutat—més o menys cap a l'est—al ressalt de l'esmentat mont hi ha l'enorme i bella fortificació del Soldà³, decentíssimament fortificada i embellida amb aparells bèl·lics i palaus, oficines i altres magnificències imperials. Té, segons es diu, una milla de perímetre i dista de la ciutat tant com un tret de balista. Allà hi romanen

¹ En àrab 'Maydān' o 'mīdān': 'plaça' o 'hipòdrom'. Cf. pàgines LXXVIII–LXXIX i CCIV de l'estudi preliminar. Sembla que Symon Semeonis descriu aquí un dels hipòdroms construïts pel Soldà al-Nasir Muhammad qui va manar la construcció d'un 'mīdān' vora el riu Nil: Agnès Carayon, «City of the Cavalrymen and House of the Rider: 'Landscape Hippedromes' and Stable-Palaces in Mamluk Cairo» dins Ropa, Anastasija i Timothy Dawson (edd.), *Echoing Hooves: Studies on Horses and Their Effects on Medieval Societies*, (Leiden-Boston: Brill, 2022), 65.

² Descriu aquí el frare franciscà el joc del polo, de gran prestigi en les anteriors dinasties aràbiques i que amb els mamelucs aconsegueix una institucionalització a través de la creació d'una temporada de joc que començava amb la crescuda del riu Nil: Carayon, «City of the Cavalrymen», 61.

³ La Ciutadella del Caire.

stant .X. milia equites stipendiarii excellentiores, qui specialiter Soldano intendunt, exceptis
illis qui in ciuitate preparata morantur, de quibus dictum est. Qui omnes, sicut ceteri
90 Saracenorum equites, in sellis bassis et humilibus, strepis breuibus ad instar dominarum
equitant, in quarum qualibet parte anteriori est unus anulus in quo claua siue *marsa* ad ipsius
equitis tutamentum et defensionem satis bellice ponitur. Et eorum quilibet indifferenter ense
quodammodo curuo circumcingitur, et cum hoc multi eorum sunt sagittarii electissimi, et
potissime Turci, quorum arcus sunt de cornu curui et sagitte facte triangulares ad modum
95 spiculorum, quarum capita sunt hastis inserta sicut cultellus in manubrio, qui raro uel
nunquam aues nisi in aere ictibus sagittarum interficiunt.

Hic autem est sciendum quod sicut Indi siue Ethiopes colore ab aliis distinguuntur, ita et hii,
uidelicet Turci, facie. Facies namque habent breues et in parte superiori latas, et inferiori e
conuerso, quorum oculi sunt multum parui et totaliter conformes oculis cuiusdam bestiole,
100 qui ex instinctu sue nature cuniculos per domos et cancellas et domos subterraneas uenatur; et
in naso cum Indianis quodammodo conformitatem habent, et cum catis in barba maximam
affinitatem sibi uendicantur. Et eorum mulieres ab eis in figura in nullo discrepantur, sed per
omnia conueniunt. Predicti autem castri fundamenta sunt in lapide aliquo et sculptili de quo
ipsum totaliter est constructum. Qui lapis eiusdem speciei est cum lapide de || quo constructi
105 sunt muri ciuitatem Parisi ambientes. Quod quamuis sit apparatus bellicis multis ornatum,
tamen aquam non habet a se, et muri eius, sicut intelleximus, sunt satis habiles ad frangendum.
Et ex opposito autem ipsius infra ciuitatem est lacus quidam pulcherrimus, qui tempore
hiemali est anatis et aliis auibus aquaticis habundantissime dotatus, undique consitus, in
diuersis piscium maneriebus uberrimus, in quo piscantes maximum tributum soluunt
110 Soldano, et de piscibus aliquoties subministrant.

f. 22^r

---

88. stipendiarii] stipendiarii *N* || **89.** preparata] preparata *N,G,E* || **90.** sellis] cellis *A,N,G* ~ bassis] basis *A,N,G* || **91.**
quarum] quorum *N,G* || **92.** tutamentum] tutamen *N,G* ~ satis] sater *A* || **94.** Turci] Tursi *A* Turce *N,G* ~
triangulares] angulares *N,G* || **97.** hic] hoc *N,G* ~ Indi] Indiani *N,G*, *A*: *expungitur* ~ et] *om.* *N,G* || **98.** Turci]
Tursi *A* Turce *N,G* ~ facie] *om.* *E* || **100.** cuniculos] cunnilencos *A* || **101.** quodammodo] *om.* *N,G* || **105.** Parisi]
Parisiensem *N,G,E* || **109.** maneriebus] maueriebus *N* materiebus *G,E*.

sempre els deu mil cavallers professionals més excel·lents que cobreixen especialment el Soldà, excepte aquells que resideixen en la ciutat estudiada, dels quals ja s'ha parlat. Tots aquests cavallers, com la resta de cavallers sarraïns, cavalquen en selles de muntar grosses i de poca alçada i amb estreps curts, a la manera de les dones. En algun lloc de la part del davant d'aquestes selles hi ha una anella on es posa d'una forma prou bèl·lica una clava o una maça per a la protecció i defensa del mateix cavall. Qualsevol d'ells, sense distinció, es cenyeix al voltant una espasa, per dir-ho així, corba. Juntament amb això molts d'ells són arquers exquisidíssims, i sobretot els turcs, els arcs dels quals són fets de corns corbs i les fletxes són fetes triangulars a la manera de punxes; les puntes s'insereixen en les astes com la navalla al mànec. Aquests rarament o mai maten aus si no és quan estan a l'aire amb l'embat de les seves fletxes. 95 100

Aquí també ha de saber-se que, com els indis o etiòps¹ es distingeixen dels altres pel seu color, també aquests, és a dir els turcs, es distingeixen per la seva cara. Tenen unes cares petites i amples a la part superior i estretes a la part inferior. Els seus ulls són molt petits i totalment similar als ulls d'aquella bestiola que, per l'instint de la seva natura, caça conills per les cases i habitacions i caus². En el nas s'assemblen, per dir-ho així, amb els indis i pel que fa a la barba intenten guanyar-se la més gran connexió amb els gats. Les seves dones no discrepen en res amb ells pel que fa a la figura, sinó que s'assemblen en tot. D'altra banda, els fonaments d'aquesta fortificació³ són d'una pedra esculpida amb la que està totalment construït. Aquesta pedra és d'aquella mena amb la qual estan construïts els murs que rodegen la ciutat de París. La fortificació, tot i que estigui dotada de molts aparells bèl·lics, no té aigua dins seu i els seus murs, tal i com vam advertir, són prou fàcils d'esmicolar. I en oposició a aquesta fortificació, dins la ciutat, hi ha un llac bellíssim que durant l'hivern és ple d'ànecs i dotat abundantíssimament d'altres aus aquàtiques; està arreu sembrat i és riquíssim en diversos tipus de peixos. Allà els pescadors paguen el més alt tribut al Soldà i de vegades el forneixen de peixos. 105 110

¹ Noti's la conjunció disjuntiva «*siue*», que al llarg de tot l'*Itinerarium* és utilitzada sempre per oferir dos substantius (o adjectius) significants el mateix.

² Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 79 proposa identificar aquest animal amb la mustela.

³ Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 79 n.3 proposa identificar aquesta fortificació amb la Fortalesa de Babilònia. Cf. Gadwat Gabra, «The Fortress of Babylon in Old Cairo» dins Carolyn Ludwig i Morris Jackson (edd.), *The History and Religious Heritage of Old Cairo: Its Fortress, Churches, Synagogue, and Mosque*, (Cairo: American University in Cairo Press, 2013), 16–33.

Hic autem est sciendum quod Soldanus semper comedit sicut faciunt ceteri omnes legis
diabolice professores, satis brutaliter in terra. Et nunquam cibus pro eo paratur in castro, sed
extra in ciuitate, nec in curia eius mensa ponitur nec sedile nec mappa reperitur nec tualia, sed
115 loco mense ponuntur tabule rotunde, artificiose de auro uel argento fabricate et
aliquantulum a terra eleuate, super quas ponuntur cibaria in scutellis terreis magnis et amplis
coram circumsedentibus. De quibus omni urbanitate precisa et uelut lepusculus fugitiuus
fugata, sicut canes uel porci uilissimi comedunt, manus suas lingentes et barbas proprias
fedantes atque alias brutalitates inexplicabiles continue facientes quousque fuerint repleti.
Ipsis autem repletis, statim recedunt quodammodo pinguedine inuiscati et alii accedentes de
120 eisdem scutellis per omnia consimiliter comedunt, et sic accedunt succesiuè quousque fuerint
omnes saturati. Quo facto, collecta fragmenta statim per seruientes uenditioni in foro
exponuntur, que absque dubio multum ualent, quia cibus qui pro persona tantum Soldani
omni die paratur constat || mille dragmas, ut dicitur, excepto alio qui pro aliis ordinatur.

f. 22^v

In sepedicta autem ciuitate, sicut in tota terra Egypti et Indie, in tantum sublimata est iustitia
125 et equitas [stultitia] quod nobiles et uillani, iuuenes et cani et peregrini cuiuscumque legis seu
condicionis, omni redemptione postposita, pari pena puniuntur, etiam potissime quando
status rei mortis et tunc pena crucis puniuntur uel capitis uel ense per medium scinduntur.

Ad partem uero quasi borialem ipsius ciuitatis est quidam locus qui *Materia* <dicitur>. Vbi
<est> illa famosissima uinea, que olim fuisse dicitur in *Engaddy*, de qua stillat balsamus, que a
130 triginta uiris diligenter custoditur, quia <in> ipsa thesaurus Soldani pro magna parte consistit.
Ipsa [nauibus] aliis uineis in nullo est conformis, pro eo quod est arbor parua, odorifera,

---

129. Cnt., 1, 13.

---

113. ciuitate] ciuitatem A ~ nec tualia] om. N,G || 114. ponuntur] ponunt N,G || 124. Indie] Inda A,N India
G || 125. stultitia] expungitur A || 127. scinduntur] cinditur A || 131. nauibus] expungitur A.

Aquí també ha de saber-se que el Soldà sempre menja com ho fan tota la resta de seguidors de la diabòlica religió, és a dir prou brutalment al terra. El menjar no es para mai a la fortificació, sinó fora de la ciutat; no es posa ni es troba a la sala cap taula ni cap seient ni cap tovalló ni cap tovalla, sinó que en lloc d'una taula posen un tauló rodó artificiosament fabricat d'or o plata i una miqueta elevat del terra. Sobre aquests taulons hi posen, davant dels comensals, el menjar en plates de ceràmica grans i amples. Llavors, tot el seu refinament és interromput i se'ls hi escapa com una petitona llebre escàpola i mengen com els gossos o porcs més vils, llepant-se les mans i embrutant les seves pròpies barbes i fent sense parar altres brutalitats inexplicables fins que estan plens. Un cop estan plens, de seguida es retiren, per dir-ho així, amb la grassor al ventre. Arribant altres, mengen de la mateixa forma de les mateixes plates i així van ajuntant-se fins que estiguin tots atipats. Fet això, de seguida els esclaus posen a la venda al mercat els bocins de menjar arreplegats, que sens dubte valen molt, ja que només el menjar preparat cada dia per al Soldà val mil dracmes, segons es diu, sense comptar l'altre menjar que és demanat per a les altres persones. 115 120 125

D'altra banda, en aquesta esmentada ciutat, com en tota la terra d'Egipte i de l'Índia, la justícia i la igualtat¹ és fins a tal punt sublimada que els nobles i els paisans, els joves i els vells i els estrangers de qualsevol religió o condició són castigats amb la mateixa pena, abandonada tota redempció, i especialment en el cas d'una situació de pena capital. Llavors, són castigats a la creu o a l'esclavitud o tallats per la meitat amb una espasa. 130

Cap al nord d'aquesta ciutat hi ha un lloc que és anomenat *Mataria*². Allà hi ha aquella famosíssima vinya, que es diu que antany estava a Enguedí³, de la qual regalima aquell bàlsam. La vinya està totalment vigilada per trenta homes, perquè allà s'hi troba el tresor del Soldà en la major part. Aquesta vinya no s'assembla en res a les altres, perquè és un arbre petit, odorífer, 135

¹ El copista ha afegit aquí el substantiu «*stultitia*» ('estupidesa'), que posteriorment ve marcat a través de punts vermells (no sabem si del mateix copista o un lector posterior) per anotar així que la paraula ha de ser esborrada

² 'Mațariyya', lloc sagrat famós per la llegenda que diu que en aquest lloc va romandre la 'sagrada família' mentre fugia de la persecució d'Herodes (Mt., 2, 13–23). Per un article on s'estudia la importància d'aquest lloc i els textos utilitzats en la litúrgia copta, així com una selecció de descripcions realitzades sobre aquest lloc per part d'escriptors àrabs, russos i occidentals (entre els quals s'inclou el testimoni de Symon Semeonis), cf. Ugo Zanetti, «Matarieh, la sainte famille et les baumiers», *Analecta Bollandiana*, 11 (1993), 21–68.

³ Ein Guedi. Cf. Ct., 1, 13.

humilis et leuissima, corulo quoad leuitatem et corticem similis multum et quoad folia
cuiusdam herbe que dicitur nasturtium aquaticum totaliter est conformis. Cui immediate
135 coniunctus est fons ille indeficiens, quem fecit Dominus Ihesus cum pede ad matris sue
instantiam, que ibi aliquamdiu cum filio suo propter Herodis persecutionem moram trahens
nimia sitis auiditate affligebatur. Ipse enim fons est muro undique circumdatus, infra quem
sunt oratoria honesta, in quibus communiter omni sabato per annum peregrini occidentales,
Iacobite et alii Scismatici, de quibus pretactum est, et quandoque Saraceni uigilas deuote
facientes laudibus gloriose Virginis continue insistunt. Et se <et> eorum infirmos iuxta ipsum
140 fontem lauant et balneant in loco conuenienti ad hoc deputato. Vbi multa presidia meritis
ipsius Virginis ipsis infirmis, etiam ipsa quandoque personaliter Saracenis apparente,
prestantur, sicut nobis iurauerunt || predicti custodes, qui eam circa ipsum fontem infinities
deambulantiem oculis propriis aspexerunt, cui est honor et gloria in secula seculorum, amen.
De aqua uero ipsius fontis, que cum bobus rotam trahentibus situla extrahitur, ipsa uinea tota
145 irrigatur et ipsius uirtute nutritur. Cuius probatio est quia crescere nullibi in toto mundo
potest, ut dicitur, nisi ubi copia predicte aque habetur. Prefati autem boues, qui per uices
ipsam rotam trahunt, nunquam possunt ad hauriendam aquam in die dominico compelli,
sicut nobis iurauerunt predicti custodes, sed ipsum inuitis omnibus obseruant quieti uacantes.
Vinea autem ipsa, ut dictum est, est arbor parua et humilis, cuius stipes satis est subtilis et breuis
150 communiter non habens ultra unum pedem in longitudine, de qua omni anno nascuntur
uirgule recte, prioribus precisis, que duorum pedem uel trium longitudine gaudent et nullum
fructum faciunt. Sed citra bene earum summitates Christiani, conducti per ipsius uinee
colonos, cum culcitris siue macheris petrinis corticem cuiuslibet in diuersis locis in modum
crucis franguntur siue scinduntur, et statim per ipsas fractas siue scissuras balsamum stillando
155 in stillicidiis uitreis certo tempore anni affluenter emittunt, quoniam melius et habundantius,

---

137. per annum] preani A Christiani N,G,E || 138. pretactum] prefatum N,G || 143. deambulantiem] diambulantiem A || 144. situla] situlam A ~ extrahitur] extrahitur A || 145. quia] quod N,G,E || 147. dominico] dominica N,G || 148. iurauerunt] narrauerunt N,G || 152. citra] circa N,G ~ bene] om. N,G || 153. colonos] colones A || 155. certo...emittunt] om. N,G.

baix i llisíssim; pel que fa a la llisor i el còrtex és molt similar a l'avellaner i pel que fa a les fulles
 és totalment conforme a les d'una herba que s'anomena creixen. A aquest lloc està
 immediatament enganxada aquella font incessant que va fer el Senyor Jesús amb el seu peu a 140
 petició de la seva dolcíssima mare que allà, per un temps, s'afligia prolongant el retard amb una
 excessiva set junt amb el seu fill per la persecució d'Herodes. Aquesta font està rodejada pertot
 arreu d'un mur, dins el qual hi ha esglésies distingides on generalment cada dissabte durant
 l'any els peregrins occidentals, els jacobites i altres cismàtics, dels quals ja s'ha tractat abans,
 dediquen lloances a la gloriosa Verge sense cessar i, alguna vegada, els sarraïns fan els oficis de 145
 la vigília d'una forma devota. I es renten tant ells mateixos com els seus malalts al costat
 d'aquesta font i es banyen en un lloc convenient i pensat per a això. Allà es donen moltes ajudes
 als malalts amb els favors de la mateixa Verge, que fins i tot ella mateixa, alguna vegada, s'apareix
 personalment als sarraïns, tal i com ens van assegurar els esmentats guàrdies que amb els seus
 propis ulls l'han vist infinites vegades passejant prop d'aquesta font. Per a ella és l'honor i la 150
 glòria pels segles dels segles, amén. D'altra banda, de l'aigua d'aquesta font, que s'extrau d'un
 poal amb bous que estiren la sínia, es rega tota aquesta vinya i es nodreix amb la seva virtut. La
 prova d'això és que no pot créixer en cap altre lloc del món, com es diu, sinó allà on es té
 provisió d'aquesta aigua. Els esmentats bous que per torns estiren aquesta sínia mai poden ser
 empesos per treure l'aigua els diumenges, tal i com ens van assegurar els esmentats guàrdies, 155
 sinó que, a contracor de tothom, aquest dia el guarden restant lliures per al descans. D'altra
 banda, aquesta vinya, com s'ha dit, és un arbre petit i baix, el seu tronc és fi i curt no fent,
 generalment, més d'un peu de llarg. D'aquest tronc neixen cada any unes branquetes rectes,
 tallades les anteriors, que gaudeixen de dos o tres peus de llarg i no fan cap fruit. Però els
 cristians, portats pels colons d'aquesta vinya, amb navalles o sabres de pedra trenquen o tallen 160
 el còrtex de cadascuna per diversos llocs, ben bé per sota els punts més alts d'aquestes, amb la
 forma de la creu. Tan bon punt ho fan, per aquestes trencadisses o talls els arbres deixen caure
 de forma afluent, en una època determinada de l'any, el bàlsam que degoteja amb gotes que
 semblen de vidre. Com asseguren els ja sovint esmentats guàrdies, les vinyes deixen caure el
 bàlsam millor i més abundant quan tallen els còrtex d'aquesta manera els cristians que els 165

ut asserunt sepedicti custodes, balsamum emittunt quando cortices ipsarum modo predicto per manus Christianorum scinduntur quam per manus Saracenorum. Et hinc est quod ad ipsas fundendas similiter Ihesuitanos conductunt et non Machometistas circumcisos et immundos.

Ad partem uero aquilonarem ipsius fontis est locus ubi fertur unum castrum Pharaonis fuisse, in quo sunt duo lapides quadri erecti, quorum unus, iudicio nostro saluo meliori, maior est illo 170

Rome erecto, qui a uulgaribus acus sancti Petri || nuncupatur. In sepedicta autem ciuitate satis f. 23^v

prope castrum Soldani est quidam locus in quo ipsius elephantes custodiuntur, ubi uidimus tres, quorum quilibet seorsum cathenis ferreis robustissimis erat per collum et pedes columpnis ligneis et palis ligatus, qui absque dubio quamuis sint animalia monstruosa nimis et non in aspectu gratiosa, tamen ratione sue excessiue magnitudinis atque altitudinis 175

uiderentur esse tante fortitudinis quantam *Sacra Scriptura* testatur. Et iuxta illum locum uidimus unam aliam bestiam, que geraufakis dicta est, in aspectu pulcherrima et gratiosa, ceruo quoad pellem totaliter conformis, collum longissimum habens, quod semper quando incedit portat erectum. Licet enim non sit magna corpore, omnem equitum in altitudine excedit et signanter in parte anteriori, in qua habet pedes in longitudine posteriores multum excedentes. 180

Ad partem uero australem predictae ciuitatis, quasi ad unum miliare est ciuitas Babilonie, que est sita in longum super sepedictum fluuium, ex cuius opposito ad occidentem est insula oblonga in ipso fluuio, in qua olim fuit ingens et famosissimum castrum Pharaonis de lateribus coctis totaliter constructum, cuius fundamenta sunt mire spissitudinis et firmitatis, que usque hodie ibidem apparent, et aliqua pars murorum ipsius, que in populo est lesa. Ad eandem 185 partem ultra memoratam insulam, ad tres miliaria radicem deserti, sunt illa granaria que fecit

---

157-158. ipsas fundendas] ipsam fundendam *N,G* || **158.** Ihesuitanos] Christianos *N,G* ~ conductunt] conducunt *A* || **159.** unum] *om.* *N,G* || **160.** quadri] quadrati *N,G* || **165.** gratiosa] grossa *A* || **166.** uiderentur] uideretur *A* || **167.** geraufakis] geranfak *N* geraufak *G,E* || **168.** semper] summe *N,G,E* || **169.** magna] magnum *A* || **175.** que...lesa] *om.* *N* ~ in] a *E*.

sarraïns. I d'aquí ve que, per vessar-les, porten jesuitans i no pas mahometistes, circumcidats i immunds.

En canvi, cap al nord d'aquesta font hi ha el lloc on es diu que hi va haver la fortificació del faraó, on hi ha erigides dues pedres quadrades, una de les quals—segons el nostre parer, amb respecte a un de millor—és més gran que aquella erigida a Roma que és anomenada per la gent 'l'agulla de sant Pere'¹. D'altra banda, al Caire, prop de la fortificació del Soldà, hi ha un lloc on es guarden els seus elefants. Allà hi vam veure tres, cadascun estava lligat a part pel coll i pels peus a uns puntals i pals de fusta amb unes cadenes de ferro robustíssimes. Aquests, tot i que sens dubte són uns animals massa monstruosos i gens bells en el seu aspecte, tanmateix per la seva excessiva magnitud i altura semblaven ser tan forts com testimonien les *Sagrades Escripures*. I al costat d'aquest lloc vam veure una altra bèstia anomenada girafa que en el seu aspecte és bellíssima i encisadora, totalment similar al cérvol pel que fa a la pell. Té un coll llarguíssim que quan camina sempre el porta erecte. Tot i que no sigui gran de cos, sobrepassa en altura a tot cavall i especialment en la part del davant, on els seus peus excedeixen en molt l'alçada dels de darrere. 170 175 180

En canvi, cap al sud del Caire, gairebé a una milla, hi ha la ciutat de Babilònia que està situada al llarg sobre el sovint esmentat riu. Al davant d'aquesta ciutat, cap a l'oest, hi ha una illa² allargada al mateix riu on antany va estar la ingent i famosíssima fortificació del faraó, construïda totalment de totxos cuits. Els seus fonaments són d'una meravellosa condensació i ferma i aquests i alguna part dels murs estan visible allà mateix a dia d'avui. Aquesta està perjudicada en població³. A la mateixa part, a tres milles, més enllà de l'illa i cap al començament del desert, hi ha aquells graners que va fer Josep, dels quals està escrit al *Gènesi*, 185

¹ Avui ubicada a la plaça del Vaticà. Per un breu resum de la història d'aquest obelisc, cf. Brian A. Curran, «Obelisks in Ancient Egypt» dins Helaine Selin (ed.), *Encyclopaedia of the History of Science, Technology, and Medicine in Non-Western Cultures* (New York: Spring, 2008), 1773–1785.

² L'illa de Rawda. Cf. pàgines LXXXIV–LXXXV de l'estudi preliminar.

³ L'oració de relatiu, així com el mateix sentit de l'oració, no ajuden a esclarir què pot voler dir aquí Symon Semeonis. Hi ha dues hipòtesis: la primera, que l'oració de relatiu (en femení singular) té com antecedent la (llunyana en el text) ciutat de Babilònia i Symon Semeonis vol indicar que el nombre d'habitants no arriba al del Caire; la segona suposaria una intervenció en el text tal i com va fer Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 84: canviant la preposició «in» per «a» i proposar que la fortificació del faraó 'està malmesa per la població'.

Ioseph, de quibus scribitur in *Genesi*, et sunt tres. Quorum duo sunt tante magnitudinis et altitudinis quod potius a remotis uidentur montium cacumina quam granorum custodilia. Tertium uero licet non sit multum magnum nec altum in comparatione ipsorum, tamen ab eis
180 in forma et figura in nullo discrepat. Ipsa enim sunt in parte inferiori quadratissima et amplissima et || in parte superiori prout plus ascendunt magis stricta, et sic stricta quod obseruata quadratitudine cacumen cuiuslibet se ualde strictum demonstrat et acutum. Hic autem est sciendum quod satis prope est uia subterranea que deducit sub fluuio prescripto et ciuitate prearata, uidelicet Kayr, usque castrum Pharaonis, de quo dictum est. Quod [dictum]
185 est iuxta uineam Engaddy, sicut fertur, que habet in longitudine .X. miliaria, secundum incolarum assertionem. Ad plagam uero orientalem ipsius ciuitatis, quasi ad unum miliare, est illud cimiterium Saracenorum ingentissimum et famosissimum in quo sunt tot oratoria et edificia super sepulcra mortuorum constructa. Quod intuentium oculis ciuitatem excessiue magnitudinis potius quam cimiterium se demonstrat. Ad plagam etiam meridionalem ipsius
190 ciuitatis est locus ubi Dominus loquebatur Moysi super educatione populi Isrelitici de Egypto, in cuius rei memorias turris ibidem habetur constructa.

Hic autem est sciendum quod ad prefatam ciuitatem omnes galee et naues, que in sepedicto fluuio nautico officio reguntur, declinant et ibidem communiter exonerantur. Sepedicta autem ciuitas non est murata nec aliis bellicis pugnaculis in aliquo munita, que licet in
195 comparatione ipsius ciuitatis De le Kayr sit parua, tamen quicquam est dictum de ea superius ab illo loco: «Que in comparatione ciuitatis Parisi» et cetera, usque ibi exclusiue: «et sepedictum fluuium <...> qui sibi non approximant» et cetera, absque dubio potest de ea dici, asinorum numero ibidem in orto preciso, quia quamuis sint multi etiam in ipsa, tamen ad

---

177. cf. Gn., 41, 53–57.

---

181. *magis stricta*] stricta A: *secunda 't' littera expungitur ~ sic stricta*] strita A || 182. *cacumen*] cacumine A || 184. *quod dictum*] dictum A: *expungitur* || 185. *longitudine*] longitudinem A || 194. *pugnaculis in*] pugnaculis uel in N,G || 196. *illo*] isto N,G ~ *usque ibi exclusiue*] usque in inclusiue N usque inclusiue G usque illi exclusiue E || 197. *et cetera*] om. N,G || 198. *in orto*] memorato N,G,E ~ *tamen*] etiam N,G.

i n'hi ha tres¹. Dos d'aquests són de tal magnitud i altura que, de lluny, semblen més aviat cims de muntanyes que no pas dipositets de gra. El tercer, però, tot i que no sigui tan gran ni alt en comparació amb els altres, tanmateix no discrepa gens dels altres dos ni en la forma ni en la figura. Aquests, doncs, són en la part inferior quadradíssims i amplíssims i en la part superior com més puguen més estrets, i tan estrets es fan que, conservant la forma quadrada, el seu cim es mostra força estret i punxegut. D'altra banda, aquí ha de saber-se que força a prop hi ha una via subterrània que va sota el riu i la ciutat esmentada, és a dir el Caire, fins a la fortalesa del faraó, de la qual ja s'ha dit. Aquesta està al costat de la vinya a Enguedí, com es diu, que és de deu milles de llargada, segons afirmen els habitants. En canvi, cap a l'est d'aquesta ciutat, gairebé a una milla, hi ha aquell ingent i famosíssim cementiri dels sarraïns, on hi ha tantes esglésies i cases construïdes sobre els sepulcres dels morts. Als ulls dels espectadors, es mostra més com una ciutat d'excessiva magnitud que no pas un cementiri. També, cap al sud d'aquesta ciutat, hi ha el lloc on el Senyor parlava amb Moisès sobre la sortida d'Egipte del poble israelià. Com a recordatori hi ha construïda allà mateix una torre.

Aquí també ha de saber-se que les galeres i naus, que són guiades per l'administració nàutica a l'esmentat riu, totes baixen cap a l'esmentada ciutat i allà mateix, generalment, són descarregades. D'altra banda, aquesta ciutat no està emmurallada ni està en res protegida amb altres baluards bèl·lics. Tot i que en comparació amb la ciutat del Caire sigui petita, tanmateix es pot dir d'ella, sens dubte, allò que s'ha dit abans del Caire: «Tot i que en comparació amb la ciutat de París», etcètera, fins a «i l'esmentat riu [...] que se li acosta» etcètera², retallat—al començament—el nombre d'ases d'allà mateix ja que, encara que també n'hi hagi molts en aquesta ciutat, no poden arribar fins al nombre abans dit. D'altra banda, ha de notar-se

¹ Cf. Gn., 41, 53–57. Symon Semeonis fa referència a les tres piràmides de Giza.

² És a dir, Symon Semeonis cita el seu propi text i diu que els següents elements del Caire són aplicables també a Babilònia o el Vell Caire: 1. descripció de la ciutat i la seva magnitud tot i la pobresa exterior de les edificacions; 2. els interiors de les cases i la seva riquesa; 3. la brutícia de la ciutat i la descripció dels seus carrers; 4. genealogia bíblica dels musulmans; 5. els animals; 6. riqueses de la ciutat; 7. herbes i flors; 8. nombre de dones amb les que pot casar-se un musulmà; 9. situació geogràfica de la ciutat a través dels quatre punts cardinals; 10. la situació del riu Nil a la ciutat.

200 predictum numerum se extendere minime possunt. Notandum autem est quod licet ista
ciuitas sit sita ad pedem predicti montis arenosi et sub illo in longum protensa, tamen plus
distat ab ipso quam ipsa ciuitas De le Kayr, quia predictum cimiterium iacet in longum inter
ipsamet ciuitatem et sepedictum || montem arenosum.

f. 24^v

In ipsa itaque ciuitas est ecclesia pulcherrima et gratiosa in honore beate Virginis constructa,
que sancta Maria *de la Cave* nuncupatur, in qua sub maiore altare est locus deuotissimus in
205 quo latuit, ut dicitur, Virgo gloriosa .VII. annis cum filio suo dulcissimo Ihesu *usque ad obitum*
Herodis, Matheo <II>, quando fugerat cum eo sociata, Ioseph ab angelo monito a facie ipsius
Herodis, qui nimia crudelitate ac immanitate filium suum dulcissimum persequi non
desistebat. Et ibidem est puteus in lapide cauatus in quo illum fructum uentris generosi
balneare et lauare conuenit, et balneatum in ulnis uirginis dulciter ac maternaliter satis prope
210 collocare. Et ex ipsius opposito ad leuam est altare in honore ipsius Virginis deuote
consecratum, super quo frater Simon prescriptus in festo Purificationis eiusdem Virginis
missarum solempnia celebrauit. Hic autem est sciendum quod ista est ecclesia gloriosa quam
concessit Soldanus Christianis officiendam ad instantiam domini Willelmi Bonemayn, cuius
Montis Pessolani, in festo Natiuitatis ipsius Virginis gloriose anno domino millesimo
215 trecentesimo uiginto tertio. Que prius quasi per tres annos, ipso Soldano odiose contra
Christum seuiente et in Christianorum de cinctura necem gladium erigente, minime
officiebatur. Quo tempore metu mortis, multi Iacobitarum Christum Deum et passum ore
negantes, porcum uilissimum, uidelicet Machometum, nuntium Dei esse et prophetam
affirmare non abhorruerunt. Eodem autem tempore fuerat destructum per manus filiorum
220

205-206. Mt., 2, 14.

---

200. illo] illa N,G || 203. pulcherrima] pulcherima A || 204. maiore] magno N || 206. Ioseph] Iosepho N,G || 207.
immanitate] inmanitate A || 210. opposito] oppositi G || 213. officiendam] officiendam E ~ Bonemayn]
Bonemain N || 215. quasi] id est N,G,E || 216. seuiente] seuientem A ~ erigente] origente A || 217. tempore]
etiam N,G || 218. negantes] negante A ~ uidelicet] om. N,G.

que, encara que aquesta ciutat estigui situada al peu de l'esmentat mont de sorra i estesa al llarg 210
sota aquest, tanmateix dista més d'aquest mont que la ciutat del Caire, perquè l'esmentat
cementiri jeu al llarg entre aquesta ciutat i el mont de sorra.

En aquesta ciutat també hi ha una bellíssima i encisadora església construïda en honor de la
Verge que s'anomena *Sancta Maria de la Cave*¹. Dins hi ha, sota l'altar major, el devotíssim 215
lloc on va amagar-se, segons es diu, la Verge gloriosa amb el seu dolcíssim fill Jesús durant set
anys «fins la mort d'Herodes»²—Mateu, 2—quan va fugir amb ell i Josep, que havia estat
avisat per un àngel de la faç d'Herodes, que amb una excessiva crueltat i ferotgia no deixava de
perseguir el seu dolcíssim fill. I allà mateix hi ha un pou cavat a la pedra on hom convé que la
Verge Maria banyava i rentava el fruit del noble ventre i, un cop banyat, prou a prop el
col·locava dolçament i maternal en els seus virginals braços. I davant, cap a l'esquerra, hi ha un 220
altar devotament consagrat a la Verge, sobre el qual fra Symon, abans mencionat, va celebrar
missa el dia de la festa de la Purificació de la Verge³. D'altra banda, aquí ha de saber-se que
aquesta il·lustre església va cedir-la el Soldà als cristians per a l'ofici religiós a petició del senyor
Guillem Bonemain⁴, ciutadà de Montpeller, el dia de la nativitat de la Verge⁵ de l'any 1323.
Abans, durant gairebé tres anys no es feia cap ofici religiós, mentre el mateix Soldà s'encruelia 225
contra Crist i aixecava l'espasa causant la mort dels cristians de la cintura. En aquest temps, pel
temor a la mort, molts jacobites no s'estremien d'afirmar que el porc més vil, és a dir Mahoma,
era missatger i profeta de Déu, negant amb la boca Crist, Déu i la passió. D'altra banda, en
aquell mateix temps havia estat destruït per les mans dels fills de Belial el monestir
230

---

¹ Es tracta de l'església de sant Sergi i Baccus. Symon Semeonis coincideix aquí amb altres peregrins occidentals que anomenen l'església de la mateixa manera. Cf. Chalambria Coquin, *Les édifices chrétiens du Vieux-Caire*, v. 1, (El Caire: Institut français d'archéologie orientale du Caire, 1976), 91–92. Per la tradició que explica l'estança de la sagrada família en aquest lloc, cf. Coquin, *Les édifices chrétiens*, 96–98.

² Mt., 2, 14.

³ 2 de febrer de 1324.

⁴ Guillem de Bonnesmains, ambaixador de França a Egipte l'any 1328. Sembla que la seva presència al Caire durant els anys de la peregrinació de Symon Semeonis podria ser explicada per la seva funció de cònsol. A més a més, per la documentació conservada l'ambaixador seria originari de Figeac i no pas de Montpeller, com assegura Symon Semeonis. Per una recensió de la seva vida, cf. Golubovich, *Biblioteca Bio-Bibliografica*, 318–323.

⁵ 8 de setembre.

220 Belial monasterium dominarum uiuentium secundum regulam beati Macharii abbatis, quod
erat constructum quasi in medio, iuxta uiam inter predictas duas ciuitates, || in honore beati
Martini episcopi et confessoris. In quarum ecclesia sub muro australi requiescit corpus bone
memorie predicti fratris Hugonis Illuminatoris, qui post carteras febricitantes et fluxus uentris
torrentuosos ipsum quinque septimanis continue affligentes, diem clausit extremum in
225 ciuitate De le Kayr .VI. kalendas Decembris in domo unius Saraceni anno prearato.

f. 25^r

In predicta autem ciuitate est etiam ecclesia in honore beate Barbare uirginis constructa, in qua
dicitur eius pretiosissimum corpus esse reseruatum, que nunc minime officitur, nec a
tempore prefate persecutionis officiebatur usque in hodiernum diem. Hic autem est
notandum quod eodem tempore duo Christiani de cinctura, uidelicet Iacobite, fuerunt sicut
230 intelleximus pro nomine Ihesus solempniter martirizati in memorata ciuitate Del Kayr.
Quorum senior capitis truncatione martirium compleuit. Alter uero, scilicet iunior, crucis
patibulo conclauatus et in camelo ferociter per totam ciuitatem ad Christianorum terrorem
portabatur. Vbi Christum crucifixum mundi saluatorem et Dominum saracenicam uoce, ad
instar tube exaltata, euangelizare non postposuit, et principem demoniorum, primogenitum
235 Sathane, uidelicet Machometum, absque formidine constanter blasphemauit. Quod audientes
filii Babilonice confusionis, furore repleti, eum extra ciuitatem de camelo deponentes
conclauatum gladio absque pietate interemerunt. Et interemptum, uidentes per tres noctes
lucem coruscantem super eum descendere de celis, igni tradiderunt, ne Christiani de ipsius
reliquiis gloriarentur et gloriantes laudarent eterni patris filium, qui uiuit et regnat, et cetera.

240 Item in eadem ciuitate est ecclesia constructa in honore beati Michaeli Archangeli, que
solempniter secundum ritum Grecorum continue || officitur. Vbi stat quidam calogerus siue
monachus, Grecorum patriarcha, qui multa bona euntibus peregrinis ad montem Synai facit,
consulendo de uia per desertum et informando et quandoque litteras recomendatitias gloriose

f. 25^v

---

223. carteras] cartanas *E* || **224.** torrentuosos] correntuosos *A,N,G* || **25.** .XI. kalendas Nouembris] .VI. kalendas
Decembris *E* || **230.** intelleximus] intelliximus *E* || **233.** Dominum] Deum *N,G,E* || **235.** absque formidine] *om.*
N,G || **239.** eterni] eternum *N,G* || **241.** quidam] *om.* *N,G* ~ calogerus] colegerus *A,N*.

femení que vivia segons la regla de sant Macari l'abat¹. Aquest monestir estava construït gairebé 230
al mig del costat de la via entre les dues ciutats en honor de sant Martí bisbe i confessor. A
l'església d'aquest monestir femení descansa, sota el mur del sud, el cos de bona memòria del
mencionat frare Hugo Illuminator que, després d'una febre quartana i disenteria que el van
afligir sense cessar durant cinc setmanes, va cloure l'últim dia a la ciutat del Caire, sis dies abans
de les calendes de desembre², a casa d'un sarraí. 235

D'altra banda, en aquesta ciutat hi ha també una església construïda en honor de santa Bàrbara
verge³, on es diu que es conserva el seu preciosíssim cos. Ara no s'hi celebra cap ofici, com
tampoc s'hi celebrava des de l'esmentat temps de la persecució fins al dia d'avui. Aquí també
ha de notar-se que en aquell temps dos cristians de la cintura, és a dir jacobites, van ser—tal i
com vam saber—martiritzats a la ciutat del Caire per ser cristians. El més gran dels dos va 240
acomplir el martiri amb la decapitació; l'altre, és a dir el més jove dels dos, va ser crucificat i va
ser feroçment portat per tota la ciutat, per terror de tots els cristians, en un camell. Llavors, ell,
en llengua sarraïna exaltada com el so d'una trompeta, no va deixar d'evangelitzar Crist
crucificat, salvador del món i Senyor i va blasfemar contínuament sense por el príncep dels
dimonis, el primogènit de Satanàs, és a dir Mahoma. Escoltant això els fills de la confusió 245
babilònica, reblerts de ràbia, baixant-lo del camell fora de la ciutat, encara clavat a la creu, el
van matar sense pietat. Un cop mort, veient que durant tres nits una llum brillant baixava des
del cel sobre ells, van lliurar el cos al foc per tal que els cristians no poguessin gloriar-se de les
seves relíquies i, gloriant-se, lloessin el fill de l'etern pare que va viure i regna, etcètera.

També en aquesta ciutat hi ha una església construïda en honor de sant Miquel l'arcàngel⁴ on 250
sempre s'oficia solemnement d'acord amb el ritus grec. Allà hi roman un 'caloger' o monjo,
patriarca dels grecs, que obra molts favors als peregrins que van al mont Sinaí, donant consells
sobre el camí pel desert i informant i de vegades concedint gloriosament cartes de recomanació.

¹ Tenim un testimoni que descriu aquesta església, tot i que no esmenta en cap moment que es tractés d'un monestir femení: Cf. Niccolò da Pogibonsi, *Libro d'Oltremare*, v. 2, 82.

² El 26 de novembre de 1323: si bé s'ha corregit el manuscrit on es dona la data del 22 d'octubre de 1323. Per una anàlisi sobre la necessitat de la correcció del manuscrit, cf. pàgines LXXXV–LXXXVII de l'estudi preliminar.

³ També coneguda com l'església d'Abū Qīr. Cf. Coquin, *Les édifices chrétiens*, 117–130.

⁴ Cf. Coquin, *Les édifices chrétiens*, 204–210.

concedendo, que sunt multum utiles in necessitate, pro eo quod ad pedem prefati montis, qui
245 distat per tredecim dietas, [in] <est> monasterium Grecorum, in quo continue ad minus, sicut
dicitur, centum calogeri siue monachi morantur. In quorum ecclesia habetur caput beate
Katerine uirginis, quod multum reuerenter custoditur, de quo ut dicitur stillat oleum illud
saluificum etiam in hodiernum diem.

Item in eadem ciuitate est ecclesia gloriosa que sancta Maria *de la scala* appellatur. Et
250 conuenienter ualde, quia ad eam per uiam scalarem ascenditur. In qua est una columpna
marmorea alba, de qua fertur sanctam Mariam locutam fuisse cuidam Iacobite dilecto super
deliberationem Christianorum, qui tum nimia saracenicam ferocitate affligebatur, que usque
hodie a Christianis digna ueneratione honeratur. Vbi stat quidam monachus Iacobita,
Iacobitarum patriarcha, qui manum elemosinariam ad pauperes et peregrinos intuitu pietatis,
255 uelut predictus patriarcha, quandoque extendit.

Item in eadem ciuitate extra portam, quasi immediate ad leuam per quam itur in Kayr per
monasterium dominarum superius dictum, est una domus longa et stricta, in qua cum igne de
ouis gallinarum pulli in tanta multitudine absque gallis et gallinis generantur, quod numerari
nequaquam possunt. In ipsa siquidem domo ex utraque parte est terra eleuata ad altitudinem
260 altaris, extensa ad longitudinem ipsius domus, in qua artificiose clibani siue furni consistunt,
in quibus ponuntur oua innumerabilia et circa ipsa ignes continue nocte et die uniformiter
nutriuntur per .XXII. dies temperati || uel per .XXIII.. Sic quod predictum terminum uel alium
sibi uicinum, omnia illa oua pullos in tanta multitudine emittunt quod mensura et non
numero, uelut tricinium, uenduntur. In cuius ueritatis signum, inter ipsas ciuitates in strata
265 publica uidimus gallinarum ac pullorum pastores, quorum aliqui, secundum nostram
estimationem, duo milia uel tria ad pascendum de grano habebant, que de onustis camelis et
transeuntibus cadebant.

f. 26^r

---

245. tredecim] tres A,N,G || 248. saluificum] saluiuificum A,N,G || 249. scala] scale A,N || 251. dilecto] delicto
A || 256. in *Kayr*] ad N,G || 261. ponuntur] ponunt N,G ~ ipsa] ipsas A ~ ignes] ignis A || 262. temperati]
temperatus A temperatius N,G,E.

Aquestes són molt útils en cas de necessitat, perquè al peu del mont Sinaí, que dista tretze jornades, hi ha un monestir grec on hi viuen sempre, segons diuen, almenys cent ‘calogers’ o monjos. A l’església d’aquest monestir es manté el cap de la verge santa Caterina que es custodia molt reverentment i del qual, segons diuen, regalima un oli salvífic fins i tot avui. 255

També en aquesta ciutat hi ha l’església gloriosa que anomenen Santa Maria de l’Escala¹. I força convenientment, perquè s’hi accedeix per unes escales. En aquesta església hi ha una columna blanca de marbre de la que es diu que santa Maria va parlar amb un jacobita estimat sobre la llibertat dels cristians que, en aquell moment, eren afligits per la desmesurada ferocitat dels sarraïns. Aquesta columna és honorada fins avui amb una digna veneració pels cristians. Allà hi roman un monjo jacobita, patriarca dels jacobites, que de vegades allarga almoines a pobres i peregrins, com l’abans esmentat patriarca, amb mirada de pietat. 260

També en aquesta ciutat, fora de la porta, gairebé enganxat al camí esquerre pel qual es va al Caire, al costat del monestir femení abans esmentat, hi ha una casa llarga i estreta on sense galls ni gallines, només amb ous i foc, es produeixen pollets en tanta quantitat que no poden ser comptats de cap manera. En aquesta casa, a una banda i a l’altra, el terra està elevat a l’alçada d’un altar i està a la mateixa llargada de la casa. Allà hi fan hàbilment unes fleques o forns on hi posen els innumerables ous i, al seu voltant, un foc amesurat els nodreix de manera uniforme de dia i de nit durant vint-i-dos o vint-i-tres dies. Així, un cop arriba aquesta data o una altra propera a aquesta, de tots aquells ous surten pollets en una multitud tan gran que els venen per mesura i no pas per nombre, com el blat. Com a senyal que és veritat, entre aquestes ciutats, en un carrer públic, vam veure uns pastors de gallines i pollets i qualsevol d’ells tenia, segons el nostre judici, dues o tres mil d’aquestes aus passant gra, que queien dels camells carregats i dels que passaven². 270 275

¹ L’església de la Verge Maria (Al-mu‘allaqa). Cf. Coquin, *Les édifices chrétiens*, 65–86.

² Aquesta incovadora artificial és descrita també, arran de la peregrinació realitzada l’any 1394, per Nicolai de Marthono, *Liber peregrinationis ad loca sancta*, 601–602.

Item in eadem ciuitate quasi circa medium est quidam locus, ubi stant aliqui sclauorum
Soldani, qui *Gazani* dicitur, in quo est quedam capella parua et deuota in qua ad eorum
consolationem, sicut et in illa qui est in Kayr, alter nostrum, uidelicet frater Symon, missarum
solempnia quandoque celebrare consueuit. Hic autem est sciendum quod de sclauis siue de 280
Christianis captiuis qui in ciuitate prenotata et in le Kayr et in castro memorato et alibi per
terram Saracenorum morantur, non est sentiendum quod secundum fabulas nentium
mulierum per carrerias tractatur, que dicunt eos in iugo ad instar boum poni in aratro
afflingendos, et bestiarum in colendo et laborando terram bestialiter uices adimplere. Sed
communiter, quamuis libertatis priuilegio sint priuati, stant competenter bene et potissime 285
cementarii, carpentarii et alii artifices, quoniam illis specialiter afficitur Soldanus et eis, sicut
aliis omnibus, secundum eorum merita in pane et pecunia semper pro labore satis rationabiliter
satisfacit. Et mulieribus et paruulis eorundem ac aliis captiuis satis humaniter etiam panem et
pecuniam elargitur. Vnde secundum nostram estimationem, eorum multi, quantum ad illa
que sunt uictui necessaria, melius ibi stant quam in terra natiua starent. Tamen eis est ad 290
doloris cumulum, quod ad propriam non possunt remeare nec diem dominicum obseruare,
quoniam Saraceni feriam sextam obseruant, prout superius || dictum est, quibus necessanter
se conformare. Vnde in *Alchorano* de modo illius obseruationis sic dicitur, azoara .LXXI.:
«Quando die ueneris oratum uocatur», supple uocibus clamorosis in campanilibus memoratis
in quibus minime sono campanarum gaudent, «omnis bonus forum atque negotium dimittat, 295
et Deum inuocatum eat. Hoc enim est optimum est si sapitis. Oratione quidem terminata,
disgregimini uestra captatum comoda, Deumque in singulis rebus inuocatum atque precatum

f. 26^v

285-289. Q. 62: 9-10.

---

272. prenotata] preanotata A || 273. nentium] delirantium N,G dementium E || 274. carrerias] carreyas A ~
tractatur] tractantur N,G || 277. cementarii] cemitarii N,G || 280. quantum ad] quoad N,G || 282. propriam]
patriam N,G,E || 284. obseruationis sic dicitur] sic dicitur obseruationis A || 286. bonus forum] onus foris
A,N,G || 288. disgregimini] disgredimini N,G disgregimini E.

També en aquella mateixa ciutat, gairebé prop del mig, hi ha un lloc on estan algun dels esclaus del Soldà, que s'anomena *Gazani*¹. Allà hi ha una capella petita i devota on, per a la consolació d'aquests esclaus, com en aquella del Caire, un dels nostres—el frare Symon—solia, en un moment o altre, celebrar missa. Aquí també ha de saber-se que sobre els esclaus o els captius cristians que viuen en aquesta ciutat i al Caire i a la fortificació esmentada i a qualsevol lloc de la terra dels sarraïns, no ha de pensar-se allò que es diu pels carrers d'acord amb les històries de les dones que teixeixen, que diuen que els posen al jou com bous, aflagint-los amb l'arada i els fan fer bestialment el paper de les bèsties cultivant i treballant la terra. Sinó que, generalment, tot i que estiguin privats del privilegi de la llibertat, tanmateix estan convenientment bé; sobretot els constructors, els fusters i altres artesans, perquè el Soldà els tracta de forma especial i els satisfà prou raonablement per la seva feina amb pa i diners, sempre segons el seu mèrit, com a tota la resta. A les seves dones i fillets i als altres captius també els hi dona pa i diners prou humanament. Per això, segons la nostra valoració, molts d'ells—pel que fa a les coses que són necessàries per menjar—estan millor allà del que ho estarien a la seva terra nadiua. Tanmateix, ells tenen com el més gran dolor que no poden tornar-hi ni celebrar el diumenge, perquè, com ja s'ha dit abans, els sarraïns celebren el divendres i s'han de conformar amb això. Sobre la seva manera de celebrar es diu això a l'*Alcorà*, sura setanta-u: «Quan el divendres es crida a l'oració»—afegeix: amb veus clamoroses als campanars abans recordats, en els quals no gaudeixen gens del so de les campanes—«que tot home bo abandoni el mercat i el negoci i que vagi a invocar Déu. Això, si sou savis, és el millor. Un cop acabada l'oració, disgregueu-vos per cercar els vostres interessos i que Déu sigui invocat i pregat en cadascun dels afers

¹ Passatge problemàtic de l'*Itinerarium*, tot i la seva aparent simplicitat. La problemàtica rau en l'equívoc entre el substantiu «*locus*» i «*sclauorum*» (ambdós substantius masculins) i en la paraula «*Gazani*» inclosa en la oració relativa que té com a subjecte el pronom relatiu masculí. Si ignorem el verb de l'oració relativa, «*qui Gazani*» podria designar tant el lloc («*locus*») com els esclaus («*sclauorum*»). Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 91 és el primer en anotar l'oració: «[...] I cannot discover any mention of a place called *Gazani* in Babylon or Old Cayro; but Symon, as elsewhere, is very probably accurate». Anys més tard, David Wasserstein, «Semitica Hiberno-Latina III: Symon Semeonis on the Sultan's Slaves in Old Cairo», *Peritia*, 3, 219–221, formula la següent hipòtesi: el passatge és corrupte perquè el copista desconeix el significat de la paraula «*Gazani*» i s'ha copiat el verb en singular quan hauria de ser plural (per tant, «*dicuntur*»), en tant que «*Gazani*» no fa referència al lloc, sinó als esclaus: es tractaria d'una transcripció de la paraula àrab 'khiṣyān' ('eunucs'). Com que no hi ha cap testimoni que pugui aclarir el significat d'aquesta ambigüitat, he decidit mantenir la versió que es conserva al manuscrit.

ut sic uestra negotia procedant». Hec legifer filiorum Belial, Machometus.

- 290 Item sciendum est quod in sepedictis ciuitatibus de omni secta alia ab illorum <secta>, uiri, mulieres, lactantes, iuuenes et cani publice uenditioni ad instar bestiarum exponuntur, et signanter Indiani scismatici et Danubiani, qui omnes utrusque sexus in colore cum coruis et carbonibus multum participant, quoniam hii cum Arabis et Danubianis semper guerram continuant, a quo cum capiuntur redemptione uel uenditione euadunt. Vnde in *Alchorano*
- 295 dicitur sic, azoara [.LXI.] .LVI.: «Increduli», uidelicet Christiani seu alii huic legi non obediens, «a uobis in litibus uicti usque quo multa fiet cedes, capita perdant. Captiuati uero firmiter stringantur ut se bene redimant. Lis non cesset ante telorum depositionem in terra, pugnantis utrobique fatigatis. Deus quidem ab illis uindictam sumere posset, sed plus uult hos per illos experiri. Omnibus Dei dilectione pugnantis, Deus facta sua remunerabit et eis
- 300 paradisum bonis ditatum tribuat». Item dicitur azoara .XVII.: «Nullus uir bonus incredulos aggrediens eis terga uertat, nisi causa commodioris adaptationis et premunitiois. Sin autem iram dignam ignemque perpetuum malamque uiam incurret». «Sed in lite captos uel captiua uel perime ut per hoc sui castigentur posteri». Hic primogenitus Sathane, Machometus, || humani generis inimicus.
- 305 Predicti autem Danubiani quod quamuis ab Indianis non sunt figura et colore distincti, tamen ab eis distinguuntur per cicatrices longas quas habent in facie et cognoscuntur. Comburent enim sibi cum ferro ignito facies illas uilissimas terribiliter in longum, credentes se sic flamine

f. 27^r

295-300. Q. 47: 4-6 || 300-302. Q. 08: 15-16 || 302-303. Q. 08: 57.

---

291. publice] praue N,G || 294. a quo] atque N,G et ergo E || 295. .LXI.] expungitur A ~ huic] hii A || 296. litibus] literibus A littoribus N,G ~ capita] capta A ~ captiuati] captiuitati N,G,E || 297. stringantur] stringentur N,G || 298. posset] possit N,G || 299. Dei] ob N,G || 300. tribuat] tribuet N,G ~ azoara] azora A || 301. adaptationis] adoptionis A adortionis N,G adaptionis E ~ autem] aliter N,G || 302. malamque] melamque A,N ~ in lite] milites N,G,E || 305. quod] om. N,G ~ Indianis] Iradianis A.

perquè així avancin els vostres negocis»¹. Això el legislador dels fills de Belial, Mahoma.

També ha de saber-se que, en aquestes ciutats sovint esmentades, estan a la venta, com si fossin bèsties, homes, dones, nadons, joves i vells de qualsevol heretgia diferent a la seva. I 300
 especialment els indis cismàtics i els nubis que tots, dels dos sexes, comparteixen el color amb
 els corbs i el carbó, perquè aquests² no cessen mai la guerra amb els àrabs i els nubis, per la qual
 cosa, quan són capturats, acaben o en rescat o en venta. Sobre això a l'*Alcorà* es diu això a la
 sura cinquanta-sis: «Que els incrèduls», és a dir els cristians o altres que no obeeixen aquesta
 llei, «perdin el cap, vençuts per vosaltres a les batalles fins que sigui molta la sang vessada. Que 305
 els captius siguin fermament lligats per tal que es redimeixin bé. Que la lluita no pari abans de
 la deposició de les armes al terra, cansats els dos bàndols per la lluita. Certament, Déu podria
 prendre venjança d'ells, però més vol que aquests siguin posats a prova a través d'aquells. Per
 l'estima de Déu a tots aquells que lluiten, Déu remunerarà tots els seus actes i a aquells bons els
 donarà el ric paradís»³. També diu a la sura disset: «Que cap home bo, atacant els incrèduls, 310
 els hi doni l'esquena, excepte si és per un millor ajust i prevenció. Però si ho fa, caurà en la
 convenient ira, el foc perpetu i el mal camí»⁴. «Però durant la batalla, captura o mata els captius
 perquè així siguin castigats els seus descendents»⁵. Aquest primogènit de Satanàs, Mahoma,
 enemic del gènere humà.

D'altra banda, els esmentats nubis encara que no es distingeixin dels indis⁶ ni en el color ni en 315
 la figura, sí que es distingeixen d'aquests i es reconeixen per unes cicatrius llargues que tenen a
 la cara. Es cremen terriblement al llarg de les seves cares amb un ferro roent, creient així

¹ Q. 62: 9–10.

² És a dir, els indis cismàtics (etíops).

³ Q. 47: 4–6.

⁴ Q. 08: 15–16.

⁵ Q. 08: 57. Noti's la distància entre les aleies que al manuscrit es presenten com una cita continuada sense separació. Per un anàlisi d'aquest fragment en el discurs polèmic del franciscà, cf. les pàgines CX–CXI de l'estudi preliminar.

⁶ Passatge corrupte: el manuscrit presenta la lectura (clara) de «*Iradianis*», gentilici o nomenclatura que he sigut incapaç de trobar. El fet que parli, de nou, del color de la pell i esmenti que 'no es distingeixen', fa pensar que el substantiu és, doncs, producte d'un error de còpia. Línies més endavant, al manuscrit torna a produir-se la mateixa situació al esmentar, aquest cop, uns «*radiani renegati*» que els editors anteriors han estat incapaços d'identificar i s'ha proposat la lectura de «*Rodiani renegati*» fent referència als 'cavallers de Rodes': cf. Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 93.

baptizari, ut dicitur, et a peccatorum sordibus igne purgari. Qui, postquam ad legem
Machometi fuerint conuersi, Christianis deteriores sunt Saracenis, sicut etiam sunt Indiani
310 renegati, et plures molestias inferunt, quia uelut lupi rapaces Christianos Ihesuitanos nituntur
deurare et eorum sanguine recreari. Nam cum ferocissimis Egyptiis nos <et> paruulos
Israelitici generis lapidibus plurimum percusserunt et in deserto necare conabantur die illo quo
de Kayr usque Ierusalem gressus direximus. Pro quibus Deum humanum rogamus ut non
Haaman Iudeorum persecutore suspenso interierunt, sed ut eorum humiliaretur superbia,
315 dampnaretur error, illustraretur intelligentia, rectificaretur uoluntas et spiritus Christi
sanguine redempti salui fierent. Item sciendum quod in prefatis ciuitatibus sicut in tota terra
Saracenorum tanta eorum est multitudo quod nequaquam numerari possunt.

---

314. *cf.* Est., 3–8.

---

309. Indiani] Radiani A,N Rodiani G,E || **310.** Ihesuitanos] inhumanitus N,G || **311.** cum...nos] nos cum
ferocissimis Egyptiis paruulos A,N,G || **314.** Haaman] Naaman A ~ persecutore] persecutor N,G ~ interierunt]
intereant N,G || **316.** fierent] fient N fiant G || **317.** tanta eorum est] tanta est eorum N,G.

que es poden batejar amb la flama, segons es diu, i netejar-se amb el foc la brutícia dels pecats. Aquests, d'ençà que van convertir-se a la religió de Mahoma, són pitjors que els Sarraïns per als cristians, com també ho són els renegats indis. I causen més molèsties, perquè, com si fossin llops rapaços, malden per devorar els cristians jesuitans i reconfortar-se amb la seva sang. Uns nubis, en companyia de ferotgíssims egipcis, van colpejar-nos moltíssim amb pedres a nosaltres i uns nens israelians i intentaven matar-nos al desert aquell dia que vam dirigir les nostres passes des del Caire fins a Jerusalem¹. Pels quals vam pregar a Déu comprensible que no morissin com Aman², el perseguidor de jueus, penjat, sinó que la seva supèrbia s'humiliés; que el seu error es declarés culpable; que la seva intel·ligència s'ornés; que la seva voluntat es rectificqués i que es salvin, redimits, amb la sang de l'esperit de Crist. També ha de saber-se que tant a les ciutats abans esmentades com a tota la terra dels sarraïns tan gran és la multitud de nubis que no poden ser numerats de cap manera. 320 325

---

¹ 1 de desembre de 1323.

² Cf. Est., 3-8.

<MORS FRATRIS HUGONIS ILLUMINATORIS>

- Hec et alia multa uidimus in ciuitatibus prescriptis et in locis Egypti diuersis, que non sunt scripta in libro hoc, tamen unum est quod silentio minime debet sepelliri, nec beneficio scripture priuari, uidelicet quod in ciuitate prenotata De le Kayr, heu! Vergente mundi uespere
- 5 et noua infelicitate fortune flauit *uentus turbinis* de lateribus *aquilonis*, qui acerbissime mortis procella intumuit et per fluxus uentris torrentuosos in tantum agitauit quod alterum nostrum, uidelicet fratrem Hugonem in capite libri scriptum, uelut nauiculam inter saxa febricitantia in domo unius Saraceni, pro dolor!, elisit, prout tactum est. Et absque subsidii tabula finaliter, uelut themonem a nauis, || animam illius a corpore separauit.
- 10 Quod cum ego, frater Symon prefatus, conspexissem et me tanto socio mihi bitumine amoris constricto orbatum considerassem, mox ab interiectionis exordio incepti dicere: Ve! Ve! Et pro mortuo in Egyptorum littore Magdalenice in meroris laqueos incidi et in lacrimarum gurgite impegi, et pro Ioseph predito Iacobitice descendere ad inferos concupiui. Quia telo mestitie lesa fuerunt uiscera mea et ut aliquid propheticum loquar et uerum, dolores mei facti erant
- 15 steriles <ut> *dolores parturientis*. O quam amara et quam acerba erat illa grauissima procella, que speculum meum cunctupliciter rupit et *cytharam meam* ex gaudio *in luctum* simpliciter mutauit *organa mea*, non ut Iudeorum olim *in humilibus salicibus suspendit*, sed *in cedrorum cacuminibus Libani* suppremis collocauit et me in terra inimicorum uelut *passerem solitarium* dimisit et habitantibus, in certo modo dicendi, per se annumerauit. O quis ista posset absque
- 20 lacrimis scribere aut sine multa cordis amaritudine nunciare? Hec utique est mestitiarum lugubrium merorisque cordialis reiecto solamine solertissima procuratrix. Hec est tua uorago

f. 27^v

---

5. Ez., 1, 4 || 13. cf. Gn., 37, 35 || 15. Ier., 22, 23 || 16-17. Iob, 30, 31 || 17-18. cf. Ez., 31, 3; Ps., 91, 13 || 18. Ps., 101, 8.

---

4. uergente] urgente N ~ uespere] uespera N,G || 6. torrentuosos] correntuosos N || 8. pro] proh N ~ tabula] tabulam A,G || 9. a nauis] auani N || 13. predito] predicto N,G,E || 15. steriles] similes N,G,E || 17. salicibus] falicibus A || 18. terra] terram A ~ passerem] passer A,N,G,E || 19. certo] lecto N,G || 20. hec] hoc N ~ mestitiarum] mestutiarum A || 21. cordialis] cordiale N,G,E ~ reiecto] reiecto A ~ tua] ista N,G.

<MORT DEL FRARE HUGO ILLUMINATOR>

Aquestes coses i moltes altres vam veure en les ciutats mencionades i en diversos llocs d'Egipte que no estan escrites en aquest llibre. Tanmateix, hi ha una cosa que de cap manera ha d'enterrar-se sota el silenci ni veure's privada del benefici de l'escriptura: a la ciutat del Caire— ai!—, declinant l'estel vespertí al món i una nova infelicitat de la fortuna, va bufar «un vent de tempesta» del flanc «nord»¹, que va créixer-se amb l'escomesa de la cruelíssima mort i amb una disenteria va pertorbar-lo tant que va abatre a Hugo, escrit al principi d'aquest llibre, com una barca entre pedres febroses, a casa d'un sarraí—oh, quin dolor!—, com ja s'ha dit. I finalment la seva ànima va separar-se del seu cos sense cap tauló d'auxili, com el timó d'una nau.

Quan jo, l'esmentat frare Symon, vaig veure això i vaig observar que em veia privat d'un tan bon company al que estava unit pel ciment de l'amor, després d'un començament d'interjecció vaig començar a dir: ai! ai! I vaig caure en els paranys de la tristesa com Magdalena pel mort en la platja d'Egipte i vaig llançar-me al gorg de les llàgrimes i vaig desitjar baixar als inferns com Jacob per l'estimat Josep². Perquè les meves entranyes van ser malmeses pel dard de l'aflicció i, per dir quelcom profètic i cert, el meu dolor era miserable com «els dolors d'una parterejant»³. Com d'amarga i com de cruel era aquella funestíssima escomesa que va trencar en tantes parts el meu espill i «va mudar fàcilment el meu instrument, la meva cítara» del gaudi «al plor»⁴, que no «penja dels humils salzes», com antany la dels jueus, sinó que la va col·locar als punts més alts «dels cims dels cedres del Líban»⁵ i em va abandonar en terra d'enemics com «un pardal solitari» i ell, per dir-ho així, es va incloure entre aquells habitants. Ai, qui podria escriure això sense llàgrimes o dir-ho sense una gran amargor al cor? Ella és, sens dubte, la més experta procuradora de tristeses funestes i de la pena més profunda un cop abandonat el consol.

---

¹ Ez., 1, 4.

² Cf. Gn., 37, 35.

³ Jer., 22, 23.

⁴ Iob, 30, 31.

⁵ Cf. Ez., 31, 3; Ps., 91,13. Per un anàlisi de l'ús d'aquests versicles, cf. les pàgines CXXXIII–CXLI de l'estudi preliminar.

dentata rapacibus morsibusque omnium consumptiua gaudiorum. Hec est sagitta amaritudinis toxicata, que uiscera mea absque pietate transfixit et spiculis mestitie et doloris atrociter uulnerauit.

25 O uos, romipedes et peregrini qui transitis per uiam mecum, deducite quasi *torrentem in austro* lacrimas. *Non taceat pupilla oculi uestri, quia timor quem timebam euenit et quod uerebar accidit.* Heu! Heu! istas dies quod expectabamus inuenimus, uidimus. Defecerunt oculi mei pre lacrimis, *renuit consolari anima mea.* Inebriatus fui amaritudine, quia in me tetendit Dominus arcum furoris sui et excussit sagittas de pharetra sua et || grauitetigit. Et enim
30 feritatis gladium sicut gygas uibrauit dirisque flagellis me tribulauit, et usque ad interiora profundis illatis uulneribus satiauit. Cui sicut placuit, ita factum est. Sit nomen Domini benedictum. In quem cum fuissem de meroris faucibus quasi de somno excitatus, oculorum aciem interueniens me direxissem, mox cepi respirare et consolationis pabulo recreari. Consideraui nempe et in interiori mentis mee libello legi, quod humana condicio pondere fragilitatis
35 opressa ineuitabili subiacet corruptele, et per aspera quandoque progreditur et amara, et quod summorum pontificium deuota religio, philosophorum prudentia, imperialis maiestas, regum sublimitas non umquam hactenus fugere potuit, nec euitare poterit breuis articulum sepulture. Insuper legi quod cuncta que in huius calamitatis exilio constituta sunt, exitum minantur, ut ruina et celeri cursu properent ad occasum et quod nihil defuncti accrescit casui
40 de uiuentium *luctu et ploratu.* Frustra ergo laborem impendere reputaui, quia—heu!—quod perdidit nulla potest opere uel studio reparari.

f. 28^r

Hec me et talia degente doloris laqueos cepi excludere, suspira conticessere, lacrimarum excessus uiriliter amouere, singultus resorbere et animam fratris mei et socii carissimi

---

25. Ps., 125, 4 || 26. Lm., 2, 18 || 26-27. Iob, 3, 25 || 28. Ps., 76, 3 || 40. Bar., 4, 23.

---

25. romipedes] comipedes G ~ mecum] me N,G || 26. lacrimas] lachrimis G || 29. pharetra] pharatra A ~ enim] eius N,G || 31. satiauit] saciauit A sauciauit N,G ~ cui] et N ei G || 32. quem] quo N,G || 33. interueniens] interuenientis A,N inter uidentes G ~ me] mee A: *secunda littera 'e' expungitur ~ pabulo] pabulum A || 35. aspera] aspersa A || 37. hactenus] acteus A: 'h' litteram additur.*

Ella és la teva gorga amb dents que amb engrapades i mossegades consumeix tot gaudi. Ella és la fletxa enverinada d'amargor que ha travessat les meves entranyes sense pietat i m'ha ferit atroçment amb el fibló de la tristesa i el dolor. 25

Oh vosaltres, romeu i peregrins que recorreu el camí amb mi, feu baixar les llàgrimes igual que «el torrent al migjorn»¹. «Que no calli la pupil·la dels vostres ulls»², «perquè el temor que temia ha arribat i allò de què tenia por ha succeït»³. Ai, ai! Hem trobat aquests dies que esperàvem, els hem vist. Els meus ulls estan esgotats per les llàgrimes, «la meva ànima no troba consol»⁴. Em vaig embriagar d'amargor perquè el Senyor va tibar l'arc del seu furor contra mi i va gitar les fletxes del seu buirac i em va colpejar greument. Ell va brunzir l'espasa de la ferotgia com un gegant i em va turmentar amb els seus terribles flagells i em va omplir de cops i ferides profundes fins les entranyes. Com a Ell li va plaure, així ha estat fet. Beneït sigui el nom de Déu. A Ell vaig dirigir-me posant-lo en la línia dels meus ulls. Immediatament vaig començar a respirar i a reconfortar-me amb el past del consol. Vaig pensar i llegir, en efecte, en el llibre interior de la meva ment, que la natura humana, oprimida pel pes de la fragilitat, està sotmesa a la inevitable corrupció i en un moment o altra avança per dificultats i moments amargs; que la devota religió dels més importants pontífexs, la prudència dels filòsofs, la majestat de l'emperador, la grandesa dels reis mai fins ara ha pogut fugir, ni podrà evitar, l'instant de la breu sepultura⁵. Endemés, vaig llegir que totes les coses que es disposen per l'exili d'aquesta calamitat amenacen amb la fi, perquè amb caiguda i ràpida travessia s'afanyen a l'ocàs; que «per lamentar-se i plorar»⁶ cap mort s'afegeix entre els vius. Debades, doncs, vaig pensar en gastar els esforços, perquè—ai!—allò que he perdut no pot ser reparat amb cap labor ni afany. 30 35 40

Mentre prosseguia amb aquests pensaments vaig començar a allunyar els paranys del dolor, a emmudir els sospirs, a foragitar virilment l'excés de llàgrimes, a empassar-me els sanglots i a encomanar l'ànima del meu germà i estimadíssim company a Déu omnipotent, 45

---

¹ Ps., 125, 4.

² Lm., 2, 18.

³ Iob, 3, 25.

⁴ Ps., 76, 3.

⁵ Hipà-lage. Cf. pàgines CXCv–CCII de l'estudi preliminar.

⁶ Bar., 4, 23.

omnipotente Deo commendare, *qui quos diligit corrumpit* et illos facit uiuere quos occidit. Ipse
45 nempe mortuus non est, sed mutatus in melius, et dies flebiles et transitorios commutauit pro
diebus felicibus et eternis. *Introiuit in potentias Domini* cum uiatico salutis et in thalamos
glorie qui non transeunt, et assumptus est *de medio prauae et peruerse nationis*, ut inhabitet
perhennitus *in splendoribus sanctorum*, quoniam hic pie et religiose uixit et sine querela ad loca
siderea transmigravit. *Nolite* ergo, fratres mei carissimi, de dormiente *contristari*, sicut et || illi
50 qui spem non habent, sed instemus pro uiribus ut anime difuncti feruidis dumtaxat
orationibus et piis elemosinis profusius et deuotius succurramus, ut si que sunt illi, Domine,
digne cruciatibus culpe, tu uenia missericordissime pietatis absterge per Christum Dominum
nostrum, amen.

f. 28^r

---

44. Pr., 3, 12 || 46. Ps., 70, 16 || 47. Flp., 2, 15 || 48. Ps., 109, 3 || 49. Neh., 8, 10.

---

44. Deo] Domino N,G || 49. mei] mes A: *expungitur et iuxta corrigitur* || 50. instemus] insteus A || 51. que] quid
N,G ~ sunt] scilicet A sit N,G.

«que reprèn els qui estima»¹ i fa viure aquells que mata. Ell no ha mort, sinó que ha canviat a millor i ha mudat els dies febrils i tristos per dies feliços i eterns. «Ha entrat al domini del Senyor»² amb el viàtic de la salvació i en els estatges de la glòria que no s'extingeixen. Ell l'ha recollit «en mig d'una mala i perversa nació»³ perquè visqui perenne «en els paraments sagrats»⁴, perquè ell ha viscut piament i religiosa i ha marxat sense querella a l'indret sideral. «No us afligiu»⁵, doncs, germans estimadíssims, com fan aquells que no tenen esperança, per ell que dorm. En lloc d'això, insistim en favor de les seves virtuts per ajudar més devotament i generosa l'ànima del difunt, almenys, amb fervents oracions i pies almoines. Perquè si ell ha fet accions, Senyor, dignes de càstig, dissipa-les amb el perdó de la teva misericordiosíssima pietat. Pel nostre Senyor Jesucrist, amén.

---

¹ Pr., 3, 12.

² Ps., 70, 16.

³ Flp., 2, 15.

⁴ Ps., 109, 3.

⁵ Neh., 8, 10.

<CASTRVM SOLDANI>

Quo sepulto, prout superius dictum est, *lucerna pedibus mei et semitis* accepta, uersus Soldanum gressus festinatos direxi, qui tunc in castro memorato morabatur, una cum quatuor peditis qui illuc gratia peregrinandi uenerant. A quo inclitis Ianuensibus interuenientibus et
5 ipsius druchemannis, id est interpretibus, mediantibus gloriose optinuimus liberum aditum cum duobus pueris nostris et uno peregrino ad Sepulcrum Domini et omnia oratoria et alia loca deuota absque tributo et per totam Terram Sanctam et Egypti etiam absque pedagio libere poteramus et pacifice transire. In cuius rei testimonium litteram patentem nobis tradidit signo soldanico infixam, que fere unam brachiatam cum dimidio longitudinis habebat.

10 Vnde sciendum est quod predictum signum est quedam figura uilissima, que est ad instar digitorum manus cum arundine et atramento depicta, quam ipse Soldanus semper cum propria manu depingit et nunquam alteri depingendam committit. Et hinc est quod omnes Admiraldi et ceteri omnes ad ipsius intuitum se in parte nudatis ceruicibus inclinant, ipsum signum reuerenter deosculantes et litteram ipsam extensam quodammodo circa caput et
15 collum in signum obedientie uolentes sibi imponunt, semper laudes gloriosas, honores et reuerentias pictori Soldano impendentes.

Predicti autem druchemanni sunt tres, qui quamuis ore sint renegati, tamen inter mentis ubera Christum uerum Deum et passum et mundi saluatorem brachiis deuotis amplectuntur. Quorum senior et principalior druchemannus natione <et> ritu uero Romanus, et professione
20 pauper, qui frater Assidinus || nuncupatur. Cum quo moratur quidam frater dictus Petrus, miles de ordine Templariorum renegatus et uxoratus, consimiliter duo uero alii, scilicet iuniores, sunt Italici natione et ritu Iacobite, qui omnes sunt ualde curiales utique pauperibus

f. 29^r

---

2. Ps., 118, 105.

---

3. morabatur] morebatur A || 4. peditis] predicus A || 7. etiam absque] absque etiam A,N,G,E || 9. infixam] infiguram A infiguratam N,G,E ~ habebat] habet N,G || 10. unde] unum N,G || 13. ceruicibus] seruicibus A || 17. sint] sunt N,G || 20. dictus] om. G.

<LA FORTIFICACIÓ DEL SOLDÀ>

Un cop enterrat, com s'ha dit abans, «la llum dels meus passos» i la delícia «del camí»¹, vaig dirigir les meves passes afanyades cap al Soldà, que en aquell moment residia a l'esmentada fortificació, juntament amb quatre caminants que hi anaven per a poder fer la peregrinació. Gràcies a la intervenció d'uns il·lustres genovesos i gràcies al tracte dels dragomans—és a dir, traductors—del Soldà, gloriosament vam obtenir el pas lliure amb dos nois nostres² i un estranger per poder anar lliurement i pacífica al Sepulcre del Senyor i totes les esglésies i altres llocs devots sense pagar tribut i també per tota la Terra Santa i Egipte també sense cap impost. Com a testimoni d'això, ens va fer a mans una carta oberta, gravada amb el signe del Soldà, que tenia gairebé un braç i mig de llarg. 5 10

Sobre això ha de saber-se que aquest signe és una imatge vilíssima que representa els dits d'una mà pintada amb una ploma i pigment negre. El signe sempre el pinta el Soldà amb la seva pròpia mà i mai li encomana a ningú més. I d'aquí ve que tots els almiralls i tota la resta s'inclinin parcialment, amb el coll descobert, quan el veuen, besant-lo reverentment i, per dir-ho així, es posen la carta oberta al voltant del cap i el coll en senyal d'obediència per la seva pròpia voluntat, sempre emprant lloances glorioses, honors i reverències a la pintura del Soldà. 15

Els dragomans mencionats són tres i, tot i que de boca siguin renegats, tanmateix dins el seu pit abracen amb devots braços Crist com a ver Déu i salvador del món i la seva passió. El dragoman més gran i el més important, que s'anomena frare Assí, és de nació i de vera religió romana i pobre de professió. Amb ell hi està un frare anomenat Pere, soltat de l'ordre dels Templers, renegat i casat. De forma semblant, els altres dos, és a dir els més joves, són de nació italiana i de religió jacobita. Tots ells són força gentils i molt beneficiosos i útils per als pobres i peregrins. 20

---

¹ Ps., 118, 105.

² És el primer cop en tot l'*Itinerarium* que s'hi fa menció de més acompanyants. Més endavant, sabrem el nom d'un d'ells, Joan, a qui Symon Semeonis denomina com 'el meu noi'. *It. Sym.*, 125.

et peregrinis multum benefici et utiles. Diuites namque et domini magni in auro, argento,
lapidibus pretiosis, uestimentis aureis et sericis ac aliis opibus habundantes et in pompa
25 mundana excessiue relucentes.

Quoniam omnes a Soldano gratias uolentes postulare uel ad eum accessum habere, necesse est
ut manus eorum inungant affluenter oleo florentino et eis dona largissima largiantur. Predictis
autem fratribus in illius presentia adhesi ut essent mei laboris solacium, itineris sancte
peregrinationis comites et mee conuersionis testes. Cum quibus, sicut inferius statim patebit,
30 post diutinos aduersitatis fluctus ad portum anxius optatum et diu desideratum perueni
Ierosolimorum, Illo infatigabiliter adiuuante, qui per subsidii tabulam et tutum presidium
suorum in fine non obliuiscitur pauperum afflictorum.

---

27. inungant] innungant A ~ largiantur] alargiantur A: *prima littera expungitur* || 31. infatigabiliter]
indefatigabiliter N,G.

Doncs són rics i grans senyors que tenen abundància d'or, plata, pedres precioses, vestits d'or i de seda i altres riqueses i resplendeixen excessivament en la seva ostentació laica.

Tots aquells que volen demanar favors al Soldà o tenir accés a ell han d'untar copiosament les mans d'aquests dragomans amb ungüent de florins i dona'ls-hi abundantíssims regals. D'altra banda, en presència del Soldà, vaig unir-me als mencionats frares per tal que fossin el conhort de la meva labor, companys de viatge de la santa peregrinació i testimonis de la meva conversació. Amb els quals, tal i com es mostrarà de seguida, després de les prolongades agitacions de l'adversitat vaig arribar, ansiós, a Jerusalem, el port anhelat i durant tant de temps desitjat. Ho vaig fer gràcies a l'ajuda infatigable d'Ell, que amb el tauló d'auxili i la seva atenta protecció no s'oblida, al final, dels seus pobres afligits. 25 30

<DESERTO>

De sepedicta autem ciuitate, uidelicet Le Kayr, conductis duobus camelis et camelario Saraceno, .LXXXV. dragmas et eisdem impositis, recessimus in crastinum beati Andree apostoli, sicut *oues inter lupos*, et profecti fuimus per desertum arenosum in quo fuerunt filii Israel .XL.
5 annis, quod est latum et spatiosum nimis et ipsius ciuitatis contiguum. Vbi capta uenatione uenit nobis ob uiam Soldanus et cum eo familia magna et terribiliter nimis, in equis, mulis, asinis et camelis, qui superficiem deserti quasi per .V. miliaria sicut locuste cooperiebant. Ad cuius ueritatis euidenciam est sciendum quod semper quando uadit uenatum aut extra
10 ciuitatem spatiatum, sicut relatu multorum audiuius, secum ducit triginta milia equites, exceptis camelorum cateruis et asinorum armentis et peditum turba, que pre multitudine nequaquam numerari || potest. Et tantum eorundem ducuntur multa animalia qualia ab hiis que comestioni exponuntur.

f. 29^v

Predicti uero cameli sunt onusti, tentoriis, pane, aqua et ceteris uictui necessariis, sicut et asini, quoniam in ipso deserto aqua recens raro uel nunquam reperitur nec aliquid quod usui
15 humano necessarium, arboribus paruis et humilibus exceptis, quarum perraro presentia habetur, que propter suam summam bassitudinem et humilitatem minime umbre beneficium transeuntibus impendunt, nec aliquam aliam consolationem nisi Arabis seu Bewynis tantum, qui de ipsis et camelorum fimo ac aliarum bestiarum, solis ardoribus decocto, ignem copiosum faciunt et illo panem subcinericium sibi communiter parant, quem calidissimum cum oleo uel
20 melle ualde caniter comedunt, alium panem nihil appreciantes nec cibum quasi in comparatione ipsius.

Ipsi quoque in deserto memorato in tentoriis basis, nigris, oblongis per familias bestialiter morantur, in quibus minime se erigere nec ipsa, nisi reptando ad instar serpentium, intrare, per

---

4. Lc., 10, 3.

---

4. in] *om. N,G,E ~ .XL.] .LX. A* || 5. ciuitatis] ciuitati A || 7. sicut locuste] *om. N,G* || 16. minime] minime A ~ umbre] umbra N || 20. caniter] canniter A,N,G || 23. minime] minime A ~ reptando] raptando A ~ per] inter N,G.

<DESERT>

L'endemà de la festa de l'apòstol sant Andreu¹ vam retirar-nos de la sovint esmentada ciutat, és a dir el Caire, amb dos camells i un cameller sarraí—pagant per ells vuitanta-cinc dracmes— «com ovelles entre llops»² i vam marxar a través del desert arenós on van estar els fills d'Israel per quaranta anys. El desert és vast i massa extens i està proper a la ciutat. Allà ens vam trobar pel camí al Soldà amb la caça capturada; amb ell hi estava una gran família i terrible en excés amb cavalls, mules, ases i camells que cobrien la superfície del desert per gairebé cinc milles, com llagostes. Com a evidència que això és veritat, ha de saber-se que quan el Soldà va a caçar o a voltar fora la ciutat, sempre—segons vam escoltar del relat de molta gent—porta amb ell trenta mil cavallers, sense comptar la munió de camells i els ramats d'ases i la torba de soldats, que de cap manera pot ser comptada per la seva multitud. Tants molts animals porten com aquells que ells mateixos venen per menjar. 5 10

D'altra banda, els esmentats camells, com els ases, estan carregats de tendes, pa, aigua i la resta d'aliments necessaris, ja que en aquest desert rarament o mai es troba aigua ni res necessari per les necessitats humanes. Només es troben arbres petits i baixos que, tot i que molt rarament es troben, no desprenen el benefici de l'ombra als caminants per la seva extremada petitesa i poca alçada. Tampoc ofereixen cap altra consolació excepte als àrabs o beduïns, que fan un gran foc amb aquests arbres i amb la femta de camells i d'altres bèsties, cuita per l'ardor del sol, i amb el foc es preparen generalment un pa cuit sota les cendres que se'l mengen molt calent amb oli o mel, gairebé com un gos. No aprecien gairebé en res cap altre pa o aliment en comparació amb aquest. 15 20

Aquests viuen com bèsties al desert mencionat en tendes petites, negres i allargades que té cada família. Gairebé no es poden aixecar en aquestes tendes ni entrar-hi si no és reptant com les

---

¹ 1 de desembre de 1323.

² Lc., 10, 3.

quos non est multum tutum absque societate magna et bona transire, et precipue de nocte,
25 quia malum transeuntibus, habita oportunitate, nimis libenter inferunt, lupinas <leges>
sequentes magis quam humanas. Ipsi namque in camelis habundant cum quibus usque
Mecham—ubi iacet corpus illius porci uilissimi, uidelicet Machometi, ut dicitur— cum
Saracenorum peregrinis magno pretio conducti, et usque Ierusalem et Damascum et alias
ciuitates cum mercatoribus et aliis itinerantibus uadunt, quia per desertum absque camelis est
30 difficile transire, sicut experimento didicimus et ceteri romipedes attestantur. Hii autem
quando castra sua mouent siue tentoria, omnia camelis imponunt et hunc modum habentes:
primo enim postrato camelo in terra sellam concauam magnam prope gibbum, quem in dorso
habet, imponunt, et huic selle duas gabias magnas, oblongas, quarum unam ad dextram
ipsius || [et] aliamque ad sinistram sibi ligant, in quibus recolligunt uxorem, prolem, tentoria,
35 molendinum, aquam, farinam, domus utensilia et cetera uictui necessaria, que in pane predicto
et oleo <et> lacte caprino pro maiori parte consistunt. Nam habent mel in triplici differentia:
unum commune, uidelicet apium, et artificatum duplex, unum quod est de quodam fructu
cuiusdam arboris que *carub* nuncupatur et aliud de cannis de quibus fit succura. Dein
sequuntur ipsi cum capris satis ferociter armati tantum spatibus siue ensibus, quas sibi in dorso
40 imponunt baculis, lanceis, quarum haste communiter canne solide. Quorum nobiles ad instar
Saracenorum uestiuntur, excepto quod eorum habitus, quoad manicas et alias extremitates, est
longior, etiam monachorum Griseorum albe cuculle magis conformis. Predicti uero camelarii
multum conformiter ipsis induuntur et cum his exterius portant uestem uilissimam
uirgulatam de lana grossa seu de pilis camelorum contextam, que in figura maximam cum
45 colobio seu tabardo habet conformitatem, excepto quod in lateralibus non clauditur nec alia
parte [sui] suitur.

f. 30^r

---

26. in] *om.* *N,G* || 30. romipedes] comipedes *G* ~ attestantur] astestantur *A* || 32. sellam] cellam *A,N* ~ gibbum] gibbam *G* ~ quem] quod *N,G* || 34. ipsius] *om.* *N,G* || 35. farinam] forinam *A* || 36. differentia] deferentia *A* || 37. artificatum] artificiata *N,G* ~ duplex] duo *N,G* || 38. succura] succara *G* || 39. armati] turmati *A* et armati *N,G* || 43. his] hoc *N,G,E* || 44. uirgulatam] uirgultatam *A* ~ contextam] contexta *N,G* || 45. lateralibus] lateribus *N* ~ alia] aliqua *E*.

serps. No és molt segur passar al costat d'aquests sense un grup gran i bo, especialment de nit, perquè si tenen l'oportunitat ocasionen desgràcies als caminants massa gustosament, seguint 25
més les lleis dels llops que les dels humans. Aquests tenen abundància de camells amb els quals
condueixen per un gran preu els peregrins sarraïns a la Meca—on jau el cos d'aquell porc
vilíssim, és a dir Mahoma, segons diuen¹—, també van fins a Jerusalem i Damasc i altres ciutats
amb mercaders i viatgers perquè és difícil anar pel desert sense camells, tal i com vam aprendre
per experiència i ens van confirmar la resta de romers. D'altra banda, aquests beduïns quan 30
mouen els seus campaments o tendes ho posen tot sobre els camells, fent-ho d'aquesta manera:
en primer lloc, un cop postrat el camell al terra li posen a la gepa que té a l'esquena una gran
cadira còncava; després a aquesta cadira li lliguen dos grans cistells allargats, un a la dreta i un
altre a l'esquerra. En aquests cistells hi recullen la dona, la progenitura, les tendes, el molí,
l'aigua, la farina, els utensilis de la casa i la resta d'aliments necessaris que consisteixen, en la 35
major part, en l'esmentat pa, oli i llet de cabra. Tenen tres tipus de mel: una mel de tipus comú,
és a dir d'abelles, i dues artificials: una és feta amb el fruit d'un arbre que s'anomena *carub*²;
l'altra és feta de la canya de la qual surt el sucre. Llavors, armats ells amb espases o glavis d'una
manera força feroç són seguits per les cabres, a les quals li posen a l'esquena garrots i llances, les
astes de les quals són generalment de canyes sòlides. Els nobles beduïns es vesteixen a la manera 40
dels sarraïns, amb excepció del seu vestit que és més llarg de mànigues i de les altres extremitats,
més semblant a les blanques cogulles dels monjos grisos³. Els camellers abans esmentats
vesteixen molt semblants a aquests i, a més a més, per fora porten una roba de ratlles vilíssima,
teixida amb llana grossa o pèl de camell. Aquesta roba s'assembla molt a una túnica sense
mànigues o un tabard, amb l'excepció que aquesta roba no es tanca als laterals ni es cus a cap 45
altra part.

¹ Creença molt extesa que, fins i tot, apareix en les glosses del primer manuscrit del *Corpus Islamolatinum*, a l'obra *De doctrina Machumeti i Epistula Saraceni*. Cf. Martínez Gázquez i González Muñoz, *Alchoran*, 51.

² El garrofer, amb gran presència a l'orient mediterrani.

³ Segons recull Du Cange, «Ordo Griseus»: «*Monachorum scilicet qui coloris cinericii, seu Pseudolactini, uestibus induebantur: quo nomine Cistercienses Monachi intelliguntur [...]*». Symon Semeonis faria referència, doncs, a la indumentària dels monjos de l'orde del Císter.

<BELBEYS>

Ceteris pretermisissis que ad ipsorum luporum descriptionem pertinent, [quia] uenimus uillam siue casale nomine Belbeys, que distat de le Kayr per unam dietam regalem et est sita ad radicem deserti prearati, inter quam et mare est quedam contrata pulcherrima que in copia bladi summe
5 gaudet et floribus decoratur. In ipsa siquidem <sunt> cameli, asini conductitii et uictui necessaria sicut ubique est <in> tota terra Egypti. Hic autem sciendum quod duo cameli nostri, de quibus tactum est superior, quatuor e nobis et prouisionem memoratam una cum proprio pabulo continue per desertum portabant, et plurima si habuissemus, nimia fortitudine preditione, portassent. Inter quos ego frater Symon cum Iohanne puero meo in arena et eorum fimo
10 absque alio continue dormiui, omni beneficio || domus priuatus, tantum stellato coopertorio coopertus et ipsis ac aliis bestiis sociatus et undique inimicis uallatus, quorum iugum grauissimum continue in collo portauimus in tantum quod uix urinam stando in eorum presentia, necesse me natura, facere audebam. Quoniam ipsi sicuti et Saraceni nunquam nisi ad modum mulieris urinant et cum hoc semper posteriora sua respiciunt, affirmantes quod
15 omnis qui urinam stando facit, Deum omnipotentem offendit et ipsius maledictionem absque dubio incurrit. Vbique quandoque bestiarum fimus quandoque arene cumulus prestat sub capite officium puluinaris, et si uinearum sarmenta illuc pro lectulo affuissent, Francorum lectisterniis procul dubio equialissent.

f. 30^v

---

3. Belbeys] Delbeys A,N,G || 7. tactum] tractatum N,G ~ memoratam] memoratum N || 11. coopertus] cooperatus A || 12. portauimus] portamus A ~ urinam] ueniam A: *altera manu expungit et in margine corrigi* || 13. necesse] necessitante G,E || 14. urinant] uiuant A: *altera manu supra corrigi* || 15. urinam] tutinam A: *altera manu expungit et supra corrigi* || 17. uinearum] uenearum A || 18. equialissent] equialuissent E.

<BILBEIS>

Passant per alt la resta de coses que tenen relació amb la descripció d'aquests llops, vam arribar a la vil·la o casal de nom Bilbeis, que dista del Caire una jornada i està situada al peu del desert. Entre aquesta vil·la i el mar hi ha una contrada bellíssima que gaudeix de la més gran quantitat de blat i que està decorada amb flors. En aquesta vil·la hi ha camells i ases de lloguer i tots els aliments necessaris com a la resta d'Egipte. D'altra banda, aquí ha de saber-se que els dos camells nostres, dels quals ja s'ha parlat, ens portaven sense parar a nosaltres quatre i la provisió mencionada juntament amb el seu propi aliment i amb la seva excessiva força encara portarien més si n'haguéssim tingut. Entre ells jo, frare Symon, vaig dormir cada dia amb en Joan, el meu noi, a la sorra amb l'excrement d'aquests camells, veient-me privat de qualsevol benefici de ser a casa, cobert només per la coberta estrellada i acompanyat per aquestes i altres bèsties i rodejats per tot arreu d'enemics. Fins a tal punt vam portar incessantment el seu jou pesadíssim al coll que amb prou feines m'atrevia, tenint la necessitat per la natura, a pixar de peu en la seva presència. Perquè aquests, com la resta de sarraïns, mai pixen drets, sinó com les dones. I quan fan això sempre giren la vista cap al seu darrera, perquè afirmen que tot aquell que pixa de peu ofèn a Déu Omnipotent i, sens dubte, cau en la seva maledicció. A tot arreu es prestaven de coixí o el fem de les bèsties o un cúmulo de sorra posats sota el cap i si hi hagués hagut allà uns sarments secs de vinyes fent de llit, sens dubte valdrien tant com un llit dels francs.

<SALATHIA>

De prefata autem uilla, uidelicet Belbeys, gressu festinato profecti fuimus et per desertum memoratum et uenimus uillam, que Salathia dicta est, que maximam affinitatem in situ et habundantia uictualium cum predicta uilla habet, et supra modum in auibus aquaticis
5 habundat et signanter annatibus, quoniam in ipsa octo duabus dragmis, et *geles* decem etiam duabus dragmis communiter uenduntur. Hic autem est sciendum quod per memoratum desertum flantibus uentis ualidis itinerare est impossibile, quia arena propter suam nimietatem inexplicabilem et subtilitatem uentis ipsis in aere rapitur et eleuatur in tantum quod uia ambulanti-
bus non patet nec oculus celi serenitatem gaudere ualet.

---

2. Belbeys] Delbeys A,N,G ~ fuimus] sumus N,G,E || 3. Salathia] Salathiam A || 8. rapitur] reperitur A: *altera manu in margine corrigit* || 9. serenitatem] serenitate N,G.

<EL SALHEYA>

D'altra banda, de l'esmentada vil·la vam marxar amb passa ràpida també pel desert esmentat i vam arribar a una vil·la que s'anomena El Salheya, que té la més gran semblança tant en el lloc com en l'abundància de provisions amb la vil·la abans esmentada. Té una abundància fora de mida d'aus aquàtiques i sobretot d'ànecs, que en aquesta vuit es venen per dues dracmes i deu *geles*¹ també per dues dracmes. Aquí també ha de saber-se que és impossible viatjar pel desert quan bufa el vent impetuós, perquè la sorra, per la seva petitesa inexplicable i la seva finor, és arrencada pel vent a l'aire i s'eleva fins a tal punt que el camí no es mostra als vianants ni l'ull aconsegueix gaudir del bon temps del cel. 5

---

¹ Deixem sense traducció aquest substantiu que no ha pogut ser identificat. Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 103 proposa que el substantiu «*geles*» seria el vocable francès '*geline*': Frédéric Godefroy, *Dictionnaire de l'ancienne langue française et de tous ses dialectes du IXe au XVe siècle*, (Paris: F. Vieweg libraire-éditeur, 1885), 253. Sembla estrany, però, que Symon Semeonis utilitzi de cop una paraula francesa per designar un animal que, a l'*Itinerarium*, ja ha aparegut en llatí («*gallinis*», cf. *It. Sym.*, 77). Alexander Falileyev, «Foreign Linguistic Component in *Itinerarium Symonis Semeonis*», *Indoeuropejskoe ázykoznanie i klassičeskaá filologjá*, 21 (2017), 813–815 posa en dubte aquesta proposta i aporta que podria tractar-se d'una altra au que, per error de copia del copista, ens és avui desconeguda. S'han donat altres hipòtesis: Golubovich, *Biblioteca Bio-Bibliografica*, 279 interpreta, per la puntuació que ofereix, que «*geles*» deu tractar-se d'una moneda. Hoade, *Western Pilgrims*, 42 presenta la mateixa interpretació: «[...] especially ducks, because there eight are usually bought for two drammas and ten geles, and also two drammas».

<CATHIA>

Et inde properantes uenimus uillam nomine Cathiam, que est quasi in corde deserti undique arena profundissima uallata, que distat a Salathia per duas dietas per desertum tediosissimas.

Vbi inueni quemdam nobilem Admiraldum Christianum, ore tamen renegatum, natione

5 Armenum, uie publice custodem et pedagii collectorem peregrinorum, pium benefactorem et clementem elemosinarum largitorem. Viam autem custodiens sic quod nullus potest in Egyptum de terra Indie descendere nec inde || absque sua licentia remeare. Et hoc satis elenchice siue cautelose, nam ipsa uilla, ut dictum, est totaliter in deserto sita et undique ipso uallata et in nulla parte munita, nec in aliquo obstaculo dotata, quominus possunt transeuntes impediri.

f. 31^r

10 Et hinc est quod omni nocte, post solis occasum, nunc prope ipsam uillam nunc remote ab ea, nunc in uno loco nunc in alio, ex transuerso uie ad caudam equi trahitur unum scorium aut nacta in longum per sex uel octo miliaria, uel per aliud spatium maius uel minus, secundum predicti Admiraldi dispositionem. Quod ita ipsam arenam planam reddit, quod impossibile est hominem uel bestiam transire, cuius uestigia ipsum non accusabunt transeuntem. Et
15 communiter omni die ante solis ortum cum equitibus ad hoc deputatis, diligenter de capite ad aliud uisitatur et quando peditum uestigia uel equitum per eos reperiuntur, statim transeuntes insequuntur et capti uelut transgressores mandatorum Soldani grauiter puniuntur.

Predicta autem uilla in comestibilibus summe habundat et signanter in piscibus marinis et in fructibus et potissime in dactylis et pomis paradisi, de quibus superius dictum est. Hic autem

20 est sciendum quod inter Salathiam et istam Cathiam morantur quedam animalia periculosa, que homines libenter inuadunt et interficiunt, que quamuis ad quantitatem luporum se non extendunt, tamen infinita ferocitate et malitia totaliter conueniunt.

---

3. uallata] ualla A: *corrigitur supra* || 5. uie publice] uidelicet prouincie N,G || 6. custodiens] custodit N,G,E || 7. Indie] Inda A,N,G ~ sua] sui A,N || 8. ut dictum, est] ut dictum est, est N,G,E || 9. transeuntes] transeundtes A: *littera 'd' expungitur* || 11. scorium] storium E || 12. nacta] nacla N,G natta E || 13. arenam] arena A || 14. uestigia] uestiagia A: *prima littera 'a' expungitur* || 15. deputatis] deputis A || 18. marinis] marineris A || 20. Cathiam] Chiam A || 22. extendunt] axtendunt G.

<QATIA>

I afanyant-nos des d'allà vam arribar a una vil·la anomenada Qatia, que està gairebé al cor del desert i està rodejada per tot arreu d'una sorra profundíssima. Aquesta ciutat dista d'El Salheya dues jornades avorridíssimes a través del desert. Allà vaig trobar un noble almirall cristià, de boca tanmateix renegat, armeni de nació, guardià de la via pública, recol·lector de peatges, pietós benefactor dels peregrins i bondadós donador d'almoines. D'altra banda, custodia la via de tal forma que ningú pot baixar de l'Índia a Egipte ni tornar d'allà sense el seu permís. I això ho fa d'una manera prou sàvia o cautelosa, doncs aquesta vil·la, com s'ha dit, està totalment situada al desert i està totalment rodejada per aquest i no està en cap part guarnida ni dotada amb cap obstacle que pugui impedir el pas dels vianants. I d'aquí ve que cada nit, després de l'ocàs, ara prop de la vil·la ara lluny d'ella, ara a un lloc ara a un altre, s'arrossega des del costat de la via una capa o uns mantells posats a la cua d'un cavall per sis o vuit milles o per un espai major o menor, segons disposi el mencionat almirall. Amb això la sorra es torna tan plana que és impossible que un home o bèstia passi sense que les seves petjades no l'acusin de passar. I generalment cada dia abans que surti el sol, amb cavallers assignats a aquesta tasca, es va a veure la sorra diligentment d'una banda a l'altra i quan es troben petjades de caminants o cavalls, de seguida es persegueixen els transeünts i, un cop capturats, són greument castigats com transgressors de les ordres del Soldà.

D'altra banda, l'esmentada vil·la té la més gran abundància d'aliments i especialment de peixos de mar i de fruites i sobretot de dàctils i pomes del paradís, de les quals s'ha parlat abans. Aquí també ha de saber-se que entre El Salheya i aquesta Qatia hi viuen uns animals perillosos que de bon grat ataquen els homes i els maten. Aquests, tot i que no arriben als grans grups de llops, tanmateix s'hi assemblen totalment en la seva infinita ferocitat i malícia¹.

---

¹ Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 105 proposa la identificació d'aquests animals amb els xacals.

<GAZARA>

De predicta autem uilla, habita consolatione spirituali et recreatione corporali cum predicto
Admiraldo, profecti fuimus per memoratum <et> sepedictum desertum et uenimus ciuitatem
nomine Gazaram, que <est> in terra que olim dicebatur terra Philistinorum, et in qua
5 Sampson cum eorum principibus oppressus domo interiit. Ipsa utique ciuitas est habundans
in omnibus que sunt usui humano necessaria. In ea enim sunt multi || Christiani de cinctura,
de quibus superius dictum est, ad cuius *eltani* declinant omnes peregrini Franci qui de Egipto
in Ierusalem uadunt et e contrario. Et extra eam in parte orientali immediate requiescunt
altitudinem celi pro domo habentes.

f. 31^v

10 In ea utique reperiuntur cameli et asini conductitii innumerabiles, et sicut in relatu multorum
audiuimus quod sunt equites duo milia, qui in nullo a predictis equitibus discrepant, sed per
omnia conueniunt. Ipsa utique ciuitas est ortalitiis, uiridariis, arboribus fructiferis et potissime
ficuum bene dotata et undique terra pulcherrima et uberrima circumdata, quoniam
sepedictum desertum quasi ex toto exspirat ante per sex miliaria quam ad eam peruenitur. Vbi
15 est quedam uilla in qua omnes transeuntes pedagium soluere compelluntur.

Hic autem est sciendum quod in sepedicto deserto semper in fine cuiuslibet diete reperitur
locus muratus qui fundus nuncupatur, ubi omnes transeuntes possunt requiescere tute et
absque aliquo tributo et aquam animalibus adaquandis reperire, qui omnes sunt facti per
Soldanum et ordinati ad tutamentum et securitatem transeuntium, quod in ipso deserto
20 morantur Bedewini et Arabes, de quibus superius dictum est, qui insidiantur transeuntes sicut
leo in spelunca sua animalia.

4-5. cf. Idc., 15, 27-30.

---

3. et uenimus] et uenita uenimus A: *alterum uocabulum expungitur* || 5. principibus] principibus A: *altera manu supra corrigit* || 6. humano] humanano A || 7. eltani] eltam N metam G,E || 8. contrario] contra N,G || 15. pedagium] pedagogum A,N,G || 17. et] om. N,G || 18. qui] que A,N,G,E ~ facti] facta A,N,G,E || 19. ordinati] ordinata A,N,G,E ~ tutamentum] tutamen N,G ~ quod] quia N,G, A: *corrigitur in margine*.

<GAZA>

Un cop vam gaudir de la consolació espiritual i del restabliment corporal amb l'esmentat almirall, vam marxar de l'esmentada vil·la a través del recordat i sovint mencionat desert i vam arribar a Gaza, que està a la terra que antany era anomenada la terra dels filisteus, on Samsó va morir amb els prínceps filisteus aixafat per la casa¹. Certament, aquesta ciutat és abundant en tot allò que és útil per als humans. Allà hi ha molts cristians de la cintura, dels quals s'ha parlat abans, davant l'*eltani*² de la qual s'inclinen tots els peregrins francs que van d'Egipte a Jerusalem i al contrari. I fora d'aquesta ciutat, cap a l'orient, descansen els peregrins tenint com a casa l'altitud del cel. 5

En aquesta ciutat s'hi troben innumerables camells i ases de lloguer, i tal i com vam escoltar en la narració de molts, hi ha dos mil cavallers que no es diferencien en res dels descrits abans, sinó que s'assemblen en tot. Certament, aquesta ciutat està ben dotada de jardinets, vergers, arbres fructífers i sobretot figueres; també està rodejada arreu per una terra bellíssima i riquíssima, ja que el desert cessa gairebé del tot sis milles abans d'arribar a la ciutat. Allà hi ha una vil·la on tots els vianants són portats per pagar el peatge. 10 15

Aquí també ha de saber-se que al desert, al final de qualsevol jornada, s'hi troba sempre un lloc murat que s'anomena *fundus*. Allà tots els vianants poden descansar segurs i sense cap impost i trobar aigua per abeurar els animals. Tots ells han estat fets pel Soldà i disposats per a la salvació i seguretat dels vianants, perquè al mateix desert viuen els beduïns o àrabs, dels quals ja s'ha parlat, que posen parany als vianants tal i com fa el lleó als animals a la seva cova. 20

---

¹ Cf. Idc., 15, 27–30.

² Nom verbal del verb àrab 'thana' (arrel: *ṭny*) que vol dir 'doblegar' o 'doblegar-se' i, el nom verbal ('al-thani') seria traduït llavors com 'doblegament' o 'acció de doblegar-se'. La tria d'aquesta paraula pot interpretar-se de diverses maneres: l'acció de doblegar-se es refereix al 'doblegament' del cinturó dels cristians de la cintura, resultant la traducció: «[...] cristians de la cintura [...] davant el doblegament (*eltani*) de la qual, s'inclinen tots els peregrins francs [...]»; una altra interpretació seria l'acció de doblegar-se en forma de salutació: «[...] cristians de la cintura [...] davant el doblegament (*eltani*) dels quals, s'inclinen tots els peregrins francs [...]». El fet que el manuscrit marqui clarament el pronom relatiu «*cuius*» fa pensar més en la primera opció, ja que l'antecedent del relatiu—en aquest context—només pot ser «*cinctura*». Vull agrair al doctor Ulisse Cecini la seva explicació del terme així com la detecció efectiva de l'arabisme.

<ISRAEL>

De predicta autem ciuitate transeuntes uenimus quasi per duo miliaria ubi est uia furcata, quarum que est ad dexteram ducit «ad urbem antiquissimam que dicitur Ebron, que est sita in agro Damascinorum et olim erat Philistinorum, in qua Deus omnipotens Adam primum
5 patrem plasmavit et in qua sepulti sunt quatuor reuerendi patres nostri *in spelunca duplici*, uidelicet Adam, Abraham, Ysaac et Iacob, et eorum uxores, uidelicet Eua, Sara, Rebecca et Lya». Quam omittentes, uenimus ad || [ad] radices montium Israel, que contrata est in aspectu
10 uenimus ad quoddam monasterium in quo morantur monachi scismatici, uidelicet Cumani, in quorum ecclesia sub maiori altari est locus ubi incisum fuit pretiosissimum lignum crucis. Quod distat a Ierusalem per unum miliare.

f. 32^r

---

5. Gn., 49, 29.

3-7. cf. Philippus de Savona, *Descriptio Terre Sancte*, 59-60.

---

4. omnipotens] om. N,G || 5. sunt] om. A: additur in margine || 9. uberrimas] uberrimo A uberrimos N,G.

<ISRAEL>

Avançant de l'esmentada ciutat vam arribar, després de gairebé dues milles, a on hi ha una cruïlla: el camí de la dreta porta «a la antiquíssima ciutat que s'anomena Hebron, ubicada a la terra dels damascens i que antany era dels filisteus. Allà Déu Omnipotent va crear Adan, el primer pare, i allà estan enterrats els nostres quatre pares venerables en una “cova doble”¹: 5 Adam, Abraham, Isaac i Jacob; i les seves mullers: Eva, Sara, Rebeca i Lia»². Deixant de banda aquesta via, vam arribar als peus dels monts d'Israel, que és una contrada bellíssima d'aspecte, com ho és tota la terra que en altre temps era del filisteus, el record dels quals ha passat ara a l'oblit. I d'allà, passant pels bellíssims monts cap a les riquíssimes valls d'Israel, vam arribar a un monestir on habiten monjos cismàtics, és a dir, cumans³. A la seva església, sota l'altar major, hi 10 ha el lloc on va ser tallada la preciosíssima fusta de la creu. Dista de Jerusalem una milla.

---

¹ Gn., 49, 29.

² Aquest fragment, amb algunes modificacions, està extret de la guia de Terra Santa escrita a finals del segle XIII pel franciscà Filip de Savona. Cf. les pàgines CLIII-CLVII de l'estudi preliminar.

³ El monestir de la Creu, possessió en aquell moment dels monjos georgians. Cf. Denys Pringle, *The Churches of the Crusader Kingdom*, v. 2, (Cambridge: Cambridge University Press, 1998), 33-40 i Hoade, *Western Pilgrims*, 43 n. 2.

<IERVSALEM>

Et inde, uisitato deuoto loco reuerenter et deuote, recedentes uenimus ciuitatem sanctam
Ierusalem, que olim erat «domina gentium, princeps prouinciarum, ciuitas legalis et sacerdotii
et cetera», nunc facta sub tributo, saracenicam ferocitate oppressa, <ad> Christianorum
5 maximam confusionem et filiorum Belial gloriam et honorem. Cuius muri sunt destructi et
templum funditus euersum, Domino predicente: *non relinquetur lapis super lapidem*; et
Zacharia propheta canente: *habitabitur Ierusalem absque muro*, et cetera. Heu! *non est qui
consoletur eam ex omnibus caris eius.*

Hic autem est sciendum quod ipsa ciuitas olim fuit pro maiori parte in monte Syon, qui mons
10 licet non sit magnus tamen est fortissimus et signanter in parte australi, et supereminens ciuitati
et circumdatus ualle Iosaphat pro magna parte, sic quod ubi expirat uallis, ibi fuerunt fossata
amplissima et profundissima in rupibus cauata, quorum uestigia usque hodie ibidem apparent,
et ipsius ciuitatis firmitatem et fortitudinem luculenter demonstrant. Hic autem mons se
extendit in longum ad austrum et ad aquilonem, in cuius parte australi, ubi expirat fortitudo
15 uallis, fuit ad tutamentum et defensionem ipsius edificata illa turris famosissima et
imperialissima Dauid, que nunc est reedificata per Saracenos et fortalissimum Soldani, et distat
oblique ab ecclesia in qua Sepulcrum gloriosum Domini fere || quantum est unius sagitte
tractus. Ad cuius partem aquilonarem immediate est quedam porta per quam intrantes
ciuitatem intrauimus et uenimus ad ecclesiam predictam, laudantes et benedicentes
20 Dominum, qui nos ibidem suo pretioso sanguine redemit.

f. 32^v

Ipsa uero ecclesia magna est et pulchra, cuius nauis spherice figure facta ex toto ad instar
columbaris, hoc excepto: quod est sita super columnas et habet in circuitu deambulatorium.

---

6. Mt., 24, 2 || 7. Zac., 2, 4 || 7-8. Lm., 1, 2.

3-4. Philippus de Savona, *Descriptio Terre Sancte*, 34-35.

---

13. demonstrant] demonstrat A || 15. ad] om. N,G ~ tutamentum] tutamen N,G || 18. partem aquilonarem]
partem ali aquilonarem A: *alterum uocabulum expungitur* ~ intrantes] intranten A: *corrigitur supra* || 19.
laudantes] laudentes E || 21. spherice] sperice A.

<JERUSALEM>

I marxant d'allà, un cop visitat el lloc amb devoció i respecte, vam arribar a la santa ciutat de Jerusalem que antany era «la senyora dels pobles, la primera de les províncies, la ciutat pietosa i del sacerdocí, etcètera»¹. Ara, però, es troba sota tribut, oprimida per la ferocitat sarraïna, per a la màxima confusió dels cristians i per a la glòria i honor dels sarraïns. Els seus murs han estat destruïts i el temple ha estat completament saquejat, ja ho predeia el Senyor: «no quedarà pedra sobre pedra»² i ho cantava el profeta Zacaries: «Jerusalem serà habitada sense mur»³, etcètera. Ai! «No hi ha qui la pugui consolar entre tots els seus habitants»⁴. 5

Aquí també ha de saber-se que aquesta ciutat, antany, va estar situada en gran part al mont Sió. Aquest mont, tot i que no sigui gran, és fortíssim i especialment al sud, on sobrepassa la ciutat i està rodejat en gran part per la vall de Josafat, sent així que, on acaba la vall, allà hi havia fossats grandíssims i profundíssims cavats en la roca que encara es veuen allà els seus rastres i demostren esplèndidament la fermesa i fortalesa d'aquesta ciutat. Aquest mont s'estén en llarg cap al sud i cap al nord. Al sud, on s'acaba la fortalesa de la vall, va ser edificada per a la seguretat i la defensa de la ciutat aquella torre famosíssima i imperialíssima de David, que ara ha estat reedificada pels sarraïns com la fortalesa del Soldà que, obliquament, dista de l'església on hi ha el Sepulcre gloriós del Senyor gairebé tant com la distància d'un tir de fletxa. Al sud s'hi troba immediatament aquella porta per la qual vam entrar, quan entràvem a la ciutat, i vam anar a l'església esmentada lloant i beneint Déu, que allà mateix ens va redimir amb la seva preciosa sang. 10 15 20

Aquesta església és gran i bella. La seva nau té una forma del tot esfèrica, com un colomar. L'única excepció és que està situada sobre unes columnes i té un deambulatori pels passejants

---

¹ Philippus de Savona, *Descriptio Terre Sancte*, 34–35.

² Mt., 24, 2.

³ Zac., 2, 4.

⁴ Lm., 1, 2.

In cuius centro est quedam capella parua marmorea in qua est Sepulcrum Domini gloriosum quod habet in longitudinem tantum .IX. palmas et est coopertum in toto lapide albo
25 marmoreo, sic quod nullibi potest tangi nec uideri nisi per tria foramina parua que sunt in
ipsius parte australi. Exterius autem, in parte aquilonari ipsius que est contigua muro ipsius
capelle, est quedam lampas que semper accenditur per unum calogerum siue monachum
Cumanum, qui semper cum uno socio moratur. Et ex ipsius opposito in parte australi est
30 quedam lampas infra capellam pefatam, que omni sabbato sancto igne desuper misso
infalibilter accenditur ad gloriam Christi uiuentis et resurgentis in secula seculorum, amen.

Porte uero ipsius ecclesie in parte australi sunt, quarum orientior est clausa muro lapideo, ex
quarum opposito extra est locus quadrus pulcherrimus lapide albo totaliter pauimentatus,
circa cuius medium est locus ubi Dominus noster afflictus pro nobis requiescebat dum crux in
monte portabatur. Ex parte orientali ipsarum portarum infra ecclesiam ipsam est mons
35 Caluarie, ad cuius summitatem, «ubi est foramen rotundum in quo fuit crux Christi fixa»,
sunt .XVIII. gradus et de gradu superiori usque ad ipsum foramen sunt .X. pedes, «ad quod
uidetur de sanguine Domini per montis fissuras cucurrisse». Ex parte uero australi ipsius
foraminis apparet manifestissime qualiter in Christi passione || erat [fixa] fissa a summitate
equaliter usque deorsum, «ubi fuit inuentum caput Ade», ut dicitur, et iuxta illam fissuram
40 quasi immediate est altare deuote consecratum. De pede autem predictorum graduum uersus
orientem usque ad portam ecclesie subterraneae, per quam descenditur ad locum «ubi Helena
Constantini mater inuenit lignum crucis», sunt .XI. passus, et de porta ipsa usque ad primum
gradum sunt .VII. pedes et postea sunt .XXIX. gradus per quos descenditur. Ad quorum pedem
est ecclesia gratiosa que fabricata est super quatuor columpnas marmoreas, in qua ad orientem
45 est unus solempne altare et aliud altare quod est ad aquilonem.

f. 33^r

---

35. Philippus, *Descriptio*, 35 || 36-37. cf. Philippus, *Descriptio*, 35 || 39. Philippus, *Descriptio*, 35 || 41-42.
Philippus, *Descriptio*, 36 ||

---

23. centro] centrus A: *corrigitur* || 24. palmas] palmos G || 27. calogerum] cologerum N || 31. ecclesie] ecclesia
G || 32. quadrus] quadratus N,G || 34. ex] et ex N || 36. ipsum] om. N,G || 37. uidetur] dicitur N,G || 38. passione]
passionem A ~ fixa] *expungitur* A || 41. descenditur] decenditur A.

on, al centre, hi ha una petita capella de marbre on s'hi troba el Sepulcre gloriós del Senyor, que té de llargada només nou pams i està cobert del tot amb marbre blanc. Així que no pot ser tocada ni vista si no és per tres petits forats que hi ha a la part del sud. Per fora, tanmateix, en la part del darrere que és contigua a la capella hi ha una làmpada que sempre està encesa per un *caloger* o monjo cumà, que sempre està allà amb un company. I a la banda contrària, a la part del sud, hi ha una làmpada sota la capella que cada dissabte sant¹ és encesa infal·liblement amb un foc que es llança des de sobre per la glòria de Crist vivent i ressuscitant pels segles dels segles, amén.

Les portes d'aquesta església estan a la part del sud. De les quals la que es troba més a l'orient està tancada per un mur de pedra. Al davant d'aquestes portes, a fora, hi ha un lloc quadrat bellíssim pavimentat totalment amb pedra blanca que, al seu mig, és el lloc on el nostre Senyor descansava, afligit per nosaltres, mentre portava la creu al mont. A la part oriental d'aquestes portes, dins l'església, s'hi troba el mont Calvari a divuit graons, al cim del qual «hi ha un forat rodó on va ser posada la creu del Senyor»². I de l'últim graó fins al forat, «al qual sembla que va córrer la sang del Senyor a través de les fissures del mont»³, hi ha deu passes. Al sud d'aquest forat apareix claríssimament com va ser partida la fissura durant la passió de Crist uniformement des de dalt fins a baix, «on va ser trobat el cap d'Adan»⁴, segons es diu. I just al costat d'aquest forat hi ha un altar devotament consagrat. D'altra banda, del peu dels mencionats graons, cap a l'est, fins a la porta de l'església subterrània, per la qual es descendeix al lloc «on Helena, mare de Constantí, va trobar la fusta de la creu»⁵ hi ha onze passes. I de la mateixa porta fins al primer graó hi ha set passes i després hi ha vint-i-nou graons pels quals es baixa. Als peus d'aquests hi ha una església bella que va ser construïda sobre quatre columnes de marbre. A l'est hi ha un altar solemne i un altre altar al nord.

¹ Symon Semeonis pot referir-se aquí al “dissabte sant” o al “foc sant”, ambdues per referir-se a la celebració duta a terme a l'esmentada església el dissabte abans de la Pàsqua.

² Philippus de Savona, *Descriptio Terre Sancte*, 35.

³ Philippus de Savona, *Descriptio Terre Sancte*, 35.

⁴ Philippus de Savona, *Descriptio Terre Sancte*, 35.

⁵ Philippus de Savona, *Descriptio Terre Sancte*, 36.

De pede autem predictorum graduum usque ad alios .XI. gradus <sunt> sex passus et de pede
illorum .XI. graduum usque ad locum ubi fuit inuenta sancta crux sunt .V. passus magni, et
iuxta illum locum est altare ex lapidibus deuote consecratum. De pede uero illorum graduum
per quos ascenditur usque ad montem Caluarie usque ad locum «ubi lauerunt Nichodemus
50 et Ioseph et ceteri corpus Domini Ihesu», qui est recte ex opposito porte ecclesie, sunt quatuor
passus. De pede etiam predictorum graduum uersus eandem partem usque ad Sepulcrum
Domini sunt .XXXI. passus. «De Sepulcro Domini usque ad locum in quo apparuit
Magdalene», qui est quasi ad partem aquilonarem Sepulcri, sunt .VII. passus. De predicto uero
graduum pede transeundo per chorum uersus aquilonem usque ad partes columpne, ad quam
55 dicitur «Dominum ligatum fuisse et flagellatum» sunt .XXXVI. passus, que iacet sub quodam
altari et satis prope pars magna principalioris columpne, cuius etiam alia pars est Rome. De
Sepulcro Domini «usque ad locum in quo lamentabatur uirgo Maria filium suum in cruce
pendentem» qui est ex opposito || ipsius montis in parte aquilonari ecclesie, sunt .XVIII. passus.
Et de Sepulcro uersus orientem infra hostium chori usque ad foramen rotundum in quo
60 «posuit Christus digitum suum dicens “hic est medius mundi”», sunt .XIII. passus. Et de
hostio chori usque ad maius altare sunt .XV. passus.

Predicta autem turris est sita in monte Syon, ad cuius partem quodammodo australem est
monasterium Armenorum quod nunc per eos officatur, in quorum ecclesia est caput beati
Iacobi apostoli, ut dicitur. Et ultra ad eandem partem est ecclesia in qua est lapis ille in loco
65 altaris super .III. columpnas de quo dicebant mulieres: *quis reuoluet nobis lapidem*, et cetera.
Et in eodem monte sunt oratoria multa deuota que nunc quasi totaliter sunt destructa,
secundum quod inferius in *Locario* luculentius apparebit.

---

65. Mc., 16, 3.

49-50. Cf. Philippus, *Descriptio*, 37 || 52-53. Philippus, *Descriptio*, 37 || 55. Philippus, *Descriptio*, 37 || 57-58.
Philippus, *Descriptio*, 37 || 60. Philippus, *Descriptio*, 37.

---

50. et ceteri] om. E || 51. etiam] autem N,G || 54. columpne] columpnam A || 55. .XXXVI.] .XXXXVI. N,G || 56.
etiam] om. N,G || 60. suum] om. N,G || 63. Armenorum] super coris A superiorum N Scismaticorum E || 66.
oratoria] altaria N,G.

Del peu dels esmentats graons fins als altres onze graons hi ha sis passes; del peu d'aquells onze graons fins al lloc on va ser trobada la santa creu hi ha cinc grans passes. I just al costat hi ha un altar de pedra devotament consagrat. Del peu d'aquells graons pels quals es puja fins al mont Calvari fins al lloc «on Nicodem, Josep i la resta van netejar el cos de Crist»¹, que es troba en línia recta just al davant de la porta de l'església, hi ha quatre passes. També del peu d'aquells graons en la mateixa direcció fins al Sepulcre de Senyor hi ha trenta-una passes. «Del Sepulcre del Senyor fins al lloc on es va aparèixer a Magdalena»², que està gairebé al nord del Sepulcre, hi ha set passes. Des del peu abans esmentat dels graons, caminant a través del cor cap al sud, fins a les parts de les columnes on es diu que «Jesús va ser lligat i fuetejat»³, hi ha trenta-sis passes, que està sota un altar i prop d'aquest hi ha una part de la columna principal, l'altra part de la qual està a Roma. Del Sepulcre del Senyor «fins al lloc on es va lamentar la santa verge Maria pel seu fill crucificat»⁴, que està al davant del mateix mont a la part nord de l'església, hi ha divuit passes. I del Sepulcre, en direcció est, dins la porta del cor fins al forat rodó «on Crist va posar el seu dit dient “aquí està el mig del món”»⁵ hi ha catorze passes. I de la porta del cor fins a l'altar major hi ha quinze passes.

L'esmentada torre està situada al mont Sió, on a la part tirant cap al sud hi ha un monestir dels armenis⁶ que ara és oficiat per ells. A l'església hi ha el cap de sant Jaume l'apòstol, segons es diu. Més enllà, a la mateixa part, hi ha l'església on hi ha la pedra aquella sobre quatre columnes en lloc de l'altar, de la qual deien les dones: «qui ens farà rodolar la pedra?»⁷. I en aquest mont hi ha molts oratoris devots que ara estan gairebé totalment destruïts, tal i com apareixerà després més detalladament al *Locari*⁸.

¹ Philippus de Savona, *Descriptio Terre Sancte*, 37.

² Philippus de Savona, *Descriptio Terre Sancte*, 37.

³ Philippus de Savona, *Descriptio Terre Sancte*, 37.

⁴ Philippus de Savona, *Descriptio Terre Sancte*, 37.

⁵ Philippus de Savona, *Descriptio Terre Sancte*, 37.

⁶ Passatge corrupte. Segueixo la hipòtesi de Girolamo Golubovich, *Biblioteca Bio-Bibliographica*, 282 de creure que es menciona un monestir armeni. Potser, per la indicació de la relíquia de sant Jaume, podria tractar-se de la catedral de sant Jaume el Major: cf. Pringle, *Churches of the Crusaders Kingdom of Jerusalem*, v. 3, (Cambridge: Cambridge University Press, 2007), 168–182.

⁷ Mc., 16, 3.

⁸ Malauradament perdut, deuria tractar-se o bé d'un mapa o bé d'una llista d'esglésies existents en el seu moment a Jerusalem.

Item ex opposito predictae turris ad orientem est locus in quo fuit olim castrum quod tantum distabat quod nulla ratione potuit a sepe dicta turre protegi nec defendi nisi forte cum
70 machinis. Cuius oppositum habetur in libro *De proprietatibus rerum*. Vbi nunc est ecclesia Saracenorum que est spherice figure ad quam nullum Christianum permittunt accedere.

---

69. turre] turri *N* turi *G* || 71. spherice] sperice *A* ~ figure] ffigure *A*.

També al davant de la mencionada torre, cap a l'est, hi ha un lloc on antany va estar la fortificació que fins a tal punt estava allunyada que amb cap pla va poder ser protegida ni defensada per la torre sinó, potser, amb màquines. L'opinió oposada està al llibre *Sobre les propietats de les coses*¹. Ara hi ha allà una església dels sarraïns² amb forma esfèrica a la qual no permeten entrar a cap cristià. 70

---

¹ Symon Semeonis fa referència a l'explicació que s'ofereix a l'enciclopèdia de Bartholomeus Anglicus que posa de relleu la proximitat de la ciutadella envers Jerusalem. Cf. pàgines CXLIX–CL de l'estudi preliminar i Malgorzata Krasnodebska-D'Aughton, «Inflamed with Seraphic Ardor: Franciscan Learning and Spirituality in the Fourteenth-Century Irish Pilgrimage Account», *Franciscan Studies*, 70 (2012), 291–292.

² Presumiblement, la Cúpula de la Roca.

4. ÍNDEX PERSONARVM, LOCORVM ET RERVM

Per tal de facilitar la cerca ràpida de qualsevol terme a l'edició, s'ha optat per encabir tots els noms i substantius sota la forma de nominatiu (encara que no hagin estat utilitzats en aquest cas al llarg de l'*Itinerarium*) i referenciant només al text llatí: acompanyant sovint el substantiu amb la definició que en fa Symon Semeonis (per exemple, a l'escriure el substantiu «*bagatiny*», Symon Semeonis explicita que es tracta d'una moneda. Per tant a l'índex, s'hi troba: «*bagatiny, moneta*»). En altres casos en què Symon Semeonis utilitza una combinació de substantius, s'ha optat per conservar a l'índex aquesta combinació: per exemple, en el cas d'un substantiu com «*Paradisus*», s'ha optat per conservar l'expressió «*Paradisus Dei*», enfront del sol substantiu «*Paradisus*» al parlar de les creences de l'islam.

A més a més, en cas de dubte en algun topònim, així com en els casos de paraules àrabs, hebrees i de llengües vulgars, s'ha optat per conservar a l'índex la paraula tal i com es presenta a la nostra edició.

A

Abraham.....	- 1 -, - 57 -, - 83 -, - 133 -
acus sancti Petri.....	- 95 -
Adam	- 47 -, - 133 -, - 137 -
Admiraldus.....	- 37 -, - 39 -, - 41 -, - 43 -, - 85 -, - 87 -, - 117 -, - 131 -
Admiraldus Christianus	- 129 -
Agar, ancilla Egyptiaca.....	- 83 -
ager Damascinorum.....	- 133 -
Albanenses.....	- 27 -
Albania.....	- 33 -
prouincia.....	- 27 -
<i>Alchoran</i>	- 43 -, - 45 -, - 47 -, - 57 -, - 59 -, - 61 -, - 85 -, - 105 -, - 107 -
Alexandria	- 37 -, - 67 -, - 69 -, - 83 -, - 85 -
ciuitas	- 37 -
Alexandria, ciuitas.....	- 53 -
Alexius, dominus	- 35 -
<i>Alkoran</i>	<i>Consulteu Alchoran</i>
Ambianensis	

ciuitas	- 11 -
Andreas, beatus	- 121 -
angelus	- 99 -
Domini.....	- 83 -
Anglia.....	- 3 -, - 7 -, - 9 -
prouincia.....	- 3 -
anglice	- 69 -
Anglici.....	- 5 -
Antoninus, beatus	
corpus	- 19 -
Antonius Patuanorum, beatus.....	- 15 -
Aquitania.....	- 3 -
Arabes/Arabi.....	- 35 -, - 107 -, - 121 -, - 131 -
Archaria	
castrum	- 29 -
Arcturus.....	- 87 -
Arelatensis	
ciuitas	- 15 -
Armenus	- 129 -
Asaelice	- 1 -
Assidinus, frater	- 117 -
assumptio Virginis	- 23 -
Augustinus, beatus	
corpus	- 7 -
Augustus.....	- 7 -
Auinianensis	
ciuitas	- 15 -
azoara	- 45 -, - 57 -, - 59 -, - 61 -, - 85 -, - 105 -, - 107 -

B

Babilonia	
ciuitas	- 67 -, - 95 -
bagatiny	
moneta	- 23 -
Barbara, beata	- 101 -
corpus	- 101 -
Barbari	- 23 -, - 85 -
<i>Barcha</i>	
prouincia.....	- 85 -

Baroth	- 63 -
Beda, Venerabilis.....	- 19 -
Bedewini	- 131 -
Belbeys	
uilla.....	- 127 -
uilla siue casale.....	- 125 -
Belial.....	- 71 -, - 101 -, - 107 -, - 135 -
Belona	
castrum	- 29 -
Beluacensis	
ciuitas	- 11 -
Beluere	
castrum	- 29 -
besantium (besantus)	
moneta	65
Beumareys	
castrum	- 3 -
Bewyni	- 121 -
Biblia	- 5 -
Bigaloras	
castrum	- 17 -
Blasius, sanctus	
corpus	- 25 -
Bobium	
castrum	- 19 -
Boemi.....	- 23 -
Burgundia.....	- 13 -
prouincia.....	- 15 -
Byohorn	
castrum	- 31 -

C

calix Domini.....	- 53 -
calogerus	- 101 -, - 103 -, - 137 -
Caluarie, mons	- 137 -, - 139 -
camera palatii regis Anglorum	- 5 -
Candia.....	- 37 -
ciuitas	- 31 -
Canea	

castrum	- 31 -
Cantuaria	
ciuitas	- 7 -
capella	- 41 -
beate Virginis	- 5 -
palatii regis Francie.....	- 13 -
Sepulcri Domini.....	- 137 -
<i>Caraym</i>	- 49 -
careria.....	- 33 -, - 61 -, - 81 -, - 105 -
<i>carub</i>	
arbor.....	- 123 -
moneta	65
Castellio	
ciuitas	- 13 -
castrum	- 141 -
Del Kayr.....	- 39 -, - 85 -
Londonie	- 5 -
Nicholai de Geneuillis	- 29 -
Nicholai Veneris.....	- 29 -
Pharaonis	- 95 -, - 97 -
Ragusye.....	- 25 -
Soldani	- 81 -, - 87 -, - 95 -, - 105 -, - 117 -
Cathia	
uilla.....	- 129 -
Cedda	
beatus	- 3 -
Cestra	
ciuitas	- 3 -
Chaym	- 33 -
Chefalonía	
insula	- 29 -
Christiani.....	- 39 -, - 41 -, - 43 -, - 45 -, - 47 -, - 55 -, - 71 -, - 75 -, - 95 -, - 99 -, - 101 -, - 103 -, - 107 -, - 109 -, - 135 -, - 141 -
captiui	- 105 -
de cinctura	- 49 -, - 55 -, - 99 -, - 101 -, - 131 -
Ihesuitani.....	- 109 -
occidentales	- 49 -
terra	- 87 -
Christianitas	- 3 -
Christus	- 1 -, - 45 -, - 47 -, - 51 -, - 53 -, - 99 -, - 117 -, - 137 -
crucifixus	- 101 -

Itinerarium Symonis Semeonis

Deus	- 41 -, - 99 -
Dominus	- 115 -
Ihesus	- 1 -
cimiterium	- 99 -
Alexandrie.....	- 55 -
Saracenorum Babilonie.....	- 97 -
Clarentia	- 29 -
ciuitas	- 29 -
Clonmel	- 1 -
<i>cocatrix</i>	- 71 -
Columbanus, beatus	
corpus	- 19 -
Compana	
castrum	- 29 -
Comper	
insula	- 29 -
concilium	
Lugdunensis	- 15 -
Nicenum.....	- 17 -
Conewey	
castrum	- 3 -
consul	
Christianorum.....	- 39 -
Venetiarum.....	- 83 -
Conteryn	
castrum	- 31 -
Corfu	- 29 -
ciuitas	- 29 -
insula.....	- 29 -
Cornu	
castrum	- 29 -
Couentrestia.....	- 3 -
Creta	
insula.....	- 31 -
Cretentes.....	- 33 -
Cumani.....	- 133 -
Cursula	
castrum	- 23 -
<i>Cusygyr</i>	- 49 -
Cyrigum	

insula..... - 29 -

D

Dalmathia

prouincia..... - 23 -

Damascus..... - 83 -, - 123 -

Damyatyar ..... - 71 -

Danubiani..... - 107 -

regnum..... - 85 -

Dargymia

castrum ..... - 17 -

De doctrina Machumeti ..... - 47 -, - 63 -

De le Kayr ..... - 125 -

ciuitas ..... - 39 -, - 53 -, - 69 -, - 73 -, - 79 -, - 97 -, - 99 -, - 101 -, - 111 -

De proprietatibus rerum ..... - 141 -

De Quayl

portus..... - 29 -

desertum ..... - 51 -, - 57 -, - 73 -, - 79 -, - 85 -, - 95 -, - 101 -, - 109 -, - 121 -, - 123 -, - 125 -, - 127 -, - 129 -, - 131 -

Deus ..... - 33 -, - 39 -, - 45 -, - 47 -, - 49 -, - 63 -, - 73 -, - 75 -, - 109 -, - 115 -, - 117 -, - 125 -, - 133 -

Diana..... - 21 -

Diuio..... - 13 -

ciuitas ..... - 13 -

Dominus..... - 19 -, - 51 -, - 53 -, - 93 -, - 97 -, - 101 -, - 113 -, - 115 -, - 135 -, - 137 -, - 139 -

Douaria

castrum ..... - 7 -

dragma ..... - 71 -

moneta ..... - 77 -, - 91 -, - 121 -, - 127 -

dubla

moneta 65

Duleyna

ciuitas ..... - 27 -

Dunstapel ..... - 3 -

Durachia ..... - 29 -

ciuitas ..... - 27 -

dux Aquitanie ..... - 3 -

Duynionem ..... - 13 -

Dyonisius, sanctus

festum ..... - 73 -

E

Ebron	
urbs	- 133 -
<i>Ebyna Allam</i>	- 47 -
ecclesia	- 15 -, - 43 -, - 45 -, - 53 -, - 59 -, - 137 -
beate Barbare	- 101 -
beati Antonini	- 19 -
beati Cedde	- 3 -
beati Lodowici	- 17 -
beati Michaeli Archangeli	- 101 -
beati Pauli	- 5 -
beati Thome	- 5 -
Fratrum Minorum	- 15 -
Marci euangeliste	- 21 -
monasterii Armenorum	- 139 -
monasterii beati Martini	- 101 -
monasterii Cumanorum	- 133 -
monasterii Grecorum	- 103 -
monasterii Nigrorum Monachorum	- 7 -, - 11 -
<i>Nostre Dame de Bolonye</i>	- 11 -
Romana	- 7 -, - 51 -
sancta Maria <i>de la Cave</i>	- 99 -
sancta Maria <i>de la Scala</i>	- 103 -
Saracenorum	- 141 -
Sepulcri Domini	- 135 -
Sepulcri Domini	- 135 -
Virginis	- 11 -
Virginis Marie	- 13 -
Ediwardus, rex	- 5 -
Egypti	- 67 -, - 73 -, - 109 -
Egyptus	- 37 -, - 87 -, - 97 -, - 111 -, - 117 -, - 129 -, - 131 -
terra	- 53 -, - 69 -, - 71 -, - 73 -, - 79 -, - 83 -, - 91 -, - 125 -
<i>eltani</i>	- 131 -
<i>Engaddy</i>	- 91 -, - 97 -
<i>Epistole</i>	- 51 -
Ethiopes	- 89 -
Eua	- 133 -
<i>Euangelia</i>	- 51 -

Euangelium sancti Iohannis..... - 61 -
Exodus ..... - 73 -

F

festum

    beati Iohannis..... - 73 -
    beati Luce ..... - 67 -
    Natiuitatis Virginis..... - 99 -
    Purificationis Virginis..... - 99 -
    sancti Dyonisii..... - 73 -
    sancti Rusticii..... - 73 -
    ficus Pharaonis ..... - 67 -, - 69 -
    florentinus ..... - 119 -

florentius

    moneta 65

florenus

    moneta ..... - 77 -

Flynt

    castrum ..... - 3 -

Fow

    uilla..... - 67 -, - 69 -, - 81 -

Franci ..... - 5 -, - 125 -, - 131 -

Francia

    regnum..... - 9 -

Franciscus ..... - 1 -

    beatus..... - 15 -
    sanctus ..... - 37 -

Frangi ..... - 49 -, - 55 -

Fratres Minores ..... - 7 -, - 17 -, - 31 -, - 33 -, - 55 -

fundus..... - 131 -

    Cathelanorum..... - 41 -
    Ianue ..... - 41 -
    Marcilie ..... - 41 -
    Venetiarum..... - 41 -

G

Gabilo ..... - 13 -
Gazani ..... - 105 -

Gazara	
ciuitas	- 131 -
geles (?)	- 127 -
Genesis	- 97 -
Geun	- 13 -
granaria	- 95 -
Greci	- 27 -, - 29 -, - 31 -, - 33 -, - 35 -, - 49 -, - 51 -, - 55 -
ritus	- 23 -, - 33 -
Gregorius Decimus, dominus	- 15 -
Gregorius Nazarenus	
corpus	- 21 -
Gregorius, beatus et martir	
corpus	- 23 -
grossus	
moneta	<i>Consulteu uenetus grossus</i>
Gyblis	- 3 -
gygas	- 113 -
Gyon	
flumen	- 67 -

H

Haaman, persecutor Iudeorum	- 109 -
hebrayce	- 49 -
Hebrea	- 73 -
Helena, mater Constantini	- 137 -
Herodes	- 93 -, - 99 -
Hibernia	- 1 -, - 3 -, - 39 -
Hugo Illuminator, frater	- 1 -, - 111 -
corpus	- 101 -

I

Iacinctum	
insula	- 29 -
Iacob	- 133 -
Iacobite	- 49 -, - 51 -, - 55 -, - 93 -, - 99 -, - 101 -, - 103 -, - 117 -
Iacobitice	- 111 -
Iacobus	- 53 -
Iacobus, beatus, apostolus	

caput	- 139 -
Ianuenses	- 31 -, - 117 -
Ianuensis	
ciuitas	- 19 -
Iatara	
ciuitas	- 23 -
Ierosolimum	<i>Consulteu</i> Ierusalem
Ierusalem	- 7 -, - 85 -, - 109 -, - 123 -, - 131 -, - 133 -
ciuitas sancta	- 135 -
Ihesuitani	- 95 -
Ihesus	- 39 -, - 41 -, - 93 -, - 99 -, - 101 -, - 139 -
Christus	- 41 -, - 47 -
imago	
beate Marie uirginis	- 39 -
crucifixi	- 39 -, - 67 -
Iohannis euangeliste	- 39 -
imperator Grecorum	- 27 -
India	- 79 -
Superior	- 71 -
terra	- 83 -, - 91 -, - 129 -
Indiani	- 89 -
renegati	- 109 -
scismatici	- 107 -
Iohanes Baptista	- 21 -
Iohannis .XXII., papa	- 15 -
Iohannes Baptista	
festum	- 73 -
Iohannes de Pecham, frater	- 7 -
Iohannes, puer	- 125 -
Iohannes, sanctus	- 61 -
Iohannis euangelista	- 13 -
Ionhil	
castrum	- 29 -
Iosaphat, uallis	- 135 -
Ioseph	- 97 -, - 99 -, - 111 -, - 139 -
Iosephus	- 67 -
Israel	- 121 -, - 133 -
Israelitici	- 97 -, - 109 -
Italia	- 35 -
Italici	- 117 -

Iudei ..... - 27 -, - 31 -, - 33 -, - 45 -, - 47 -, - 49 -, - 55 -, - 111 -

K

Kalixtus, sanctus ..... - 37 -

Katerina, beata

caput ..... - 103 -

Katerina, uirgo ..... - 37 -

Kayr ..... - 67 -, - 103 -, - 105 -, - 109 -

ciuitas ..... - 81 -

Kelb ..... - 49 -

keyentes ..... - 43 -

L

lac

flumen Paradisi ..... - 47 -

Latini ..... - 23 -, - 27 -, - 31 -

Le Kayr ..... - 105 -

ciuitas ..... - 121 -

Lichefeldia

castrum ..... - 3 -

lignum crucis ..... - 133 -, - 137 -

Libud ..... - 49 -

lingua ..... - 23 -, - 51 -, - 85 -

Arabica ..... - 51 -

Egyptica ..... - 51 -

Latina ..... - 51 -

Saracenicam ..... - 51 -

Listria ..... - 33 -

prouincia ..... - 23 -

Llysna

castrum ..... - 23 -

Locarium ..... - 139 -

Lodowicus, rex

beatus ..... - 71 -

sanctus ..... - 5 -

Lombardia ..... - 13 -

Londonia

ciuitas ..... - 3 -, - 11 -

Losana	
ciuitas	- 13 -
Lucas, beatus	- 67 -
Lucata	
insula	- 29 -
Lucia, uirgo et martir	
corpus	- 21 -
Luciferum.....	- 63 -
Lugdunensis	
ciuitas	- 15 -
Lumbardia.....	- 7 -, - 19 -
Lumbardus	- 5 -
Lya.....	- 133 -

M

Macharius, beatus	- 51 -, - 101 -
Machometiste.....	- 95 -
Machometus.....	- 39 -, - 41 -, - 43 -, - 45 -, - 47 -, - 99 -, - 109 -
corpus	- 123 -
humani generis inimicus.....	- 107 -
legifer filiorum Belial	- 107 -
mulierum amator	- 43 -, - 49 -, - 61 -
porcus	- 49 -
porcus putridus.....	- 45 -
porcus uilissimus	- 43 -, - 45 -
primogenitus Sathane	- 63 -, - 101 -
pudicitie et castitatis suffocator	- 85 -
Magdalena	- 139 -
Magdalenice	- 111 -
Mantua	
ciuitas	- 19 -
Marciliensis	
ciuitas	- 17 -
Marcus, euangelista.....	- 37 -
corpus	- 21 -
mare	- 5 -, - 21 -
Hibernicum.....	- 3 -
Mediterraneum	- 71 -
Oceanus	- 3 -

Itinerarium Symonis Semeonis

Maria.....	- 5 -, - 47 -
sancta	- 103 -
uirgo	- 45 -, - 139 -
Maria Magdalena	- 15 -
Marina, uirgo.....	- 21 -
Maroth.....	- 63 -
Martha, sancta	
corpus	- 15 -
Martinus, beatus	- 11 -, - 101 -
<i>Materia</i>	- 91 -
Mayna	
castrum	- 29 -
<i>Mecha</i>	- 57 -, - 123 -
Mediolanensis	
ciuitas	- 7 -
Mediolanum	
ciuitas	- 13 -
Mediterraneum, mare	- 79 -
mel album	
flumen Paradisi.....	- 47 -
Mellanus de Conflent	
inquisitor heretice prauitatis	- 15 -
Memertius, sanctus.....	- 15 -
mercatores Christiani.....	- 39 -, - 75 -
<i>Messiath Ebyn Merian</i>	- 47 -
Michael Archangelus, beatus	- 101 -
<i>Mida</i>	- 87 -
<i>milleres</i>	
moneta	65
Milopotomum	
castrum	- 31 -
miraculum	- 45 -
monachus	- 49 -, - 51 -, - 101 -, - 103 -
Cumanus	- 137 -
Griseus	- 123 -
monasterium	
Armenorum.....	- 139 -
beati Martini.....	- 101 -
dominarum.....	- 101 -
Grecorum	- 103 -

monachorum Cumanorum	- 133 -
Nigrorum Monachorum.....	- 3 -, - 5 -, - 7 -, - 9 -, - 11 -, - 15 -, - 19 -, - 21 -
moneta	- 23 -
Mons Pessolanus	- 99 -
Montana	
ciuitas	- 29 -, - 31 -
montes Israel.....	- 133 -
Montylium	- 15 -
Mostrel	
castrum	- 11 -
Moyses	- 73 -, - 97 -
propheta.....	- 47 -
<i>Musa</i>	
arbor	- 67 -

N

<i>nakaris</i>	- 87 -
Nazareni.....	- 49 -
Nicea	
ciuitas	- 17 -
Nichodemus.....	- 139 -
Nicholaus de Geneuillis	
capitaneus Clarentie.....	- 29 -
Nicholaus Vener	
ciuis Venetiarum	- 29 -
Nicholaus, beatus.....	- 17 -
corpus	- 21 -
Nilus	
flumen.....	- 67 -
nuntius Dei.....	- 45 -, - 47 -, - 99 -
<i>Nysraníy</i>	- 49 -

O

Oceanus	
mare.....	- 3 -
ordo Templariorum.....	- 117 -

P

Padua	
ciuitas	- 19 -
palatium	
Ducis Venetorum.....	- 21 -
<i>Mida</i>	- 87 -
regis Anglorum.....	- 5 -
regis Francie	- 13 -
Papiensis	
ciuitas	- 7 -
Paradisus.....	- 47 -, - 67 -
Dei.....	- 31 -
Parisiensis.....	<i>Consulteu</i> Parysis
Parisis	
ciuitas	- 11 -, - 81 -, - 89 -, - 97 -
Pascha	- 1 -, - 3 -
Paschasius de Saliente	- 15 -
Paterini.....	- 15 -, - 23 -
patriarcha	
Grecorum	- 101 -
Iacobitarum.....	- 103 -
Paulus, beatus.....	- 33 -
ecclesia.....	- 5 -
peditus	- 117 -
Peraxina (?)	
ciuitas	- 19 -
peregrinatio	- 1 -
sancta	- 119 -
peregrini.....	- 101 -, - 103 -, - 113 -, - 119 -, - 129 -
Franci	- 131 -
Occidentales	- 93 -
Saraceni.....	- 123 -
perpera	
moneta	65
Petrus, frater.....	- 117 -
Pharao	- 73 -
Pinum	
ciuitas	- 13 -

Placentia	
ciuitas	- 19 -
platea Venetiarum.....	- 21 -
Pleiades	- 19 -
poma paradisi	- 53 -, - 67 -, - 129 -
porcus	- 61 -, - 63 -, - 85 -, - 91 -
uilissimus	- 47 -, - 99 -, - 123 -
portus.....	- 23 -, - 29 -, - 53 -, - 67 -
generalis	- 3 -, - 9 -, - 11 -
presbiter Iohannes.....	- 71 -
princeps	
demoniorum.....	- 101 -
Romanie	- 27 -
Wallie	- 3 -
propheta	- 41 -, - 45 -, - 47 -, - 99 -
Dei.....	- 45 -
propheticida	- 45 -
<i>Psalms</i>	- 73 -

Q

quadrans	
moneta	- 77 -

R

<i>Rabanym</i>	- 49 -, - 55 -
<i>Racheb</i>	- 49 -
<i>radigche</i>	- 69 -
Ragusia	- 27 -
ciuitas	- 23 -
Ramathan	- 43 -
Rebecca.....	- 133 -
<i>Refuytanorum</i>	- 41 -
regula beati Macharii	- 51 -, - 101 -
reliquia	- 7 -, - 11 -, - 13 -, - 15 -, - 23 -, - 101 -
capilli Virginis.....	- 13 -
caput Iohannis Baptiste	- 11 -
clauus Domini.....	- 13 -
corona Domini.....	- 13 -

crux de ligno	- 13 -
hydria	- 19 -
lac de mamilla Virginis	- 13 -
lancea Longini	- 13 -
renegati	- 41 -, - 117 -
Retynum	
castrum	- 31 -
rex	
Anglie	- 3 -
Francie	- 11 -
Ierusalem	- 15 -
Ierusalem et Sicilie	- 13 -
Rassie	- 27 -
Rhudelaund	
castrum	- 3 -
Ribaldi	- 47 -, - 49 -
Riparia	- 19 -
Rodanus	- 15 -, - 17 -
fluuius	- 15 -
Roma	- 95 -, - 139 -
Romania	- 27 -, - 29 -, - 33 -
prouincia	- 27 -
Romanus	- 117 -
romipedes	- 113 -, - 123 -
<i>Romy</i>	- 49 -
Roucestra	
castrum	- 7 -
<i>Ruben</i>	- 49 -
Rusticius, sanctus	
festum	- 73 -

S

sabatam sanctum	- 137 -
<i>Sacra Scriptura</i>	- 95 -
Sagona	
fluuius	- 13 -, - 15 -
Salathia	- 129 -
uilla	- 127 -
Salena	

castrum	- 17 -
Salina	
ciuitas	- 13 -
saluator mundi	- 101 -, - 117 -
Sampson	- 131 -
Sancta Maxima	
castrum	- 17 -
Sanctum Dyonisium	
monasterium	- 11 -
Sanctus Albanus.....	- 3 -
Sanctus Spiritus.....	- 15 -
Sara.....	- 133 -
Saraceni.....	- 5 -, - 37 -, - 41 -, - 43 -, - 49 -, - 55 -, - 57 -, - 61 -, - 71 -, - 79 -, - 93 -, - 95 -, - 105 -, - 109 -, - 125 -, - 135 -
camelarius	- 121 -
domus	- 101 -, - 111 -
Saray.....	- 83 -
Sathanas	- 43 -, - 63 -, - 101 -
Saturnus.....	- 31 -
scalpa (scarpa?).....	- 57 -
Schalpyn	
insula.....	- 37 -
Scismatici.....	- 55 -, - 93 -
Sclai.....	- 23 -, - 27 -
sclai Soldani.....	- 105 -
Sclauonia	- 35 -
prouincia.....	- 27 -
Scotia.....	- 3 -
Segana	
fluuius	- 13 -
Sepulcrum Domini.....	- 117 -, - 135 -, - 137 -, - 139 -
sidera Arthuri	- 19 -
signaculum crucifixi.....	- 67 -
signum	
crucis	- 51 -
soldanicum	- 117 -
Simon, frater.....	- 99 -
Soldanus .. - 37 -, - 39 -, - 41 -, - 67 -, - 77 -, - 79 -, - 85 -, - 87 -, - 89 -, - 91 -, - 99 -, - 105 -, - 117 -, - 119 -, - 121 -, - 129 -, - 131 -, - 135 -	
spelunca patrum.....	- 133 -
spiritus Christi.....	- 109 -

Spiritus Sanctus.....	- 51 -
Spola	
ciuitas	- 23 -
Staffordia	
castrum	- 3 -
Symon, frater.....	- 105 -, - 111 -, - 125 -
Semeonis.....	- 1 -
synagoga Sathane	- 43 -
Synay, mons.....	- 37 -, - 101 -
Syon, mons	- 135 -, - 139 -

T

Tamysa	
flumen.....	- 5 -
Tarasco	
ciuitas	- 15 -
Terra Sancta	- 1 -, - 117 -
terra Saracenorum.....	- 105 -, - 109 -
Teutonicus	- 5 -
Theodorus, martir	- 21 -
Thomas (de Hayl), beatus	- 9 -
Thomas, beatus	
corpus	- 7 -
ecclesia.....	- 5 -
Titus, beatus	
corpus	- 33 -
Trista.....	- 15 -
Troia	
ciuitas	- 13 -
Turci	- 89 -
turonenses	
moneta	- 27 -
turris.....	- 141 -
Alexandrie.....	- 53 -
Dauid	- 135 -
Londonie	- 5 -

U

uenetus grossus	
moneta	- 23 -, - 27 -, - 29 -, 65
uinum	- 63 -
Cretense	- 33 -
flumen Paradisi.....	- 47 -
uox saracénica.....	- 101 -

V

Valentia.....	- 15 -
ciuitas	- 15 -
Veneti.....	- 31 -
Venetia	
ciuitas	- 19 -
Verona	
ciuitas	- 19 -
Vicentia	
ciuitas	- 19 -
Vienensis	
ciuitatis.....	- 15 -
Virgo	- 93 -, - 99 -
Virgo, beata	- 99 -

W

Wallia	- 3 -
principatus.....	- 3 -
Westmonasterium	
monasterium Nigrorum Monachorum.....	- 5 -
Willelmus Bonemayn, dominus.....	- 99 -
Wytsondiam	
portus generalis	- 11 -

Y

Ysaac.....	- 1 -, - 57 -, - 133 -
Ysaías.....	- 85 -
Ysmael.....	- 83 -

Z

Zacharias, propheta.....	- 135 -
corpus	- 21 -

THE ITINERARY OF SYMON SEMEONIS

<PROLOGUE>

ONCE having rejected the highest honour and having entirely eliminated all other pernicious waste of time, that tend to «make chains heavier»¹ and to bring impediments; wishing to leave from the native land and paternal house with an idea of devotion «to meditate» with Isaac «in the field»², as did once that Abraham, the most wealthy among the patriarchs; and wishing to desire to follow naked Christ «on poverty's path»³; and longing for running religiously, as Asahael⁴, the most devout pilgrimage to the Holy Land without wandering; We, as brothers bound with the gum of love to Christ, Symon Semeonis and Hugo Illuminator, members of the Order of Friars Minor, inflamed with seraphic passion, departed from Ireland to the Holy Land, which the unique queen's son, who descended from the heavens to the bottom to redeem the sinners, tread with his own feet. Starting the journey on the seventeenth day before April's first⁵—once celebrated the provincial chapter in Clonmel the day of our most Saint father, Saint Francis⁶, the year 1322—the year that had the Eastertide feast on the sixth day before April's first⁷.

---

¹ Lm., 3, 7.

² Gn., 24, 63.

³ Isa., 48, 10.

⁴ 2 Sam., 2, 18.

⁵ March 16, 1323.

⁶ October 4, 1322.

⁷ March 27, 1323. Cf. Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 3. Traditionally, it has been understood that the pilgrims started their voyage in 1322 (for example, Fitzmaurice and Little, *Materials for the History*, 113). Girolamo Golubovich was the first to correct this misunderstanding in his edition (Golubovich, *Biblioteca Bio-Bibliografica*, 238), changing the year 1322 to 1323 (a reading followed by Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 24). However, we understand that the date recorded in the manuscript (.CCCXXII.») is not a mistake but the date of the provincial chapter held in Clonmel, Ireland, as testified by the MS. London, Cotton Vespasian B XI, f. 133^r.

<ENGLAND>

WE sailed the most fierce and dangerous Irish Sea and arrived at Caer Giby¹, which is in the principality of Wales. And from there, going back to land, we crossed Biwmares, Conwy, Rhuddlan², and Flint, the most protected and fortified towns, excellently equipped and embellished with war-apparatus among all the towns in the world, and they are in the same principality, whose prince is the «lion's cub»³, the lord king of England⁴. He is, indeed, king of England, lord of Ireland and Scotland, duke of Aquitaine, prince of Wales, and very many other very prominent islands. Certainly, he exceeds the number of ships of all the kings and princes of all the Christian lands. And for that reason, he alone rules and dominates the Ocean Sea, leaving aside and intrusting to silence all that concern his other royal merits.

On the day of Lord's Supper Day⁵, we arrived at the city named Chester, which is in the province of England. There is a public harbour, into which generally all Irish ships sail. And from there, once we had celebrated Holy Easter devoutly⁶, crossing through the cities of Stafford, Lichfield—where there is a most beloved church of Saint Chad, bishop and confessor, that is excellently equipped and embellished with the highest stone-towers or bell towers of marvellous beauty and with paintings, sculptures, and other ecclesiastical trimmings—and through Coventry—the most beloved and very useful city to the merchants—, Dunstable, and Saint Albans—where a Black Monks⁷ monastery in honour of

---

¹ The state of the manuscript's first folio does not allow us to read the first toponym of Wales («castrum [.]yblis»). We follow Mario Esposito's proposal here: «castrum Gyblis»: Caer Gybi (in Welsh) or Holyhead (in English), a harbour of great significance between Ireland and Wales during the fourteenth century. Cf. Ralph A. Griffiths, «The Island of Anglesey and the Wider World, 1300–1500», *Transactions of the Anglesey Antiquarian Society and Field Club: Centenary Transactions*, 2011, 76–91). Recently, Alexander Falileyev, «The Landing Point of Two Franciscans from Ireland in North Wales in 1323», *The Anglesey Antiquarian Society and Field Club. Transactions*, 2019, 88–106 has offered other identifications of the first Symon and Hugo's landing point in Wales.

² Here, Symon Semeonis uses Welsh toponyms. Regarding Rhuddlan and the reading of the manuscript, cf. Alexander Falileyev, «A Visit of Two Irish Franciscans to North Wales in 1323: Some Observations on the Initial Sections of *Itinerarium Symonis Semeonis ab Hybernia ad Terram Sanctam*», *Peritia: Journal of the Medieval Academy of Ireland*, 33 (2022), 73–76.

³ Gn., 49, 9. Cf. pages XL–XLI of our study.

⁴ Edward II of England. King from 1307 to 1327.

⁵ March 24, 1323.

⁶ March 28, 1323, as Easter was celebrated on the previous day (March 27).

⁷ Here and henceforth, the Black Monks refers to the Benedictines.

this saint is built—, finally we arrived at the city of London, which is the most famous and the richest among all the cities that are contained in the sun's circuit.

Certainly, the sea flows and runs back to this city through the famous river called the Thames, over which there is a bridge full of inhabitants and wealth. In the middle there is a church, always well attended, of Saint Thomas, archbishop and martyr. In fact, in the city's centre, there is the church of the Apostle Saint Paul, marvellous in size, and in its centre, there is that most famous belltower, crowned with incomparable grandeur, as it is, so it is said, five-hundred feet long. And in this church, to the east, there is the most imperial chapel of the blessed virgin Mary, tessellated with biblical histories. There she is venerated every day with masses, where the English or angels¹, removing from the harmony the shouting of the Lombards and the howling of the Teutons, reproduce the nightingale's notes and sing forth cherubic and favourable symphonies to Mary. At the end of this city, facing the sea, there is that most famous and inexpugnable fortification surrounded by a double wall, the widest fosses, water abysses, and other war-apparatus. In its middle is the most famous tower, called the Tower of London, erected of square stones with marvellous height and built with an inestimable firmness. And in this city, outside the walls, in the other part of the city, there is the monastery of the Black Monks called Westminster, where all England's kings are generally buried, amongst whose there lies the well-remembered body of lord Edward, the most Maccabeus², king of England, who with Saint Louis, the most Christian king, passed over the sea to the Saracens' land with a strong army. There are two bells which hold first place amongst all the world's bells for both their size and sound. And almost immediately connected to this monastery is the very famous palace of the English king, where there is a famous chamber on whose walls are indescribably rendered all the bellicose stories of the Bible generally, completely, and perfectly described in French. The sight of its most royal magnificence inspires

---

¹ A famous expression attributed to Pope Gregory I: «*Non Angli, sed angeli*». Cf. Kathy Lavezzo, *Angels on the Edge of the World. Geography, Literature, and English Community, 1000-1534*, (New York: Cornell University Press, 2006), 10–11. The story is recounted in Bede, *Historia ecclesiastica gentis Anglorum*, II, 1, 11

² Edward the First, king of England from 1272 to 1307. The adjective the most Maccabeus here given by Symon Semeonis might refer to the king's participation in the eighth and ninth Crusade. If so, Symon Semeonis would establish a parallelism between Judas Maccabeus (2M., 8, 1–10, 9) and the king. Matthew M. Reeve hypothesised a direct connection between these two figures in Westminster's Painted Chamber, which would be lost today: cf. Matthew M. Reeve, «The Painted Chamber at Westminster, Edward I, and the Crusade», *Viator* 31 (2006), 208.

no small amount of admiration¹.

And after some days, heading out from there, we crossed the town of Rochester and arrived at the city of Canterbury, where there is the most precious body of Saint Thomas, archbishop and martyr, who is venerated by the clergy with the appropriate reverence throughout the whole of the inhabited world. His body is in the Black Monks' monastery, in a shrine marvellously made of the purest gold and incredibly adorned with innumerable precious stones, shining pearls and gems gleaming like Jerusalem's gate; it is also crowned with an imperial diadem². According to the residents, all people agree that no shrine under the moon can compare. And in the northern part of that same church, there lies the holy body of the brother lord John of Peckham, member of the Friars Minor, doctor in theology, and archbishop of this city, and one of the first rank of all England. His life, glorious for his miracles, has been proved by his holiness. Both the vastness of his heart and the capacity of his intelligence can be demonstrated very well by the multiple books he edited himself. In the same city, in another monastery of the Black Monks, there lies the body of bishop Saint Augustin, between other bodies of saints, who converted the English people to the Catholic faith and subjugated it to the feet of the Roman Church. It must be known that he is not that doctor hammer of the heretics, Augustin, since he lies in Lombardy, in the city of Pavia, which is twenty miles away from Milan.

Once we had respectfully visited the saint's relics, we continued on from there and arrived at the most famous town called Dover, excellently well-fortified with three fosses, terrible precipices, and other war-apparatus, and located on the top of a mount. At its base there is a

---

¹ Cf. Reeve, «The Painted Chamber».

² This reliquary was destroyed by order of king Henry VIII in 1538, who determined that the archbishop Thomas Becket was a traitor: «[...] henceforth the said Thomas Becket shall not be esteemed, named, reputed, nor called a saint; but Bishop Becket, and that his images and pictures, through the whole realm, shall be put down, and avoided out of all churches, chapels, and other places; and that from henceforth, the days used to be festival in his name shall not be observed; nor the service, office, antiphonies, collects, and prayers in his name read, but razed and put out of all the books [...]». MS. London, Cotton Titus B I, ff. 519–521. There is an edition in Gilbert Burnet, *The History of the Church of England* [edited and revised by Nicholas Pocock], v. 6 (Oxford: Clarendon Press, 1865), 221–222. To read a reconstruction of this reliquary that includes the description written by Symon Semeonis cf. Sarah Blick, «Reconstructing the Shrine of St. Thomas Becket, Canterbury Cathedral», *Journal of Art History* 72 (4) (2003), 256–258.

monastery of the Black Monks where the holy body of Saint Thomas, monk and martyr, made martyr by Gauls' hands¹, lies. There is also a public harbour from which it is possible to cross the sea from England to the kingdom of France, as it is narrow and sufficiently fit to sail.

---

¹ Thomas Hales o de Hayls, martyrised on August 2 or 5 of 1295. Cf. Charles G. Herbermann *et alii*, *The Catholic Encyclopedia. Volume XIV* (New York: The Encyclopedia Press, 1913), 694–695.

<FRANCE>

AND sailing on from there, we arrived at the public harbour named Wyssant, which is in the kingdom of the peaceful king, that is, the king of France¹. And setting our steps from there through the town where there is a monastery where an image of the holy Virgin is kept, which is venerated by everyone with proper criers and which is called in vernacular *Notre Dame de Boulogne*², and through the well-fortified town named Montreuil-sur-Mer, we arrived at the city of Amiens, where a church in honour of the glorious Virgin was built to a marvellous height, size, and beauty. There, we saw the head of John the Baptist, among other very precious relics of holy men and women³. And in the same city, it is that gate where Saint Martin, walking through it, compassionately gave part of his cloak to a poor man⁴. And from there, we went through the city of Beauvais and arrived at Saint-Denis, where a monastery of the Black Monks is built in honour of this saint. There, the kings of France are usually buried. In its church, we saw, among other holy relics, one of those nails with which our Lord was affixed to the cross by soldiers' hands.

And going forward from there, we arrived at the famous city of Paris, which is the most populous among all the cities that confess the Christian faith and the most opulent, excellently

---

¹ Charles IV, king of France from 1322 to 1328.

² That image of the Virgin Mary was an object of pilgrimage beginning in the seventh century, according to Henri Matrod, «L'itinéraire de Fr. Symon Symonis et de son compagnon Fr. Hugues l'Enlumineur O.F.M. (extraits) (1323-1324)», *Études Franciscaines*, 46 (264) (1934), 462. The legend has two versions: both explain that in the year 633 or 636 a ship without sail, oars, or sailors arrived at the shore of Boulogne-sur-Mer. From this point, what occurred differs in some details: one legend recounts that on that ship, the habitants found a young virgin, who identified herself as the Virgin Mary and commanded the construction of a church in the same spot where there was an ancient sanctuary. Then, the Virgin returned to the sea and, once taken by angels, disappeared. Once the church was built, an artisan of Noyon was told by an angel to go to Boulogne-sur-Mer to make a wooden ship statue to keep the relics left by the Virgin. This version can be read in the manuscript Bibliothèque nationale de France, Bibliothèque de l' Arsenal, MS. 5126, ff. 5^v-13^r. One abbreviated version can be read in Daniel Haignéré, *Étude sur la légende de Notre-Dame de Boulogne* (Boulogne-sur-Mer: Typographie Bousseau-Leroy, 1863), 11-15. The other legend differs in that it was not the Virgin who came on the ship but a wooden image of her who gave the habitants the same orders. This version can be read in Daniel Haignéré, *Histoire de Notre-Dame de Boulogne* (Boulogne-sur-Mer: Typographie Bousseau-Leroy, 1864), 14-21.

³ Symon Semeonis is describing the cathedral of *Notre Dame d'Amiens*. The relic of the head of Saint John the Baptist was brought from Constantinople to Amiens by Wallon of Sarton in his return from the fourth Crusade. Cf. Charles du Cange, *Traité historique du chef de S. Jean Baptiste* (Paris: Sebastien Cramoisy et Sebastien Marbre-Cramoisy, 1665), 106-108.

⁴ This is a famous scene from the life of Martin of Tours, written already in the Sulspicius Severus' *Vita Martini* (s. IV-V). Cf. Sulspicius Severus, *Vita Martini* (ed. i trad. Philip Burton), 96-98.

well fortified by walls made of unslacked and cut stones, singularly protected by high towers and warlike necessities. It is also marvellously well endowed with a multitude of monks and churches, as is the aforementioned city of London, and it is gloriously adorned and embellished by the height of its towers and belfries and, indeed, other church structures. In this city, the theological and philosophical sciences flourish at the highest level, for she is their nurse as well as mother of the other liberal arts, mistress of justice, and free norm of customs. She is, moreover, to say it briefly, the mirror and lamp of all the moral and theological virtues. Also, into this city runs that most famous river named the Seine, which, almost in the city's centre, forms an oblong island, where that famed church made of cut and sculpted stones is erected in honour of the Virgin Mary, whose western gates are decorated by a great variety of sculptures and high towers¹. Also, on this island, there is that excellent palace of the king of France, where that famous and most beautiful chapel is, marvellously embellished by Biblical stories². The most precious relics are kept there; one can see the Lord's entire crown of thorns unadulterated, a large and glorious cross made of the holy life-giving cross' wood, two nails with which the Lord was nailed to the cross, the spear of the soldier Longinus with which it is said that the Lord's flank was opened, and from which «flowed blood and water»³—according to John the Evangelist—, milk of the glorious Virgin's breast, some of her hair, and many other extraordinary and venerable relics of holy men and women. All of them are respectfully guarded with special care by the aforementioned king.

And once having devoutly seen these relics, we set our steps from there to pass through Provins and Troyes, and we arrived at the city of Chalon-sur-Saone. And from there, as we were unable to maintain a straight path to Lombardy through Dijon, Salin-les-Bains, and Lausanne—cities of Burgundy—because of the war waged by Milan against the Church and Robert, the king of Jerusalem and Sicily⁴, we turned towards Dionne, leaving Dijon to the left⁵. Passing through

---

¹ Symon Semeonis describes the Parisian cathedral of *Notre-Dame de Paris*.

² The Sainte-Chapelle. Some of these relics were bought by Louis IX of France to Baldwin II. Cf. Edina Bozoky, «Saint Louis, ordonnateur et acteur des rituels autour des reliques de la Passion» dins Christine Hediger (ed.), *La Sainte-Chapelle de Paris. Royaume de France ou Jérusalem céleste? Actes du Colloque (Paris, Collège de France, 2001)* (Turnhout: Brepols Publishers, 2007), 19–34.

³ Io., 19, 34.

⁴ Robert, king of Naples and Jerusalem from 1309 to 1343.

⁵ To see the complexity of this sentence and the topography, cf. the pages LVI–LVII of our study.

Beaune, we arrived at Chalon-sur-Saône, and setting sail from there on the vast and famous river Seine, we arrived at the city of Lion, where the rivers of the Seine and the Rhône come together. In this city lord Gregory X celebrated the famous council of Lyon¹. And hastening from there along the Rhône, we arrived at the city of Valence. There, in a Franciscan church, the bodies of two brothers from that order lie: Mellanus de Conflent, inquisitor of the heretical depravity, and Paschasius de Saliente². They had been in the province of Burgundy, in a Black Monk's monastery close to Montéliar, between Valence and Creis, when at night, the solemn moment of peace, they received with special privilege the martyr's palm from the hands of the Paterin or heretics. The previous day, that is to say, the fifth day prior to the nones of March³, the aforementioned inquisitor, rejecting the precipice of death and cloaked in faith, fearlessly hurt them publicly in a church with evangelical darts in the year 1321. And having devoutly visited the saints' relics, we sailed along the Rhône, leaving the city of Vienne⁴, where the venerable father Saint Mamertus presided and arranged the solemn litanies on the eve before Ascension⁵. And sailing from there along the Rhône, we arrived at the city of Saint-Espirit, where the famous stone bridge over the Rhône is, measuring half a mile in length. Both the arch's height and width are extremely admired by all passers-by. And sailing from there along the Rhône, we arrived at the city of Avignon, which is the dominion of the aforementioned king of Jerusalem. There, we found the lord Pope John XXII carefully conducting pastoral ministry in that very place. And sailing from there, we arrived at the city of Tarascon, where the body of the virgin Saint Martha, sister of Mary Magdalene, lies. And sailing from there along the Rhône, we arrived at the city of Arles, where Saint Francis appeared in the Brother's Chapter to Saint Anthony of Padua while he was preaching as an assistant⁶.

On the other hand, it must be known that we crossed through many rich towns situated along the Rhône, whose names are not written in this book, which deserve to be compared with the cities of many other regions for their magnitude and richness. And going forth by land from

---

¹ The Second Council of Lyon, celebrated between 1272 and 1274.

² Cf. the pages LVII–LIX of our study.

³ March, 3.

⁴ Symon Semeonis seems to confound the order here, as he should have reached Vienne before Valence.

⁵ The day prior to Holy Thursday, which in the year 1323, was May 4.

⁶ Cf. Thomas of Celano, *Vita prima Sancti Francisci*, 48

there, we arrived at the town of Salon-de-Provence, and departing from there, we arrived at the city of Marseille, where reposes the holy body of Saint Louis, bishop and confessor, member of the Order of the Friars Minor and son of the king of Sicily and brother of the aforementioned king of Jerusalem. A famous church is built there in his name. Also, a long time ago, Saint Lazarus, who was resurrected by the Lord in Bethany and was the brother of the aforementioned Saint Martha, was bishop of this city. And hastening from there through the towns of Draguignan, Saint-Maximin-la-Sainte-Baume, and Brignoles¹, we arrived at the city of Nice, where once long ago the solemn council of Nicaea was celebrated, at which Saint Nicolas was said to be present².

---

¹ For the second time in the *Itinerarium*, Symon Semeonis seems to confuse the order of towns since they should be as follows: Saint-Maximin-la-Sainte-Baume, Brignoles, Draguignan, and Nice.

² Symon Semeonis confuses Nice with the Turkish city of Nicaea, where the First Council of Nicaea was held in 325. The notion that Saint Nicolas of Mira or Bari participated in the council was a very widespread belief in the 13th century. Cf. Uffe Holmsgaard Eriksen, «‘The Great Initiate of God’s Grace’: A Kontakion on St. Nicholas by Pseudo-Ramos», *Patristia Nordica Annularia* 35, 109–138.

<ITALY>

AND sailing along the sea, we arrived at the famous city of Genoa, excellently fortified by military equipment. Outside of the city lies the body of the presbyter Bede the Venerable. If indeed this is the most famous, powerful, victorious city among all the cities in the world, it is especially in the sea, as it abounds in ships of a marvelous magnitude and armed galleys, and it is the nurse and teacher of sailors. For this city is gifted with that most imperial Riviera, very beautiful in its sight, as it is wonderfully distinguished by splendid olive trees and other fruitful trees, and it is incomparably furnished and embellished by fortress, palaces, wealth, and other imperial necessities. And departing from there through abrupt mountains, hollow valleys, dense woods, and a multitude of bandits, we arrived at the town of Bobbio, where we saw one stone jar of those six situated in the nuptials where the Lord converted water into wine in a monastery of monks¹, where the body of Saint Columban, abbot of Ireland, lies. And departing from there through Piacenza, Peraxinam², Mantua, Verona, and Vicenza, the smallest towns in the region of Lombardy, where many bodies of holy men and women lie, we arrived at the big and well-fortified city of Padua, where the body of Saint Anthony, member of the order of the Friars Minor, lies. A church of marvellous magnitude and strength is built there in his name.

And departing from there by ship, we reached the famous city of Venice on the day before the feasts of the Apostles Peter and Paul³, which, although it is totally situated on the sea, for reasons of its beauty and cleanness could be justly put between the Arcturus star and the sparkling Pleiades. For the city is two miles from the solid grounds and it has streets, one-third of which are generally paved with bricks, and as two parts are navigable, through

---

¹ It must be read 'Black Monks'.

² The last two editors of the *Itinerarium* read here 'Parma'. Although that reading is plausible based on the itinerary (Parma is located between Piacenza and Mantua), the only manuscript left offers a strange name: 'Peraxinam', which makes it challenging to engage with the editors' proposal. As I could not find any town or geographical element that could be identified as such, I decided to maintain the lecture of the manuscript, hoping that this unknown name would be discovered in the future. For a better analysis and explanation, *cf.* the pages LIX–LX of the study.

³ June, 28.

which the sea continuously flows and flows back without fatigue. In this city lie the bodies of holy men, which are untainted and uncorrupted: the body of Mark the Evangelist, of Zechariah, prophet and father of John Baptist, whose mouth is open as far as today, of Gregory of Nazianzus, and Theodore, the martyr; and the bodies of holy virgin women: of Lucy, virgin and martyr, and Marina the virgin. And there the bodies of other martyrs, confessors, and holy virgins, lie. Moreover, in honour of the aforementioned Evangelist, there is the most sumptuous church built of incomparable marble and other precious stones, excellently furnished and embellished with biblical stories on mosaic. In front of this church is that famous plaza, to which—so everybody thinks—it can not be found anywhere something similar. And almost immediately with this church, joins that famous palace of the Doge of Venice, where there are fed living lions for the Doge's glory and the citizens' magnificence. And also, in front of that palace, near to the harbour, there are two big and high round marmoreal columns, on the top of one of them—also for his magnificence—there is a lion's statue in gold, shining as Diana or the nautical star. And at the occidental gate of the church, there are two copper horses blazing very similarly through everywhere¹. And outside that city, on some island near the harbour, in a monastery of monks² lies, as it is said, the body of Saint Nicolas, bishop and confessor³.

---

¹ The horses of Saint Mark. Symon Semeonis seems to forget that there are four and not two horses.

² It must be read as 'Black Monks'.

³ The church of San Nicolò di Lido: cf. Michela Agazzi, «Monasteri Veneziani: Da Castello a Torcello al Lido», *Hortus Artium Medievalium*, 19 (2013), 160–162.

<DALMATIA>

AND departing from there, having devoutly visited the saints' relics, on the Thursday after the glorious Virgin's Assumption¹, we sailed to the city of Pula, which is in the province of Istria and which is subject to Venice, where there is a most beautiful harbour, safe from all the winds. And from there, we sailed for two days to arrive at the very rich and well-fortified city of Zadar, where the body of Saint Gregory the martyr lies. This city is three hundred miles from Venice and is in the province of Dalmatia, also under Venetian rule. There, the women are marvellously adorned: some of them carry on their heads a horned ornament like cow horns; other adornments are elongated and square; others are enormous and spherical and decorated with precious stones in the front. They raised them to intercept the attack of hail, wind, rain, and the spears of the sun and repel them all as a shield. And, it is said, as many islands are subject to Venetian domination as there are days in a year.

And crossing from there, passing through two Venetian fortresses, namely Lesina and Curzola, we sailed to the very rich city of Dubrovnik, protected well and decently by high towers and other war equipment, which is in the province of Dalmatia and is distant two hundred miles from Zadar. There, Venice dominates, and to this city flock Slavs, Barbarians, Patarens, and other schismatic merchants, who are wholly different in their gesture, dress, and language from the Latins. The Slavs are very similar in their language to the Bohemians, and many of them differ in rite because the Bohemians use the Latin rite, while many Slavs follow the Greek. The coinage of this city is of bronze or copper, without any image or inscription. Thirty *denarii* are worth one Venetian *grosso*; one Venetian *grosso* is worth one sterling with an *obolus*. And it must be noted that just as it is in this city and the two previous, the *bagatini* is the currency as it is in Venice, and it is worth the same.

It is said that the head of Saint Blaise, the martyr, is housed in this city, and countless falcons and species of many other famous birds are found. These are brought and sold, of course, at a

---

¹ August, 18.

reasonable price in the market. The castle of this city is located above it on a firm rock, and surrounded by a very deep sea and well-fortified by terrifying precipices.

<ALBANIA>

AND after a few days' retreat, we passed through Dulcigno, the city of the king of Rascia¹, and we sailed to Durrës, a city once famous both on sea and land and subject to the emperor of the Greeks, but now to the prince of Romania, brother of the aforesaid king of Jerusalem, which is in the province of Albania. It should be known that Albania is a province between Slavonia and Romania, having a language of its own and which the aforementioned schismatic king of Rascia has subjected to his rule.

In fact, the Albanians themselves are schismatics, using the rites of the Greeks and are entirely like them in their dress and manner. For the Greeks rarely, if ever, wear a cowl, but rather a white hat lowered almost flat to the front and raised at the back so that their hair, the length and beauty of which they are extremely proud, may appear more attractive to the eyes of the beholder. The Slavs, on the other hand, of whom mention was made above, wear a white hat, oblong and round, on the top of which their nobles stick a big feather to be distinguished and recognized more easily by the peasants and common people.

The city itself is very extensive in the circuit of its walls but small and unpretentious in its buildings because it was once razed to the ground by an earthquake, and in the destruction, its wealthiest citizens and inhabitants were buried beneath their palaces, and indeed a good twenty-four thousand are reported to have died². It is now sparsely populated and divided in religion, customs, and language, for Latins, Greeks, perfidious Jews, and barbaric Albanians inhabit it. In use among them are small *tournois* coins, eleven of which are worth one Venetian *grosso*. They are in use at this rate in all of Romania. This city is two hundred miles from Dubrovnik.

---

¹ Also known as the Grand Principality of Serbia, whose king was Stefan Uroš Dečanski. Cf. John V. A. Fine, *The Late Medieval Balkans: A Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest*, (Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1994), 259–268.

² We have the testimony of Georgius Pachymeres, who wrote about the earthquake of 1273. Cf. Georgius Pachymeres, *De Michaele Paleologo*, V, 7. A translation to English of this passage can be read in Robert Elsie, *Early Albania: A Reader of Historical Texts, 11th–17th Centuries*, (Berlin: Harrassowitz Verlag-Wiesbaden, 2003), 12–13.

<GREECE>

AND while favourable winds were blowing, we crossed from there through the Greek emperor's fortification of Blöre and through the island of Corfu, where there is a city named Corfu of the aforementioned king of Jerusalem, and which is two hundred miles from Durrës, and through Leucate, Ithaca¹, Cephalonia, Zakynthos, and through the city of Glarentza of the aforementioned king, which is two hundred miles from Corfu and whose captain is lord Nicholas of Janville², whose fortification is located over the city on a hill five miles away from the city; and through Belveder³, a fortress of the king of Romania, and through the fortifications of Arcaria⁴ and Pilos⁵ of the same king. Then, we sailed to the city of Methoni, a Venetian city, where there are many Greeks, as in their other cities and fortifications throughout all Romania. It is one hundred miles from Glarentza.

And departing from there, we sailed through the Venetian fortress of Koroni, and through Mayna⁶ and Compana⁷, fortress of the Greek emperor, and also through Porto Kagio, where so many *coturnix* or quails⁸ are found that generally eighteen of them are sold for one Venetian *grosso*. And we arrived at the island of Kythira, which is of the Venetian citizen Nicholas Vener⁹, where he has a very powerful fortress which is located on the top of a mountain, surrounded everywhere by precipices and terrifying rocks, and to the south has a very deep

---

¹ Named by the Venetians as 'Val di Compar'. Cf. William Miller, «Ithake under the Franks», *The English Historical Review*, 21 (83) (1906), 514.

² Cf. page LXIII of the study.

³ Today Pontikastro. Cf. Antoine Bon, *La Morée Franque: Recherches historiques, topographiques et archéologiques sur la principauté d'Achaïe (1205-1430)*, (Paris: Éditions E. de Boccard, 1969), 663-666.

⁴ Symon Semeonis refers to the town and fortress named 'Arcaria' in the Middle Ages, which was located in Ciparissa. Cf. Bon, *La Morée Franque*, 412-414. As he mentions Jonhil, it may seem that Symon Semeonis is referring here to the castle of the same name.

⁵ In Symon Semeonis' Latin '*Jonhil*'; it is named by Ramon Muntaner as Port Jonc and by Italians as 'Navarino'.

⁶ The location of this castle is an unsolved mystery. It has been hypothesized that it could be situated on Kelefa. Cf. J. M. Wagstaff, «Further Observations on the Location of Grand Magne», *Dumbarton Oaks Papers*, 45 (1991), 141-148.

⁷ Unidentified. The only approach that has been made to identify this fortress comes from an intervention of Symon Semeonis' text: cf. Renell Rodd, «The Pilgrimage of Symon Semeonis», *The Geographical Journal*, 51 (1) (1918), 58-59.

⁸ I have tried to maintain the words' play of Symon Semeonis, who gives in the first instance the Latin name and then the English one: «*coturnices seu quaylis*».

⁹ No information could be found about this man.

port, protected from all wind.

And we crossed from there to the island of Crete, about which the poet says: «Saturn, the first, came from the shores of Crete»¹. There, the first thing we encountered was the fortress named Conterin, which is two hundred and sixty miles from Methoni. And setting out from there on foot, we came to the town of Chania, gloriously and magnificently endowed with a forest of cypresses, where trees of marvellous height can be found, their height surpassing the heights of towers and belltowers, like the cedars of Lebanon. These are the most fitted to the ecclesiastical and imperial palaces because of—as it is said—«their incorruptible solidness they never fall to load, but always remain in their inflexible strength»². There, the Friars Minor, as do the people who live there, time to time burn these acacias or cypress wood, and their place is almost totally built of these. So, the scent is so great that it would seem nothing else than Paradise and the work of a perfumer.

And sailing from there through the fortifications of Bicorn, Rethymno, and Mylopotamos³, we arrived by ship at the city of Candia, which is surrounded by a most powerful wall, adorned by towers and other war apparatus and is two hundred and thirty miles from Conterin. The Venetians rule there peacefully, as they do on the entire island, while the Greeks are subject to them and deprived of the privilege of freedom. The city is populated by Latins, Greeks, and perfidious Jews, over whom the city's general-in-chief rules, who in turn is under the yoke of the illustrious Doge of Venice. There, the Latin women, like the Genovese, are generally adorned with gold, shining pearls, and other glittering gems. And once one of them has been bereaved of her husband, she never or rarely marries again. Neither is she ornamented with the nuptial dress, but with a black widow's veil, and she does not go with any man, neither sits

---

¹ This is the only poetic citation through the *Itinerarium*. Symon Semeonis cites the thirty-seventh verse of the *Ecloga Theoduli* (unknown author), a poem written in dactylic hexameters in the XI century. The poem represents a dispute between a Christian pastor-woman (Alithia) and a pagan man (Pseutis) about which religion is the true one, ending with the victory of Alithia and Christianity. Cf. Laura Ranero Riestra, «La *Ecloga Theoduli* en el impreso de Centenera de 1492: transcripción, edición crítica y traducción», *Helmantica*, 66 (2015), 109–146.

² Symon Semeonis cites the encyclopaedia of Bartholomeus Anglicus, *De proprietatibus rerum*. Cf. pages CXLVIII–CXLIX of the study.

³ Bicorn refers here to a castle between Kalubés and Almyrdia. Its name comes from a translation of the name given by Strabo to a town located in the area. Cf. pages LXIII–LXIV of the study. The other two castles are represented in a sixteenth-century map: Bibliothèque Nationale de France, Arsenal, GR FOL-146 (68).

in the same line neither in the church nor anywhere. But she always seeks out secluded places with her face veiled, emitting sighs, and she never ceases to avoid the company of men as if they were snakes. On the other hand, right there, the Greeks and Jewish women have a very singular way of ornamenting themselves because some of them dress in tunics, as do the Latin choral clerics, but some of them dress in a cape without a hood, carefully and curiously ornamented with golden plates in the front—like the canons of distant lands wear when they devoutly do processions during the solemn cloister processions¹—, and with them they indiscriminately wear earrings. They glorify themselves with them in the highest degree.

Certainly, this city, and the cities of the regions of Istria, Albania, and Romania through which we crossed, is abundant with the most excellent wines and cheeses and is very bountiful in fruits, as there is an abundance of that famous Cretan wine, which is found around the entire world. And there, the ships and galleys are filled with cheese. And there, pomegranates, lemons, figs, grapes, melons, watermelons, gourds, and other very well-known fruits are also bought for a low price. And although it is a beautiful sight for sailors, it has impoverished, unclean, narrow, angular, unpaved alleys. Its honour and magnificence consist in the abundance of galleys and horses. It is said that the body of Saint Titus, archbishop, disciple of Paul, and patron of Crete, of whom there is often mention in the *Epistles of Paul* and the *Acts of the Apostles*, is found here. There, we saw a Franciscan bishop who previously was a Jew. There, we also saw a people outside the city who used the Greek rite and claimed to be of the race of Cain. They never or rarely live in the same place for more than thirty days, but always wander and road, as if God accursed them. Once the thirtieth day arrives, they run from field to field and from cave to cave with their low, little, oblong, and black tents, as do the Arabs, because once passed the designated day, the place inhabited by them fills with worms and other

---

¹ This sentence is not clear and has led into various interpretations: Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 43 edits and translates this («*que canonici a remotis induuntur in solempnioribus festiuitatibus claustrales processiones deuote facientes*») as if were the Greek and Jewish women who made this processions; the same interpretation is made by Christiane Deluz, «Le voyage de Symon Semeonis d'Irlande en Terre Sainte» in Danielle Régnier-Bohler (ed.), *Croisades et pèlerinages. Récits, chroniques et voyages en Terre Sainte XIIe-XVIe siècle*, (Paris: Éditions Robert Laffont, 1997), 971. On the other hand, Eugene Hoade, *Western Pilgrims*, (Jerusalem: Franciscan Printing Press, 1970), 10 seems to understand the sentence as if the clause only referred to the 'clergymen', but he translates «*a remotis*» as 'of long ago', a meaning that I have not been able to trace in Latin. In any case, the parallelism given by Symon Semeonis on some of the women wearing tunics as 'the Latin choral clerics' and some others wearing a cape 'as the clergymen of distant lands', seems to support the interpretation that I offer here.

impurities with which it is impossible to live¹.

It must be known that the said island is oblong and full of high mounts, among which there is a mount inexpugnable, having on its top one plain at which there is only one tight and almost impenetrable path, where at minimum ten thousand Greeks live. There is everything necessary for human life, except salt and grain. A certain Greek named Alexius² dominates there, who, among all the world's lords, possesses a land of unique defence. It has also to be noted that the aforementioned island is five hundred miles in circumference, according to the marine representations of the islands of the sea³. On the other hand, it must be known that the cities of the specified regions, that is to say, Slavonia, et cetera, are fertile and well-provisioned with war defences, but in comparison to the described cities of Italy, they are poor and feeble.

---

¹ *Cf.* pages LXIV of the study.

² It has been proposed to identify this Alexius with Alexis Kalergis. *Cf.* pages LXIV–LXV of the study.

³ That is to say, a portolano. *Cf.* page LXV of the study.

<ALEXANDRIA>

HOWEVER, departing from the aforesaid city on the Monday after the day of Saint Francis¹, we sailed through the island of Karpathos. And on the day of Saint Callixtus², Pope and martyr, we arrived at the very famous city of Alexandria, which is loved by all merchants, which is in the land of Egypt and is distant five hundred miles from Candia. Outside the city, at one mile, Saint Marc the Evangelist, protector of Venice, was solemnly martyred; and inside the city, there are now two big, long red columns, between which there is now a public square where the glorious virgin Katerina was martyred, which is held in none honour. Her body was brought from there by the angel's hands to Mount Sinai, which is a twelve day-journey from the city, according to the inhabitants' declaration.

There, when we were just entering the harbour, the Saracens port guards—so is the custom—ran to meet us by boat, and coming aboard our ship without interruption, they took away its sail, and then they wrote all our names and all the names of the things that were there. Once diligently examined all the merchandise and goods, of which the ship was full, and once written in their documents, they returned to the city bringing us with them, leaving two guards or spies in our ship. And placing us between the first and second gate of the city, they went to announce what had been done to the city's admiral, without whose approval and presence nobody can enter or leave the city, neither can be brought any goods into the city. On the other hand, the guards did not leave the ship until it was totally unloaded. And the guards did (and always do) this on every ship to find some goods that were not written before in the documents because the admiral has a whole fixed tribute of all things found in the ship and written in the documents, and lastly, he ought to inform the Sultan.

Once he learnt completely from them what had happened, as it is costume, he did not postpone a moment to inform the Sultan with a pigeon. It must be known that there are always domestic pigeons in Alexandria, at the admiral's house, as well in all the Sultan's maritime cities, who are nourished in the Sultan's fortress, where they live almost always, and they are

---

¹ October 10.

² Friday, October 14.

incessantly brought to the previously mentioned cities by their carriers or other couriers. And whenever they want to announce something about the Christians' arrival or something else to the Sultan, they free a pigeon to leave with a letter tied to its tail, which never stops until it arrives back at the fortress from where it was brought. And in this way, once they are nourished at the fortress, they are brought to the cities, and vice versa. And so the Sultan knows almost every day what remarkable thing has happened throughout his kingdom by pigeons, and his admirals know what he will do.

However, between the said gates we were spat upon and struck with rocks by the passers-by for being Christians, and we were disgusted with other insults and abusive words from morning to noon. But about noon, the admiral arrived, as it is custom, with a copious crowd bearing swords and sticks. And once he sat at the aforementioned gate, he ordered both: to weigh in front of him the merchants' goods that were to be introduced in the city, so once were they weighed could be introduced; and to bring before him those who were to be introduced in the city. Once done that, we were presented among others by the Christian merchants and their consuls. Then, he questioned us about our arrival through a translator, and once questioned, he let us enter the city because of the great perseverance of said consuls, having first searched through our books and possessions. Among which, when the guards who were searching saw the images of the crucifix, the virgin Mary, and John the Evangelist, which we had devoutly and reverently brought from Ireland, immediately blaspheming and spiting upon these, they insulted us with shouts saying:

«Wach! These are the vilest dogs and swine who do not believe that Muhammad is prophet and God's messenger, but they constantly blaspheme him in their superstitious preaching. And they trick others into doing this, asseverating falsities and insane stories, saying that God has a son and that he is Jesus, son of Mary».

However, others—that is, the renegades—fearing the Saracens' ferocity said:

«We know for sure that these are spies, and their arrival is not good for us. Let them be expelled from the city in confusion and let them go back to the Christians or *Refuytanorum*¹ lands, from whence they came».

They said this to the Saracens, wanting to please them. Although many of them are renegades with their mouths, they embrace Christ God with their hearts. Once we ordered them to be silent, we answered:

«If Muhammad is the true prophet and lord, have peace with him and persist in his praise. But to us, there is no other lord than Lord Jesus Christ, who is God's only begotten son, born in eternity, and son of Mary, born in time, whose adopted sons we are and not spies, wishing to devoutly visit his glorious sepulchre, to strike it with our knees, to kiss it with our lips, and to wet it with our tears».

This being said, the said merchants introduced us quickly into the Marseille's funduq, as impelled by the admiral's order, as we were made a show of insults by the city's inhabitants for being Christians. There, in some devout chapel, we remained five days before we could have the permission to depart because they do not let the poor people pass by with pleasure, and especially our brothers, because they obtain a very little lucre of their passing, and the Sultan does not make richer himself with them.

On the other hand, it must be known that any Christian maritime city normally has its funduq and its consul in that city. The funduq is the place built for the merchants of a certain city or region, namely the funduq of Genoa, the funduq of Venice, the funduq of Marseille, the funduq of the Catalans, and so on. The merchant of that city or region must go to this building, and they must place there their wares if they have brought some with them, and this has always to be done according to the arrangement of the consul. In fact, the consul is the one who rules over that place and everyone who lives there. Without his presence and approbation,

---

¹ '[of] those who refuse <the islamic religion>'. The Latin substantive '*refuytanorum*' seems to come from the Arab root 'rfq', which means 'non-acceptance, rejection'. I agree with the hypothesis of David Wasserstein, who proposes that this substantive comes from a mixture made by Symon Semeonis between the Arab root and the Latin verb '*refutare*'. Cf. David Wasserstein, «Semitica Hiberno-Latina», *Peritia*, 2 (1983), 215–224

no merchant of his city or region, of which he is consul, is introduced, and neither his goods are admitted. For he, when assisting the admiral at the aforementioned gate, only accepts merchants of his city or region, and their goods only to a certain and determined number, of which he firstly requests at their arrival, and he must inform at their exit.

And the Saracens do this, protecting their city with excessive care: they protect it with special diligence on Friday, the day of the prayers, because they never let Christians of any condition leave their houses at the moment of their prayers on Friday, closing and barring their doors from the outside. But once they finish their prayer, they allow them to go away freely through the entire city and to exert their business. However, some of them, once finished the prayer, rush to the cemetery to pray for their dead; but others, «as dogs go to the vomit», go back to the servile work with hasty steps; others do not apply to the prayer, neither go to the churches, but they continuously devote themselves to the servile works as on the other days.

They rarely or never fast, except when they celebrate their Ramadan, «that is the thirty days during which they say the Quran came down to Muhammad, and then they fast all day until they can see the night's first star, and from then they eat, and drink, and are dishonourably occupied with women until so much day's light bright that they could distinguish a white of a black thread. And thus did order» the aforementioned vilest swine and lover of women. This is in the Quran¹.

On account of what has been said, it must be known that they call their churches or oratories *keyentes*², which are not churches but Satan's synagogues. Any of them has a cistern or place for water, where everybody washes his hands and head, feet and legs, before even thinking about entering the church. Also, any of them has a high tower, like a tower bell, and a gallery outside, where their priests or clergymen stand like spies to praise their prophet, evidently the

---

¹ This is not in the Quran. The text comes from a gloss conserved in a few manuscripts of the first Latin translation of the Quran, made by Robert of Ketton, which is the Quran that Symon Semeonis uses all along his *Itinerarium*. For a study and analysis not only of his use of the Quran and the *De doctrina Machumeti*, but also of the family of manuscripts of the *Corpus Islamolatinum* that Symon Semeonis is using, cf. pages XCVIII–CXXXI of the study.

² Symon Semeonis seem to use the Arabic word 'kanīsa', that do not design the Muslim mosque but the Pagan, Christian or Jewish religious building. Cf. page CCIII of the study.

vilest swine Muhammad, at certain times, and to arouse the people in his praises. They praise him with loud shouts and exalt, among other facts, that one night, he was dishonourably occupied ninety times with nine women. This fact, among other miracles, is reputed the most excellent and glorious, and also that any man's woman, once desired and longed by him, can never remain with her husband but must necessarily leave him and hasten without further delay to the bed of the concupiscent prophet¹.

However, it must be known that they guard their churches cleanly and very respectfully. If any Christian or believer of any other religion would like to enter one of their churches, he must first renounce the divinity and passion of the son of the virgin Mary and must affirm that Muhammad, rotten swine, is God's Prophet and his Messenger, or he will without doubt undergo the cross' punishment or the death sentence. Although they confess that Christ is a pure man and a very Saint prophet, born of the Virgin Mary, of infinite virtue, nevertheless, they abhor his divinity and passion, of which they do not want to hear anything else. As it is written in their accursed law, evidently the Quran, tenth sura (that is, chapter): «You must beware with the most zeal of not saying anything wrongful and undeserving about our law, neither saying anything else about God but the truth: Jesus is the son of Mary, son of God², His Messenger, Spirit and Word, born from Mary sent from heaven. So you and they, who believe in God and his legate, do not say that there are three gods, as it is only One, Who has no son and to Him, omnipotent, are subjected all heaven and land. Christ himself, and so the angels near God, will not be able to deny that he is under the command of God»³. And just there, Muhammad talks about the Jews, whom he designates as the killers of prophets: «They throw to Mary blasphemy and an immeasurable insult, and they assert that they killed Christ, son of Mary, Messenger of God. But by no means did they kill him, hanging him up, but

---

¹ These false histories, shared in the fourteenth-century *Itineraria*, were brought up to prove the false prophethood of Muhammad. For an interesting recompilation and study of the medieval Christian perspective about the sexual character of Islam and its prophet, cf. Daniel, *Islam and the West*, 118–125.

² We conserve the *lectio* of the only manuscript preserved of the *Itinerarium Symonis Semeonis*. The Quranic translation of Robert of Ketton says here: «Jesus is son of Mary, God's Messenger and Spirit and Word» («*Ihesus Marie filius, Dei nuntius suusque spiritus et uerbum*»). The reason why I maintain this *lectio* (that can easily be identified as a mistake [a repetition] made by the copyist, caused by the proximity of the word *filius*) is that, as we are in a polemical context, we can not determine if this is simply a mistake or a voluntary alteration of the Quranic text. Cf. pages CXXI–CXXIII of the study.

³ Q. 04: 171–172.

another similar to him. However, publicly declaring that they were the authors of his situation¹, they throw no little ambiguity in their hearts, but they did not kill him because God, incomprehensible and wise, took Christ to Him. The people of the Book,» that is, the Christians and Jews, «believe truly in him before death, and he in the future will be witness of their injury and malice»². To this point, it is in the Quran. However, the aforementioned ribalds, who, although they deny the divinity and passion of Christ, nevertheless pray and reverence him over Moses and all the prophets, behind Muhammad, whom they call *Messiath Ebyn Merian*³, whom they also ineffably reverence. And by no means call him *Ebyna Allam*, son of God, because they think it is impossible that God has a son because He has no wife and concubine, neither He is delighted in them.

About Paradise and eternal life, they believe what is contained in the little book *About the doctrine of the vilest swine Muhammad*, where is contained as follows: «For the golden ground of Paradise is decorated by emeralds and hyacinth-colour stones, frequently mingled, and it is planted with every fruit-bearing tree; rivers traversing it through delightful places, one of which pours milk, other white honey, other the purest wine. There, one day is a thousand years, one year forty thousand years». And follows: «Indeed, its inhabitant can desire anything: instantly is near him. And the inhabitant can wear every colour except black, which there appertain to nobody else but to my herald, who accordingly to the merits of his life will retain this distinguished colour for himself with special privilege. Everyone will be made in Adam's stature; everyone will be made in Jesus' form, and they will never experience either an increase or a decrease. First of all, to those who enter, it is offered to eat the liver of the fish *allebbut*, a delicious food, more than you could wonder; then, follows a tree's fruit and a drink of Paradise's river. Then, anything one desires will be there at hand. They will also eat bread and flesh et cetera, except the illicit one which will not even please them, which is the swine's flesh». Consequently, he proves that if passion were away, happiness would not be

---

¹ In Latin: *sedes, sedis*, 'chair', 'throne', 'habitation', and 'residence', among others. Here, the *Itinerarium Symonis Semeonis* has a unique *lectio* present in the manuscript Paris, BnF, lat. 3392, f. 44^v. In this passage, the rest of the manuscripts have the Latin substantive *caedes, caedis* ('slaughter', 'massacre', etc.). To read about the importance of this *lectio*, cf. the pages CXXI–CXXIII of the study.

² Q. 4: 156–160.

³ Messiah, son of Mary.

complete, which proves as follows: «If any pleasure were away, happiness would not be complete. In vain, then, delight would be present if passion were away. Rather, anything they want is near, and they have any women, anything they want, and how, and where, and when, and how much, and how many times they want. All these things are at their pleasure without waiting and without any difficulties. So, the wives they had here, they will have them also here; the rest will be concubines. The number of servants will be countless»¹. This Muhammad, swine lover of women.

The aforementioned ribalds call all the western Christian *Franks*, but the Greeks *Romans*, and the Jacobites², who are Christians of the Girdle, *Nisrani*³, that is, Nazarene. And any religious men of any order, they call them *Ruben*, that is ‘monks’ in plural, but in singular, it is *Racheb* (so that is, ‘monk’). However, they call the Jews *Libud*, and with another name *Kelb*, that is ‘dogs’, because they are divided in their rite and are not coherent between them. Some of them are called in Hebrew *Rabanyim*, those who keep the law according to the glosses of the teachers; on the other hand, *Cabanyim* are those who observed the law to the letter; and finally, *Cusygyim* are those who observe the law in neither way⁴. All of them are held in no honour among the Saracens or any place. They are everywhere captives as if God sold them, wanderers and fugitives without law, and they are principally abominable to everybody because about them it is written in answer: «My people have become a lost flock, the shepherd seduced them and made them wander in mounts, they crossed from mount to hill, they have forgotten their place of rest»⁵, and also in the tenth: «the shepherd have done foolishly and they did not search the

---

¹ Cf. pages CXI–CXIII of the study to see how Symon Semeonis adapts this passage of the *Doctrina Machumeti* to the benefit of his polemical argument.

² Cf. pages LXX–LXXII of the study. It appears that Symon Semeonis uses the term *Iacobita* for Copts.

³ Symon Semeonis attempts to offer, as in the previous names, an Arab transliteration of ‘naṣrānī’, of the root ‘nṣrnṣr’: Nazarene. The Arabs used this name to anoint any Christian. Cf. pages CCIII of the study.

⁴ Wasserstein, «Semitica Hiberno-Latina», 215 wrote about the two first groups that they «are readily identifiable» with the Rabbanites («*Rabanyim*») and the Karaites («*Cabanyim*»). The third group, so called «*Cusygyim*», who «observe the law in neither way» («*neutro modo*») has put some problems: Hoade, *Western Pilgrims*, 16 n. 6 doubts that these «*Cusygyim*» could be identified with the Samaritans, as their name in Hebrew is «Shomrīm». However, in the cited study of Wasserstein, «Semitica Hiberno-Latina», 216–217, it is developed an effective identification with such group based on the derogatory nomenclature given to them in Hebrew: «*cuti*» (used in the Medieval Ages to designate ‘non-Jew’), explaining the name «*Cusygyim*» from the *Itinerarium Symonis Semeonis* from the Hebrew plural form: «*Cutiyim* or *Cutym*».

⁵ Jr., 50, 6.

Lord, therefore they did not understand and all their flock has been scattered»¹.

Indeed, the Jacobites, of whom it has been said, admit circumcision and believe and affirm that in Christ there is but one will, which they prove using that gospel: «My will is not mine, but his who sent me»². They also say that the grace of baptism is not given to children, so this is the reason why they do not baptise children, except when there is danger of death, but they give to adults the communion of Christ's body and blood, in which the grace is administered to them. They always crossed themselves with one finger, that is the index. Although they are wrong in many ceremonies which now the Roman Church holds, they are not wrong in other essential articles of faith, but they believe well, as they confessed while discussing with us publicly and privately. The procession of the Holy Spirit is always controversial between them and the Greeks, just like it is between us. They consider the Greeks infidels because they do not accomplish at all the body of Christ, as they do prepare it with fermenting dough. Because of this, in the altar where a Greek celebrates mass, a Jacobite rarely or never celebrates it until the altar is restored and consecrated. Their priests, like the Greek ones, are all married, except the monks, who live according to the rules of Saint Macarius. They live in the desert in significant numbers, living a severe and almost inhuman life. As their priests, all of them devoutly make a very extended office in their most solemn masses, which is very strange and exotic to the rite of the Roman Church. They read the *Epistles* and the *Gospels* in two languages, that is, Egyptian or Saracen³—these two languages are used there as Latin at our home, and their elements share a great part with the elements and figures of Greek—and in Arab or Saracen, which harmonise very much with the guttural language Hebrew, although their elements are totally different and do not fit in anything. They consume bread and wine in large quantity because, in every mass, seven or eight priests stand near the altar, sometimes more, sometimes less, and especially on Sunday or on a festive day, where normally their patriarch, or another in his place, stands in the middle bearing an image of Christ. All of them eat that living bread, taking it off his hands, and drink undeservedly from the Lord's chalice, and without doubt they take up their

---

¹ Jr., 10, 21.

² Symon Semeonis unites two passages of the *Gospel of John*: Io., 7, 16 and Io. 6, 39. Cf. pages CXLII–CXLIV of the study..

³ The passage seems to be corrupted. Cf. pages LXIX–LXX of the study.

place in the judgment because they never confess, as it is in the Scriptures, James, 5: «Confess one to another your sins»¹. They indiscriminately take their wives to the seats prohibited by the Church, and they have many other ceremonies, which for now, we entrust to silence.

The aforementioned city of Alexandria is walled by a double wall, with towers and fosses, well protected in one part by military machines and other war apparatus. In the city, there are two big high sandy hills, upon which the citizens and other people sometimes go up when they want to be revived with pure air and to watch the sea's waves. Its gates are guarded with excessive diligence, especially those three gates which face the harbour—and also that gate through which one can go to Cairo—, between two of which, as has been said above, we were placed. Indeed, this city has the greatest abundance of the most precious silk, linen and cotton fabrics, woven in a wonderful and various ways because these are made in the city and, from there, are brought to all parts of the world through merchants' hands. Indeed, the city is located in a plain over the harbour, extended in long, with the most beautiful pleasure gardens and orchards. Yet it is also planted and gloriously distinguished with palm trees that bear pudding-pipe fruit, paradise-apples²—of which we will say more things later— and many other fruit-bearing trees. This city, on account of its low position, as all Egypt's land, does not offer itself to the eyes of those who navigate on the sea when the ships are far away. For this reason, its citizens built on a rock in the harbour enter a very high square tower, where normally lookers-out stand, and with its altitude directs those who navigate to the harbour of safety, which achieves most of the time³. Between this tower and the city, an enormous cemetery is built in a great part, where all citizens and people are usually buried.

---

¹ Sant., 5, 16.

² We maintain the traditional name «poma paradisi», very frequent in the medieval *Itineraria*, which designates the banana. As Symon Semeonis says, he will describe both the plant and the fruit.

³ Symon Semeonis is talking about the famous Pharos of Alexandria. Although Symon Semeonis does not say anything about the condition of the building, the lighthouse should be in terrible condition due to the earthquakes, principally those of 1303. In 1326, the famous Arab traveller Ibn Battuta said about the Pharos: «I went to see the lighthouse on this journey and found one of its faces in ruins. One would describe it as a square building soaring into the air. [...] I visited the lighthouse <again> on my return to the Maghrib in the year 750 <1349>, and found that it had fallen into so ruinous a condition that it was impossible to enter it or climb up to the doorway», Cf. Ibn Baṭṭūta, *Ribla* [edition and translation by Hamilton A. Rosskeen Gibb], 19. To read about the damage caused by the earthquakes, see A. S. Elnashai *et alii*, «New Light on Ancient Illumination: the Pharos of Alexandria», *Journal of Nonlinear Sciences and Numerical Simulation*, 7 (2) (2006), 144–145.

The city is inhabited by Saracens, Christians, Greeks, Schismatics, and perfidious Jews, who all agree in clothing and how they appear, except the Christians called *Franks*, of whom it has already been said. And they are distinguished in anything concerning the clothing, except for the colours of the cloth, which they bind many times around their head, and also the belt or girdle, with which the Christians of the Girdle are girded, who are Greeks and Jacobites, of whom it has been said. However, the Saracen people usually wear linen or cotton cloth sewn in various ways. Their nobles wear silk or golden ones, which have total similitude with the clothing of the Friars Minor concerning the sleeves and other things, except for the hood and the shortened longitude, because they do not use a hood, but instead, they curiously bind, putting it around the head, a white linen or cotton cloth, while they do not cover their neck. However, the Jews, who are not *Rabanyim*¹, bind a greyish or scarlet cloth similarly, which they wear to be distinguished and recognised. And the said Christians, that is, those who are not *Franks*, are girded with a blue or red girdle made of silk or linen, because of which they are called ‘of the Girdle’.

On the other hand, Saracens are rarely or never girded except with a towel, which they stretch out in front of them when they go to pray, except the nobles and the horsemen, who are girded with wide belts, after women’s fashion, made totally of silk and splendidly ornamented with gold and silver, which they glorify in the highest degree. They also do not wear pants² but very long and wide wrinkled gaiters around the shin, worn by both the one-year-old child and the grey-haired and old. They wear these because they have to say five prayers every day, according to the precept of their diabolical law, *not with shouts but with middling voice*³, as it is written in the Quran in the sura, that is chapter, twenty-seven. Many of them say these prayers—

---

¹ The manuscript has a blank on which there is, it seems, a posterior writing reading «*alii*», establishing the text as follows: «*Iudei uero qui sunt alii Rabanym*». The last editor of the text, Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 58 followed the *lectio* of the manuscript without noting the blank nor the posterior writing. As Symon Semeonis uses the rhetorical figure of parallelism many times, I think that it should be read «*alii <a> Rabanym*», as in a few lines later «*Et dicti Christiani, uidelicet alii a Francis*».

² The substantive ‘pants’ must be understood as a ‘cloth that covers the upper leg’. To see the evolution of the *caligae* (which in Ancient Roman times referred to military sandal-boots) along the Middle Ages, cf. Simon Tugwell, «*Caligae and Other Items of Medieval Religious Dress: A Lexical Study*», *Romance Philology*, 61 (1) (2007), 1–23.

³ Paraphrase of the Robert of Ketton’s translation of Q. 17: 110.

according to our opinion, with due respect for a better one—in an enough devoted manner, kneeling on the aforementioned towels and bending *towards the temple of God* (according to them), that is, towards *Mecca*, which is in the east, *where Abraham first founded a temple in God's honour* and there he wanted to immolate his son Isaac at a divine order, according to what it is said in the Quran, in the second sura¹. Before each prayer of any hour, they wash their hands, arms, feet, and posteriors, believing firmly that they assume the remission of every sin with the ablution with water. And when they are in the desert or in any place without water where they have no access to it, before they dare to undertake the prayer, they sprinkle clean soil onto their heads, thus thinking that they expiate their sins' uncleanness. About this, it is written in the Quran, sura, that is chapter, eleventh: «Good men, when you will rise up to prayer, you must wash your faces and hands, and arms to the elbows, and your feet to the shins; you must wipe your head tossing your hair, and you must bathe when coming after coitus with women. Those who are ill, those who are travelling, and those who come from emptying or coitus with women and can not find water, must clean their faces and hands with the dust of clean soil. For God loves your cleanness and the perfection of the religious observance with the recompense of His favours and the invocation of the Divinity»². The Saracens do not even wear shoes, but red slippers or sandals³, which do not cover the feet at all, except only in the front part. Only the camel drivers, workingmen, and poor men wear shoes like the Ireland children, and the horsemen carry red or white boots that reach to the knees.

---

¹ Paraphrasis of the Robert of Ketton's translation of Q. 02: 144 and Q. 02: 149–150. Cf. pages CV–CVII of the study.

² Q. 05: 6.

³ I detect that Symon Semeonis could be using the Italian word 'scarpa' ['Oggetto fabbricato con materiali diversi (cuoio, stoffa, ecc.) per fasciare e proteggere in parte o del tutto il piede'] (in the *Itinerarium* '*scalpa'), transformed into a Latin word of the first declination and used it in the ablative plural form: *scalpa<scalpis. As in many occasions, here Symon Semeonis would use the conjunction «siue», offering a pure Latin word which in this case could be «solea»: 'a slipper consisting of a sole fastened on by a strap across the instep, a sandal'. However, the manuscript offers here «[sclapis] scalpis subsoleis rubeis [...]». The presumable adjective «subsoleis» would be a hapax of the *Itinerarium Symonis Semeonis*, which Mario Esposito in his glossary of the *Itinerarium* (Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 124) translates as 'under the soles', but he does not translate this word in this passage, offering only: «The Saracens do not wear boots, but simply red slippers which only cover the foot in front». If we do have to maintain the hapax (either «subsoleis» or «sub soleis»), it can only be understood as a complement of the present participle «cooperientibus», so 'do not cover the foot under the soles', which seems to lack any sense.

Their women never enter into the oratory or church and are not admitted into the place of prayer, but they are almost always enclosed in their homes, and they are limited on any unnecessary exit, especially the women of nobles, who never, except for an urgent cause, are allowed to leave their house. All of them have a singular and very marvellous way of dressing. For they all are indifferently dressed with a linen or cotton mantel whiter than the snow, and they are veiled and covered to such point that with difficulty their eyes are seen and perceived through a most thin net by those who watch them. They also wear the shortest tunics, which do not reach the knees at all; some are made only of silk, some of linen or cotton cloth, and are also woven in various ways according to what their status and condition demand. All of them, and above all the nobles, generally use the most precious gaiters interwoven with gold, which, as the ones of the horsemen mentioned earlier, reach the heel; in those principally shine their glory, the dignity of their condition, and the magnificence of their status. Some wear the slippers described earlier, some red boots, and some white like the horsemen wear. With this and the aforementioned gaiters and their other ornaments, they become totally similar to the fictitious demons who use to appear in the clerics' plays. About this, it is written in the Quran, in the sura—that is, chapter—twenty-three: «Let good women cover as it pleases their faces and their genitals similarly. For that is optime to God, who knows all their doings. And so, let good wives care for looking their closest ones straight, covering their neck and breast, all their beauty, with a robe, except when the necessity urges to show themselves. Let they hide the vision of their feet from everyone, even when they walk, except their husbands, their parents and the husband's parents, and sons, and brothers, and nephews, and handmaids, and everyone who is not suspected, or the subjects of their property, or from the unstained. All of you turn to God, that is the best for you»¹. This says the swine Muhammad, lover of women. They also wear on their shins, near feet, and on their arms, near hands, big and concave rings, as if were shackles, which are normally made of gold or silver, in which it is written some words of their accursed law, which among them is so much valued as the *Gospel* of Saint John the Evangelist is valued among us. They have their hands and feet's nails dyed; with that, they wear earrings, and some have rings that hang down their nose. With this and the aforementioned

---

¹ Q. 24: 30–31.

dye, they also glorify to the highest degree. The women of the previously mentioned Schismatics and Jews are similarly embellished, and thus they appear, except that the women of the Schismatics wear black boots with which they are distinguished and recognised.

Although the aforementioned city shines in an apparent beauty, it has narrow, poor, full of corners, dark, full of dust and other filth, and non-paved streets. There, it extremely abounds everything necessary for human life, except wine, which is of the highest price there, because the perfect Saracens never drink wine, not even when it is a public celebration. Still, they drink it in private and in secret till the nausea, of which we are testimony. About this is written in the Quran, in the third sura, *interrogating about wine, chess, dices, games of hazard, and such*, he says *that its drinking and playing is the highest sin*¹. God says to Muhammad: «Even if these sources of sins make humans sweet and bring utility, nevertheless they are noxious sins»². The cause from which the aforementioned swine restrained the wine, he himself gives it in the aforementioned little book *About* his pestiferous and very strange to the truth and reason *doctrine*, which is as follows:

«There were», it says, «two angels, Baroth and Maroth, who were once sent by God from the heavens to the earth to govern and teach the human beings, with three things forbidden: they could not kill, unjustly judge, nor drink wine. And thus, after living some time like this, when they were known throughout the world as famous judges, someday a woman, the most beautiful woman among all, went to them, as she had a case against her husband. In order to bend the judges to her side, she invited them to a meal, and they followed her. While she contented her guests, she served glasses of wine amid dishes; while she serves, she stands by; she frequently offers, she urges them to drink. What else? The woman's flattering defeated the judges. Drunk by the glasses, once defeated, they were roused by their beautiful host; they request to go to bed; they promise an agreement: while one of them teaches the word by which they ascend to heavens, the other teaches the word by which they descend. But, once she understood the agreement, she was suddenly elevated and ascended to the heavens. When God

---

¹ Q. 02: 219. Symon Semeonis changes the verb, which, in the quote of Robert of Ketton's translation, is an imperative. In doing this change, the Franciscan friar has to introduce a rare sentence in his discourse: 'God says to Muhammad'.

² Q. 02: 219.

saw this, after investigating the cause, He put her as Lucifer, the most beautiful among the stars as she was among women. However, once the judges were called to judgment, God proposed they choose between the punishment of this time and the punishment of the next. They chose the punishment of this time. They were then hanged with iron chains, their heads laying down in the devil's well, until the day of the Judgment». The forger of the truth, the first-born of Satan, Muhammad, says these things.

Also, this city retains the first place over all the cities and regions through which we crossed for its most famous and whitest bread because fourteen beautiful breads are normally sold for one Venetian grosso. There, a florin is worth only twenty-two Venetian grosso; and a gold besant, twenty-six; and a gold double, twenty-eight; and a pepera, which is not of pure gold, twelve and a drachma and two carub. One Venetian grosso is worth twenty-two carubs, a small coin made of copper or bronze; and two millers, not found anywhere else, are worth one Venetian grosso.

<FUWWAH>

AND from there, on Thursday after the feast of Saint Luke the Evangelist¹, we crossed full of reproaches, as sheep among wolves, through pleasure gardens and orchards planted and embellished with very high palm trees and other fruit-bearing trees. And we arrived at the harbour from where one can go by ship to Babylon. The harbour is one lengthy mile from the city gate. After boarding a small boat, we navigated through a fosse or canal made by the Sultan. The canal is lined with palm trees and other fruit-bearing trees and equipped and embellished with beautiful, big buildings for almost three miles. We arrived by boat at the village named Fuwwah, which is situated over that enormous and famous river called Gihon, which is one of the four that flows from paradise, and today is called the Nile by the Egyptians, as Josephus speaks about². Fuwwah is one long mile from the canal or fosse, and a day's travel from Alexandria, and three days of lovely travel by water with pleasant sailing from Cairo.

The village is everywhere excellently endowed with pleasure gardens, orchards, the canes from which sugar is made, trees that bear cotton, which are small and low and release cotton everywhere as the rose does with its petals, the highest palm trees, melons and oranges-trees, and other fruit-bearing trees. Therefore, it is abundant in the highest degree in fruits, especially in paradise-apples and figs of the Pharaoh³. About this, it must be known that the paradise-apples—according to my opinion, with due respect for a better one—hold first place among all the kinds of apples for its incomparable excellence. For these are oblong and of a greyish colour when they are mature, most beautiful in appearance, most delightful in odour, smooth to the touch, and marked with the sign of the cross because when they are cut transversely, there most clearly appears the image of the Crucifixion as if He were stretched on the cross.

---

¹ October 20, 1323.

² Flavius Josephus, who in his *Antiquitates Iudaicae*, I, 1, 3 states as follows: «Γηών δὲ διὰ τῆς Αἰγύπτου ῥεῶν δηλοῖ τὸν ἀπὸ τῆς ἐναντίας ἀναδιδόμενον ἡμῖν, ὃν δὴ Νεῖλον Ἕλληνες προσαγορεύουσιν».

³ Symon Semeonis will describe later those figs. We have testimonies as John Mandeville, *The travels of Sir John Mandeville* [translated by C. W. R. D. Moseley], 65: «There are also fig trees that never bear leaves, but bear fruit on their bare branches. And they are called Pharaoh's fig».

These apples come not from a tree but from some plant that grows upwards called *Musa*¹. Its leaves are very similar in shape and colour to the leaves of some plant called *radish*² in English, although the first one exceeds very much the last in longitude and amplitude. Its leaves are generally two or six feet long, and sometimes one or two feet or sometimes even less in width, because the leaves protect and defend the fruits against wind and rain pelting. And it must be noted that the aforementioned plant never makes fruit but once, and when the fruit is cut or removed, the plant immediately becomes withered, and in its place, another one rises from its root, which will bear fruit next year and will replace the functions of the former in everything. On the other hand, the fig of the Pharaoh is similar in shape and colour to other figs but disagreeable in taste, firmness, and how it grows. For these figs have a too sweet a taste, almost sickening, and they are concave, perforated, and black inside, growing in big and very branchy trees, which never neither in summer nor in winter get rid of their foliage, and these do not resemble other fig trees in any way. And these do not come up as other figs or other trees' fruits from little branches, but they grow up and are born on the thickest branches above the thinnest little branches, and they are generally found through all of Egypt's land and are brought for a reasonably economical price.

On the other hand, it must be known that from the village mentioned above, that is, Fuwwah, to Cairo, the necessary provisions generally can not be found in abundance to buy. So, everyone who wants to go up through the river to the city must prepare themselves and take care of food diligently in Alexandria or there. Few or nobody goes by land because going up or down the river is done without fatigue and almost free, because generally right there, it is paid over three drachmas or three completely for the passage. However, there is one thing that makes it more difficult to go up the river than down it: which is that the boat will never go up well if it has not either wind or a fine equipment of rowers. This is because of the water's force when it descends, which, although it is not big, nevertheless is an impediment.

---

¹ Symon Semeonis, like many other pilgrims and medieval authors, name 'paradise-apple' the banana: cf. Marjatta Wis, «*Fructus in quo Adam peccauit: Über frühe Bezeichnungen der Banane in Europa und insbesondere in Deutschland*», *Neuphilologische Mitteilungen*, 59(1) (1958), 1–34.

² The substantive «*radigche*» in the *Itinerarium* seems to refer to the Old English form «*radich(e)*», meaning the radish plant.

The aforementioned river is that huge and famous, whose longitude has no end, through which it can be ascended by ship from the Mediterranean Sea to Upper India¹, where the presbyter John is, in seventy big journey days, as it is said. Undoubtedly, this river is the most lovely to navigate, the most beautiful to look at, the most pleasant to pass over, the richest in fishes, the most abundant with birds, the most powerful and pleasant in virtue, and the most pleasant to drink and it is never noxious or offensive, but totally in accordance with human's nature. However, this river «could be recommended for more other things than the ones said, if it was not that some very injurious animal live there, which is like a dragon. Indeed, they devour horses and humans if they find them and do not even postpone devouring them on the bank. These animals are called *cocatrix* in vernacular»². It must be known that all the streams and rivers of the entire Egypt's land originate in the Nile and are derived from it. And it is because of this that that river which crosses Damietta is not a distinct river from this, but some big part of it, where the most Christian and the brightest king of France, Louis³, was seized by the Saracen forces and was detained to the great consternation of the Christians and the glory and honour of the sons of Belial up until today. On the other hand, about this river and its streams or arms must be understood that which is said in *Psalms* about the Egyptians: «He changed their rivers into blood, and their rain so they could not drink»⁴, and in another passage: «He changed their water into blood and killed their fish»⁵. Also, in this river, the

---

¹ Symon Semeonis refers to Ethiopia, which, during the Middle Ages, many authors made part of India, giving it various names (as in the case of Symon Semeonis 'Upper India'): cf. Antonio García Espada, *Marco Polo y la Cruzada: Historia de la literatura de viajes a las Indias en el siglo XIV*, (Madrid: Marcial Pons Historia, 2009), 35. About the presbyter John and his location in Ethiopia, the Italian pilgrim Jacob of Verona agrees with Symon Semeonis and also states that the legendary presbyter had power over the river Nile (Iacobus de Verona, *Liber Peregrinationis* [edited by Ugo Monneret de Villard], 32: «[...] *Nubiani calogeri, ualde spirituales homines, qui sunt Ethiopes nigri de gente presbyteri Iohannis, qui est unus de maioribus principibus mundi. [...] quia presbyter Iohannes, dominus Nubie et Ethiopie, habet potestatem in regno suo auferendi Nilum fluium [...]*»). Although Presbyter John was usually situated in diverse parts of Asia, from the fourteenth century, it was usual to locate him in Ethiopia. Cf. Keagan Brewer, *Prester John: The Legend and its Sources*, (Dorchester: Ashgate, 2015), 20–25.

² This text comes from Haytonus, *Flos Historiarum*, IV, 10. Cf. the pages CL–CLI of the study.

³ Louis IX of France.

⁴ Ps., 77, 44.

⁵ Ps., 104, 29. Cf. pages CXLIV–CXLV of the study.

Pharaoh's daughter found Moses in a rush chest, whom she delivered to a Hebrew girl to nourish him, as written in the *Book of Exodus*¹.

In addition to these, it must be known that it rarely or never rains in Egypt's land because it is deprived of the rain-bearing clouds as disposed of by Omnipotent God, and it is wonderfully and ineffably gifted by singular privilege with the sky's serenity. And also, that this arable land—excepting the small and low hills, as it has been said—, from the aforementioned sea to the sandy desert, which is near to the city of Cairo, is to such a point flat that for a great part of the year the fitted river's surface is almost equal to the surface of all the land. And for that reason, as disposed of by the uncreated Wisdom, once a year, that river grows, of course, in June, almost eight days before the feast of Saint John the Baptist², and starts to decrease around the feast of Saint Denis, Saint Rusticus, et cetera³, as it is said. And the river increases so much that it covers admirably the surface of all the land, excepting the low hills, of which it has been said, where humans reside, and while it inhabits and sets in order the land, it fills up the functions of the rain with its excellence. During the rest of the year, the farmers of this land draw the water from this river and canals with oxen that pull out wheels to irrigate the surface of all the land through fosses or buckets of the canal, as necessary, and so they dispose the water to produce more copious fruits, and they diligently nourish and conserve what is cultivated.

On the other hand, this land is the most famous and beautiful among the lands of the entire world because of its «great beauty and richness, its great beauty and delightfulness, its great opulence and fertility, its plenitude and smoothness, and even its great strength and firmness»⁴. Although this land is more abundant in fruits over all the regions of the world, and especially in grain, barley, beans, sugar, cotton, and the fruit of the pudding-pie tree, nevertheless, it is totally unproductive and unfruitful of the apples and pears which are found

---

¹ Cf. Ex., 2, 3–5.

² That means the June 17 as the feast of Saint John Baptist is the June 24. As that makes the date in the middle of June, it is strange, or perhaps a mistake, to date the growth of the river Nil in July, as appears in the manuscript. The last editor corrected the manuscript, offering the reader «uidelicet in mense Iunii».

³ October 9.

⁴ Symon Semeonis takes this description from the description of Mount Sinai in the encyclopaedia *De proprietatibus rerum*, cf. pages CXLIX–CL of the study.

in the Western regions. During all year, except the time of overflowing, it is also decorated and embellished with flowers of various plants and roses, which amuse the sight with their vigour, scent the smell with their scent, and restore the taste with their savour. And it is for this that they detain the first place and the summit of perfection in the most smelling and famous rosewater.

The land also nourishes oxen of a marvellous magnitude and height and sheep like little cows. Some have semi-circular tails, excessively fat, very broad and woolly, sometimes weighing seventy pounds; in truth, some have thick, fat, woolly, and long tails, the wool of which is excellent, although thick. It also nourishes she-goats not very big; some of them have curved and short horns, and their ears are sometimes a foot or more in length, having them very broad in the front part, and like the ears of the hunting dogs, are always hanging. Their heads are like the curves of the fosses in the front part and wonderfully fitted for collecting the wheat and the ground plants. And this is very convenient because this land does not abound in woods or trees, except for the fruit-bearing ones. And it is for this that they do not have wood for building edifices, if not the wood from Christians' land, which—once neglected the fear to God—is brought to them by merchants' hands, causing no little injuring to the righteousness and justice, and the eternal condemnation—alas!—to their souls. However, the she-goats are in everything like the she-goats of other regions.

This land is, without doubt, the nurse and mother of countless camels. This is because of its highest abundance and smoothness, being devoid of rocks and rain. For, there rarely or never are found rocks with which strike but in some certain or settled places. This land is abundantly endowed with horses and the most vigorous and fast donkeys. Its horses are not generally big nor powerful to carry weapons but are fast and vigorous, similar almost in everything to the horses of the Irish boys.

It also has an excessive abundance of pigeons, hens, aquatic birds, and other species of many other famous birds. And it is for this that the Sultan always pays three thousand drachmas—that are worth five hundred florins—to all those who, no matter their status, faith

or condition, bring him a living gyrfalcon¹; and to those who bring it dead in the journey going to him, he pays them five-hundred and thousand drachmas, that are worth seventy-five florins, receiving regards and most glorious presents, which are affluently given to them. Every day, he provides them with bread and meat until it would be satisfied the last quadrant². And thus, his predecessors have always done, and thus his successors will do in the future.

On the other hand, it must be known that any quadruped animal of this land generally lives off barley, dry beans totally broken in pieces, and some plant that is called beast trefoil, but in English *cow-grass*, which are nourished and kept like grain or any other sort of wheat. Its seed is gathered and sowed, and they make to compile the hay that comes from it because they do not have meadows or do not want to have them. Hence about this hay can be understood that which is said in *Psalms*: «and he ate all the hay in their land, and he ate all the fruit of their land»³. However, the camels live off the stones or bones found in the dates at one time or another.

It also has to be known that the inhabitants of the aforementioned land are ugly, vile, and inhuman, totally similar to the beasts in the costumes and postures. They live on the hills in houses totally built of mud and bricks, generally dried by the sun's heat. There, they are not equipped with fosses or forts, but they are defenceless and inept at perforating the enemy's troops' formation and defending their fatherland laws, like all the countrymen of the Saracens are. But they totally trust in three things and believe that with these, they are

---

¹ Symon Semeonis is using here a Latinisation of the Ancient French word («gerfalcon»). Cf. *Dictionnaire du Moyen Français*, «gerfaut», <http://www.atilf.fr/dmf/definition/gerfaut>.

² This sentence has been understood differently by the translators: Hoade, *Western Pilgrims*, 25 translates: «until satisfaction has been made to them four times for the least thing», while Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 71: «until they are paid to the last farthing», and Deluz, «Le voyage de Symon», 983: «tant qu'ils n'ont pas été payés jusqu'au dernier sou». We do understand the sentence as Mario Esposito. The Latin word «*quadrans*» means 'a fourth part', 'a fourth', 'a quarter', and in Ancient Roman times, 'the fourth part of an as (Roman coin)' and hence a 'farthing'. This last English word comes from the Old English 'feórþling' (cf. Joseph Bosworth, «feórþling», in *Anglo-Saxon Dictionary Online* [edited by Thomas Northcote Toller, Christ Sean and Ondřej Tichy], (Prague: Charles University, 2014), <https://bosworthtoller.com/10458>) meaning also 'a fourth part of a thing' and 'a farthing'. So, Symon Semeonis could be translating here an Old English word to Latin, as Du Cange, «*quadrans*» in *Glossarium mediae et infimae latinitatis* (Niort: L. Favre, 1883–1887), <http://ducange.enc.sorbonne.fr/QUADRANS1> also registers the use of '*quadrans*' as: «*monetae minutioris speciei apud Anglos, pars quarta denarii*».

³ Ps., 104, 35.

equipped to defend and free themselves from the enemies' ambushes: the first one is the Sultan's army, which almost always remains in the city of Cairo, formed by thirty thousand horsemen minimum; the second one is the often-mentioned river, which they can lead pretty easily to any region of the whole land, and with this, they can protect themselves in an almost inexpugnably way, because of its extreme flatness and smoothness; the third one is the sandy desert, which is also their tower of strength¹, which surrounds all the land until the Mediterranean Sea. Because of this it is impossible to enter Egypt's land except by sea, the desert, or coming down from India through the earlier-mentioned river. These ways, and no others, reach this land.

---

¹ «Turris fortitudinis» is a well-known Biblical expression (Ps., 60, 4). However, it seems strange that Symon Semeonis uses this Biblical reference while describing the Egyptian defences.

<CAIRO>

HOWEVER, omitting the rest concerning its description, we went forward from the aforementioned village—that is, Fuwwah—and by sailing, we arrived at the earlier-written, most enormous and famous city, that is, Cairo. In our opinion, with due respect for a better one, it is two times bigger than the city of Paris and four times more populated, and if we say more, we would not pass over the limits of the truth. Indeed, this city is not fortified with fosses or other war apparatus, except infirmly near the city's centre, where it has excellent gates covered over with iron plates and some wall, which goes from the later-described fortification to the north for almost one mile. Although the city is not built as much if compared with Paris, as their buildings are generally made of bricks and mud in their inferior part, and of thin wood, palm-tree's little branches, reeds, and mud in their superior part, nevertheless in their interior they seem nothing else that the house of God and the gate of Heaven. Because these are excellently furnished with a variety of the most famous pictures and marvellously and sumptuously paved with marble and other most precious stones, which they diligently clean with brooms every day or at least every two days, and they continuously protect it from any filth, since this city has tight, curved, shady streets, full of corners and complete of other filths, and they are not paved in any point. Their principal streets, which are straighter, are continuously full of the barbarian and vilest population to such a point that these can never be crossed from the start to the end but with the greatest difficulty. And it is because of this that the nobles rarely or never go through unless on a horse, neither the men who are of some value or the women who go on a donkey, nor other merchants wanting to arrange their business quickly. Because of this, it has to be known that in this city, according to what we understood from trusted men, there are thirty thousand donkeys for hire standing on the cross-roads all over the streets, which do nothing else than wait for those who want to go on a donkey through or out of the city, excepting those donkeys that are set out for other services.

The father of this people was Ishmael, son of Abraham, whom he begot of Hagar, the Egyptian handmaid of his woman Sarah: *Genesis*, 16. To whom, while fleeing in solitude from the face

of her mistress Sarah, the Angel of the Lord said: «Return to your mistress»¹, and so on; «Multiplying, he said, I will multiply your seed, and it will be innumerable in the account of its multitude»². And it follows: «He will be a wild man, his hand will be against everyone, and everyone's hand will be against him, and he will fix his tents out of the region of all his brothers»³.

The number of camels in this city is infinite, and the multitude of sheep and goats does not have an end. Because of this, it must be known that, except in some places, in any place of Egypt, neither India's land, are used neither chariots nor vehicles used in the Western regions. Anything they require is carried by ship or camels or oxen and donkeys.

However, we will not mention the riches of the city—which principally glow of gold and silver; golden silken, cotton, and linen fabrics weaved in different ways; shining gems, pearls, and other precious stones; golden, silver, and copper vessels produced artificially and incomparably in Saracen craft; glasses beautifully embellished, which generally are made in Damascus; balsam, olive oil, honey, pepper, sugar, various spices, and other uncountable delightful things—because it could not be contained in any parchment or be unfolded in any conversation.

It is also known that at any time of the year, as is the case in all the territory of Egypt, flowers of roses are found for the said price⁴ and of other plants and fresh fruits. There, we saw fresh beans among other kinds of grains and fresh and very mature figs during all winter. On the first Sunday in Lent⁵, we saw it in Alexandria, in the table of the consul of Venetia, and these were even then found in the greatest abundance throughout the city.

It must be known that in Cairo, there are men and women from almost any tribe, language, and nation that exist under heaven and that the citizens and people are totally like the ones of Alexandria, who, as the other followers of the diabolical law, from the littlest one to the older,

---

¹ Gn., 16, 9.

² Gn., 16, 10.

³ Gn., 16, 12.

⁴ Symon Semeonis does not mention the price of flowers at any moment of the *Itinerarium*.

⁵ That would be Sunday, 4 March, 1324.

from the Admiral to the Sultan, are the vilest and vilest sodomites. Many of them work iniquity with donkeys and beasts. Moreover, as we heard from a trustworthy narration, the Sultan has sixty wives and a thousand female attendants or handmaids attentive to them. All of them continuously live with him in the fortification later described. But the others generally have three or four, and many of them seven wives, about which can be verified what is written in Isaiah, 4: «that day seven women will take possession of one man»¹, et cetera. In the Quran, in the sura, that is chapter seven: «Marry two or three or four women, unless you are afraid you could not pacify them in any way. Then, he who offers the determined dowry marries as many as his hand can punish. You can lawfully spend their dowry as you wish if they allow you to. Give only their necessary clothes and nourishment before the day of separation to the ignorant and imprudent women»². This is what the swine Muhammad says, the strangler of modesty and chastity.

The oft-mentioned city is located in a plain at the basis of a sandy and empty mountain, and bellow it the city stretches in length, surrounded everywhere by the sandy desert, which lasts eight days' journey to the east or Jerusalem, as it will be clearly exposed later; fifteen days' journey to the west, where the borders with some Barbarian province called Barcha³ are; twelve days' journey to the south, as far as the kingdom of the Nubians⁴; besides that, to the north part it has that flattest and richest land described earlier, and the oft-mentioned river which is to the north of the city. With it, the length of Egypt is measured as fifteen days' journey. The river does not approach the city except in one place for half a mile. This space is gloriously distinguished by its pleasure gardens and orchards, planted with the most beautiful

---

¹ Is., 4, 1.

² Q. 4: 3–5. Cf. pages CVIII–CIX and CXIX–CXX of the study.

³ The eastern region of Libya, nowadays Cyrenaica. The name is given in an attempt at an Arabic transliteration (*Barqa*).

⁴ To give the borders of Egypt, Symon Semeonis uses a passage from Haytonus, *Flos Historiarum Terre Orientis* [edited by Jean Dardel], 347. Cf. pages CLII–CLIII of the study.

trees. There is some flat and squared place surrounded by a low and small wall called *Mida*¹. There, the Sultan, his Admirals, and the other nobles of his army sometimes relieve themselves. His solace's mode is such like that of the shepherds in Christians' land with a ball and a curve stick, with only one exception: that the said nobles with their Sultan do not strike the ball if they are not on horses², and with this, in their mode, they do not relive militarily, neither the horsemen nor horses examine their agility, strength, and the rest of the military worth, as do the Christian soldiers in the tournaments with lances or in the other military performances. Without a doubt, many horses and horsemen are endangered right there, and many are deprived of any military performance. Because of this, the Sultan rarely practices this game, but he exchanges it for effeminate and hunting acts. Near this place the great and high palace is immediately adjacent, where the Sultan's wives and the women of the other nobles observe the players without the inestimable pressure of the spectators. Because when the Sultan strikes the ball, everyone praises and exalts him to such a point with innumerable resounding trumpets, and with infinite thundering *naqqarat*, hoarse tambours, and with voices and shouts, that they seem to stop the movement of the Arcturus star, and it is estimated that they throw themselves to the inhabitants of Sodom. Among the horses' disturbance, the horsemen's concussions, and the foreign people's claims, you could think that the bases of the earth, its columns and architraves flee and that they erase the world's order.

On the other hand, facing this palace near the middle of the city, almost to the east, on the summit of the aforementioned mount, there is the great and beautiful fortress of the Sultan³, equipped and embellished with war apparatus and palaces, workshops, and other imperial magnificence. It is one mile in circumference, as it is said, and it is one ballista's throw from the city. There, the most excellent ten thousand stipendiary horsemen remain, who attend

---

¹ In Arabic *Maydān*: square or hippodrom. And so it was called the place in front of the Citadel where there was a hippodrome, that Symon Semeonis will describe later. However, Symon Semeonis seems to refer to a hippodrom built by order of the Sultan al-Nasir Muhammad near the Nile: Agnès Carayon, «City of the Cavalrymen and House of the Rider: 'Landscape Hippodromes' and Stable-Palaces in Mamluk Cairo» in Ropa, Anastasija i Timothy Dawson (edd.), *Echoing Hooves: Studies on Horses and Their Effects on Medieval Societies*, (Leiden-Boston: Brill, 2022), 65.

² Symon Semeonis describes the polo game, very prestigious in the Arabic dynasties and especially in the Mameluke, who institutionalised the game through a season of playing which started when the river Nile increased: cf. Carayon, «City of the Cavalrymen», 61.

³ The Citadel of Cairo.

especially the Sultan, except those who live in the earlier-said city, of whom it has already been said. All of them, as the other Saracen horsemen, ride on low and small saddles, with short stirrup as the women's fashion; in some front part of the saddle, there is a ring where they put a stick or mace in enough war manner for the safety of the horse and its defence. Any of them, without distinction, is in a particular manner surrounded with a curved sword, and with this, many of them are selected archers, the Turks above all, whose arches are of a curved horn, and their arrows are made triangular as a sting, its head being attached to the shaft as the small knife to the haft. They rarely or never kill birds with arrows if these are not in the air.

However, it has to be known that as the Indians or Ethiopians⁴ are distinguished from others by their colour, these (that is the Turks) are distinguished by their face. They have short faces, wide in the superior part and the contrary in the inferior. Their eyes are very small and totally similar to the eyes of that little beast that hunts rabbits by its natural instinct through houses, gratings, and subterranean houses⁵; they have in a particular manner similarity in the nose with the Indians⁶, and they try to win for themselves the affinity with the cats for their great beard. Their women do not differ in figure from them but are like them in everything. On the other hand, the basis of this fortress is of some graving rock from which the fortress is totally built⁷. This rock is of the same kind as that of which is built the wall that encircles the city of Paris. Although the fortress is equipped with many war apparatus, it has no water by itself, and its walls, as we understood, are very suitable for breaking. Facing this, in the city, there is a beautiful lake which, on winter, is abundantly gifted with ducks and other aquatic birds, planted everywhere, and is the richest in various fish species. The fishers pay the greatest tribute to the Sultan and give him fish at different times.

---

⁴ Symon Semeonis uses the conjunction «*siue*», that is always used to offer two substantives or adjectives with the same meaning.

⁵ Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 79 proposes identifying this animal as a weasel.

⁶ That is the Ethiopians.

⁷ Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 79 n.3 identifies this fortress as the Fortress of Babylon. Cf. Gadwat Gabra, «The Fortress of Babylon in Old Cairo» in Carolyn Ludwig i Morris Jackson (edd.), *The History and Religious Heritage of Old Cairo: Its Fortress, Churches, Synagogue, and Mosque*, (Cairo: American University in Cairo Press, 2013), 16–33.

It must be known here that the Sultan always eats brutally on the ground, as do the other followers of the diabolical law. The food is never provided in the fortress, but out in the city, and in the court is not put either found a table or a chair or a table-napkin, but instead of a table, they put round tables, made artificially out of golden and silver, and a little lifted from the ground, above which they put the food in front of the guests on big and large earthen platters. All their refinement is destroyed and it flees from them as a fugitive leveret, as they eat like the vilest dogs or swine, licking their hands, making filthy their beards, and continuously doing other inexplicable brutalities until they fill up. However, once they are filled up, they immediately go away besmeared with fatness, and others arriving eat from the same platters in the same way, and so the next ones arrive until they all satiate. Once this is done, the remnants are collected by the servants and immediately sold in the place, which without a doubt worth a lot because the food that is cooked every day only for the Sultan costs a thousand drachmas, as it is said, besides that food that is ordered to the others.

In the oft-mentioned city, as it is in all land of Egypt and India, the justice and inequality¹ are to such a point elevated that nobles and country-men, youngers and elders and strangers of any law or condition, once disregarded any redemption, are punished with an equal punishment, and especially when it is a circumstance of penal death. Then, they are punished with the penalty of the cross or capital punishment or are torn through the middle with a sword.

However, slightly to the north of the city, there is a certain place called *Materia*². There, one finds the most famous vineyard, which was said to be in *Engaddi*³ in times past, from which balsam drips and is diligently guarded by thirty men because it forms a large part of the Sultan's treasure. It is completely unlike other vineyards, for it is a small, flagrant, and humble tree, incredibly light and with bark and leaves that resemble those of a certain watercress plant.

---

¹ Here in the manuscript, the copyist wrote «*stultitia*» ('foolishness') and it was then crossed out in red (we do not know if the same copyist made it).

² *Maṭariyya* is a famous sacred place where it is told that the Holy Family sojourned there fleeing from the persecution of Herod (Mt., 2, 13–23). To read various testimonies of Arab, Russian, and Western writers (among whom, Symon Semeonis) who describe this place, cf. Ugo Zanetti, «Matarieh, la sainte famille et les baumiers», *Analecta Bollandiana*, 11 (1993), 21–68.

³ *Ein Gedi*, ubicated in Israel. Cf. Ct., 1, 13.

Adjacent to this vineyard is an unflagging fountain, which the Lord Jesus Christ created at the gentle insistence of his mother, who suffered from extreme thirst during her stay with her son due to Herod's persecution. The fountain is surrounded on all sides by a wall, within which are respectable oratories where Western pilgrims, Jacobites, and other schismatics, as mentioned before, commonly gather every Saturday throughout the year. Additionally, the Saracens, devoutly celebrating religious festivals, often continue to gather there in praise of the glorious Virgin. Nearby the fountain is a suitable and designated area where they and their sick may wash and bathe. There the Virgin Mary gives succour to these suffering people, she even appears personally from time to time to the Saracens, as the previously-mentioned guards promised us, who with their own eyes saw her walking many times around the fountain, to whom be the honour and glory forever and ever, amen. In fact, the entire vineyard is irrigated and nourished by the virtues of the fountain's water, which is dragged out in a bucket by oxen pulling out a wheel. The proof of this is that it can not grow anywhere else in the entire world, as they said, unless you have an abundance of this water. However, the aforementioned oxen, who pull the wheel by turns, can never be compelled to draw water on Sundays, as the aforementioned guards have sworn to us. They observe that day as rest, against everyone's will. As for the vines themselves, as has been said, they are small and humble trees, whose trunks are sufficiently thin and short, usually not exceeding one foot in length. From it, small branches grow yearly once the previous ones have been cut off. These branches are two or three feet long but do not produce any fruit. However, Christians hired by the vineyard farmers break or cut the bark with stone knives or razors in various places in the shape of a cross near the top of the vines. Immediately, during a certain time of the year, the vines release an abundant balsam through these fractures or cuts, dropping like glass from the vine. The aforementioned guards assert that the vines release better and more abundant balsam when their bark is cut in this way by the hands of Christians than by the hands of Saracens. And it is for this reason that Jesuits are similarly hired to tend to them, and not circumcised and unclean Mohammedans.

However, to the north of this fountain is a place said to be the palace of the Pharaoh, where there are two square stones erected, one of which—according to our opinion, with due respect

for a better one—is bigger than the one erected in Rome, which is called by the masses the needle of Saint Peter¹. On the other hand, in this oft-mentioned city, near the fortress of the Sultan, there is a place where his elephants are kept, where we saw three. Each of them was bound by the neck and feet to wooden columns and stakes with the strongest iron chains. Although these are certainly extremely monstrous animals and not pleasant to look at due to their excessive size and height, they appeared to be of such great strength as the Holy Scripture attests. Near that place, we saw another animal, which is called a giraffe, extremely beautiful and graceful in appearance, entirely resembling a deer in its skin. It has a very long neck that always holds erect when it walks. Although it is not big in size, it exceeds all horses in height, and notably in the front part, where its front legs are much longer than its hind legs.

To the southern part of the aforementioned city, at a distance of almost one mile, lies the city of Babylon, situated along the aforementioned river. Opposite to it, towards the west, there is an oblong island in the same river², where once the enormous and famous fortress of the Pharaoh stood, entirely constructed with baked bricks. Its foundations are of a remarkable thickness and solidity, still visible today, and some parts of its walls which have been damaged over time by the inhabitants³. On the same side, beyond the aforementioned island, three miles away at the base of the desert, are the granaries that Joseph built and are mentioned in the book of Genesis⁴. Of the three, two are so massive and tall that they appear more like the distant peaks of mountains than mere grain storehouses. The third, although not as large or tall, does not differ in shape or form. In the lower part, it is square and spacious, while in the upper part, it gradually narrows and, keeping its square shape, it becomes so tight that the top of each appears sharply pointed. It should be noted that there is a subterranean path close by,

---

¹ The St. Peter's Square obelisk (Vatican). Cf. Brian A. Curran, «Obelisks in Ancient Egypt» in Helaine Selin (ed.), *Encyclopaedia of the History of Science, Technology, and Medicine in Non-Western Cultures* (New York: Springer, 2008), 1773–1785.

² The Rawda island, cf. pages LXXXIV–LXXXV of the study.

³ The sense of this sentence needs to be clarified. There are two hypotheses: 1. The relative sentence (feminine singular) has the city of Babylon as the antecedent, and Symon Semeonis says that the number of inhabitants is not as great as the city of Cairo. 2. The second hypothesis would need an intervention over the text, as did Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 84. It would require changing the Latin preposition «in» for «a» to propose that the Pharaoh's fortress 'is damaged by the inhabitants'.

⁴ Cf. Gn., 41, 53–57.

which leads to the city of Cairo, passing beneath the river and through the aforementioned path to the fortress of the Pharaoh. This fortress is located near the vineyard of Engaddi, which is said to be ten miles in length, according to the locals. On the city's east side, almost a mile away, there is the enormous and famous Saracen cemetery, where many oratories and buildings are built over the dead's graves. It appears more like a city of an excessive magnitude than a cemetery to the eyes of those who see it. Also, in the city's south side is the place where the Lord spoke with Moses about the emigration of the Israelites from Egypt, in memory of which a tower has been built.

On the other hand, it must be known that all the galleys and ships, which are guided by the nautical office in the oft-mentioned river, decline to the aforementioned city and are generally unloaded there. However, this oft-aforementioned city is not walled nor equipped with other war fortifications. Although it is small in comparison to the city of Cairo, that of what has been said earlier of Cairo can be said without a doubt of this city: «Although if compared with Paris» et cetera, until there «and the oft-mentioned river <...> does not approach the city»¹, et cetera, cutting off in the beginning² the number of donkeys because although there are also many of them, they can not reach the earlier-mentioned number. On the other hand, it must be noted that although the city is situated at the edge of the previously mentioned sandy mountain and extends in length underneath it, it is further from it than the city of Cairo because the mentioned cemetery lies between the city and the sandy mountain.

In this city, a most beautiful and beloved church, called *Sancta Maria de la Cave*³, is built in honour of the Virgin. There, under the high altar, is a very devout place where, as it is said, the glorious Virgin hid with her beloved son for seven years «until the death of Herod»

---

¹ Symon Semeonis is here citing his text, and he says that what he has described of Cairo can be applied to Babylon (Old Cairo): 1. Description of the city, its magnitude and its poor buildings; 2. The houses' interior and its richness; 3. The dirtiness and the description of the streets; 4. Biblical genealogy of the Muslims; 5. The animals; 6. The richness of the city; 7. Plants and flowers; 8. Number of wives a Muslim man can marry; 8. Geographical situation through the fourth cardinal points; 9. The situation of the river Nile regarding the city.

² As the quote of the *Itinerarium* is long, Symon Semeonis wants to remark that the number of donkeys that he noted when describing Cairo can not be applied to Babylon.

³ The church of Saint Sergius and Baccus. Symon Semeonis coincides with other pilgrim authors of the fourteenth century who name the church with the same nomenclature. Cf. Chalambria Coquin, *Les édifices chrétiens du Vieux-Caire*, v. 1, (El Caire: Institut français d'archéologie orientale du Caire, 1976), 91–92. To read the legend that explains the holy family's stay in this place, cf. Coquin, *Les édifices chrétiens*, 96–98.

(Matthew, 2¹). She fled there with him, accompanied by Joseph, who was admonished by an angel, to escape from the face of Herod, who relentlessly pursued her dearest son with excessive cruelty and monstrosity. Additionally, there is a well excavated in the stone, where it was convenient for her to wash and bathe the fruit of her noble womb. Once bathed, she would hold him near, in her virgin arms, with maternal tenderness. In front of the well, to the left, there is an altar devoutly consecrated to the Virgin in which the aforementioned brother Symon celebrated mass on the feast of the Virgin's Purification². It must be understood that this is the glorious church that the Sultan granted to the Christians to be used at the request of William Bonemayn³, a citizen of Montis Pessolani, on the feast of the glorious Nativity of the Virgin in the year of our Lord 1323⁴. For almost three years before this, the church was not used for worship, as the Sultan had pursued a hateful course against Christ and had raised his sword against the Christians. At that time, out of fear of death, many Jacobites denied Christ God and His Passion with their mouths and did not hesitate to affirm that the cheapest of pigs, namely Muhammad, was a messenger of God and a prophet. At the same time, the monastery of living women, according to the rule of the blessed abbot Macharius, which had been built in honour of the blessed bishop and confessor Martin⁵, was destroyed by the hands of the sons of Belial. It was constructed almost midway, next to the road between the two aforementioned cities. Under the southern wall of this church rests the body of good memory of the aforementioned brother Hugh Illuminator, who, after suffering from fever and severe diarrhoea for five continuous weeks, breathed his last on the sixth day before the Kalends of December⁶ in the house of a Saracen on the prepared year.

---

¹ Mt., 2, 14.

² February 2, 1324.

³ William of Bonnesmains was an ambassador of France to Egypt in 1328. It seems that his presence in Cairo in the years of Symon Semeonis' pilgrimage could be explained by his work as consul. Nevertheless, Symon Semeonis is wrong when he says William was from Montpellier, as the documentation points to Figeac as his birthplace. Cf. Golubovich, *Biblioteca Bio-Bibliografica*, 318–323.

⁴ September 8.

⁵ Among all the other pilgrims of the fourteenth century, we have only found another testimony who describes this monastery: Niccolò da Poggibonsi, *Libro d'Oltremare*, v. 2, 82, but he only mentions the building as a church.

⁶ November 26, 1323. We have changed the date offered in the manuscript, as it can be read «.XI. kalendas Nouembris» (October 22), when Symon Semeonis and Hugo Illuminator were still in Fuwah. Cf. pages LXXXV–LXXXVII of the study.

In the aforementioned city, there is also a church built in honour of the blessed Virgin Barbara¹, in which her most precious body is said to be preserved. It is not currently used for worship nor during the aforementioned persecution until this day. It should be noted that at the same time, two Christians from the vicinity, namely Jacobites, were solemnly martyred in the city of Cairo in the name of Jesus, as we have understood. One of them, namely the elder, completed his martyrdom by having his head cut off, while the other, the younger, was nailed to a cross and carried fiercely on a camel throughout the city to terrify the Christians. He did not hesitate to preach Christ crucified, the Savior of the world, and Lord, in Saracen language exalted like a trumpet, and fearlessly blaspheme Muhammad, the prince of demons and the firstborn of Sathan. Hearing that, the sons of the Babylonian confusion, filled up with raving, once they set him down off the camel outside the city, they killed him with a sword without compassion when he was still nailed. Once he died, seeing that a flashing light went down the skies for three nights, they delivered him to the fire, so the Christians could never glorify with his relics, and while glorifying, they could praise the son of the eternal Father, who lives and reigns, et cetera.

Also, in this city, a church is built in honour of Saint Michael the Archangel², continuously and solemnly officiated according to the Greek rite. There, some caloyer or monk stands, patriarch of the Greeks, who makes very good things to the pilgrims who go to Mount Sinai, advising and informing about the route through the desert, and sometimes gloriously giving letters of recommendation, which are very useful in necessity because to the foot of said mount, which is a thirteen-day journey away, there is a monastery of Greeks where continuously live, as it is said, at least hundred caloyers or monks. In whose church is kept the head of the virgin Saint Katerina, which is very reverently protected and said to drop that salving oil even today.

Also, in this city, there is a famous church called *Sancta Maria de la Scala*³, and very aptly because you can ascend to it by a path with steps. There is a white marble column from which

---

¹ The church of Abū Qīr. Cf. Coquin, *Les édifices chrétiens*, 117–130.

² Cf. Coquin, *Les édifices chrétiens*, 204–210.

³ The church of the Virgin Mary (Al-mu‘allaqa). Cf. Coquin, *Les édifices chrétiens*, 65–86.

it is said that Saint Mary spoke to some beloved Jacobite about the Christians' liberation, who were then afflicted by the excessive Saracen ferocity, which is until today honoured by the Christians with proper veneration. There is a Jacobite monk, the patriarch of the Jacobites, who sometimes extends his charitable hand to the poor and pilgrims with a look of piety, as the mentioned patriarch.

Also, in this city, out of the gate, almost immediately to the left of the way that goes to Cairo through the monastery of nuns earlier mentioned, there is a long and straight house, where from the eggs of chickens, only with fire, and without chickens and cocks, so many pullets beget that by no means can be numbered. In this house, at both sides, the ground is elevated to the height of an altar, enlarged to the length of the house, where furnaces or ovens are made artificially, where countless eggs are put and an arranged fire nourishes these eggs near and uniformly night and day through twenty-two or twenty-three days. So, once this term or another near to it arrives, all those eggs let out pullets in such quantity that these are sold by measure and not by number, like the wheat. In a sign that this is true, between these cities, in a public street, we saw shepherds of chickens and pullets, some of whom have, according to our valuation, two or three thousand, which they fed from the grain that fell from the loaded camels and the passers-by¹.

Also, in this same city, almost near the middle, there is a place where some of the Sultan's slaves are, called *Gazani*². There is some small and devote chapel where to their consolation, as he did in that church of Cairo, one of us, brother Symon, was wont to celebrate mass sometimes. On the other hand, it must be known that about the slaves or Christian captives who live in the aforementioned city, in Cairo, in the mentioned fortress, and anywhere in the

---

¹ This artificial incubator is also described by Nicolai de Marthono, *Liber peregrinationis ad loca sancta*, 601–602.

² This is a problematic passage in the *Itinerarium*, although its apparent simplicity. Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 91 is the first one to note the text saying: «[...] I cannot discover any mention of a place called *Gazani* in Babylon or Old Cayro; but Symon, as elsewhere, is very probably accurate». Some years later, the passage brought attention to David Wasserstein, «Semitica Hiberno-Latina III: Symon Semeonis on the Sultan's Slaves in Old Cairo», *Peritia*, 3, 219–221, who hypothesised a corruption in the manuscript and proposed to correct the singular verb «*dicitur*» (very clear in the manuscript) to the plural form «*dicuntur*» as he suggests that the word *Gazani*, which according to Wasserstein refers to the slaves of the Sultan, is a corruption of an Arabic transliteration of the word in its plural form 'khiṣyān' ('eunuchs'). As no other testimony can close this debate, we have decided to maintain the version that offers the manuscript.

Saracens' land, it does not have to be understood what it is said through the streets according to the stories of the women who weave, who say that the captives are put under the yoke, as if they were oxen, to be afflicted and that they perform fiercely the position of the beasts in cultivating and working the land. They generally, although deprived of the privilege of freedom, are properly well, especially the masons, the carpenters, and other craftsmen, because the Sultan is especially honoured with them. He always reasonably satisfies them, as he does to others, with bread and money according to their merit and always for the job. And he humanly gives out bread and money to their wives, children and other captives. According to our valuation, many of them, regarding the things necessary for living, are better there than they would be in their native land. Nevertheless, the summit of pain to them is that they can not come back to their land or observe Sunday because Saracens observe Friday, as said earlier, to which they must conform. About the way of their observation, thus is said in the Quran, in the sura seventy-one: «When it is called to prayer on Friday», add with loud shouts in the mentioned bell towers, where they do not enjoy the sound of a bell, «let every good man renounce the public place and occupation and let him go to invoke God. This is the best if you are wise. Indeed, once the oration finished, disband to adopt your conveniences, and be God invoked and prayed in anything so that your occupations proceed»¹. That the lawgiving of the Belial's sons, Muhammad, says.

Also, it must be known that in the oft-mentioned cities, men, women, infants, youths, and elders of any religion (different to theirs) are exposed to sell as if they were beasts, especially Schismatic Indians and Danubians², who all of both sexes shares the colour of the raven and coals very much. Because they always keep the war against the Arabs and Danubians, and when they are captured, they end in release or sale. About which in the Quran, in the fifty-six sura, it is said: «Let the unbelievers», that is, the Christians or others who do not give ears to this law, «lose their heads, once won by you until many slaughter will be done. However, let the captives be firmly bound so they redeem themselves well. Let the dispute not cease before the weapons' deposition on the ground, once exhausted those who fight on one side and the

---

¹ Q. 62: 9–10.

² From here forth, it must be read 'Nubians'.

other. Indeed, God could take vengeance on them, but He prefers to prove these through them. For God's love to those who fight, God will reward their acts, and He will give the enriched Paradise to the good ones of them»¹. It is also said in the seventeenth sura: «Let no good man, when approaching unbelievers, turn his back to them, except for a more convenient adjustment and fortifying. However, if not, he will run towards the worthy ire, the uninterrupted fire, and the bad path»². «But those captivated during the fight, take them as captives or kill them so that their descendants be punished through this»³. This the first-born of Satan, Muhammad, enemy of the human race, says.

On the other hand, the said Danubians, although they are not different in shape and colour to the Indians⁴, are distinguished from them and recognised by their long scars on their face. They terribly burn those vilest faces lengthwise with red-hot iron, believing that thus they are baptised from the flame, as it is said, and cleaned from the dirty sins with fire. Who, after they were converted to the law of Muhammad, are worse to the Christians than the Saracens, as are also the renegades Indians, and they cause more trouble because they endeavour to devour Jesuitans Christians and to invigorate with their blood. For they, with some fiercest Egyptians, struck us and some youngsters of Israelian origin with stones very much. They tried to kill us in the desert that day⁵ when we arranged our steps from Cairo to Jerusalem. For them, we beg to the human God that they would not perish hanged as Haman⁶, the persecutor of the Jews, but that their arrogance was humbled, their error condemned, their intelligence illuminated, their will rectified, and that they would be saved, once redeemed, with the blood of the Spirit of Christ. Also, it must be known that in the aforementioned cities, as in the land of the Saracens, the multitude of them is so big that they can not be numbered.

---

¹ Q., 47: 4–6.

² Q., 8: 15–16.

³ Q., 8: 57.

⁴ This is a corrupt passage. The manuscript offers «*Iradianis*», a nomenclature I could not find. As Symon Semeonis speaks again of the colour of skin and that 'they are not different', it makes us think that the substantive is an error of copy, and that the nomenclature must be «*Indiani*». Some lines later, the substantive «*Radiani renegati*» will appear, which the previous editors understood as «*Rodiani renegati*», 'the knights of Rhodes': cf. Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 93.

⁵ December 1, 1323.

⁶ Cf. Est., 3, 7–14.

<DEATH OF BROTHER HUGO ILLUMINATOR>

WE saw these and other things in the mentioned cities and other places of Egypt that are not written in this book. However, there is one thing that can not be buried in silence, nor be deprived of the benefit of writing, which is that in the previously mentioned city of Cairo— alas!—, as the evening of the world and a new misfortune declined, «a wind of storm» blew from the «north»¹, which rose with the tempest of the harshest death, and through impetuous running downs of the belly shook to such a point that shattered one of us, that is Hugo Illuminator, who is written down in the beginning of the book, like a small vessel between fevering rocks, in a house of a Saracen—O pain!—, as it has been said. And finally, without a board of aid, it separated his soul from the body, like a tiller from a ship.

When I, the previously mentioned brother Symon, observed and contemplated that I was deprived of such a great partner to whom I was bound by the gum of love, I started saying from the beginning of interjection: Ah! Ah! And for the dead man in Egypt's shore, I fell as Magdalene into the sorrow's trap, and I dashed into the abyss of tears, and I desired to descend into hells like Jacob for his endowed Joseph². Because the grief's weapon wounded my flesh, and to say something prophetic and true, my pains become barren like «the pains of a woman in labour»³. Oh! How bitter and how rough was that most burdensome tempest, which broke my mirror into so many pieces «and easily moved my instrument, my cithara, from joy to grief»⁴, and it did not hang it «in» low «willows»⁵, as that of the Jews in past time, but placed it on the highest top of the cedars of Lebanon, and left me as a «lonely sparrow»⁶ in the enemies' land and he, to say it somehow, included himself among the inhabitants. Oh! Who could write this without tears or say it without much sorrow in his heart? Undoubtedly, once rejected any consolation, she is the very only giver of both mourning-sadness and the most profound lamentation. She is your dentated abyss, who grasping and biting consumes all joy.

---

¹ Ez., 1, 4.

² Cf. Gn., 37, 35.

³ Jer., 22, 23.

⁴ Iob, 30, 31.

⁵ Ps., 136, 2.

⁶ Ps., 101, 8.

She is the poisoned arrow of bitterness, which thrust through my viscera without pity and harshly hurt me with the sting of grief and pain.

Oh, you, pilgrims to Rome and pilgrims who pass by the path with me, expel the tears almost «like a torrent in the south»¹. «Let not be silent the pupil of your eyes, because the fear I feared happened, and it occurred what I was afraid of»². Alas! Alas! These are the days that we have been expecting. We have seen them. My eyes have failed with tears; my soul refused to be comforted. I was intoxicated with bitterness because the Lord has bent His bow of fury against me and has shaken His arrows from His quiver and has deeply wounded me. For He has brandished the sword of His wrath like a giant and afflicted me with cruel lashes, and He has satisfied Himself with inflicting deep wounds even to the innermost parts. As it has pleased Him, so it has been done. Blessed be the name of the Lord. When I emerged from the jaws of grief as if from a dream and turned my eyes towards Him, I began to breathe again and to be refreshed with the food of consolation. Indeed, I meditated and read in the interior book of my mind that the human condition, prostrated by the weight of fragility, is under inevitable corruption and sometimes goes through rough and bitter times. I also read that the devote religion of the highest pontiffs, the prudence of the philosophers, the majesty of the emperor, and the sublimity of kings, so far, have never been able to flee, nor will they be able to avoid the moment of the brief burial. Moreover, I read that all the things fixed in the exile of this calamity threaten catastrophe because these hasten to the downfall with rushing and quick march and that «mourning and crying»³ does not make the dead to join the living ones. In vain, therefore, I thought of employing any labour because, alas!, what I have lost can not be repaired with any work or zeal.

While I was carrying on with such thoughts, I started to remove the trap of the pain, to stop the sigh, to put courageously away the departure of tears, to swallow the sobbing again, and to

---

¹ Ps., 125, 4.

² Lam., 2, 18.

³ Bar., 4, 23.

commend the soul of my brother and most beloved companion to Omnipotent God, «Who has destroyed those who love»¹, and Who makes to live those whom He kills. Certainly, he is not dead but has changed for the better, and he has replaced the lamentable and transitory days with happy and eternal days. He has walked into the «power of the Lord»² with the viaticum of salvation and into the chambers of glory which do not pass, and He has taken him «from the middle of a distorted and perverse nation»³ so that he lives forever «in the splendour of the saints»⁴ because he has lived here piously and religiously and he has migrated to the starts without any complaint. Therefore, «be not afflicted»⁵, my beloved brothers, for him who sleeps, as do those who do not have faith, but instead let us pursue his virtues so that we could succour more profusely and devoutly the soul of the dead with at least fiery prayers and pious alms; so that if, Lord, he has done anything of fault meriting punishment, wipe it away with the grace of Your compassionate kindness through our Lord Christ, amen.

---

¹ Prv., 3, 12.

² Ps., 70, 16.

³ Flp., 2, 15.

⁴ Ps., 109, 3.

⁵ Neh., 8, 10.

<THE FORTRESS OF THE SULTAN>

ONCE buried him, «the» beloved «lamp of my feet and path»¹, as has been said, I directed my hastened steps towards the Sultan, who lived then in the mentioned fortress, with four walkers who went there to make the pilgrimage. From whom, thanks to the intervention and pleading of some glorious Genoveses, who are also his dragomen, that is, translators, we gloriously obtained the free passage with our two boys and one pilgrim to be able to go freely and peacefully to the Sepulchre of the Lord and all the oratories and other devout locations without tribute and also through the entire Holy Land and Egypt without toll. In testimony of which, he delivered us an open letter imprinted with the Sultanic sign, which was almost an arm and a half in length.

It must be known that the mentioned sign is some vilest figure, which is like the fingers of the hands, painted with a pen and ink, which the Sultan always paints with his hand and never intrusts another to paint it. And it is because of this that all the admirals and the others bend themselves partly after baring their necks when they see it, kissing that sign reverently and willingly putting the open letter somehow around their head and neck, as a sign of obedience, always employing glorious praises, honours, and reverences to the painter Sultan.

However, the mentioned dragomen are three, who although they are renegades by mouth, they hug with devout arms Christ, the true God, His Passion, and the Saviour of the world in the richness of their mind. The older and principal dragoman is Roman of nation and religion, and poor by profession, who is called brother Assinus. With him lives some brother called Peter, a renegade and married soldier of the order of the Templars. Very similarly there are two more, that is the younger, who are Italians of nation and Jacobites of religion. All of them are very courteous and favourable and useful to poor and pilgrims. They are rich and big lords with abundance of gold, silver, precious stones, golden and silken cloths, and other resources, and they glow excessively in the public ostentation.

---

¹ Ps., 118, 105.

All those who want to demand a favour from the Sultan or have access to him, need to anoint the hands of the dragomen with florin oil and lavish them with copious presents. I joined the mentioned dragomen in the Sultan's presence so that they would be my solace in work, companions in the way of the holy pilgrimage, and witnesses of my conversations. With whom, as it will be instantly manifest later, after long turbulences of suffering, I arrived at the wished and long desired port of Jerusalem, with He indefatigably assisting, Who through the board of aid and safe protection at the end He does not forget the wretched poor.

<DESERT>

HOWEVER, from the mentioned city of Cairo, after hiring two camels and a Saracen camel driver for eighty-five drachmas and after laying on them, we retired from there on the next day of Saint Andres the apostle¹, «like sheep among wolfs»², and we departed through the sandy desert where the sons of Israel were for forty years, which is broad, too much ample, and contiguous to the city. There we met on the path the Sultan with the chased game, and with him, there was his big and too fearful family on horses, mules, donkeys, and camels, which covered the surface of the desert for almost five miles, like lobsters. In evidence of the truth of this, it must be known that when he goes hunting or takes a walk out of the city, as we heard from the narration of many, he always brings with him thirty thousand horsemen, besides the troop of camels, the herd of donkeys, and the multitude of foot-soldiers, who by no means can be numbered on account of their multitude. They bring only animals of those which are exposed to consumption.

However, the mentioned camels, like the donkeys, are loaded with tents, bread, water, and other necessary victuals because, in this desert, there rarely or never is found fresh water or anything necessary for human life, except small and low trees, the presence of which is scarce, which because of its extreme smallness and lowness do not offer at all the benefice of shadow to the passers-by, nor any comfort except to Arabs and Bedouins, who make a copious fire with these trees and the excrement of camels and other beasts, dried by the heat of the sun, and with these they prepare bread baked under the ashes, which they eat (very much like dogs) when the bread is warm, with oil or honey, not appreciating any other bread nor any other food in comparison.

They live in families in the mentioned desert, like beasts, in low, black, oblong tents where they can not raise or enter if not crawling like snakes. Among whom it is not very safe to pass without a big and good community, especially at night, because if they have the opportunity, they inflict harm on passers-by excessively gladly, following more wolves' laws

---

¹ December 1, 1323.

² Lc., 10, 3.

than humans. They have abundance in camels, with which they conduct Saracen pilgrims for a high price as far as Mecca—where the body of that vilest swine, Muhammad, is buried, as it is said¹— and they go as far as Jerusalem and Damascus and other cities with merchants and other travellers, as it is difficult to cross through the desert without camels, as we learned by experience and the other pilgrims attest. On the other hand, when they move their encampments or tents, they set everything upon the camels, following this method: first, once the camel lies down on the ground, they place a big concave stool near the protuberance that the camel has in its back, and they tie two big concave cages to this stool, one of which at the right and the other at the left. There, they gather up wives, progeny, tents, mills, water, flour, domestic utensils, and the other things necessary for life, consisting in a great part of the mentioned bread, oil, and goat milk. They have three kinds of honey: one common, that is, of bees, and two artificial. One is of some fruit of some tree which is called *carub*², and the other is of the reed from which sugar is made. Then, equipped fiercely with swords and brands, they are followed by goats, on whose backs they place sticks and lances, the spears of which are generally made of solid cane. Their nobles dress like the Saracens, except that their dress is longer in the sleeves and other extremes, and also it is more similar to the white hood of the Gray Monks³. The mentioned camel drivers dress very similarly, and with that, they wear the vilest striped clothing weaved with thick wool or the hair of camels, which have the most similarity to a cape without sleeves or a tabard, except that it is not closed on the sides, and it is not sewn in any other part.

---

¹ This is a widespread topic that even appears in the glosses of the first manuscript of the *Corpus Islamolatinum*, in the *Doctrina Machumeti* and the *Epistula Saraceni*. Cf. Martínez Gázquez i González Muñoz, *Alchoran*, 51.

² The carob, which has a great presence in the Mediterranean.

³ According to Du Cange, «Ordo Griseus»: «*Monachorum scilicet qui coloris cinericii, seu Pseudolactini, uestibus induebantur: quo nomine Cistercienses Monachi intelliguntur [...]*». Symon Semeonis references, then, the Cistercians.

<BELBEYS>

OMITTING other things that belong to the description of these wolves, we arrived at a village or hamlet named Belbeys, which is distant one royal day's journey from Cairo and is situated at the foot of the prepared desert, between which and the sea is a certain most beautiful region which rejoices greatly in the abundance of wheat and is adorned with flowers. In that place, there are camels, hired donkeys, and necessities for sustenance, as everywhere in Egypt. Now, it should be known that our two camels, of which we spoke above, carried four of us and the aforementioned provisions along with their own food continuously through the desert, and if we had had more, they would have borne them with excessive strength. Among them, I, brother Symon, with my boy John, slept continuously on the sand and their dung without anything else, deprived of all the comforts of home, covered only by a starry canopy and accompanied by them and other beasts, and surrounded on all sides by enemies, whose heavy yoke we continuously bore on our necks to such an extent that I scarcely dared to urinate in their presence while standing, as nature required me to do. For they, like the Saracens, never urinate except in a feminine manner and always look back over their shoulders while doing so, affirming that anyone who urinates while standing offends God Almighty and undoubtedly incurs his curse. Sometimes, a heap of animal dung and sometimes a pile of sand served as a pillow under our heads, and if there had been grapevine branches there to use as a bed, they would certainly have equalled the beds of the Franks.

<EL SALHEYA>

WE departed from the mentioned village, Belbeys, and crossed through the desert with quick steps to arrive at the village called El Salheya, which has a great affinity with the aforementioned village in terms of location and abundance of foodstuffs. It also abounds excessively in aquatic birds and notably in ducks because eight of them are sold for two drachmas and generally ten *geles*¹ for two drachmas. It must be known that it is impossible to go through the mentioned desert when a strong wind blows because the sand, due to its excessive fineness and the force of the winds, is carried up into the air to such an extent that the path is not visible to those who are walking and the eye can not enjoy the clarity of the sky.

---

¹ We could not identify this substantive or the language whence it came. It should refer to a bird. *Cf.* page XCI of the study.

<KATIA>

AND hastening from there, we arrived at the village of Katia, which is situated as if in the heart of the desert, surrounded on all sides by the deepest sand, which is a tedious two-day journey through the desert from El Salheya. There, I found a certain noble Christian admiral, though a renegade by word, of Armenian nationality, the public guardian of the road and collector of tolls, a pious benefactor and generous giver of alms to pilgrims. He guards the road so no one can descend from India into Egypt or return without his permission. And this is done in an orderly enough and cautious manner: for this village, as mentioned before, is entirely situated in the desert, surrounded on all sides by it, and fortified in no way, nor equipped with any obstacle to impede those who pass through. This is why every night, after sunset, whether near the village or far from it, in one place or another, a piece of hide or cloth is drawn lengthwise from the side of the road, attached to the tail of a horse, for six or eight miles, or a greater or lesser distance, according to the admiral's order. This renders the sand so flat that it is impossible for a man or beast to cross without leaving footprints that would betray the passerby. And every day, before sunrise, with horses appointed for this purpose, the path is thoroughly inspected from one end to the other. When footprints of men or horses are found, the passersby are immediately pursued and once caught, are severely punished as transgressors of the Sultan's orders.

It should be known that this village has a great abundance of food, especially sea fish and fruits, particularly dates and apples of paradise, as has been mentioned. It should be noted that between El Salheya and Katia, there are dangerous animals that attack and kill people. Although not as numerous as wolves, they are equally fierce and malicious¹.

---

¹ Esposito, *Itinerarium Symonis Semeonis*, 105 identifies this animal with the jackal.

<GAZA>

FROM the aforementioned village, where we had spiritual comfort and bodily rest with the aforementioned admiral, we journeyed through the aforementioned desert and arrived at the city named Gaza. This city is located in the land formerly known as the land of the Philistines, where Samson perished with their leaders and was buried in a house¹. The city is abundant with everything necessary for human use, and many Christians of the Girdle, previously mentioned, reside there, at the *eltani*² of whom all the Frank pilgrims, who go from Egypt to Jerusalem and the other way around, bend down. Immediately outside the city, on the east, the pilgrims repose with the height of the sky as their home.

Certainly, countless hired camels and donkeys can be found there. According to many accounts, there are two thousand horsemen who are not different from the previously mentioned horsemen but agree with them in all respects. The city is well endowed with vegetable gardens, pleasure gardens, fruit trees, and especially fig trees, and is surrounded by beautiful and fertile land from all sides. The aforementioned desert seems to end entirely about six miles before reaching Gaza. There is a certain villa where all passing travellers must pay a toll.

It must be known that in the aforementioned desert, at the end of each day's journey, one can always find a walled place called the fundus, where all passersby can rest safely and without any payment. The Sultan made and organised these areas for the protection and security of travellers, as the Bedouins and Arabs, previously mentioned, live in the desert and wait for travellers like lions in their den for their animals. Water can also be found here for watering their animals.

---

¹ Cf. Idc., 15, 27–30.

² An Arabic word not detected by the previous scholars: *eltani* comes from the verb 'thana' (root: th-n-y) 'to bend', and it is here in the nominalisation of the verb 'al-thani' meaning 'a bending' or 'a bow'. The translation of the sentence would then be: «There are many Christians of the Girdle, at the bow (*eltani*) of whom all the Frank pilgrims [...] ben down». I am very grateful to Dr. Ulisse Cecini, who identified and explained the word to me.

<ISRAEL>

FROM the mentioned city, we travelled almost two miles to where the road forks. The one on the right leads «to the most ancient city called Hebron, located in the land of the Damascenes and was once of the Philistines. In this city, Almighty God created the first father, Adam, and it is where our four revered fathers, Adam, Abraham, Isaac, and Jacob, are buried “in a double cave”¹, as well as their wives Eva, Sara, Rebecca, and Leah»². Leaving that aside, we came to the foot of the mountains of Israel, a most beautiful country, just like the entire land that once belonged to the Philistines, whose memory is now forgotten. From there, we passed over the most beautiful mountains and through the fertile valleys of Israel and arrived at a certain monastery where schismatic monks called Cumans reside³. In their church, underneath the main altar, there is a place where the most precious wood of the Cross was carved. It is one mile away from Jerusalem.

---

¹ Gn., 49, 29.

² This passage is taken from a thirteenth-century Guide to the Holy Land of the Italian Franciscan Philip of Savona. Cf. pages CLIII–CLVII of the study.

³ The monastery of the Cross, at the time of Symon Semeonis' pilgrimage, was a possession of the Georgians. Cf. Denys Pringle, *The Churches of the Crusader Kingdom*, v. 2, (Cambridge: Cambridge University Press, 1998), 33–40 and Hoade, *Western Pilgrims*, 43 n. 2.

<JERUSALEM>

AND from there, having devoutly and respectfully visited the holy place, we departed and came to the holy city of Jerusalem, which once was «the mistress of nations, the leader of provinces, the city of law and priesthood, and so on»¹. But now it has been brought under tribute, oppressed by Saracen ferocity, to the great confusion of Christians and the glory and honour of the sons of Belial. Its walls have been destroyed, and the temple completely overturned, as the Lord predicted: «A stone will not remain over a stone»² and as sung by Zacharia: «Jerusalem will be inhabited without a wall»³, et cetera. Alas! «No one of all his loved ones can console her»⁴.

It must be known that the city once was primarily situated on Mount Zion, which mountain, though non-large, is very strong and prominently located in the southern part, towering over the city and surrounded by the valley of Jehoshaphat for a great part, so that where the valley ends, there were very large and deep ditches hewn in the rocks, whose traces are still visible today, and they clearly demonstrate the firmness and strength of the city. Now this mountain extends in length to the south and the north, and on its southern part, where the strength of the valley ends, the most famous and imperial tower of David was built for its protection and defence, which is now rebuilt by the Saracens and the most powerful Sultan, and it is obliquely distant from the church in which the glorious tomb of the Lord is located by the length of an arrow shot. In its northern part is an immediate gate through which we entered the city and came to the aforementioned church, praising and blessing the Lord, Who redeemed us there with His precious blood.

The church is grand and beautiful; its nave is made in a spherical shape, entirely like a dove, except that columns supported it and have an ambulatory around it. In its centre is a small marble chapel in which is the glorious Sepulchre of the Lord, which is only nine palms in length and is totally covered in white marble so that it can neither be touched nor seen except

---

¹ Philippus de Savona, *Descriptio Terre Sancte*, 34–35.

² Mt., 24, 2.

³ Zac., 2, 4.

⁴ Lm., 1, 2.

through three small openings on its southern side. However, on its exterior, on the northern façade adjacent to the wall of this chapel, there is a lamp which is always lit by a caloyer or Cuman monk, who always resides with a companion. And on the opposite southern side of the same chapel, there is a lamp below which is unfailingly lit every Holy Saturday with fire¹ from above, to the glory of Christ, Who lives and reigns forever and ever, amen.

Truly, the doors of the church itself are in the southern part, of which the more eastern one is closed with a stone wall, and opposite to it, outside, there is a beautiful square place entirely paved with white stone, around whose middle is the place where our Lord, afflicted for us, rested while the cross was being carried up the mountain. In the eastern part of these doors, within the church itself, is the Mount of Calvary, at the summit of which, «where the round hole was in which the Cross was fixed»², there are eighteen steps. And from the higher step up to the hole itself, there are ten feet, to which «it seems that the blood of the Lord ran through the fissures of the mountain»³. But on the southern part of the same hole, it appears most clearly how in Christ's Passion it was fixed from the summit equally downward, «where the head of Adam was found»⁴, as it is said, and next to that fissure there is an altar devoutly consecrated. From the foot of the aforementioned steps towards the east, up to the underground door of the church, through which one descends to the place «where Helena, the mother of Constantine, found the wood of the Cross»⁵, there are eleven paces. And from that door up to the first step, there are seven paces, and afterwards, there are twenty-nine steps by which one descends. At the foot of which is the graceful church that was built on four marble columns, in which to the east there is one solemn altar and another altar that is to the north.

However, from the foot of the specified steps until the other eleven steps are six paces; and from the foot of those eleven steps until the place where was found the Holy Cross there are five big paces, and near that place, there is an altar of stones devoutly consecrated. But, from

---

¹ Symon Semeonis could mean the 'Holy Saturday' or the 'Holy Fire', as both can be used to name the celebration made the Saturday before Easter in that church.

² Philippus de Savona, *Descriptio Terre Sancte*, 35.

³ Philippus de Savona, *Descriptio Terre Sancte*, 35.

⁴ Philippus de Savona, *Descriptio Terre Sancte*, 35.

⁵ Philippus de Savona, *Descriptio Terre Sancte*, 36.

the foot of those steps through which one ascends to the Mount of Calvary until the place «where Nicodemus and Joseph and the others washed the body of Lord Jesus»¹, that is opposite to the door of the church in a straight line, there are four paces. Also, thirty-one paces are from the foot of the said steps towards the same part until the Sepulchre of the Lord. «From the Sepulchre of the Lord to the place where he appeared to Magdalene»², which is almost to the north part, are seven paces. But crossing through the choir from the foot of the previously mentioned steps towards the north to the parts of the columns, where it is said that «the Lord was tied and lashed»³, there are thirty-six paces, which lays under an altar and near enough there is a big part of the principal column, the other part of which is in Rome. From the Sepulchre of the Lord «to the place where the holy Virgin Mary moaned his son hanging on the Cross»⁴, which is opposite to the mount towards the church's north, there are eighteen paces. And from the Sepulchre towards the east inside the door of the choir to the spherical hole «where Christ put His finger saying: “this is the centre of the world”»⁵ there are fourteen paces. And from the door of the choir to the principal altar, there are fifteen paces.

On the other hand, the tower is located on Mount Zion, to whose southern part is situated the monastery of the Armenians⁶, which is now officiated by them, in whose church is said to be the head of the blessed apostle James. And beyond on the same side is the church where that stone is located on the altar, on four columns, about which the women said: «Who will roll away the stone for us?»⁷, et cetera. And on the same mount, there are many devote oratories that are now almost destroyed, as they will appear more clearly in the *Locarium*⁸.

---

¹ Philippus de Savona, *Descriptio Terre Sancte*, 37.

² Philippus de Savona, *Descriptio Terre Sancte*, 37.

³ Philippus de Savona, *Descriptio Terre Sancte*, 37.

⁴ Philippus de Savona, *Descriptio Terre Sancte*, 37.

⁵ Philippus de Savona, *Descriptio Terre Sancte*, 37.

⁶ This passage is corrupt. We follow the hypothesis of Girolamo Golubovich, *Biblioteca Bio-Bibliographica*, 282. who proposed that Symon Semeonis mentions an Armenian monastery. As Symon Semeonis says the head of Saint James is kept there, this 'monastery' could be identified as the Cathedral of Saint James: cf. Pringle, *Churches of the Crusaders Kingdom of Jerusalem*, v. 3, (Cambridge: Cambridge University Press, 2007), 168–182.

⁷ Mc., 16, 3.

⁸ Unfortunately lost, it could be a map or a list of churches existing at that time in Jerusalem.

Also, opposite the aforementioned tower to the east there once was a castle, which was so far away that it could not be protected or defended by the aforementioned tower unless with machines. The opposite opinion is in the book *De proprietatibus rerum*¹. There is now a Saracen church, which is spherical in shape², which they do not allow any Christian to enter.

---

¹ Symon Semeonis refers to the explanation offered in the encyclopaedia of Bartholomeus Anglicus, which highlights the proximity of the citadel of Jerusalem. Cf. page CXLIX of the study and Malgorzata Krasnodebska-D'Aughton, «Inflamed with Seraphic Ardor: Franciscan Learning and Spirituality in the Fourteenth-Century Irish Pilgrimage Account», *Franciscan Studies*, 70 (2012), 291–292.

² Presumably, the Dome of the Rock.

